Okupācijas varu politika Latvijā

1939-1991

2 L

Latvijas Valsts arhīvs

L 99-5/82
dubl. L 9

Latvijas Valsts arhīvs

Okupācijas varu politika Latvijā

1939–1991

Dokumentu krājums

nordik
1999

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA
99— 16.114
0300036803

UDK 947.43
Ok 800

Atbildīgais redaktors *Elmārs Pelkaus*

Redakcijas kolēģija
Dr. habil. hist., prof. *Andris Caune*, *Daina Kļaviņa*, *Elmārs Pelkaus*, *Jānis Riekstiņš*, *Nikolajs Rižovs*, Dr. habil. hist., prof. *Heinrihs Strods*, Dr. hist. *Irēne Šneidere*, *Indulis Zālīte*

Atbildīgā par izdevumu Latvijas Valsts arhīva direktore *Daina Kļaviņa*

Projekta koordinators Latvijas Republikas Saeimas deputāts *Juris Dobelis*

Recenzenti
Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidents Dr. habil. chem., Dr. hist. h. c., prof. *Jānis Stradiņš*
Latvijas Republikas Saeimas deputāts *Jānis Lagzdiņš*

Redaktore *Guna Pence*

Mākslinieks *Valdis Villerušs*

Latvijas Valsts arhīvs un dokumentu krājuma veidotāji izsaka pateicību Latvijas Republikas Ministru prezidenta Guntara Krasta vadītajai valdībai un Latvijas Republikas Saeimai par atbalstu šīs grāmatas izdošanā

ISBN 9984—510—59—X

© Latvijas Valsts arhīvs, 1999

20. gadsimts ir Latvijas valsts laiks.
Tajā iegūta, zaudēta un atkal atgūta valstiskā neatkarība, taču par šiem Latvijas valstij tik būtiskajiem notikumiem vēl ir daudz neizzinātu un neizpētītu faktu un liecību.

1939.–1991. gads Latvijai bijis pilns pretrunu un traģisma.
Par šiem gadiem Latvijas vēsture ilgus gadus tika rakstīta ideoloģiskās zīmēs. Tāpēc apsveicama ir ikviena iniciatīva, kas vērsta uz mūsu pagātnes objektīvu izvērtēšanu.

Latvijas neatkarības dibināšanas 80. gadadienas priekšvakarā mūsu vēsturnieki uzņēmās grūtu un atbildīgu uzdevumu – pētīt Latvijas likteni totalitāro režīmu laikā. Šīs liecību, dokumentu un pētījumu grāmatas klajā nākšana ir būtisks papildinājums vēstures pētījumiem, kā arī ierosme jauniem zinātniskiem darbiem. Šī grāmata būs palīgs ikvienam, kurš vēlas iepazīties ar pretrunu pilnā laika vēstures liecībām.

Vēsturnieku darbs ļauj ne vien spriest par aizgājušiem notikumiem, bet spēj sniegt arī pārliecību, ka pagātne var vienot sabiedrību labklājīgas, demokrātiskas valsts veidošanā.
Ejot cauri savai vēsturei, domāsim par mūsu nākotni.

Latvijas Valsts prezidents *GUNTIS ULMANIS*

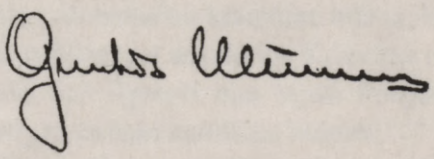

IEVADS

Latviešu tautas vēsture veidojusies nemitīgā cīņā par savas patības saglabāšanu pret lielāko un spēcīgāko kaimiņu tautu spiedienu, tiecoties līdzdarboties Eiropas, īpaši Baltijas jūras reģiona politiskajos un kultūras procesos.

Pie indoeiropiešu valodu saimes baltu valodu grupas piederošo latviešu senči, kas šajā zemē ienāca pirms vairāk nekā četrdesmit gadsimtiem, vispirms sadūrās ar slāvu ekspansiju no austrumiem, kuras rezultātā baltu cilšu apdzīvotās teritorijas daudzkārt saruka. Kopš 13. gadsimta Baltija kļuva par ģermāņu ekspansijas objektu. Krusta karu laikā tagadējās Latvijas un Igaunijas teritoriju iekaroja vācu krustneši, ar uguni un zobenu pakļaujot vietējās baltu un somugru tautības un vienlaikus likvidējot to meslu atkarību no krievu (Novgorodas, Pleskavas un Polockas) kņaziem. Kristus mācība šīs tolaik par Livoniju sauktās teritorijas iedzīvotājiem tika uzspiesta ar varu. Livonija tika norobežota no slāviski bizantiskās ietekmes un iesaistīta Eiropas katoliskās (vēlāk – protestantiskās) civilizācijas un kultūras orbītā, kaut arī atradās šīs civilizācijas tālā perifērijā.

Turpmākajos gadsimtos tagadējās Latvijas teritorijā tika izcīnīti daudzi kari un latviešu apdzīvoto zemi sašķēla svešo (poļu, zviedru un dāņu) virskungu vilktās robežas. Sākot ar Livonijas karu 16. gadsimtā, šo zemi vairākkārt nesekmīgi centās pakļaut Krievijas valdnieki. Beidzot tas 18. gadsimtā izdevās Pēterim I un Katrīnai II. Tadējādi Latvija un visa Baltija nokļuva Krievijas impērijas varā, un tā ieguva kāroto pieeju Baltijas jūrai.

Mainoties zemes kungiem, nemainīgas tomēr palika vācu iekarotāju pēcteču – muižnieku un patriciešu privilēģijas. Tādējādi latviešiem nācās ciest dubultjūgu. Dzimtbūšana, kas Latvijā bija viena no necilvēcīgākajām Eiropā, tika atcelta tikai 1817.–1819. gadā, bet Latvijas austrumdaļā – Latgalē pat tikai 1861. gadā. Vienlaikus jāatzīmē, ka vietējo vāciešu (vācbaltiešu) klātbūtne bija tā, kas ļāva Latvijai saglabāt saistību ar Rietumeiropas kultūru, arī atrodoties Krievijas impērijas sastāvā. Atšķirīgs stāvoklis bija Latgalē, kas ilgstoši bija bijusi Polijas varā: te valdīja nevis vāciski protestantiskā, bet gan poliski katoliskā kultūra.

19. gadsimta 60. gados kā Eiropas 1848. gada revolūciju atbalss sākās pirmā latviešu tautiskā atmoda, kad latvieši pirmoreiz apzinājās sevi par nāciju. Cerība uz Krievijas cara valdības atbalstu latviešu atmodas centieniem gan nepiepildījās, un gadsimta nogalē Baltiju skāra spēcīgs rusifikācijas vilnis. Bet atmodusies tauta, kas ar lielu degsmi bija sākusi veidot un kopt savu zemnieciskajās tradīcijās sakņoto kultūru, jau vairs nebija ne pārvācojama, ne pārkrievojama.

Sociālā spriedze Latvijā, ko kāpināja nacionālie spaidi, kulminēja 1905. gada revolūcijā, apliecinot, ka latviešu tauta no vēstures objekta kļūst par tās subjektu, no

laktas par āmuru. Taču daudzu tolaik apsveiktie sarkanie revolūcijas karogi Latvijai brīvību neatnesa – sekoja Krievijas karaspēka drausmās soda ekspedīcijas, ko atbalstīja vietējie vācu muižnieki. Jau 20. gadsimta pirmajā desmitgadē latviešu tauta iepazina masveida nāvessodus, spīdzināšanas, nošaušanas "bēgot", izsūtīšanas uz Sibīriju, trimdinieku gaitas.

Desmit gadu vēlāk latviešiem atkal nācās tvert rokās ieročus: Pirmā pasaules kara sākumā (1915. gadā) tika izveidoti latviešu strēlnieku pulki, lai aizstāvētu tēvzemi pret Vācijas karaspēka iebrukumu. Uz laiku it kā tika piemirsti gan rusifikatoru spaidi, gan soda ekspedīciju pletnes, un atkal atjaunojās latviešu cerība uz gaišāku nākotni pēc kara "zem Krievijas divgalvainā ērgļa spārniem".

Vilšanās nāca drīz, un liela strēlnieku daļa pieslējās Krievijas kreisajiem ekstrēmistiem – boļševikiem[1], kas solīja tūlītēju un taisnīgu mieru "bez aneksijām un kontribūcijām". Tautai nācās pārdzīvot vēl vienu ilūziju periodu, kas bija saistīts ar nacionālo nihilismu. Tajā pašā laikā Sabiedroto valstu deklarētās tautu tiesības uz pašnoteikšanos pavēra ceļu uz brīvību arī latviešiem, iezvanot otro atmodu, kuras rezultātā 1918. gada 18. novembrī tika proklamēta Latvijas Republika – pirmā neatkarīgā valsts latviešu tautas vēsturē.

Jaunajai valstij ar ieročiem rokās nācās nosargāt savu neatkarību gan pret Vācijas militāristiem, gan Krievijas monarhistiem, gan boļševiku Sarkano armiju (tajā ietilpa arī t. s. latviešu sarkanie strēlnieki, no kuriem daļa bija utopisko komunistisko ideju varā, bet daļa – dezinformēta; tomēr jāpiezīmē, ka sarkanajiem strēlniekiem bija izšķirīga nozīme cīņā pret monarhistiski šovinistiskajiem Krievijas "baltgvardiem", kas pret mazo tautu patstāvības centieniem bija noskaņoti vēl naidīgāk nekā boļševiki). Sabiedrotās valstis atbalstīja Latvijas cīņu par neatkarību, kas beidzās ar uzvaru – 1920. gada 11. augustā tika noslēgts miera līgums ar Padomju Krieviju. Līgumā bija sacīts, ka **"Krievija bez ierunām atzīst Latvijas valsts neatkarību, patstāvību un suverenitāti un labprātīgi un uz mūžīgiem laikiem atsakās no visām suverēnām tiesībām, kuras piederēja Krievijai attiecībā uz Latvijas tautu un zemi, kā uz bijušās valsts tiesiskās iekārtas, tā arī uz starptautisko līgumu pamata, kuri še aprādītā nozīmē zaudē savu spēku uz nākošiem laikiem. No agrākās piederības pie Krievijas Latvijas tautai un zemei neizceļas nekādas saistības attiecībā uz Krieviju."**[2] Līgums noteica taisnīgas robežas starp Latviju un

---

[1] Par boļševikiem (lieliniekiem) kopš 1903. gada sevi sauca Krievijas marksistu kreisais, radikālais novirziens. Šis apzīmējums 1917.–1952. gadā bija iekļauts arī minētā novirziena piekritēju izveidotās partijas nosaukumā (Krievijas Sociāldemokrātiskā strādnieku (boļševiku) partija, vēlāk Krievijas Komunistiskā (boļševiku) partija un Vissavienības Komunistiskā (boļševiku) partija). Jēdzieni "boļševiki" un "komunisti" PSRS tika lietoti kā sinonīmi.

[2] *Freymann R., von.* Der lettländisch–russische Friedensvertrag von 1920 und seine Verwirklichung. Riga, 1927 // Nachdruck aus Anlass der 130. Geburtstages von Rudolf von Freymann (1860–1934) / herausgegeben von Dietrich A. Loeber. – Hamburg, 1990. – S. 41.

Krieviju. Kaut arī Padomju Krievija (vēlāk – PSRS) faktiski neizpildīja virkni miera līguma noteikumu (par Latvijai nodarītajiem kara zaudējumiem paredzēto kompensācijas 30 miljonu zelta rubļu vietā samaksāja tikai 4 miljonus zelta rubļu, atdeva tikai daļu rūpniecisko iekārtu un kultūras vērtību, kas Pirmā pasaules kara laikā no Latvijas bija izvestas uz Krieviju, utt.), tomēr līgums radīja stabilu bāzi normālu starpvalstu attiecību veidošanai.

Bet stabilitāte attiecībās ar kaimiņvalstīm Latvijai bija ļoti svarīga, jo darāmā – valsts starptautiskās atzīšanas panākšana[1] un kara sagrautās saimniecības atjaunošana – bija milzums. Divdesmit mierīgas attīstības un neatkarības gados tika paveikts ļoti daudz un Latvija saimnieciskā ziņā tuvojās Eiropas attīstītāko valstu līmenim. Tā rudzu caurmēra ražas ziņā (12,5 cnt/ha) Latvija jau 30. gadu sākumā pārspēja Franciju (11,5 cnt/ha) un tuvojās Lielbritānijai (16,7 cnt/ha), līdzīga aina bija arī, salīdzinot kartupeļu ražas (Francija – 110,6 cnt/ha, Latvija – 124,6 cnt/ha, Lielbritānija – 164,7 cnt/ha). Pēc eksportētā sviesta daudzuma uz vienu iedzīvotāju Igaunija un Latvija 30. gadu nogalē ieņēma otro un trešo vietu Eiropā – tūlīt aiz Dānijas. Šajā pašā laikā pārtikas preču patēriņš uz iedzīvotāju Latvijā bija viens no augstākajiem pasaulē: gada laikā viens iedzīvotājs Latvijā patērēja 85 kg gaļas (ASV – 62 kg, Vācijā – 50 kg, Francijā – 34 kg, Itālijā – 16 kg), savukārt pienu viens iedzīvotājs Latvijā gadā patērēja 566 litrus (ASV – 368 litrus, Vācijā – 362 litrus, Francijā – 315 litrus, Itālijā – 105 litrus). Latvijas rūpniecības uzņēmumi ražoja kvalitatīvu un samērā sarežģītu produkciju – radioaparātus, fotoaparātus, arī montēja automašīnas, nelielas lidmašīnas utt. Atzīstami sasniegumi tika gūti izglītības un kultūras jomā. 30. gadu vidū universitātē studējošo skaita ziņā Latvija ieņēma pirmo vietu Eiropā, bet pēc iespiesto grāmatu daudzuma uz 100 000 iedzīvotājiem tā atpalika tikai no Dānijas.[2]

Protams, kara dēļ ārkārtīgi izpostītajā zemē divu gadu desmitu laikā nebija iespējams uzcelt vispārējas labklājības sabiedrību, taču 20. gados veiktā radikālā agrārreforma novērsa sociālo spriedzi Latvijas laukos; tika īstenoti plaši pasākumi strādājošo aizsardzībai pilsētās. Mazākumtautības (krievi, ebreji, vācieši, poļi u. c.), kuru īpatsvars bija aptuveni viena ceturtdaļa no Latvijas iedzīvotāju kopskaita, baudīja plašu kultūras autonomiju. Mazākumtautībām bija savas partijas, no kurām ievēlētie deputāti pārstāvēja šo mazākumtautību intereses Latvijas parlamentā – Saeimā. Valstī nebija asu nacionālo konfliktu, tomēr politiskās pieredzes un demokrātisko tradīciju trūkums bija par cēloni valdību nestabilitātei: no Latvijas proklamēšanas līdz 1934. gada 15. maija apvērsumam tās mainījās 18 reižu – caurmērā ik pa desmit mēnešiem. Stabilitātes trūkums radīja bažas, ka šādu stāvokli savā labā varētu izmantot galēji radikāli ārzemju atbalstīti strāvojumi. Šādos

[1] Sabiedroto valstu Augstākā padome atzina Latvijas neatkarību *de iure* 1921. gada 26. janvārī.
[2] Latvija citu valstu saimē. – Rīga: Zinātne, 1990. – 38., 40., 46.–48., 58.–60. lpp.

apstākļos Latvijas Republikas Ministru prezidents K. Ulmanis atbilstoši tolaik Eiropā valdošajām autoritārisma tendencēm izšķīrās par Satversmes pārkāpšanu: apturēja tās darbību, atlaida Saeimu, slēdza politiskās partijas un, pats kļūdams par Valsts un Ministru prezidentu, koncentrēja visu varu Ministru kabineta rokās. Taču pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma K. Ulmanis ar saviem politiskajiem pretiniekiem neizrēķinājās un valstī neradās diktatūrai raksturīgā baiļu atmosfēra: autoritārās varas periods latviešu tautas vēsturē iegājis kā spožākais saimnieciskās un garīgās rosmes laiks. Ir ziņas, ka K. Ulmanis bija iecerējis radīt jaunu prezidentālās republikas satversmi, taču šis darbs līdz valsts neatkarības bojāejai netika paveikts.

30. gadu nogalē Latvijā jau bija izaugusi lepna un patriotiska jaunā paaudze, kas mīlēja savu neatkarīgo valsti un ticēja tās mūžīgumam, kaut arī Rietumos un Austrumos samilza aizvien tumšāki nacisma un boļševisma draudu padebeši. Latvijā nacionālsociālistisko ideoloģiju gan pauda tikai kāda nenozīmīga vācbaltiešu grupa – pārējā sabiedrība, tās vidū arī labēji orientētā iedzīvotāju daļa, pret Hitlera režīmu Vācijā bija noskaņota naidīgi. Komunistiskās ideoloģijas piekritēju bija vairāk – īpaši dažu mazākumtautību vidū, taču demokrātiskajās Saeimas vēlēšanās no komunistu sastādītā saraksta nekad netika ievēlēts vairāk par 6–7 deputātiem no 100 deputātu kopskaita, toties vairāk nekā 90% vēlētāju atdeva balsis par partijām, kas bija lojālas Latvijas Republikai.

Nav nekāda pamata domāt, ka K. Ulmaņa autoritārās varas periodā, kad Saeimas vēlēšanas nenotika, šis samērs būtu mainījies par sliktu patriotiskajai iedzīvotāju daļai, kas bija lojāla valsts neatkarībai, – drīzāk gan otrādi. Nāves spriedumu Latvijas valstij lēma nevis tās tauta, bet gan totalitārie valdītāji Maskavā un Berlīnē. Savā zemē apgūto genocīda praksi boļševistiskie un nacistiskie noziedznieki īstenoja arī viņu okupētajā Latvijas teritorijā, lemjot Latvijas Republikas pilsoņu kopumu (Latvijas tautu) pazemojumiem, ciešanām un bojāejai.

* * *

Šā dokumentu krājuma autori izvirzījuši sev uzdevumu – atlasīt un publicēt dokumentus, kas raksturotu komunistiskā un nacionālsociālistiskā okupācijas režīma īstenotās politikas būtiskākos aspektus visā Latvijas okupācijas laikā. Darbu nozīmīgi sekmējis vēsturnieku un arhīvistu pēdējo gadu ieguldījums dokumentu krājumu sagatavošanas un publicēšanas jomā. Jāatzīmē, ka pēc valsts neatkarības atjaunošanas 1990. gadā Latvijas historiogrāfiju jau bagātinājuši vairāki dokumentu krājumi par kādu atsevišķu okupācijas periodu ("Latvijas okupācija un aneksija: 1939–1940: Dokumenti un materiāli"(1995), "Latvijas Republikas Ministru kabineta sēžu protokoli, 1940. gada 16. jūnijs–19. jūlijs: Dokumentu krājums"(1991), "Neatkarības atgūšana: Atmodas laiks dokumentos"(1996)), par atsevišķiem okupācijas varas politikas aspektiem (J. Riekstiņš. ""Kulaki" Latvijā (1940.–1953. gads)" (1996),

J. Riekstiņš. "Ekspropriācija (1940.–1959. gads)" (1998), "Izpostītā zeme: PSRS okupācijas armijas nodarītie zaudējumi Latvijas kultūrvidei" (1995), "Izpostītā zeme: PSRS okupācijas armijas nodarītie zaudējumi Latvijas laukiem" (1997), "Izpostītā zeme: PSRS militāristi Rīgā" (1998)), par noteiktu karaspēka vienību ("Latviešu leģions: Varoņi, nacisti vai upuri?" (1998)), politisku organizāciju ("Latvijas Centrālā Padome – LCP: Latviešu nacionālā pretošanās kustība (1943–1945)" (1994), "Tauta. Zeme. Valsts: Latvijas Nacionālās neatkarības kustība dokumentos" (1995)) vai konkrētas personas likteni okupācijas laikā ("Kārlis Ulmanis trimdā un cietumā: Dokumenti un materiāli" (1994)). Neilgi pirms Latvijas neatkarības atjaunošanas tika sagatavots un 1990. gadā nāca klajā dokumentu krājums "Latvijas suverenitātes ideja likteņgriežos: Vācu okupācijas laika dokumenti, 1941–1945", tika izdoti arī nelieli dokumentu krājumi par grupas "Helsinki-86"un Latvijas Tautas frontes darbību. Minētie dokumentu krājumi, tāpat arī grāmatās izdotie un periodiskajos izdevumos ievietotie pētījumi par okupācijas varu politikas dažādajām jomām ievērojami atvieglojuši autoru darbu gan metodoloģiskā, gan avotpētnieciskā aspektā. Nozīmīgs avotu materiāls atrodams arī trimdā publicētajos dokumentu krājumos, tāpat dažos krājumos, kas publicēti okupētajā Latvijā (saprotams, dokumenti tajos komentēti no okupācijas varas pozīcijām).

Lasītāju uzmanībai piedāvātais dokumentu krājums hronoloģiskā ziņā aptver laikposmu no 1939. gada 23. augusta, kad Maskavā tika parakstīts PSRS un Vācijas neuzbrukšanas līgums (t. s. Molotova–Ribentropa pakts), kas radīja politiskos priekšnoteikumus Baltijas valstu (Igaunijas, Latvijas un Lietuvas) okupācijai, līdz 1991. gada 21. augustam, kad tika pārtraukta jebkāda valstiskā saikne starp Latviju un okupētājvalsti – PSRS. Krājuma teksts sadalīts 14 nodaļās, no kurām 8 (6.–13. nodaļa) ir tematiskas, bet 5 (2.–5. un 14. nodaļa) – hronoloģiskas, turklāt 1. nodaļa uzskatāma par krājuma ievadnodaļu, kuras autorteksts un ietvertie dokumenti raksturo PSRS totalitārā, represīvā režīma būtību laikposmā pirms Otrā pasaules kara un Latvijas okupācijas. Šādu dokumentu krājuma uzbūvi noteica nepieciešamība tiklab atsegt okupācijas varas ilglaicīgo politiku, kā arī padziļināti raksturot norises Latvijas jaunāko laiku vēstures lūzumgados (1940–1945, 1987–1991), kad notika vairākkārtēja varas maiņa Latvijā. Katru nodaļu ievada teksts, kurā izklāstīts autora viedoklis par nodaļā iztirzājamo jautājumu, kā arī dota ievirze tajā ievietoto dokumentu izpratnei. Autora tekstā cipari kvadrātiekavās ir krājumā publicēto dokumentu kārtas numuri. Autori atturējušies no dokumentu plašas komentēšanas, uzskatot, ka paši dokumenti pietiekami skaidri raksturo laikmetu un režīmu, kurā tie radušies. Jānorāda, ka tēmas plašuma un krājuma ierobežotā apjoma dēļ tajā nav atspoguļoti vairāki okupācijas varu politikas negatīvie aspekti, piem., dabas resursu neracionāla izmantošana, vides piesārņošana, iedzīvotāju apgādes problēmas utt. Tā kā daudzi dokumenti ir visai apjomīgi un tajos ietverta arī mazāk svarīga informācija, krājumā

ievietoti tikai šo dokumentu izvilkumi (tēmas atklāsmei būtiskākās daļas). Netiek publicēti arī tie dokumentu pielikumi, kuriem tēmas atklāsmē nav būtiskas nozīmes.

Pavisam krājumā pa nodaļu tēmām un nodaļās norādītām apakštēmām ievietoti un sagrupēti 297 dokumenti un teksti vai to fragmenti. Krājuma beigās pievienoti trīs dokumenti, kas nav iekļauti nodaļās un kuros pausta Latvijas Republikas Saeimas, Amerikas Savienoto Valstu Kongresa un politiski represēto Latvijas pilsoņu attieksme pret Latvijas un citu Baltijas valstu okupācijas faktu un okupācijas sekām. Liela daļa krājumā iekļauto dokumentu tiek publicēta pirmoreiz.

Krājumā ievietoto dokumentu lielākā daļa attiecas uz PSRS komunistiskās okupācijas varas politiku. Šāds sadalījums izriet no komunistiskās un nacionālsociālistiskās okupācijas ilguma attiecības – 47 gadi un 4 gadi. Turklāt jāņem vērā, ka Vācijas nacionālsociālistiskā režīma noziegumi jau visai plaši un izsmeļoši dokumentēti Starptautiskā kara tribunāla Nirnbergas prāvas materiālos (no kuriem prāvs skaits attiecas uz Baltiju), kā arī daudzās publikācijās, kas pēckara gados un mūsu dienās nākušas klajā gan Vācijā un citās Rietumvalstīs, gan savulaik arī bijušajā PSRS un tās satelītvalstīs. Atšķirībā no nacionālsociālistiskā (nacistiskā) režīma PSRS komunistiskā (boļševistiskā) režīma noziegumi līdz šim vēl nav pietiekami izvērtēti, kā arī nav nosodīti ne nacionālā, ne starptautiskā līmenī. Kopumā tie pasaules sabiedrībai ir arī daudz mazāk zināmi, tāpēc PSRS īstenotā iekšpolitika un ārpolitika dažkārt aizvien vēl tīši vai netīši tiek aplūkota idealizēti.

Teiktais tomēr nekādā ziņā nenozīmē nacionālsociālistiskā režīma un tā īstenotās politikas attaisnošanu – pat ne daļēju, pat ne netiešu. Atšķirībā no komunistiskā okupācijas režīma nacionālsociālistiskais okupācijas režīms ārējo apstākļu ietekmē iecerētos plānus attiecībā pret Latviju un tās tautu nepaspēja pilnībā īstenot, taču šajā krājumā ievietotie dokumenti liecina, ka šo plānu īstenošanai būtu ārkārtīgi traģiskas, likumsakarīgas sekas. Genocīds (holokausts), valsts izlaupīšana un tās pakļaušana, padarot to par beztiesīgu okupētu teritoriju, latviešu pašcieņas un latviešu valodas pazemošana – tās ir tikai dažas nacistu kundzības gadu iezīmes Latvijā.

Autori kategoriski noraida jebkura veida tiešu vai netiešu kāda okupācijas režīma īstenotās politikas attaisnošanu vēsturiskā perspektīvā, šī režīma iztēlošanu par "mazāko ļaunumu" salīdzinājumā ar citu okupācijas režīmu. Mūsuprāt, jebkāda totalitārā režīma attaisnošana ir nekritiska, neproduktīva un amorāla un rada draudus demokrātijai, indivīdu un tautu tiesībām, sagatavo augsni šāda režīma atdzimšanai tieši tādā pašā vai pārveidotā formā.

Šis dokumentu krājums nav vērsts ne pret vienu tautu un ne pret vienu mūsdienu valsti. Gan krājumā publicētie, gan arī citi dokumenti parāda un pierāda, ka totalitārais režīms nenovēršami nodara milzīgu ļaunumu ne vien okupēto vai citādi pakļauto zemju tautām, bet arī tām tautām, kuru vārdā tas oficiāli vai faktiski rīkojas. Tādējādi totalitārisma, impēriskās politikas dēļ cieš visas tautas, kas ar to

saskaras. No visu šo tautu pamatinteresēm izriet nepieciešamība izprast totalitārisma būtību, pārvarēt tā sekas un novērst šāda režīma atjaunošanās iespēju nākotnē.

Krājuma dokumenti liecina, ka gan totalitārā režīma politikas īstenotāju, gan tā upuru vidū ir dažādu tautu pārstāvji, tāpēc nav nekāda pamata par režīma noziegumiem vainot kādu tautu kopumā. Teiktais jo vairāk attiecas uz tautām, kurām šo noziegumu izdarīšanas laikā nav bijis sava nacionālā valstiskuma vai arī tas ir bijis zaudēts, tādēļ šīs tautas nav spējušas pietiekami ietekmēt notikumu gaitu.

Vairums krājumā ievietoto dokumentu ir Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas Partijas vēstures institūta Partijas arhīva dokumenti, kas glabājas Latvijas Valsts arhīva (LVA) Vēsturiski politisko dokumentu daļā. Bijušā Partijas arhīva fondu pazīme ir to numuriem pievienotie burti PA. Krājumā ievietoti arī dokumenti, kas glabājas citās LVA daļās, atsevišķi dokumenti no Latvijas Valsts vēstures arhīva (LVVA), Krievijas, Vācijas un Lielbritānijas arhīviem, Latvijas PSR Valsts Drošības komitejas pretizlūkošanas datu bāzes, personiskajiem arhīviem. Krājumu papildina dokumenti un teksti, kas publicēti grāmatās un periodiskajos izdevumos.

Izvēloties dokumentus publicēšanai no visa plašā to klāsta, priekšroka galvenokārt dota dokumentiem, kas visatklātāk, visuzskatāmāk raksturo režīma būtību neatkarīgi no šo dokumentu rašanās laika. Jāteic, ka komunistiskā okupācijas režīma formālā liberalizācija un atteikšanās no masu represijām pēc J. Staļina nāves 1953. gadā ietekmēja dokumentu stilu – to izteiksmes veids kopumā kļuva šķietami tolerantāks, formulējumi aptuvenāki, nekonkrētāki. Izsekot reālās norises sabiedrībā pēc šiem dokumentiem bieži vien ir grūti. Pie tam jāņem vērā, ka totalitārismam bija raksturīga daudzu būtisku norādījumu došana un lēmumu pieņemšana tikai verbāli – tīši nefiksējot tos dokumentos. Daudzi dokumenti, kas liecina par okupācijas varu politiku Latvijā, neatrodas Latvijā, bet gan Maskavā un – par nacistiskās okupācijas laiku – Vācijas arhīvos. Šo dokumentu pilnīgāka iekļaušana zinātniskajā apritē ir pētniekiem vēl risināms jautājums.

Izmantojot krājumā ietvertos dokumentus, jāņem vērā aspekti, kas saistīti ar konkrētā laikposma īpatnībām. Piemēram, 40. gados tiesas spriedumos apsūdzētajiem dažkārt tīši tika piedēvēti arī tādi nodarījumi, kuros viņi nebija vainojami. Pret okupācijas varu vērstās bruņotās cīņas dalībnieki tika dēvēti par bandītiem. Savukārt dažādās Komunistiskās partijas atskaitēs u. c. dokumentos, īpaši attiecībā uz propagandu, aģitāciju un tās rezultātiem, vēlamais bieži vien tika uzdots par īstenību.

Gan komunistiskās, gan nacionālsociālistiskās okupācijas periodā darbojušās valsts varas, valsts pārvaldes un partijas institūcijas, represīvās iestādes utt., kā arī administratīvi teritoriālās vienības dokumentu krājumā sauktas konkrētajā laikposmā lietotajos nosaukumos, kas nekādā ziņā nenozīmē to leģitimitātes atzīšanu valststiesiskā aspektā, bet izriet no avotu publicēšanas vispārpieņemtajiem noteikumiem.

Publicētajiem dokumentiem veikta arheogrāfiskā apdare. Dokumentiem visa krājuma robežās ir vienota numerācija, katram no tiem dots t. s. redakcijas virsraksts, kurā norādīts dokumenta autors, veids, sastādīšanas laiks (ja to iespējams noteikt), kā arī raksturots tā saturs. Līdztekus saglabāts arī oriģinālais dokumenta virsraksts, kas nemainītā formā (locījumā, minot konkrēto adresātu u. tml.) dots zem redakcijas virsraksta pirms dokumenta teksta. Ja dokumentā nav minēts tā sastādīšanas laiks, bet to iespējams noteikt pēc satura vai citām ziņām, tas minēts kvadrātiekavās.

Dokumentos saglabātas atzīmes "slepeni", "pilnīgi slepeni", dažkārt sniegtas norādes par eksemplāru skaitu, minēts numurs u. tml. Divpunkte iekavās (..) tekstā nozīmē, ka izlaista krājuma tematam mazāk svarīga daļa. Oriģinālā trūkstošās vārdu daļas vai vārdi (ja nav lietoti vispārpieņemtie vai krājuma saīsinājumu sarakstā minētie saīsinājumi) vai vārdi ierakstīti kvadrātiekavās. Pasvītrojumi dokumentos krājumā parādīti tumšākiem burtiem. Tekstā maksimāli saglabātas valodas leksikas un stila īpatnības, labotas gramatiskās kļūdas. Ja dokuments ir parakstīts, aiz tā norādīts (kursīvā) tās personas uzvārds, kura dokumentu parakstījusi. Ja dokuments nav parakstīts, personas uzvārds, kurai tas būtu jāparaksta, dots iekavās.

Ja dokumenta oriģinālā (uz lapas malām, pāri mašīnraksta tekstam u. tml.) ir bijušas piezīmes rokrakstā, kas var palīdzēt izprast tā būtību vai ietver papildinformāciju par publicēto, krājumā tās tiek saglabātas un parādītas (ar norādi A t z ī m e s d o k u m e n t ā) aiz dokumenta teksta.

Nodaļās apkopotie dokumenti un teksti ir sadalīti apakštēmās (to nosaukumi ir slīpiem burtiem, kvadrātiekavās norādīti apakštēmā ietilpstošo dokumentu kārtas numuri), palīdzot lasītājam orientēties tajās atspoguļoto problēmu un notikumu klāstā.

Katrā krājuma lappusē, kur tas nepieciešams, dotas zemsvītras norādes un piezīmes – pārprotamu teksta daļu vai vārdu, pārrakstīšanās kļūdu, mazāk zināmu tekstā minētu vēsturisko faktu u. tml. skaidrojumi.

Krājuma beigās ievietoti vairāki pielikumi. Pielikumā "Dokumentu norādes" apkopotas ziņas par katra dokumenta autentiskumu, atrašanās vietu, tulkojumu u. c. Personu rādītājā apkopotas visas krājuma dokumentos un nodaļu ievados minētās personas, kā arī krājuma veidotāju rīcībā esošās ziņas par šīm personām. Saīsinājumu sarakstā doti visi krājumā minētie valsts varas un pārvaldes institūciju un organizāciju nosaukumu saīsinājumi, kā arī plašākam lasītāju lokam mazāk pazīstami, mūsdienās retāk vai citādā formā lietoti vārdu saīsinājumi.

Krājuma nodaļu ievadi tapuši Elmāra Pelkaua zinātniskajā vadībā. Dokumentu atlasi un sagatavošanu publicēšanai veikuši nodaļu veidotāji, kas ir arī nodaļu ievadu autori. Krājuma arheogrāfisko apdari veikusi un ievada arheogrāfisko daļu sarakstījusi Līga Vītola. Krājuma ievada, 1., 12. un 14. nodaļas ievada, kā arī pēcvārda autors –

Elmārs Pelkaus; 2. un 6. nodaļas ievada autore – *Dr. hist.* Irēne Šneidere; 3., 7., 8., 9. un 10. nodaļas ievada autors – Jānis Riekstiņš; 4., 5. un 13. nodaļas ievada autors – *Dr. habil. hist.* Heinrihs Strods; 11. nodaļas ievada autori – Indulis Zālīte un Aldis Bergmanis.

Šis krājums domāts visplašākajam lasītāju lokam – visiem, kas interesējas par Latvijas vēsturi. Tas tiek publicēts arī krievu un angļu valodā. Krājuma veidotāji ir iecerējuši Latvijas vēstures komunistiskās un nacionālsociālistiskās okupācijas perioda dokumentu publicēšanas darbu turpināt un būtu ļoti pateicīgi par katru padomu, kas šī darba īstenošanu varētu veicināt.

1. NODAĻA

Represīvais režīms PSRS

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA
99- 16.114

Lai saprastu komunistiskās jeb padomju okupācijas varas īstenoto politiku Latvijā, nepieciešams ieskats Padomju Krievijas un 1922. gadā nodibinātās PSRS attīstībā laikposmā no 1917. līdz 1940. gadam. Šis laikposms sākas ar kreisi radikālo utopistu – boļševiku 1917. gada Oktobra apvērsumu Krievijā. Turpmāko pāris gadu desmitu laikā bijušās Krievijas impērijas teritorijas lielākajā daļā izveidojās un nostiprinājās galēji ideoloģizēts totalitārs vienpartijas režīms, kas veica neredzēta apjoma represijas pret savas valsts iedzīvotājiem, īstenoja ārkārtīgi plašus sociālos eksperimentus un ārpolitikā apzināti pretstatīja sevi gandrīz visai pārējai pasaulei.

Tiklab 1917. gada Februāra revolūcija Krievijā, kā arī tajā pašā gadā notikušais Oktobra apvērsums sakņojās plašu tautas slāņu neapmierinātībā ar karu un tā izraisītajām saimnieciskajām grūtībām, ar neatrisinātajām sociālajām problēmām. Gan Februāra revolūcija, gan Oktobra apvērsums notika apstākļos, kad valsts vara bija kļuvusi vāja un katastrofāli zaudējusi autoritāti tautas acīs.

Taču Februāra revolūcija bija plašu masu stihiska vēršanās pret novecojušo absolūtās monarhijas iekārtu, bet Oktobra apvērsums – samērā nelielas, bet diezgan labi organizētas kreiso ekstrēmistu kopas un dažu tūkstošu viņus atbalstošo kareivju un sarkangvardu vēršanās pret demokrātiski republikānisko iekārtu, kas vēl nebija paspējusi nostiprināties.

Oktobra apvērsums tika īstenots kā improvizācija. V. Ļeņinam, Ļ. Trockim un pārējiem boļševiku partijas ideologiem nebija skaidra priekšstata par sabiedrības attīstības virzieniem pēc apvērsuma. Taču boļševiki nekautrēdamies solīja visiem visu un tūlīt: zemniekiem – zemi, strādniekiem – maizi un kontroli pār ražošanu, kareivjiem – taisnīgu mieru. Īstenība izrādījās pavisam savādāka. Zemnieki zaudēja arī to zemi, kas viņiem bija, un tika pārvērsti par beztiesīgiem dzimtcilvēkiem kolektīvajās saimniecībās – kolhozos un valsts (padomju) saimniecībās – sovhozos, strādnieki dzīvoja pastāvīgā trūkumā, un viņus nežēlīgi izmantoja militarizētā valsts, bet boļševiku pārvaldītā Krievija (vēlāk PSRS) vai nu nepārtraukti karoja, vai arī drudžaini bruņojās un gatavojās karam.

Pēc Oktobra apvērsuma Krievijā tika nodibināta "proletariāta diktatūra", kas patiesībā bija boļševiku partijas diktatūra. Savu varu boļševiku partija sāka saukt par "padomju varu", kaut gan īstenībā dažādu līmeņu padomēm lielākoties bija tikai reprezentatīva loma, bet reālā vara atradās partijas komiteju rokās.

1918. gada 5. janvārī sanāca Krievijas vēsturē visdemokrātiskākajās vēlēšanās ievēlētā Satversmes sapulce, bet jau nākamajā dienā boļševiki to padzina, jo

parlaments atteicās nodot savas pilnvaras boļševistiskajai valdībai. Padzīšana tika motivēta ar Satversmes sapulci apsargājošo kara jūrnieku nogurumu. Tādējādi boļševiku pārvaldītajā Krievijā bruņota sardze bija kļuvusi par augstāku institūciju nekā parlaments.

Neapmierinātības pieaugumu inteliģencē, strādniekos un zemniekos boļševiku partijas vadoņi pasludināja par kaitniecību jeb "sabotāžu" un sāka īstenot "kara komunisma" politiku, kuras raksturīgas iezīmes bija īpašumu nacionalizēšana, pārtikas atņemšana zemniekiem (pārtikas repartīcijas) un darba klaušas. V. Ļeņins un viņa līdzgaitnieki labi saprata, ka šie pasākumi noskaņos pret boļševiku diktatūru vēl plašākus tautas slāņus. Pēc V. Ļeņina domām, tautas vairākums bija nevis jāpārliecina, bet jāpiespiež [1], motivējot šo piespiešanu ar "šķiru cīņu". Šo piespiešanu galvenokārt veica 1917. gada 7. (pēc jaunā stila 20.) decembrī nodibinātā Viskrievijas Ārkārtējā komisija cīņai pret kontrrevolūciju un sabotāžu (VČK[1]). Šī iestāde, kas vainojama miljoniem cilvēku vajāšanā, spīdzināšanā un nogalināšanā, savas pastāvēšanas laikā vairākkārt mainījusi nosaukumu un struktūru, taču visā pasaulē pazīstama ar nosaukumu – "čeka".

Drīz pēc VČK nodibināšanas ārkārtējo komisiju tīkls pārklāja visu Krieviju. Šīs komisijas ieguva neierobežotas tiesības arestēt, pratināt, tiesāt un izpildīt spriedumus. 1918. gada 5. septembrī Krievijas Sociālistiskās Federatīvās Padomju Republikas Tautas Komisāru Padome (TKP) izdeva dekrētu par "sarkanā terora" sākumu. Ar šo dekrētu Krievijā uzbangoja pirmais terora vilnis, sākās "baltgvardu un buržuāzijas" ķīlnieku masveida nošaušanas un koncentrācijas nometņu laiks (jāpiezīmē, ka politisko ķīlnieku un koncentrācijas nometņu jēdzieni līdz Oktobra apvērsumam Krievijā nebija pazīstami). Pasaulei ir zināma patiesība par nacistu režīma koncentrācijas nometnēm, taču šajā jomā hronoloģiskā ziņā neapšaubāma prioritāte ir boļševiku režīmam (īpaši "nopelni" šīs represīvās prakses pirmsākumos ir Ļ. Trockim).

Uz nāvi cilvēkus notiesāja ne vien ārkārtējās komisijas, bet arī revolucionārie tribunāli, vietējās padomes utt. V. Ļeņinam, kurš savas pagrīdes darbības un emigrācijas periodā bija bijis sociālistu–revolucionāru (eseru) individuālā terora pretinieks, masu terors šķita pieņemams un nepieciešams. Čeka atradās viņa kā TKP priekšsēdētāja kontrolē. Tādējādi jau pirmajos mēnešos pēc Oktobra apvērsuma V. Ļeņina tiešā vadībā Krievijā sāka veidoties jauna tipa valsts – totalitārā valsts. Aiz šķietamās likumu bardzības tajā patiesībā valdīja pilnīga patvaļa – to, vai cilvēks ir vai nav t. s. padomju varas ienaidnieks, noteica pati padomju vara, respektīvi, boļševiku režīms.

Krievijas 1918.–1920. gada Pilsoņu kara laikā sarkanais terors kļuva par vienu no boļševiku uzvaras izšķirīgajiem nosacījumiem. Terors aptvēra veselas sociālās gru-

[1] Saīsinājums no krievu val. *"Всероссийская чрезвычайная комиссия"*.

pas, dažos gadījumos (piemēram, attieksmē pret kazakiem) šim teroram bija genocīda iezīmes. 1920.–1921. gadā cīņā pret zemnieku nemieriem boļševiki sāka lietot tādus paņēmienus kā sacelšanās dalībnieku sievu un bērnu nošaušanu, aizdomās turēto ģimeņu izsūtīšanu.

Saimniecības sabrukums un bads "kara komunisma" utopiskās politikas īstenošanas rezultātā, kā arī zemnieku sacelšanās un strādnieku neapmierinātība tomēr piespieda boļševiku vadoņus uz laiku mainīt savu politiku un pievērsties reālajai īstenībai – tika pasludināta Jaunā ekonomiskā politika (NEP[1]). Līdz ar ekonomikas liberalizāciju norisinājās streiki; tos apspiežot, terors vērsās pret strādniekiem, kuru vārdā boļševiki īstenoja savu diktatūru. Šajos pašos gados iebiedēšanas nolūkā tika organizētas arī tiesas paraugprāvas pret "kontrrevolucionāro" inteliģenci.

Taču boļševistiskā varas sistēma nebija piemērota normālai tirgus ekonomikas attīstībai. Šī administratīvi birokrātiskā sistēma bija orientēta uz krīžu radīšanu, lai varētu lietot primitīvus, bet krīzes apstākļos efektīvus līdzekļus – pavēles, iebiedēšanu, teroru. Tādēļ boļševiku partija 20. gadu nogalē no NEP atteicās un sāka īstenot industrializācijas politiku, pamatojoties uz piecgažu plāniem. Neparasti īsā laikā tika uzcelti milzīgi smagās rūpniecības uzņēmumi. Industrializācijai vajadzīgos līdzekļus ieguva, nežēlīgi ekspluatējot iedzīvotājus, atsakoties no daudzu ļoti nepieciešamu preču importēšanas un maksimāli plaši eksportējot izejvielas un pārtiku, kuras valstī ļoti trūka. Oficiālā propaganda dažādi slavināja piecgažu rezultātus, bet J. Staļins, kurš pēc V. Ļeņina nāves pakāpeniski bija kļuvis par boļševiku partijas vienpersonisku vadoni, visu vainu par neveiksmēm piedēvēja "kapitālistisko elementu" kaitniecībai [2]. Tas pavēra ceļu veselai virknei tiesas prāvu par "kaitniecību".

Milzīgs represiju vilnis bija saistīts ar t. s. lauksaimniecības kolektivizāciju 30. gadu sākumā. Pēc partijas direktīvām [3] veikto zemnieku – t. s. kulaku un kulaku līdzskrējēju[2] – deportāciju var uzskatīt par pirmo sociālistisko genocīdu pēc šķiriskās pazīmes [4]. Kolektivizācijas "lielā lēciena" rezultātā zemnieku saimniecības tika izpostītas, lauksaimniecības produkcijas kopapjoms krasi samazinājās un daudzos valsts rajonos sākās bads, kura dēļ gāja bojā vairāki miljoni cilvēku. Zemnieki, kuriem laimējās izdzīvot, tika nolemti nebeidzamām darba klaušām kolhozos, par kurām viņi bieži vien nesaņēma nekādu atlīdzību, bet par noteiktā izstrādes dienu minimuma neizpildīšanu draudēja smagas sekas. Praktiski vienīgais iztikas avots viņiem bija nelielās personiskās saimniecības, kuru lielums tika stingri ierobežots [5] un kas pie tam vēl tika apliktas ar smagiem nodokļiem un nodevām. Tādējādi "pirmās sociālisma zemes" laukos kroplīgā formā atdzima feodālisms, kur

---

[1] Saīsinājums no krievu val. "*Новая экономическая политика*".

[2] Par "šķiras ienaidnieku" – "kulaku" galveno pazīmi tika uzskatīta algota darbaspēka izmantošana. Lai vērstu represijas pret trūcīgajiem zemniekiem, kuri šai pazīmei neatbilda, tika ieviests apzīmējums "kulaku līdzskrējēji".

katru zemnieku soli uzraudzīja valstij piederošo mašīnu un traktoru staciju (MTS) politnodaļās strādājošie čekisti. Piedraudot ar nežēlīgiem sodiem, strādniekiem bija aizliegts mainīt darbu, bet zemnieki nevarēja atstāt kolhozus, jo viņiem netika izsniegtas pases.

Šīs it kā komunistiskās valsts feodālā absolūtisma iezīmes spilgti izpaudās sarežģītā privilēģiju sistēmā, kas pakāpeniski izveidojās PSRS 30. gadu sākumā. Valsts priekšgalā atradās ar neierobežotu varu apveltītais un dievišķotais "vadonis, tēvs un skolotājs" J. Staļins, kuram stingri hierarhiskā kārtībā bija pakļautas partijas un valsts pārējās amatpersonas. Katrai no šīm amatpersonām atbilstoši tās stāvoklim šajā hierarhijā bija garantētas noteiktas privilēģijas, kas zuda, ja tika zaudēts amats. Valstī valdošā bada un nabadzības apstākļos amatpersonas paniski baidījās šīs privilēģijas zaudēt, tādēļ šādi cilvēki kļuva par viegli vadāmiem "partijas gribas" pildītājiem un bieži vien arī par noziegumu līdzdalībniekiem.

Neredzēti plašu vērienu šie noziegumi un masu represijas guva pēc boļševiku partijas Centrālās Komitejas sekretāra S. Kirova nogalināšanas 1934. gada 1. septembrī, kas tika veikta pēc J. Staļina pavēles – diktators baidījās no S. Kirova kā varbūtējā sāncenša un viņa nāvi izmantoja par ieganstu terora pastiprināšanai pret visām nevēlamajām un aizdomās turētajām personām. "Lielā terora" kulminācija bija 1937. gada represijas [6], asiņainais "paisums" trakoja arī 1938. gadā. Šajā laikā terors nevērsās pret kādu atsevišķu sociālo grupu, kā tas bija lauksaimniecības kolektivizācijas laikā, – bet gan skāra visu sabiedrību kopumā. No bojāejas nebija pasargāts neviens, arī visaugstākie partijas un valsts funkcionāri: represiju dzirnavās tika samalti arī daudzi čekisti – iepriekšējo represiju īstenotāji. Visu šo baismīgo kampaņu vadīja un arestēto spīdzināšanu sankcionēja personīgi J. Staļins [7].

Nostiprinoties J. Staļina vienpersoniskajai varai, būtiski mainījās PSRS valdošā ideoloģija – komunisma vietā stājās sava veida nacionālkomunisms – ar marksismu sajaukts lielkrievu impēriskais šovinisms. Šī šovinisma raksturīgākās izpausmes bija daudzu mazākumtautību preses izdevumu, kā arī izglītības un kultūras iestāžu slēgšana, vajāšanas kampaņas ar genocīda iezīmēm, vēršoties pret vāciešiem [8], poļiem [9] un daudzām citām nacionālajām minoritātēm, to vidū latviešiem. 1959. gadā toreizējais Latvijas PSR Valsts Drošības komitejas priekšsēdētājs J. Vēvers atzina, ka "(..) 1936. [gada] nogalē un 1937. g[adā] sekoja Ježova direktīvas par vācu tautības personu, bet pēc tam par poļu, somu, igauņu, latviešu un lietuviešu tautības personu masveida represēšanu (..) Pieminēto tautību personas (pēc nacionālās pazīmes) tika apvainotas par to, ka tās ir Polijas, Vācijas, Somijas, Igaunijas, Latvijas un Lietuvas izlūkdienestu aģenti, kas īsteno spiegošanu un diversijas PSRS teritorijā (..)"[1] 30. gadu nogalē PSRS teritorijā tika likvidētas visas mācību iestādes, kurās

[1] Latvijas Valsts arhīvs (LVA), PA–101. f., 21. apr., 85. l., 68. lp.

mācības notika latviešu valodā, slēgti latviešu klubi un teātri, beidza iznākt avīzes un žurnāli latviešu valodā. Staļina terors īpaši smagi skāra PSRS dzīvojošo latviešu inteliģenci – tās lielākā daļa tika nogalināta, bet kopumā represijās gāja bojā vairāki desmiti tūkstoši PSRS dzīvojošo latviešu. Diemžēl autoru rīcībā nav dokumenta, uz kura pamata šīs masveida represijas tika veiktas, taču ir zināms, ka tas bija ļoti līdzīgs dokumentam, pēc kura tika represēti poļi. Turklāt attiecīgās iestādes modri sekoja, lai kāds no vajāto mazākumtautību pārstāvjiem – vāciešiem, poļiem, grieķiem u. c. neizbēgtu savam liktenim, uzdodoties par krievu vai baltkrievu, un lai neuzdotu par krieviem vai baltkrieviem savus bērnus, tādējādi mēģinot viņus pasargāt [10]. Uzvarējušā sociālisma "brīvības un laimes zemē" sievietēm un bērniem nācās pilnā mērā izciest mokas un pazemojumus savu represēto, par tautas ienaidniekiem pasludināto tuvinieku dēļ [11]. Desmitiem un simtiem tūkstošu cilvēku katru gadu tika nošauti, ieslodzīti cietumos un koncentrācijas nometnēs [12, 13], bet staļiniskā propaganda vēstīja, ka dzīve Padomju Savienībā[1] kļūst aizvien krāšņāka, aizvien līksmāka. Pāri asinīm un asarām pārplūdušajai zemei kā ņirgāšanās par mocekļiem skanēja PSRS neoficiālās himnas vārdi: "Un es nezinu starp zemēm simtām, kur vēl citur cilvēks ir tik brīvs..." Un vesela virkne Rietumvalstu sabiedrisko un kultūras darbinieku bija noticējusi šiem vārdiem. Viņi bija labi izpratuši hitleriskā nacionālsociālisma necilvēcīgo būtību, bet grūti izskaidrojamā naivitātē kļuvuši par staļiniskā nacionālkomunisma slavinātājiem un Padomju Savienībā saskatīja paraugu savu zemju nākotnei. Savukārt citu zemju (arī Latvijas) sabiedrība kopumā par dzīvi PSRS zināja diezgan maz. Neregulārā informācija par tur valdošo trūkumu, apspiestību un trakojošajām represijām bieži vien tika uzņemta ar neuzticību, kā "buržuāzijas propaganda".

Boļševiku kundzības pirmajos gados par proletariāta diktatūras mērķi tika pasludināta pasaules revolūcija. 20. gadu sākumā cerības uz to pakāpeniski zuda un tika paziņots, ka sociālisms tiks celts vienā zemē – PSRS (atpalikušās PSRS vasaļvalstis – Tuvas Tautas Republika un Mongolijas Tautas Republika šajā ziņā īsti netika ņemtas vērā). Tika arī paziņots, ka PSRS ir "visu darbaļaužu tēvija", kuras aizstāvēšana ir Komunistiskajā Internacionālē (Kominternē) apvienoto partiju un pasaules proletariāta uzdevums.

Padomju Savienībā vispārpieņemts bija uzskats, ka karš starp PSRS un "kapitālistisko pasauli" ir neizbēgams. Par "kapitālisma triecienspēku" PSRS oficiālā propaganda sauca fašismu (ar šo jēdzienu apzīmēja visus Padomju Savienībai netīkamos režīmus un sabiedriskās kustības, attiecības ar īstajiem fašistiem Itālijā boļševikiem bija itin pieklājīgas), propagandas smaile bija vērsta pret "sociālfašistiem", t. i., sociāldemokrātiem. Naids pret sociāldemokrātiem un demokrātiju vispār tuvināja

[1] Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (PSRS) saīsinātais nosaukums.

labējos un kreisos ekstrēmistus – nacistus un boļševikus (Ā. Hitlers mēdza teikt, ka no komunista var iznākt labs nacionālsociālists, bet no sociāldemokrāta – nekad). Nozīmīgs šķērslis, lai tuvinātos, nebija arī vācu komunistu darbība, jo patiesībā J. Staļins komunistiskās iekārtas nodibināšanu šajā industriāli attīstītajā zemē nemaz nevēlējās, tāpēc ka baidījās no hegemona lomas zaudēšanas pasaules komunistiskajā kustībā. Par abu diktatoru mērķi kļuva Versaļas pēckara sistēmas sagraušana un robežu pārskatīšana Eiropā; šo uzdevumu veikšanā J. Staļins par sev vēlamu sabiedroto uzskatīja stipru Vāciju, un Ā. Hitlers šādu stipru Vāciju jau bija paspējis izveidot.

Abu ļaunuma impēriju ārpolitikas stratēģiskie mērķi izrādījās tuvi vai identiski, un tas ievadīja lielāko traģēdiju cilvēces vēsturē – Otro pasaules karu.

1. NODAĻAS DOKUMENTI

[1–2] "Proletariāta diktatūras" īstenotā terora attaisnošana

[1]
V. Ļeņins:
diktatūra ir nežēlīgs, smags, asiņains, mokpilns vārds (1919)

(..)

Mēs ejam kaujā – tas ir proletariāta diktatūras saturs. Pagājuši tie naivā, utopiskā, fantastiskā, mehāniskā, inteliģentiskā sociālisma laiki, kad iedomājās, ka pārliecinās cilvēku vairākumu, iztēlos skaistu sociālistiskās sabiedrības ainu un vairākums pieņems sociālisma viedokli. Pagājuši tie laiki, kad ar šīm bērnu pasaciņām priecēja sevi un citus. Marksisms, kas atzīst šķiru cīņas nepieciešamību, saka: cilvēce pie sociālisma nonāks ne citādi kā ar proletariāta diktatūru. Diktatūra ir nežēlīgs, smags, asiņains, mokpilns vārds, un ar tādiem vārdiem nemētājas.

(..)

[2]
J. Staļins:
kapitālistiskie elementi PSRS organizē kaitniecību, zādzības un laupīšanas (1933)

(..)

Realizējot piecgadi rūpniecībā, lauksaimniecībā un tirdzniecībā, mēs esam nostiprinājuši sociālisma principu visās tautas saimniecības sfērās, padzīdami no turienes kapitālistiskos elementus.

Pie kā tam bija jānoved attiecībā uz kapitālistiskajiem elementiem, un pie kā tas patiesībā novedis?

Tas novedis pie tā, ka no sliedēm izsistas pēdējās mirstošo šķiru atliekas: privātie rūpnieki un viņu dienderi, privātie tirgotāji un viņu rokaspuiši, bijušie muižnieki un popi[1], kulaki un kulaku rokaspuiši, bijusie baltie oficieri un uradņiki[2], bijušie policisti un žandarmi, visvisādi šovinistiskas nokrāsas buržuāziskie inteliģenti un visi pārējie pretpadomju elementi.

Izsisti no sliedēm un izklīduši pa visu PSRS, šie bijušie ļaudis ir salīduši mūsu rūpnīcās un fabrikās, mūsu iestādēs un tirdznieciskās organizācijās, dzelzceļu un ūdensceļu transporta uzņēmumos un galvenokārt kolhozos un padomju saimniecībās. Viņi tur ir salīduši un noslēpušies, uzlikdami sev "strādnieku" un "zemnieku" masku, pie kam viens otrs no viņiem ir ielīdis pat partijā.

Ar ko viņi tur atnākuši? Protams, ar naida jūtām pret Padomju varu, ar neganta naida jūtām pret jaunajām saimniecības, sadzīves, kultūras formām.

Iet atklātā uzbrukumā pret Padomju varu šiem kungiem vairs nav pa spēkam. Viņi un viņu šķiras jau vairākas reizes ir gājuši šādos uzbrukumos, bet tikuši sakauti un izklīdināti. Tāpēc vienīgais, kas viņiem atliek, – darīt dažādas nelietības un kaitēt strādniekiem, kolhozniekiem, Padomju varai, partijai. Un viņi dara nelietības, kā tikai vien spēj, rīkodamies paslepus. Aizdedzina noliktavas un lauž mašīnas. Organizē sabotāžu. Organizē kaitniecību kolhozos un padomju saimniecībās, pie kam daži no viņiem, kuru vidū ir arī viens otrs profesors, savā kaitnieciskajā aizrautībā aiziet tik tālu, ka iepotē lopiem kolhozos un padomju saimniecībās mēri, Sibīrijas mēri, veicina meningīta izplatīšanos starp zirgiem utt.

Bet tas nav galvenais. Galvenais šo bijušo cilvēku "darbībā" ir tas, ka viņi organizē plašos apmēros valsts mantas, kooperatīvu mantas, kolhozu īpašuma zagšanu un izlaupīšanu. Zādzības un laupīšanas fabrikās un rūpnīcās, kravu zagšana un laupīšana uz dzelzceļiem, zādzības un laupīšanas noliktavās un tirdzniecības uzņē-

---

[1] Pareizticīgo garīdznieki.

[2] Policijas amatpersonas Krievijas impērijā.

mumos – sevišķi zādzības un laupīšanas padomju saimniecībās un kolhozos –, tāds ir šo bijušo cilvēku galvenais "darbības" veids. It kā ar šķiras instinktu viņi nojauš, ka padomju saimniecības pamats ir sabiedriskais īpašums, ka tieši šis pamats jāsatricina, lai kaitētu Padomju varai, – un viņi patiešām cenšas satricināt sabiedrisko īpašumu, organizēdami plašos apmēros zādzības un laupīšanas.

(..)

[3]
Izvilkumi noVissavienības Komunistiskās (boļševiku) partijas (VK(b)P) Centrālās Komitejas (CK) Politbiroja 1930. gada 30. janvāra lēmuma par "kulaku" ekspropriāciju

PILNĪGI SLEPENI
1930. gada 30. janvārī

Par kulakiem: Apstiprināt Politbiroja komisijas ieteikumu projektu ar labojumiem (sk. Pielikumu Nr. 2)

PILNĪGI SLEPENI
Pielikums Nr. 2
pie 36. p[unkta]
PB pr[otokolā] Nr. 116

I

Par pasākumiem kulaku saimniecību likvidācijai vienlaidus kolektivizācijas rajonos

(..)

3. Vienlaikus, lai izšķiroši sagrautu kulaku ietekmi dažos trūcīgās un vidējās zemniecības starpslāņos un neapšaubāmi apspiestu ikvienu no kulaku puses īstenoto kontrrevolucionārās pretdarbības mēģinājumu pret padomju varas un kolhozu realizētajiem pasākumiem, veikt pret kulakiem šādus pasākumus:

a) **pirmā** kategorija – nekavējoties likvidēt kulaku kontrrevolucionāro aktīvu, ieslogot to koncentrācijas nometnēs, nevairoties pret teroristisko aktu, kontrrevolucionāro akciju un sacelšanās kustību organizatoriem lietot pat augstākos represīvos līdzekļus;

b) **otrā** kategorijā jābūt pārējiem kulaku aktīva elementiem, it īpaši bagātajiem kulakiem un pusmuižniekiem, kurus ir jāizsūta uz attāliem PSR Savienības apvidiem un attāliem rajoniem attiecīgā novada robežās;

c) **trešā** kategorijā ietilpst kulaki, kurus atstāj rajona robežās, nometinot viņus no jauna piešķirtajos zemes gabalos ārpus kolhozu saimniecībām.

(..)

II

Par kulaku izsūtīšanu un nometināšanu

Tuvākajā laika periodā veikt šādus pasākumus:

1. Ieteikt AVPP[1] veikt represīvos pasākumus pret pirmās un otrās kategorijas kulakiem tuvāko četru mēnešu laikā (februāris–maijs), pamatojoties uz aptuveniem aprēķiniem – nosūtīt uz **koncentrācijas nometnēm** 60 000 un **izsūtīt** uz attāliem rajoniem – 150 000 kulaku; parūpēties par visu pasākumu veikšanu, lai līdz 15. aprīlim tas būtu izdarīts ne mazāk kā attiecībā uz pusi no norādītā skaita. Šo pasākumu norises tempiem ir jābūt atkarīgiem no atsevišķu PSRS apgabalu kolektivizācijas tempiem un saskaņotiem ar VK(b)P novadu komitejām.

2. Izsūtāmo un koncentrācijas nometnēs ieslodzīto kulaku **ģimenes** locekļi var, ja viņi vēlas un ar vietējās rajona izpildu komitejas piekrišanu, uz laiku vai pastāvīgi palikt iepriekšējā rajonā (apvidū).

3. Orientējoši saskaņā ar vietējiem datiem noteikt šādu [koncentrācijas] nometnēs ieslogāmo un izsūtīšanai pakļauto sadali **pa apgabaliem**:

	Koncentrācijas nometne	Izsūtījums
Vidusvolga	3–4 tūkst.	8–10 tūkst.
Ziemeļkaukāzs un Dagestāna	6–8 tūkst.	20 tūkst.
Ukraina	15 tūkst.	30–35 tūkst.
CMA[2]	3–5 tūkst.	10–15 tūkst.
Lejasvolga	4–6 tūkst.	10–12 tūkst.
Baltkrievija	4–5 tūkst.	6–7 tūkst.
Urāli	4–5 tūkst.	10–15 tūkst.
Sibīrija	5–6 tūkst.	25 tūkst.
Kazahstāna	5–6 tūkst.	10–15 tūkst.

Attiecībā uz pārējiem apgabaliem un republikām analoģisku uzmetumu uzdot izstrādāt AVPP saskaņā ar atbilstošām [VK(b)P] novadu komitejām un VK(b)P CK.

4. **Izsūtīt** uz Ziemeļu novada apgabaliem – 70 tūkst. ģimeņu, uz Sibīriju – 50 tūkst. ģimeņu, Urāliem – 20–25 tūkst. ģimeņu, Kazahstānu – 20–25 tūkst. Izsūtījuma vietām ir jābūt neapdzīvotām vai mazapdzīvotām, lai izsūtītos varētu nodarbināt lauksaimniecības darbos vai meža, zvejas u. c. darbos.

Izsūtāmie kulaki šajos rajonos jānometina nelielos ciematos, kurus vada nozīmēti komandanti.

---

[1] Apvienotā valsts politiskā pārvalde. Tā 1923.–1934. gadā saucās Čeka. 1934. gada jūlijā AVPP tika pārdēvēta par Valsts drošības galveno pārvaldi (VDGP) un iekļauta jaundibinātā PSRS Iekšlietu tautas komisariāta (IeTK) sastāvā.

[2] Centrālais melnzemes apgabals.

5. Pēc izsūtāmo un nometināmo kulaku **mantas konfiscēšanas** viņiem ir jāatstāj tikai paši nepieciešamākie sadzīves priekšmeti, daži elementāri ražošanas rīki atbilstoši viņu darba raksturam jaunajā vietā un pirmajam laikam nepieciešamo pārtikas rezervju minimums. Izsūtāmo kulaku naudas līdzekļi arī tiek konfiscēti, atstājot viņiem uz rokas minimālu summu (līdz 500 rbļ. uz ģimeni), kas nepieciešama pārbraucienam, kā arī lai iekārtotos uz vietas.

6. Attiecībā uz kulaku saimniecībām, **kuras atstāj uz vietas**, ierādot tām jaunus zemesgabalus ārpus kolhozu laukiem, jābalstās uz sekojošo:

a) novadu izpildu komitejām ir jāierāda nometinājuma vietas tādējādi, lai apmešanās paredzētajos rajonos tiktu pieļauta, tikai veidojot nelielus ciematus, kurus vada speciālas komitejas (troikas) vai pilnvarotie, kurus nozīmē rajonu izpildu komitejas un apstiprina novadu izpildu komitejas;

b) šīs kategorijas nometināmiem kulakiem tiek atstāti minimāli ražošanas līdzekļi saimniecības uzturēšanai no jauna ierādītajā zemesgabalā;

c) nometināmiem tiek noteikti ražošanas uzdevumi lauksaimniecībā un preču produkcijas piegādes saistības valsts un kooperatīvajiem orgāniem;

d) novadu izpildu komitejām steidzami izstrādāt jautājumu par nometināmo kulaku darbaspēka izmantošanas veidiem īpašās darba komandās un kolonijās meža, ceļu, meliorācijas un citos darbos.

(..)

III

Par konfiskāciju un konfiscētās mantas izlietošanu

1. Kulaku mantas konfiscēšanu veic rajona izpildu komiteju **īpaši pilnvarnieki** ar obligātu c[iema] padomes, kolhozu priekšsēdētāju, kalpu un trūcīgo zemnieku grupu un kalpu komiteju līdzdalību.

2. Konfiscētā manta tiek precīzi **aprakstīta un novērtēta,** atbildību par konfiscētās mantas pilnīgu saglabāšanu uzliekot c[iemu] padomēm.

3. Kulakiem konfiscētos ražošanas līdzekļus un mantu RIKejas[1] nodod kolhoziem kā trūcīgo zemnieku un kalpu iemaksu, ieskaitot konfiscēto **kolhozu nedalāmajā fondā**, pilnībā dzēšot no konfiscētās mantas saistības (parādus) pret valsts un kooperatīvajiem orgāniem, kuri palikuši pēc kulaku saimniecības likvidēšanas.

4. Kolhoziem, kuri saņem zemi un konfiscēto mantu, ir jānodrošina pārņemamās zemes pilnīga **apsēšana** un visas **preču produkcijas** nodošana valstij.

5. Kulakiem konfiscētās dzīvojamās būves tiek izmantotas c[iemu] padomju un kolhozu sabiedriskām vajadzībām vai kā kopmītnes kalpiem, kas stājas kolhozos un kuriem nav savas mītnes.

---

[1] Rajonu izpildu komitejas.

6. **Krājgrāmatiņas un** valsts aizņēmumu **obligācijas** visu triju kategoriju kulakiem tiek atņemtas un reģistrētas sarakstā, izsniedzot kvīti par to nodošanu glabāšanā attiecīgajos Finansu tautas komisariāta orgānos. Jebkuras izmaksas no noguldījumiem krājkasēs, kā arī aizdevumu izsniegšana pret obligāciju ķīlu izsūtāmajām kulaku saimniecībām vienlaidus kolektivizācijas rajonos bez ierunām tiek pārtrauktas.

7. Visu triju kategoriju kulaku **pajas un iemaksas** kooperatīvajās sabiedrībās tiek nodotas trūcīgo zemnieku un kalpu kolektivizācijas fondā, bet to īpašnieki tiek izslēgti no visu veidu kooperācijas.

(..)

[4]

Izvilkums no VK(b)P CK Politbiroja komisijas 1932. gada 26. janvāra protokola par specnometinātajiem

1932. gada 26. janvārī
Pielikums
pie 22. p[unkta]
PB pr[otokolā] Nr. 86
(ī[pašā] m[ape])

K l a u s ī j ā s:

1. Par specnometināto[1] sanitāro stāvokli un sadzīves kultūras pakalpojumiem.

N o l ē m a:

1. Konstatēt neapmierinošo sanitāro stāvokli specnometinājuma vietās, kas izriet gan no tā, ka saimnieciskie orgāni neveic nepieciešamo dzīvokļu un palīgiestāžu (pirtu, veļas mazgātavu, ārstniecības iestāžu, dezinfekcijas kameru, aku) celtniecību, gan no tā, ka neapmierinoši darbojas veselības aizsardzības orgāni.

Tā rezultātā dažos punktos ir izveidojušies lieli ļoti lipīgo slimību perēkļi (izsitumu tīfs, īstās bakas u. c.), it īpaši Ziemeļu novadā (Konoša–Veļska), Kazahstānā (Kartalstroja, Karaganda) un Urālu apgabala rūpniecības rajonos.

2. Līdz šim izmantotās metodes cīņā pret epidēmijām ir nepietiekamas un vēlamos rezultātus nav devušas. Paaugstinātā infekciozā saslimstība un specnometināto kontingenta nepielāgotība neapdzīvoto rajonu skarbajiem apstākļiem (Kazahstāna, Narima, Ziemeļurāli, Ziemeļu novads u. c.) izraisījusi būtiski paaugstinātu mirstību.

3. Īpaši liela ir jaunākā vecuma bērnu (līdz 8 gadiem) mirstība, kas dažos novados **mēneša laikā** sasniedz 10 % no viņu skaita. Šī bērnu mirstība ir atkarīga ne tikai no vispārējiem negatīviem sanitāriem, sadzīves, klimatiskiem apstākļiem, bet arī no **barības nepietiekamā daudzuma un neapmierinošās kvalitātes.**

(..)

---

[1] Domātas šīs nodaļas 3. dokumentā minētajā "kulaku" otrajā kategorijā iekļautās personas.

[5]

Izvilkumi no VK(b)P CK un PSRS Tautas Komisāru Padomes (TKP) 1939. gada 27. maija lēmuma "Par pasākumiem kolhozu sabiedriskās zemes aizsardzībai pret izsaimniekošanu"

1939. gada 27. maijā

(..)

VK(b)P CK un PSRS TKP n o l e m j:

(..)

3. Katrs mēģinājums sašaurināt kolhozu sabiedrisko zemi par labu kolhoznieku personiskajai saimniecībai un tāpat arī katrs piemāju zemes gabalu palielinājums virs lauksaimniecības arteļa statūtos paredzētajiem apmēriem tiks uzlūkots par krimināInoziegumu, un vainīgie tiks saukti tiesas priekšā.

(..)

4. Noteikt, ka partijas rajonu komiteju sekretāri un rajonu izpildu komiteju priekšsēdētāji, un tāpat arī citi partijas un padomju darbinieki, kas pieļauj kolhozu sabiedriskās zemes izsaimniekošanu virs statūtos paredzētajām normām, tiks atcelti no amatiem, izslēgti no partijas un nodoti tiesai kā likuma pārkāpēji.

(..)

8. Ierobežot tīrumu zemi, kas atrodas individuālās zemnieku sētas lietošanā, apūdeņojamos kokvilnas rajonos ar desmit simtdaļām hektāra, neapūdeņojamos kokvilnas rajonos – ar pushektāru, dārzu un sakņkopības un cukurbiešu audzēšanas rajonos – ar pushektāru, visos pārējos rajonos – līdz vienam hektāram, bet piemāju zemes gabalu, kas atrodas individuālās zemnieku sētas lietošanā, ieskaitot arī zemi, uz kuras atrodas ēkas, ierobežot apūdeņojamos rajonos ar desmit simtdaļām hektāra, visos pārējos rajonos – ar divdesmit simtdaļām hektāra.

Visus zemes pārpalikumus, kas pārsniedz norādītās normas tiklab attiecībā uz tīrumiem, kā arī uz individuālā zemnieka piemāju zemi, piegriezt kolhozu zemei un izlietot galvenokārt kolhozu piemāju zemes fonda papildināšanai.

(..)

14. Ievērojot to, ka kolhozos ir ne vien godīgi darba cilvēki, kas izstrādā no 200 līdz 600 un vairāk izstrādes dienu gadā un kas ir kolhoznieku lielum lielais vairākums un kolhozu kustības pamatspēks, bet ir arī zināma daļa darbaspējīgu kolhoznieku, kas gada laikā izstrādā ne vairāk par 20–30 izstrādes dienām, taču joprojām skaitās kolhoznieki un sēž kolhozam uz kakla, – atzīt par lietderīgu ar 1939. gadu noteikt katram darbaspējīgam kolhozniekam un kolhozniecei obligāto izstrādes dienu minimumu gadā:

a) 100 izstrādes dienu apmērā kokvilnas audzēšanas rajonos;

b) 60 izstrādes dienu apmērā Maskavas, Ļeņingradas, Ivanovas, Jaroslavļas,

Gorkijas, Kaļiņinas, Vologdas, Tulas, Rjazaņas, Smoļenskas, Arhangeļskas, Murmanskas, Kirovas, Permas, Sverdlovskas, Čitas apgabalā, Habarovskas un Piejūras novadā, Karēlijas, Komi, Mari un Jakutijas APSR, augsto kalnu graudkopības un lopkopības rajonos pēc PSRS Zemkopības tautas komisariāta saraksta;

c) 80 izstrādes dienu apmērā visos pārējos PSRS rajonos.

Rekomendēt (ieteikt) kolhoziem nolemt, ka darbaspējīgie kolhoznieki un kolhoznieces, kas gada laikā izstrādājuši mazāk par iepriekš minētajām normām, uzskatāmi par tādiem, kas no kolhoza izstājušies un zaudējuši kolhoznieka tiesības[1] (..).

VK(b)P Centrālās Komitejas sekretārs *J. Staļins*

PSR Savienības Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētājs *V. Molotovs*

[1] Cilvēku iekļaušana šajā kategorijā gandrīz vienmēr nozīmēja, ka viņi tiks nekavējoties represēti.

[6]
PSRS iekšlietu tautas komisāra N. Ježova 1937. gada 30. jūlija operatīvā pavēle Nr. 00447 par masu represiju uzsākšanu

Maskavā [1937. gada] 30. jūlijā

PAVĒLE Nr. 00447
Par bijušo kulaku, kriminālnoziedznieku un citu pretpadomju elementu represēšanas operāciju

Pretpadomju formējumu izmeklēšanas lietu materiālos tiek konstatēts, ka laukos apmeties ievērojams skaits bijušo kulaku, agrāk represēto [personu], kas izvairās no represijām, izbēgušas no nometnēm, izsūtījuma un darba ciematiem. Apmetušies daudzi agrāk represēti kulta kalpi, sektanti, bijušie aktīvie pretpadomju militāro uzbrukumu dalībnieki. Laukos gandrīz neskarti ir saglabājušies nozīmīgi pretpadomju politisko partiju kadri (eseri, gruzmeki[1], dašnaki[2], musavatisti[3], itihadisti[4] u. c.), kā arī bijušie bandītu sacelšanās aktīvie dalībnieki, baltie, soda ekspedīciju dalībnieki, repatrianti u. tml.

Daļa no iepriekš minētajiem elementiem, aizejot no laukiem uz pilsētām, iekļuvusi rūpniecības uzņēmumos, transportā un celtniecībā.

Pie tam laukos un pilsētās līdz pat šim laikam vēl mīt bīstami kriminālnoziedznieki – lopu un zirgu zagļi, zagļi recidīvisti, laupītāji u. c., kuri ir izcietuši sodu, izbēguši no ieslodzījuma vietām un izvairās no represijām. Nepietiekamā cīņa ar šo kriminālo kontingentu ir radījusi iespēju viņiem palikt nesodītiem, kas veicina viņu noziedzīgo darbību.

Kā konstatēts, visi šie pretpadomju elementi ir galvenie visu veidu pretpadomju noziegumu un diversijnoziegumu iniciatori gan kolhozos un sovhozos, gan transportā un dažās rūpniecības nozarēs.

Valsts drošības orgānu turpmākais uzdevums ir visnesaudzīgākajā veidā sagraut visu šo pretpadomju elementu bandu, aizsargāt padomju darba tautu no viņu kontrrevolucionārajiem tīkojumiem un, beidzot, reizi par visām reizēm izbeigt viņu nelietīgo, kaitniecisko darbību pret Padomju valsts pamatiem.

Saskaņā ar to **p a v ē l u – no 1937. gada 5. augusta visās republikās, novados un apgabalos uzsākt bijušo kulaku, aktīvo pretpadomju elementu un kriminālnoziedznieku represēšanas operāciju.**

---

[1] Gruzīnu sociāldemokrāti – meņševiki (mazinieki).
[2] Armēņu partijas "Dašnakcutjun" biedri.
[3] Azerbaidžāņu partijas "Musavat" biedri.
[4] Azerbaidžāņu partijas "Itihad" biedri.

Uzbekijas, Turkmēnijas, Tadžikijas un Kirgīzijas PSR operāciju uzsākt š. g. 10. augustā, bet Tālo Austrumu novadā, Krasnojarskas novadā un Austrumsibīrijas apgabalā – š. g. 15. augustā.

Organizējot un īstenojot operāciju, pamatoties uz sekojošo:

I
REPRESĒJAMO KONTINGENTS

1. Bijušie kulaki, kas ir atgriezušies pēc soda izciešanas un turpina aktīvu pretpadomju kaitniecisko darbību.

2. Bijušie kulaki, kas ir izbēguši no nometnēm un darba ciematiem, kā arī kulaki, kas izvairījušies no ekspropriācijas un turpina veikt pretpadomju darbību.

3. Bijušie kulaki un sociāli bīstamie elementi, kas sastāvējuši nemiernieku, fašistu, teroristu un bandītu formējumos, izcietuši sodu, izvairījušies no represijām vai ir izbēguši no ieslodzījuma vietām un atsākuši savu noziedzīgo darbību.

4. Pretpadomju partiju biedri (eseri, gruzmeki, musavatisti, itihadisti un dašnaki), bijušie baltie, žandarmi, ierēdņi, soda ekspedīciju dalībnieki, bandīti, bandītu atbalstītāji, robežpārvedēji, reemigranti, [personas] kas ir izvairījušās no represijām, izbēgušas no ieslodzījuma vietām un turpina aktīvu pretpadomju darbību.

5. Ar izmeklēšanas materiāliem un pārbaudītiem aģentūras materāliem atmaskotie naidīgākie un aktīvākie, tagad likvidējamo baltgvardu un kazaku sacelšanās organizāciju, fašistisko, teroristisko, diversiju un spiegošanas kontrrevolucionāro formējumu dalībnieki.

Represēšanai ir pakļauti arī tie šīs kategorijas elementi, kuri pašlaik ir apcietinājumā, kuru lietās izmeklēšana ir pabeigta, bet lietas tiesā vēl nav izskatītas.

6. Aktīvākie pretpadomju elementi no bijušajiem kulakiem, soda ekspedīciju dalībniekiem, bandītiem, baltajiem, sektantu aktīvistiem, kulta kalpiem un tamlīdzīgiem, kas patlaban atrodas cietumos, nometnēs, darba ciematos un kolonijās un turpina tur aktīvu kaitniecisku pretpadomju darbību.

7. Kriminālnoziedznieki (bandīti, laupītāji, zagļi recidīvisti, profesionāli kontrabandisti, afēristi recidīvisti, lopu un zirgu zagļi), kas veic noziedzīgu darbību un ir saistīti ar noziedzīgo vidi.

Represēšanai ir pakļauti arī tie šīs kategorijas elementi, kuri pašlaik ir apcietinājumā, kuru lietās izmeklēšana ir pabeigta, bet lietas tiesā vēl nav izskatītas.

8. Kriminālie elementi, kas atrodas nometnēs un darba ciematos un kas veic tur noziedzīgu darbību.

9. Represijām ir pakļauts viss iepriekš minētais kontingents, kas pašlaik atrodas laukos – kolhozos, sovhozos, lauksaimniecības uzņēmumos un pilsētās – rūpniecības un tirdzniecības uzņēmumos, transportā, padomju iestādēs un celtniecībā.

II

PAR REPRESĒJAMO SODIEM UN
REPRESĒŠANAI PAKĻAUTO SKAITU

1. Visi represējamie kulaki, kriminālnoziedznieki un citi pretpadomju elementi tiek iedalīti divās kategorijās:

a) pie pirmās kategorijas pieder visi visnaidīgākie no iepriekš minētajiem elementiem; tie nekavējoties ir jāarestē un pēc viņu lietu izskatīšanas troikās[1], – **jānošauj;**

b) pie otrās kategorijas pieder pārējie, ne tik aktīvie, bet tomēr naidīgie elementi; viņi ir jāarestē un jāiesloga nometnēs uz laiku no 8 līdz 10 gadiem, bet ļaunprātīgākie un sociāli bīstamākie no viņiem saskaņā ar troikas lēmumu uz to pašu laiku ieslogāmi cietumos.

2. Saskaņā ar republiku IeTK[2] tautas komisāru un IeTK novadu un apgabalu pārvalžu priekšnieku iesniegtajiem uzskaites datiem tiek noteikts sekojošs represēšanai pakļauto skaits:

(Dati tikai par Krievijas Federāciju.)

Par 1.–8., 14. ziņas no FDD[3] nav saņemtas

		Pirmā kategorija	Otrā kategorija	**Kopā**
9.	Baškīrijas APSR	500	1500	2000
10.	Burjatijas–Mongolijas APSR	350	1500	1850
11.	Dagestānas APSR	500	2500	3000
12.	Karēlijas APSR	300	700	1000
13.	Kabardas–Balkārijas APSR	300	700	1000
15.	Komi APSR	100	300	400
16.	Kalmikijas APSR	100	300	400
17.	Mari APSR	300	1500	1800
18.	Mordovijas APSR	300	1500	1800
19.	Pievolgas vāciešu APSR	200	700	900
20.	Ziemeļosetijas APSR	200	500	700
21.	Tatārijas APSR	500	1500	2000
22.	Udmurtijas APSR	200	500	700
23.	Čečenijas–Ingušijas APSR	500	1500	2000
24.	Čuvašijas APSR	300	1500	1800

[1] No trijām personām sastāvoša represīva institūcija.
[2] Iekšlietu tautas komisariāts.
[3] Federālais drošības dienests.

25.	Azovas–Melnās jūras novads	5000	8000	13 000
26.	Tālo Austrumu novads	2000	4000	6000
27.	Rietumsibīrijas novads	5000	12 000	17 000
28.	Krasnojarskas novads	750	2500	3250
29.	Ordžonikidzes novads	1000	4000	5000
30.	Austrumsibīrijas novads	1000	4000	5000
31.	Voroņežas apgabals	1000	3500	4500
32.	Gorkijas apgabals	1000	3500	4500
33.	Rietumu apgabals	1000	5000	6000
34.	Ivanovas apgabals	750	2000	2750
35.	Kaļiņinas apgabals	1000	3000	4000
36.	Kurskas apgabals	1000	3000	4000
37.	Kuibiševas apgabals	1000	4000	5000
38.	Kirovas apgabals	500	1500	2000
39.	Ļeņingradas apgabals	4000	10 000	14 000
40.	Maskavas apgabals	5000	30 000	35 000
41.	Omskas apgabals	1000	2500	3500
42.	Orenburgas apgabals	1500	3000	4500
43.	Saratovas apgabals	1000	2000	3000
44.	Staļingradas apgabals	1000	3000	4000
45.	Sverdlovskas apgabals	4000	6000	10 000
46.	Ziemeļu apgabals	750	2000	2750
47.	Čeļabinskas apgabals	1500	4500	6000
48.	Jaroslavļas apgabals	750	1250	2000

(oriģinālā kļūdaini 7500)

Noteiktie skaitļi ir orientējoši. Tomēr republiku IeTK tautas komisāriem un IeTK novadu un apgabalu pārvalžu priekšniekiem nav tiesības tos patvaļīgi pārsniegt. Jebkāda patvaļīga skaitļu palielināšana netiek pieļauta.

Gadījumos, kad apstākļi noteiks nepieciešamību palielināt noteiktos skaitļus, republiku IeTK tautas komisāriem un IeTK novadu un apgabalu pārvalžu priekšniekiem jāiesniedz man attiecīgi motivēts lūgums.

Skaitļu samazināšana, kā arī pirmās kategorijas represējamo pārcelšana uz otro kategoriju un otrādi tiek atļauta.

4. Pirmās un otrās kategorijas represēto personu ģimenes locekļi parasti netiek represēti.

Izņēmumi ir šādi:

a) ģimenes, kuru locekļi ir spējīgi uz aktīvu pretpadomju darbību; šādas ģimenes locekļi saskaņā ar īpašu troikas lēmumu jānosūta uz nometnēm vai darba ciematiem;

b) to pirmās kategorijas represēto personu ģimenes locekļi, kuri dzīvo pierobežas joslā, jāpārvieto no pierobežas joslas uz republiku, apgabalu un novadu iekšieni ārpus pierobežas joslas;

c) pirmās kategorijas represēto ģimenes, kas dzīvo Maskavā, Ļeņingradā, Kijevā, Tbilisi, Baku, Rostovā pie Donas, Taganrogā un Soču, Gagras un Suhumi rajonā, ir jāizsūta no šīm vietām uz citiem apgabaliem pēc viņu izvēles, izņemot pierobežas rajonus.

5. Visi pirmās un otrās kategorijas represēto personu ģimenes locekļi ir jāuzskaita un sistemātiski jānovēro.

III
OPERĀCIJAS VEIKŠANAS KĀRTĪBA

1. Operāciju uzsākt 1937. gada 5. augustā un pabeigt četru mēnešu laikā.

Turkmēnijas, Tadžikijas, Uzbekijas un Kirgīzijas PSR operāciju uzsākt š. g. 10. augustā, bet Austrumsibīrijas apgabalā, Krasnojarskas un Tālo Austrumu novadā – š. g. 15. augustā.

2. Pirmām kārtām tiek represēts pirmās kategorijas kontingents.

Otrās kategorijas kontingents netiek represēts līdz īpašam rīkojumam.

Ja republikas IeTK tautas komisārs, IeTK pārvaldes vai apgabala nodaļas priekšnieks, pabeidzot pirmās kategorijas kontingenta operāciju, uzskata par iespējamu uzsākt operāciju attiecībā pret otrās kategorijas kontingentu, pirms tās faktiskās uzsākšanas viņam ir jālūdz mana sankcija, un, tikai to saņemot, var uzsākt operāciju.

Par arestētajiem, kuriem tiks piespriests dažādu termiņu ieslodzījums nometnēs vai cietumos, spriedumu pasludināšanas gaitā ziņot man, cik cilvēkiem, uz kādiem termiņiem piespriestas nometnes un cietumi. Saņemot šīs ziņas, es došu norādījumus par to, kādā veidā un uz kurām nometnēm notiesātie jānosūta.

3. Saskaņā ar situāciju un vietējiem apstākļiem republikas, novada un apgabala teritorija tiek iedalīta operatīvajos sektoros.

Operācijas organizēšanai un veikšanai katrā sektorā tiek izveidota operatīvā grupa, kuru vada atbildīgs republikas IeTK, IeTK novada vai apgabala pārvaldes darbinieks, kurš ir spējīgs tikt galā ar viņam uzticētajiem nopietnajiem operatīvajiem uzdevumiem.

Dažos gadījumos par operatīvo grupu vadītājiem var tikt nozīmēti pieredzējušākie un spējīgākie rajonu un pilsētu nodaļu priekšnieki.

4. Operatīvās grupas ir jānokomplektē ar nepieciešamo operatīvo darbinieku skaitu un jāpiesaista viņiem transporta un sakaru līdzekļi.

Atkarībā no operatīvās situācijas prasībām grupām piesaistīt armijas vai milicijas vienības.

5. Operatīvo grupu priekšnieki ir atbildīgi par represēšanai pakļauto uzskaiti un apzināšanu, izmeklēšanas vadību, apsūdzības rakstu apstiprināšanu un troiku spriedumu izpildīšanu.

Operatīvās grupas priekšnieks ir atbildīgs par operācijas organizēšanu un veikšanu sava sektora teritorijā.

6. Par katru represēto tiek vākti detalizēti raksturojoši dati un kompromitējoši materiāli. Uz to pamata sastāda arestējamo sarakstus, kurus paraksta operatīvās grupas priekšnieks un divos eksemplāros nosūta izskatīšanai un apstiprināšanai iekšlietu tautas komisāram, IeTK pārvaldes vai apgabala nodaļas priekšniekam.

Iekšlietu tautas komisārs, IeTK pārvaldes vai apgabala nodaļas priekšnieks izskata sarakstu un dod aresta sankciju tajā minētajām personām.

7. Uz apstiprinātā saraksta pamata operatīvās grupas priekšnieks veic arestu. Par katru arestu tiek noformēts orderis. Aresta laikā izdara rūpīgu kratīšanu. Obligāti tiek izņemti:[1] ieroči, munīcija, militārā uzkabe, sprāgstvielas, indīgās vielas, kontrrevolucionārā literatūra, dārgmetāli monētās, stieņos un izstrādājumos, ārzemju valūta, pavairošanas iekārtas un sarakste.

Visu izņemto[2] fiksē kratīšanas protokolā.

8. Arestētie tiek koncentrēti iekšlietu tautas komisāru, IeTK pārvalžu vai apgabalu nodaļu priekšnieku norādītās vietās. Arestēto koncentrēšanas punktos ir jābūt arestēto izvietošanai piemērotām telpām.

9. Arestētos stingri apsargā. Tiek veikti pasākumi, lai novērstu bēgšanu un dažādus ekscesus.

IV
IZMEKLĒŠANAS KĀRTĪBA

1. Pret katru arestēto vai arestēto grupu tiek ierosināta izmeklēšanas lieta.

Izmeklēšanas procesā ir jāatklāj visi arestētā noziedzīgie sakari.

2. Pabeidzot izmeklēšanu, lietu nosūta troikas izskatīšanai.

Lietai tiek pievienots: aresta orderis, kratīšanas protokols, kratīšanā izņemtie materiāli, personiskie dokumenti, arestētā anketa, aģentūras uzskaites materiāli, nopratināšanas protokols un saīsināts apsūdzības raksts.

---

[1] Oriģinālā: *"изымаются"*.

[2] Oriģinālā: *"изъятое"*.

V

TROIKU ORGANIZĀCIJA UN DARBS

(PSRS IeTK troiku personālsarakstus FDD nav atklājis)

(..)

2. Troiku sēdēs var piedalīties republikas, novada vai apgabala prokurors (ja viņš nav šīs troikas sastāvā).

3. Troika darbojas vai nu attiecīgā IeTK, IeTKP vai IeTK apgabala nodaļas atrašanās vietā, vai arī izbrauc uz operatīvo sektoru atrašanās vietām.

4. Troikas izskata iesniegtos materiālus par katru arestēto vai arestēto grupu, kā arī par katru pārvietojamo ģimeni atsevišķi.

Troikas atkarībā no materiālu rakstura un arestētā sociālās bīstamības personas, kuras ir paredzētas otrās kategorijas represijām, var pārcelt uz pirmo kategoriju un personas, kuras ir paredzētas pirmās kategorijas represijām, – uz otro.

5. Troikas savas sēdes protokolē, protokolos fiksē katram notiesātajam pasludināto spriedumu.

Troikas sēdes protokolu nosūta operatīvās grupas priekšniekam sprieduma izpildei. Izmeklēšanas lietām par katru notiesāto pievieno izrakstus no protokoliem.

VI

SPRIEDUMU IZPILDES KĀRTĪBA

1. Spriedumus izpilda troiku priekšsēdētāju, t. i., republikas IeTK tautas komisāru, IeTK pārvalžu vai apgabalu nodaļu priekšnieku norīkotās personas.

Sprieduma izpildes pamats ir troikas sēdes protokola apstiprināts izraksts ar sprieduma izklāstu par katru notiesāto un īpašs troikas priekšsēdētāja parakstīts priekšraksts, kuru izsniedz personai, kas spriedumu izpilda.

2. Pirmās kategorijas spriedumu izpildes vietu un kārtību nosaka saskaņā ar iekšlietu tautas komisāru, IeTK pārvalžu un apgabalu nodaļu priekšnieku rīkojumu, obligāti pilnīgā slepenībā saglabājot sprieduma izpildes vietu un laiku.

Dokumentus par sprieduma izpildi atsevišķā aploksnē pievieno katra notiesātā izmeklēšanas lietas materiāliem.

3. Pēc otrās kategorijas notiesāto personu nosūtīšana uz nometnēm notiek saskaņā ar PSRS IeTK NGP[1] norīkojumiem.

---

[1] Nometņu galvenā pārvalde.

VII

OPERĀCIJAS VADĪBAS ORGANIZĒŠANA UN ATSKAITE

1. Vispārējo operācijas vadību uzticu manam vietniekam – Valsts drošības galvenās pārvaldes priekšniekam – korpusa komandierim b. Frinovskim.

Darbu veikšanai, kas saistīti ar operācijas vadību, izveidot viņa pakļautībā speciālu grupu.

2. Troiku protokolus par spriedumu izpildi nekavējoties nosūtīt PSRS IeTK 8. nodaļas priekšniekam, pievienojot tiem uzskaites kartītes saskaņā ar formu Nr. 1.

Par visiem pēc pirmās kategorijas notiesātajiem kopā ar protokolu un uzskaites kartītēm nosūtīt arī izmeklēšanas lietas.

3. Par operācijas gaitu un rezultātiem ziņot telegrāfiski un sīkāk pa pastu ik piecu dienu atskaitēs katra mēneša 1., 5., 10., 15., 20. un 25. datumā.

4. Par visiem operācijas gaitā atklātajiem kontrrevolucionārajiem formējumiem, ekscesiem, bēgšanu pāri robežai, bandītu un laupītāju grupu izveidošanos un citiem ārkārtējiem notikumiem nekavējoties ziņot telegrāfiski.

Organizējot un izpildot operāciju, veikt ārkārtas pasākumus, lai nepieļautu: represējamo pāriešanu nelegālā stāvoklī, bēgšanu no dzīvesvietas, it īpaši pāri robežai, bandītu un laupītāju grupu izveidošanos, jebkādus ekscesus.

Savlaicīgi atklāt un ātri novērst mēģinājumus veikt jebkādas aktīvas kontrrevolucionāras darbības.

PSR Savienības
iekšlietu tautas komisārs,
valsts drošības
ģenerālkomisārs
Ježovs

Pareizi: *M. Frinovskis*

[7]

VK(b)P CK sekretāra J. Staļina 1939. gada 10. janvāra vēstule par arestēto spīdzināšanas pieļaujamību

VK(b)P CK šifrā
[1939. gada 10. janvārī]

[VK(b)P] apgabalu, novadu komiteju, nacionālo komunistisko partiju CK[1] sekretāriem, iekšlietu tautas komisāriem, IeTK pārvalžu priekšniekiem

VKP CK kļuvis zināms, ka apgabalu un novadu komiteju sekretāri, pārbaudot IeTK pārvalžu darbiniekus, pārmet viņiem kā kaut ko noziedzīgu arestēto fizisku ietekmēšanu. VKP CK paskaidro, ka no 1937. gada VKP CK pieļāva fiziskās ietekmēšanas praksi IeTK darbībā. Pie tam tika norādīts, ka fiziska ietekmēšana ir pieļaujama tikai kā izņēmums un attiecībā tikai pret tādiem acīmredzamiem tautas ienaidniekiem, kuri, izmantojot humānās pratināšanas metodes, nekaunīgi atsakās atklāt sazvērniekus, mēnešiem nedod liecības, cenšas kavēt brīvībā palikušo sazvērnieku atmaskošanu, tas ir, arī cietumā turpina cīņu pret padomju varu. Pieredze parāda, ka šī nostādne ir bijusi rezultatīva, būtiski paātrinot tautas ienaidnieku atmaskošanas darbu. Tiesa, turpmākajā praksē fiziskās ietekmēšanas metodi sabojāja tādi neģēļi kā Zakovskis, Ļitvins, Uspenskis un citi, jo viņi to no izņēmuma pārvērta par likumu un sāka to lietot pret nejauši arestētiem godīgiem cilvēkiem, par ko viņi saņēma pelnīto sodu. Bet tādēļ nebūt nav noniecināma pati metode, ja to pareizi lieto praksē. Ir zināms, ka visi buržuāziskie izlūkdienesti fiziski ietekmē sociālistiskā proletariāta pārstāvjus, pie kam visnekrietnākajā formā. Jājautā, kāpēc sociālistiskajam izlūkdienestam ir jābūt humānākam attiecībā pret sīkstiem[2] buržuāzijas aģentiem, niknākajiem[3] strādnieku šķiras un kolhoznieku ienaidniekiem. VKP CK uzskata, ka arī turpmāk fiziskās ietekmēšanas metode izņēmuma kārtā[4] attiecībā pret acīmredzamiem un nepakļāvīgiem tautas ienaidniekiem ir izmantojama kā pilnīgi pareiza un mērķtiecīga metode. VKP CK pieprasa no apgabalu, novadu komiteju, nacionālo komunistisko partiju CK sekretāriem, lai viņi, pārbaudot IeTK darbiniekus, ņemtu vērā šo izskaidrojumu.

VK(b)P CK sekretārs (J. Staļins)

---

[1] Domātas PSRS ietilpstošo republiku VK(b)P organizācijas.
[2] Ierakstīts dokumentā ar roku.
[3] Ierakstīts dokumentā ar roku.
[4] Tā ir liekulīga atruna. Arī turpmākajos gados PSRS represīvās institūcijas ar J. Staļina sankciju arestēto spīdzināšanu īstenoja ļoti plaši.

[8]
PSRS iekšlietu tautas komisāra N. Ježova 1937. gada 25. jūlija operatīvā pavēle par vācu tautības personu vajāšanu

Nr. 00439 Maskavā 1937. gada 25. jūlijā

Pēdējā laika aģentūras un izmeklēšanas materiāli pierāda, ka Vācijas Ģenerālštābs un Gestapo[1] organizē plaša mēroga spiegošanu un diversijas svarīgākajos un pirmām kārtām aizsardzības rūpniecības uzņēmumos, izmantojot šai nolūkā tur apmetušos Vācijas pavalstnieku kadrus.

Aģentūra no Vācijas pavalstnieku vidus, īstenojot kaitniecības un diversijas aktus jau tagad, galveno uzmanību vērš uz diversiju organizēšanu kara periodā un šajā nolūkā gatavo diversantu kadrus.

Lai pilnībā pārtrauktu šo Vācijas izlūkdienesta darbību, p a v ē l u:

1. Triju dienu laikā no šīs pavēles saņemšanas dienas precīzi noskaidrot un paziņot man to Vācijas pavalstnieku sarakstus:

a) kuri strādā visās kara rūpnīcās un rūpnīcās, kurās ir aizsardzības cehi, atbilstoši pievienotajam rūpnīcu sarakstam;[2]

b) atsevišķu to Vācijas pavalstnieku sarakstu, kuri dažādā laikā šajos uzņēmumos un cehos ir strādājuši un tikuši no tiem atlaisti, bet ir palikuši PSRS teritorijā, neatkarīgi no tā, kur viņi strādā patlaban;

c) atsevišķu to Vācijas pavalstnieku sarakstu, kuri strādā dzelzceļa transportā.

Sarakstos uzrādīt: Vācijas pavalstnieka uzvārdu, vārdu un tēva vārdu, viņa amatu un uzņēmumu, kurā viņš strādā.

2. Sākot ar š. g. 29. jūliju, sākt visu to jūsu noskaidroto Vācijas pavalstnieku arestus, kuri strādā kara rūpnīcās un rūpnīcās, kurās ir aizsardzības cehi, dzelzceļa transportā, kā arī to, kuri atlaisti no šīm rūpnīcām, ja vien viņi dzīvo jūsu republikas, novada vai apgabala teritorijā.

Visu aresta operāciju pabeigt piecās dienās.

3. Vācu politiskos emigrantus, kuri strādā kara rūpnīcās un rūpnīcās, kurās ir aizsardzības cehi, arestēt tikai tad, ja viņi ir saglabājuši Vācijas pavalstniecību.

Par katru vācu politisko emigrantu, kurš ir pieņēmis padomju pilsonību, ne vēlāk par 1937. gada 5. augustu iesniegt man sīku memorandu ar kompromitējošu materiālu izklāstu, lai izlemtu jautājumu par arestu.

---

[1] Saīsinājums no vācu val. *"Geheime Staatspolizei"* (Valsts slepenpolicija).

[2] Netiek publicēts.

4. Izmeklēšanu arestēto lietās veikt īpaši rūpīgi. Censties panākt, lai pilnīgi tiktu atklāta līdz šim neatmaskotā Vācijas izlūkdienesta aģentūra un iznīcināti tie diversiju veicēji, kurus tā iesūtījusi rūpniecības uzņēmumos.

Pabeidzot izmeklēšanu arestēto lietās, nosūtīt tās uz PSRS IeTK, lai tās izskatītu IeTK Kara kolēģijā vai Sevišķajā apspriedē.

5. Izmeklēšanas gaitā no jauna atklātos Vācijas aģentus–spiegus, diversantus un teroristus, gan padomju pilsoņus, gan citu valstu pavalstniekus, neatkarīgi no viņu darbavietas nekavējoties jāarestē.

6. Vienlaicīgi ar operācijas veikšanu uzsākt rūpīgu visu to Vācijas pavalstnieku uzskaiti, kuri strādā visos citos rūpniecības uzņēmumos, lauksaimniecībā un padomju iestādēs, kā arī to bijušo Vācijas pavalstnieku uzskaiti, kuri pieņēmuši padomju pilsonību un kuri agrāk strādājuši kara rūpnīcās un citu rūpniecības uzņēmumu aizsardzības cehos.

Līdz š. g. 1. septembrim (Tālo Austrumu novadā un Austrumsibīrijas apgabalā līdz 15. septembrim) iesniegt man sīku memorandu ar raksturojošu datu un sīku kompromitējošu materiālu izklāstu par katru norādīto personu, lai izlemtu jautājumu par arestu.

7. Katru dienu līdz pulksten 12 telegrāfiski ziņot man par operācijas gaitu un rezultātiem un par visiem izmeklēšanā iepriekšējā diennaktī iegūtajiem materiāliem.

8. Pavēle stājas spēkā no telegrāfiskā paziņojuma brīža.

PSR Savienības iekšlietu tautas komisārs,
valsts drošības ģenerālkomisārs
(N. Ježovs)

[9]

PSRS iekšlietu tautas komisāra N. Ježova 1937. gada 11. augusta operatīvā pavēle par poļu tautības personu vajāšanu

Nr. 00485 Maskavā 1937. gada 11. augustā

Kopā ar šo pavēli nosūtāmā slēgtā vēstule par **Polijas izlūkdienesta** fašistiski nemierniecisko, spiegošanas, diversiju, sakāvniecisko un teroristisko darbību PSRS, kā arī izmeklēšanas materiāli "POW"*[1] lietā atklāj Polijas izlūkdienesta ilggadīgās un relatīvi nesodītās diversiju un spiegošanas darbības ainu Savienības teritorijā.

No šiem materiāliem redzams, ka Polijas izlūkdienesta sagrāvnieciskā darbība tika un joprojām tiek veikta **tik atklāti, ka tās nesodāmību** var izskaidrot tikai ar VDGP slikto darbu un čekistu bezrūpību.

Pat tagad nav pilnībā izvērsts "POW" organizāciju un diversantu un spiegu grupu likvidēšanas darbs uz vietām. **Izmeklēšanas tempi un mērogi ir visnotaļ zemi. Polijas izlūkdienesta pamatkontingents ir izvairījies pat no operatīvās uzskaites** (no poļu pārbēdzēju kopējās masas – ap 15 000 cilvēku, Savienībā ir uzskaitīti tikai 9000 cilvēku. Rietumsibīrijā no tās teritorijā esošajiem aptuveni 5000 pārbēdzēju uzskaitīti ne vairāk par 1000 c[ilvēku]. Līdzīgs stāvoklis ir Polijas politemigrantu uzskaitē).

Nepietiekami noteikta Polijas izlūkdienesta kadru likvidēšana it īpaši bīstama ir tagad, kad ir sagrauts "POW" Maskavas centrs un arestēti daudzi tā aktīvākie biedri. Polijas izlūkdienests, paredzot turpmāko neizbēgamo savas darbības izgāšanos, cenšas izvērst, bet dažos gadījumos jau izvērš savu diversiju tīklu PSRS tautsaimniecībā un pirmām kārtām tās aizsardzības objektos.

Saskaņā ar to VDGP orgānu galvenais uzdevums patlaban ir Polijas izlūkdienesta pretpadomju darbības sagrāve un līdz šim neskarto "POW" nemiernieku un diversiju veicēju un Polijas izlūkdienesta PSRS cilvēku pamatkontingenta likvidēšana.

P a v ē l u:

1. **No 1937. gada 20.[2] augusta sākt plašu operāciju,** kas vērsta uz "POW" vietējo organizāciju un pirmām kārtām tās spiegu–diversantu un nemiernieku kadru pilnīgu likvidēšanu rūpniecībā, transportā, sovhozos un kolhozos.

Visa operācija ir jāpabeidz 3 mēnešu laikā, t. i., līdz 1937. gada ...[3] novembrim.

---

* Šajā dokumentā saglabātas tā pirmpublicējuma zemsvītras piezīmes.

[1] Saīsinājums no poļu val. *"Polska organizacja wojskowa"* (Poļu militārā organizācija).

[2] Datums ierakstīts ar roku.

[3] Datums nav minēts.

2. Jāarestē:

a) tie aktīvākie "POW" biedri pēc pievienotā saraksta,[1] kuri ir atklāti izmeklēšanā, bet līdz šim nav atrasti;

b) visi PSRS palikušie Polijas armijas karagūstekņi;

c) pārbēdzēji no Polijas neatkarīgi no viņu ierašanās laika PSRS;

d) politiskie emigranti un apmainītie politieslodzītie no Polijas;

e) bijušie PPS[2] un citu poļu pretpadomju politisko partiju biedri;

f) aktīvākie vietējie pretpadomju nacionālistiskie elementi poļu rajonos.

3. Aresta operāciju veikt divās kārtās:

a) pirmajā kārtā arestam pakļaujams iepriekšminētais kontingents, kas strādā IeTK orgānos, Sarkanajā armijā, kara rūpnīcās, visu citu rūpnīcu aizsardzības cehos, dzelzceļa, ūdens un gaisa transportā, visu rūpniecības uzņēmumu elektroapgādes saimniecībā, gāzes un naftas pārstrādes rūpnīcās;

b) otrajā kārtā arestam pakļaujami visi pārējie, kas strādā nemilitāras nozīmes rūpniecības uzņēmumos, sovhozos, kolhozos un iestādēs.

4. Vienlaicīgi ar aresta operācijas izvēršanu uzsākt izmeklēšanas darbu. Izmeklēšanu galvenokārt koncentrēt uz diversiju grupu organizētāju un vadītāju pilnīgu atmaskošanu, lai pilnībā atklātu diversantu tīklu.

Arestēto spiegu, kaitnieku un diversantu liecībās minētos **nekavējoties arestēt.**

Izmeklēšanas darbību veikšanai izveidot speciālu operatīvo darbinieku grupu.

5. Visi arestētie atkarībā no izmeklēšanas procesā atklātās vainas ir jāiedala divās kategorijās:

a) pirmā kategorija – arestētie, kuri ir jānošauj; tie ir visi Polijas izlūkdienesta spiegi, diversanti, kaitnieki un nemiernieki;

b) otrā kategorija – mazāk aktīvie no viņiem; tie ir jāiesloga uz 5–10 gadiem cietumos un nometnēs.

6. Par izmeklēšanas gaitā pirmajā un otrajā kategorijā iedalītajiem ik desmit dienas sastāda sarakstus ar īsu izmeklēšanas materiālu izklāstu, kas raksturo arestētā vainu, un šos sarakstus nosūta galīgai apstiprināšanai PSRS IeTK.

Iedalīšanu pirmajā vai otrajā kategorijā, pamatojoties uz izmeklēšanas materiālu izskatīšanu, izdara republikas iekšlietu tautas komisārs, novada vai apgabala IeTKP priekšnieks kopā ar attiecīgās republikas, novada, apgabala prokuroru.

Sarakstus, kurus nosūta PSRS IeTK, paraksta republikas iekšlietu tautas komisārs, IeTKP priekšnieks un attiecīgās republikas, novada un apgabala prokurors.

Pēc tam kad sarakstu apstiprinājis PSRS IeTK un Savienības prokurors, spriedums nekavējoties tiek izpildīts, t. i., pirmās kategorijas notiesātie tiek nošauti, otrās kategorijas – tiek nosūtīti uz cietumiem un nometnēm saskaņā ar PSRS IeTK rīkojumu.

---

[1] Netiek publicēts.

[2] Saīsinājums no poļu val. "*Polska partia socjalistyczna*" (Polijas sociālistiskā partija).

7. Izbeigt to notiesāto ieslodzīto atbrīvošanu no cietumiem un nometnēm, kuri spiegojuši Polijas labā un kuriem ieslodzījuma termiņš beidzies. Par katru no viņiem iesniegt materiālu izskatīšanai PSRS IeTK Sevišķajai apspriedei.

8.[1]

9. **Par operācijas gaitu ziņot telegrāfiski katru piekto dienu, t. i., mēneša 1., 5., 10., 15., 20., 25. un 30. datumā.**

PSRS iekšlietu tautas komisārs,
valsts drošības
ģenerālkomisārs
(Ježovs)

[1] 8. punkta nav.

[10]

PSRS IeTK Civilstāvokļu aktu reģistrācijas nodaļas priekšnieka majora Alijevska 1938. gada 29. aprīļa vēstule par tautības ierakstīšanas noteikumiem, izsniedzot vai nomainot pases

SLEPENI

Nr. 1486178 1938. gada 29. aprīlī

PSRS IeTK
Civilstāvokļu aktu nodaļa

Visiem IeTK CSAN un IeTKP priekšniekiem

Ar PSRS IeTK 1938. g. 2. aprīļa apkārtrakstu Nr. 65 (..) ir noteikta jauna kārtība tautības uzrādīšanai, izsniedzot vai nomainot pases, kas paredz, ka pases īpašnieka tautības ierakstam ir jāizriet tikai no tautības pēc dzimšanas (no vecākiem).

Sakarā ar to līdz šim eksistējusī kārtība, kad civilstāvokļu aktu reģistrā tika ierakstīta tautība, pie kuras sevi pieskaitīja pats reģistrējamais, tiek mainīta.

Visos aktu reģistros tautība ir jāuzrāda, pamatojoties uz reģistrācijā uzrādīto pasi.

Tur, kur pasportizācijas nav, reģistrējamā [pilsoņa] tautība tiek precizēta ierakstīšanas gaitā, iztaujājot [lūgumraksta] iesniedzējus. Šai sakarībā ir jāņem vērā, ka tautības ierakstam ir jāatbilst reģistrējamā vecāku faktiskajai nacionālajai izcelsmei. Ja vecāki ir vācieši, poļi utt., neatkarīgi no dzimšanas vietas, nodzīvotā laika PSRS vai pilsonības maiņas un cita nedrīkst ierakstīt reģistrējamo kā krievu, baltkrievu utt.

Ja norādītā nacionālā piederība neatbilst dzimtajai valodai vai uzvārdam, piemēram, reģistrējamā uzvārds ir Popandopulo, Millers, bet viņš pats sevi dēvē par krievu, baltkrievu utt., un ja reģistrācijā neizdodas noskaidrot patieso reģistrējamā tautību, aili par tautību neaizpilda, kamēr iesniedzēji nesagādā dokumentārus pierādījumus par reģistrējamā nacionālo piederību.

Izskaidrot Civilstāvokļu aktu reģistrācijas nodaļu darbiniekiem, ka dokumentu neiesniegšana par tautību var ietekmēt tikai ierakstu par tautību, bet nekādā gadījumā neaizkavē reģistrāciju vispār, šajos gadījumos jārīkojas saskaņā ar 22. instrukcijas 3. nodaļu par aktu ierakstiem.

Ja jaundzimušā bērna vecākiem ir dažāda tautība, tad bērna tautību ieraksta saskaņā ar vecāku vēlmēm, par to izdarot ierakstu ailē "īpašas atzīmes" ar norādi, ka bērna tautība ierakstīta saskaņā ar vecāku vienošanos, t. i., pēc mātes vai tēva tautības. Ja vienošanās nav – jautājumu izlemj aizbildnības orgāni (saskaņā ar KPFSR Likumu kodeksa 39. pantu un attiecīgiem savienoto republiku kodeksu pantiem). Līdz lēmuma pieņemšanai tautības aili neaizpilda.

Civilstāvokļu aktu nodaļas pr[iekšnieks]
valsts drošības majors
(Alijevskis)

[11]
PSRS iekšlietu tautas komisāra N. Ježova 1937. gada 15. augusta operatīvā pavēle par notiesāto "dzimtenes nodevēju" sievu represēšanu un bērnu izvietošanu

Nr. 00486 Maskavā 1937. gada 15. augustā

Saņemot šo pavēli, uzsākt to dzimtenes nodevēju, kā arī spiegu un diversantu labēji trockistisko organizāciju biedru sievu represēšanu, kurus, sākot ar 1936. gada 1. augustu, ir notiesājusi Kara kolēģija un Kara tribunāli pēc pirmās un otrās kategorijas.

Operācijas veikšanā balstīties uz sekojošo:

OPERĀCIJAS SAGATAVOŠANA

1. Katru represējamo ģimeni rūpīgi pārbauda, savāc papildu raksturojošus datus un kompromitējošus materiālus.

Uz savākto materiālu pamata sastāda:

a) sīku vispārēju izziņu par ģimeni, norādot: notiesātās ģimenes galvas uzvārdu, vārdu un tēva vārdu, par kādiem noziegumiem, kad, kas un kādu sodu piespriedis; ģimenes vārdisko sastāvu (ieskaitot notiesātā apgādībā bijušās un ar viņu kopā dzīvojušās personas); sīkus raksturojošus datus par katru ģimenes locekli; kompromitējošus materiālus par notiesātā sievu; sociālās bīstamības raksturojumu bērniem, kuri ir vecāki par 15 gadiem; datus par ģimenē esošiem veciem un aprūpējamiem vecākiem, smagi vai infekciozi slimajiem, par bērniem, kuru fiziskais stāvoklis prasa aprūpi;

b) atsevišķu īsu izziņu par sociāli bīstamiem un uz pretpadomju darbībām spējīgiem bērniem, kas vecāki par 15 gadiem;

c) to bērnu, kuru vecums ir līdz 15 gadiem, vārdiskus sarakstus, atsevišķi par pirmsskolas un skolas vecuma bērniem.

2. Izziņas izskata attiecīgo republiku iekšlietu tautas komisāri un IeTK novadu un apgabalu pārvalžu priekšnieki.

Viņi:

a) dod dzimtenes nodevēja sievas aresta un kratīšanas sankciju;

b) nosaka pasākumus attiecībā pret arestējamās bērniem;

c) nosaka pasākumus attiecībā pret vecākiem un citiem radiniekiem, kuri bijuši notiesātā apgādībā un dzīvojuši kopā ar viņu.

3. Represēšanai paredzētos arestē. Arestu noformē ar orderi.

4. Arestam pakļautas sievas, kuras bijušas juridiskā vai faktiskā laulībā ar notiesāto viņa aresta brīdī.

Arestam pakļautas arī sievas, kuras aresta brīdī bijušas izšķirušās ar notiesāto, bet kas:

a) bijušas iesaistītas notiesātā kontrrevolucionārajā darbībā;

b) slēpušas notiesāto;

c) zinājušas par notiesātā kontrrevolucionāro darbību, taču nav ziņojušas par to attiecīgiem varas orgāniem.

5. Arestam nav pakļautas:

a) notiesāto sievas grūtnieces, [sievas], kurām ir zīdaiņi, smagi vai infekciozi slimi bērni, [sievas], kurām ir tādi smagi slimi bērni, kuriem ir nepieciešama aprūpe, sirmgalves; no šīm personām pagaidām tikai ņem parakstu par dzīvesvietas nemainīšanu un šīs ģimenes rūpīgi novēro;

b) notiesāto sievas, kuras atmaskojušas savus vīrus un sniegušas varas orgāniem ziņas, uz kuru pamata sagatavoti un veikti vīru aresti.

6. Vienlaicīgi ar arestu veic rūpīgu kratīšanu. Kratīšanā izņem: ieročus, patronas, sprāgstvielas un ķīmiskās vielas, militāro uzkabi, pavairošanas iekārtas (šapirogrāfus, stiklogrāfus, rakstāmmašīnas utt.), kontrrevolucionāro literatūru, ārzemju valūtu, dārgmetālus stieņos, monētās un izstrādājumos, personas dokumentus un naudas dokumentus.

7. Visas arestētā personiskās mantas (izņemot nepieciešamo veļu, drēbes un virsdrēbes, apavus un gultas piederumus, kurus arestētie ņem līdzi) konfiscē. Arestēto dzīvokļus aizzīmogo.

Gadījumos, kad kopā ar arestētajiem dzīvo viņu pilngadīgie bērni, vecāki un citi radinieki, bez viņu personiskajām mantām viņiem tiek atstāts lietošanā nepieciešamais: arestētā dzīvojamā platība, mēbeles un sadzīves priekšmeti.

8. Pēc aresta un kratīšanas notiesāto kontrrevolucionāru sievas tiek konvojētas uz cietumu. Vienlaicīgi tālāk norādītā kārtībā tiek izvesti arī bērni.

LIETU NOFORMĒŠANAS KĀRTĪBA

9. Pret katru arestēto un pret katru sociāli bīstamo bērnu, kurš ir vecāks par 15 gadiem, tiek ierosināta izmeklēšanas lieta, kurā bez jau noteiktajiem dokumentiem iekļauj arī izziņas (sk. šā dokumenta 1. panta "a" un "b" punktu) un saīsinātu apsūdzības rakstu.

10. Izmeklēšanas lieta tiek nosūtīta izskatīšanai PSRS IeTK Sevišķajai apspriedei.

IeTK Tālo Austrumu un Krasnojarskas novadu un Austrumsibīrijas apgabala pārvalžu priekšniekiem arestēto izmeklēšanas lietas Sevišķajai apspriedei nav jāsūta. Tā vietā telegrāfiski paziņot sīkas vispārējas izziņas par notiesāto ģimenēm (1. panta "a" punkts), kuras tad arī izskatīs Sevišķā apspriede. Tā savu slēdzienu par katru ģimeni, vienlaicīgi norādot ieslodzījuma vietu (nometni), minētajiem IeTKP priekšniekiem tāpat paziņo telegrāfiski.

LIETU IZSKATĪŠANA UN SODA SANKCIJAS

11. Sevišķā apspriede izskata notiesāto dzimtenes nodevēju sievu un to viņu bērnu lietas, kuri ir vecāki par 15 gadiem un kuri ir sociāli bīstami un spējīgi veikt pretpadomju darbības.

12. Notiesāto dzimtenes nodevēju sievu ieslodzījums nometnē atkarībā no sociālās bīstamības pakāpes nevar būt mazāks par 5–8 gadiem.

13. Notiesāto sociāli bīstamie bērni atkarībā no viņu vecuma, bīstamības pakāpes un labošanās iespējām ieslogāmi nometnēs vai IeTK labošanas darbu kolonijās vai nosūtāmi uz republiku Izglītības tautas komisariātu speciālā režīma bērnunamiem.

14. Sevišķās apspriedes spriedumi tiek paziņoti izpildīšanai republiku IeTK tautas komisāriem un IeTK novadu un apgabalu pārvalžu priekšniekiem telegrāfiski.

15. Izmeklēšanas lietas tiek nodotas PSRS IeTK arhīvā.

SPRIEDUMU IZPILDĪŠANAS KĀRTĪBA

16. Ar Sevišķās apspriedes spriedumu notiesātās dzimtenes nodevēju sievas saskaņā ar PSRS IeTK NGP personālnorīkojumiem tiek nosūtītas soda izciešanai uz Temņikovas labošanas darbu nometnes speciālo nodaļu.

Nosūtīšana uz nometni notiek pastāvošajā kārtībā.

17. Notiesāto dzimtenes nodevēju sievas, kuras nav arestētas slimības un slimu bērnu aprūpes sakarā, pēc viņu izveseļošanās tiek arestētas un nosūtītas uz nometni.

Dzimtenes nodevēju sievas, kurām ir zīdaiņi, tūlīt pēc spriedumu pasludināšanas tiek arestētas un, neieslogot cietumā, nogādātas tieši nometnē.

Tāpat rīkojas ar notiesātajām sievām sirmgalvēm.

18. Sociāli bīstamie pirmās un otrās grupas notiesāto bērni tiek nosūtīti uz nometnēm vai IeTK labošanas darbu kolonijām, vai republiku Izglītības tautas komisariātu speciālā režīma [bērnu]namiem saskaņā ar IeTK NGP personālnorīkojumiem, trešās grupas bērni – saskaņā ar PSRS IeTK ASP[1] personālnorīkojumiem.

---

[1] Administratīvi saimnieciskā pārvalde.

NOTIESĀTO [VECĀKU] BĒRNU IZMITINĀŠANA

19. Pēc [vecāku] notiesāšanas palikušos bārabērnus izmitina:

a) bērnus vecumā no 1–1,5 gadiem un līdz pilniem 3 gadiem – Veselības aizsardzības tautas komisariāta bērnunamos un mazbērnu novietnēs notiesāto dzīvesvietās;

b) bērnus vecumā no pilniem 3 gadiem līdz 15 gadiem – citu republiku, novadu un apgabalu (saskaņā ar norādīto dislokāciju) Izglītības tautas komisariātu bērnunamos, izņemot Maskavu, Ļeņingradu, Kijevu, Tbilisi, Minsku, piejūras un pierobežas pilsētas.

20. Par bērniem, kas ir vecāki par 15 gadiem, jautājumu izlemj individuāli. Atkarībā no vecuma, iespējas pašam sevi nodrošināt ar savu darbu vai iespējas dzīvot radinieku apgādībā šos bērnus var:

a) nosūtīt uz republiku Izglītības tautas komisariātu bērnunamiem saskaņā ar 19. panta "b" punktu;

b) nosūtīt uz citām republikām, novadiem un apgabaliem (izņemot iepriekšminētās vietas), lai iekārtotu viņus darbā vai norīkotu mācīties.

21. Zīdaiņus nosūta kopā ar mātēm uz nometni, no kurienes, sasniedzot 1–1,5 gadu vecumu, viņi tiek ievietoti republiku Veselības aizsardzības tautas komisariātu bērnunamos vai mazbērnu novietnēs.

22. Bērni vecumā no 3 līdz 15 gadu vecumam ir valsts apgādībā.

23. Gadījumā, ja bāreņus vēlas pilnībā uzturēt citi radinieki (kuri nav represēti), tam nepretoties.

SAGATAVOŠANĀS BĒRNU UZŅEMŠANAI UN SADALEI

24. Katrā pilsētā, kur norisēs operācija, tiek īpaši izveidoti:

a) uzņemšanas un sadales punkti, kuros bērni tiks ievietoti tūdaļ pēc mātes aresta un no kurienes bērnus pēc tam novirzīs uz bērnunamiem;

b) īpaši tiek izveidotas un iekārtotas telpas sociāli bīstamo bērnu izmitināšanai līdz Sevišķās apspriedes sprieduma pasludināšanai.

Minētajiem bērniem tiek izmantoti – tur, kur tādi ir, – IeTK darba koloniju nodaļu bērnu sadales punkti.

25. To IeTK orgānu priekšnieki, kuru teritorijā ir notiesāto vecāku bērnu uzņemšanai paredzētie Izglītības tautas komisariātu bērnunami, kopā ar apgabalu Tautas izglītības nodaļu pārziņiem vai pārstāvjiem veic bērnunamu personāla pārbaudi un politiski nestabilas, pretpadomiski noskaņotas un izvirtušas personas atlaiž. Viņu vietā pieņem pārbaudītu, politiski uzticamu sastāvu, kas būs spējīgs veikt mācību un audzināšanas darbu ar atsūtītajiem bērniem.

26. IeTK orgānu priekšnieki nosaka, kuros Veselības aizsardzības tautas komisariāta bērnunamos un mazbērnu novietnēs var izvietot bērnus līdz 3 gadu vecumam, un nodrošina šo bērnu tūlītēju un obligātu pieņemšanu.

27. Republiku IeTK komisāri un IeTK novadu un apgabalu pārvalžu priekšnieki personīgi telegrafē PSRS IeTK ASP biedram Šnejersonam to bērnu vārdiskus sarakstus, kuru mātes tiek arestētas. Sarakstā ir jānorāda bērna uzvārds, vārds, tēva vārds, dzimšanas gads, kurā klasē mācās. Sarakstos bērnus uzskaita pa grupām, kuras tiek komplektētas tādējādi, lai vienā un tajā pašā namā nenonāktu radniecīgi saistīti un savstarpēji pazīstami bērni.

28. Bērnu sadali pa bērnunamiem veic PSRS IeTK ASP priekšnieka vietnieks. Viņš telegrafē republiku IeTK un IeTK novadu un apgabalu pārvalžu priekšniekiem, kurus bērnus uz kuru [bērnu]namu nosūtīt. Telegrammas kopiju nosūta attiecīgā bērnunama priekšniekam. Viņam šī telegramma ir par pamatu bērnu uzņemšanai.

29. Notiesāto [personu] sievu aresta laikā bērnus nošķir no viņām kopā ar personas dokumentiem (dzimšanas apliecību, mācību dokumentiem) un speciāla, aresta grupas sastāvā esoša IeTK darbinieka pavadībā aizved:

a) bērnus līdz 3 gadu vecumam – uz Veselības aizsardzības tautas komisariāta bērnunamiem vai mazbērnu novietnēm;

b) bērnus no 3 līdz 15 gadu vecumam – uz uzņemšanas un sadales punktiem;

c) sociāli bīstamos bērnus, kuri ir vecāki par 15 gadiem, – uz īpaši viņiem pielāgotām telpām.

BĒRNU NOSŪTĪŠANAS KĀRTĪBA UZ BĒRNUNAMIEM

30. Bērnus pieņemšanas un sadales punktā pieņem punkta priekšnieks vai IeTK DKD[1] bērnu pieņemšanas punkta priekšnieks un speciāli nozīmēts VDP operatīvais darbinieks (darbiniece).

Katrs pieņemtais bērns tiek reģistrēts īpašā grāmatā, bet viņa dokumenti tiek aizzīmogoti slēgtā aploksnē.

Pēc tam bērnus grupē pēc norīkojuma vietām, un grupas speciāli izvēlēta darbinieka pavadībā tiek nosūtītas uz Izglītības tautas komisariāta bērnunamiem, kur kopā ar dokumentiem tiek nodotas bērnunama priekšniekam, kas personīgi parakstās par saņemšanu.

31. Bērnus vecumā līdz 3 gadiem nodod personīgi Veselības aizsardzības tautas komisariāta bērnunamu vai mazbērnu novietņu vadītājiem, kas personīgi parakstās par saņemšanu. Kopā ar bērnu nodod arī viņa dzimšanas apliecību.

---

[1] Darba koloniju daļa.

NOTIESĀTO [VECĀKU] BĒRNU UZSKAITE

32. Notiesāto bērnus, kuri ir ievietoti republiku Izglītības tautas komisariātu un Veselības aizsardzības tautas komisariātu bērnunamos un mazbērnu novietnēs, uzskaita PSRS IeTK ASP.

Bērnus, kuri ir vecāki par 15 gadiem un kuri ir notiesāti kā sociāli bīstami, uzskaita PSRS IeTK VDGP 8. nodaļa.

NOTIESĀTO [VECĀKU] BĒRNU UZRAUDZĪBA

33. Republiku iekšlietu tautas komisāriem, IeTK novadu un apgabalu pārvalžu priekšniekiem ir jāseko notiesāto [vecāku] bērnu politiskajam noskaņojumam, viņu mācībām un audzināšanas darbam.

ATSKAITE

34. Par operācijas gaitu telegrafēt man trīs dienu atskaitēs. Par visiem ekscesiem un ārkārtējiem notikumiem – nekavējoties.

35. Notiesāto [personu] sievu represēšanas operāciju pabeigt līdz š. g. 25. oktobrim.

36. Turpmāk visu atklāto dzimtenes nodevēju, labējo trockistu spiegu sievas arestēt vienlaicīgi ar vīriem saskaņā ar kārtību, kuru nosaka šī pavēle.

PSR Savienības iekšlietu tautas komisārs

[12]
Par kontrrevolucionāriem un citiem īpaši bīstamiem valsts noziegumiem notiesātie 1921.–1940. gadā

Gads	Pavisam notiesāti	Augstākais soda mērs	Nometnes, kolonijas un izsūtījums	Trimda un cietumi	Citas sankcijas[1]
1921	35 829	9701	21 724	1817	2587
1922	6003	1962	2656	166	1219
1923	4794	414	2336	2044	–
1924	12 425	2550	4151	5724	–
1925	15 995	2433	6851	6274	437
1926	17 804	990	7547	8571	696
1927	26 036	2363	12 267	11 235	171
1928	33 757	869	16 211	15 640	1037
1929	56 220	2109	25 853	24 517	3741
1930	208 069	20 201	114 443	58 816	14 609
1931	180 696	10 651	105 683	63 269	1093
1932	141 919	2728	73 946	36 017	29 228
1933	239 664	2154	138 903	54 262	44 345
1934	78 999	2056	59 451	5994	11 498
1935	267 076	1229	185 846	33 601	46 400
1936	274 670	1118	219 418	23 719	30 415
1937	790 665	353 074	429 311	1366	6914
1938	554 258	328 618	205 509	16 842	3289
1939	63 889	2552	54 666	3783	2888
1940	71 806	1649	65 727	2142	2288
Kopā	**3 080 574**	**749 421**	**1 752 499**	**375 799**	**202 855**

[1] Ar "citām sankcijām" saprotama atrašanās apcietinājumā, piespiedu ārstēšanā un piespiedu izsūtīšana aiz valsts robežām. (Dokumenta pirmpublicējuma piezīme.)

[13]

IeTK nometnēs ieslodzīto skaits 1939. gada 1. janvārī[1]

Nr. p. k.	Nometnes nosaukums	Ieslodzīto skaits	Procentos no kopskaita
1.	Bamlags[2] (BAM[3] trase)	262 194	20,05
2.	Sevvostlags (Magadana)	138 170	10,56
3.	Belbaltlags (Karēlijas APSR)	86 567	6,62
4.	Volgolags (Ugļičas–Ribinskas rajons)	74 576	5,70
5.	Daļlags (Piejūras novads)	64 249	4,91
6.	Siblags (Novosibirskas apgabals)	46 382	3,55
7.	Ušosdorlags (Tālie Austrumi)	36 948	2,83
8.	Samarlags (Kuibiševas apgabals)	36 761	2,81
9.	Karlags (Karagandas apgabals)	35 072	2,68
10.	Sazlags (Uzbekijas PSR)	34 240	2,62
11.	Usoļlags (Molotovas apgabals)	32 714	2,50
12.	Kargopoļlags (Arhangeļskas apgabals)	30 069	2,30
13.	Sevželdorlags (Komi APSR un Arhangeļskas apg.)	29 495	2,25
14.	Jagrinlags (Arhangeļskas apgabals)	27 680	2,12
15.	Vjazemlags (Smoļenskas apgabals)	27 470	2,10
16.	Uhtimlags (Komi APSR)	27 006	2,06
17.	Sevurallags (Sverdlovskas apgabals)	26 963	2,06
18.	Lokčimlags (Komi APSR)	26 242	2,01
19.	Temlags (Mordovijas APSR)	22 821	1,75
20.	Ivdeļlags (Sverdlovskas apgabals)	20 162	1,54
21.	Vorkutlags (Komi APSR)	17 923	1,37
22.	Soroklags (Arhangeļskas apgabals)	17 458	1,34
23.	Vjatlags (Kirovas apgabals)	16 854	1,29
24.	Oņeglags (Arhangeļskas apgabals)	16 733	1,28
25.	Unžlags (Gorkijas apgabals)	16 469	1,26
26.	Kraslags (Krasnojarskas novads)	15 233	1,16
27.	Taišetlags (Irkutskas apgabals)	14 365	1,10
28.	Ustjvimlags (Komi APSR)	11 974	0,92

[1] 1939. gada 1. janvārī nav ziņu par 9283 ieslodzītajiem (tranzītieslodzītie). (Dokumenta pirmpublicējuma piezīme.)

[2] Nometņu nosaukumu sastāvdaļa "lags" – no krievu val. "*лагерь*" (nometne).

[3] Baikāla–Amūras maģistrāle.

Nr. p. k.	Nometnes nosaukums	Ieslodzīto skaits	Procentos no kopskaita
29.	Tomasinlags (Novosibirskas apgabals)	11 890	0,91
30.	Gornošorskas LDN[1] (Altaja novads)	11 670	0,89
31.	Noriļlags (Krasnojarskas novads)	11 560	0,88
32.	Kuloilags (Arhangeļskas apgabals)	10 642	0,81

[1] Labošanas darbu nometne.

2. NODAĻA

Latvijas okupācija un inkorporācija PSRS

Vēl pirms Otrā pasaules kara sākuma Latvijas valsts likteni izšķīra divu lielvaru – Vācijas un Padomju Savienības – diktatori Ā. Hitlers un J. Staļins, kuru uzdevumā 1939. gada 23. augustā Maskavā tika parakstīts neuzbrukšanas līgums, ko bieži sauc par Molotova–Ribentropa paktu. Šā līguma būtiskākā sastāvdaļa bija slepenais papildu protokols par teritoriju jeb t. s. interešu sfēru sadalīšanu Austrumeiropā. Atbilstoši tam Latvija, tāpat kā Somija, Lietuva un Igaunija, nokļuva PSRS interešu sfērā [14]. Noziedzīgais Molotova–Ribentropa pakts faktiski sankcionēja Vācijas uzbrukumu Polijai un tādējādi pavēra ceļu Otrajam pasaules karam. Savukārt J. Staļinam tas deva pilnīgu rīcības brīvību attiecībā uz Baltijas valstīm, kas Eiropā uzliesmojušā kara sakarā bija deklarējušas savu neitralitāti. Pirmais solis Padomju Savienības ekspansionistisko plānu īstenošanā bija t. s. bāzu līgumu uzspiešana Latvijai un pārējām Baltijas valstīm [15]. Militārās agresijas draudu priekšā 1939. gada 5. oktobrī Latvijas valdība, kaut gan nelabprāt [18], bija spiesta parakstīt ar Padomju Savienību Savstarpējās palīdzības paktu jeb t. s. bāzu līgumu [16], kas paredzēja Latvijas teritorijā izvietot PSRS Sarkanās armijas daļas, kuru lielums pārsniedza Latvijas armiju (apmēram 20 000 karavīru) [17].

Apzinoties, kādi "valstiskie pārkārtojumi" notiks PSRS interešu sfērā, Vācijas vadība nolēma šo teritoriju vācu tautības iedzīvotājus pārvietot uz savu interešu sfēru. 1939. gada 28. septembrī starp Vāciju un PSRS tika noslēgts vēl viens starptautisko tiesību praksē bezprecedenta nolīgums, kas izlēma veselas citā valstī dzīvojošas nacionālās grupas likteni [19]. Vāciešu (vācbaltiešu) repatriācija, kurai lielā mērā piemita piespiedu raksturs, skāra arī Latviju [20]. Tā mūsu valsts zaudēja seno un tradīcijām bagāto nacionālo minoritāti.[1]

Latvija centās godprātīgi pildīt 5. oktobra līgumu, kaut gan Sarkanās armijas karavīri bieži uzvedās netaktiski un pat skandalozi, provocējot vietējos iedzīvotājus un varas iestādes [21]. 1940. gada maijā un jūnijā PSRS spiediens uz Latviju pastiprinājās, tādēļ Ministru kabinets pieņēma lēmumu Latvijas sūtnim Lielbritānijā K. Zariņam un sūtnim Amerikas Savienotajās Valstīs A. Bīlmanim piešķirt īpašas pilnvaras varbūtējā ārkārtas situācijā, taču viņiem nebija dotas tiesības veidot trimdas valdību. Naktī no 14. uz 15. jūniju notika bruņots uzbrukums Latvijas robežsargu posteņiem, kurā gāja bojā Latvijas iedzīvotāji [22]. 16. jūnijā sekoja

[1] Relatīvi neliela vācbaltiešu grupa (vairāk nekā 10 000 personu), kas 1939. gada repatriācijas laikā izlēma palikt Latvijā, no PSRS okupētās Latvijas uz Vācijas kontrolēto teritoriju aizbrauca 1941. gada sākumā.

PSRS valdības ultimāts, ko var vērtēt ne tikai kā rupju iejaukšanos Latvijas iekšējās lietās, bet arī kā militāras agresijas reālus draudus [23]. 17. jūnijā Latvija tika okupēta [24]. Kaut gan 21. jūnijā darbu sāka okupantu akceptētā t. s. Tautas valdība ar A. Kirhenšteinu priekšgalā (tajā pagaidām nebija neviena komunista) un K. Ulmanis, atrazdamies mājas arestā, formāli turpināja pildīt Valsts prezidenta pienākumus, reālie stāvokļa noteicēji bija PSRS valdības pilnvarotais A. Višinskis, PSRS sūtniecība (pilnvarotā pārstāvniecība) un Sarkanā armija [26]. Viens no pirmajiem "Tautas valdības" lēmumiem bija rīkojums par politieslodzīto atbrīvošanu, jo visa Latvijas Komunistiskās partijas vadība kopš 1940. gada aprīļa atradās apcietinājumā, bet brīvībā palikušie ierindas komunisti bija pilnīgā neziņā par turpmāko darbību [25]. Latvijas Komunistiskā partija tika legalizēta un kļuva par vienīgo politisko partiju Latvijā, jo citu partiju atjaunošana vai dibināšana netika pieļauta; šī partija paklausīgi pildīja visus Maskavas rīkojumus. Jūlija sākumā komunisti tika iekļauti A. Kirhenšteina vadītajā marionešu valdībā.

Lai nepieļautu nekādas reālas vai pat šķietamas opozīcijas parādīšanos, iedzīvotāji tika iebiedēti [27, 28], piedraudot viņiem ar brīvības un dzīvības atņemšanu [39]. Okupācijas vara Latvijā rīkojās ļoti viltīgi. 1940. gada 4. jūlijā pieņēma lēmumu par Saeimas vēlēšanām 14. un 15. jūlijā [29]. Saeimas vēlēšanas tika rīkotas, lai leģitimētu okupācijas varu, un tās tika organizētas ārkārtīgā steigā (10 dienu laikā!), pieļaujot tajās piedalīties tikai vienam – "Darba tautas bloka" – sarakstam, kurā ietilpa okupantiem paklausīgi un uzticami cilvēki. Sabiedrisko darbinieku grupas iesniegto alternatīvo kandidātu sarakstu ar formālu ieganstu noraidīja, bet saraksta iesniedzēji un vairums tajā minēto kandidātu drīz tika represēti. Šīs "vēlēšanas" kopumā uzskatāmas par tautas gribas rupju viltojumu.

Jaunievēlētā t. s. Tautas saeima 1940. gada 21. jūlijā pasludināja "padomju varu" Latvijā un pieņēma lēmumu par iestāšanos PSRS [33, 34], tādējādi visrupjākā veidā pārkāpjot Latvijas Republikas Satversmi, kas paredzēja valsts suverenitātes, iekārtas un teritorijas izmaiņu jautājumus izlemt tikai ar tautas nobalsošanu (referendumu) [35]. 1940. gada 5. augustā Latvija kā "Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika" (Latvijas PSR) tika nelikumīgi iekļauta PSRS. Daudzas Rietumvalstis Baltijas valstu okupāciju neatzina, bet, piemēram, Amerikas Savienoto Valstu oficiālās institūcijas sniedza par to īpašu paziņojumu [36].

Gatavojoties karam, Padomju Savienība bija ieinteresēta ne tikai paplašināt savu teritoriju, bet arī papildināt savu karaspēku un pakļaut Latvijas ekonomiku. 1940. gada jūlijā Latvijas armijā pēc PSRS Sarkanās armijas parauga ieviesa politisko vadītāju amatu [30], patiesais politisko vadītāju uzdevums bija izsekot virsniekus un kareivjus, nepieļaut pret okupācijas varu vērstas bruņotas pretestības rašanos. 11. jūlijā vēl formāli neatkarīgo Baltijas valstu teritorijas tika iekļautas PSRS militārajā sistēmā, izveidojot tajās Baltijas kara apgabalu [31], bet augustā uz Latvijas

armijas pamata sāka veidot Sarkanās armijas 24. teritoriālo korpusu [32]. Reizē ar padomju varas pasludināšanu sākās arī banku un lielo rūpniecības un tirdzniecības uzņēmumu nacionalizācija [37], bet visa zeme tika pasludināta par t. s. tautas īpašumu [38]. Šo pasākumu mērķis, pirmkārt, bija Latvijas nacionālās bagātības piesavināšanās un, otrkārt, utopiskās vispārējās vienlīdzības idejas īstenošana.

1940. gada 25. augustā t. s. Tautas saeima pēc PSRS valsts varas institūciju parauga pārdēvēja sevi par Latvijas PSR Augstāko Padomi un pieņēma Latvijas PSR Konstitūciju. Septembrī visi Latvijas Republikas pilsoņi automātiski tika pasludināti par PSRS pilsoņiem [41], bet Latvijas pilsētām un apdzīvotajām vietām, pārdēvējot ielu nosaukumus, aizvien jaušamāk tika uzspiests okupācijas ideoloģisko klišeju zīmogs [40].

1940. gads iezīmēja traģisku pagriezienu Latvijas un tās tautas vēsturiskajā liktenī. Latvija tika varmācīgi izrauta no Eiropas civilizācijas aprites un pret savu gribu pakļauta svešai varai.

[14–20] Austrumeiropas sadalīšana interešu sfērās

[14]

Izvilkums no Vācijas un PSRS 1939. gada 23. augusta neuzbrukšanas līguma slepenā papildu protokola

Maskava 1939. gada 23. augustā

Sakarā ar Vācijas un Padomju Sociālistisko Republiku Savienības neuzbrukšanas līguma parakstīšanu abu pušu pilnvarotie pārstāvji, kas parakstījuši šo paktu, sevišķi konfidenciāli apsprieda jautājumu par abu valstu interešu sfēru norobežošanu Austrumeiropā. Šīs apspriešanas rezultāts ir šāds:

1. Pie Baltijas valstīm (Somijas, Igaunijas, Latvijas, Lietuvas) piederīgo apvidu teritoriāli politiskas pārkārtošanas gadījumā Lietuvas ziemeļu robeža ir vienlaikus Vācijas un PSRS interešu sfēru robeža[1] (..).

(..)

4. Abas puses šo protokolu turēs stingrā slepenībā.

Maskava, 1939. gada 23. augusts.

PSRS valdības pilnvarojumā
V. Molotovs

Vācijas valdības vārdā
J. Ribentrops

[1] Attiecībā uz Lietuvu interešu sfēru robeža vēlāk mainījās.

[15]
Izvilkums no J. Staļina un Vācijas ārlietu ministra J. fon Ribentropa 1939. gada 27. septembra sarunas pieraksta par PSRS plāniem Baltijas valstīs

Maskavā 1939. gada 28. septembrī

(..)

Jautājumā par Baltiju Staļins paziņoja, ka Padomju valdība pieprasījusi Igaunijas valdībai piešķirt saviem karakuģiem bāzes igauņu ostās un Dago un Ezelas salā,[1] kā arī bāzes saviem gaisa kara spēkiem. Šo bāzu apsardzībai Padomju valdība dislocē Igaunijā vienu kājnieku divīziju, vienu kavalērijas brigādi, vienu tanku brigādi un vienu gaisa kara spēka brigādi. Visi šie pasākumi tiks realizēti Padomju Savienības un Igaunijas savstarpējās palīdzības līguma aizsegā. Igaunija jau devusi tam savu piekrišanu.

Uz ministra kunga jautājumu, vai Padomju valdība paredzējusi tādā veidā īstenot lēnu iespiešanos Igaunijā un, iespējams, arī Latvijā, Staļina kungs atbildēja pozitīvi, piebilstot, ka, neskatoties uz to, Igaunijā pagaidām tiks atstāta pašreizējā valdības sistēma, ministrijas un tā tālāk.

Kas attiecas uz Latviju, Staļins paziņoja, ka Padomju valdība domā piedāvāt tai analogus priekšlikumus. Bet, ja Latvija pretosies priekšlikumam par savstarpējās palīdzības paktu uz tādiem pašiem noteikumiem kā Igaunija, tad Padomju armija visīsākajā laikā ar Latviju "izrēķināšoties".

(..)

---

[1] Hījumā un Sāmsala.

[16]
Izvilkumi no 1939. gada 5. oktobra Latvijas un PSRS Savstarpējās palīdzības pakta

Maskava 1939. gada 5. oktobrī

Savstarpējās palīdzības pakts starp Latviju un Padomju Sociālistisko Republiku Savienību

(..)

III pants

Latvijas Republika nolūkā nodrošināt Padomju Savienības drošību un savas pašas neatkarības nostiprināšanai piešķir Padomju Savienībai tiesību turēt Liepājas un Ventspils pilsētā kara flotes bāzes un dažus aerodromus aviācijai uz nomas pamata par salīgstamu cenu. Noteiktās vietas bāzēm un aerodromiem ierādāmas un to robežas nosakāmas uz savstarpējās vienošanās pamata.

Irbes jūras šauruma apsardzības nolūkā Padomju Savienībai piešķirta tiesība uz tiem pašiem noteikumiem ierīkot krasta artilērijas bāzi jūrmalā starp Ventspili un Pitragu.

Flotes bāzu, aerodromu un krasta artilērijas bāzes aizsardzības nolūkā Padomju Savienībai ir tiesība turēt šīm bāzēm un aerodromiem ierādītos iecirkņos uz sava rēķina stingri ierobežotu padomju bruņoto sauszemes un gaisa spēku daudzumu, kuru maksimālais skaitliskais sastāvs nosakāms ar atsevišķu vienošanos.

IV pants

Abas Līdzējas Puses apņemas nenoslēgt nekādas savienības un nepiedalīties nekādās koalīcijās, kas vērstas pret vienu no Līdzējām Pusēm.

V pants

Šī pakta izvešana dzīvē nekādā ziņā nedrīkst aizskart Līdzēju Pušu suverēnās tiesības, starp citu, viņu valsts iekārtu, saimniecisko un sociālo sistēmu un militāro rīcību.

Bāzēm un aerodromiem ierādāmie iecirkņi (III pants) paliek Latvijas Republikas teritorija.

(..)

VI pants

Šis pakts ir spēkā desmit gadus, pie kam gadījumā, ja viena no Līdzējām Pusēm neatzīst par vajadzīgu uzteikt šo paktu vienu gadu pirms termiņa notecēšanas, tas automātiski paliek spēkā uz turpmākiem desmit gadiem.

(..)

Sastādīts Maskavā, divos oriģinālos, latviešu un krievu valodā, 1939. gada 5. oktobrī.

V. Munters *V. Molotovs*

[17]

Izvilkums no 1939. gada 5. oktobra Latvijas un PSRS Savstarpējās palīdzības pakta konfidenciālā protokola

Maskava 1939. gada 5. oktobrī

I

Lai novērstu un darītu galu centieniem ievilkt Līdzējas Puses pašlaik Eiropā notiekošajā karā, ir norunāts, ka šī kara laikā iecirkņos, kas ierādīti aerodromiem un bāzēm (pakta III p[ants]), PSRS ir tiesības turēt atsevišķus sauszemes un gaisa bruņoto spēku garnizonus, kopskaitā līdz divdesmit pieciem tūkstošiem cilvēku. (..)

V. Molotovs
V. Munters

[18]

Izvilkums no apcietinātā bijušā Latvijas Valsts prezidenta K. Ulmaņa 1941. gada 17. jūlija rakstiskām liecībām PSRS Valsts drošības tautas komisariāta izmeklētājam par attieksmi pret Latvijas un PSRS Savstarpējās palīdzības paktu

Vorošilovskā 1941. gada 17. jūlijā

(..)

5. 10. [19]39. g. līgumu Latvija parakstīja nelabprāt. Kaut arī savstarpējās palīdzības līgums Latvijai solīja aizsardzību pret iebrukumiem tās teritorijā un mums bija jādomā, ka ar šo līgumu tiek novērsta karadarbības iespēja Latvijas teritorijā, es nelabprāt devu ministram Munteram savu piekrišanu līguma parakstīšanai. Manī radās bažas par komunistiskās aģitācijas pastiprināšanos un paplašināšanos Latvijā, es bažījos arī radīt Latvijas iedzīvotājos iespaidu un uzskatus, tāpat arī situācijas starptautisko vērtējumu, ka ar šī līguma parakstīšanu Latvija ir zaudējusi patstāvīgas politikas darbības spēju. Manas domas bija, lai, realizējot šo līgumu, Latvija kā zemes iekšienē, tā attiecībās ar citām valstīm saglabā un izmanto tiesības politiski brīvi darboties, izņemot līgumā paredzētos ierobežojumus. Tādus norādījumus es devu ministriem, arī kara un ārlietu, kā arī mūsu pārstāvjiem, kuri līgumu īstenoja.

(..)

[19]

Vācijas un PSRS 1939. gada 28. septembra konfidenciālais protokols par Vācijas pilsoņu un vācu izcelsmes personu izbraukšanu no PSRS interešu sfēras

Maskavā 1939. gada 28. septembrī

PSRS valdība neliks šķēršļus Vācijas pilsoņiem un citām vācu izcelsmes personām, kas dzīvo [teritorijās, kuras atrodas] tās interešu sfērā, ja viņas vēlēsies pārcelties uz Vāciju vai vācu interešu sfērā [esošajām teritorijām]. Tā piekrīt, ka šo pārcelšanos īstenos Vācijas valdības pilnvarotie saskaņā ar kompetentām vietējām iestādēm un pie tam paliks neaizskartas izceļotāju īpašuma tiesības.

Atbilstošas saistības uzņemas Vācijas valdība attiecībā uz ukraiņu vai baltkrievu izcelsmes personām, kas dzīvo [teritorijās, kuras atrodas] tās interešu sfērā.

PSRS valdības pilnvarojumā
V. Molotovs

Vācijas valdības vārdā
J. Ribentrops

[20]
Izvilkums no Latvijas Ārlietu ministrijas ģenerālsekretāra M. Nukšas 1939. gada 7. novembra konfidenciālā pārskata par sarunām ar Vācijas sūtni U. fon Koci vācbaltiešu izceļošanas sakarā

Konfidenciāli
1939. gada 7. novembrī

(..)

13. oktobrī notika abu delegāciju pirmā kopsēde. Tur vienojās par sarunu bāzi un iepazīstināja ar izvirzītām pamata tēzēm. Tālākais darbs noritēja apakškomisijās. Šis darbs bija plašs un ļoti komplicēts. Likvidācija taču skar lietas, saistības, attiecības un vērtības, kuras veidojušās daudzos gadu simteņos, saaugušas ar mūsu dzīvi dažādos nozarojumos. Kā atdalīt no šīs dzīves kopības to, ko ir iespējams atdalīt, un kā mums pārņemt no vāciešiem to, ko atdalīt nav iespējams, nesatricinot mūsu pašu, latviešu, saimnieciskos un sociālos apstākļus, – tas ir uzdevums, pie kura atrisināšanas jāpieiet ar vislielāko uzmanību.

Sarunu rezultātā radās š. g. 30. oktobrī parakstītais "Līgums par vācu tautības Latvijas pilsoņu pārvietošanu uz Vāciju".

Līguma pamata tēzes ir šādas:

1. Repatriācija notiek kā vienreizēja akcija, ar kuras noslēgumu vācu minoritāte izbeidz savu pastāvēšanu Latvijā uz visiem laikiem.

2. Principā katrs pilsonis, sākot ar pilniem 16 gadiem, var brīvi izšķirties, vai repatriēties vai palikt Latvijā, bet jau bez kaut kādām minoritāšu tiesībām.

3. Kustamo mantu var izceļotājs aizvest vai atsavināt, izņemot to mantu, kura aprādīta tuvāk papildu protokolā[1] un kurai paredzēts īpašs nokārtošanas veids.

4. Nekustamie īpašumi pāriet, sākot ar īpašnieka izceļošanas dienu, sevišķas Fiduciāras izceļošanas A/S vienīgā pārvaldīšanā un rīcībā, ar tiesību tos atsavināt 2 gadu laikā (līdz 1941. gada 31. decembrim). Par nekustamiem īpašumiem, kuri līdz minētam termiņam nebūtu pārdoti, notiek tālāka vienošanās, vai tie pāriet uz novērtējuma pamata piekritīgas Latvijas iestādes brīvā rīcībā pret Latvijas Bankas bez % parādzīmēm.

Lauku nekustamie īpašumi pāriet Latvijas piekritīgas iestādes brīvā rīcībā tādā pat kārtībā – pret parādzīmēm – jau līdz 1940. gada 31. janvārim.

5. Visi likvidācijas aktīvi iemaksājami Latvijas Bankas sevišķā kontā. Šo

---

[1] Netiek publicēts.

summu transfers uz Vāciju notiek principā Latvijas preču papildu eksporta veidā periodiski, ilgākos gados.

Pie augšējām tēzēm vēl piezīmējams, ka ar repatriācijas akcijas noslēgumu izbeigsies Latvijā uz visiem laikiem visi jautājumi, kuri saistījās ar vācu minoritāti: skolas, baznīcas, draudzes, biedrības, dažādi labdarības iestādījumi utt.

(..)

Ārlietu ministrijas ģenerālsekretārs *M. Nukša*

[21]
Izvilkums no Latvijas iekšlietu ministra K. Veidnieka 1940. gada 21. februāra runas pieraksta Iekšlietu ministrijas vadošo darbinieku apspriedē

1940. gada 21. februārī

(..)

Runājot par mūsu pilsoņu attiecībām ar Latvijā novietoto PSRS garnizonu karavīriem, atzīmējams, ka šeit arvien vēl rodoties dažādi nevēlami pārpratumi un incidenti. Piem., nesen nevajadzīgus asumus izsaucis krievu militārais atašejs, kas vilcienā braucis no Liepājas uz Rīgu. Pēdējam nepaticis pie kupejas novietotais uzraksts "rezervēts", un par to viņš uzsācis ar konduktoru strīdu, uzaicinot uzrakstu noņemt. Kad konduktors to nedarījis, jo šāds uzraksts izlikts pēc vienošanās ar pašiem krieviem, atašejs uzrakstu noplēsis un konduktoram piedraudējis, ka turpmāk pēdējais uz vilcieniem vairs nebraukšot. Pa daļai varbūt šī krieva netaktiskā izturēšanās izskaidrojama ar to, ka tajā pašā kupejā braucis arī kāds Vācijas pavalstnieks, kura priekšā krievs acīmredzot gribējis padižoties. Kāds cits krievu virsnieks šinīs dienās ālējies Liepājā pie Kalpaka tilta, vilcis ārā revolveri un apdraudējis mūsu kārtībnieku, kas viņu bez atļaujas nelaidis pāri tiltam. Bet izrādījies, ka arī pašu krievu sargpostenis bez atļaujas viņu neielaidis Tosmarē. Kas attiecas uz ventspilniekiem, tie sākuši sūdzēties par krievu lidmašīnām, kuras, izdarot apmācības gaisā, lietojot kaujas patronas. Nonākot līdz zemei, dažas lodes izsitušas logus. Ienākušas arī sūdzības, ka krievu traktori gar ceļmalām nolauzuši kokus. Sevišķi daudz šādi gadījumi vairojušies pēdējā laikā. Manāms, ka no krievu puses netiekot sperti vajadzīgie soļi, lai nevēlami gadījumi neatkārtotos.

(..)

[22]

Izvilkumi no izmeklēšanas komisijas slēdziena par PSRS bruņoto provokāciju uz Latvijas robežas 1940. gada 15. jūnijā

[Ne vēlāk par 1940. gada 20. jūniju]

Izmeklēšanas komisija, apskatot notikuma vietu un iztaujājot apkārtējos iedzīvotājus, noskaidroja sekojošo:

Naktī uz š. g. 15. jūniju izdarīts uzbrukums III Abrenes bataljona 2. un 3. sardzei. 2. sardzē Masļenkos izcēlusies apšaudīšanās starp uzbrucējiem un sardzes robežsargiem, mestas arī rokas granātas. Cīņā nogalinātas 4 personas. (..) Telefona vadi no 2. sardzes uz aizmuguri pārgriezti. 2. sardzes apkārtnē atrastas Latvijas armijas lietošanā neesošas vairākas patronu aptveres izšautu patronu čaulītes, 7 rokas granātas, gāzes maska ar krievu uzrakstiem. Robežupes līkumā redzamas vairāku gājēju pēdas, kas norāda, ka robežupe pārieta abos virzienos. Uzbrucēji aizveduši sev līdzi robežsargus, kas atradušies 2. sardzē, un citus robežsargus, kas steigušies palīgā, kā arī privātpersonas – robežsargu ģimenes locekļus un apkārtējo māju iedzīvotājus.

(..)

Pavisam no 2. sardzes un tās apkārtnes bija aizvesti 5 robežsargi un 11 privātpersonas.

(..)

Noskaidrojās, ka no 3. sardzes un tās apkārtnes aizvesti 5 robežsargi un 16 privātpersonas.

Pavisam kopā no 2. un 3. sardzes un to apkārtnes aizvesti 10 robežsargi un 27 privātpersonas.

Komisijas priekšsēdētājs: ģen. *Bolšteins*
Locekļi: (2 nesalasāmi paraksti)

[23]

Izvilkums no PSRS valdības 1940. gada 16. jūnija ultimāta Latvijas valdībai

Maskava 1940. gada 16. jūnijā

(..)

PSRS valdība uzskata par pilnīgi nepieciešamu un neatliekamu sekojošo:

1) nekavējoties sastādīt Latvijā tādu valdību, kas būtu spējīga un gatava nodrošināt PSRS un Latvijas Savstarpējās palīdzības pakta godīgu īstenošanu;

2) bez kavēšanās nodrošināt padomju karaspēka daļu brīvu ielaišanu Latvijas teritorijā, lai tās novietotu Latvijas svarīgākajos centros tādā skaitā, kas būtu pietiekošs, lai nodrošinātu PSRS un Latvijas Savstarpējās palīdzības pakta īstenošanas iespēju un novērstu varbūtējus provokatoriskus aktus pret padomju garnizonu Latvijā.

Padomju valdība uzskata šo prasību izpildīšanu par tādu elementāru noteikumu, bez kura nav iespējams panākt PSRS un Latvijas Savstarpējās palīdzības pakta godīgu un lojālu izpildīšanu.

Padomju valdība gaidīs Latvijas valdības atbildi līdz 16. jūnija plkst. 11 naktī. Latvijas valdības atbildes nepiesūtīšana līdz šim termiņam tiks uzskatīta par atteikumu izpildīt minētās Padomju Savienības prasības.

[24]

Izvilkumi no PSRS pilnvarotā pārstāvja Latvijā V. Derevjanska 1940. gada 18. jūnija telegrammas PSRS Ārlietu tautas komisariātam

1940. gada 18. jūnijā

(..) Ap pulksten vieniem dienā Rīgā sāka ienākt avangarda tanku daļas, kas ātri ieņēma pilsētu un tās svarīgākos punktus. Tik drīzu ierašanos un ātru darbību no mūsu puses varas iestādes nebija gaidījušas, jo plkst. 12.30 Ulmanis vēl mierīgi braukāja pa pilsētas ielām. (..) Tankus bija apstājuši ļaužu pūļi. Sarkanarmiešus apskāva un skūpstīja, viņiem pasniedza ziedus. Dažviet bija mēģinājumi rīkot demonstrācijas. Ļaužu pūlī tika pacelti sarkanie karogi. Bija sadursmes ar policiju. Notikušo sadursmju rezultātā ievainoti 30 policisti, tikpat ievainoto iedzīvotāju vidū. (..) Mūsu pavēlniecība rīkojās, lai nodibinātu pilsētā kārtību. Mūsu komandieriem pietika griezties pie iedzīvotājiem ar aicinājumu saglabāt mieru un kārtību, lai 30 minūšu laikā nodibinātos pilnīga kārtība, un plkst. 11 vakarā pilsētā jau bija mierīgi. (..) Kopā ar pavēlniecību es pieprasīju nepieļaut demonstrāciju un nemieru, ja tādi izceltos, apspiešanu ar militāru spēku. (..) Šodien, 18. jūnijā, tiek gaidīta jaunas valdības izveidošana, jauna režīma nodibināšana valstī un, starp citu, tiks arī atbrīvoti politieslodzītie. (..) Vakarvakarā mēs atļāvām radiopārraides ar nosacījumu, ka pārraižu programma turpmāk tiks saskaņota ar mums un ka attiecībā pret PSRS un Sarkano armiju nelojāli paziņojumi netiks pieļauti. Šodien no rīta atļāvām atjaunot normālu darbu ostā. Pieprasījām izdot speciālu rīkojumu ar aizliegumu pieņemt padomju [naudas] zīmes apmaiņai pret vietējo valūtu un iemaksai par precēm veikalos, kas arī nekavējoties tika izpildīts. Pieprasījām izveidot speciālu orgānu mūsu [karaspēka] daļu apgādei ar visu nepieciešamo, kas arī nodibināts ģenerāļa Hartmaņa vadībā. Prezidents un ministri pagaidām pilda savus pienākumus.

Derevjanskis

[25]

Izvilkums no Latvijas Iekšlietu ministrijas Drošības policijas departamenta direktora J. Fridrihsona 1940. gada 19. jūnija ziņojuma par komunistu noskaņojumu

1940. gada 19. jūnijā

Dienesta atzīme

Komunistos valda sajūsma un prieks par notikušo. Noturētās apspriedēs norādīts, ka padomju iekārtas nodibināšana Latvijā vairs esot tikai īsa laika jautājums. Pagaidām gan vēl nākšot komunistiem pieņemama pilsoniska valdība, tā sagatavošot ceļu tālākiem notikumiem, un šo valdību, kas tagad nodibināšoties, drīz nomainīšot komunistu valdība. Komunisti pareģo, ka jaunai valdībai būšot prasība dot komunistiem plašas brīvības – viņus pat legalizēt. Īstas skaidrības viņiem par to neesot, ko un kādas prasības gribot uzstādīt Sarkanās armijas vadība un kā konkrēti viņiem, komunistiem, rīkoties. Skaidrs esot viens, ka viņiem jāsagatavojot ceļš lieliem notikumiem. Pašreiz viņi cītīgi meklējot sakarus un gribot noskaidrot Sarkanarmijas vadības ieskatus. (..)

J. Fridrihsons,
Drošības policijas departamenta direktors

[26]
Izvilkums no PSRS valdības pilnvarotā A. Višinska un PSRS pilnvarotā pārstāvja Latvijā V. Derevjanska 1940. gada 22. jūnija telegrammas PSRS ārlietu tautas komisāram V. Molotovam

1940. gada 22. jūnijā

(..)

2. Visu dienu jaunās valdības ministri pieņēma lietas, ziņojumus no departamentu priekšniekiem un iepazinās ar stāvokli iestādēs un to darbību.

3. Liepājā vietējie varas orgāni apjuka, policija aizbēga un visu kārtību pilsētā nodrošināja mūsu karaspēks. Strādnieki ieņēmuši laikraksta "Kurzemes Vārds" redakciju, un tiek izlaista avīze "Komunists", incidentu nebija.

4. Jaunie ministri nav nodrošināti ar uzticamiem palīgiem. Kopā ar viņiem nodarbojamies ar kadru atlasi, bet būtu nepieciešams atsūtīt no Maskavas 10–15 cilvēkus izvietošanai dažādās ministrijās, lai palīdzētu ministriem.

5. Nodarbojamies ar cilvēku atlasi redakcijām un dažādām valsts iestādēm.

6. Lai izvairītos no bruņotām iedzīvotāju sadursmēm ar aizsargiem[1], mēs uzskatām par nepieciešamu pēdējos atbruņot un izformēt. Izformēšana var notikt, vai nu aizsargus ieskaitot armijas rezervē un pakļaujot atbilstošam režīmam, vai likvidējot šo organizāciju. Mēs uzskatām par mērķtiecīgu pēdējo variantu. Lūdzam dot norādījumus sekojošos jautājumos:

1. Par sociāldemokrātiskās un citu buržuāziski demokrātisku partiju legalizēšanu, jautājumā par kompartijas legalizēšanu un palīdzību tās darbības atjaunošanā. Pats par sevi skaidrs, ka šai sakarā tāpat nepieciešama nopietna palīdzība no PSRS ar cilvēkiem un līdzekļiem.

2. Par vietējo pašvaldības orgānu vēlēšanām un pārējiem ar to saistītiem jautājumiem, un par vēlēšanu likumu pārskatīšanu tā tālākai demokratizēšanai. Gadījumā ja Jūs atzīsiet to par nepieciešamu, iesniegsim konkrētus priekšlikumus. Šis jautājums no dažādām pusēm jau tiek izvirzīts.

3. Vai ir mērķtiecīga komunistiskās un sociāldemokrātiskās partijas saplūšana, ko, pēc ziņām, sevišķi forsē sociāldemokrātiskās grupas, acīmredzot cerot izmantot momentu savās interesēs. Mēs par šī soļa mērķtiecību šaubāmies. Šai sakarā būtu nepieciešams dot attiecīgus norādījumus pa Kominternes līniju.

Višinskis, Derevjanskis

---

[1] Pusmilitāra masu organizācija Latvijas Republikā, kas pastāvēja no 1919. gada marta līdz 1940. gada jūlijam.

[27]

Izvilkums no Ministru prezidenta A. Kirhenšteina vadītās marionešu valdības iekšlietu ministra V. Lāča radiorunas 1940. gada 23. jūnijā

1940. gada 23. jūnijā

(..)

Svarīgākais uzdevums, kāds jāveic Iekšlietu ministrijai, ir pilnīgi un noteikti iztīrīt valsts aparātu no reakcionāriem elementiem un tautas ienaidniekiem.

Latvijas un latvju tautas ienaidnieki izplata visādas provokatoriskas baumas, cenšoties satricināt uzticību savstarpējās palīdzības līgumam, sēt tautā neuzticību pret jauno valdību un pret mūsu lielo draugu – Padomju Savienību.

Iekšlietu ministrija visnoteiktākā un nesaudzīgākā veidā apkaro un arī turpmāk apkaros tamlīdzīgu dažādo neliešu provokatorisko darbību, par katru valsts kārtības pārkāpumu piemērojot visbargāko sodu. Šinī darbā liela loma piekrīt pašai tautai. Mēs ceram uz mūsu sabiedrības, sabiedrisko organizāciju, visu apzinīgo cilvēku, visu mūsu zemes patieso patriotu atbalstu.

Es kā Latvijas iekšlietu ministrs esmu dziļi pārliecināts un nelokāmi ceru, ka godīgie Latvijas patrioti, visas progresīvās sabiedriskās organizācijas un visi mūsu zemes godīgie ļaudis, kā arī valdība visumā šo uzdevumu veiks un nodrošinās mieru un kārtību, kas tautai nepieciešami mierīga un auglīga radoša darba veikšanai.

Tagadējā laikā sevišķi no svara ir disciplinētība un organizētība, organizētība un vēlreiz organizētība.

(..)

[28]
Ministru kabineta 1940. gada 12. jūlijā pieņemtais likums par kaitniecības apkarošanu

Ministru kabinets 1940. gada 12. jūlijā pieņēmis un Valsts prezidents izsludina šādu likumu:

Likums par kaitniecības apkarošanu

1. Aizliegts iznīcināt, bojāt vai nobēdzināt savu vai svešu mantu nolūkā ar šādu darbību kaitēt valsts vai sabiedriskām interesēm.

Tāpat aizliegts izvairīties no likumīgu pienākumu pildīšanas nolūkā kaitēt valsts vai sabiedriskām interesēm.

2. Vainīgie šādā kaitniecībā (1. p[ants]), ciktāl tā nav sodāma pēc cita likuma, sodāmi ar naudas sodu līdz 5000 latiem vai ar cietumu līdz sešiem mēnešiem, vai ar abiem šiem sodiem kopā.

Sevišķi svarīgos gadījumos vainīgie sodāmi ar spaidu darbiem uz noteiktu laiku.

3. Iepriekšējā (2.) panta pirmajā daļā paredzētos sodus var uzlikt administratīvā kārtā iekšlietu ministrs vai viņa pilnvarota dienestpersona.

4. 2. panta otrajā daļā paredzētos sevišķi svarīgos gadījumos uz iekšlietu ministra priekšlikumu, tieslietu ministram piekrītot, kara ministrs pret vainīgiem ierosinātās lietas var nodot Kara tiesai iztiesāt kara laikam paredzētā kārtībā, pie kam piemērojami 1938. g. likuma par kārtību un sabiedrisko drošību valstī (Lik[umu] kr[ājums], 41) 13.–15. panta noteikumi.

Likums stājas spēkā i z s l u d i n ā š a n a s dienā.

1940. g. 13. jūlijā

K. Ulmanis,
Valsts prezidents[1]

[1] Pēc A. Kirhenšteina vadītās marionešu valdības izveidošanas K. Ulmanis vairs nebija Ministru prezidents un formāli pildīja tikai Valsts prezidenta pienākumus, izsludinot marionešu valdības pieņemtos likumus. No reālas līdzdalības politiskajos notikumos viņš bija atstumts. 1940. gada 21. jūlijā A. Kirhenšteins pārņēma arī Valsts prezidenta funkcijas.

[29]
Izvilkumi no Ministru prezidenta A. Kirhenšteina vadītās marionešu valdības 1940. gada 4. jūlija sēdes protokola

1940. gada 4. jūlijā

(..)

12) Pieņem sekojošu lēmumu: (..)

1. Nekavējoties izdarīt Saeimas vēlēšanas saskaņā ar Latvijas Republikas Satversmes 6. pantu vispārējas, vienlīdzīgas, tiešas, aizklātas un proporcionālas balsošanas ceļā.

2. Noteikt Saeimas vēlēšanu laiku 1940. g. 14. un 15. jūlijā.

3. Pieņemt vēlēšanu likumu un viņu nekavējoties izvest dzīvē.

(..)

18) Nolemj uzdot visām valsts un pašvaldības iestādēm iegādāties SPRS[1] valsts karogu.

(..)

20) Sakarā ar Saeimas vēlēšanu likuma pieņemšanu nolemj nosūtīt sekojošas pateicības un apsveikuma telegrammas:

1/ Padomju Sociālistisko Republiku Savienības tautu un visas pasaules darba ļaužu lielajam Vadonim Josifam Visarionovičam S t a ļ i n a m:

"Latvijas demokrātiskās Republikas valdība šodien pieņēmusi likumu par Saeimas vēlēšanām. Tas pēc 6 beztiesīguma un apspiestības gadiem Latvijas tautai atkal atdod viņas brīvību, tiesības pašai lemt par savu likteni un iespēju patiesā draudzībā sadarboties ar lielo Padomju Sociālistisko Republiku Savienību un tās tautām. Šajā lielajā vēsturiskajā brīdī Latvijas Republikas valdība Latvijas tautas vārdā sūta Jums, visas pasaules darba tautas ģeniālajam Vadonim, pateicību par atgūto brīvību un taisnību.

Lai dzīvo Latvijas un PSRS draudzība, lai dzīvo ciešā un nesaraujamā Latvijas Republikas un PSRS savienība, lai dzīvo darba tautas vadonis un labākais draugs Josifs Visarionovičs Staļins!"

(..)

Ministru prezidents prof. Dr. *A. Kirhenšteins*
Valsts kancelejas direktora v. i. *R. Bulsons*

---

[1] Tā dokumentā. Jābūt: PSRS.

[30]
Izvilkumi no Ministru prezidenta A. Kirhenšteina vadītās marionešu valdības 1940. gada 4. jūlijā pieņemtā likuma par politiskajiem vadītājiem armijā

Ministru kabinets 1940. gada 4. jūlijā ir pieņēmis
un Valsts prezidents izsludina šādu likumu:

Likums par politiskajiem vadītājiem armijā

(..)

Nolūkā vispilnīgāk izvest dzīvē soļus, kas nepieciešami patiesa demokrātisma realizēšanai armijā, tāpat augstas militāras disciplīnas stiprināšanai un visu karavīru organizētībai, Ministru kabinets n o l e m j:

1. Nodibināt Latvijas armijā politisko vadītāju amatu.

2. Politisko vadītāju amati tiek nodibināti:

a) pie Armijas štāba;

b) pie divīzijām un brigādēm;

c) pie pulkiem;

d) pie atsevišķām vienībām, resp., kara iestādēm un atsevišķos garnizonos.

Armijas politisko vadītāju ieceļ Ministru kabinets no sabiedriski politisko organizāciju izvirzītiem kandidātiem.

(..)

4. Politisko vadītāju un viņam pakļauto amatpersonu uzdevumos ietilpst:

a) karavīru iepazīstināšana ar valdības likumiem un rīkojumiem un to paskaidrošana;

b) audzināt visus armijas karavīrus valsts demokrātisko pārmaiņu garā, tāpat sabiedriski politiskā darba organizēšana un vadīšana armijā;

c) sekmēt organizētības un militārās disciplīnas nostiprināšanu;

d) militārās preses organizēšana un vadīšana.

Šis likums stājas spēkā i z s l u d i n ā š a n a s dienā.

Rīgā 1940. g. 8. jūlijā

Valsts prezidents *K. Ulmanis*

[31]

Izvilkumi no PSRS aizsardzības tautas komisāra S. Timošenko 1940. gada 11. jūlija pavēles Nr. 0141 "Par Baltijas kara apgabala saformēšanu, Kaļiņinas kara apgabala izformēšanu un Baltkrievijas Sevišķā kara apgabala pārdēvēšanu par Rietumu Sevišķo kara apgabalu"

1940. gada 11. jūlijā

Nr. 0141

Par Baltijas kara apgabala saformēšanu, Kaļiņinas kara apgabala izformēšanu un Baltkrievijas Sevišķā kara apgabala pārdēvēšanu par Rietumu Sevišķo kara apgabalu

1. Pavēlu līdz 1940. g. 1. augustam saformēt Baltijas kara apgabala pārvaldi ar dislokāciju Rīgā.

(..)

3. Par Baltijas kara apgabala pavēlnieku tiek nozīmēts ģenerālpulkvedis A. Loktionovs, par kara apgabala štāba priekšnieku ģenerālleitnants P. Kļenovs.

4. Baltijas kara apgabala sastāvā iekļaut Latvijas un Lietuvas Republiku teritorijās un Kaļiņinas apgabala rietumu daļā dislocētās karaspēka daļas un iestādes. (..)

(..)

8. Sarkanās armijas ģenerālštāba priekšniekam iesniegt [to karaspēka] daļu, iestāžu un organizāciju sarakstu, [kuras]:

a) iekļaujamas Baltijas kara apgabala sastāvā.

(..)

9. Par Baltijas kara apgabala saformēšanu karaspēka pavēlniekam ziņot 1940. g. 31. jūlijā.

10. Pavēle stājas spēkā telegrāfiski.

PSRS aizsardzības tautas komisārs
Padomju Savienības maršals
S. Timošenko

[32]

Izvilkumi no PSRS aizsardzības tautas komisāra S. Timošenko 1940. gada 17. augusta pavēles par Igaunijas, Latvijas un Lietuvas armiju pārveidošanu par teritoriālajiem strēlnieku korpusiem

1940. gada 17. augustā

VK(b)P Centrālā Komiteja un Tautas Komisāru Padome armiju pārveidošanas jautājumā Igaunijas, Latvijas un Lietuvas PSR pieņēmušas šādu lēmumu:

1. Igaunijas, Latvijas un Lietuvas PSR pastāvošās armijas saglabāt uz 1 gadu, katru armiju attīrīt no neuzticamiem elementiem un pārveidot par teritoriālu strēlnieku korpusu, ņemot vērā, ka komandējošais sastāvs šajā laika periodā pabeigs krievu valodas apguvi un militāro pārapmācību, pēc tam teritoriālos korpusus nomainīt ar eksteritoriāliem, uz vispārējiem pamatiem veidotiem [formējumiem].

(..)

3. Formējamos korpusos iekļaut visas Igaunijas, Latvijas un Lietuvas armiju sastāvā esošās karaspēka daļas un iestādes ar visu bruņojumu, transportu un kara mantu. Kara mantas pārpalikumu pēc armijas pārveidošanas lietošanas kārtībā ar aktiem nodot armijas noliktavās.

4. Lai nostiprinātu komandējošā un politiskā sastāva kadrus, Aizsardzības tautas komisariātam uzdot [kadrus] daļai komandieru un politiskiem amatiem izraudzīties no Sarkanās armijas attiecīgo tautību un krievu komandējošā un politiskā sastāva vidus.

5. Pārveidotajos korpusos ieviest Sarkanās armijas programmas un reglamentus, uzdodot Aizsardzības tautas komisariātam tos pārtulkot attiecīgo tautību valodās.

6. Pārveidotos korpusus iekļaut Sarkanās armijas sastāvā un pakļaut Baltijas kara apgabala pavēlniekam: Igaunijas PSR 22. strēlnieku korpusu, Latvijas PSR 24. strēlnieku korpusu un Lietuvas PSR 29. strēlnieku korpusu.

7. 22., 24. un 29. strēlnieku korpusā saglabāt esošos formas tērpus, ierosinot noņemt uzplečus un ieviest Sarkanās armijas komandējošā sastāva atšķirības zīmes.

8. Divu mēnešu laikā pēc pārveidošanas korpusos visam minēto korpusu personālsastāvam pieņemt militāro zvērestu saskaņā ar PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1939. g. 3. janvāra dekrētu par militārā zvēresta pieņemšanas kārtību.

(..)

Izklāstītā izpildei p a v ē l u:

(..)

5. Kopīgi ar Savienoto Padomju Republiku valdībām pārbaudīt Igaunijas, Latvijas un Lietuvas armiju kadrus un attīrīt tos no neuzticamiem elementiem. Igaunijas,

Latvijas un Lietuvas armiju komandējošā sastāva – gan armijā atstājamo, gan neuzticamo, kuri no armijas atvaļināmi, – personīgās lietas izsūtīt Sarkanās armijas Kadru pārvaldei.

(..)

PSRS aizsardzības tautas komisārs
Padomju Savienības maršals *S. Timošenko*

Sarkanās armijas Ģenerālštāba priekšnieks
Padomju Savienības maršals *B. Šapašņikovs*[1]

[1] Tā dokumentā. Jābūt: B. Šapošņikovs.

[33]
Izvilkums no 1940. gada 21. jūlija "Deklarācijas par valsts varu"

[1940. gada 21. jūlijā]

Deklarācija par valsts varu

(..)

Izpaužot visas brīvās Latvijas darba tautas gribu, S a e i m a s v i n ī g i p a s l u d i n a P a d o m j u v a r a s n o d i b i n ā š a n u u z v i s a s L a t v i j a s t e r i t o r i j a s.

Latvija ar šīs deklarācijas pieņemšanu Saeimā tiek pasludināta par Padomju Sociālistisku Republiku. Šis Saeimas lēmums stājas spēkā nekavējoties.

(..)

[34]

Izvilkums no 1940. gada 21. jūlija "Deklarācijas par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā"

[1940. gada 21. jūlijā]

Deklarācija par Latvijas iestāšanos
Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā

(..)

Pamatojoties uz vienprātīgi izteikto Latvijas tautas gribu, Saeima n o l e m j:

L ū g t P a d o m j u S o c i ā l i s t i s k o R e p u b l i k u S a v i e n ī b a s A u g s t ā k o P a d o m i u z ņ e m t L a t v i j a s P a d o m j u S o c i ā l i s t i s k o R e p u b l i k u P a d o m j u S a v i e n ī b ā k ā S a v i e n o t o R e p u b l i k u[1] uz tiem pašiem noteikumiem, uz kādiem Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā ietelp[2] Ukrainas Padomju Sociālistiskā Republika, Baltkrievijas un citas Savienotās Padomju Sociālistiskās Republikas.

(..)

[1] Augstākā administratīvi teritoriālā vienība PSRS.
[2] Ietilpst.

[35]

Latvijas Republikas Satversmes 1.–3., 6. un 77. pants

1922. gada 15. februārī

1. nodaļa
Vispārīgie noteikumi

1. Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika.

2. Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai.

3. Latvijas valsts teritoriju starptautiskos līgumos noteiktās robežās sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale.

(..)

2. nodaļa
Saeima

6. Saeimu ievēlē vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās.

(..)

5. nodaļa
Likumdošana

77. Ja Saeima grozījusi Satversmes pirmo, otro, trešo vai sesto pantu, tad šādi pārgrozījumi, lai tie iegūtu likuma spēku, ir nododami tautas nobalsošanai.

(..)

J. Čakste, Satversmes sapulces prezidents
R. Ivanovs, Satversmes sapulces sekretārs

[36]
Amerikas Savienoto Valstu valsts sekretāra vietnieka S. Velsa 1940. gada 27. jūlija paziņojums par Baltijas valstu okupāciju

Pēdējo dienu laikā viens no trīs mazo Baltijas valstu – Igaunijas, Latvijas un Lietuvas – varenākajiem kaimiņiem strauji tuvojas mērķim pa aplinku ceļiem, kurus tas ir izvēlējies, lai iznīcinātu šo valstu politisko un teritoriālo integritāti.

Kopš tās dienas, kad šo republiku tautas pirmo reizi ieguva savu patstāvību un demokrātisko valsts iekārtu, Savienoto Valstu tauta ar dziļu un simpātisku interesi ir sekojusi to patstāvības apbrīnojamam progresam.

Visai pasaulei ir zināma mūsu valdības politika. Savienoto Valstu tauta nosoda katru vardarbību, vienalga, vai to īsteno, lietojot varu vai varas lietošanas draudus. Tāpat tā nosoda jebkādu kādas valsts, lai cik spēcīga arī tā būtu, iejaukšanos otras suverēnas valsts, lai cik vāja arī tā būtu, iekšējās lietās.

Šie principi ir pamats, uz kura dibinās pastāvošās attiecības starp Jaunās pasaules 21 suverēnu republiku.

Savienotās Valstis turpinās balstīties uz šiem principiem, jo Amerikas tauta ir pārliecināta, ka modernās civilizācijas pamatus nevar saglabāt, ja doktrīna, kurā šie principi – saprāta, taisnības un likumības normas – ir neatņemama sastāvdaļa, atkal nevaldīs tautu savstarpējās attiecībās.

[37]

Ministru kabineta 1940. gada 25. jūlijā pieņemtais likums par banku un lielo rūpniecības uzņēmumu nacionalizāciju

Ministru kabinets 1940. gada 25. jūlijā ir pieņēmis
un Valsts prezidents izsludina šādu likumu:

Banku un lielo rūpniecības uzņēmumu nacionalizācija Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas teritorijā

Ministru kabinets, izpildīdams Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Saeimas 1940. gada 22. jūlija deklarāciju,[1] n o l e m j:

1. Nacionalizēt visas bankas, apdrošināšanas sabiedrības, kredītiestādes, lombardus un privātu personu seifus.

2. Nekavējoši nacionalizēt rūpniecības uzņēmumus pēc klātpievienotā saraksta.[2]

3. Nacionalizējamos uzņēmumos, kas pieminēti sarakstā, ieceļ valsts komisārus. Komisārus rūpniecības uzņēmumos, kas [ir] lieli un sevišķi svarīgi no valsts saimnieciskā viedokļa, ieceļ finansu, tirdzniecības un rūpniecības ministrs, pārējos uzņēmumos komisārus ieceļ uz to pilnvarotas apriņķa amatpersonas saziņā ar vietējām arodorganizācijām un apstiprina amatā ministrs.

4. Nacionalizējamo uzņēmumu pārņemšanai nodibināmas komisijas 3–5 personu sastāvā no Finansu, Tirdzniecības un rūpniecības ministriju pārstāvjiem, arodorganizācijām un strādnieku komitejām. Pārņemšanas komisijas darbojas komisāru vadībā.

5. Līdz ar likuma izdošanas momentu visi saimnieka jeb uzņēmuma direktora rīkojumi un visi dokumenti, kas nāk no uzņēmuma saimnieka vai direktora, ir nederīgi bez attiecīga uzņēmuma komisāra paraksta.

6. Banku komisāru pienākumos ietilpst: pārraudzīt visus tekošos rēķinus un banku kredītiestāžu vērtspapīrus, nodrošināt rūpniecību un saimniecisku uzņēmumu kreditēšanu vajadzīgos tekošos apmēros.

7. Naudas summas, kas vajadzīgas normālai rūpniecības un tirdzniecības uzņēmuma darbībai, izmaksāt pēc šo uzņēmumu pieprasījumiem, apstiprinātiem no arodorganizācijām, bet katrā atsevišķā gadījumā tikai ar banku komisāru atļauju.

8. No privātpersonu noguldījumiem bankās, kredītiestādēs noguldītājiem var izmaksāt ne vairāk kā Ls 100,– mēnesī ar banku komisāra atļauju.

---

[1] Deklarācija par banku un lielo rūpniecības uzņēmumu nacionalizāciju.

[2] Netiek publicēts.

9. Visus dārgmetālus, kā lējumos, tā arī izstrādājumos, kā arī dārgakmeņus, kas atrodas juvelieru veikalos, nodot bankas glabāšanā. Finansu ministrs pilnvarots nekavējoties izdot attiecīgu rīkojumu.

10. Viss nacionalizēto banku un rūpniecības uzņēmumu administratīvais un tehniskais personāls paliek savā darbā un turpina izpildīt savus pienākumus.

11. Ministru kabinets atgādina, ka katru sabotāžas mēģinājumu sodīs ar visu likuma bardzību.

12. Ministru kabinets uzaicina visus strādniekus un kalpotājus, nacionalizēto uzņēmumu un banku administratīvo un tehnisko personālu pielikt visus savus spēkus Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas tautas saimniecības turpmākai nostiprināšanai un uzplaukšanai.

Šis likums stājas spēkā 1940. gada 25. jūlijā.

Rīgā 1940. g. 25. jūlijā.

Prof. Dr. *A. Kirhenšteins,*
Valsts un Ministru prezidents

Finansu ministrs *K. Karlsons*

[38]

Izvilkums no Valsts un Ministru prezidenta A. Kirhenšteina vadītās marionešu valdības 1940. gada 29. jūlijā pieņemtā likuma par zemes nacionalizāciju

Ministru kabinets 1940. gada 29. jūlijā ir pieņēmis un Valsts prezidents izsludina šādu likumu:

Likums par zemi

1. Valsts zemes fondā, kas nodibināts ar Saeimas 1940. g. 22. jūlija Deklarāciju par zemes pasludināšanu tautas īpašumā, pāriet šādas zemes:

1) visas lauksaimniecībā izmantojamās līdzšinējās valsts zemes, kas valstij nav tieši vajadzīgas;

2) visas baznīcu, draudžu un klosteru zemes neatkarīgi no platības;

3) tā daļa no katram līdzšinējam zemes īpašniekam piederējušās zemes kopplatības, kura pārsniedz 30 ha, izņemot tautas ienaidnieku un zemes spekulantu zemes, kuras pāriet fondā visā platībā.

2. Valsts zemes fonds izlietojams bezzemnieku un sīkzemnieku apgādāšanai ar zemi, kā arī sabiedrisko zemes vajadzību apmierināšanai.

3. No valsts zemes fonda vispirms paplašināmas līdz 4. pantā norādītai platībai tās sīksaimniecības, kuras minēto platību nesasniedz.

4. Jaunās saimniecības iedalāmas platībā līdz 10 ha.

5. No valsts fonda iedalītās saimniecības piešķiramas Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas pilsoņiem, kuriem 1940. g. 22. jūlijā galvenā nodarbošanās bija lauksaimniecība. Tāpat saimniecības piešķiramas tiem obligatoriskajā aktīvajā karadienestā esošiem pilsoņiem, kuriem līdz viņu iesaukšanas dienai galvenā nodarbošanās ir bijusi lauksaimniecība.

6. Visa Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas zeme, kā līdzšinējiem īpašniekiem atstātā, tā no valsts fonda piešķirtā, nododama un nostiprināma, izsniedzot attiecīgus zemesgrāmatu aktus, darba zemniekiem dzimtā lietošanā līdz tam laikam, kamēr vien kāds no viņu tiešiem likumiskiem mantiniekiem turpina tās apstrādāšanu.

7. Katra darba zemnieka pienākums ir viņa lietojamo zemi apstrādāt un uzlabot, saimniecības ēkas kopt un izbūvēt un visu saimniecību vadīt saskaņā ar lauksaimniecības jaunākajiem sasniegumiem, ieliekot šajā darbā visus savus spēkus un zināšanas.

(..)

12. Šis likums stājas spēkā i z s l u d i n ā š a n a s dienā.

1940. g. 30. jūlijā

Prof. Dr. *A. Kirhenšteins*,
Valsts prezidents

[39]
Izvilkums no Valsts un Ministru prezidenta A. Kirhenšteina vadītās marionešu valdības 1940. gada 26. jūlija sēdes protokola

1940. gada 26. jūlijā

(..)

10) Pieņem sekojošu valdības rīkojumu:

"Latvijas valsts saimnieciskās intereses prasa, lai visa Latvijas tirdzniecības flote atrastos Latvijas valdības pilnīgā rīcībā. Lai brīdinātu to kuģu kapteiņus, kuri atrodas ārpus Baltijas jūras ūdeņiem, no nodevīgas rīcības, Latvijas valdība pavēl visiem kuģu īpašniekiem un kuģu kapteiņiem:

1. Kuģiem, kuri atrodas svešos ūdeņos, izbraukt vai iebraukt no kādas ostas citā ostā tikai ar Latvijas valdības atļauju.

2. Bez Latvijas valdības atļaujas kuģiem nav tiesības iebraukt amerikāņu un angļu ostās.

3. Kuģu kapteiņi, kuri pārkāps Latvijas valdības pavēli Latvijas kuģiem atgriezties dzimtenē, tiks uzlūkoti kā tautas nodevēji, un tos pasludinās kā stāvošus ārpus likuma. Kopā ar viņiem tiks sauktas pie atbildības arī viņu ģimenes un tuvākie radinieki.

Valdības rīkojumus attiecībā uz kuģniecību publicēs ar Jūrniecības departamenta direktora un attiecīga ierēdņa parakstu."

Ministru prezidents *A. Kirhenšteins*
Valsts kancelejas direktora v. i. *V. Stalažs*

[40]
Izvilkums no Rīgas pilsētas valdes 1940. gada 23. jūlija sēdes protokola par Rīgas ielu un laukumu pārdēvēšanu

1940. gada 23. jūlijā

(..)

Lielvecākais J. P u p u r s aizrādīja, ka ar Latvijas Republikas Saeimas š. g. 21. jūlija vēsturisko lēmumu nodibināta Padomju Latvija un ka šīs jaunās iekārtas nodibināšanu vēlams tūliņ atzīmēt ar dažu ielu un laukumu pārdēvēšanu Rīgas pilsētā, atstājot uz vēlāku laiku jautājumu par visu līdzšinējo ielu nosaukumu revidēšanu.

Vispirms, vēsturisko 17. jūnija notikumu – PSRS karaspēka ienākšanas Latvijā un Rīgā – atzīmēšanai 15. maija laukums pārdēvējams par "17. jūnija laukumu".

Otrkārt, PSRS Sarkanās Armijas nopelni latvju tautas atsvabināšanā no fašistu jūga atzīmējami ar Aizsargu ielas pārdēvēšanu par "Sarkanās Armijas ielu".

Treškārt, padomju varas proklamēšana Latvijā š. g. 21. jūlijā un iestāšanās Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā atzīmējama ar Vienības laukuma pārdēvēšanu par "21. jūlija laukumu".

Ceturtkārt, mūsu kopīgās tēvijas galvaspilsētas slavināšanai pārdēvējama tagadējā Latgales iela par "Maskavas ielu".

(..)

Pilsētas vecākie (paraksti) — Lielvecākais (paraksts)
Pilsētas valdes locekļi (paraksti) — Pilsētas sekretārs (paraksts)

[41]
Izvilkums no PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1940. gada 7. septembra dekrēta par PSRS pavalstniecības iegūšanas kārtību Lietuvas, Latvijas un Igaunijas Padomju Sociālistisko Republiku pilsoņiem

Maskavā, Kremlī, 1940. gada 7. septembrī

1. Saskaņā ar 1938. gada 19. augusta Padomju Sociālistisko Republiku Savienības pavalstniecības likuma 1. pantu noteikt, ka Lietuvas, Latvijas un Igaunijas Padomju Sociālistisko Republiku pilsoņi, sākot ar šo republiku uzņemšanas dienu PSRS sastāvā, ir PSRS pilsoņi.

2. Lietuvas, Latvijas un Igaunijas Padomju Sociālistisko Republiku pilsoņiem, kuri šā dekrēta izdošanas brīdī atrodas ārpus PSRS robežām un kuriem šo republiku padomju valdības nav atņēmušas pavalstniecību, ne vēlāk par 1940. gada 1. novembri jāreģistrējas kā padomju pilsoņiem PSRS pilnvarotās pārstāvniecībās vai konsulātos, vai nu ierodoties personīgi, vai arī iesūtot sevišķu pieteikumu pa pastu un pieliekot klāt nacionālo pasi.

Minētās personas, kas nebūs reģistrējušās kā padomju pilsoņi PSRS pilnvarotās pārstāvniecībās vai konsulātos līdz 1940. gada 1. novembrim, var uzņemt PSRS pavalstniecībā uz vispārējiem pamatiem saskaņā ar Padomju Sociālistisko Republiku Savienības pavalstniecības likuma 3. pantu.

(..)

PSRS Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājs *M. Kaļiņins*
PSRS Augstākās Padomes Prezidija sekretārs *A. Gorkins*

3. NODAĻA

Pirmais padomju okupācijas posms

Pirmais padomju okupācijas posms (1940.–1941. g.) Latvijā pamatoti ieguvis Baigā gada nosaukumu.

Jau 1940. gada vasarā aizsākās Latvijas brīvvalsts iestāžu un organizāciju likvidēšana un fabriku, darbnīcu, kā arī pilsoņiem piederošā personiskā īpašuma nacionalizēšana. Sevišķi plaši suverēnās valsts institūciju (kas gan kopš okupācijas brīža bija kļuvušas par marionešu institūcijām) likvidācija izvērsās pēc Latvijas prettiesiskās iekļaušanas Padomju Savienībā. Steidzīgi tika likvidēta Ārlietu ministrija, izbeigta Latvijas diplomātisko pārstāvniecību darbība ārzemēs [42], bet tos sūtņus, kuri nepakļāvās okupantu un vietējo kolaboracionistu rīkojumiem, kā "valsts nodevējus" izsludināja ārpus likuma.[1] Likvidēja arī Finansu ministrijas Ārējās tirdzniecības departamentu [43]. Tādējādi Latvija tika pilnīgi izolēta no ārvalstīm un pakļauta okupantu patvaļai. Jāpiezīmē, ka faktiskā vara Latvijā piederēja nevis okupācijas pašpārvaldei, Latvijas PSR Augstākajai Padomei un Ministru kabineta vietā izveidotajai Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomei (TKP), bet gan VK(b)P CK un PSRS TKP īpašajam pilnvarotajam V. Derevjanskim [44] .

Okupācijas pašpārvalde nacionalizēja tirdzniecības uzņēmumus [45], lielos namus [46], slimnīcas, viesnīcas, aptiekas un citus uzņēmumus [47]. Tika nacionalizētas arī tiesu iestādēs un lombardos ieķīlātās vai deponētās vērtības [48, 49]. 1941. gada martā Latvijas PSR Tautas Komisāru Padome un LK(b)P Centrālā Komiteja pieņēma lēmumu "Par vērtību un īpašuma nacionalizāciju bijušajiem īpašniekiem, tautas ienaidniekiem, augļotājiem un citiem nestrādājošiem elementiem" [50]. Tā bija visīstākā laupīšana, ko okupācijas varas uzdevumā īstenoja okupācijas pašpārvalde. Pamatojoties uz PSRS Tautas Komisāru Padomes 1941. gada 21. marta lēmumu par Baltijas valstu valūtu anulēšanu, daudzi Latvijas iedzīvotāji pazaudēja savus naudas noguldījumus [51, 52, 53], kurus piesavinājās "darbaļaužu valsts".

Okupanti nodibināja stingru boļševistiskās valsts monopolu masu saziņas līdzekļu jomā [54, 55], iznīcinot iespiedmateriālus, skaņuplates, gleznas, kas liecināja par Latvijas neatkarības laiku [56]. Tika slēgtas okupantiem nevēlamās biedrības [57] un nodibinātas jaunas, analogas PSRS pastāvošajām biedrībām [58], notika rīdīšana pret "tautas ienaidniekiem".

Jau okupācijas režīma pastāvēšanas pirmajās dienās aizsākās represijas pret daudziem Latvijas brīvvalsts politiskajiem un sabiedriskajiem darbiniekiem [59].

---

[1] 1940. gada rudenī savu darbību izbeidza Latvijas Republikas 16 sūtniecības un 194 konsulāti.

1940. gada novembrī Latvijas teritorijā stājās spēkā Krievijas PFSR likumdošanas akti: krimināLkodekss, krimināLprocesa kodekss, kā arī daži citi [60]. Tam bija ārkārtīgi traģiskas sekas, jo šiem aktiem bija atpakaļejošs likuma spēks. Latvijas pilsoņu ieslodzīšanai un mocīšanai tika iekārtots īpašs Iekšlietu tautas komisariāta Iekšējais cietums [61]. Īsā laikā Latvijā no PSRS ieradās liels skaits dažādu represīvo iestāžu vadītāju un darbinieku. Ar PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrētu 1941. gada februārī PSRS Iekšlietu tautas komisariāts tika sadalīts divās iestādēs – Iekšlietu tautas komisariātā (IeTK) un Valsts drošības tautas komisariātā (VDTK). Par PSRS iekšlietu tautas komisāru tika iecelts L. Berija, par valsts drošības tautas komisāru – V. Merkulovs. Latvijā savukārt par iekšlietu tautas komisāru kļuva valsts drošības vecākais majors A. Noviks, bet par valsts drošības tautas komisāru – valsts drošības kapteinis S. Šustins.

Gatavojoties masveida represijām, tika meklēti "kompromitējoši materiāli". Jau 1940. gada 23. oktobrī PSRS Iekšlietu tautas komisariāts izdeva īpašu pavēli Nr. 001345 "Par arhīvu materiālu izmantošanu operatīvajā čekistu darbā". Okupēto Baltijas valstu Iekšlietu tautas komisariātu arhīvu pārvalžu priekšnieki saņēma arī īpašu instrukciju par "kontrrevolucionāro elementu sameklēšanu un uzskaiti". 1941. gada 27. martā PSRS Iekšlietu tautas komisariāta Galvenā arhīvu pārvalde izdeva rīkojumu Nr. 2/1325 par "saraksta–izziņu krājuma" sastādīšanu, kurā vajadzēja iekļaut ziņas par bijušajiem politiskās izmeklēšanas iestāžu slepenajiem darbiniekiem. 1941. gada aprīlī kompromitējošo ziņu vākšana par "padomju iekārtai svešiem elementiem" kļuva īpaši aktīva [62].

Šai ziņu vākšanai bija baismīgs turpinājums. Īsā laikā tika represēti daudzi valsts un sabiedriskie darbinieki, Aizsargu organizācijas vadītāji [63], armijas virsnieki [64, 65], skolu darbinieki [66] un skolēni [67]. Daudziem nāvessods tika izpildīts tepat Latvijā: tā, piemēram, 1941. gada 18. janvārī tika nošauts bijušais Latvijas armijas štāba Informācijas nodaļas darbinieks O. Cielēns [68, 69], 1941. gada 25. martā – atvaļinātais ģenerālis Latvijas skautu priekšnieks K. Goppers [70, 71]. Bijušais Latvijas Ministru prezidents H. Celmiņš tika aizvests uz Maskavu un nošauts 1941. gada 30. jūlijā [72]. Bijušo Latvijas Valsts prezidentu K. Ulmani aizveda nometinājumā uz Ziemeļkaukāzu, kur 1941. gada jūlijā viņu apcietināja [73]. Necilvēcīgajos ieslodzījuma apstākļos nomocītajam, jau mirstošajam izcilajam Latvijas valstsvīram čekisti atņēma pēdējās personiskās mantas [74]. Drīz pēc tam K. Ulmanis nomira [75], viņa kapavieta Krasnovodskas (Turkmenbaši) pilsētas kapos aizvien vēl nav zināma.

Baigajā gadā Latvijā un citās okupētajās Baltijas valstīs, tāpat kā 1939.–1940. gadā Padomju Savienībai pievienotajā Rietumukrainā, Rietumbaltkrievijā un Moldāvijā, tika sagatavota plaša deportācijas akcija [76]. Tās īstenošana balstījās uz PSRS iekšlietu tautas komisāra vietnieka I. Serova instrukciju [77]. Šai deportācijas akcijai

PSRS Iekšlietu tautas komisariāts bija sagatavojis arī īpašu "pasākumu plānu", pēc kura visi izsūtamie bija sadalīti 10 kategorijās. Daļu no izsūtāmajiem bija paredzēts nosūtīt uz soda nometnēm, bet citus – nometinājumā uz 20 gadiem. Izsūtīšanas laikā vīriešus nošķīra no ģimenēm un nosūtīja uz soda nometnēm, bet sievietes un bērnus – specnometinājumā uz Sibīriju.

Rietumukrainā deportēšana notika 1941. gada 22. maijā, Moldāvijā – 13. jūnijā, Rietumbaltkrievijā – 20. jūnijā. Latvijā, Lietuvā un Igaunijā šī genocīda akcija tika īstenota 1941. gada 14. jūnijā [78, 79].

1941. gada 14. jūnijā administratīvā kārtā no Latvijas tika izsūtīti 9992 cilvēki, kurus nometināja Sibīrijā, bet arestēti — 4202 cilvēki. Arestētos Latvijas pilsoņus (kurus okupācijas vara gan bija nelikumīgi pasludinājusi par PSRS pilsoņiem) sadzina dažādās soda nometnēs, kur apstākļi bija necilvēcīgi smagi. Apcietinātie bieži vien atradās kopā ar kriminālnoziedzniekiem, kas, tāpat kā nometņu uzraugi, viņus dažādi pazemoja. Apcietinātajiem vajadzēja strādāt ogļu šahtās, Sibīrijas taigas mežu cirsmās, kā arī citās vietās. Izstrādes normas bija tik lielas, ka bada un slimību novājinātie arestanti tās nevarēja izpildīt, savukārt viņu pārtikas devas tādēļ tika samazinātas. Šā cēloņa dēļ daudzi ieslodzītie nomira, it īpaši daudz – 1941./42. gada ziemā un 1942. gada pavasarī.

PSRS Iekšlietu tautas komisariāta cietumos un soda nometnēs sadzītos Latvijas pilsoņus galvenokārt tiesāja 1941. un 1942. gadā. Daudziem piesprieda nāvessodu, citiem – ilgus ieslodzījuma gadus, pēc kuru izciešanas viņi tika nosūtīti specnometinājumā, kur dzīve, īpaši 1941. gadā izsūtītajiem, bija ārkārtīgi smaga [80, 81].

1941. gadā izsūtītos bērnus, kas bija kļuvuši par bāreņiem un pusbāreņiem un nebija sasnieguši 16 gadu vecumu, 1946. un 1947. gadā pārveda uz Latviju un nodeva viņu radinieku ģimenēm vai arī atstāja bērnunamos. Dzīvi palikušie 1941. gadā izsūtītie pieaugušie Latvijā varēja atgriezties tikai 50. gadu vidū. Taču daļai izsūtīto atgriešanās dzimtenē bija liegta līdz pat 70. gadiem.

Arhīvu dokumenti liecina, ka 1941. gada vasarā ir gatavots 14. jūnija deportācijas akcijas turpinājums, bijuši sastādīti jauni "kaitīgo elementu" saraksti. 1941. gada jūnijā Rīgas paraugspiestuvē Maskavas ielā Nr. 11 izsūtīšanas dokumenti bija nodrukāti 26 000 eksemplāru lielā metienā...

[42–44] Latvijas valsts iestāžu likvidācija.
Okupācijas pārvaldes institūciju nodibināšana

[42]

Latvijas PSR Saeimas priekšsēdētāja P. Brieža lēmums par Latvijas diplomātisko pārstāvniecību ārzemēs darbības izbeigšanu

Ministru kabinets 1940. gada 8. augustā
ir pieņēmis un Valsts prezidents
izsludina šādu lēmumu:

LĒMUMS
Par Latvijas pārstāvību ārzemēs darbības izbeigšanu

1. Saskaņā ar Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Augstākās Padomes 7. Sesijas lēmumu 1940. g. 5. augustā par Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas uzņemšanu Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā Latvijas sūtniecību, misiju un konsulātu darbība izbeidzas trešās valstīs, skaitot no šī paša datuma.

2. Latvijas valdība uzliek visām klātpieliktā sarakstā[1] uzskaitītām Latvijas sūtniecībām un konsulātiem ārzemēs par pienākumu nekavējoši nodot arhīvus un visu sūtniecībai (konsulātiem) piederošo īpašumu Padomju Sociālistisko Republiku Savienības pārstāvībai (vai konsulātam) attiecīgā valstī.

3. Likt priekšā Ārlietu ministrijai oficiāli valdības vārdā paziņot to valstu ārlietu ministrijām, kur atrodas Latvijas sūtniecības un konsulāti, par pārstāvību darbības izbeigšanu.

Konsulātiem pienākas attiecīgi informēt vietējās iestādes par savas darbības izbeigšanu un lietu nodošanu Padomju konsulātam.

4. Pēc arhīvu un īpašumu nodošanas PSRS pārstāvniecībai (konsulātam) sūtniecības (konsulāta) darbiniekiem pilnā sastāvā nekavējoši jāatgriežas dzimtenē.

Lēmums stājas spēkā 1940. gada 6. a u g u s t ā.

Saeimas priekšsēdētājs *P. Briedis*,
Valsts prezidenta v. i.

[1] Netiek publicēts.

[43]

Latvijas PSR Ministru kabineta 1940. gada 24. augusta lēmums par Finansu ministrijas Ārējās tirdzniecības departamenta likvidēšanu

LĒMUMS

Par Finansu ministrijas Ārējās tirdzniecības departamenta likvidēšanu

Ievērojot to, ka saskaņā ar Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcijas (Pamatlikuma) 14. pantu ārējā tirdzniecība, ko realizē uz valsts monopola pamata, piekrīt Padomju Sociālistisko Republiku Savienībai viņas augstāko varas orgānu un valsts pārvaldes orgānu personā un ka turpmāk Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas visas ārējās tirdzniecības kārtošanas lietas realizēs PSR Savienības Ārējās tirdzniecības tautas komisariāts un tā pilnvarotais pie Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas valdības, Ministru kabinets n o l e m j:

Uzdot finansu ministram:

1. Likvidēt Finansu ministrijas Ārējās tirdzniecības departamentu, nododot šī departamenta darbvedību un arhīvus PSR Savienības Ārējās tirdzniecības tautas komisariāta pilnvarotam pie Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas valdības.

2. Nodot pakļautībā PSR Savienības Ārējās tirdzniecības tautas komisariāta Galvenai muitas pārvaldei Finansu ministrijas Muitas departamentu, muitnīcas un visus pārējos muitas uzraudzības orgānus ar visiem viņu īpašumiem (noliktavām, iekraušanas-izkraušanas un transporta līdzekļiem, dienesta ēkām utt.).

Šis lēmums stājas spēkā 1940. g. 25. augustā.

Prof. Dr. *A. Kirhenšteins*,
Ministru prezidents

Finansu ministrs *K. Karlsons*

[44]

VK(b)P CK un PSRS TKP 1940. gada 16. septembra lēmums par pilnvaroto apstiprināšanu Igaunijā, Latvijā un Lietuvā

SLEPENI

Maskavā, Kremlī, 1940. gada 16. septembrī

VK(b)P Centrālās Komitejas un PSR Savienības Tautas Komisāru Padomes
LĒMUMS Nr. 1716-688-s.
Par VK(b)P CK un PSR Savienības Tautas Komisāru Padomes pilnvarotajiem Igaunijas, Latvijas un Lietuvas Padomju Republikās

VK(b)P Centrālā Komiteja un PSR Savienības Tautas Komisāru Padome n o l e m j:

Apstiprināt:

b. V. Bočkarjovu – par VK(b)P CK un PSR Savienības Tautas Komisāru Padomes pilnvaroto Savienotajā Igaunijas PSR;

b. V. Derevjanski – par VK(b)P CK un PSR Savienības Tautas Komisāru Padomes pilnvaroto Savienotajā Latvijas PSR;

b. N. Pozdņakovu – par VK(b)P CK un PSR Savienības Tautas Komisāru Padomes pilnvaroto Savienotajā Lietuvas PSR.

VK(b)P Centrālās Komitejas
sekretārs *J. Staļins*

PSR Savienības
Tautas Komisāru Padomes
priekšsēdētājs *V. Molotovs*

[45–53] Privāto uzņēmumu un namu nacionalizācija, iedzīvotāju naudas uzkrājumu un vērtību atņemšana

[45]

Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija 1940. gada 28. septembra dekrēts par tirdzniecības uzņēmumu nacionalizāciju

Rīgā 1940. gada 28. septembrī

Lai attīstītu valsts–kooperatīvo tirdzniecību, uzlabotu iedzīvotāju apkalpošanu un apkarotu spekulāciju, Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijs, pamatojoties uz Latvijas PSR Konstitūciju (Pamatlikumu), n o l e m j:

1. Nacionalizēt tirdzniecības uzņēmumus ar gada apgrozījumu 100 000 latu un vairāk (t. i., 1. un 2. kategorijas uzņēmumus).

2. Uzdot Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomei saskaņā ar šī dekrēta 1. punktu noteikt nacionalizējamo tirdzniecības uzņēmumu un iestāžu sarakstu.

3. Šis dekrēts stājas spēkā 1940. gada 28. septembrī.

Prof. Dr. *A. Kirhenšteins*,
Latvijas PSR Augstākās Padomes
Prezidija priekšsēdētājs

P. Blaus,
Latvijas PSR Augstākās Padomes
Prezidija sekretārs

[46]

Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija 1940. gada 28. oktobra dekrēts par lielo namu nacionalizāciju

Rīgā 1940. gada 28. oktobrī

1. Saskaņā ar Latvijas PSR Konstitūcijas (Pamatlikuma) 6. pantu nacionalizēt lielos namus pilsētās un rūpniecības punktos.

2. Nacionalizācijai pakļauti nami, kuru pašu un pie tiem esošo būvju lietošanai derīgo laukumu kopplatība pārsniedz:

pilsētās: Rīgā, Liepājā, Ventspilī, Jelgavā, Daugavpilī – 220 kv. m;

pārējās pilsētās un rūpniecības punktos – 170 kv. m.

3. Neatkarīgi no laukuma platības nacionalizācijai pakļauti līdz ar visām pie tiem esošām būvēm:

a) nami, kuru īpašnieki aizbēguši uz ārzemēm;

b) nami, kuriem ir sabiedriski vēsturiska vai mākslas vērtība, un

c) nami, kurus ieņem valsts iestādes.

4. Uzdot Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomei apstiprināt nacionalizācijai pakļauto namu sarakstu saskaņā ar šī dekrēta 3. punktu, kā arī noteikt kārtību un termiņu nacionalizācijas izvešanai un namu nodošanai centrālo iestāžu un vietējo Padomju pārvaldīšanā.

5. Šis dekrēts stājas spēkā 1940. g. 28. oktobrī.

Prof. Dr. *A. Kirhenšteins*,
Latvijas PSR Augstākās Padomes
Prezidija priekšsēdētājs

P. Blaus,
Latvijas PSR Augstākās Padomes
Prezidija sekretārs

[47]

Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija 1940. gada 28. oktobra dekrēts par privāto kinoteātru, viesnīcu, slimnīcu, poliklīniku, aptieku, aptieku noliktavu un ķīmijas-farmācijas rūpniecības uzņēmumu nacionalizāciju

Rīgā 1940. gada 28. oktobrī

Saskaņā ar Latvijas PSR Konstitūcijas (Pamatlikuma) 6. pantu Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijs n o l e m j:

1. Nacionalizēt:

a) visus privātos kinoteātrus, filmu izīrēšanas kantorus līdz ar visām tiem piederošām mantām, kā arī kino pārvietojamos aparātus;

b) visas viesnīcas, kurās ir 10 un vairāk istabu un kas atrodas: Rīgā, Liepājā, Ventspilī, Jelgavā, Daugavpilī un visās apriņķu pilsētās;

c) privātās slimnīcas, poliklīnikas, aptiekas, aptieku noliktavas un ķīmijas-farmācijas rūpniecības uzņēmumus.

2. Uzdot Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomei apstiprināt nacionalizācijai pakļauto uzņēmumu un iestāžu sarakstu saskaņā ar šī dekrēta 1. panta a), b) un c) punktiem.

3. Šis dekrēts stājas spēkā 1940. g. 28. oktobrī.

Prof. Dr. *A. Kirhenšteins*,
Latvijas PSR Augstākās Padomes
Prezidija priekšsēdētājs

P. Blaus,
Latvijas PSR Augstākās Padomes
Prezidija sekretārs

[48]

Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija 1940. gada 8. oktobra dekrēts par lombardos un tiesu iestādēs ieķīlāto vai deponēto vērtību nacionalizāciju

Rīgā 1940. gada 8. oktobrī

1. Lombardos un tiesu iestādēs ieķīlātie vai deponētie zelts, sudrabs un dārgakmeņi, kā arī šo dārgmetālu un dārgakmeņu izstrādājumi, izņemot 2. pantā minētos, ir nacionalizēti un pāriet bez atlīdzības valsts īpašumā. Šīs vērtības ieskaitāmas valsts zelta fondā.

2. Ieķīlātājiem un deponentiem var izsniegt dārgmetālu un dārgakmeņu izstrādājumus ar tirgus vērtību līdz Ls 300,– vienam priekšmetam, pie kam vienai personai izsniedzamo priekšmetu kopvērtība nedrīkst pārsniegt Ls 1000,–.

3. Izsniedzamo priekšmetu tirgus vērtību nosaka finansu tautas komisāra iecelta komisija. Pārsūdzības par šīs komisijas lēmumiem iesniedzamas finansu tautas komisāram, kas tās izšķir galīgi.

4. Šā dekrēta izpildīšanai finansu tautas komisārs var izdot pavēles un instrukcijas.

Prof. Dr. *A. Kirhenšteins*,
Latvijas PSR Augstākās Padomes
Prezidija priekšsēdētājs

P. Blaus,
Latvijas PSR Augstākās Padomes
Prezidija sekretārs

[49]

E. Baldermaņa 1940. gada 15. novembra lūgums sakarā ar viņa ieķīlātā gredzena nacionalizēšanu

LATVIJAS PSR TAUTAS KOMISĀRU PADOMEI
Emīla B a l d e r m a ņ a,
dzīvo Rīgā, Kauņas ielā 1, dz. 1,

lūgums

Lai segtu izdevumus par sievas ārstēšanos slimnīcā un pēc smagi pārciestās operācijas mājās, ieķīlāju Rīgas pilsētas lombardā 1) zelta pulksteni ar ķēdi un 2) zelta gredzenu ar vienu kļūdainu briljantu, par ko saņēmu Ls 500,– aizņēmumu.

Lombards zelta pulksteni man izdeva pret Ls 300,– samaksu, bet gredzenu nacionalizēja aiz tā iemesla, ka gredzena vērtība (sk. aktu Nr. 0195)[1] it kā esot Ls 600,–.

Uz manu iebildumu š. g. 31. oktobrī Finansu tautas komisariāta Budžetu un kredītu pārvaldes Kredītu un bankas daļa ar rakstu Nr. Bk/v. 3-3 paziņoja, ka finansu tautas komisāra vietnieks manu lūgumu noraidījis aiz tiem motīviem, ka nacionalizētais gredzens pārsniedz š. g. 8. oktobra Dekrēta par lombardos un tiesas iestādēs ieķīlātām vai deponētām vērtībām 2. pantā minēto vērtību.

Ar pievesto finansu tautas komisāra lēmumu nevaru būt apmierināts.

Motīvi, aiz kādiem biju spiests ieķīlāt savas vienīgās vērtības, jau izteikti finansu tautas komisāram adresētā lūgumā. Vēl nepieciešami piebilst, ka sievas operācija, pat divas operācijas bija cīņa ap dzīvību vai nāvi. Ārstu māksla ņēma virsroku, bet sievas veselība uzlabojās pamazām, izveseļošanās periodā bija un vēl tagad tai jāievēro stipra diēta, dažādi ārsta priekšraksti, jālieto zāles utt., kas viss prasa ārkārtējus izdevumus. Bet tādu ienākumu avotu man nav, jo bez slimās sievas man jāuztur vēl 71 gadu veca, darba nespējīga sievasmāte. Tādā kārtā no manas labklājības atkarājas divu slimu cilvēku eksistence. Tā būtu lietas viena puse.

No otras puses, nevaru pārvarēt šaubas par gredzena nacionalizēšanas pamatojumu.

Kā jau aizrādīts, pret pulksteni un gredzenu lombards aizdeva Ls 500,–. Pulksteni man izdeva pret Ls 300,– samaksu, tātad pret gredzenu palika aizdevums Ls 200,– apmērā. Kādā kārtā tad gredzena vērtība uz 21. oktobri jau sasniedza Ls 600,–, kad lombards pret viņu izsniedza aizdevumu tikai Ls 200,– apmērā? Ja varētu noteikt gredzena vērtību, tad vienīgi tikai pēc lombarda notaksējuma pie viņa ieķīlāšanas.

---

[1] Netiek publicēts.

Vispār briljantu vērtība ir relatīvs jēdziens, un kaut kāds noteikts kritērijs nemaz nepastāv un nevar pastāvēt. Tirgus cena atkarājas no pircēja gribas un patikas iegūt zināmu akmeni un tirgotāja spējām ieteikt mantu un saņemt lielāku maksājumu. Manā gadījumā (sk. aktu Nr. 0195) nacionalizētais gredzens ir ar kļūdainu briljantu, resp., viņa vērtība ir no 50–80% zem parastās tirgus cenas.

Vēl būtu jāņem vērā, ka gredzens man ir personīgi dārga piemiņa no mana nelaiķa tēva, kas to savā laikā ir ieguvis ar grūtu un neatlaidīgu darbu, strādādams līdz sava mūža galam stikla rūpnīcā kā speciālists tehniķis. Latvijas PSR Konstitūcijas (kuras pamatā ir Lielā Staļina Konstitūcija) 10. pants deklarē, ka pilsoņu personīgā īpašuma tiesības uz viņu darba ienākumiem un ietaupījumiem un ērtības priekšmetiem aizsargā likums, bet 12. pants norāda principu "No katra pēc viņa spējām, katram – pēc viņa darba". Nacionalizētā manta ir iegūta ar darbu. Nevis uzglabāšanas nolūkā, bet, grūtu apstākļu spiests, gredzenu ieķīlāju lombardā. Tagad ar mantas nacionalizāciju grūtie apstākļi tiek vēl padziļināti un mans materiālais stāvoklis pasliktinās. Ja turpretim tādu apstākļu nebūtu, manta arī nenonāktu lombardā un tālāk netiktu nacionalizēta (..).

Ņemot vērā visu pievesto, lūdzu Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomi atcelt finansu tautas komisāra lēmumu par mana gredzena konfiskāciju (..).

(..)

Rīgā 1940. gada 15. novembrī

E. Baldermanis

[50]

Latvijas PSR TKP un LK(b)P CK 1941. gada 29. marta lēmums par vērtību un īpašuma nacionalizāciju

Nr. 689-ps 1941. gada 29. martā

Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes un Latvijas K(b)P CK

LĒMUMS

Par vērtību un īpašuma nacionalizāciju bijušajiem īpašniekiem, tautas ienaidniekiem, augļotājiem un citiem nestrādājošiem elementiem

Uzskatot par nepieļaujamu, ka bijusī lielā buržuāzija – fabrikanti, rūpnieki, baņķieri, tirgotāji, augļotāji, namu īpašnieki un citi nestrādājošie elementi, kas kļuvuši bagāti uz strādnieku šķiras un darba zemniecības ekspluatācijas rēķina, turpina dzīvot par bezstrādes ienākumiem, nodarbojoties ar spekulāciju un tādu vērtību pārdošanu, kuras — kā cēlmetāli, dārgakmeņi, mākslinieciski vēsturiskas gleznas, skulptūras, paklāji, dažādas mēbeles, audumi, apģērbi, muzikālie instrumenti utt. – viņiem ir lielos krājumos un kuras ir radījis strādnieku un zemnieku darbs, Latvijas PSR Tautas Komisāru Padome un Latvijas K(b)P CK, pamatojoties uz Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija 1940. gada 28. oktobra dekrētiem, n o l e m j:

1. Nacionalizēt vērtības:

a) tām personām, kuru nekustamais īpašums saskaņā ar Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija dekrētiem ir nacionalizēts;

b) tautas ienaidniekiem;

c) augļotājiem un citiem nestrādājošiem elementiem.

2. Nacionalizācijai ir pakļautas visas vērtības, kuras mājas sadzīvē ir pārmērīgas un materializētas lielos cēlmetālu un valūtas, dārgakmeņu, dažādu mēbeļu, mākslinieciskо gleznu, audumu, paklāju, apģērbu, muzikālo instrumentu utt. daudzumos un kuras īpašniekam ir bezstrādes ienākumu avots.

3. Nacionalizācijas vadībai apstiprināt komisiju šādā sastāvā: b. Ameriks (komisijas priekšsēdētājs), komisijas locekļi...[1]

4. Uzdot komisijai kopā ar pilsētu un apriņķu izpildu komiteju priekšsēdētājiem dekādes laikā sagatavot visu to personu sarakstus, kuras ir norādītas šā lēmuma 1. punktā.

5. Ieteikt komisijai divu dienu laikā sagatavot un iesniegt apstiprināšanai instrukciju par vērtību nacionalizācijas veikšanas kārtību un termiņiem.

29/III41.

---

[1] Dokumentā nav norādīti.

[51]
PSRS TKP 1941. gada 21. marta lēmums par Lietuvas, Latvijas un Igaunijas valūtas anulēšanu

Maskava, Kremlis 1941. gada 21. martā

PSR Savienības Tautas Komisāru Padomes
LĒMUMS Nr. 634-270-s
Par Lietuvas, Latvijas un Igaunijas PSR
bijušās valūtas anulēšanu

PSR Savienības Tautas Komisāru Padome n o l e m j:

Sakarā ar to, ka padomju valūta Latvijas, Lietuvas un Igaunijas PSR ieviesta apgrozībā visur un visi aprēķini tiek izdarīti padomju valūtā, ar 1941. gada 25. martu paziņot litus, latus un kronas par anulētām.

Uzdot Lietuvas, Latvijas un Igaunijas PSR Tautas Komisāru Padomēm 1941. gada 25. martā vietējās preses hronikā publicēt attiecīgu paziņojumu.

PSR Savienības Tautas Komisāru Padomes
priekšsēdētājs *V. Molotovs*

PSRS Tautas Komisāru Padomes
lietu pārvaldnieks *J. Čadajevs*

A t z ī m e s d o k u m e n t ā:
Lietā. V. Lācis. 1941. g. 25. 03.

[52]

H. Rudzīša 1941. gada 3. maija lūgums izsniegt viņam atņemtos naudas līdzekļus

Helmars R u d z ī t i s,
dzīv. Rīgā, Ausekļu[1] ielā 14–3

Latvijas PSR finansu tautas komisāram

(..)

Visi mani īpašumi ar visām naudas summām ir nacionalizēti, pats strādāju tagad algotu darbu skaņu plašu fabrikā "Bellacord-Electro" un saņemu Rbļ. 500,– mēnesī.

Latvijas Bankas II nod. atradās man un manam tēvam piederoši privāti līdzekļi kopā apm. Rbļ. 17 000,–. Šo summu neaizskārām, bet glabājām nodokļu samaksai, gribēdami termiņā nodokļus pārvest. Kad tagad griezos Latvijas Bankas II nod., izrādījās, ka šīs summas norakstītas un atstāti tikai Rbļ. 1000,–. Minētās summas Latvijas Bankas II nod. bija mans vienīgais īpašums, ar kuru varētu segt nodokļu maksājumus, ar šo summu norakstīšanu pie labākās gribas nodokļus samaksāt nevarēšu.

Esmu nodevis valstij visus savus uzņēmumus priekšzīmīgā stāvoklī un pilnīgi bez parādiem, arī visus savus nodokļus līdz šim esmu kārtīgi samaksājis un būtu arī pēdējos atlikumus nomaksājis, ja man nebūtu atņemti pēdējie līdzekļi. Esmu nodevis valstij lielas vērtības un domāju, ka nebūtu taisnīgi vēl atņemt pēdējos līdzekļus nodokļu samaksai, tad nodot tiesai kā nodokļu nemaksātāju un atņemt vēl arī dzīvokļa iekārtu, kura tomēr tālu nevar segt nodokļu summu. Sociālisma valsts dibinās uz taisnības principiem, kas izpaužas arī visos Staļina Konstitūcijas pamatos, kādēļ šāda rīcība nebūtu pielaižama.

Pēc savas sociālās izcelšanās esmu strādnieka dēls un pie turības tiku vienīgi ar ideju par labu grāmatu sniegšanu tautai par lētu cenu. (..)

(..)

Rīgā 3. maijā 1941. g.

H. Rudzītis

---

[1] Tā dokumentā. Jābūt: Ausekļa ielā.

[53]

Latvijas PSR Finansu tautas komisariāta 1941. gada 4. jūnija atteikums izsniegt H. Rudzītim atņemtos naudas līdzekļus

1941. gada 4. jūnijā
Nr. 5667

Pils. Helmaram R u d z ī t i m

Rīgā, Ausekļa 14–3

Uz Jūsu lūgumu paziņoju, ka saskaņā ar Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes lēmumu lats skaitās anulēts ar 1941. g. 25. martu un no tekošiem rēķiniem un noguldījumiem, kuri atvērti latu valūtā un pēc noteiktā kursa pārsniedz 1000 rubļus, izmaksu padomju rubļos izdara līdz 1000 rubļiem.

Ņemot vērā augšā izteikto, Jūsu lūgumu nevar apmierināt.

A. Buciņš,
FTK Vadības daļas vec. inspektors

[54]

Latvijas PSR Ministru kabineta 1940. gada 9. augusta lēmums par periodisko izdevumu atļauju anulēšanu un periodisko izdevumu izdošanu

1940. gada 9. augustā

Ministru kabineta
LĒMUMS
Par periodisko izdevumu atļauju anulēšanu un
periodisko izdevumu izdošanu

Ministru kabinets sakarā ar Preses un biedrību departamenta likvidēšanu un Galvenās literatūras pārvaldes nodibināšanu izsludina visas līdzšinējo periodisko izdevumu atļaujas par anulētām. Ar 10. augustu Ministru kabinets a t ļ a u j iznākt sekojošiem periodiskiem izdevumiem:

Cīņa
Proļetarskaja Pravda
Brīvais Zemnieks
Padomju Latvija
Trudovaja Gazeta
Darbs
Sarkanais Kareivis
Valdības Vēstnesis
Sarkanais Sports
Pionieris
Rižskij Krokoģil
Brīvā Jaunatne
Sarkanā Palīdzība
Aģitators un Propagandists
Radio Vilnis
Lokomotīve
Darba Sieviete
Taisneiba
Latgaļskaja Pravda
Liesma
Brīvā Daugava
Zemgales Komunists
Komunists
Brīvā Venta
Talsu Apriņķa Ziņotājs
Karogs
Atpūta
Latvijas Skola
Valsts Statistiskās Pārvaldes
Biļetens
Darba Zemnieks

Ministru prezidenta v. i.,
iekšlietu ministrs *V. Lācis*

Sabiedrisko lietu ministra v. i.,
ārlietu ministra biedrs *A. Jablonskis*

[55]

1940. gada 10. augusta likums par Galveno literatūras pārvaldi

Ministru kabinets 1940. gada 9. augustā
ir pieņēmis un Valsts prezidents
izsludina šādu likumu:

Likums par Galveno literatūras pārvaldi

1. Pie Iekšlietu ministrijas pastāv Galvenā literatūras pārvalde, kas pārzina un kontrolē pēc satura un no tehniskās puses:

1) mehāniskā vai ķīmiskā ceļā izgatavotus iespieduma darbus;

2) izplatīšanai nolemtus rakstus, attēlojumu vai mūzikas ražojumu pavairojumus;

3) no ārzemēm ievestos poligrāfiskos ražojumus.

2. Galveno literatūras pārvaldi vada Ministru kabineta iecelts pārvaldes priekšnieks.

3. Par periodisko un neperiodisko izdevumu saturu atbild redakcijās un apgādniecībās darbojošies politiskie redaktori, bet par tehnisko izvedumu – tehniskie redaktori.

Piezīme: Politiskie redaktori var darboties arī atsevišķās spiestuvēs.

4. Politiskos redaktorus ieceļ Galvenās literatūras pārvaldes priekšnieks.

5. Periodiska izdevuma pirmos 20 eksemplārus un neperiodiska iespieduma darba pirmos 15 eksemplārus, bet citādā ceļā, kā foto un tamlīdzīgi, izgatavotus 2 eksemplārus spiestuves vai darbnīcas atbildīgais vadītājs piesūta Rīgā – Galven[aj]ai literatūras pārvaldei, bet citur – vietējam tautas milicijas priekšniekam, kas saņemtos eksemplārus nekavējoties nosūta Galven[aj]ai literatūras pārvaldei. Reizē ar to spiestuves atbildīgam redaktoram jāpaziņo neperiodiskā, bet uz Galvenās literatūras pārvaldes vai vietējā tautas milicijas priekšnieka pieprasījumu arī periodiskā izdevuma iespiesto eksemplāru skaits.

6. Izgatavoto un izplatīto poligrāfisko ražojumu pārbaudei pie Galvenās literatūras pārvaldes pastāv Pēckontroles birojs, kura vadītāju uz pārvaldes priekšnieka priekšlikumu ieceļ iekšlietu ministrs.

7. Tuvākus noteikumus šā likuma izvešanai dzīvē izdod iekšlietu ministrs.

Šis likums stājas spēkā i z s l u d i n ā š a n a s dienā.

Rīgā 1940. g. 10. augustā

Saeimas priekšsēdētājs *P. Briedis*,
Valsts prezidenta v. i.

[56]

Latvijas PSR iekšlietu ministra V. Lāča un Galvenās literatūras pārvaldes priekšnieka J. Niedres 1940. gada 26. augusta rīkojums izņemt no apgrozības okupācijas režīmam nevēlamos poligrāfiskos ražojumus

Rīgā 1940. gada 26. augustā

Iekšlietu ministra rīkojums

Uzdodu visiem tautas milicijas priekšniekiem saziņā ar vietējo LKP organizāciju komitejām un vietējo Sarkanarmijas daļu politiskiem vadītājiem 10 dienu laikā no šī rīkojuma publicēšanas izņemt no apgrozības tirgotavās, antikvariātos, bibliotēkās un kioskos visas beletristiskās, zinātniskās, praktiska satura grāmatas, žurnālus, brošūras, skrejlapas, pastkartes, dziesmas, gleznas un citus poligrāfiskos ražojumus, kuru saturs pretējs Padomju iekārtai, marksistiskam pasaules uzskatam vai kuru saturs cildina bijušo plutokrātisko režīmu vai baltgvardistu uzskatus. Poligrāfiskie ražojumi izņemami no apgrozības, neskatoties pēc tā, kādā valodā vai kādā valstī izdevums iznācis. Tāpat no apgrozības izņemami visi pornogrāfiska satura un sēnalu (lubu, "Orient"[1] utt.) izdevumi. Par savāktiem poligrāfiskiem ražojumiem to līdzšinējiem īpašniekiem vai turētājiem izsniedzamas kvītis. Materiāli nekavējoties nosūtāmi Galven[aj]ai literatūras pārvaldei Rīgā.

Iekšlietu ministrs *V. Lācis*

Galv[enās] l[iteratūras] pārv[aldes]
priekšn[ieks] *J. Niedre*

[1] Izdevniecības nosaukums.

[57]

1941. gada 14. aprīļa paziņojums par biedrību likvidāciju

[1941. gada 14. aprīlī]

Biedrību likvidācijas komitejas pie Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes
PAZIŅOJUMS

Biedrību likvidācijas komiteja pie Tautas Komisāru Padomes saskaņā ar likumu par bezpeļņas biedrībām un to savienībām paziņo, ka:

1) Rīgas ebreju palīdzības biedrība "Slimo kopšana" *(Bikur-Holim)*,
2) biedrība "Aleksandra Būmaņa piemiņas fonds",
3) Latvijas Universitātes studentu biedrības "Montania" vecbiedru biedrība,
4) Latvijas transportdarbos nodarbināto strādnieku arodbiedrība,
5) Latvijas auto taksometru biedrība,
6) Rīgas krievu palīdzības biedrība,
7) Rīgas ebreju sieviešu palīdzības biedrība,
8) biedrība "Rīgas britu klubs",
9) Latvijas lietuvju jaunatnes biedrība "Laisve",
10) biedrība "Anša Bandreviča piemiņas fonds",
11) Latvijas dzīvnieku aizsardzības biedrība,
12) Rīgas ebreju labdarības biedrība "Trūcīgo draugs",
13) Rīgas ebreju tuvināšanās biedrība,
14) biedrība "Vācu klubs" *(Deutscher Klub)*,
15) Latvijas Universitātes studentu biedrība "Fraternitas Rusticana",
16) Latvijas Universitātes studentu biedrības "Fraternitas Rusticana" filistru biedrība,
17) Latvijas Universitātes studentu biedrība "Korporācija Fraternitas Livonica",
18) Latvijas Universitātes ebreju studentu biedrība "Hasmonaea",
19) Latvijas Universitātes ebreju studentu biedrības "Hasmonaea" filistru biedrība,
20) Rīgas tūristu biedrība,
21) Rīgas ebreju skolu biedrība,
22) Rīgas arodniecisko biedrību centrālbirojs,
23) biedrība "Nespējnieku patversme" *(Meišav-Zkeinim)*,
24) Latvijas apģērbu rūpniecības strādnieku biedrība,
25) Rīgas praktisko ārstu biedrība,

26) Zemkopības ministrijas darbinieku bibliotēkas biedrība,
27) Veselības veicināšanas biedrība,
28) Vidzemes patronāta biedrība
ir galīgi likvidētas.

Biedrību likvidācijas komitejas priekšsēdētāja
vietn[ieks] *K. Beierbahs*

Referente *A. Zvirbulis*

[58]

Informācija par Aktīvās bezdievju savienības darbību

Bezdievji organizējas

"Aktīvās bezdievju savienības" saucienam atskanējusi atbalss visā LPSR. Bezdievju organizācija pabeidz galvenos organizēšanās darbus. Ir jau izsūtītas instrukcijas uz visiem apriņķiem. "Aktīvās bezdievju savienības" priekšsēdētājs b. Līdaka Jelgavā nolasīja referātu par bezdievju organizācijas mērķiem un nozīmi. Līdz 1. martam visiem bezdievju pulciņiem uzņēmumos jāreģistrējas "Aktīvajā bezdievju savienībā".

"Rīgas audums" ir viens no pirmajiem uzņēmumiem, kur nodibināta "Aktīvās bezdievju savienības" pirmorganizācija. Tai jau bija vairākas sanāksmes. Pirmorganizācijā 16 biedru. Pirmo referātu lasīja "Rīgas auduma" partijas pirmorganizācijas sekretārs b. Bramanis – "VK(b)P attiecības pret reliģiju". Pēc referāta iztirzāja daudzus interesantus jautājumus. Ir sarīkots arī jautājumu vakars, kur biedri stāstīja, kā viņi kļuvuši ateisti. Turpmākajā bezdievju sanāksmē runās par reliģijas izcelšanos. Domāts bezdievju sanāksmes rīkot tūlīt pēc aktīvistu sapulcēm, lai interesenti var palikt noklausīties bezdievju referātus un ar laiku kļūt pirmorganizācijas biedri. No visām malām pienāk lūgumi uzņemt par [organizācijas] biedriem.

(..)

[59]

Politiskās policijas pārvaldes priekšnieka V. Latkovska 1940. gada 25. jūlija lēmums par bijušā Valsts kancelejas direktora vietas izpildītāja R. Bulsona apcietināšanu

Noraksts
Nr. 7/152 1940. gada
25. jūlijā

LĒMUMS

1940. g. 25. jūlijā es, Politiskās policijas pārvaldes priekšnieks, izskatījis izziņu Roberta Bulsona (dzim. 1889. g. 1. novembrī Rīgā, Latvijas pavalstnieks, dz. Rīgā, Ernestīnes ielā 25, dz. 4) lietā un ņemot vērā, ka Roberts Bulsons piekopj valsts drošības interesēm kaitīgu darbību, un pamatojoties uz Policijas iekārtas 31. p[antu] un Likuma par centrālo kriminālpoliciju 8. p[antu],

n o l ē m u:

Robertu Bulsonu apcietināt un ievietot ieslodzījumā Politiskās policijas pārvaldes aresta telpās, ieskaitot viņu pārvaldes rīcībā.

V. Latkovskis,
Politiskās policijas pārvaldes priekšnieks

G. Donhins,
Izmekl[ēšanas] nod[aļas] vadītājs

R. Bulsons
1940. g. 30. jūlijā

Norakstīts pareizi: *A. Klēbergs,*
Polit[iskās] polic[ijas] pārv[aldes] izmekl[ēšanas]
nodaļas darbvedis

[60]

Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes 1940. gada 25. novembra paziņojums par KPFSR Krimināl̄, Kriminālprocesa, Civilā, Civilprocesa, Darba likumu un Laulības, ģimenes un aizbildnības likumu kodeksa piemērošanu Latvijas PSR teritorijā

Rīgā 1940. gada 25. novembrī

Saskaņā ar PSR Savienības Augstākās Padomes Prezidija 1940. g. 6. novembra dekrētu par KPFSR krimināl̄s, civilās un darba likumdošanas pagaidu piemērošanu Lietuvas, Latvijas un Igaunijas Padomju Sociālistisko Republiku teritorijās ("PSRS Augstākās Padomes Ziņotājs" 1940. g. 18. nov. 46. num[urs]) Latvijas PSR Tautas Komisāru Padome paziņo zināšanai un izpildīšanai sekojošo:

1. Pagaidām, līdz Vissavienības kodeksu izdošanai, sākot ar 1940. g. 26. novembri, Latvijas PSR teritorijā piemērojami šādi KPFSR kodeksi: Krimināl̄ais, Kriminālprocesa, Civilais, Civilprocesa, Darba likumu kodekss un Laulības, ģimenes un aizbildnības likumu kodekss.

2. Spriedumi, kurus tiesas taisījušas krimināl̄s un civilās lietās pirms Padomju varas nodibināšanās Latvijā un kuri nav izpildīti, nav izpildāmi.

Šīs lietas Latvijas PSR tiesu orgāniem no jauna jālūko cauri saskaņā ar pagaidām spēkā esošiem KPFSR kodeksiem.

3. Saukšana pie krimināl̄atbildības par noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti Latvijas teritorijā pirms Padomju varas nodibināšanās, kā arī attiecīgo Latvijas orgānu pirms Padomju varas nodibināšanās ierosināto izmeklēšanas un tieslietu nobeigšana un virzīšana pēc piekritības izdarāma saskaņā ar KPFSR kodeksiem.

4. Mantiskie strīdi par civilām un citām tiesiskām attiecībām neatkarīgi no to izcelšanās laika jālūko cauri Latvijas PSR tiesu orgāniem saskaņā ar tās teritorijā pagaidām spēkā esošiem KPFSR kodeksiem un citiem PSR Savienības valdības un Latvijas PSR valdības likumiem un noteikumiem.

Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes
priekšsēdētājs *V. Lācis*

Latvijas PSR tieslietu tautas komisārs
A. Jablonskis

[61]
Latvijas PSR Iekšlietu tautas komisariāta darbība 1940. gadā

Latvijas inkorporācija PSRS sastāvā juridiski tika noformēta 1940. gada 21. jūlijā Rīgā (Tautas saeimas deklarācija par iestāšanos PSRS), 5. augustā Maskavā (PSRS Augstākās Padomes likums par Latvijas PSR uzņemšanu PSRS sastāvā) un 25. augustā Rīgā (Tautas saeimas ārkārtējās sesijas lēmums par Latvijas PSR Konstitūcijas apstiprināšanu). Kaut gan 26. augustā tika apstiprināta jaunā (jau oficiāli padomju) valdība – Tautas Komisāru Padome, tomēr koprepublikāniskie komisariāti tika veidoti nevis pēc Tautas saeimas vai Tautas Komisāru Padomes lēmuma, bet tikai tad, kad tika saņemta no Maskavas attiecīgā PSRS Tautas komisariāta pavēle.

Tāda pavēle par Latvijas PSR Iekšlietu tautas komisariāta izveidošanu tika izdota 1940. gada 30. augustā (Nr. 001072). Ar šo pašu pavēli par iekšlietu tautas komisāru arī iecelts Alfons Noviks. (Jāpiezīmē, ka tikai 1941. gada 15. februārī viņam tika piešķirta pirmā speciālā dienesta pakāpe – valsts drošības vecākais majors*[1].) Tikai pēc šīs pavēles saņemšanas 3. septembrī izdota pirmā Latvijas PSR Iekšlietu tautas komisariāta pavēle par personālsastāvu, ar kuru ieceltas pirmās amatpersonas komisariāta galvenajās nodaļās: Valsts drošības pārvaldes Otrajā un Trešajā nodaļā, Otrajā speciālajā nodaļā, Ekonomiskajā nodaļā un Izmeklēšanas daļā, kā arī komisariāta Pirmajā speciālajā nodaļā, Trešajā nodaļā, Ūdens nodaļā,[2] Administratīvi saimnieciskajā un Autotehniskajā nodaļā un Sekretariātā.

Par šo struktūrvienību vadītājiem kļuva gan vietējie komunisti E. Gavars, M. Rozentāls, E. Briedis, K. Kroms, D. Opincāns, J. Piesis, A. Anačinoks, gan arī no PSRS iekšējiem rajoniem atsūtītie valsts drošības iestāžu darbinieki I. Vorobjovs (Otrā speciālā), D. Jefimovs (Ūdens), A. Ivanovs (Administratīvi saimnieciskā), Jermolajevs[3] (Komandantūra), J. Bakaļejniks (Sekretariāts). Zīmīgi, ka jau 3. septembrī visās šajās struktūrvienībās par vietniekiem, vecākajiem speciālistiem un speciālistiem galvenokārt tika norīkoti no Maskavas atsūtītie valsts drošības iestāžu darbinieki, kuriem agrāk nekādu saišu ar Latviju nav bijis.

Jau septembrī tika izveidota jaunā (pēc PSRS parauga) valsts drošības iestāžu sistēma un struktūra, ieceltas amatpersonas kā centrā (Rīgā), tā arī pilsētās un apriņķos. Septembrī un oktobrī tika nomainīts arī cietumu personāls, bet novembrī un decembrī – uzsākta milicijas iestāžu darbinieku masveida nomainīšana.

(..)

---

* Šajā dokumentā saglabātas teksta autora dotās zemsvītras piezīmes.

[1] Līdzinājās militārajai pulkveža dienesta pakāpei.

[2] Valsts drošības pārvaldes nodaļa, kuras kompetencē bija Latvijas PSR jūras un upju ostu pārziņa.

[3] Acīmredzot pavēle parakstīta uz PSRS IeTK telegrammas pamata par norīkošanu Latvijas PSR IeTK rīcībā, kad kadru nodaļai un pašam komisāram nebija zināms nozīmējamā darbinieka vārds un tēva vārds, arī pats Jermolajevs vēl nebija ieradies Latvijā.

Šoreiz man gribas pievērst lasītāju uzmanību vienam dokumentam, kurš parāda jaunās padomju varas būtību un mērķi Latvijā. Tā ir Latvijas PSR iekšlietu tautas komisāra A. Novika 1940. gada 9. novembra pavēle Nr. 13 "Par LPSR IeTK Iekšējā cietuma atklāšanu". Tātad pirmie soļi Iekšlietu tautas komisariāta un tā vadītāja A. Novika darbībā bija ne tikai personāla maiņas virzienā, bet arī "materiālās bāzes" sagatavošana represijām. Triecientempos divu mēnešu laikā Rīgā, Brīvības ielā 37/39,[1] tika uzbūvēts apakšzemes cietums. Kopš 1940. gada novembra šis cietums piecdesmit gadus bija moku vieta Latvijas labākajiem dēliem un meitām, bet daudziem no viņiem šeit aprāvās arī dzīves pavediens.

Par pirmo šī cietuma priekšnieku kļuva komisariāta Cietumu nodaļas operatīvais pilnvarotais valsts drošības seržants[2] V. G. Zevins. Mēneša laikā cietuma personāls bija komplektēts un sāka "strādāt". (..)

Latvijas PSR Iekšlietu
tautas komisariāts
Rīgā 1940. gada 9. novembrī

PAVĒLE Nr. 13

Jaunuzcelto LPSR IeTK Iekšējo cietumu uzskatīt par pieņemtu un nodot LPSR IeTK Cietumu nodaļas pārziņā

P a v ē l u:

1. LPSR IeTK Cietumu nodaļas priekšniekam b. Grīnbergam[3] līdz štata saraksta apstiprināšanai uz laiku nokomplektēt cietumu ar nepieciešamo darbinieku skaitu un no 1940. gada 9. novembra Iekšējo cietumu līdz tā apstiprināšanai ar PSRS IeTK pavēli uzskatīt par darbojošos.

2. Par Iekšējā cietuma priekšnieka amata pagaidu vietas izpildītāju nozīmēt LPSR IeTK Cietumu nodaļas operatīvo pilnvaroto valsts drošības seržantu b. V. G. Zevinu.

Latvijas PSR iekšlietu tautas komisārs
Noviks

---

[1] Tagad Brīvības iela 61.

[2] Līdzinājās militārajai leitnanta dienesta pakāpei.

[3] Kārlis Gotfrīda d. Grīnbergs iecelts par IeTK Cietumu nodaļas priekšnieku no 1940. gada 1. septembra.

[62]
Kompromitējošu ziņu vākšana par "kaitīgajiem elementiem"

1941. gada aprīlī notika kompromitējošo ziņu īpaši masveidīga vākšana par tā saucamajiem padomju iekārtai svešajiem elementiem. Kompromitējošas šīs ziņas lielākoties bija staļiniskā režīma funkcionāru un viņu ietekmē esošo dažu citu "padomju pilsoņu" izpratnē. Komunistiskās partijas, padomju un citiem aktīvistiem izdeva apliecības, kas apstiprināja viņu tiesības no sētniekiem, māju pārvaldniekiem, kā arī no viņu vietniekiem ievākt ziņas par attiecīgā rajona māju iedzīvotājiem, arī pašiem iedzīvotājiem bija tiesības vākt liecības citam par citu.

Ieskatam par šo ziņu saturu sniedzam dažus materiālus no Komunistiskās partijas Rīgas pilsētas Ļeņina rajona komitejas informatīvo dokumentu lietas par "mājīpašniekiem un citām personām".

"Ēriksons Marija, Slokas ielā 75–1. Māju nopelnījuši ar saviem līdzekļiem. Vīrs bijis kalējs. Viņa strādāja kā kalpone. Vēlāk Centrāltirgū gaļas galds. Pie kam tagad netirgo. Ziemā izpildīja sētnieka vietu ar atalgojumu 30 rubļu, tagad tas arī noņemts. Nonākusi grūtā materiālā stāvoklī, jo dzīvoklis sastāv no 2 istabām, apmēram 30 kv. m." Sarakstā viņa tomēr reģistrēta.

"Balodis Pēteris, Vīlipa ielā 4–3. Apdzīvo 3 istabas 5 cilvēki, iekārta lepna. Māja nacionalizēta. Pats tirgo uz Centrāltirgu, gaļas galds 4 kv. m. 11. IV 41. g. B. Dukaļskis." Sarakstā par B. Dukaļski atzīmēts: "Mājsaimnieks. No strādnieku ģimenes."

"Mucenieks Kārlis, Slokas ielā Nr. 74. Viena meita strādā univermagā[1], otra meita satiksmes trestā. Pats izpilda sētnieka vietu, par ko saņem atalgojumu 50 rub. Dzīvoklis sastāv no 3 istabām priekš 5 personām, apmēram 45 kv. m, patīkama izskata." Sarakstā atzīme: "Pieder nams un veikals. Agrāk strādāja kā tirgotājs savā veikalā. Tagad savā mājā sētnieks."

Ziņu vākšanas rezultātā šajā lietā radies saraksts par 222 neuzticamiem cilvēkiem (bez ģimenes locekļiem), tajā reģistrēti privātīpašnieki, radošās inteliģences pārstāvji, neatkarīgās Latvijas ierēdņi un sabiedriskie darbinieki, bijušie Latvijas armijas virsnieki u. c. pēc tālaika kanoniem kaitīgi pilsoņi.

Arī darbavietās notika kompromitējošo ziņu vākšana. To organizēja un veica Komunistiskās partijas, arodbiedrības u. c. sabiedrisko organizāciju pārstāvji, iniciatīvu izrādīja arī brīvprātīgi ziņotāji. Ziņu vākšana notika nepārtraukti, arī pēc 14. jūnija notikumiem un karam sākoties.

---

[1] Universālveikalā.

[63]
Aizsargu organizācijas biedru vajāšana un iznīcināšana

(..)

Tūliņ pēc atbruņošanas arī sākās pastiprināta aizsargu vajāšana, atlaišana no darba, apcietināšana un pratināšana ar mocību pielietošanu. Aizsargi par savu nacionālo stāju cieta visvairāk.

Aizsargu organizācijas priekšnieku (..) ģenerāli K. Praulu (dz. 1895. g.) apcietināja atvaļinājuma laikā (..). 1941. g. vasarā viņu atrada masu kapos pie Babītes noslepkavotu, ar sasietām rokām un cilpu ap kaklu. 1941. g. vasarā un vēlāk atrada noslepkavotus arī daudzus citus aizsargus, piem., bij. Dzelzceļu aizsargu pulka komandieri J. Ozoliņu (dz. 1883. g.) un aizsargu aviācijas priekšnieku pltn. L.k.o.k.[1] J. Ērgli (dz. 1885. g.). Pēdējo atrada nošautu Rīgas Centrālcietumā.

(..)

Apcietināja Aizsargu štāba priekšnieka v. i. kapt. J. Sānu, 2. Ventspils aizsargu pulka komandieri L.k.o.k. G. Mežuli, 8. Valmieras aizsargu pulka komandieri J. Vērpeli u.d.c. 14. jūnijā deportēja Aizsargu štāba referenti aizsardžu lietās Lidiju Torgani, 5. Rīgas aizsargu pulka komandieri M. Ritumu, 9. Madonas aizsargu pulka komandieri N. Jansbergu, 13. Bauskas aizsargu pulka komandieri V. Zarānu, 6. Aizputes aizsargu pulka aizsardžu priekšnieci Augusti Stabulnieci u.d.c. Minētie ir tikai daži piemēri.

Komunistiem atkāpjoties no Rīgas, 1941. g. jūnija beigās apcietināti, 26. jūnijā notiesāti[2] ar nāvi (Šustina spriedums) un nošauti 12 aizsargi un viena aizsardze: K. Baušķis- J. Bergmanis, Ā. Ciris, M. Čagušs, *arch.* A. Čuibe, A. Dzērvēns, A. Kalnprūsis, V. Pikāns, V. Roga, K. Rūtenbergs, K. Valdmanis, H. Vistiņš un Elvīra Vīnzarāja.

Viena gada laikā Aizsargu organizācija zaudēja vairāk nekā 3/4 no sava komandējošā sastāva.

---

[1] Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris.

[2] Protams, ne par kādu tiesu šeit nevar būt ne runas. Gan Rīgā, gan daudzās citās Latvijas pilsētās apcietinājumā turētie cilvēki tika nošauti bez jebkāda tiesas sprieduma.

[64]
Latvijas armijas virsnieku iznīcināšana

1940. g. 31. jūlijā "ministru prezidenta v. i." Vilis Lācis parakstīja paša sastādītu rīkojumu par bij. Latvijas armijas virspavēlnieka brīvības cīņu laikā un vēlākā ilggadīgā kara ministra ģenerāļa Jāņa Baloža un viņa ģimenes locekļu deportāciju uz Krieviju.

(..)

Kā vienu no pirmajiem 1940. g. vasarā apcietināja pltn. L.k.o.k. K. Vidiņu un deportēja uz Pečorlagu. 15. augustā Gulbenē apcietināja 7. Siguldas kājnieku pulka kapteini P. Dāvi. Viņš nošauts 1941. g. naktī uz 8. janvāri un aprakts Babītes mežā kopā ar 10 citiem noslepkavotiem. Šo komunistu upuru kapu atrada 1941. gada 24. jūlijā.

Drīz apcietināja arī Armijas štāba priekšnieku ģenerāli L.k.o.k. H. Rozenšteinu. Apcietināšanas strauji pieauga līdz ar Latvijas "uzņemšanu" Padomju Savienības "draudzīgajā tautu saimē". 30. sept. apcietināja bij. Vidzemes divīzijas komandieri atv[aļināto] ģenerāli L.k.o.k. M. Gopperu, 20. decembrī bij. Armijas štāba priekšnieku ģenerāli L.k.o.k. M. Hartmani (..). Tanī pat dienā apcietināja arī bij. Zemgales divīzijas komandieri ģenerāli Ž. Bahu utt., utt. Līdz lielajām masu deportācijām 1941. g. 14. jūnijā bija apcietināti jau tuvu pie 300 latviešu virsnieku un 280 instruktoru un kareivju.

(..)

1940./41. g. komunistiem par upuri krita 4665 latviešu karavīri, to starpā 23 ģenerāļi un 1 admirālis:

	Virsnieki	Instr[uktori] un kareivji
Apcietināti	299	341
Deportēti 14. jūnijā	540	90
Pazuduši bez vēsts	247	3148
Kopā:	1086	3579

Vairums no pēdējās grupas ar nošaušanas draudiem piespiesti aiziet līdzi bēgošajai sarkanarmijai.

No apcietinātiem pēc komunistu padzīšanas atrasti noslepkavoti 52 virsnieki un 102 instruktori un kareivji (..). Rīgas Centrālcietuma pagalmā un pilsētas tuvākā apkārtnē vien 1941. g. vasarā un rudenī atrada ap 300 noslepkavotu latviešu līķu. To starpā (..) tur noslepkavotus atrada pulkvedi J. Streipu, pltn. A. Muižuli, kapteiņus A. Liepiņu un K. Gūtmani, virsleitnantus V. Brāži, A. Brādiņu, K. Ķergalvi, O. Penku (apc. Gulbenē) un Lepši, Aviācijas pulka virsserž. Bergmani u. c. Atrada

noslepkavotus arī daudzus brīvības cīņu dalībniekus – atvaļinātos karavīrus (piem., pltn. R. Grīnbergu, pltn. A. Jansonu, kapt. Ž. Olu, vltn. J. Anšmitu, vltn. Ž. Grundmani, ltn. O. Cielēnu, ltn. A. Šūlmani u. c.)

Daudzi bija tā sakropļoti, ka nebija iespējams identificēt (..).

Valmieras cietumā atrada noslepkavotus kapt. V. Liepiņu, vltn. Grīnfeldu un leitnantus T. Delveri un Dunduru; Valkas cietumā – kapt. K. Holanderu un vltn. V. Sniķeri.

(..)

Komunistu terors nebeidzās līdz pat viņu varas pēdējai dienai. Vēl 1941. g. 26. jūnijā LPSR valsts drošības komisārs un NKVD karaspēka Kara tribunāla priekšsēdis (..) Šustins parakstīja nāves spriedumu 74 latviešu patriotiem: 6 sievietēm un 68 vīriešiem, to starpā 4 latviešu karavīriem – pulkvedim Nikolajam Fogelmanim (dz. 1885. g.), pltn. Miervaldim Lūkinam (dz. 1894. g.), kapteinim Eduardam Rinkam (dz. 1905. g.) un Jānim Kukam (dienesta pakāpe nav zināma). Par šo 74 patriotu nošaušanu 27. jūnijā paziņoja Rīgas garnizona priekšnieks ģenerāl-leitnants Safronovs.

(..)

[65]

Izrēķināšanās ar latviešu virsniekiem Litenes nometnē 1941. gada 14. jūnijā un viņu deportēšana uz Noriļsku

1941. g. jūnija sākumā mūsu pulks no Valkas devās vasaras nometnē uz Liteni. Ieradās jauns pulka komandieris, no krieviem, pulkvedis Tupikovs. Līdzšinējais, pulkvedis Bruņinieks, kā teica, aizbraucis uz kursiem. Pulka papildinājumam ieradās arī vairāki jaunākie virsnieki no krievu karaspēka daļām. Pagaidām viņi neko nedarīja, atpūtās virsnieku barakās. 13. jūnijā uz pulka skolu (agrākā instruktoru rotā), kur komandēju vadu, no krievu karaspēka daļām tika atsūtīta grupa kursantu, apm. 20 cilvēku. Viņi ieradās bez kādām mantām, uzkabes un apbruņojuma. Guļamvietas tika ierādītas vienā kopējā barakas galā. Par viņu pienākšanu un novietojumu rūpējās poļitruks[1], un raksturīgi, ka "jaunie" nelabprāt ielaidās sarunās ar mūsu kareivjiem, bet visu laiku turējās savrup. Bet tā jau toreiz bija iegājies, ka arī virsnieki un poļitruki ārpus dienesta jautājumiem neatrada vajadzības un iemesla sarunāties ar mums, latviešiem.

14. jūnijs, sestdiena. No rīta, kā parasti, notika apmācības. Bet pēc tam pēkšņi rīkojums: Gulbenē esot ieradies armijas apgabala komandieris un gribot izdarīt jaunatsūtītā krievu papildinājuma kaujas sagatavotības skati. Tāpēc nekavējoši vajadzīgs ietērpt viņus pilnā apbruņojumā, pagaidām to aizņemoties no latviešu kareivjiem, un nosūtīt viņus uz skates vietu. Mūsu vienībā aizdot pienācējiem savu kaujas tērpu, šautenes un patšautenes tiek uzdots manam vadam. Nevienam pat nelikās [aizdomīgi], ka šie nerunīgie un neprasmīgie (viņi visi bija patiesi uztraukti un nobijušies no sava uzdevuma) krievu kareivji taču nemaz nemācēja rīkoties ar mūsu angļu parauga ieročiem. Tā tika atbruņots mans vads.

Aizgāju paēst pusdienas virsnieku ēdnīcā, un pēc tam, tā kā bija sestdienas pēcpusdiena un neko nebija paredzēts darīt, kopā ar vairākiem virsniekiem aizgājām uz Pededzes krastu nopeldēties un pasauļoties. Bija skaista, saulaina diena.

Te mani arī atrada ziņnesis, lai steidzīgi ierodoties pulka štābā. Tur man pateica, ka es tiekot norīkots uz virsnieku mācībām, kuras noturēšot augstākā priekšniecība. Esot līdzi jāņem lauka grāmatiņa, zīmuļi, kartes un, tā kā būšot laukā jāpavada arī nakts, tad jāņemot līdzi arī šinelis.

Visi izsauktie 30 virsnieki sapulcējāmies pie štāba un gaidījām mašīnu, ar kuru braukt uz mācību vietu. Gaidīt iznāca ilgi, vairākas stundas. Starp mums bija arī mūsu pulka štāba priekšnieks kapteinis Linmeijers. Viņš sadrūmis sēdēja savrup, ne ar vienu nesarunājās, un uzkrita tas, ka viņš bija paņēmis līdzi arī kafijas termosu, satītu gultas segu un vēl portfeli ar mantām. Kad to ieraudzīja pulka komisārs Ne-

[1] Saīsinājums no krievu val. "*политический руководитель*" – politiskais vadītājs Sarkanajā armijā, kurš veica politiskās ietekmēšanas un uzraudzības darbu.

goduiko, viņš stipri noskaitās un uzkliedza kapteinim – kāda vella pēc viņš to darot, tas nemaz neizskatoties kareivja cienīgi (po-soldatski). Kad ieradās mašīnas, mēs, 30 latvju virsnieki, sasēdāmies tajās. Blakus šoferiem iesēdās pulka komandieris un komisārs.

Nobraukušas kādu gabalu mežā, mašīnas apstājās, parādījās pāris karavīru un čekistu, kuri norādīja ceļu, un pulka komandieris, nokomandējis mums nostāties kolonnā pa divi, pats pa priekšu, komisārs aiz muguras, ieveda mūs pa taciņu mežā. Atklājās mežā kāds laukumiņš, kura abās pusēs stāvēja vai bija piesēdušies karavīri. Tuvojoties tiem, pulka komandieris sveicināšanai nokomandēja: "Smirno!"[1]. To pašu darīja arī laukumā stāvošie. Pēc tam komandieris mūs apstādināja laukumiņa vidū un pats nogāja sānis. Tanī pat brīdī mūsu priekšā nostājās kāds cilvēks bijušās Latvijas armijas štāba virsnieka tērpā ar baltiem apkantējumiem un kapteiņa dienesta pakāpi* un, turot kreisā rokā piezīmju bloku, labo aizbāzis aiz frenča malas, skaidrā latviešu valodā nolasīja: "Mūsu šīsdienas mācību nolūks ir – rokas augšā!"

Tanī pat brīdī viņš izšāva, vērsa pret mums savu pistoli. Reizē ar viņu kareivji, kas stāvēja pa labi un kreisi, pievirzījās mums 2–3 soļu attālumā, ņemot šautenes duršanai. Aizmugurē atskanēja šāviens – tur mūsu komisārs Negoduiko nošāva kapteini Linmeijeru, kurš ar saviem nesamiem gāja kolonnas beigās. Viņš par agru un par daudz zināja. Viss norisinājās zibenīgā ātrumā: mēs pacēlām rokas, pie katra no mums pieskrēja čekisti, ātri aptaustīja kabatas, atņēma pistoles, kabatas nažus, lauka somiņas, atņēma un sasvieda kaudzē mēteļus. Tanī pat laikā cits rāva nost kokardes no cepurēm un zīmotnes, uzšuves no drēbēm. Pāris vīru ar lāpstām veikli izraka turpat bedri un aizbēra nošauto kapteini. Kustēties un skatīties apkārt nebija brīv, tomēr arī tā saskatīju aiz kareivju durkļiem operācijas vadītāju grupiņu, visus ar pistolēm rokās. Likās, ka aiz viņiem atradās tanks ar pagrieztu pret mums ložmetēju, bet to skaidri apgalvot nevaru. Un tālāk, soļus 30–40 mežā, uzstādītus ložmetējus. Kad mūsu atbruņošana bija notikusi, mums lika pagriezties pa labi, spert 6 soļus uz priekšu un... nogulties! Tas bija visdramatiskākais brīdis. Laikam mēs visi sapratām, kas nu sekos...

Kad mēs stāvējām ielenkti no visām pusēm, uz mums nebija iespējams šaut. Tagad...

Bet pagāja brīdis, un nekas nesekoja. Mums tikai piedraudēja necelt galvas un nekur neskatīties.

Lai, guļot uz zemes, nesaltu (līņāja mazs lietutiņš), pienesa un uzsvieda virsū mūsu šineļus (jau pārmeklētus, ar norautām zīmotnēm).

Pēkšņi visas sarunas un kņada ap mums apklusa un jutām, ka viss vairums operācijas dalībnieku kaut kur aiziet, paliek tikai nedaudzi mūsu apsargāšanai. Tā

---

[1] "Mierā!" *(krievu val.)*.

guļot, pagāja labs laiciņš, kad sadzirdējām kaut kur netālu kādas komandas, rīkojumus, arī pāris šāvienu. Gluži tāpat kā nupat pie mums. Sapratām, ka tur notiek tāda pat akcija ar cita pulka virsniekiem. Vēlāk uzzinājām, ka tur viens virsleitnants pagrūdis sāņus kareivi ar durkļoto šauteni un meties mežā, bet turpat arī saļimis, lodes ķerts.

Neatceros vairs, cik ilgi mēs tā gulējām. Tad mūs izveda no meža, lika sēsties smagās mašīnās, tikai ne jau vairs uz soliem sēdēšanai, bet kravas kastē uz grīdas, aiz muguras saliktām rokām. Priekšā pie šofera kabīnes sēdēja kareivis ar šauteni. Mašīnas bija vairākas, un tur iesēdināja arī no citām vienībām paņemtos.

Kad kolonna bija saformēta, tā devās pa ceļu uz Gulbeni. Bija jau vēls vakars, kad braucām cauri pilsētiņai. Ļaudis ar bailēm noraudzījās uz mums pa atvērtiem logiem, uz ielām tikpat kā neviena neredzēja.

Stacijā sliežu ceļi bija pilni ar vilcienu sastāviem. Visi ar tā saucamiem lopu vagoniem ar "ķepluškām"[1], ar iebūvētām divstāvu dēļu nārām un aizrestotiem lodziņiem. Pēc saraksta mūs izvietoja pa vagoniem, katrā ap 40 cilvēku. Visi sagulties uz nāriņām nevarējām, tamdēļ daži pa nakti ierīkojās uz grīdas zem tām. Nakti nostāvējām Gulbenē un tikai otras dienas vidū izbraucām (..).

Atstājam Daugavpili. Braucam pāri robežai.

Ardievu, Latvija, ardievu, mīļā dzimtene! Kad atkal atgriezīšos pie tevis! Briesmīgi nomākta apziņa. Asaras tā vien spiežas acīs.

* P i e z ī m e: mēs toreiz vēl nēsājām agrākā parauga drēbes, bet ar Sarkanās armijas nozīmēm un uzšuvēm. Vēlāk noskaidrojām, ka tādu virsnieku neviens mūsu armijā nav pazinis, tā bijusi maskarāde.

[1] Apkures krāsniņas.

[66]

Skolotāju vajāšana

Uzstādot vispārīgo boļševisma upuru bilanci, pie tam ievērojot ne vien izglītības, bet arī citu resoru mācību iestāžu zaudējumus, Baigo gadu raksturo šādi skaitļi, kas pieņemami kā minimālie:

Pārcelti citā darbavietā, ar vai bez pazemējuma amatā no pedagoģiskā darba	ap 6000 skolotāju.
Atlaisti vai neciešamu apstākļu dēļ paši aizgājuši	1500 skolotāju.
Apcietināti un pēc tam pazuduši, jāpieņem, ka daļa no tiem nogalināta,	67 skolotāji.
Nogalināti	33 skolotāji.
Varmācīgi aizvesti uz Padomijas spaidu darbu vai nometināšanas vietām	372 skolotāji.

[67]
Skolēnu apcietināšana un sodīšana

Cēsu vidusskolā

(..)

Jau 1941. gada 6. jūnijā Rīgā parakstīts Iekšlietu tautas komisariāta lēmums par sešu Cēsu Skolēnu nacionālās apvienības vadošo locekļu apcietināšanu, un naktī no 6. uz 7. jūniju savās dzīvesvietās Cēsīs apcietināti U. Pēčs, D. Laiviņš, U. Ameriks, O. Stakalders, R. Kalniņš un T. Griķis. Karam sākoties, viņi visi aizvesti uz Krieviju. U. Pēčam, D. Laiviņam, U. Amerikam, O. Stakalderam tā paša gada 3. novembrī pasludināts nāvessods nošaujot, kas izpildīts Čkalovā 1941. gada 19. decembrī. T. Griķim un R. Kalniņam 1941. gada 3. decembrī Astrahaņā piespriests katram 10 gadu ieslodzījums. T. Griķis nomiris vergu darba nometnē jau 1942. gada 23. janvārī, R. Kalniņš nobendēts tā paša gada beigās – 23. decembrī.

(..)

Daugavpils 1. vidusskolā

(..)

No [1940. gada] 18. oktobra līdz 17. novembrim čeka arestēja 10 Daugavpils 1. vidusskolas organizācijas dalībniekus, arī viņu vadītāju Haraldu Muižnieku. 1941. gada 24. jūnijā viņi no Daugavpils cietuma aizvesti uz Krieviju un iesprostoti vergu darba nometnēs Krasnojarskas novadā. 1941.[1] gada 7. februārī PSRS Iekšlietu ministrijas Sevišķā apspriede noteikusi arī soda mēru: Haraldam Muižniekam (1921) – nāvessodu nošaujot, kas izpildīts 1942. gada 13. martā. Antons Baurovskis (1919), Oļegs Katalimovs (1922), Bruno Gulbis (1920), Ego Terinks (1922), Aleksandrs Svencis (1920), Juris Komarovskis (1920), Konstantīns Rozenbergs (1918), Jānis Kūliņš (1920), Kārlis Kalējs-Kalējiņš (1922) sodīts ar 10 gadiem ieslodzījumā, kas jāpavada Gulaga[2] nāves nometnēs. A. Baurovskis tur nomira jau 1942. gada 26. jūlijā, K. Kalējs-Kalējiņš 1943. gada 8. martā (..).

---

[1] Tā tekstā. Jābūt: 1942. gada.

[2] Saīsinājums no krievu val. *"Главное управление лагерей"* – literatūrā bieži lietots Nometņu galvenās pārvaldes (NGP) apzīmējums.

[68]

Baltijas Sevišķā kara apgabala Kara tribunāla priekšsēdētāja Mjasņikova 1941. gada 17. janvāra lūgums izpildīt nāvessodu O. Cielēnam

PILN[ĪGI] SLEPENI
Sērija "K"
Nr. 0026 1941. gada
17. janvārī

LPSR iekšlietu tautas komisāram
b. NOVIKAM
Rīgā

Baltijas Sevišķā kara apgabala[1] Kara tribunāla 1940. gada 6. decembra spriedumu par Otto Pētera dēla CIELĒNA notiesāšanu ar augstāko kriminālo soda mēru – NOŠAUŠANU – PSR Savienības Augstākās tiesas Kara kolēģija ir APSTIPRINĀJUSI.

Tādēļ es lūdzu Jūsu rīkojumu, lai Kara tribunāla spriedums par Otto Pētera dēlu CIELĒNU nekavējoties tiktu izpildīts, un minēto apsūdzēto NOŠAUT.

Vienu akta eksemplāru par sprieduma izpildīšanu attiecībā pret Otto Pētera dēlu CIELĒNU lūdzu steidzami nosūtīt Baltijas Sevišķā kara apgabala Kara tribunālam.

P i e l i k u m ā: sprieduma Nr. 0023 kopija.[2]

Baltijas Sevišķā kara apgabala
Kara tribunāla priekšsēdētājs
brigādes kara jurists *Mjasņikovs*

---

[1] Pie PSRS robežām esošie kara apgabali tika saukti par sevišķajiem kara apgabaliem. Arī Baltijas kara apgabals 1940.–1941. gadā tika saukts par Baltijas Sevišķo kara apgabalu.

[2] Netiek publicēta.

[69]

1941. gada 18. janvāra akts par nāvessoda izpildīšanu O. Cielēnam

PILNĪGI SLEPENI
1941. gada 18. janvārī

AKTS

Es, Lat[vijas] PSR IeTK komandants valsts drošības jaunākais leitnants Jermolajevs, pamatojoties uz Latvijas PSR iekšlietu tautas komisāra valsts drošības vecākā majora b. Novika rīkojumu Nr. 1703/2 un Baltijas Sevišķā kara apgabala Kara tribunāla rakstu Nr. 0026, klātesot Baltijas Sevišķā kara apgabala prokuroram 2. ranga kara juristam biedram Golovanovam un loceklim – 1. specdaļas priekšnieka vietniekam valsts drošības jaunākajam leitnantam biedram Krivickim, 1941. gada 18. JANVĀRĪ pulksten 23 izpildījām[1] spriedumu Baltijas Kara apgabala Kara tribunāla notiesātajam, 1897. gadā Cēsu apriņķī dzimušajam, latvietim, bezpartijiskam CIELĒNAM Otto Pētera dēlam. Cielēns Otto Pētera dēls ir nošauts.

Latvijas PSR IeTK komandants
valsts drošības jaunākais leitnants
Jermolajevs

BSKA kara prokurors 2. ranga kara jurists
Golovanovs

[Komisijas] loceklis, 1. specdaļas priekšnieka vietnieks
valsts drošības jaunākais leitnants
Krivickis

[1] Tā dokumentā.

[70]

Baltijas Sevišķā kara apgabala Kara tribunāla 1941. gada 18. janvāra spriedums ģenerāļa K. Goppera lietā

PILNĪGI SLEPENI
Kopija
1941. gada 18. janvārī

SPRIEDUMS Nr. 0018
Padomju Sociālistisko Republiku Savienības vārdā

Baltijas Sevišķā kara apgabala Kara tribunāls slēgtā tiesas sēdē Latvijas PSR, Rīgā, sekojošā sastāvā – tiesas sēdes priekšsēdētājs brigādes kara jurists MJASŅIKOVS un locekļi – 2. ranga kara jurists BREZGINS un majors VINOGRADOVS, piedaloties sekretāram kara juristam KUDEĻŅIKOVAM, izskatīja 1941. gada lietu Nr. 0031 par pilsoņa GOPPERA Kārļa Ivana dēla[1], dzimuša 1876. gadā Latvijas PSR Valkas apriņķa Plāņu pagasta Maskatu mājās, latvieša, pēc sociālās izcelsmes zemnieka, bijušā cara un Latvijas armijas ģenerāļa, bezpartijiska, ziņu par sodāmību nav, apsūdzību noziegumos pēc KPFSR Krimināl kodeksa $58.^{4}$, $58.^{2}$, $58.^{10}$ 1. daļas, $58.^{11}$ un $58.^{13}$ panta.

Pēc iepriekšējās un tiesas izmeklēšanas materiāliem Kara tribunāls KONSTATĒJA:

Apsūdzētais GOPPERS, būdams naidīgi noskaņots pret komunistisko kustību, ilgā laika posmā aktīvi cīnījās pret strādnieku šķiru un padomju varu. 1917. gadā, būdams cara armijā, aktīvi cīnījās pret komunistisko ietekmi armijā. No 1917. gada decembra līdz 1919. gada janvārim Petrogradā aktīvi darbojās rezerves pulku formēšanā Pagaidu valdības aizsardzībai. Pēc Satversmes sapulces padzīšanas GOPPERS, lai veiktu organizētu bruņotu cīņu pret padomju varu, iestājās "Dzimtenes un brīvības aizsardzības savienībā", kur pildīja vadošu darbu. 1918. gadā bija viens no bruņotā kontrrevolucionārā dumpja vadītājiem Jaroslavļā, kur viņa vadībā tika izdarīti vietējo atbildīgo padomju darbinieku aresti, daļa no viņiem tika nošauta. Pēc minētā dumpja apspiešanas dienēja komandējošos amatos "Samaras valdības" un Kolčaka baltajās armijās, līdz 1920. gadam aktīvi cīnoties pret Sarkano armiju. Pēc atgriešanās Latvijā līdz 1940. gadam bija jaunatnes skautu organizācijas vadītājs. Sākot ar 1920. gadu, GOPPERS izdeva savus memuārus un publicēja rakstus, kurus izplatīja Latvijā un kuros pauda pretpadomju uzskatus un apmeloja boļševikus.

Tādējādi, atzīstot GOPPERA Kārļa Ivana d. vainu, kas pierādīta noziegumos, kas paredzēti KPFSR Krimināl kodeksa $58.^{4}$, $58.^{2}$, $58.^{10}$ 1. daļā un $58.^{11}$ un $58.^{13}$ pantā,

[1] Tā dokumentā.

apgabala Kara tribunāls, pamatojoties uz KPFSR Kriminālprocesa kodeksa 319. un 320. pantu,

NOSPRIEDA:

GOPPERAM Kārlim Ivana d. pēc nozieguma kopības, par viņa izdarītajiem noziegumiem saskaņā ar KPFSR Kriminālkodeksa 58.[2] pantu piemērot augstāko kriminālo soda mēru – NOŠAUŠANU, ar visa viņam piederošā īpašuma konfiskāciju.

Spriedums var tikt pārsūdzēts kasācijas kārtībā 72 stundu laikā no kopijas iesniegšanas notiesātajam (..).

Oriģināls ar attiecīgajiem parakstiem.

Baltijas Sevišķā kara apgabala Kara tribunāla sekretārs

[71]

Izvilkums no PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1941. gada 22. marta sēdes protokola

Kopija
Maskavā 1941. gada 22. martā

Izraksts
no PSRS Augstākās Padomes Prezidija sēdes protokola
Nr. 9/96/p.s.

K l a u s ī j ā s: GOPPERA Kārļa Ivana d., notiesāta ar Baltijas Sevišķā kara apgabala Kara tribunāla 1941. gada 18. janvāra spriedumu saskaņā ar KPFSR Krimināl kodeksa $58.^{2}$, $58.^{11}$, $58.^{10}$ 1. daļas un $58.^{4}$ un $58.^{13}$ pantu ar augstāko soda mēru, apžēlošanas lūgumu.

N o l ē m a: Lūgumu par GOPPERA K. I. apžēlošanu noraidīt.

Izraksts pareizs: PSRS Augstākās tiesas Kara kolēģijas sekretāra vietā –
2. ranga tehniķis intendants *Šumanovs*

Baltijas Sevišķā kara apgabala Kara tribunāla tiesas sekretārs
kara jurists *Kudeļņikovs*

A t z ī m e s d o k u m e n t ā:
Spriedums izpildīts 25. 03. 41.

[72]

PSRS Augstākās tiesas Kara kolēģijas 1941. gada 7. jūlija spriedums H. Celmiņa lietā

[1941. gada 7. jūlijā]

SPRIEDUMS
Padomju Sociālistisko Republiku Savienības vārdā

PSR Savienības Augstākās tiesas Kara kolēģija slēgtā tiesas sēdē Maskavā 1941. gada 7. jūlijā šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs 1. ranga kara jurists b. Bukanovs un locekļi – 1. ranga kara juristi Čepcovs un Bojarkins, piedaloties sekretāram 3. ranga kara juristam Šuram, izskatīja CELMIŅA Hugo Pētera d. – dzimuša 1877. gadā, bijušā Latvijas Saeimas Ministru prezidenta[1] lietu apsūdzībā pēc KPFSR Krimināl kodeksa 58.[4], 58.[10], 58.[11], 58.[13] panta.

Iepriekšējā un tiesas izmeklēšanā ir konstatēts, ka CELMIŅŠ 1919. gadā brīvprātīgi iestājies kontrrevolucionārajā Latvijas armijā un, būdams kapteiņa dienesta pakāpē, aktīvi piedalījās cīņās pret Sarkanās armijas daļām.

Būdams reakcionārās kulaku partijas "Zemnieku savienība" vadītājs un bijušās Latvijas valdības loceklis, CELMIŅŠ darbojās, lai apspiestu revolucionāro kustību, tādējādi izdarot noziegumus, kas paredzēti KPFSR Krimināl kodeksa 58.[4], 58.[10] 1. daļā, 58.[13] un 58.[11] pantā.

Pamatojoties uz iepriekš teikto un atbilstoši KPFSR Kriminālprocesa kodeksa 319. un 320. pantam, PSRS Augstākās tiesas Kara kolēģija

NOSPRIEDA:

CELMIŅAM Hugo Pētera d. piemērot augstāko krimināl soda mēru – NOŠAUŠANU, ar viņam piederošās mantas konfiskāciju.

Spriedums ir galīgs un nav pārsūdzams.

Priekšsēdētājs: *Bukanovs*

Locekļi: *Čepcovs, Bojarkins*

Atzīmes dokumentā:
Spriedums izpildīts 30. 07. 41.
PSRS IeTK 1. specdaļas 17. 08. 41. ziņojums Nr. 717-13996, ienākošais – 393095 – 25. 08. 41.

[1] Tā dokumentā.

[73]

Valsts drošības tautas komisariāta Ordžonikidzes novada pārvaldes 1941. gada 4. jūlija lēmums par bijušā Latvijas Valsts prezidenta K. Ulmaņa apcietināšanu

Apstiprinu:
Ordžonikidzes novada
VDTK pārvaldes priekšnieks
valsts drošības dienesta majors
(nesalasāms paraksts)
1941. g. ... jūlijā

Vorošilovskā 1941. gada 4. jūlijā

Arestu sankcionēju
(prokurora nesalasāms paraksts)
1941. gada 4. jūlijā
plkst. 22.00

LĒMUMS
(apcietināšanai)

Es, Ordžonikidzes novada VDTK 3. daļas 2. nodaļas priekšnieka pienākumu pagaidu izpildītājs valsts drošības dienesta seržants Samarcevs, izskatījis Ordžonikidzes novada VDTKP ienākušos materiālus par Kārļa U L M A Ņ A Indriķa d., 63 gadi, latvietis, noziedzīgo darbību,

a t r a d u:

ka pēc esošajiem materiāliem K. U L M A Ņ I S tiek atmaskots kontrrevolucionārā darbībā.

N o l ē m u:

Kārli Ulmani Indriķa d., dzīvojošu Vorošilovskā, Dzeržinska ielā Nr. 104, apcietināt un izdarīt pie viņa kratīšanu.

Izmeklētājs: VDTKP 3. daļas 2. nodaļas priekšn[ieka]
pienākumu pagaidu izpildītājs
valsts drošības dienesta seržants *Samarcevs*

Piekrītu: VDTKP 3. daļas priekšnieks valsts drošības dienesta
vec[ākais] leitnants *Korčagins*

[74]

K. Ulmaņa 1942. gada 1. septembra personiskās kratīšanas protokols

Baku 1942. gada 1. septembrī

Protokols Nr. 2192
par pilsoņa Kārļa Ulmaņa Indr[iķa] d.
personisko kratīšanu

Es, Azerb[aidžānas] PSR IeTK Valsts drošības pārvaldes cietuma pr[iekšnie]ka dežurējošais palīgs Volodins, klātesot Hačaturovam, 1942. g. 1. IX izdarīju arestētā personisko kratīšanu; izdarot kratīšanu, atrasts:

suka, zobu 1 gab.,
glāzīte, plastmasas 1 gab.

Visas uzskaitītās mantas atņemtas un nodotas Iekšējā cietuma noliktavā. Kratīšanas laikā sūdzību no pils[oņa] [K. Ulmaņa] nebija.

Kratīšanu izdarīja: cietuma pr[iekšnie]ka
dežurējošais palīgs *Volodins*

Piedalījās: *Hačaturovs*

Protokola norakstu saņēmu: *K. I. Ulmanis*

[75]

1943. gada 9. janvāra lēmums par K. Ulmaņa izmeklēšanas lietas izbeigšanu

Krasnovodskā 1943. gada 9. janvārī

Apstiprinu:
Krasnovodskas apgabala
IeTKP valsts drošības dienesta
kapteinis Matvejevs
1943. g. 9. janvārī

LĒMUMS
par izmeklēšanas lietas izbeigšanu

Es, T[urkmēnijas] PSR Krasnovodskas apgabala IeTKP izmeklētājs valsts drošības dienesta jaun[ākais] leitnants Poļakovs, izskatījis izmeklēšanas lietu Nr. 17210 par Kārļa Ulmaņa Indriķa d. apsūdzību KPFSR K[rimināl]k[odeksa] 58. [panta] 4. [punktā] paredzētajos noziegumos,

a t r a d u:

ULMANI Kārli Indriķa d. Ordžonikidzes novada IeTK pārvalde ir arestējusi 1941. g. 4. jūlijā un saukusi pie krimināl atbildības pēc KPFSR K[rimināl]k[odeksa] 58. [panta] p[unkta].

Sakarā ar IeTK Vorošilovskas Iekšējā cietuma evakuāciju apsūdzētais ULMANIS etapēts uz Krasnojarskas cietumu Nr. 1, bet pārvietošanas laikā sakarā ar vārgo stāvokli 1942. g. 14. IX bija atstāts stacionārai ārstēšanai Krasnovodskas cietumā Nr. 2, kur viņš 1942. g. 20. IX miris, par ko lietā ir atbilstošs ar 1942. g. 21. IX datēts akts par miršanu;

n o l ē m u:

izmeklēšanas lietas Nr. 17210 par apsūdzību Kārlim Ulmanim Indriķa d., dzimis 1877. g. Latvijā, latvietis, bezpartijisks, bijis Latvijas Republikas prezidents, turpmāko izmeklēšanu izbeigt sakarā ar apsūdzētā nāvi.

Lietu nodot T[urkmēnijas] PSR IeTK 1. specdaļai glabāšanai arhīvā.

Krasnovodskas apgabala IeTK izmeklētājs
valsts drošības dienesta jaun[ākais] leitnants *Poļakovs*

Piekrītu: IeTK nodaļas priekšnieks
valsts drošības dienesta
jaun[ākais] leitnants *Šakirovs*

[76]
PSRS Iekšlietu tautas komisariāta 1941. gada jūnijā sagatavotais deportācijas plāns Lietuvā, Latvijā, Igaunijā un Moldāvijā

PILN[ĪGI] SLEPENI

Apstiprinu
PSR Savienības iekšlietu tautas komisārs
(L. Berija)

1941. gada ...[1] jūnijā

No Lietuvas[PSR], Latvijas[PSR], Igaunijas[PSR] un Moldāvijas PSR izsūtāmo speckontingentu pārsūtīšanas, izvietošanas un darbā iekārtošanas pasākumu plāns

1. Izsūtāmo ģimeņu galvas[2] –		22 885 cilvēkus nosūtīt:
a) no Moldāvijas PSR	– uz Kozeļskas nometni	5000 cilvēkus
	– uz Putivļas nometni	3000 cilvēkus
b) no Lietuvas PSR	– uz Starobeļskas nometni	4450 cilvēkus
c) no Latvijas PSR	– uz Juhnovas nometni	5770 cilvēkus
d) no Igaunijas PSR	– uz Starobeļskas nometni	4665 cilvēkus

2. Izsūtāmos kriminālnoziedzniekus – 4159 cilvēkus nosūtīt, vēlāk tos noformējot PSRS Iekšlietu tautas komisariāta Sevišķajā apspriedē, uz Iekšlietu tautas komisariāta labošanas meža darbu nometnēm:

a) no Lietuvas PSR	– uz Usoļlagu	1288 cilvēkus
b) no Latvijas PSR	– uz Belbaltlagu	1180 cilvēkus
	– uz Oņegas [nometni]	1000 cilvēkus
c) no Igaunijas PSR	– uz Usoļlagu	601 cilvēku

3. Izsūtāmos ģimenes locekļus – 46 557 cilvēkus izsūtīt kā nometinātos uz šādām republikām, novadiem un apgabaliem:

a) no Lietuvas PSR	– uz Komi APSR	3600 cilvēkus
b) no Latvijas PSR	– uz Krasnojarskas novadu	6850 cilvēkus
c) no Igaunijas PSR	– uz Altaja novadu	9115 cilvēkus
d) no Moldāvijas PSR	– uz Dienvidkazahijas apgabalu,	
	– uz Aktjubinskas apgabalu,	

[1] Datums nav minēts.
[2] Domāti vīrieši – ģimenes apgādnieki.

– uz Karagandas apgabalu,
– uz Kustanajas apgabalu,
– uz Kzilordas apgabalu 11 000 cilvēkus
– uz Omskas apgabalu 6000 cilvēkus
– uz Novosibirskas apgabalu 10 000 cilvēkus
e) rezerve – uz Kirovas apgabalu 6000 cilvēkus
4. Izsūtāmās prostitūtas – 794 cilvēkus nosūtīt:
a) no Lietuvas un Latvijas PSR – uz Kazahijas PSR 794 cilvēkus

5. Lai Starobeļskas nometnē uzņemtu no Lietuvas un Igaunijas PSR izsūtāmo ģimeņu galvas, ne vēlāk kā līdz 1941. gada 15. jūnijam izvest šajā nometnē turētos pārbēdzējus – 6000 cilvēkus, to skaitā arī tos, kuri ar ieslodzījumu IeTK labošanas darbu nometnēs nav notiesāti, vēlāk izskatot viņu lietas PSRS IeTK Sevišķajā apspriedē.

6. Juhnovas nometnē turētos 300 cilvēkus – kas internēti līdz 1941. gada 11. jūnijam – pārvest uz Kozeļskas karagūstekņu nometni.

7. Ešelonu konvojēšanu ceļā un karagūstekņu nometņu apsardzību uzdot Iekšlietu tautas komisariāta Konvoja karaspēkam.

8. Ģimeņu galvu uzskaiti, režīmu un ēdināšanu karagūstekņu nometnēs uzdot IeTK Karagūstekņu pārvaldei. Apgāde notiek uz PSRS IeTK Nometņu galvenās pārvaldes rēķina.

9. Ģimeņu galvu operatīvo apkalpošanu viņu turēšanas laikā karagūstekņu nometnēs uzdot šo nometņu Sevišķajām daļām un VDTK teritoriālajām pārvaldēm.

10. Nepieciešamā ritošā sastāva nodrošināšanu, lai pārvietotu no Moldāvijas, Lietuvas, Latvijas un Igaunijas PSR izsūtāmo kontingentu, kā arī ešelonu kustības novērošanu brauciena laikā un savlaicīgu paziņošanu izvietojuma vietās IeTK un VDTK pārvaldēm uzdot PSRS IeTK Pārvadājumu daļas priekšniekam valsts drošības kapteinim b. Zikejevam.

11. Pārsūtāmo ēdināšanu brauciena laikā veikt ar PSRS Tirdzniecības tautas komisariāta dzelzceļa bufešu palīdzību, balstoties uz aprēķinu – 3 rubļi, ieskaitot 600 gramus maizes, uz cilvēku diennaktī.

Ēdināšanas organizēšanu brauciena laikā uzdot IeTK Nometņu galvenās pārvaldes Vispārējās apgādes daļai (priekšnieka vietniekam b. Sluckim) (..).

12. Operācijas veikšanas izdevumus, kas saistīti ar 60 000 izsūtāmo cilvēku pārsūtīšanu līdz izsūtīšanas vietām un kas aprēķināti saskaņā ar pievienoto tāmi[1] 13 000 000 rubļu apmērā, segt uz PSRS IeTK un VDTK tāmes rēķina.

13. Attiecīgajiem IeTK un VDTK pārvaldēm uzdot nometinātos izvietot un iekārtot darbā, nosūtot viņus darbā uz mežrūpniecības uzņēmumiem, sovhoziem un mājamatniecības arteļiem.

---

[1] Netiek publicēta.

14. Nometināto uzskaites veikšanu uzdot teritoriālo IeTK un VDTK teritoriālo pārvalžu 1. specdaļām.

PSRS Iekšlietu tautas komisariāta Nometņu galvenās pārvaldes priekšnieks
valsts drošības vecākais majors
V. Nasedkins

Piekrītam:
PSRS valsts drošības tautas komisāra vietnieks *Kobulovs*
PSRS iekšlietu tautas komisāra vietnieks *Černišovs*

Atzīmes dokumentā:
Pasākumus apstiprinu.
Izpildi uzdodu b.b. Černišovam un Nasedkinam.
L. Berija. 14./VI 41.

[77]

PSRS valsts drošības tautas komisāra vietnieka I. Serova instrukcija par deportācijas veikšanas kārtību Lietuvas PSR, Latvijas PSR un Igaunijas PSR

PILNĪGI SLEPENI

Instrukcija
par operācijas veikšanas kārtību, lai no Lietuvas, Latvijas un Igaunijas izsūtītu pretpadomju elementus

1. Vispārējais stāvoklis

Pretpadomju elementu izsūtīšana no Baltijas republikām ir uzdevums ar lielu politisku nozīmi. Tā sekmīga izpilde ir atkarīga no tā, cik rūpīgi apriņķu operatīvās troikas un operatīvie štābi pratīs izstrādāt operācijas veikšanas plānu un iepriekš paredzēt visu nepieciešamo. Pie tam ir jāseko, lai operācija notiktu bez trokšņa un panikas, tā, lai nepieļautu nemierus un citus ekscesus ne tikai no izsūtāmo, bet arī no noteiktas tās apkārtējo iedzīvotāju daļas puses, kura pret padomju varu ir noskaņota naidīgi.

Tālāk ir izklāstīti norādījumi par operācijas veikšanas kārtību. Tie ir jāievēro, taču atsevišķos gadījumos tie darbinieki, kuri veic operāciju, ņemot vērā operācijas konkrēto apstākļu īpatnības, var pieņemt un viņiem ir jāpieņem arī citi lēmumi, kas ir vērsti uz to pašu mērķi – bez trokšņa un panikas izpildīt viņiem doto uzdevumu.

2. Instruēšanas kārtība

Apriņķu troika operatīvo grupu instruktāžu veic iepriekš, maksimāli īsā laikposmā pirms operācijas sākuma, ņemot vērā laiku, kurš ir nepieciešams nokļūšanai līdz operācijas vietai.

Apriņķu troikas jau iepriekš sagatavo nepieciešamo transportu, lai aizvestu operatīvās grupas uz operācijas vietu ciemā.

Jautājumā par nepieciešamā autotransporta un pajūgu transporta piešķiršanu apriņķu troikas vienojas uz vietām ar padomju un partijas organizāciju vadītājiem.

Instruktāžas telpām jābūt iepriekš rūpīgi sagatavotām, jāņem vērā to ietilpība, tas, kāda ir ieeja un izeja, kā arī iespēja tajās iekļūt nepiederošām personām.

Ēkai instruktāžas laikā no operatīvo darbinieku vidus ir jānodrošina apsardze. Ja kāds no operācijas dalībnieku sastāva nav ieradies, apriņķa troika nekavējoties veic pasākumus, lai to, kurš nav ieradies, nomainītu ar kādu citu no rezerves, kas jau iepriekš ir paredzēta.

Iecirkņu troikas sapulcējušos informē par valdības lēmumu izsūtīt no konkrētās republikas vai rajona uzskaitīto pretpadomju kontingentu. Pie tam īsi raksturo izsūtāmos. Instruktāžā īpaša klātesošo (vietējo) padomju un partijas darbinieku uzmanība ir jāvērš uz to, ka izsūtāmie ir padomju tautas ienaidnieki, tādēļ no viņu puses nav izslēgta bruņota uzbrukuma iespēja.

3. Dokumentu saņemšanas kārtība

Pēc operatīvo grupu kopējās instruktāžas tām ir jāizsniedz dokumenti par izsūtāmajiem. Izsūtāmo personīgās lietas ir jāsagatavo iepriekš un jāsakārto pa operatīvajām grupām, pagastiem un ciemiem, lai, tās izsniedzot, nebūtu nekādas aizķeršanās.

Pēc personīgo lietu saņemšanas operatīvās grupas vecākais iepazīstas ar to ģimeņu, kuras viņam ir jāizsūta, personīgajām lietām. Pie tam viņš noskaidro ģimenes sastāvu, vai ir aizpildīšanai nepieciešamās veidlapas par izsūtāmo, transports izsūtāmā pārvešanai, kā arī saņem izsmeļošas atbildes uz viņam neskaidrajiem jautājumiem.

Vienlaicīgi ar dokumentu izsniegšanu apriņķa troika katram operatīvās grupas vecākajam paskaidro, kur atrodas izsūtāmo ģimenes, un norāda kustības maršrutu uz izsūtīšanas vietu. Tiek norādīts arī operatīvā sastāva braukšanas ceļš ar izsūtāmajām ģimenēm līdz iekraušanas dzelzceļa stacijai. Ir nepieciešams arī norādīt karaspēka grupas rezervi, ja gadījumā to vajadzētu izsaukt kaut kādu ekscesu laikā.

Visam operatīvajam sastāvam tiek pārbaudīts, vai ir sagatavoti un kādā stāvoklī ir ieroči un munīcija. Ieročiem ir jābūt pilnā kaujas gatavībā, pielādētiem, bet patrona patrontelpā netiek iebīdīta. Ieroči tiek lietoti tikai izņēmuma gadījumā, kad izdarīts uzbrukums operatīvajai grupai, bruņots uzbrukums vai izrādīta pretošanās.

4. Izsūtīšanas kārtība

Ja apdzīvotajā vietā tiek veikta vairāku ģimeņu izsūtīšana, šajā ciemā par izsūtīšanas vecāko tiek norīkots viens no operatīvajiem darbiniekiem, kura vadībā operatīvais sastāvs dodas uz šo ciemu.

Ieradušās ciemā (ievērojot nepieciešamo konspirāciju), operatīvās grupas saistās ar vietējiem varas pārstāvjiem – ciemu padomju priekšsēdētājiem, sekretāriem vai locekļiem un pie viņiem noskaidro izsūtāmo ģimeņu precīzu dzīvesvietu. Pēc tam operatīvās grupas kopā ar tiem varas pārstāvjiem, kuri norīkoti īpašuma aprakstīšanai, dodas pie izsūtāmo ģimenēm.

Operācija tiek uzsākta rītausmā. Ieejot izsūtāmā mājā, operatīvās grupas vecākais vienā istabā sapulcina visu izsūtāmā ģimeni, pie tam veicot visus nepieciešamos piesardzības pasākumus pret jebkādiem iespējamiem ekscesiem.

Pēc saraksta pārbaudot ģimenes sastāvu, viņš noskaidro iztrūkstošo un slimo atrašanās vietu, pēc tam iesaka nodot esošos ieročus. Neatkarīgi no tā, vai ieroči tiek nodoti vai ne, jāveic izsūtāmo personīga pārmeklēšana, bet pēc tam arī visu telpu kratīšana ar nolūku atrast ieročus.

Telpu kratīšanas laikā izsūtāmo uzraudzīšanai tiek norīkots viens no operatīvās grupas locekļiem. Ja kratīšanas laikā ieroči tiek atrasti nelielā daudzumā, tos paņem operatīvā grupa, sadalot savā starpā. Ja ieroči tiek atrasti daudz, tad tos ar izņemtiem aizslēgiem sakrauj pajūgā vai automašīnā, ar kuru ieradusies operatīvā grupa. Munīciju iepako un iekrauj kopā ar šautenēm.

Nepieciešamības gadījumā ieroču pārvešanai tiek mobilizēti pajūgi ar atbilstošu apsardzi.

Ieroču, kontrrevolucionāru lapiņu un literatūras, ārzemju valūtas, liela daudzuma vērtslietu utt. atrašanas gadījumā par to uz vietas tiek sastādīts īss kratīšanas protokols, kurā tiek norādīts par ieroču vai kontrrevolucionāras literatūras atrašanu. Ja tiek izrādīta bruņota pretestība, tad jautājumu par to personu, kuras izrādījušas bruņotu pretestību, aresta nepieciešamību un nogādāšanu Valsts drošības tautas komisariāta apriņķa daļā izlemj apriņķu troikas.

Par tām izsūtāmām personām, kuras līdz izsūtīšanai ir paslēpušās vai ir slimas, tiek sastādīts akts ar padomju un partijas aktīva pārstāvja parakstu.

Pēc kratīšanas izsūtāmajiem paziņo, ka viņi saskaņā ar valdības lēmumu tiks izsūtīti uz citiem Padomju Savienības apgabaliem.

Izsūtāmajam ir atļauts ņemt sev līdzi mājturības lietas, kuru svars nepārsniedz 100 kilogramu:

1) apģērbu,
2) apavus,
3) veļu,
4) gultas piederumus,
5) ēdamtraukus,
6) tējas traukus,
7) virtuves piederumus,
8) pārtiku – ar aprēķinu, lai būtu mēneša rezerve vienai ģimenei,
9) esošo naudu,
10) lādi vai kasti mantu ievietošanai.

Nav ieteicams ņemt līdzi lielas mantas.

Izsūtot kontingentu no lauku vietām, ir atļauts ņemt līdzi sīko lauksaimniecības inventāru: cirvjus, zāģus un citas lietas, kas tiek sasietas kopā un iesaiņotas atsevišķi no pārējām mantām, lai, iekraujot ešelonā, tās novietotu speciāli iedalītajos kravas vagonos. Lai tās nesajauktu ar svešām mantām, uz iesaiņotajām mantām ir jāuzraksta izsūtāmā vārds, uzvārds un ciems.

Iekraujot šīs mantas pajūgā, tiek veikti pasākumi, lai izsūtāmais nevarētu tās izmantot pretestības izrādīšanai laikā, kad kolonna brauc pa šoseju.

Vienlaicīgi ar operatīvo grupu veikto iekraušanas darbu klātesošie padomju un partijas organizāciju pārstāvji saskaņā ar saņemtajiem norādījumiem veic īpašuma aprakstīšanu un tā saglabāšanas organizēšanu.

Ja izsūtāmajam pašam ir pārvietošanās līdzekļi, tad viņa mantas tiek iekrautas pajūgā un kopā ar ģimeni nosūtītas uz paredzēto iekraušanas punktu.

Ja izsūtāmajam pārvietošanās līdzekļu nav, tad pēc operatīvās grupas vecākā norādījuma pajūgus mobilizē ciema vietējā vara.

Visas personas, kuras operācijas veikšanas laikā ieiet izsūtāmā mājā vai tur atrodas operācijas veikšanas laikā, ir jāaiztur līdz operācijas beigām, pie tam ir jānoskaidro viņu attiecības ar izsūtāmajiem. Tas tiek darīts ar mērķi, lai aizturētu policistus, žandarmus un citas personas, kuras slēpjas un tiek meklētas.

Kad aizturētie ir pārbaudīti un noskaidrots, ka viņi ir tā kontingenta personas, kurš mūs neinteresē, tie ir jāatbrīvo.

Ja operācijas veikšanas laikā pie izsūtāmā mājas sāk sapulcēties ciema iedzīvotāji, tad viņiem ir jāiesaka izklīst pa mājām, turklāt nepieļaujot pūļa izveidošanos.

Ja izsūtāmais atsakās atvērt savas mājas durvis, kaut arī viņam ir zināms, ka ir ieradušies Valsts drošības tautas komisariāta darbinieki, tad durvis ir jāuzlauž.

Atsevišķos gadījumos palīgā tiek piesaistītas operatīvās grupas, kas šai vietā operāciju veic kaimiņos.

Izsūtāmo nogādāšana no ciema uz savākšanas punktu dzelzceļa stacijā noteikti tiek veikta diennakts gaišajā laikā, pie tam ir jācenšas, lai katras ģimenes sagatavošanās neilgtu vairāk par divām stundām.

Visos gadījumos operācijas laikā ir jārīkojas stingri un noteikti, bez jebkādas kņadas, trokšņa un panikas.

Kategoriski ir aizliegts atņemt izsūtāmajiem jebkādas mantas, izņemot ieročus, kontrrevolucionāro literatūru un valūtu, kā arī izlietot izsūtāmo pārtikas produktus.

Brīdināt visus operācijas dalībniekus par visstingrāko tiesas atbildību, ja tiks mēģināts piesavināties kādas izsūtāmo mantas.

5. Kārtība, kādā tiek atšķirta ģimene no ģimenes galvas

Sakarā ar to, ka liels daudzums izsūtāmo ir jāarestē un jāievieto speciālās nometnēs, bet viņu ģimenes tiek nosūtītas uz noteiktu apgabalu speciālā nometinājuma vietām, operācija – kā izsūtāmo ģimenes locekļu, tā arī ģimenes galvu arestēšana izsūtīšanai[1] – ir jāveic vienlaicīgi, nepaziņojot viņiem par viņu turpmāko atšķiršanu. Pēc

[1] Oriģinālā: "*изъятие*".

tam, kad ir izdarīta kratīšana un personīgajai lietai ir noformēti attiecīgie dokumenti, izsūtāmā dzīvoklī operatīvais darbinieks aizpilda dokumentus par ģimenes galvu, ieliek tos viņa personīgajā lietā, bet dokumenti, kuri ir informēti par ģimenes locekļiem, tiek ielikti izsūtāmās ģimenes personīgajā lietā. Visas ģimenes aizvešana līdz iekraušanas stacijai notiek vienā pajūgā, un tikai iekraušanas stacijā ģimenes galvu nošķir no ģimenes speciāli ģimenes galvām paredzētajā vagonā.

Savākšanas laikā izsūtāmo dzīvoklī ģimenes galvu brīdināt par to, ka vīriešu personiskās mantas ir jāsaliek atsevišķā čemodānā, jo izsūtāmajiem vīriešiem sanitārā apskate notiks atsevišķi no sievietēm un bērniem.

Iekraušanas stacijās tās ģimenes galvas, kuras ir paredzēts arestēt, iekraut speciāli viņiem paredzētajos vagonos, kurus norādīs šim nolūkam norīkotais operatīvais darbinieks.

6. Izsūtāmo konvojēšanas kārtība

Darbiniekam, kurš konvojē pajūgos braucošo izsūtāmo kolonnu, ir aizliegts sēsties izsūtāmo pajūgos. Darbiniekiem ir jāiet izsūtāmo kolonnai blakus un aiz tās. Konvoja vecākais periodiski apstaigā visas kolonnas, pārbaudot to virzīšanās pareizumu.

Izsūtāmo kolonnai virzoties cauri apdzīvotajām vietām, kā arī garām pretimnācējiem, konvojam ir jābūt īpaši vērīgam, raugoties, lai nebūtu bēgšanas gadījumu, nepieļaujot jebkādas pārvietojamo sarunas ar satiktajiem cilvēkiem.

7. Iekraušanas kārtība ešelonos

Katrā iekraušanas punktā atbildīgais par iekraušanu ir operatīvās troikas loceklis un šim mērķim speciāli norīkota persona.

Operācijas dienā iekraušanas punkta priekšnieks kopā ar ešelona priekšnieku un Iekšlietu tautas komisariāta Konvoja karaspēka priekšnieku pārbauda, kā iedotie dzelzceļa vagoni ir nodrošināti ar visu nepieciešamo (nārām, klozetpodiem, lukturiem, restēm u. c.), un norunā ar ešelona priekšnieku par izsūtāmo pieņemšanas kārtību.

Stacijas iekraušanas vietu aplenc Iekšlietu tautas komisariāta Konvoja karaspēka sarkanarmieši.

Operatīvo grupu vecākie nodod ešelona priekšniekam vienu katra vagona izsūtāmo saraksta eksemplāru. Ešelona priekšnieks pēc šā saraksta izsauc izsūtāmos, katru uzvārdu rūpīgi pārbauda un izsūtāmajam ierāda vietu vagonā.

Mantas vagonā tiek iekrautas kopā ar izsūtāmajiem, izņemot sīko lauksaimniecības inventāru, kuru iekrauj atsevišķā vagonā.

Izsūtāmos vagonos iekrauj pa ģimenēm, sadalīt ģimenes ir aizliegts (izņemot arestam paredzētās ģimenes galvas). Ir jāaprēķina, lai vagonā būtu līdz 25 cilvēkiem.

Pēc tam kad vagons ir piepildīts ar nepieciešamo ģimeņu daudzumu, tas tiek aiztaisīts.

Pēc cilvēku pieņemšanas un sasēdināšanas ešelonā ešelona priekšnieks atbild par visiem viņam nodotajiem cilvēkiem un viņu nogādāšanu uz norādīto vietu.

Operatīvās grupas vecākais pēc izsūtāmo nodošanas raksta apriņķa operatīvās troikas priekšniekam ziņojumu, kurā īsi norāda izsūtāmā uzvārdu, to, vai ir atrasti ieroči un kontrrevolucionāra literatūra, kā arī par to, kā operācija norisējusi.

Kad izsūtāmie ir ievietoti ešelonā un ziņojums par veiktās operācijas rezultātiem ir iesniegts, operatīvās grupas dalībnieki ir brīvi un rīkojas pēc Valsts drošības tautas komisariāta apriņķa daļas priekšnieka norādījuma.

PSRS valsts drošības tautas komisāra vietnieks,
valsts drošības 3. ranga komisārs (Serovs)

[78]

1941. gada 14. jūnija deportācijas akcijas norise

(..) 1941. gada 14. maija PSRS VK(b)P CK un TKP pilnīgi slepenais lēmums Nr. 1299-526 "Par sociāli svešu elementu izsūtīšanu no Baltijas republikām, Rietumukrainas, Rietumbaltkrievijas un Moldāvijas" paredzēja izsūtīt:

1) kontrrevolucionāru organizāciju locekļus un viņu ģimenes;

2) bijušos žandarmus, policijas un cietumu darbinieku vadošo sastāvu, kā arī ierindas policistus un cietuma darbiniekus, ja par viņiem ir kompromitējoši materiāli;

3) bijušos muižniekus, tirgotājus (ar gada apgrozījumu virs 150 tūkstošiem latu), bijušos fabrikantus (ar gada apgrozījumu virs 200 tūkstošiem latu) un bijušos lielākos buržuāzisko valdību ierēdņus;

4) bijušos virsniekus, par kuriem ir kompromitējoši materiāli (tajā skaitā arī tos, kuri dienējuši Sarkanās armijas teritoriālajos korpusos);

5) uz nāvi notiesāto vai nelegālā stāvoklī pārgājušo kontrrevolucionāro organizāciju dalībnieku ģimenes locekļus;

6) personas, kuras repatriācijas kārtībā ieradušās no Vācijas vai izbraukušas uz Vāciju, ja par viņām ir kompromitējoši materiāli;

7) bēgļus no Polijas, ja viņi atteikušies pieņemt padomju pilsonību;

8) kriminālelementus, kuri turpina savu noziedzīgo darbību;

9) policijā reģistrētas prostitūtas, ja viņas turpina savu iepriekšējo nodarbošanos.

Minētajā lēmumā norādīts, ka ar kompromitējošiem materiāliem jāsaprot materiāli par pretpadomju darbību vai sakariem ar ārvalstu izlūkdienestiem.

Saskaņā ar šo lēmumu Latvijas PSR Valsts drošības tautas komisariāta apriņķu un pilsētu operatīvie darbinieki 1941. gada jūnija sākumā sagatavojuši lēmumus par ģimenes galvu arestu un lēmumus par viņu ģimenes locekļu izsūtīšanu, kurus parakstījuši šo iestāžu vadītāji, bet apstiprinājuši tādi Latvijas PSR Valsts drošības tautas komisariāta vadītāji kā Noviks, Šustins, Brezgins, Cinis, Krivickis.

Gan arests, gan ģimenes locekļu izsūtīšana notika vienlaicīgi – naktī uz 1941. gada 14. jūniju.

Pēc Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas rīcībā esošajiem arhīva materiāliem[1] šīs masveida operācijas laikā arestēti 4202 cilvēki, bet 9992 izsūtīti administratīvā kārtā. Administratīvā kārtā izsūtītie nometināti galvenokārt Krasnojarskas novadā un Tomskas apgabalā.

Ģimenes locekļu izsūtīšana lēmumos motivēta ar ģimenes galvas arestu. Savukārt aresti motivēti galvenokārt ar politisko, sabiedrisko un saimniecisko darbību laika

[1] Arhīva materiāli par 1941. gada 14. jūnijā un 1949. gada 25. martā deportētajiem Latvijas pilsoņiem tagad glabājas Latvijas Valsts arhīvā.

periodā līdz tā saucamajai padomju varas nodibināšanai Latvijā. It sevišķi tikusi uzsvērta piederība aizsargu organizācijai, dienests Latvijas valsts armijā, policijā, sastāvēšana Zemnieku savienībā, kā arī citās sabiedriskās un politiskās organizācijās. Tātad tikusi inkriminēta darbība Latvijas brīvvalsts laikā līdz tās okupācijai.

1941. gada 14. jūnijā arestēti 4065 vīrieši un 137 sievietes.

Pēc vecuma arestēto sadalījums ir šāds:

līdz 18 gadu vecumam –	13
no 18 līdz 60 gadiem –	3727
no 60 līdz 80 gadiem –	457
vecāki par 80 gadiem –	5

Pēc tautības arestētie sadalās:

latvieši –	3318
ebreji –	559
krievi –	26
citas tautības –	76

Bez tam, pēc Iekšlietu ministrijas rīcībā esošo arhīva lietu ziņām, jau līdz 1941. gada 14. jūnijam politisku motīvu dēļ arestēti 79 cilvēki, 77 vīrieši un 2 sievietes, no kuriem 59 bijuši latvieši, 8 krievi un 7 ebreji. Arī pēc 1941. gada 15. jūnija, it sevišķi pēc 22. jūnija vēl arestēts 71 cilvēks.

Tātad arestēto kopējais skaits ir 4352. Tomēr šis skaitlis nav pilnīgs un būtu papildināms ar Latvijas Republikas Prokuratūras rīcībā esošiem materiāliem par 1940./41. gadā arestētajām personām. Arī izsūtījuma laikā arestēts 151 cilvēks.

1941. gada 14. jūnijā arestētie Latvijas brīvvalsts laikā bijuši:

tirgotāji –	616
policisti –	306
cietuma uzraugi –	29
armijas virsnieki –	166
deputāti –	7
diplomāti –	6
tiesneši –	31
skolotāji –	71
ārsti –	24
garīdznieki –	7
studenti –	15
mežziņi un mežsargi –	39
zemnieki –	1345
pagasta vecākie –	44
pagasta sekretāri –	13

Kā viens no galvenajiem aresta iemesliem 1789 arestētajiem minēta sastāvēšana aizsargu organizācijā. Sadalījums pēc profesijas un nodarbošanās nav pilnīgs, jo ne visās arhīva lietās šīs ziņas ir pilnīgas.

1941. gada 14. jūnijā administratīvā kārtā izsūtīti 9992 cilvēki – 3012 vīrieši un 6980 sievietes.

Pēc tautības izsūtītie sadalās šādi:

latvieši –	8100
ebreji –	1212
krievi –	519
vācieši –	10
citas tautības –	151

Pēc vecuma izsūtītie sadalās:

līdz 7 gadu vecumam –	1610
no 7 līdz 16 gadiem –	2131
no 16 līdz 60 gadiem –	5510
no 60 līdz 80 gadiem –	691
vecāki par 80 gadiem –	50

Uz Krasnojarskas novadu izsūtīti 7518, uz Tomskas apgabalu – 1599, uz Karagandas apgabalu – 28, bet dažu izsūtīto nometinājuma vieta nav precīzi zināma. Ceļā uz izsūtījuma vietu miruši 28 cilvēki un dzimuši 7 bērni.

(..)

Pēc Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas rīcībā esošo arhīva lietu materiāliem 1941. gada 14. jūnijā no Latvijas deportēti (arestēti un izsūtīti) 14 194 cilvēki, tajā skaitā 7077 vīrieši un 7117 sievietes.

(..)

[79]

Izvilkums no Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās Komitejas un Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes pilnvarotā Tukuma apriņķī J. Beloglazova un Latvijas PSR Iekšlietu tautas komisariāta pilnvarotā Vasenkova 1941. gada 19. jūnija ziņojuma par LK(b)P CK un Latvijas PSR TKP "speciālā uzdevuma" (iedzīvotāju deportācijas) izpildi Tukuma apriņķī

PILN[ĪGI] SLEPENI

LK(b)P Centrālās Komitejas sekretāram
b. KALNBĒRZIŅAM

DIENESTA ZIŅOJUMS
par LK(b)P CK un LPSR TKP speciālā
uzdevuma izpildi Tukuma apriņķī

(..)

II. Praktiskais darbs apriņķī no 1941. gada 8. līdz 18. jūnijam

Organizatoriskie jautājumi:

1. 1941. gada 9. jūnijā jautājumā par [L]K(b)P CK un LPSR TKP speciālā uzdevuma izpildi tika sasaukta LK(b)P apriņķa komitejas paplašināta sēde, kurā piedalījās partijas aktīvs un Valsts drošības pārvaldes un Iekšlietu tautas komisariāta pārstāvji.

Tika pieņemts šāds lēmums: "Nosūtīt apriņķa vadošo partijas daļu un partijas aktīvu uz visiem apriņķa pagastiem ar sīku viņu praktiskās darbības plānu CK [un] LPSR TKP speciālā uzdevuma veikšanai." Šajā darbā bija iesaistīti 17 pilsētas komunisti un viss pagastu partijas un padomju aktīvs.

2. 1941. gada 13. jūnijā tika sasaukta otra partijas apriņķa komitejas paplašināta sēde jautājumā par partijas aktīva uzdevumiem operācijas veikšanā, lai attīrītu apriņķi no sociāli bīstamiem elementiem. Šīs operācijas veikšanai tika mobilizēti un piedalījās: no partijas un padomju aktīva – 85 cilvēki, no strādnieku gvardes[1] – 37 cilvēki. Pēc partijas apriņķa komitejas sēdes, pulksten 10 vakarā, tika sasaukts viss operācijas dalībnieku sastāvs kopā ar Iekšlietu tautas komisariāta un Valsts

[1] Militarizēta organizācija, kas bija izveidota okupācijas varas atbalstīšanai un pastāvēja no 1940. gada jūlija līdz 1941. gada maijam.

drošības pārvaldes darbinieku sastāvu un tiem sarkanarmiešiem, kuri bija ieradušies apriņķī. Šajā apspriedē visi dalībnieki tika sīki iepazīstināti ar CK un LPSR TKP uzdevumiem un instruēti par operatīvās izpildes detaļām un tehniku, pēc tam visi dalībnieki aizbrauca, lai izpildītu operatīvo uzdevumu plānu.

3. 1941. gada 16. jūnijā tika sasaukta partijas apriņķa komitejas trešā sēde par [šādiem] jautājumiem:

1) operācijas rezultāti un partijas–padomju aktīva uzdevumi partijas–masu izskaidrošanas darba veikšanai iedzīvotāju vidū;

2) apriņķa komitejas atbildīgo pilnvaroto atskaites par speciālā uzdevuma izpildi pagastos (..).

Pretpadomju elementu aresta operācijas sagatavošana un veikšana

Operācijas sagatavošanu, organizēšanu un veikšanu, operatīvā plāna sastādīšanu vadīja apriņķa piecinieks šādā sastāvā: Valsts drošības pārvaldes priekšnieks b. Leimanis, LPSR Valsts drošības tautas komisariāta pilnvarotais b. Koltins, LPSR Iekšlietu tautas komisariāta pilnvarotais b. Vasenkovs, LPSR LK(b)P apriņķa komitejas sekretārs b. Mazjēcis un LK(b)P CK un LPSR TKP pilnvarotais b. Beloglazovs.

Operatīvais piecinieks veica operāciju pēc iepriekš izstrādāta, stingri saskaņota un apriņķa apstākļiem piemērota plāna. Tika izveidotas operatīvās grupas 4–5 cilvēku sastāvā, nozīmēti, instruēti grupu vecākie, izsniegtas arestējamo [operatīvās] lietas un operatīvajām grupām doti papildu norādījumi par aresta īpatnībām katrā konkrētā gadījumā.

Operācija tika vienlaicīgi uzsākta naktī no 1941. gada 13. uz 14. jūniju pulksten 12 gan pilsētā, gan apriņķa pagastos.

Ģimenes galvas: plānots arestēt izsūtīšanai[1],	148 cilvēkus
arestēts izsūtīšanai	131 cilvēks
Ģimenes locekļi: arestēti izsūtīšanai	318 cilvēki
Aizbēga un izvairījās no aresta	11 "
Aizbrauca uz Rīgu (nebija uz vietas)	4 "
Aizbrauca uz Jelgavu (nebija uz vietas)	1 cilvēks
Slims	1 "

Visumā operācija tika pabeigta: pilsētā – 6 no rīta, bet apriņķa pagastos atsevišķos gadījumos tā ievilkās līdz pat 1941. gada 14. jūnija pulksten 6–8 vakarā. Ešelons (vagoni) ar arestētajiem tika aizturēts un stacijā Tukums II nostāvēja apmēram 2 diennaktis.

---

[1] Oriģinālā: "*изъять*".

Operācijas veikšanas negatīvās puses

1. Katrai operatīvajai grupai bija uzdevums arestēt 4–5 ģimenes, kuru mājas atradās dažādos attālumos cita no citas, kas radīja zināmas grūtības darba ātrākai veikšanai un konspirācijas saglabāšanā.

2. Daļa no partijas–padomju aktīva un milicijas darbiniekiem netika galā ar kratīšanas protokolu un īpašuma aprakstes aktu sastādīšanu. (..)

3. Apriņķim no Rīgas palīgā izsūtītā strādnieku gvarde – 25 cilv[ēki] ieradās trīs stundas pēc operācijas sākuma, tādēļ tie netika pilnībā izmantoti operatīvajā darbā.

Arī Valsts drošības tautas [komisariāta] operatīvo grupu vecākie ieradās no Rīgas 1–2 stundas pirms operācijas sākuma, tādēļ nepaguva labi iepazīties ar materiāliem un vietējo situāciju. (..)

LK(b)P CK un LPSR TKP
pilnvarotais Tukuma apriņķī *Beloglazovs*

LPSR Iekšlietu tautas komisariāta
pilnvarotais *Vasenkovs*

[80]
Fragments no Latvijas Valsts prezidenta G. Ulmaņa grāmatas "No tevis jau neprasa daudz" par dzīves apstākļiem specnometinājumā Sibīrijā

Mēs ar mammu tolaik jau vairāk nekā pusgadu bijām palikuši divi vien un 1941. gada vasaras sākumā dzīvojām Padurē. Tur mūs čekisti paņēma kopā ar opapu, omu un mammas abiem brāļiem. Rīgā vīriešus tūliņ atšķīra nost, pēc tam arī darbspējīgās sievietes, un galā mēs nonācām ar omu tikai divatā.

(..)

Mūs ar vecomāti nometināja Krasnojarskas novadā, Buganajas sādžā, pie Kanas upes. Tur bija viena gara iela, guļbūve pie guļbūves un apkārt taiga. Buganajā no izsūtītajiem dzīvojām tikai mēs ar omu un vēl viena latviete, kuru atceros ar gaišas pateicības jūtām. Diemžēl viņas vārdu esmu aizmirsis.

Sākumā mēs dzīvojām kādā krievu ģimenē, pēc tam mums abiem ar omu iedeva pašiem savu diezgan lielu istabu. Tur tad arī no neapziņas tumsas man iznira pirmie tēli, parādības un notikumi.

Pirmām kārtām – dziļi sniegi un ledi. Un kā mājīgs patvērums šajā saltajā pasaulē – lielā, omulīgā krievu krāsns, uz kuras es gulēju. Atmiņā redzu tās zvērojošo muti, no kuras plūda siltums. Ēdienu gatavoja čuguna podos, kurus iebīdīja krāsnī un pēc tam vilka ārā ar īpašām dakšām. Vienīgā pārtika, ko atceros, bija kartupeļi. Un to pašu ļoti bieži trūka.

Kad mūs atveda uz Buganaju, nebija ne ko ēst, ne ģērbt mugurā. Katru dienu vajadzēja pieteikties pie varas pārstāvjiem, lai viņi pārliecinātos, ka neesam aizbēguši. Bijām uzdoti par zvērīgiem fašistiem, un vietējiem stingri aizliedza mums kaut kādā veidā palīdzēt.

Un te nu ir pirmā "aina" no "Ilgā ceļa kāpās"[1]. Naktī, satinušās lakatos, lai okšķeri viņas nepazītu, pie mums ieradās sādžas sievas, līdzi nesdamas vienu spaini kartupeļu un vienu – skābu gurķu. Acīmredzot viņas, tāpat kā filmā, bija ilgi spriedušas un gudrojušas, un izlēmušas, ka pusmūža sieviete un nepilnus divus gadus vecs bērns nevar būt tik briesmīgi noziedznieki, ka viņiem nedrīkst pat ēst iedot. Un sievas atnāca, kaut arī pašas bija ļoti trūcīgas un šis nāciens viņām varēja beigties visai bēdīgi – kara laikā pabalstīt tautas ienaidniekus nebija nekāds joks. Oma visu mūžu neaizmirsa šo gadījumu, jo krievu sādžinieces tajā brīdī varbūt izglāba mūsu dzīvību.

---

[1] Režisora A. Brenča filma, kurā ir arī sižets par deportētu latviešu sievieti un viņas mazgadīgo dēlu.

Sibīrijā sabiju no sava mūža nepilniem diviem līdz septiņiem gadiem. Un visus šos piecus gadus bieži un grūti slimoju. Oma brīnījās, kā es vispār esmu palicis dzīvs. Manuprāt, es paglābos tāpēc, ka līdz izsūtīšanai biju ļoti labi kopts un ēdināts, un kļuvis par stipru, veselīgu bērnu.

Sibīrijā, protams, nebija ne ārstu, ne medikamentu. Vienīgie dziednieki, kad uzbruka gripas, angīnas un masalas, bija laiks un vecāsmātes zāļu tējas vai visbiežāk skaidrs vārīts ūdens. Visbargākā slimošana, kā man stāstīja, iznākusi, kad nolikos ar šarlaku. Tā reize man palikusi prātā it kā sārtā atblāzmā. Sacēlās ārkārtīgi augsta temperatūra, un veselas trīs dienas es nekustēdamies nogulēju bezsamaņā. Oma, saprazdama, ka tās ir beigas, bija aizrunājusi kaimiņos garenu koka kasti...

(..)

[81]

Izvilkumi no N. Ratnieka atmiņām par dzīvi izsūtījumā Sibīrijā

(..)

Es, Ratnieks Nikolajs Pētera dēls, esmu dzimis 1935. gada 25. jūnijā Rēzeknē (..). Mans tēvs cēlies no zemniekiem Rēznas pagasta Pitušku ciemā (sādžā) (..). Tēvs jau agri aizgāja no mājām (vectēvs nomira 1905. vai 1906. gadā pēc japāņu kara,[1] kurā viņš piedalījās, no tīfa, atgriezdamies no japāņu gūsta), pabeidza komercskolu un strādāja Daugavpilī par ģrāmatvedi ceļu daļā. Bet pēc tam par muitnieku Indrā un vēlāk policijā Aglonā un Maltā, kur strādāja līdz pašai izvešanai. No 1940. gada 17. jūnija viņš jau skaitījās milicijas[2] iecirkņa priekšnieks. Bez tam mātei piederēja lauku mājas "Agafonovka" netālu no Viļāniem (..). 1941. gada jūnijā tēvs bija mājās atvaļinājumā un strādāja lauku darbus. 1941. gada 14. jūnijā bija ļoti skaists rīts. Mēs ar jaunāko brāli Aleksandru (dz. 1937. g. 2.01.) gājām pie tēva, kurš ecēja dārzā. Caur mežu redzējām, ka pie mums iebrauca divas smagās mašīnas ar cilvēkiem un zaldātiem. Viņi mūs neredzēja. Tēvs izjūdza zirgu, un mēs visi aizgājām uz mājām, ar šo mirkli izbeidzās mūsu brīvība.

Tēvu uzreiz atdalīja no mums, aizveda pratināt. Sākās krāmēšanās prombraukšanai. Vispirms mūs aizveda uz Rēzekni. Lielāku mantu neļāva līdzi ņemt. Teica, ka tur, uz kurieni mūs vedot, viss vajadzīgais būšot. Labi, ka mammai māsa dzīvoja Rēzeknē, tad tā varēja visu neatļauto paņemt (it īpaši žēl bija šujmašīnas, jo mamma prata labi šūt).

Līdz Daugavpilij tēvs brauca ar mums kopā, bet pēc tam vīriešus atdalīja no ģimenēm un viņi brauca atsevišķos vagonos, no tās reizes es viņu vairs neredzēju. Viņš tika Vjatlagā, kur 1942. gadā nomira. To mēs uzzinājām tikai 1959. gadā.

Mūs pašus aizveda uz Krasnojarskas novada Kanskas pilsētu, bet no turienes – uz Dzeržinskas rajona Orlovkas ciemu. Ciems bija liels, bet no 1929. gada kolektivizācijas laikiem stāvēja pustukšs, tāpēc dzīvokļu problēmas nebija. Sākumā dzīvojām lielā, plašā mājā, bet ziemā nevarējām piekurināt un pārgājām uz mazāku māju.

Mamma strādāja kolhozā. Kādreiz saņēma par darbu maizi. Es labi neatceros, kā mēs pārtikām, tikai atceros, ka vienmēr gribējās ēst. Ziemā pavisam palika slikti – un māte, kaut februārī, gāja uz nenopļautu lauku un vāca kviešu vārpas. Vienreiz pie mums atnāca uz kratīšanu un atrada ap 2 kg kviešu. Māti nodeva tiesai. Līdz tiesai māte vairs nestrādāja kolhozā, bet gāja pa ciemu šūdama, ar ko nopelnīja maizi. Tā mēs dzīvojām, līdz viņu notiesāja un iedeva 3 gadus cietumsoda (..). Mūs, trīs brāļus, nosūtīja uz bērnunamu, pie kam vecāko Georgu (dz. 1931. g. 2. 04.) aizsūtīja uz šā

[1] Krievijas–Japānas karš 1904.–1905. gadā.
[2] Tā dokumentā. Jābūt: policijas.

paša rajona Deņisovkas bērnunamu, bet mūs divus jaunākos – uz Tasejevu. Tasejevas bērnunamā es biju līdz 1943. gada rudenim. Uz skolas sākumu mani aizveda uz Dzeržinskas bērnunamu, jo Tasejevā bija pirmskolas vecuma bērnunams.

Dzeržinskas bērnunamā 1943. gada rudenī atsūtīja daudz Ļeņingradas blokādes[1] bērnu. Viņi bija krietni vecāki par mums, ap 13–15 gadi, un viņi regulāri mums atņēma maizi un citu ēdamo. Tā rezultātā es saslimu ar distrofiju un cingu. Sāka pampt kājas, un jau pavasarī es biju galīgi slims, bezcerīgi nolemts nomiršanai. Kaut kā par to uzzināja vecākais brālis (man pašam nekādu sakaru ar radiem nebija), un viņam atļāva mani paņemt pie sevis uz Deņisovku (8 km no Dzeržinskas). Un tā kaut kur vasarā viņš atnāca pie manis. Sākām iet ap 8 rītā un atnācām uz Deņisovku tikai 2 naktī, pie kam pēdējos 2 km mani nesa uz nestuvēm.

Brālis bērnunamā strādāja par ūdens vedēju, bet vilcējspēks bija govs. Par darbu viņam ļāva to slaukt, un ar šo piena lāsīti viņš mani izglāba. Pa vasaru pamazām atžirgu. Tas jau bija 1944. gadā. Tā otrajā klasē es sāku mācīties Deņisovkā. Pašā rudens pusē, braucot cauri Deņisovkai, pie mums iebrauca mašīna, pilna ar bērniem, kur bija arī mans jaunākais brālis. Mēs bijām klāt, prasījām, lai viņu atstāj pie mums, bet pavadītāji neļāva. Tad Georgs gāja runāt ar priekšniekiem, bet mēs ar draugiem brāli vienkārši izzagām no mašīnas, paslēpāmies mežā un bijām tik ilgi, kamēr mašīna aizbrauca. Tā mēs visi apvienojāmies kopā.

1945. gadā Georgu aizsūtīja mācīties uz arodskolu Krasnojarskā. Mēs ar Aleksandru palikām Deņisovkā. 1945. gada vasaras beigās vai 1946. gada sākumā, es īsti nezinu, māti atbrīvoja. Viņa sāka dzīvot Kanskā (tur arī lēģerī[2] bija). 1946. gadā, beidzot mācību gadu, mēs aizbraucām uz Kansku, un rudenī es sāku iet 4. klasē, bet Aleksandrs – 3. klasē. Tad no Krasnojarskas atbrauca Georgs un teica, ka latviešu bērnus no bērnunamiem ved uz Latviju. Arī mēs pieteicāmies, Georgs un es tikām tajā partijā, kas brauca septembrī, oktobrī. Īsti neatceros, bet Kanskā skolā es jau kādu laiku gāju.

Mūs veda caur Maskavu. Maskavā mums iedeva labākas drēbes. Pēc tam kādu laiku bijām Rīgas sadales bērnunamā. Tad mūs pie sevis paņēma mans krusttēvs uz Jelgavu (..). Novembrī tādā pašā ceļā atbrauca arī Aleksandrs (..).

Līdz Jaungadam dzīvojām Jelgavā, pēc tam mūs ar jaunāko brāli krusttēvs aizveda uz Latgali. Aleksandrs sāka dzīvot Zemesgolos un mācījās Taudejāņos. Es dzīvoju Petuškos un mācījos Stoļerovā. 1947. gadā nomira tante, pie kuras es dzīvoju, un arī es pārcēlos uz Zemesgolu (..). 1947. gadā māte patvaļīgi atbrauca no nometinājuma vietas pie mums, mainīja uzvārdu, un 1948. gadā mēs aizbraucām

---

[1] Domāti bērni, kas bija izvesti no Vācijas armijas bloķētās Ļeņingradas (tag. Sanktpēterburga).
[2] Nometnē.

uz Daugavpili (..). 1950. gadā māti arestēja. Viens mūsu radinieks nodeva (..). Mātei sākumā par bēgšanu piesprieda 3 gadus cietumsoda, bet viņai nāca amnestija, bet mājās nelaida. 1950. gada 20. decembrī mūs visus saņēma ciet. Aleksandru paņēma tieši no stundām, pēc tam arī mūs. Apcietināšanā piedalījās 4 automātisti vecākā leitnanta pavadībā.

Un sākās mūsu ceļš atpakaļ uz Krasnojarskas novadu. Bet šoreiz mūs veda pa etapu. Mēs izbaudījām šādus cietumus: Rēzekne, Rīgas centrālcietums, Novgoroda, Ļeņingradas "Kresti", Kirova, Sverdlovska, Novosibirska, Krasnojarska, Kanska (..) Galu galā nokļuvām Tasejevā (..) 1954. gada aprīlī mūs visus atbrīvoja (..).

4. NODAĻA

Latvija nacistiskās okupācijas varā

Sabiedrības pārkārtošanas radikālās utopiskās ideoloģijas – boļševisms un nacionālsociālisms (nacisms), kā arī tam radniecīgais fašisms Pirmā pasaules kara radīto politisko un saimniecisko satricinājumu rezultātā rada iespēju īstenoties Krievijā, Vācijā un Itālijā. Visas tās bija agresīvas ideoloģijas, kas pretendēja uz savu valstu reģionālu vai pat pasaules kundzību.

Vācu radikālie spēki bija neapmierināti ar 1919. gada jūnijā noslēgtā Versaļas miera līguma noteikumiem. Cīņa pret Versaļas "diktātu" bija vācu radikālās nacionālistiskās kustības darbības centrālais jautājums.

Daļa vācu radikālās nacionālistiskās, revanšistiskās kustības pārstāvju bija apvienojusies Vācu strādnieku partijā. 1919. gada rudenī šajā partijā iestājās Ā. Hitlers; viņš drīz kļuva par šīs partijas (kas tika pārdēvēta par Nacionālsociālistisko vācu strādnieku partiju) vadoni – "fīreru" ar neierobežotu varu. Nacistu partijas ietekme strauji palielinājās, bet 1933. gada sākumā notikušo vēlēšanu rezultātā tā kļuva par valdošo partiju Vācijā. Pēc varas pārņemšanas nacistu partija tika pasludināta par vienīgo partiju, tās organizācijas kontrolēja visu Vācijas politisko, sabiedrisko un kultūras dzīvi. Savukārt šīs partijas uzskati tika pasludināti par vācu nācijas "pasaules uzskatu".

Ja komunisti apgalvoja, ka vēsturi virza uz priekšu nemitīga šķiru cīņa, tad "nacionālsociālistiskā pasaules uzskata" centrā bija atziņa par "augstāko un zemāko rasu" nemitīgu savstarpējo cīņu kā vēstures virzītājspēku. Ja Komunistiskā Internacionāle sākotnēji katram komunistam bija izvirzījusi uzdevumu cīnīties par proletariāta diktatūras uzvaru visā pasaulē, tad par katra nacionālsociālista uzdevumu tika pasludināta cīņa vadoņa vadībā par jaunas dzīves telpas iegūšanu "augstākajai āriešu – ģermāņu rasei", t. i., vāciešiem [82], ar laiku panākot šīs rases pasaules kundzību.

Nacionālsociālismam bija raksturīgs neierobežots antisemītisms. "Ebreju rase" tika pasludināta par "āriešu rases" un civilizācijas visniknāko ienaidnieku, kas bez žēlastības jāiznīcina [83]. Antisemītiskā propaganda bija apvienota ar antikapitālistisko demagoģiju, vēršoties pret ASV un Rietumeiropas "satrunējušajiem plutokrātiskajiem režīmiem". Atšķirībā no boļševikiem nacisti tomēr nenoliedza privātīpašumu, neīstenoja arī tādus sociālos eksperimentus kā kolektivizācija. Toties viņi, tāpat kā boļševiki, pilnīgi noliedza demokrātiju, nodibinot stingri hierarhisku, totalitāru režīmu. Tāpat kā boļševiki, nacisti iznīcināja vai aizliedza daudzas kultūras vērtības, vajāja

sociāldemokrātus, liberāļus un kristiešus. Tādējādi kreiso radikāļu – boļševiku un labējo radikāļu – nacistu politikas metodes daudzās jomās izrādījās līdzīgas, tikai pirmie izraudzījās savus ienaidniekus un veica genocīdu galvenokārt pēc šķiriskajām, bet otrie – pēc nacionālajām pazīmēm.

Valstu un tautu sadarbību nacisti pasludināja par murgiem un ar pieaugošu brutalitāti centās pakļaut kaimiņzemes. Pie tam Ā. Hitlers bija deklarējis, ka iekarojamās teritorijas pirmām kārtām rodamas Krievijā un tai pakļautajās zemēs. Nacistiskā propaganda Padomju Savienībā valdošo boļševistisko režīmu apzīmēja par ebreju kundzību. Krievu tauta neesot spējīga gāzt šo kundzību, bet ebreji savukārt neesot spējīgi uz radošu darbību, tāpēc Krievija (PSRS) kā valsts esot lemta bojāejai un vāciešiem tā esot jāpakļauj un jāizmanto. Tādējādi abu totalitāro režīmu tuvošanās izrādījās īslaicīga.

Īstenojot nacistiskā režīma plānus par Krievijas iekarošanu, Vācijas karaspēks 1941. gada 22. jūnijā plkst. 3.30 visā Vācijas–PSRS robežas garumā pēkšņi uzbruka Sarkanajai armijai. Sākās Vācijas un PSRS karš, kas jau pirmajās dienās skāra PSRS okupēto Latviju.

Latvijas teritoriju ģenerālfeldmaršala V. fon Lēba vadībā ieņēma Vācijas armiju grupa "Ziemeļi" (*"Nord"*).

Okupācijas varu nomaiņa bija notikusi laikā, kad Latvijas valsts bija zaudējusi rīcībspēju, taču Latvijas Republikas diplomātiskie pārstāvji tajās Rietumvalstīs, kuras nebija atzinušas PSRS veikto Latvijas okupāciju, šajā jautājumā pauda skaidru viedokli. Tā, piemēram, Latvijas Republikas sūtnis Amerikas Savienotajās Valstīs – A. Bīlmanis 1941. gadā vien trīs reizes griezās pie ASV valdības ar nacistiskā režīma okupācijas nosodījumu.

Sakarā ar "Eiropas Krievijas politisko jaunveidošanu" Nacionālsociālistiskās vācu strādnieku partijas (NSDAP) Ārlietu daļas vadītājs (reihsleiters) A. Rozenbergs 1941. gada 17. jūlijā tika iecelts par Austrumu okupēto apgabalu ministru (reihsministru).

Baltijas valstu un Baltkrievijas teritorijā 1941. gadā tika izveidota t. s. Austrumzeme (Ostlande). Ostlandei kā Vācijas Valsts (Reiha) okupētam PSRS apgabalam bija jākļūst par "vācu apmešanās zemi", iznīcinot, pārvietojot un pārvācojot "iedzimtos". "Katrs patstāvīgs valstiskums vai autonomija ir un paliks aizliegta," jau 1941. gada 20. jūnijā paziņoja A. Rozenbergs [84]. Pretēji latviešu vēlmei atjaunot savu 1940. gadā sagrauto valsti okupanti jau pašā sākumā Latvijā izveidoja tikai sev padevīgas uzticības padomes. Latvijas civilpārvaldes organizēšanai tika norīkoti sabiedriskie darbinieki, kas 1939.–1940. gadā kopā ar vācbaltiešiem bija emigrējuši uz Vāciju, – ģenerālis O. Dankers, pulkvedis A. Plensners, pulkvedis-leitnants V. Deglavs un prāvests V. Sanders; daži no viņiem Vācijas izlūkdienestā bija darbojušies jau agrāk. 1942. gadā izveidojās Latvijas zemes pašpārvalde ar vairākiem ģenerāldirektoriem.

Šīs pašpārvaldes funkcijas bija visai ierobežotas, bet Rīga bija pakļauta tiešai vācu pārvaldei.

Par Ostlandes valsts komisāru (reihskomisāru) Ā. Hitlers 1941. gada 17. jūlijā iecēla NSDAP novada organizācijas vadītāju (gauleiteru) un zemes virsprezidentu H. Lozi ar rezidenci Rīgā. H. Loze pārņēma Ostlandes civilo vadību un noteica, ka "rīkojumus civiliedzīvotājiem izdod vācu civilpārvaldības varas orgāni", bet "pārvaldes valoda Austrumu apgabala reihskomisariātā ir vācu valoda", taču katrā bijušajā Baltijas valstī (ģenerālapgabalā)[1] "pielaižama turienes valoda" [85]. Nacisti izveidoja stingri centralizētu pārvaldes sistēmu [86]. Rīgā ieradās Latvijas ģenerālkomisārs (saukts arī par ģenerālkomisāru Rīgā) O. Drekslers, kuram bija pakļauti seši apgabalu komisāri (gebītskomisāri) – Rīgas pilsētas, Rīgas lauku apgabala, Liepājas, Jelgavas, Valmieras un Daugavpils. Latvijas Republikas proklamēšanas dienas svinēšana 18. novembrī bija policejiski liegta [87], latviešu valodai Latvijā kā "vietējai valodai" tika ierādīta otršķirīga loma [88], jebkādas latviešu paustās neatkarības atjaunošanas tieksmes tika apspiestas un vajātas.

Tāpat kā boļševiki, nacisti centās izdzēst no latviešu tautas apziņas atmiņas par neatkarīgo Latvijas Republiku. Tika veikta plaša propaganda, lai uzsvērtu Baltijas zemju "seno vācisko raksturu". Pēc okupantu rīkojuma no Rīgas ielu saraksta bija svītrojami nosaukumi, kas varētu atgādināt brīvības centienus un neatkarības laiku, kā arī sakarus ar ASV, Franciju u. c. Rietumvalstīm. Tie lielākoties bija jānomaina ar nacistu partijas vadoņiem un vācu militāristiem veltītiem nosaukumiem [89].

Latvijā, tāpat kā citās okupētajās Eiropas valstīs, nacisti īstenoja genocīdu pret ebrejiem un čigāniem. Ā. Hitlera plānu par ebreju iznīcināšanu PSRS un tās okupētajās Baltijas valstīs nacisti sāka īstenot jau pirms Vācijas armijas iebrukuma Padomju Savienībā: tika izdota īpaša rīcības pavēle Nr. 1 un dažas nedēļas pirms kara sākuma ar PSRS noturēta SS[2] un policijas komandieru apspriede, kurā viņiem uzdeva nošaut okupētajā teritorijā ebrejus [90]. Rīkojumu par ebreju nošaušanu saņēma arī rīcības grupa "A", kas darbojās Latvijā. Ebrejus ieslodzīja Rīgas, Liepājas un Daugavpils geto [91] un noslepkavoja [93].

Latvijas valsts okupācijas dēļ bija zaudējusi rīcībspēju un nevarēja aizsargāt savus pilsoņus. Latviešu tauta, kā to liecina pat bijušais Rīgas pilsētas apgabala komisārs un Rīgas komisāriskais virsbirģermeistars (pilsētas galva) nacistu okupācijas laikā – H. Vitroks, ebreju iznīcināšanu uzņēma ar lielu sašutumu [92], kaut arī nacistiskā propaganda par 1940.–1941. boļševiku okupācijas gadā notikušajām čekas

[1] Vācu valodas vārds "*der Generalbezirk*" latviešu valodā tulkots gan – "ģenerālapgabals", gan – "ģenerālnovads".

[2] SS – organizācija, kas pastāvēja no 1923. līdz 1945. gadam un sākotnēji bija paredzēta nacistu partijas rīkoto masu pasākumu apsardzībai. Vēlāk tā kļuva par nacistu partijas militarizētu eliti. SS tika iedalīta Vispārējā SS (*Allgemeine SS*), kuras uzdevumi saistījās ar ideoloģisko un represīvo jautājumu risināšanu, un Ieroču SS (*Waffen SS*), kas bija paredzēta izmantošanai karalaukā.

zvērībām un 1941. gada 14. jūnija deportāciju visnotaļ centās vainot ebrejus. Riskējot ar savu dzīvību un brīvību, latvieši izglāba no nāves daudzas ebreju ģimenes. Kopumā latviešu tauta no nacistu soda akciju līdzdalībniekiem (t. s. Arāja komandas u. c.), kas bija iesaistījušies genocīdā pret savas pašu valsts ebreju un čigānu tautības pilsoņiem, ar nicinājumu un riebumu novērsās.[1]

Par nacistu veikto soda akciju upuriem kļuva ne vien ebreji un čigāni, bet arī daudzi latvieši un citu tautību Latvijas pilsoņi [94, 95], par jebkuru nepaklausību okupantiem draudēja nāve vai "spaidu nams" [96]. Tika iznīcināti garīgi slimie psihiatrisko ārstniecības iestāžu pacienti. Pavisam nacistu okupācijas gados Latvijā iznīcināja ap 70 000 ebreju, 18 000 latviešu un 2000 čigānu.[2] 6000 –7000 Latvijas iedzīvotāju tika ievietoti nacistu koncentrācijas nometnēs, no kurām lielākā bija Salaspilī. Necilvēcīgo apstākļu un apiešanās dēļ masveidā gāja bojā padomju karagūstekņi.

Nacistiskie iekarotāji nežēlīgi aplaupīja Latviju, apķīlājot visus lauksaimniecības ražojumus un milzīgos daudzumos izvedot uz Vāciju lopus, labību, gaļu, kartupeļus u. c. Tikai 1941. gada oktobrī un decembrī vien piegādes no Ostlandes bija 29,3 miljoni reihsmarku [97]. Uz Vāciju izveda arī fabriku iekārtas un mašīnas.

Vācu iestādes būtībā akceptēja 1940. un 1941. gadā veikto īpašuma nacionalizāciju. Tās rezultātā valsts rokās nonākušie īpašumi tika uzskatīti par Vācijas kara laupījumu, un nākotnē tie bija domāti vācietības pozīciju nostiprināšanai. Vietējie iedzīvotāji no okupācijas pārvaldes atdabūja nevis lielākos uzņēmumus (izņemot dažas rūpnīcas), bet tikai mazos veikaliņus un amatnieku darbnīcas. Īpašumus atguva apmēram ceturtdaļa lauku saimniecību un lielākā daļa pilsētu namu un gruntsgabalu īpašnieku. Denacionalizāciju neattiecināja uz ebrejiem, viņiem tika atņemts viss īpašums.

Nacistu okupācijas laikā samērā brīvi darbojās teātri, arī opera. Taču grāmatas, laikrakstus un žurnālus rūpīgi cenzēja vācu ierēdņi. Par spīti okupācijai, latviešu literāti, mākslinieki un mūziķi turpināja strādāt un radīja virkni izcilu darbu.

Atjaunojās arī skolu darbība. Taču vācu ierēdņi atlaida no darba vai pat apcietināja daudzus skolotājus tikai tāpēc, ka viņi bija strādājuši skolā padomju okupācijas gadā. Tā skolas zaudēja ap 3000 skolotāju. Vairāku skolu telpās vācieši iekārtoja slimnīcas ievainotajiem karavīriem. Latvijas Universitāte nacistu okupācijas laikā saucās par Universitāti Rīgā. Vācieši neļāva tajā strādāt daudziem nacionāli no-

[1] Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas Latvijas Republikas Augstākā Padome 1990. gada 19. septembrī pieņēma deklarāciju "Par genocīda un antisemītisma nosodījumu un nepieļaujamību Latvijā". Deklarācijā teikts, ka "nav un nevar būt nedz attaisnojuma, nedz sodāmības noilguma asiņainajam genocīdam pret ebreju tautu kā noziegumam pret cilvēcību".

[2] Precīzs bojāgājušo skaits nav zināms. Piemēram, bojāgājušo ebreju skaits dažādu autoru darbos svārstās no 63 000 līdz 75 000.

skaņotiem pasniedzējiem. Tomēr latviešu zinātnieki arī nacistu okupācijas laikā veica vairākus nozīmīgus pētījumus, galvenokārt humanitārajās zinātnēs.

Baltijas valstīs īstenotajam genocīdam bija jāseko Baltijas valstu kolonizēšanai, kas bija paredzēta jau 1940. gadā uzmestajā "Austrumu ģenerālplānā" ("*Generalplan Ost*"). Slepenajā 1942. gadā sagatavotajā "Ostlandes telpas izkārtošanas skicē" Rīga, Liepāja un Kurzeme bija izraudzīta par vācu kolonistu apmešanās apgabalu. Laukos vācu virsniekiem bija paredzētas 300–1000 ha lielas muižas un speciāli no jauna uzceltas savrupmājas. Latvijas t. s. atbalsta punktos 25 gadu laikā bija paredzēts izvietot 164 000 vāciešu, bet vēlāk bija kolonizējama visa Latvija.

Nacisti Latvijā veica arī iedzīvotāju mobilizāciju darba dienestā: piespiedu kārtā darbos uz Vāciju aizveda ap 35 000 cilvēku.

Sākotnēji nacisti īstenoja Ā. Hitlera noteikumu, ka ieroči var būt tikai vāciešiem, un kara pirmajās dienās izveidotos latviešu pašaizsardzības spēkus jau 1941. gada jūlijā izformēja. Taču, karam ievelkoties, sākās latviešu kārtības sargu (šucmaņu) 41 bataljona[1] organizēšana; tie sākotnēji bija paredzēti vietējai apsardzībai. Šie policijas bataljoni tika nosūtīti uz Krieviju, Baltkrieviju un Ukrainu izmantošanai frontē, kā arī cīņai pret komunistu partizāniem. Palielinoties Vācijas armijas grūtībām, īpaši pēc sakāves pie Staļingradas, okupācijas vara, pārkāpjot starptautiskās tiesības, kas aizliedza mobilizāciju okupētajā teritorijā, 1943.–1944. gadā no PSRS nekrievu tautībām noorganizēja kaujas vienības ap pusmiljona karavīru kopskaitā. Lielāko daļu no šīm kaujas vienībām sauca par leģioniem. 1943. gada 10. februārī Ā. Hitlers pavēlēja organizēt SS Latviešu "brīvprātīgo" leģionu [98]. Tajā līdz 1943. gada augustam tika mobilizēts 17 000 karavīru. Latvijas zemes pašpārvalde apmaiņai pret mobilizāciju cerēja saņemt Latvijas valststiesiskā stāvokļa noteikšanu (vismaz autonomiju) un PSRS nacionalizācijas likumu atcelšanu [99]. Turpinot mobilizāciju [100] un iekļaujot leģionā deviņus policijas bataljonus, 1944. gada 1. jūlijā leģionā bija izdevies iesaistīt 85 550 vīru, kas bija 58,3 % no visiem Latvijas teritorijā 146 610 Vācijas armijā mobilizētajiem. Kopā mobilizēti tika ap 8% Latvijas iedzīvotāju, kas ievērojami pārsniedza mobilizācijas maksimālo normu. Latviešu karavīri cīnījās pret PSRS Sarkano armiju, lai nepieļautu Baigā gada atkārtošanos, bet Vācijas okupācijas vara savukārt viņus centās izmantot kā lielgabalu gaļu savu nolūku sasniegšanai [101]. Latviešu leģionam, kas sastāvēja no divām divīzijām (15. un 19.), piešķīra Ieroču SS vienības nosaukumu, lai radītu iespaidu, ka tā ir no brīvprātīgajiem sastāvoša vienība (SS bija brīvprātīga organizācija). Patiesībā leģionā, pēc socioloģiskās aptaujas datiem, brīvprātīgo bija tikai ap 15%.[2] Saņēmuši no

[1] Pie tam vēl izveidoja Latvijas slāvu mazākumtautību – galvenokārt krievu un baltkrievu septiņus kārtības sargu bataljonus.

[2] Nirnbergas starptautiskais kara tribunāls, kas atzina Ieroču SS par noziedzīgu organizāciju, vienlaikus noteica, ka par noziedzīgas organizācijas dalībniekiem nevar uzskatīt personas, kas iesaistītas šajā organizācijā piespiedu kārtā vai kuras nav veikušas noziedzīgas darbības.

vāciešiem ieročus, viņi cerēja izdevīgā brīdī, kad abas totalitārās lielvaras būtu novājinātas savstarpējā karā, uzsākt bruņotu cīņu par Latvijas neatkarības atjaunošanu. Taču šīm cerībām nebija lemts piepildīties – apmēram 50 000 vīru cīņās pret Sarkano armiju krita. Tādējādi veidojās brīva telpa vācu plānotajai vēlākajai kolonizācijai. Vācijas armijas gaisa spēku izpalīgos iesauca nepieaugušus jauniešus [102], arī viņu vidū bija daudz kritušo.

Latvijā izvērsās gan komunistiskā, gan nacionālā pretošanās kustība. Taču Rietumu lielvalstis – PSRS sabiedrotās karā – Latvijā apņēmās atbalstīt tikai komunistisko pretošanās kustību. 1943. gadā Teherānas konferencē Sabiedrotie slepeni vienojās savstarpēji apmainīties ar izlūkošanas datiem par vācu okupētajām teritorijām, kā rezultātā dati par latviešu nacionālās pretošanās kustību nonāca PSRS rokās.

Latvijas sarkano partizānu štābs šajās teritorijās iesūtīja daudz partizānu un organizēja viņu apgādi. Taču īpašas sekmes šie partizāni neguva. Atšķirībā no komunistiskās pretošanās kustības, kas Latvijas pretkomunistiskajā civilajā vidē, kur vēl svaigas bija atmiņas par Baigo gadu, panākumus neguva, latviešu tautu apvienoja neatkarīgās Latvijas ideja [103, 104]. Vērā ņemama nozīme pasaules sabiedriskās domas informēšanā par patiesajiem notikumiem Latvijā bija neatkarīgās Latvijas laiku četru lielāko politisko partiju pārstāvju 1943. gadā izveidotajai Latvijas Centrālajai Padomei (LCP) [105]. Taču LCP bruņotās vienības, kuru formālais komandieris bija ģenerālis J. Kurelis, 1944. gadā Vācijas Drošības dienests (SD) iznīcināja.

1944. gada jūlijā Sarkanā armija sāka plašu uzbrukumu Baltijā, un 1944. gada rudenī tā sasniedza Kurzemi. Vācijas okupācijas pārvalde un zemes pašpārvalde atstāja Latviju, bet SS un policijas augstākajam komandierim Ostlandē un Ziemeļkrievijā ģenerālim F. Jekelnam piešķīra ārkārtējas pilnvaras iedzīvotāju mobilizēšanai un evakuācijai uz Vāciju [106]. Evakuācija bieži vien pārvērtās par varmācīgu iedzīvotāju deportāciju [107].

Vācijas un PSRS karš beidzās 1945. gada 9. maijā. Latvija 1941. gadā un 1944./45. gadā bija kļuvusi par karalauku un cietusi milzīgus saimnieciskus un iedzīvotāju zaudējumus. Latvijas iedzīvotāju skaits salīdzinājumā ar 2 miljoniem 1939. gadā 1945. gada rudenī bija tikai 1,4 miljoni (70%). Taču nacistu iecerētais latviešu nācijas pakļaušanas un pārvācošanas, Latvijas kolonizēšanas plāns nebija īstenots. Karš par kundzību pie Baltijas jūras (*dominium maris Baltici*) bija noslēdzies ar Rietumu atbalstītās sarkanās impērijas uzvaru.

[82–83] Nacistu ideoloģijas ekspansionistiskās un antisemītiskās nostādnes

[82]

Ā. Hitlers:

Mūsu problēmas varam atrisināt, tikai un vienīgi iekarojot jaunas zemes

(..) Mūsu uzdevums nav koloniālie iekarojumi. Mūsu problēmas varam atrisināt, tikai un vienīgi iekarojot jaunas zemes, kurās varētu nometināt vāciešus. Turklāt mums ir vajadzīgas tādas zemes, kuras tieši saskaras ar mūsu dzimtenes pamatteritoriju. Tikai tādā gadījumā pārceļotāji varēs saglabāt ciešu saikni ar Vācijas pamatiedzīvotājiem. Tikai šāda veida teritorijas palielināšana mums nodrošinās to spēku pieaugumu un priekšrocības, kādas dod liela vienlaidu teritorija.

Mūsu kustības uzdevums nav būt par citu tautu advokātu, mums jābūt pašiem savas tautas avangardam. (..) Mēs nekādā ziņā neuzņemsimies "nabaga mazo tautiņu" aizstāvju un policistu lomu. Mūsu loma ir būt par savas tautas kareivjiem.

Mums, nacionālsociālistiem, ir jāiet vēl tālāk: tiesības uz jaunu zemju iegūšanu kļūst ne tikai par tiesībām, bet arī par pienākumu, jo, nepaplašinot teritoriju, liela tauta tiek lemta iznīcībai. Tas ir it īpaši sakāms, ja runa ir nevis par kādu nēģeru tautiņu, bet gan par lielo ģermāņu tautu – par tautu, kas devusi pasaulei kultūru. Vai nu Vācija būs pasaules lielvalsts, vai arī tās nebūs vispār. Lai kļūtu par pasaules lielvalsti, Vācijai noteikti jāpanāk tādi apmēri, kas var tai mūsdienās nodrošināt pienācīgu lomu un garantēt dzīvi visiem tās pilsoņiem.

[83] Izvilkums no Ā. Hitlera runas Vācijas reihstāgā 1938. gada 30. janvārī par "ebreju rases" iznīcināšanu Eiropā

(..) Ja starptautiskajai finansu ebrejībai[1] Eiropā un ārpus tās izdosies tautas vēlreiz iegrūst pasaules karā, tad rezultātā notiks nevis vispasaules boļševizācija un ar to saistītā ebreju uzvara, bet gan ebreju rases iznīcināšana Eiropā! (..)

---

[1] Oriģinālā: "*Finanzjudentum*".

[84]

Izvilkums no Nacionālsociālistiskās vācu strādnieku partijas (NSDAP) Ārlietu daļas vadītāja (reihsleitera) A. Rozenberga 1941. gada 20. jūnija runas Berlīnē par Vācijas austrumpolitiku

[1941. gada 20. jūnijā]

Priekšlikumi austrumpolitikas jautājumos

(..)

1. Kolektīvo saimniecību sistēma pamatos daudz netiks mainīta.

2. Vietējiem iedzīvotājiem uz ilgu laiku tiks atņemta katra uzplaukuma un izglītības iespēja, ciktāl tā nav tiešās vācu pārvaldes interesēs.

3. Katrs patstāvīgs valstiskums vai autonomija ir un paliks aizliegta.

4. Patvarība un nievājumi attiecībās ar iedzīvotājiem pastāvēs un tiks likumiski nostiprināti.

Šeit noteiktajām attiecībām pamatā nav humanitāri, bet [mūsu] mērķa sasniegšanai nepieciešami apsvērumi, kas tiek īstenoti tikai atbilstoši vācu interesēm. (..)

(..)

[85]

Ostlandes reihskomisāra H. Lozes 1941. gada 18. augusta rīkojums par Ostlandes civilpārvaldes pārņemšanu

Kauņā 1941. gada 18. augustā

Rīkojums par pārvaldības pārņemšanu Austrumu apgabala reihskomisāra rokās

1.§

Ar civilpārvaldības pārņemšanu izpildu vara ir pārgājusi "Austrumu apgabala reihskomisāra" rokās.

Militārās suverenitātes un militāro pilnvaru izlietošanu *Führer's*[1] ir nodevis "Austrumu apgabala bruņoto spēku pavēlniekam", kura pilnvaras ar šo rīkojumu netiek skartas.

2.§

Austrumu apgabala reihskomisāra pārvaldāmos apgabalos rīkojumus civiliedzīvotājiem izdod vācu civilpārvaldības varas orgāni.

Austrumu apgabala bruņoto spēku pavēlnieka varas orgānu piekritība izpildījumu prasīšanā valsts aizstāvēšanas uzdevumiem paliek ar šo neskarta.

3.§

Vācu civilpārvaldības varas orgāni ir:
Austrumu apgabala reihskomisārs,
ģenerālkomisāri,
virskomisāri un
apgabalu komisāri.

4.§

Vācu civilpārvalde pārņem visu Austrumu apgabala reihskomisāra pārvaldām[aj]ā apgabalā atrodamo kustamo un nekustamo mantu, kas piederēja Padomju Sociālistisko Republiku Savienībai, tajā ietilpstošām republikām, publiskām korporācijām,[2] sabiedrībām un apvienībām, līdz ar visiem dažāda veida prasījumiem, piedalības daļām, tiesībām un interesēm pēc tā stāvokļa, kāds bija 1941. g. 20. jūnijā, saskaņā ar tuvāko noteikumu norādījumiem.

---

[1] Vadonis *(vācu val.)*. Domāts A. Hitlers.
[2] Atklātām sabiedrībām.

Tiek paturēta tiesība īpašuma un veltījuma attiecības pārkārtot.

Rīcības vara pār padomju krievu bruņotās varas[1] mantu piekrīt vācu bruņotai varai.[2]

5.§

Pārvaldes valoda Austrumu apgabala reihskomisariātā ir vācu valoda.

Katrā ģenerālnovadā pielaižama turienes valoda.

6.§

Šis rīkojums stājas spēkā izdošanas dienā.

Der Reichskommissar für das Ostland[3]
LOHSE

---

[1] Domāts padomju karaspēks.
[2] Domāts vācu karaspēks.
[3] Tā parakstīts rīkojums latviešu valodā.

[86]

Austrumu okupēto apgabalu ministrijas 1941. gada 23. oktobra rīkojuma projekts par okupācijas pašpārvaldi Latvijas ģenerālapgabalā

SLEPENA VALSTS LIETA

Rīkojuma projekts par pārvaldes vadību Latvijas ģenerālapgabalā

1. paragrāfs

Pārņemot civilo pārvaldi, Latvijas ģenerālapgabalā valstiskās suverenitātes tiesību pildīšana ir pārgājusi vācu civilpārvaldes instancēm.

2. paragrāfs

Latvijas ģenerālapgabala iedzīvotājiem[1] sekojošo noteikumu robežās tiek uzticēta[2] zemes pārvalde.

Zemes pārvalde izpilda tai uzticētās funkcijas saskaņā ar Vācijas Valsts vadīto Austrumu telpas jauniekārtošanu un[3] valsts interesēm.

Zemes pārvalde tai uzticētās tiesības īsteno[4] ar savām iestādēm un saviem ierēdņiem.

Zemes pārvaldes orgāniem un iestādēm ir savas dienesta nozīmes un savi dienesta zīmogi.

3. paragrāfs

Vācu civilpārvaldes iestādes Latvijas ģenerālapgabalā uzrauga zemes pārvaldi saskaņā ar Ostlandes reihskomisāra direktīvām. Ģenerālkomisārs ir tiesīgs veikt tādus zemes pārvaldes iekārtošanas pasākumus, kuri nepieciešami[5] vadībai un uzraudzības atvieglošanai.

4. paragrāfs

Zemes pārvaldi vada ģenerāldirektori. Viņus uzaicina ģenerālkomisārs. Ģenerāldirektori ir atbildīgi par pārvaldes iekārtošanu viņiem uzticētajās zemes pārvaldes darbības jomās. Vienlaicīgi viņiem jāvada sava iestāde atbilstoši [Vācijas] Valsts politikai un Austrumu telpas jauniekārtošanai.

Lai vadītu savas iestādes, ģenerāldirektoriem nepieciešama ģenerālkomisāra uzticība. Viņš lemj par ģenerāldirektoru atcelšanu.

Principiālos jautājumos attiecībās ar ģenerālkomisāru zemes pārvaldi pārstāv iekšlietu ģenerāldirektors.[6]

---

[1] Izsvītrots: latviešu tautai.
[2] Izsvītrots: pašatbildīga.
[3] Izsvītrots: politiskajām, militārajām un saimnieciskajām.
[4] Izsvītrots: ar saviem orgāniem.
[5] Ar roku rakstīts: valsts interesēs.
[6] Izsvītrots: viņš kārto pārējo ģenerāldirektoru pārstāvēšanu viņu atbūtnes gadījumā.

5. paragrāfs

Tiesību noteikšana Latvijas ģenerālapgabalā notiek:

a) ar ģenerālkomisāra rīkojumu,

b) ar ģenerāldirektoru rīkojumu.

Ģenerāldirektoru jurisdikcijai nav pakļautas tās tiesību jomas, kuras ir galīgi noregulējušas augstākās valsts iestādes, Ostlandes reihskomisārs vai Latvijas ģenerālapgabala ģenerālkomisārs vai arī kuras ir nepārprotami paredzētas vācu iestāžu jurisdikcijai.

Ģenerāldirektoru rīkojumiem nepieciešama ģenerālkomisāra piekrišana.

Pēc ģenerālkomisāra piekrišanas iekšlietu ģenerāldirektors noformē ģenerāldirektoru rīkojumus un tos izsludina.

6. paragrāfs

Zemes pārvaldes administratīvos norādījumus savās darbības jomās izsludina ģenerāldirektori. Ģenerālkomisārs nosaka administratīvo norādījumu galveno virzienu. Viņš var piekrist vai nepiekrist administratīvo norādījumu izsludināšanai un atcelt zemes pārvaldes administratīvos pasākumus.

7. paragrāfs

Visu pārvaldi zemes apriņķos īsteno apriņķa priekšnieki. Apriņķa priekšnieks ir vispārējās zemes pārvaldes vadītājs apriņķī un reizē apriņķa pašpārvaldes vadītājs.

Bez apriņķa priekšnieka iestādes nedrīkst pastāvēt nekāda zemes pārvaldes patstāvīga speciāla filiāle. Izņēmumi ir zemes pārvaldes tiesas, kā arī dzelzceļa un pasta iestādes.

Zemes pārvaldes lietas var uzticēt apriņķa pašpārvaldei.

Apriņķa priekšnieku ar ģenerālkomisāra piekrišanu ieceļ iekšlietu ģenerāldirektors. Atcelšana notiek ar ģenerālkomisāra piekrišanu, resp., prasību.

8. paragrāfs

Pilsētu un pagastu pārvaldi kārto zemes pārvalde ar ģenerālkomisāra piekrišanu.

9. paragrāfs

Apgabalu komisāri veic apriņķu priekšnieku, pilsētu un pagastu pārvaldes politisko uzraudzību. Īstenojot savus uzdevumus, viņi ir pakļauti tikai vācu civilpārvaldes augstāko instanču norādījumiem.

Apgabalu komisāri ir pilnvaroti pieprasīt informāciju par savu apgabalu no visām zemes pārvaldes iestādēm un atcelt[1] vai atlikt līdz ģenerālkomisāra lēmumam zemes pārvaldes pasākumus, kas ir pretrunā ar apgabala komisāra viedokli.[2]

Draudošu briesmu gadījumā apgabalu komisāri nepieciešamos lēmumus zemes pārvaldes jomā ir pilnvaroti pieņemt tieši.

---

[1] Izsvītrots: aizliegt.

[2] Ierakstīts ar roku.

10. paragrāfs

Zemes pārvaldes un vācu civilpārvaldes iestāžu oficiālā valoda ir vācu valoda.

Zemes pārvaldes robežās oficiālās valodas ir vācu un latviešu valoda.

Zemes pārvaldes oficiālo darbību pēc ģenerāldirektoru uzklausīšanas kārto ģenerālkomisārs.

11. paragrāfs

Latvijas ģenerālapgabalam ir noteiktas tiesības un pienākumi. To saskaņā ar detalizētiem ģenerālkomisāra noteikumiem pārstāv ģenerālkomisārs vai ģenerāldirektori.

12. paragrāfs

Zemes pārvaldes ierēdņus ieceļ iekšlietu ģenerāldirektors. Iecelšanai kopumā vai atsevišķā gadījumā ģenerālkomisārs var piekrist vai nepiekrist.

Pilsētu, pagastu, pagastu apvienību, citu publisko tiesību subjektu ierēdņu iecelšanu ar ģenerālkomisāra piekrišanu veic iekšlietu ģenerāldirektors.

13. paragrāfs

Finansu ģenerāldirektors sastāda Latvijas ģenerālapgabala budžetu.

Budžeta noteikšana notiek ar ģenerālkomisāra rīkojumu. Pirms tā izsludināšanas izlūdzama Ostlandes reihskomisāra piekrišana.

14. paragrāfs

Tiesvedību Latvijas ģenerālapgabalā pilda vācu tiesas un zemes pārvaldes tiesas.

Zemes pārvaldes tiesas ir kompetentas izspriest tās lietas, kuras nav paredzētas izspriešanai vācu tiesās.

Zemes pārvaldes tiesneši, iztiesājot lietas, nav pakļauti nekādiem norādījumiem.

Zemes pārvaldes tiesu satversmi kārto tieslietu ģenerāldirektors ar ģenerālkomisāra piekrišanu.

Ģenerālkomisārs var iebilst pret spēkā stājušos spriedumu izpildīšanu.

[87]

Ostlandes reihskomisariāta 1941. gada 5. novembra rīkojums ģenerālkomisāram Rīgā O. Dreksleram par aizliegumu svinēt Latvijas Republikas proklamēšanas dienu

1941. gada 5. novembrī

Ģenerālkomisāra kungam Rīgā

A t t i e c a s: Neatkarības diena Latvijā

Norādu, ka 18. novembrī, kurā agrākā latviešu brīvvalsts svinēja savu neatkarību, nedrīkst notikt nekādi sarīkojumi, kuri sevišķi izceļ kādreizējo neatkarību, to atgādina vai modina cerības uz jaunu neatkarību nākotnē. Kultūras sarīkojumi (teātri, koncerti, dziesmu vakari u. c.), kuriem nav politiskas tendences, ir atļauti, taču nodrošināma šīs dienas sarīkojumu programmu rūpīga pārbaude.

Ja latvieši būtu paredzējuši sarīkojumus, kas ir pretrunā ar minēto norādījumu garu, tie ar visiem līdzekļiem (nepieciešamības gadījumā policejiski) jānovērš.

Uzdevumā
parakstījis *Trampedahs*

[88]

Izvilkums no Austrumu okupēto apgabalu ministra A. Rozenberga 1942. gada 2. janvāra rīkojuma Vācijas okupācijas iestādēm Ostlandē par valodu lietošanu

Konfidenciāli
Berlīnē 1942. gada 2. janvārī

Austrumu okupēto apgabalu ministrija

Ostlandes reihskomisāra kungam
Ģenerālkomisāra kungam Rīgā

A t t i e c a s: valodu lietošana Ostlandē
(..) Par valodu lietošanu Ostlandē dodu šādas direktīvas:

I

1. Vācu iestāžu oficiālā (amata) valoda

Vācu iestāžu oficiālā (amata) valoda ir vācu valoda. Rīkojumi un citi paziņojumi, kas ir domāti visiem iedzīvotājiem, pēc vajadzības var būt divās vai vairākās valodās. Tāpat var pēc vajadzības atsevišķam rīkojumam pievienot tulkojumu vietējā valodā. Abos gadījumos vācu redakcija ir noteicošā.

2. Vietējo iestāžu oficiālās (amata) valodas

Pašas zemes iestāžu oficiālā (amata) valoda tāpat pamatā ir vācu valoda. Tāpēc šo iestāžu paziņojumi atklātībai vispirms jāsastāda vācu valodā un tikai pēc tam vietējā vai vietējās valodās. Iekšējām dienesta vajadzībām un savstarpējos sakaros vietējās iestādes pārejas laikā vācu valodas vietā vietējo valodu var lietot tikai tad, ja visi attiecīgās iestādes darbinieki šo valodu pārvalda. Rīkojumi atsevišķām personām var būt sastādīti nevis vācu valodā, bet šo personu dzimtajā valodā. Turpretim nav pieļaujama iestādē runātās vietējās valodas lietošana ar tādām personām, kurām ir cita dzimtā valoda.

3. Vietējās valodas

Pamatā vietējās valodas ir savstarpēji līdzvērtīgas. Ja paziņojumi ir vairākās valodās, to secība nosakāma saskaņā ar valodu grupu skaitlisko pārsvaru attiecīgajos apriņķos. Principiāli ir jāizvairās no tā, ka kāda vietējā valoda sakaros iegūtu priekšroku un kļūtu par kopējo saziņas valodu. Turpretim šāds stāvoklis ir iespējams attiecībā uz vācu valodu.

Tanī pašā laikā ir jāizvairās no tā, ka vietējās vairākuma valodas pakāpeniski uzsūc vietējās mazākuma valodas, izņemot gadījumus, ja runa ir par politiski pilnīgi nenozīmīgām vai nevēlamām valodām – drumslām. Šo principu ievērošanu ir svarīgi nodrošināt arī vietējās iestādēs.

4. Valodu mācīšana skolās

Dažādās skolās (piem., arī arodskolās) no paša sākuma visaugstāk vērtējama vācu valodas iemācīšana. Atbilstoši ir veidojams mācību plāns. Turklāt visādā ziņā ir veicināma vācu valodas iemācīšana iedzīvotājiem. To veicot, tomēr jāizvairās no piespiedu darbībām, jo tās parasti vēlamajam pasākumam vairāk kaitē nekā noder. Pirmais uzdevums būs apmācīt labus vācu valodas skolotāju kadrus.

5. Vācu iestāžu darbinieki

Vācu iestāžu darbinieki iemācīties kādu no vietējām valodām nav jāmudina. Arī personīgos sakaros viņiem pamatā jārunā tikai vāciski. Lai lieki neaizvainotu vietējos iedzīvotājus, ir jāraugās, lai attiecībā uz vietējiem iedzīvotājiem šis viedoklis netiktu skaļi uzsvērts. Atsevišķu vietējo valodu vārdu lietošana pamatotas nepieciešamības dēļ, pats par sevi saprotams, nav skaužama. Turklāt Vadoņa vēlēšanās ir arī Ostlandē pamudināt vācu iestāžu darbiniekus iemācīties krievu valodu, lai viņus varētu izmantot arī pārējos Austrumu apgabalos, it īpaši – lai viņi varētu saprasties ar krievu strādniekiem (..).

[89]

Rīgas pilsētas apgabala komisāra un Rīgas komisāriskā virsbirģermeistara H. Vitroka 1942. gada 16. aprīļa rīkojums par Rīgas pilsētas ielu, laukumu un parku pārdēvēšanu

Rīgā 1942. gada 16. aprīlī

Pa daļai grozot 1941. g. augustā izdarīto ielu nosaukumu pārdēvēšanu Rīgā, paziņoju sekojošo oficiālo Rīgas pilsētas pārdēvēto ielu, laukumu un parku sarakstu:

Līdzšinējais ielas nosaukums	**Jaunais ielas nosaukums**
Augusta Deglava iela	*Rumpenhöfsche Strasse* Rumpmuižas iela
Andreja Pumpura iela	*Ullerspergerstrasse* Ullersperger iela
Aizsargu iela	*Yorkstrasse* York iela
Alberta iela	*Hollanderstrasse* Hollander iela
Antonijas iela	*Ernst-von-Bergmann-Strasse* Ernst-von-Bergmann iela
Aristida Briāna iela	*Wilhelm-Ostwald-Strasse* Wilhelm-Ostwald iela
Aspazijas bulvāris	*von-der-Goltz-Ring* von der Goltz gatve
Ausekļa iela	*Wilhelm-Purvitis-Strasse* Vilhelma Purvīša iela
Baznīcas iela	*Laudonstrasse* Laudon iela

Bergmaņa iela	*Schweinfurthstrasse* Schweinfurth iela
Brīvības bulvāris	*Adolf-Hitler-Alee* Adolf Hitler aleja
Brīvības iela	*Adolf-Hitler-Strasse* Adolf Hitler iela
Brīvības gatve	*Livländische* Landstrasse Vidzemes gatve
Citadeles iela	*Hans-von-Manteuffel-Strasse* Hans von Manteuffel iela
Dāvīda iela	*Stieglitzstrasse* Ķimuļu iela
Dzirnavu iela	*Richard -Wagner-Strasse* Richard Wagner iela
Elija iela	*Kaufhofstrasse* Tirdzniecības pagalma iela
Elizabetes iela	*Wolter-von-Plettenberg-Ring* Wolter von Plettenberg gatve
Gabriela iela	*Reiherstrasse* Dzēsu iela
1905. gada parks	*Griesenberg* Grīziņkalns
Gogoļa iela	*Kirchholmer Strasse* Salaspils iela
Jāņa Asara iela	*Adlerstrasse* Ērgļu iela

Jāņa Čakstes laukums	*Schlossplatz* Pils laukums
13. janvāra iela	*General-von-Hutier-Strasse* General von Hutier iela
Jura Alunāna iela	*Oberst-Lasch-Strasse* Oberst Lasch iela
Kongresa (Ģildes) iela	*Gildstubenstrasse* Ģildes iela
Krūzes iela	*Dr.-Porsche-Strasse* Dr. Porsche iela
Lāčplēša iela	*Carl-Schirren-Strasse* Carl Schirren iela
15. maija laukums	*Domplatz* Doma laukums
Marijas iela	*Pleskauer Strasse* Pleskavas iela
Meistaru iela	*Kl. Schmiedestrasse* M. Kalēju iela
Merķeļa iela	*Bismarckstrasse* Bismark iela
Miķeļa iela	*Major-Bischoff-Strasse* Major Bischoff iela
Muitas iela	*Major-Fletcher-Strasse* Major Fletcher iela
Noliktavas iela	*Schlageterstrasse* Schlageter iela

11. novembra bulvāris	*An der Düna* Daugavmala
Pulkveža Brieža iela	*I Weidendamm* I Ganību dambis
Raiņa bulvāris	*Alfred-Rosenberg-Ring* Alfred Rosenberg gatve
Reimersa iela	*Moltkestrasse* Moltke iela
Rūpniecības iela	*Landeswehrstrasse* Zemessargu iela
Samarina iela	*Infanteriestrasse* Kājnieku iela
Skolas iela	*Karl-Ernest-von-Baer-Strasse* Karl Ernest von Baer iela
Salaspils iela	*Flossstrasse* Plostu iela
Vāgnera iela	*Gärtnereistrasse* Dārzniecības iela
Valdemāra iela	*Hermann-Göring-Strasse* Hermann Göring iela
Vašingtona laukums	*Ludendorffplatz* Ludendorff laukums
Vidus iela	*Freikorpsstrasse* Brīvkorpusa iela
Vienības gatve	*Tilsiter Landstrasse* Tilsites gatve

Viestura dārzs	*Hindenburgpark* Hindenburg parks
Zemitāna laukums	*Ekserzierplatz* Apmācības laukums
Zigfr. Meierovica bulvāris	*Deutschordensring* Vācu ordeņa gatve
Žīdu iela	*Nersasstrasse* Nirzas iela
Jūrmalas gatve	*Annenhöfsche Strasse* Anniņmuižas iela (..)

Rīgas pilsētas apgabala komisārs
un komisāriskais lielvecākais
WITTROCK

[90]

Izvilkums no bijušā SS standartenfīrera[1] K. Jēgera nopratināšanas protokola Bādenes–Virtembergas zemes Kriminālpolicijas pārvaldes speciālajā komisijā 1959. gada 15.–19. jūnijā par ebreju iznīcināšanas plāniem pēc uzbrukuma Padomju Savienībai

(..) Es atceros tikai, ka Heidrihs kādā uzrunā paziņoja, ka kara gadījumā ar Krieviju visi ebreji Austrumos jānošauj. Es gribētu piebilst, ka nevaru vairs atcerēties, vai viņš sacīja, ka **visi** ebreji jānošauj vai – ebreji jānošauj. Atceros vēl, ka kāds no valsts policijas vadītājiem tieši jautāja: "Vai mums jānošauj ebreji?" – uz ko Heidrihs atbildēja apmēram tā, ka tas taču esot pats par sevi saprotams. (..)

[1] Atbilst pulkveža dienesta pakāpei armijā.

[91]

Rīgas pilsētas apgabala komisāra H. Vitroka 1941. gada 23. oktobra rīkojums par geto – ebreju ieslodzījuma vietas – ierīkošanu

Rīgā 1941. gada 23. oktobrī

Rīkojums par geto ierīkošanu Rīgā un par attieksmēm ar žīdiem[1]

1. Rīgā pastāv geto[2]. To ierobežo Latgales, Vitebskas, Latgales, Žīdu, Lauvu, Lielā Kalna, Lazdonas, Katoļu, Jēkabpils un Lāčplēša ielas. Geto atdala ar stiepuļu žogu.

2. Nežīdiem uz visstingrāko aizliegts ieiet geto teritorijā. Apmeklēt geto atļauts tikai ar Rīgas pilsētas apgabala komisāra atļauju.

3. Jebkura satiksme ar žīdiem aizliegta ārpus geto robežām. Tos, kas ar iepriekšēju nolūku vai aiz paviršības šī panta noteikumu neievēros, sodīs ar cietuma sodu un smagākos gadījumos ar pārmācības namu.

4. Uz katru mēģinājumu kaut kādai satiksmei pāri vai caur geto žogu ar žīdiem kārtības sargu posteņiem dota pavēle bez jebkāda iepriekšēja brīdinājuma šaut.

5. Pieprasījumi pēc žīdu darbspēka iesniedzami darba pārvaldē saskaņā ar tās izdotajiem rīkojumiem.

6. Katram, kas pie sevis nodarbina darba pārvaldes norīkotos žīdus, tie slēgtā kolonnā jānogādā no geto darbavietā un tādā pašā veidā atkal atpakaļ.

7. Darba devējiem jāuzmana, lai noteikumi par satiksmi ar žīdiem tiktu ievēroti attiecībā uz viņa nodarbināt[aj]iem.

Šī rīkojuma neievērotājus sodīs ar naudas sodu līdz RM[3] 1000, ja nav paredzēts smagāks sods.

Der Gebietskommisar Riga-stadt[4]

---

[1] Latviešu valodas vārds "žīds" tradicionāli lietots kā nacionālās piederības apzīmējums ar neitrālu nokrāsu. Šo vārdu naidīgā un nievājošā nozīmē sāka lietot nacistiskie okupanti un kolaboracionisti.

[2] Rīgas geto pastāvēja no 1941. gada oktobra līdz 1943. gada rudenim. Sākotnēji geto bija ieslodzīti pāri par 30 000 cilvēku. Pēc masveida apšaušanām 1941. gada novembra beigās un decembra sākumā, kad no agrākajiem geto iemītniekiem palika pāri tikai daži tūkstoši cilvēku, šeit sāka izvietot no ārzemēm atvestos ebrejus. Pēc H. Himlera 1943. gada 21. jūlija pavēles par visu geto likvidēšanu (sakarā ar sacelšanos Varšavas geto) darbā nespējīgos un bērnus nošāva, bet pārējos ievietoja koncentrācijas nometnēs.

[3] Reihsmarkas saīsinātais apzīmējums.

[4] Tā parakstīts rīkojums latviešu valodā.

[92]
Izvilkums no bijušā Rīgas pilsētas apgabala komisāra un Rīgas komisāriskā virsbirģermeistara H. Vitroka atmiņām par Rīgas ebreju iznīcināšanu 1941. gadā

(..)

1941. gads sliecās uz beigām, kad Rīgu apēnoja satriecošs notikums. Otrajā Adventes svētdienā pilsētā izplatījās baumas, ka ebreji ar SS un policijas augstākā komandiera Jekelna rīkojumu no geto aizvesti un ap desmit kilometrus no Rīgas vienā lielā kapā visi kopā – vīri, sievas un bērni – SS nošauti un turpat aprakti. Runāja par tūkstošiem cilvēku dzīvību. Kad briesmīgās baumas apstiprinājās un kļuva zināmas detaļas par notikušo noziegumu, par šo necilvēcīgo izrīcību Rīgā valdīja vispārējs sašutums. Kaut arī vietējie iedzīvotāji boļševiku okupācijas laikā (..) bija cietuši spīdzināšanas un nogalināšanas (..), tomēr viņi tikai aiz reliģiskajām jūtām vien nosodīja neaizsargātu vīriešu, sieviešu un bērnu nogalināšanu un bija sašutuši par bezdievīgo noziegumu. Kad es drīz pēc tam par Rīgas iedzīvotāju sašutumu Berlīnē ziņoju reihsministram[1], pretī saņēmu viņa skaidrojumu, ka šo šaušalīgo asinsdarbu, neņemot vērā viņa viedokli, esot pavēlējuši īstenot un īstenojuši augstākstāvošie. (..)

---

[1] A. Rozenbergam.

[93]

Izvilkums no Liepājas apgabala komisāra V. Alnora ziņojuma ģenerālkomisāram Rīgā O. Dreksleram par ebreju nošaušanu Liepājā

[Ne vēlāk par 1942. gada janvāri]

(..)

No 14. līdz 17. decembrim Liepājā pavisam nošauts 2700 ebreju. Novada pārējās vietās, kā, piemēram, Ventspilī, nošaušana veikta pilnīgi. Tas attiecas galvenokārt uz sievietēm un bērniem. Kā man no visām pusēm apstiprināts, nošaušana, kas veselu dienu turpinājās iekšpilsētā, proti, kara ostas teritorijā, izraisījusi iedzīvotājos lielu uztraukumu. Nevar būt šaubu, ka tādēļ ievērojami cietusi vācu autoritāte. Man vairākkārt aizrādīts, ka sievietes, bērni un zīdaiņi tiek šauti gandrīz kaili, kas gandrīz neatšķiras no padomju metodēm. Jūrnieku aprindās uzskata, ka šī nošaušana notiek pēc reihskomisāra ierosinājuma, jo viņam bijis nodoms 1. janvārī paziņot Vadonim, ka zeme no ebrejiem ir tīra.

Patlaban atkal lielos apmēros notiek apšaušana, kas no jauna izraisa jūtamu nemieru. Man nav saprotams, kādēļ nonāvē tik nežēlīgā veidā. Decembra nošaušanās vienā vien 100 m garā, 3 m platā un 3 m dziļā bedrē tika samests 2800 cilvēku. Šaušana notika bez ārsta un virsnieka klātbūtnes, tā ka divi nonāvējamie naktī izkļuva no bedres un vienā kreklā devās uz pilsētu. Viena bija sieviete, kas jau bedres priekšā bija sabrukusi ģībonī un tikusi vienkārši iesviesta bedrē, kur naktī atguvusi samaņu. Tamlīdzīgie stāsti tiek izplatīti vairumā, un tas, protams, nevairo mūsu autoritāti latviešu acīs. (..)

[94]
Izvilkumi no rīcības grupas "A" komandiera SS brigādefīrera[1] F. V. Štālekera 1941. gada 17. augusta pārskata par civiliedzīvotāju arestiem un nošaušanu Ostlandē

[1941. gada 17. augustā]

(..)

Latvijas cietumi

Nr. p.k.	Cietums	Politiskie cietumnieki	Kriminālcietumnieki
1.	Rīgas Centrālcietums	2837	63
2.	Rīgas Termiņcietums	672	24
3.	Daugavpils	181	15
4.	Valmiera	507	21
5.	Jelgava	921	45
6.	Liepāja	404	12
7.	Cēsis	222	14
8.	Ventspils	143	3
9.	Tukums	101	7
10.	Madona	145	1
11.	Jēkabpils	84	8
12.	Alūksne	83	1
13.	Ludza	167	16
14.	Rēzekne	597	13
	Kopā	7064	243

Pārskats par nošauto personu skaitu

(..)

Latvija	Ebreji	Komunisti	Kopā
Rīgas pilsēta un lauku apgabals			6378
Jelgavas apgabals			3576
Liepājas apgabals			11 860
Valmieras apgabals			209
Daugavpils apgabals	9256	589	9845
Latvija	30 025	1843	31 868

(..)

[1] Atbilst ģenerālmajora dienesta pakāpei armijā.

Tiem pieskaitāmi:

Lietuvā un Latvijā ebreju grautiņos nogalinātie ebreji	5500
(..)	
Garīgi slimie	718
(..)	
[Pavisam kopā Ostlandē nogalināti]	135 567

[95]

Latvijas drošības policijas komandiera Štrauha 1942. gada 8. janvāra paziņojums par Audriņu sādžas nodedzināšanu, tās iedzīvotāju apcietināšanu un nošaušanu

[1942. gada 8. janvārī]

Latvijas drošības policijas komandieris paziņo:

1. Pretēji vairākkārtējiem paziņojumiem, ka personas, kas piedalās pretvalstiskā darbā, bargi sodīs un sevišķi bargi sodi sagaida tos, kas šādus elementus uzņem savos dzīvokļos vai saimniecībās, slēpj, sagādā tiem uzturu, ieročus un tādā kārtā neievēro vācu iestāžu uzaicinājumu – par šiem elementiem nekavējoties ziņot policijai, atsevišķi gadījumi pēdējā laikā man tomēr rādījuši, ka šos rīkojumus un uzaicinājumus neievēro.

2. Rēzeknes apriņķa Audriņu sādžas iedzīvotāji vairāk nekā gada ceturksni bija mitinājuši pie sevis sarkanarmiešus, slēpuši tos, devuši tiem ieročus un katrā iespējamā veidā palīdzējuši tiem viņu pretvalstiskajos centienos.

Cīņā pret šiem elementiem nošauti latviešu policijas darbinieki.

3. Tādēļ atmaksai par šiem pārkāpumiem esmu licis:

a) Audriņu sādžu nolīdzināt ar zemi,

b) Audriņu sādžas iedzīvotājus apcietināt un

c) 30 Audriņu sādžas vīriešu kārtas iedzīvotājus 1942. gada 4. janvārī Rēzeknes tirgus laukumā atklāti nošaut.

4. Arī nākotnē es visādākiem līdzekļiem vērsīšos kā pret tām personām, kas iedomājas, ka var sabotēt pastāvošo kārtību, tā arī pret tām, kas šiem elementiem kaut kādā veidā palīdz.

Latvijas drošības policijas
komandieris SCHTRAUCH[1] (Štrauhs),
SS–Obersturmbannführers.[2]

---

[1] Tā tekstā. Jābūt: STRAUCH.

[2] Tā parakstīts paziņojums latviešu valodā. SS oberšturmbanfīrera dienesta pakāpe atbilda pulkveža-leitnanta dienesta pakāpei armijā.

[96]

Austrumu okupēto apgabalu reihsministra A. Rozenberga noteikumi sodu likumu priekšrakstu papildināšanai ieņemtajos Austrumu apgabalos

Berlīnē 1942. gada 17. februārī

Noteikumi sodu likumu priekšrakstu papildināšanai ieņemt[aj]os Austrumu apgabalos

(..)

I

Vietējiem iedzīvotājiem jāizturas atbilstoši vācu likumiem un vācu iestāžu izsludinātiem, uz viņiem attiecinātiem rīkojumiem. Ja viņi nav valstsvācieši[1] vai vācu tautas piederīgie[2], tad viņiem piemērojami sekojošie sevišķie sodu priekšraksti:

1. §

Ar nāvi, mazāk svarīgos gadījumos ar spaidu namu sodāms:

kas ar vardarbību vēršas pret Lielvācijas valsti vai pret ieņemt[aj]os Austrumu apgabalos nodibināto suverēno varu;

kas ar vardarbību vēršas pret valstsvācieti vai vācu tautas piederīgo viņa piederības dēļ pie vācu tautības;

kas ar vardarbību vēršas pret vācu bruņoto spēku vai to pavadorganizāciju piederīgiem, kā arī pret vācu policijas, ieskaitot tās palīgspēkus, valsts darba dienesta, vācu iestāžu vai dienesta vietu vai arī Nacionālsociālistiskās vācu strādnieku partijas (NSDAP) organizāciju piederīgiem;

kas uzaicina vai musina uz nepaklausību vācu iestāžu izdotiem noteikumiem vai rīkojumiem;

kas tīši bojā vācu iestāžu vai dienesta vietu ierīces vai tādas lietas, kuras paredzētas to darbībai vai vispārējam labumam;

kas sekmē vāciešiem naidīgus centienus vai mēģina uzturēt vācu iestāžu aizliegto apvienību organizatorisko darbību;

kas ar naidīgu vai uzkūdošu darbību izrāda vāciešiem naidīgu noskaņojumu vai ar citādu savu izturēšanos kaitē Lielvācijas valsts vai vācu tautas cieņai vai labklājībai vai to pazemo;

kas tīši izdara dedzināšanu un ar to kaitē vispārējām vācu interesēm vai valstsvāciešu vai vācu tautas piederīgo mantai.

---

[1] Vācijas pilsoņi.

[2] Vācu izcelsmes personas, kas nav Vācijas pilsoņi.

2. §

Tāpat sodāms ar nāvi vai mazāk svarīgos gadījumos ar spaidu namu, kas norunā izdarīt 1. § paredzēto sodāmo darbību, ielaižas par to nopietnā apspriedē, piedāvājas to izdarīt vai tādu piedāvājumu pieņem vai arī kas, ieguvis ticamas ziņas par tādu nodarījumu vai nodomu laikā, kad briesmas vēl bijušas novēršamas, tīši nepaziņo īstā laikā par to vācu iestādei vai apdraudētai personai.

3. §

Nāves sodu piespriež kā izpirkumu par 1. un 2. paragrāfā neparedzētu sodāmu nodarījumu, kaut arī tas nav piedraudēts pēc vispārējiem vācu sodu likumiem vai vācu iestāžu rīkojumiem, ja nodarījums liecina par sevišķi zemisku noskaņojumu vai citu iemeslu dēļ ir sevišķi smags; šādos gadījumos nāves sods pielaižams arī pret nepilngadīgiem smagiem noziedzniekiem.

4. §

(1) Ja nav nodibināta ārkārtējās tiesas (*Standgericht*) piekritība, iztiesāšana piekrīt sevišķai tiesai.

(2) Ar šo netiek skarti bruņot[aj]iem spēkiem izdotie sevišķie noteikumi

(..)

Austrumu reihsministrs ROSENBERG

[97]

Izvilkums no sabiedrības ar ierobežotu atbildību Ostlandes Lauksaimniecības preču realizācijas un patēriņa centrālbiedrības Rīgā 1942. gada 15. janvāra ziņojuma par Latvijas lauksaimniecības preču piegādēm 1941. gada oktobrī, novembrī un decembrī

STINGRI SLEPENI!
1942. gada 15. janvārī

Latvijas ģenerālkomisāra
sadales un apgādes pārvaldei
Rīgā, Smilšu ielā 1
Statistika

Mēs apstiprinām Jūsu [1942. g.] 3. janvāra vēstules saņemšanu un pieņēmām zināšanai, ka Jūs vēlētos saņemt statistiskos datus par to preču daudzumiem un cenām, kuras tika nodotas vācu karaspēkam, t. i., [Vācijas] Valstij. Pielikumā mēs sniedzam šos datus par oktobra, novembra un decembra mēnesi. Turpmāk mēs Jums šos datus iesniegsim par katru kārtējo mēnesi.

Ostlandes Lauksaimniecības preču
realizācijas un patēriņa centrālbiedrība
Rīgā,
sabiedrība ar ierobežotu atbildību

Uzdevumā
(paraksts nesalasāms)

Kopsavilkums par piegādēm 1941. gadā reihsmarkās (RM)

(..)

	Vācu karaspēkam	Reiham	Eksportam un importam
Oktobris	5 644 439,97	2 906 480,85	642 710,68 eksportam 44 445,– importam
Novembris	8 891 956,59	343 366,04	576 000, – eksportam 189 498,67 importam
Decembris	9 543 884,42	449 608,92	530 474,16 eksportam 112 318,03 importam

(..)

[98–102] Nacistu un vietējo kolaboracionistu īstenotā nelikumīgā mobilizācija Latvijā

[98]
Ādolfa Hitlera 1943. gada 10. februāra pavēle izveidot Latviešu SS brīvprātīgo leģionu

Vadoņa galvenajā mītnē
1943. gada 10. februārī

Es pavēlu izveidot Latviešu SS brīvprātīgo leģionu.
Vienības lielumu un veidu noteikt pēc rīcībā esošajiem latviešu vīriem.

(paraksts)

[99]

Latvijas zemes pašpārvaldes ģenerāldirektoru 1943. gada 16. novembra iesniegums ģenerālkomisāram Rīgā O. Dreksleram sakarā ar mobilizāciju Latvijā

Rīgā 1943. gada 16. novembrī

Sakarā ar iekšlietu ģenerāldirektora šodienas iesniegumu par zināmu gadagājumu iekļaušanu [SS] ieroču karaspēka mobilizācijas vienībās un iesaukšanu vietējā pārvalde lielā cieņā Jums paziņo, ka savu palikšanu amatā uzskata par iespējamu vienīgi tad, ja tiek ņemti vērā sekojošie nosacījumi: iesauktie gadagājumi tiek gatavoti, vienīgi lai papildinātu vai izveidotu no jauna Latviešu leģiona SS ieroču karaspēka vienības cīņai pret padomju bruņotajiem spēkiem. Šādu iekšlietu ģenerāldirektora paskaidrojumu iesaucamiem vietējā pārvalde uzskata par saistošu un citādā veidā jauniesaucamo iesaistīšanu neuzskata par savu pienākumu.

Latviešu kārtības policija jāpakļauj vietējai Pašpārvaldei, un to vācu iestādes visumā jau solīja. Pilsētās un apriņķos veikt iesaukšanu bez stingra pakārtota izpildu aparāta nav domājams, un tas novestu pie vēl lielākas iestāžu autoritātes krišanās. Ir nepieciešama arī kāda policejiska latviešu drošības iestāde boļševistiskās aktivitātes apkarošanai, kas, pazīstot savu zemi un cilvēkus, šo uzdevumu varētu veikt ar lielākām sekmēm nekā līdz šim. Ir pamatota pārliecība, ka tiks piešķirts pietiekams apmācības laiks, kas ir noteikti nepieciešams, jo pavasara notikumu atkārtojums, kad frontes vienībās tika iedalītas pilnīgi neapmācītas grupas, uz tautas noskaņojumu atstātu graujošu iespaidu.

Vienlaicīgi ar paziņojumu par iesaukšanu vajag darīt galu tādai praksei, ka iedzīvotāji tiek neregulāri norīkoti pildīt dažādu iestāžu dažādus ilgstošus dienesta pienākumus, pirms neilga laika iesauktajiem šucmaņiem ir jāatgriežas savos pagastos, kur tie ir nepieciešami drošības uzturēšanai. Šai jomā arī turpmāk, pastāvot nenoteiktajam stāvoklim, var nonākt pie iekšējās drošības sabrukuma zemē, ar ko pakalpots būtu vienīgi ienaidniekam. Vienības cīņas vērtība neapšaubāmi lielāka ir tad, ja tā iesaistīta tieši pašu zemes aizsardzībā, tādēļ Latviešu leģions izmantojams zemei tuvākajos rajonos, ir arī jāpanāk visas Austrumu frontes garumā izkaisīto latviešu šucmaņu bataljonu atpakaļvešana un viņu faktiskā iekļaušana Latviešu leģionā. Vērmahtam piesaistītie latviešu brīvprātīgie palīgi, ar kuriem bieži vien apietas kā ar padomju karagūstekņiem, pēc saviem gadagājumiem tāpat jāpakļauj SS ieroču karaspēka Latviešu leģiona vienībām.

Zemes pašpārvalde atļaujas no jauna aizrādīt uz to, ka tā pēc vislabākās gribas nespēj saprast stāvokli, kad, runājot par nekustamo īpašumu, latviešu tautu un viņas

zemi vērtē kā Padomju Savienības sastāvdaļu, bet pilnīgi pretējais izpaužas tad, kad cīņā pret boļševismu jāiesaista tās dēli un resursi.

Tā kā tas ir cieši saistīts ar latviešu tautas pakļaušanu ieročiem, tad ir nepieciešams atrisināt jautājumu par Latvijas Republikas pievienošanas Padomju Savienībai neatzīšanu un vēl jo vairāk tāpēc, ka zinām – šīs varmācības tiesiskās izpausmes nav pieņēmusi neviena pasaules valsts. Jau iesaukto latviešu vīru stāvoklim no starptautisko tiesību viedokļa jābūt skaidram, lai viņus pēc zemes tiesiskajām pozīcijām, kuras armijas sastāvā tie dodas cīņā, nevarētu kvalificēt kā nodevējus. Sakarā ar plānoto iesaukumu zemes Pašpārvalde vēl bez šīs principiālās nostājas par tautu tieši skarošiem jautājumiem uzskata par nepieciešamu pēc iespējas ātrāk uzlabot iedzīvotāju apgādi ar pārtikas produktiem, drēbēm un apaviem, atbrīvot tādas arestētas personas, kuras nav apvainotas boļševistiskā darbībā, kā arī nokārtot evakuēto padomju civiliedzīvotāju izvietošanu, kas atbilstu zemes drošības viedoklim u. tml.; ja šie jautājumi tiktu atrisināti, rezonanse neizpaliktu.

M. PRĪMANIS,
izglītības un kultūras ģenerāldirektors
O. LEIMANIS,
tehnikas un satiksmes ģenerāldirektors,
ģenerāldirektora vietnieks saimniecības lietās
A. KVIESIS, tieslietu ģenerāldirektors,
pilnvarotais tirdzniecības uzņēmumu
tiesību ievērošanā

O. DANKERS,
iekšlietu ģenerāldirektors
J. SKUJEVICS,
finansu ģenerāldirektors

[100]
Rīgas prefekta R. Štiglica 1943. gada 29. oktobra paziņojums par iesaukšanu Latviešu leģionā

Rīgā 1943. gada 29. oktobrī

PAZIŅOJUMS

Pamatojoties uz ģenerālkomisāra Rīgā 1943. gada 22. X rīkojumu, visiem 1923. g. un 1924. g. dzimušiem vīriešiem jāierodas pārbaudē iesaukšanai Latviešu leģionā.

Visus 1923. un 1924. g. dzimušos vīriešus, kas dzīvo Rīgā, uzaicinu ierasties pārbaudes komisijā Rīgā, *Carl Schirren*'a (Lāčplēša) ielā Nr. 43/45:

1923. gadā dzimušos – **1943. g. 2. novembrī plkst. 8 no rīta**, bet 1924. gadā dzimušos – **1943. g. 4. novembrī plkst. 8 no rīta**.

Jāņem līdzi apakšveļa apmaiņai (krekls, apakšbikses, zeķes), zābaki, pēc iespējas garie, iesaiņojums civilapģērba atpakaļsūtīšanai, ziepes, bārdas skujamie piederumi, zobu birste, ķemme, spogulis, nazis, dakšiņa, katliņš utt., kā arī uzturs 2 dienām.

Par personisko veļu un zābakiem tiks maksāta atlīdzība.

Šis rīkojums ir saistošs bez izņēmuma visiem 1923. un 1924. g. dzimušiem vīriešiem, kuri nav vēl iesaukti Latviešu leģionā.

Par neierašanos draud sods.

Rīgas prefekts R. STIGLICS[1]

[1] Tā dokumentā.

[101]
SS Galvenās pārvaldes nodaļas vadītāja G. Bergera 1944. gada 8. februāra vēstule par nevāciešu iesaistīšanu karā Vācijas pusē

SLEPENA ARMIJAS LIETA

SS un policijas augstākajam komandierim militārajā pavēlniecībā Francijā,
SS grupenfīreram[1] un policijas ģenerālleitnantam Obergam
Karalauka pasts – Nr. 03069 DH

Mīļais cīņas biedri Oberg!

(..) Es pats – to es gribētu tīri personiski Jums pateikt – esmu pārliecināts, ka ir noziegums šodienas apstākļos neiesaistīt karā visus tos spēkus, kuri kaut kādā veidā ir gatavi par mums cīnīties. Ne par vienu kritušu ārzemnieku neraud vācu māte.

Senajā cīņas draudzībā

Heil Hitler!

Jūsu *G. Bergers*,
SS obergrupenfīrers[2]

---

[1] Atbilst ģenerālleitnanta dienesta pakāpei armijā.
[2] Atbilst ģenerāļa dienesta pakāpei armijā.

[102]

Latvijas zemes pašpārvaldes iekšlietu ģenerāldirektora O. Dankera 1944. gada 12. jūlija rīkojums iesaukt latviešu jauniešus vācu armijas gaisa spēku palīgdienestā

Visiem LJO apriņķu vadītājiem
Iekšlietu ģenerāldirekcija
Nr. 214 P

Rīgā 1944. gada 12. jūlijā
Stabu ielā 12

Visiem apriņķu priekšniekiem un pilsētu prefektiem

Esmu uzdevis Latvju jaunatnes organizācijai[1] kā visas latviešu jaunatnes darbības vadītājai saziņā ar piekritīgām militārajām un administratīvajām iestādēm vai dienesta vietām kārtot 1928. gadā dzimušo jauniešu iesaistīšanu uz brīvprātīgas vēlēšanās pamata vācu armijas gaisa spēku palīgdienestā Latvijā, pārbaudīt gaisa spēku palīgdienestā iesaistīto zēnu dzīves un darba apstākļus, kā arī uzņemties audzināšanas vadību. Šī pasākuma steidzamai izkārtošanai uzdodu Jums nekavējoties:

1. No LJO štāba piesūtītās pieteikuma veidlapas gaisa spēku palīgdienestam pret parakstu izsniegt aizpildīšanai visiem apriņķī resp. pilsētā dzīvojošiem 1928. g. dzimušiem jauniešiem.

2. Gādāt, lai no LJO štāba piesūtītās pieteikuma veidlapas pēc to aizpildīšanas nekavējoties, bet ne vēlāk kā 7 dienu laikā pēc to saņemšanas tiktu nosūtītas līdz ar parakstu lapām (kurās jaunekļi parakstījušies par veidlapu saņemšanu) LJO štābam Rīgā, Ād. Hitlera ielā 34/36 dz. 10.

3. Uzdot Jums pakļautām policijas amatpersonām aizpildīt pieteikumu veidlapās pirmos piecus punktus (uzvārds, vārds, dzimšanas gads, mēnesis, diena, dzimšanas vieta, dzīvesvieta).

4. Visiem līdzekļiem atbalstīt LJO pilnvarotās amatpersonas viņām uzticēto dienesta lietu kārtošanā sakarā ar jaunekļu iesaistīšanu GS palīgdienestā, piem., telpu, satiksmes līdzekļu, sakaru līdzekļu un citu uzdevumu veikšanā.

GS palīgdienestā iesaistīto zēnu iesaukšanu ar attiecīgām iesaukšanas pavēlēm izdarīs LJO štābs caur Jūsu dienesta vietu.

O. Dankers,
pirmais un iekšlietu ģenerāldirektors

---

[1] Organizācija, ko nacistu okupanti un kolaboracionisti izveidoja pēc Hitlera jaunatnes (*Hitlerjugend*) organizācijas parauga un kas pastāvēja no 1942. līdz 1945. gadam.

[103]
Izvilkumi no Austrumu okupēto apgabalu ministrijas 1942. gada 3. novembra iekšējā ziņojuma par stāvokli Ostlandē

Ostlande 1942. gada 3. novembrī

I. Pašreizējais stāvoklis.

(..) Ir jāievēro, ka trīs iepriekšminētās [Baltijas] tautas nekādā ziņā nav austrumnieciski indiferenta iedzīvotāju masa, bet tām ir pilnīgi viduseiropeiska, pēc vācu parauga attīstīta tautas izjūta, kas galu galā nostiprināta ar divdesmitgadīgo pašu valstiskumu un atsevišķās inteliģences aprindās ir pat pārkāpināta.

Turpretim vienu gadu ilgusī boļševiku varmācīgā kundzība ir novedusi pie tā, ka pat aprindas, kurām agrāk bijusi noraidoša attieksme, parāda īstu gatavību atzīt katru vācu vēlēšanos (..).

II. Nepateicīgās tautas.

Tā kā atbrīvotās tautas ir nepateicīgas, tad vācu vadībai galvenokārt jārūpējas par to, lai tiktu novērsta trīs un pat četras tautas[1] aptverošas vienotas frontes izveidošanās, kas pārāk viegli varētu kļūt par fronti pret vācu kundzību. Tieši šajā ziņā prese var sniegt izšķirīgu palīdzību.

(..)

2. Latvieši.

Latvieši no paša sākuma ir bijuši galvenais spēks pret vācu kundzības tieksmēm Baltijas telpā. Viņu virsslāņa raksturs ir sabojāts mazvērtības kompleksu dēļ attiecībā pret zemes agrāko vācu kungu slāni. Tāpēc nav izslēgts, ka tālākā perspektīvā latviešu inteliģencē varētu rasties [Vācijas] Valstij naidīgi perēkļi. Turpretim galīgi dabūt savā pusē būtu iespējams strādīgos lauku iedzīvotājus (..).

[1] Domātas trīs Baltijas tautas un baltkrievi.

[104]
Izvilkumi no Vācijas Drošības dienesta (SD) amatpersonu 1942. gada 5. jūnija ziņojuma par stāvokli okupētajās zemēs

1942. gada 5. jūnijā

(..) Latvija.

Pēdējā laikā (..) inteliģences aprindās kļūst arvien jūtamāks pretvācu noskaņojums. Starp citu, latviešu sieviešu un meiteņu vidū veiktās propagandas ietekmē daudzkārt tiek atkārtots izteiciens neielaisties ar vāciešiem, bet "saglabāt sirdī tautas naidu". Šīs paroles izplatītas pat latviešu brīvprātīgo vienībās. Pilnīgi apstājusies ir brīvprātīgo vervēšana. Latviešu strādnieku noskaņojumā nav vērojama nekāda uzlabošanās. Ļoti nepatīkami tika uztverta pārtikas produktu devu samazināšana(..). Noskaņojums sevišķi apgrūtinoši ietekmē darbaspēka vervēšanu [Vācijas] Valstij, dažkārt atkāpjoties no brīvprātības principa. Latviešu darba pienākumus pret [Vācijas] Valsti viņi vienmēr salīdzina ar latviešu izsūtīšanu uz Sibīriju (..), lai vājinātu latviešu tautību un sagatavotu zemi pārvācošanai (..). Pretstatā Igaunijai šeit novērojama nacionālās pašapziņas pastiprināšanās un organiska saplūšana ar pretošanos Vācijai, sasniedzot pretošanās kustības mērķi – vispirms jau panākot latviešu nacionālistu apvienošanos, kā arī samērā sekmīgi izplatot paziņojumus, organizējot demonstrācijas un sistemātisku kontrpropagandu (..).

[105]
Latvijas Centrālās Padomes (LCP) 1943. gada augustā pasludinātā Latvijas tautas deklarācija Sabiedroto nācijām

Rīgā 1943. gada augustā

Latvijas Centrālā Padome, izsakot vācu okupācijas apspiestās Latvijas tautas un tās politisko partiju uzskatus, deklarē sekojošo:

1940. g. jūnijā PSRS militāri okupēja Latviju, laužot tādā kārtā ar Latvijas Republiku 1920., 1933. un 1939. gadā slēgtos līgumus. Šajos līgumos PSRS bija uz visiem laikiem atteikusies no suverēnām tiesībām uz Latvijas teritoriju un tautu, noraidījusi uzbrukumu un katra veida agresiju un iejaukšanos LR iekšējās lietās, kā arī apsolījusies izšķirt visus konfliktus šķīrējtiesas ceļā. Turpretim 1940. g. jūnijā PSRS valdība brutālā kārtā iejaucās Latvijas iekšējās lietās, oficiāli pieprasot valdības maiņu, un saviem bruņotiem spēkiem okupēja visu Latvijas Republikas teritoriju.

Jauno LR Kirhenšteina vadīto valdību pretēji LR Satversmei sastādīja okupācijas varas un PSRS valdības pārstāvis Višinskis. Valdības locekļu skaitā bija personas, kas nebija LR pilsoņi (ministru biedri Valeskalns un Blaus). Valsts prezidenta atvietošana ar okupācijas varas iecelto Ministru prezidentu Kirhenšteinu notika nelikumīgā kārtā, jo pēc LR Satversmes Valsts prezidenta vietas izpildītājs ir Saeimas priekšsēdētājs. Tādēļ okupācijas varas nozīmētais Valsts prezidents un Ministru kabinets bija radīti nelikumīgā kārtā un viņiem nebija tiesības rīkoties kā LR augstākiem valsts un pārvaldes orgāniem.

1940. g. 14. un 15. jūlijā notikušās Saeimas vēlēšanas bija nelikumīgas, jo okupācijas varas ieceltā valdība pretēji Satversmes noteikumiem grozīja Saeimas vēlēšanu likumu. Turklāt vēlēšanās patvarīgi noraidīja citas un pielaida tikai vienu, no okupācijas varas sastādītu kandidātu listi, tādējādi laupot vēlētājiem iespēju balsot pēc savas pārliecības. Bez tam Kirhenšteina valdība deklarēja, ka tā sargāšot LR neatkarību, un vēlētājiem netika paskaidrots, ka jaunā Saeima lems par Latvijas pievienošanu Padomju Savienībai. Vēlētāji nekur nebija devuši ievēlētajiem deputātiem pilnvaras balsot par LR neatkarības izbeigšanu. Vēlētājus dzina piedalīties vēlēšanās gājienos no darbavietām un piedraudēja ar represijām tiem pilsoņiem, kam nebūs atzīmes pasē, ka viņi balsojuši. Vēlēšanas faktiski bija atklātas, kas terorizēja vēlētājus. Vēlēšanu rezultātus vairākās vietās viltoja, uzdodot daudzkārt lielāku dalībnieku skaitu, nekā tas bija patiesībā. Beidzot – vēlēšanas notika svešas zemes militāras okupācijas ietekmē, kas laupīja Latvijas tautai katru brīvības un patstāvīgas rīcības iespēju. Vēlēšanu dienās pilsētās un laukos visas svarīgākās vietas bija ieņēmis karaspēks, visur vēlētājiem pretim rēgojās padomju tanki, lielgabali un ložmetēji.

1940. g. 14. un 15. jūlijā ievēlētā Saeima ir nekonstitucionāla un nelikumīga. Tai nebija tiesības un pilnvaras rīkoties suverēnās Latvijas tautas vārdā. Tālāk – šīs uzurpatoriskās Saeimas 1940. g. 20. jūlija lēmums par pievienošanos PSRS ir nenozīmīgs arī vēl tādēļ, ka saskaņā ar LR Satversmi lēmumu par Latvijas neatkarības izbeigšanu vajadzēja nodot tautas nobalsošanā, bet pretējā gadījumā tas neieguva likumīgu spēku. Tautas nobalsošanā nodotam Saeimas lēmumam bija jāpiekrīt vismaz pusei no visiem balsstiesīgajiem Latvijas pilsoņiem. Pretējā gadījumā tas skaitās par noraidītu. Tāpēc šis lēmums par Latvijas pievienošanu PSRS nekad **nav** ieguvis likuma spēku.

LR nav likumīgi pievienota PSRS arī pēc pašas PSRS Konstitūcijas. Pēdējā paredz vienīgi brīvprātīgu iestāšanos Padomju Savienībā. Turpretim Latvija nekad nav brīvprātīgi atteikusies no savas neatkarības un PSRS okupācijas vara nemaz nedeva Latvijas tautai pašai brīvi izteikties pievienošanas jautājumā.

LR pievienošana PSRS ir arī krasa starptautisko normu laušana. Latvijas neatkarība ir atzīta *de iure* no visām pasaules valstīm, tā ir Tautu Savienības locekle. Eiropas un Amerikas valstis ir vienojušās neatzīt varmācīgas teritoriālas pārmaiņas. PSRS rīcība pret Latviju nozīmēja brutālu Tautu Savienības pakta un Keloga pakta[1] laušanu. Starptautiski tiesiski LR ar PSRS okupāciju nezaudēja savu suverenitāti un PSRS to neieguva. Neviena valsts nav juridiski atzinusi LR pievienošanu PSRS. Latvija bija vienīgi militāri okupēta no PSRS bruņot[aj]iem spēkiem, kuriem varēja būt vienīgi Hāgas 1907. g. konvencijas noteiktas militāra okupanta tiesības.

1941. g. jūnijā PSRS okupāciju atvietoja Vācijas bruņoto spēku iebrukums Latvijā, kas mūsu zemē radīja vācu okupāciju ar savām militārajām un civilajām pārvaldes iestādēm. Okupējot Latviju, Vācija, kas daudzkārt nonicināja Latvijas neatkarību, juridiski nav ieguvusi nekādas suverēnas tiesības attiecībā uz Latvijas teritoriju un tautu.

Vācu okupācijas varas radītā un Vācijas pavalstniecībā pārgājušā ģen. Dankera un prof. Prīmaņa vadītā "vietējā pašpārvalde" ir vācu okupācijas iestāde. Tai nav nekādu tiesību runāt Latvijas tautas vārdā. LR Satversmē šāda iestāde nav paredzēta. Tā ir tikai nekonstitucionāla un nelikumīga, tāda pati kā krievu okupācijas varas radītā Kirhenšteina valdība.

Vācu okupācijas varas izsludinātās un Dankera atbalstītās Latvijas pilsoņu spaidu mobilizācijas Vācijas armijai, darba dienestam un darbiem Vācijas rūpniecībā un izsūtīšana ārpus Latvijas ir starptautisko tiesību un it sevišķi Hāgas 1907. g. konvencijas rupja pārkāpšana. Visi šie soļi izdarīti pret Latvijas tautas gribu un ir kaili vācu varmācības akti.

---

[1] Keloga–Briāna pakts – 1928. gadā parakstītais līgums par atteikšanos izmantot karu nacionālās politikas īstenošanai.

Latvijas tauta dziļā sašutumā vēršas pret vācu okupācijas represijām Latvijā. Bez tiesas un izmeklēšanas vairākās koncentrācijas nometnēs un cietumos smok 5000 Latvijas pilsoņu, nopratināšanās vācu Drošības policijas ierēdņi viņus nežēlīgi spīdzina, apm. 10 000 latviešu ir vācu okupācijas divos Baigajos gados nošauti, un šaušanas arvien vēl turpinās. Notikusi arī nežēlīga izrēķināšanās ar LR žīdu tautas pilsoņiem. 1943. g. septembrī vācu okupācijas vara sāka spaidu kārtā izlikt no savām saimniecībām Dundagas apkārtnē vairāk [ne]kā 10 000 latviešu iedzīvotāju, nolaupot viņu kustamo un nekustamo īpašumu. No Latgales uz Vāciju kā politiski neuzticamus tanī pašā laikā izraida vairākus tūkstošus iedzīvotāju, pie kam ģimenes sadala – bērnus atdala no vecākiem, sievas no vīriem.

Visa Latvijas tauta vienprātīgi noraida Vācijas tieksmes pievienot sev Latviju un cīnās pret vācu okupācijas žņaugiem. Mūsu tauta nesatricināmi stāv par neatkarīgu un demokrātisku Latvijas Republiku, kas pastāvēja 22 gadus un valsts [tiesiski] un starptautiski tiesiski turpina pastāvēt arī tagad, tiklab padomju, kā vācu okupācijas laikā.

Latvijas tauta ir cieši pārliecināta, ka šinī karā uzvarēs ASV un Anglijas vadītās Sabiedroto nācijas. Tā stingri cer, ka ASV un Anglija pielietos attiecībā uz Latviju Atlantijas hartas[1] cēlos principus, kurus Latvijas tauta noteikti atbalsta.

LCP uzdod LR diplomātisk[aj]iem pārstāvjiem izteikt pateicību ASV un Anglijas valdībām par viņu līdzšinējo labvēlīgo nostāju iepretim Latvijas neatkarībai un lūgt tās un visas Sabiedrotās nācijas arī turpmāk aizstāvēt mūsu tautas vienprātīgo gribu pēc neatkarīgas un demokrātiskas Latvijas, kas savos politiskos centienos pilnīgi piesliesies Sabiedroto nāciju demokrātiskiem kara mērķiem. LCP deklarē, ka, tiklīdz kara apstākļi to atļaus, Latvijā konstitucionālā kārtā radīsies valdība un Satversmē paredzētie valsts orgāni, kas reprezentēs visu Latvijas tautu un tās politiskās grupas. LCP lūdz Sabiedrotās nācijas atbalstīt smagi cietušās Latvijas tautu šo nodomu realizēšanā.

Latvijas Centrālā Padome

[1] Atlantijas harta – ASV un Lielbritānijas valdību deklarācija par šo valstu mērķiem Otrajā pasaules karā; tā tika parakstīta uz karakuģa Atlantijas okeānā 1941. gada 14. augustā.

[106]
Izvilkumi no 1944. gada 9. jūnijā Ostlandes reihskomisāra uzdevumā izstrādātā plāna Latvijas iedzīvotāju izvešanai uz Vāciju

SLEPENA VALSTS LIETA[1]

Rīga 1944. gada 9. jūnijā

Ģenerālreferents telpas izkārtošanai

Latvijas Darba štāba vadītājiem Rīgā

A t t i e c a s: Latvijas pilsētu un lauku iedzīvotāju evakuācija un nogādāšana drošībā

S a k a r ā: Ostlandes Darba štāba 1944. g. 19. aprīļa rīkojums, Dienasgrāmata 108/44. Slepena valsts lieta

Sakarā ar O[stlandes] r[eihs]k[omisāra] 1944. g. 19. aprīļa rīkojumu, plānojot iedzīvotāju un lopu evakuāciju un nogādāšanu drošībā, tika izstrādāti un izgatavoti nepieciešamie dokumenti (..).

1. Evakuācija

Evakuācijai pēc reihskomisāra un ģenerālkomisāra Darba štābu lēmuma jāaptver šādi uz ziemeļiem no Daugavas esošie apgabali, kā arī noteiktas apgabalu daļas apmēram 50 km pa kreisi no Daugavas:

1. Valmiera	– 52 000 cilvēku.
2. Cēsis	– 36 000 cilvēku.
3. Valka	– 45 000 cilvēku.
4. Madona	– 43 000 cilvēku.
5. Rīgas lauku apgabals	– 112 000 cilvēku.
6. Jelgava	– 11 400 cilvēku.
7. Bauska	– 25 800 cilvēku.
8. Rīgas pilsētas apgabals	– 184 000 cilvēku.
Kopā	– 508 000 cilvēku[2]

Skaitļi šiem apriņķiem aprēķināti, atbilstoši rīkojumam aptverot 60% no esošajiem iedzīvotājiem. Par Latgales apgabalu un Ilūkstes, kā arī Jēkabpils apriņķi izdots speciāls rīkojums, jo šai iedzīvotāju daļai jānoplūst uz Lietuvu. Šajā sakarībā saziņā ar Lietuvas ģenerālapgabalu tiks veikta atsevišķa plānošana.

(..)

---

[1] Ierakstīts ar roku.

[2] Tā dokumentā. Jābūt: 509 200.

[107]

Izvilkums no R. Bangerska atmiņām par nacistu okupantu veikto Rīgas civiliedzīvotāju piespiedu izsūtīšanu uz Vāciju 1944. gada oktobra sākumā

1944. gada 5. oktobrī

Ejot no rīta uz darbu, novēroju Rīgas ielās savādus skatus: žandarmērija apturēja visus vīriešus un lielākās vai mazākās grupās veda uz pils pusi. Kā noskaidrojās, pilī pēc dokumentu apskates vairums vīriešu – jaunākie gados – tika nosūtīti uz kuģiem izbraukšanai uz Vāciju. Daudzi no saķertajiem bija bez cepurēm, mēteļiem, un vispār bija redzams, ka tie izgājuši steidzamās darīšanās turpat tuvumā. Daudzi, kā izrādījās, bija gājuši meklēt satiksmes līdzekļus, lai palīdzētu savām ģimenēm ar mantām nokļūt līdz kuģiem, bet nu iznāca tā, ka ģimenes galva nokļuva uz kuģa viens pats, kamēr ģimene palika dzīvoklī un velti gaidīja vīra vai tēva atgriešanos... Satraukums pilsētā bija ārkārtīgs, cilvēki slēpās mājās, ielas kļuva tukšas, ikviens baidījās tikt aizturēts un aizvests – bez ģimenes un piederīgajiem, bez sagatavošanās.

5. NODAĻA

Otrreizējā boļševiku okupācija

Latvijas otrreizējo boļševiku okupāciju noteica tās ģeopolitiskais stāvoklis, vācu armijas sakāve Vācijas un PSRS karā, kā arī antihitleriskās koalīcijas politika. Pirmkārt, sabiedrotie neļāva Latvijas Republikas likumīgajiem pārstāvjiem ārzemēs pievienoties 1941. gada 14. augustā parakstītajai ASV un Lielbritānijas Atlantijas hartai, kas paredzēja nodrošināt okupēto zemju tautām pašnoteikšanās tiesības. Otrkārt, 1943. gadā Teherānas konferencē Baltijas jautājums pēc PSRS pieprasījuma tika izslēgts no apspriežamo jautājumu loka. Treškārt, Sabiedrotie liedza Rietumos izveidot Latvijas trimdas valdību. PSRS netraucēti varēja gatavoties Latvijas atkārtotai okupācijai.

1944. gada 13. un 14. oktobrī Sarkanā armija ieņēma Rīgu. Kurzemes pussalā izveidojās t.s. Kurzemes cietoksnis, kuru vācu armija un latviešu leģionāri aizstāvēja līdz pat Vācijas kapitulācijai. 1944. gada otrajā pusē Sarkanajā armijā mobilizēja 57 470 Latvijas vīriešu, bet kopā Sarkanajā armijā cīnījās ap 100 000 mobilizēto Latvijas pilsoņu un Krievijas latviešu.

Vācijas un PSRS karš nodarīja milzīgus zaudējumus Latvijas saimniecībai, kultūrai, dzīvajam spēkam.

Sarkanajai armijai tuvojoties Latvijas austrumu robežām, 1944. gada vasarā sākās plaša visu Latvijas sociālo slāņu, tautību un ticību iedzīvotāju bēgļu kustība uz Rietumiem. Bēgļu kustības cēloņu pētījumi Rietumos ir pierādījuši, ka cilvēki bēga, pirmkārt, no boļševiku terora un deportācijām. Daudziem bēgļiem ģimenes locekļi vai paziņas bija nogalināti vai izvesti uz Sibīriju jau 1941. gadā, un viņi baidījās no vajāšanām. Otrkārt, cilvēki baidījās no komunistiskā, monoideoloģiskā sabiedrības modeļa brutālās īstenošanas. Treškārt, bēgļu kustību noteica frontes un karadarbības tuvošanās. Jāņem vērā arī nacistu okupācijas varas īstenotā iedzīvotāju piespiedu evakuācija.

Pēc aptuveniem datiem 1943.–1945. gadā bēgļu gaitās no dzimtenes bija devušies vai piespiedu kārtā aizvesti ap 620 000 Baltijas valstu iedzīvotāju. Vācijā 1945. gada sākumā bija ap 580 000 Baltijas valstu iedzīvotāju, to skaitā ap 200 000 latviešu, no kuriem apmēram 100 000 nonāca padomju okupācijas zonā un tika nosūtīti atpakaļ uz Latviju vai nokļuva soda nometnēs PSRS teritorijā. Brīvprātīgo repatriantu skaits, neskatoties uz PSRS iestāžu aģitāciju, nepārsniedza 3% no bēgļu kopskaita. Liela daļa no šiem brīvprātīgajiem kā "Padomju dzimtenes nodevēji" patiesībā nonāca nevis Latvijā, bet gan Sibīrijā. Rietumos trimdā palika ap 140 000 Latvijas pilsoņu.

Trimdinieku vidū bija saimnieciski, sabiedriski un garīgi aktīvākā Latvijas pilsoņu daļa.

Rietumu sabiedrotie Latvijas Republikas trimdas valdības izveidošanu nepieļāva, toties Krievijā (Kirovā) turpināja darboties okupācijas pašpārvalde – Latvijas PSR valdība, kas LK(b)P[1] CK vadībā veica priekšdarbus gaidāmajai otrreizējai Latvijas okupācijai. Jau 1942.–1943. gadā K. Ozoliņš LK(b)P CK uzdevumā organizēja un vadīja LK(b)P CK operatīvo grupu. LK(b)P CK operatīvajā grupā bija 390 cilvēku, bet kopā visās 11 operatīvajās grupās, kas no 1944. gada 7. jūlija līdz 31. augustam izbrauca uz Latviju, bija 1966 cilvēki, to skaitā 878 (44,6%) Latvijas PSR IeTK čekisti [108, 109].

Tūlīt aiz Sarkanās armijas daļām 1944. gada jūlijā no Maskavas Ludzā ieradās Latvijas PSR valdība un LK(b)P CK, vēlāk tās pārcēlās uz Daugavpili, bet pēc tam uz Rīgu. LK(b)P un okupācijas administrācijas amatpersonas – kopā 6225 cilvēki (0,45% no iedzīvotāju skaita) – nekavējoties tika iekļautas atbildīgo personu kopumā jeb nomenklatūrā, tās tika speciāli apgādātas [110] un apbruņotas. Vismaz divas trešdaļas šo personu bija vietējie iedzīvotāji, kas uzsāka politisku sadarbību ar okupantiem. Bet lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju gaidīja drūmu nākotni [112].

Galvenie noziegumu organizētāji Latvijā bija LK(b)P CK, IeTK, VDTK un Sarkanā armija. Tūlīt aiz Sarkanās armijas 2. un 3. Baltijas frontes karaspēka uz Latviju virzījās divi PSRS IeTK Iekšējā karaspēka speciālo uzdevumu pulki. Vidzemē izvietojās 143. pulks, bet Ludzā – 36. pulks (vēlāk tā štābs atradās Rīgā). 1945. gadā Latvijas PSR iekšlietu tautas komisārs A. Eglītis izsūtīja visiem IeTK vadošajiem darbiniekiem garus sarakstus ar meklējamo un aizturamo personu un viņu ģimenes locekļu uzvārdiem un adresēm. Sākās iedzīvotāju arestēšana un pratināšana. Vēl Sarkanā armija nebija ienākusi Latvijā, kad 1944. gada 13. jūlijā LK(b)P CK pirmais sekretārs J. Kalnbērziņš un Latvijas PSR iekšlietu tautas komisārs A. Eglītis izdeva pilnīgi slepenu pavēli "Par iznīcinātāju bataljonu izveidošanu" [111]. Katrā apriņķī un pilsētā tika organizēti vairākus simtus vīru lieli iznīcinātāju bataljoni (kopā ap 16 000 vīru), kas līdz pat 1952. gadam palīdzēja okupantiem veikt politiskās "tīrīšanas". Bija novērojams plašs PSRS IeTK darbinieku, PSRS IeTK Iekšējā karaspēka un Sarkanās armijas marodierisms [113]. Salīdzinot slepenos ziņojumus, kas tika adresēti LK(b)P CK, un Latvijas Republikas sūtņa K. Zariņa ziņojumus Lielbritānijas valdībai par okupantu teroru, jāatzīst, ka sūtņa ziņojumos nebūt netiek atspoguļoti visi okupācijas šausmu aspekti [114].

1944. gada 16. oktobrī – jau dažus mēnešus pēc Latvijas "atbrīvošanas" sākuma – PSRS IeTK nodibināja ieslodzīto nometni Nr. 291 (Rēzeknē) un Nr. 292 (Daugav-

[1] Formāli patstāvīgā Latvijas Komunistiskā partija (LKP) 1940. gada oktobrī tika iekļauta Vissavienības Komunistiskajā (boļševiku) partijā kā tās teritoriāla organizācija un turpmāk līdz 1953. gadam saucās Latvijas Komunistiskā (boļševiku) partija – LK(b)P.

pilī), kā arī pārsūtīšanas nometni Rīgā. 1945. gadā LPSR IeTK Kuldīgā, Liepājā un Ventspilī ierīkoja trīs pārbaudes filtrācijas nometnes, kurās ar ieganstu atklāt diversantus un kara noziedzniekus ieslodzīja vīriešus vecumā no 15 līdz 60 gadiem, to vidū ieročus nolikušos latviešus – "Kurzemes cietokšņa" bijušos aizstāvjus. Filtrācijas nometnēs nonāca ap 60 000 cilvēku, bet daļu no viņiem nosūtīja uz PSRS soda nometnēm. Turklāt Latvijā vēl bija sešas vācu karavīru gūstekņu nometnes, kurās atradās ap 90 000 cilvēku. Visas nometnes pārvaldīja speciāla Latvijas PSR IeTK pārvalde, kas bija pakļauta PSRS Nometņu galvenajai pārvaldei jeb t. s. Gulagam.

LK(b)P CK un Latvijas PSR TKP pateicās J. Staļinam par latviešu tautas "atbrīvošanu" [115]. Tauta "pateicās" okupantiem, uzsākot nacionālo partizānu karu [116].

[108–109] Operatīvo grupu ierašanās Latvijā

[108]

Latvijas PSR iekšlietu tautas komisāra vietnieka A. Sieka 1944. gada 3. augusta ziņojums LK(b)P CK operatīvās grupas vadītājam K. Ozoliņam par IeTK darbinieku nosūtīšanu uz Latvijas PSR

PILN[ĪGI] SLEPENI
Maskavā 1944. gada 3. augustā

Latvijas K(b)P CK, b. OZOLIŅAM – personīgi

Pēc Jūsu lūguma nosūtu ziņas par Latvijas PSR IeTK darbiniekiem, kuri nosūtīti uz atbrīvoto teritoriju.

Nosūtīti darbinieki uz Latvijas PSR atbrīvoto teritoriju – 878 cilvēki.

To skaitā uz atbrīvotajiem apriņķiem:

1. Daugavpils – kopā 67 cilvēki, to skaitā operatīvais sastāvs – 32 cilvēki, tehniskais sastāvs – 35 cilvēki.

2. Ludza – kopā 25 cilvēki, to skaitā operatīvais sastāvs – 13 cilvēki, tehniskais sastāvs – 12 cilvēki.

3. Rēzekne – kopā 24 cilvēki, to skaitā operatīvais sastāvs – 13 cilvēki, tehniskais sastāvs – 11 cilvēki.

4. Abrene – kopā 25 cilvēki, to skaitā operatīvais sastāvs – 19 cilvēki, tehniskais sastāvs – 6 cilvēki.

5. Bauska – kopā 6 cilvēki, to skaitā operatīvais sastāvs – 6 cilvēki, tehniskais sastāvs –.

6. Jelgava – 22 cilvēki, to skaitā operatīvais sastāvs – 13 cilvēki, tehniskais sastāvs – 9 cilvēki.

7. Ilūkste – kopā 11 cilvēki, to skaitā operatīvais sastāvs – 11 cilvēki, tehniskais sastāvs –.

8. Tukums – kopā 8 cilvēki, to skaitā operatīvais sastāvs – 8 cilvēki, tehniskais sastāvs –.

9. [Latvijas PSR IeTK] Centrālā aparāta darbinieki, kā arī tie, kuri paredzēti darbam citos apriņķos, kas vēl nav atbrīvoti no vācu fašistiskajiem iebrucējiem, tiek izmantoti darbam atbrīvotajos apriņķos.

Latvijas PSR iekšlietu tautas komisāra vietnieks
valsts drošības pulkvedis *Sieks*

[109]

Izvilkums no Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētāja V. Lāča 1944. gada 26. augusta ziņojuma LK(b)P CK plēnumā par padomju un partijas darbinieku operatīvo grupu ierašanos Latvijā

Ludzā 1944. gada 26. augustā

(..) Tūlīt pēc tam, kad tika uzsākta mūsu republikas teritorijas atbrīvošana, Latvijas K(b)P CK un Latvijas PSR Tautas Komisāru Padome nosūtīja uz piefrontes joslu padomju un partijas darbinieku operatīvās grupas, kuras vadīja CK sekretāri un TKP priekšsēdētāja vietn[ieki]. Šīs operatīvās grupas tika piekomandētas 1., 2. un 3. Baltijas frontes armijai, tās sekoja Sarkanajai armijai un tūlīt pēc atsevišķu rajonu atbrīvošanas sāka tos apgūt.

Jāsaka, ka vairumā gadījumu mūsu operatīvajām grupām izdevās tikt līdzi Sarkanajai armijai, tādējādi nebija liels pārtraukums starp teritorijas atbrīvošanu un padomju varas atjaunošanu. Tā, piemēram, Abrenes pilsētā partijas un padomju orgānu pārstāvji ieradās jau 2 stundas pēc pilsētas atbrīvošanas. Tāpat Ludzā civilā vara ieradās dažas stundas pēc pilsētas atbrīvošanas. Bet bija arī aizkavēšanās gadījumi, kurus izraisīja vai nu grupu vadītāju neoperatīva rīcība, vai arī transportlīdzekļu trūkums. Vispār ir jāsaka, ka ierobežotās transporta iespējas un sliktie sakari bija un arī tagad ir viens no sekmīga darba izvēršanas kavēkļiem atbrīvotajos apriņķos.

(..)

[110]
Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes un LK(b)P CK 1944. gada 27. oktobra lēmums par amatu nomenklatūras apstiprināšanu

SLEPENI
1944. gada 27. oktobrī

LĒMUMS
Par amatu pagaidu nomenklatūras apstiprināšanu un limitu noteikšanu uz papildu pārtiku Latvijas PSR Tautas komisariātos, resoros, pilsētu un apriņķu iestādēs

Saskaņā ar PSR Savienības Tautas Komisāru Padomes 1943. gada 12. jūlija lēmumu Latvijas PSR Tautas Komisāru Padome un LK(b)P Centrālā Komiteja n o l e m j:

1. Apstiprināt vadošo darbinieku un speciālistu ieņemamo amatu pagaidu nomenklatūru papildu pārtikas saņemšanai pēc 1., 2. vai 3. kategorijas saskaņā ar pielikumu Nr. 1.[1]

2. Apstiprināt Latvijas PSR Tirdzniecības tautas komisariāta iesniegto literu pusdienu[2], sausās pārtikas un vakariņu sadali pa pagastiem, pilsētām, Tautas komisariātiem un citiem resoriem 1944. gada oktobra mēnesim saskaņā ar pielikumu Nr. 2 un 3.[3]

3. Tautas komisāriem, Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes pārvalžu un komiteju vadītājiem, apriņķu un pilsētu izpildkomitejām, Latvijas K(b)P pilsētu un apriņķu komitejām un citu organizāciju vadītājiem sadalīt tiem iedalītās pusdienas, sauso pārtiku un vakariņas saskaņā ar apstiprināto vadošo darbinieku un speciālistu ieņemamo amatu nomenklatūru.

4. Apstiprināt to vadošo darbinieku sarakstu, kuri saņem produktus sausās pārtikas litera "A" vietā pēc limita grāmatiņām.

Latvijas K(b)P CK sekretārs
J. Kalnbērziņš

Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes
priekšsēdētājs *V. Lācis*

---

[1] Netiek publicēts.
[2] Specapgādes pusdienas. Dažādi to paveidi tika apzīmēti ar burtiem jeb literām (latīņu val. *lit(t)era*).
[3] Netiek publicēti.

[111]
LK(b)P CK pirmā sekretāra J. Kalnbērziņa un Latvijas PSR iekšlietu tautas komisāra A. Eglīša 1944. gada 13. jūlija pavēle "Par iznīcinātāju bataljonu izveidošanu"

PILN[ĪGI] SLEPENI
Eksemplārs Nr. 1

Nr. 001/47 Maskavā 1944. gada 13. jūlijā

Visiem Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas pilsētu un apriņķu komiteju pirmajiem sekretāriem

Visiem Latvijas PSR IeTK pilsētu un apriņķu daļu (nodaļu) priekšniekiem

Par iznīcinātāju bataljonu izveidošanu

Sakarā ar Latvijas PSR teritorijas atbrīvošanu no vācu fašistiskajiem iebrucējiem, atbilstoši PSR Savienības Tautas Komisāru Padomes 1941. g. 24. jūnija lēmumam un PSRS IeTK 1941. g. 25. jūnija pavēlei Nr. 00804 "Par pasākumiem cīņai pret izpletņlēcēju desantiem un ienaidnieka diversantiem piefrontes joslā" Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas CK un Latvijas PSR IeTK i e r o s i n a:

1. Katrā apriņķī izveidot iznīcinātāju bataljonus 100–200 cilvēku sastāvā katru, neatbrīvojot to dalībniekus no ražosanas.

2. Iznīcinātāju bataljonus komplektēt pirmkārt no komunistiem, komjauniešiem un padomju aktīva personām, kas spēj nest ieročus, kā arī no [sarkano] partizānu vienību dalībniekiem, pilsoņiem, kas no PSRS austrumu rajoniem atgriezušies uz pastāvīgu dzīvi.

3. Komplektējot iznīcinātāju bataljonus, ievērot, lai to personālsastāvs veidotos galvenokārt no personām, kas sava vecuma dēļ nav pakļautas iesaukšanai [Sarkanajā armijā]: pirmsiesaukuma vecuma, vecāku gadu [personām], personām, kurām ir iesaukšanas pagarinājums, Tēvijas kara invalīdiem, kas var pildīt dienestu iznīcinātāju bataljonā, meitenēm un jaunāku gadu sievietēm utt.

4. Iznīcinātāju bataljonu vadību, operatīvās dienesta darbības organizēšanu, kaujas gatavības nodrošināšanu un pareizu to izmantošanu īstenot IeTK pilsētu un apriņķu daļu (nodaļu) priekšniekiem.

5. Bataljonu komandieru amatu kandidātus izvēlēties no tiem IeTK apriņķu un pilsētu daļu (nodaļu) operatīvajiem darbiniekiem, kuri ir militāri sagatavoti, spējīgi organizēt un prasmīgi vadīt cīnītāju apakšvienības un grupas visos operatīvajos apstākļos.

6. Lai pareizi organizētu un ik dienas veiktu iznīcinātāju bataljonu personālsastāva politiskās audzināšanas darbu, partijas apriņķu un pilsētu komitejām no sava vidus izvēlēties atbilstošus darbiniekus un nozīmēt tos par iznīcinātāju bataljonu komandieru vietniekiem.

7. Iznīcinātāju bataljoniem uzdot šādus pienākumus:

a) cīņu pret ienaidnieka izpletņlēcējiem, spiegiem, diversantiem un raķetniekiem[1];

b) apsargāt svarīgāko aizsardzības rūpniecības uzņēmumu apkārtni, dzelzceļu mezglus un līnijas, elektrostacijas, tiltus un citus objektus, kas var kļūt par ienaidnieka uzbrukuma mērķi;

c) piedalīties revolucionārās kārtības sargāšanā un nodrošināšanā apdzīvotajās vietās;

d) palīdzēt IeTK apriņķu un pilsētu daļām (nodaļām) iztīrīt [darbības] rajonu no nodevējiem un pretpadomju elementiem.

8. Iznīcinātāju bataljonu komandieriem un viņu vietniekiem nekavējoši visus iznīcinātāju bataljonus savest pilnā kaujas gatavībā. Pilsētu un apriņķu darbaļaužu deputātu padomēm piešķirt [iznīcinātāju] bataljonu pastāvīgā lietošanā nepieciešamo transportu, lai personālsastāvs varētu operatīvi pārvietoties, veicot operācijas.

Katrā bataljonā organizēt dežūrgrupas, nosakot, lai bataljonā nakts laikā kazarmās atrastos ne mazāk kā viens vads.

9. Iznīcinātāju bataljonu apgādi ar ieročiem un munīciju nodrošināt no kaujas laukā savāktajiem trofeju ieročiem vai no vietējiem iedzīvotājiem un aizturētajiem izņemtajiem ieročiem.

10. Iznīcinātāju bataljonu komandieriem, lai sekmīgi veiktu viņiem uzliktos uzdevumus, visos apdzīvotajos punktos un atsevišķos savu darbības rajonu rūpniecības uzņēmumos organizēt iznīcinātāju bataljonu atbalsta grupas.

Atbalsta grupās iesaistīt lauku aktīvu, ganus, mežsargus, dzelzceļu apgaitniekus, sargus, pastniekus, pionierus un skolēnus.

Par atbalsta grupu vecākajiem nozīmēt pārbaudītas, vietējo iedzīvotāju vidū autoritāti ieguvušas personas no padomju, partijas un komjaunatnes aktīva.

11. Pagastu izpildu komiteju priekšsēdētājiem, sovhozu, MTS, MZIP[2], rūpniecības uzņēmumu direktoriem jāsniedz iznīcinātāju bataljonu vadībai un atbalsta grupām nepieciešamā palīdzība un transportlīdzekļi.

---

[1] Domātas personas, kas ar raķetēm signalizē ienaidniekam.

[2] Mašīnu un zirgu iznomāšanas punktu.

12. Atbalsta grupas vadīt personīgi – un ar savu komandieru starpniecību – iznīcinātāju bataljonu komandieriem, nodrošinot grupu sistemātisku audzināšanu biedra S t a ļ i n a 1941. g. 3. jūlija radiorunas garā.

Atbalsta grupu dalībniekiem uzdot konkrētus pienākumus saistībā ar iznīcinātāju bataljona darbības rajona operatīvo stāvokli.

13. Vietējām partijas un komjaunatnes organizācijām sniegt visu iespējamo palīdzību iznīcinātāju bataljonu komandieru darbā, iznīcinātāju bataljonu cīnītāju un atbalsta grupu dalībnieku audzināšanā.

14. Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas apriņķu, pilsētu komiteju sekretāriem, Latvijas PSR IeTK apriņķu un pilsētu daļu (nodaļu) priekšniekiem 20 dienu laikā pēc ierašanās sava apriņķa teritorijā pabeigt iznīcinātāju bataljonu un atbalsta grupu formēšanu, par ko ziņot Latvijas K(b)P CK Kara daļai un Latvijas PSR IeTK.

Latvijas K(b)P CK sekretārs
Kalnbērziņš

Latvijas PSR iekšlietu tautas
komisārs, valsts drošības komisārs
Eglītis

Nodrukāts 2 eksemplāros
Eksemplārs Nr. 1 – Latvijas K(b)P CK
Eksemplars Nr. 2 – Latvijas PSR IeTK

[112]
Izvilkums no Sarkanās armijas 3. Baltijas frontes Politiskās pārvaldes 1944. gada 15. oktobra ziņojuma "Par stāvokli atbrīvotajās pilsētās un Latvijas iedzīvotāju attieksmi pret mūsu karaspēka ienākšanu"

3. Baltijas frontes
Politiskā pārvalde
Nr. 0397

SLEPENI
Eksemplārs Nr. 1
1944. gada 15. oktobrī

Latvijas PSR K(b)P CK sekretāram[1]

Nosūtu Jūsu ieskatam kopiju no politiskā ziņojuma Sarkanās armijas Galvenās politiskās pārvaldes priekšniekam ģenerālpulkvedim b. Ščerbakovam "Par stāvokli atbrīvotajās pilsētās un Latvijas iedzīvotāju attieksmi pret mūsu karaspēka ienākšanu".

3. Baltijas frontes Politiskās pārvaldes
orginstruktoru nodaļas priekšnieks pulkvedis *Fedecovs*

1944. gada 15. oktobrī

(..) Iedzīvotāju vairākums izrāda dzīvu interesi par svarīgākajiem notikumiem Padomju Savienības politiskajā dzīvē, par stāvokli Tēvijas kara frontēs, par pilsētu normālas dzīves atjaunošanas perspektīvām sakarā ar Sarkanās armijas atnākšanu un padomju varas atjaunošanu.

(..) Tomēr, ienaidnieka propagandas ietekmēta, daļa latviešu izturas nogaidoši. Par piesardzīgumu, par neticības elementiem pauž arī dažu vietējo iedzīvotāju uzdoto jautājumu raksturs: "Vai boļševiki izsūtīs latviešus uz Sibīriju?", "Vai drīz pie mums atbrauks kolhozi?", "Vai noņems manu zemi, govis un vistas?", "Bet vai var neatdot bērnus bērnunamos un pionieros?", "Kā būs ar reliģisko rituālu veikšanu, vai ticīgie tiks vajāti?", "Vai tiks pakļautas represijām personas, kuras dienējušas igauņu un latviešu daļās, kas karoja pret Sarkano armiju, bet tagad izbēgušas no vācu armijas?".

[1] Tā dokumentā.

[113]

Izvilkums no Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētāja vietnieka J. Roņa 1945. gada jūnija ziņojuma par miliču un iznīcinātāju rīcību Ludzas apriņķa pagastos

PILNĪGI SLEPENI
1945. gada jūnijā

VK(b)P Latvijas biroja priekšsēdētājam b. ŠATAĻINAM
LK(b)P CK sekretāram b. KALNBĒRZIŅAM
LPSR Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētājam b. LĀCIM

ZIŅOJUMS

(..) Pēc turpmāk sniegtajiem piemēriem var spriest par nopietnām kļūdām un nolaidībām, kuras ir apriņķī. Tā Mērdzenes pagastā milicijas iecirkņa pilnvarotais Kupcovs kopā ar trim kareivjiem veica nelikumīgas kratīšanas pie Mērdzenes pagasta zemniekiem, kratīšanās viņus sita un izdarīja smagus miesas bojājumus nevainīgiem pilsoņiem (salauza ribas u.c.).

Pildas pagasta milicijas iecirkņa pilnvarotais Pikarevskis, veicot kratīšanu pie pilsoņa Valeiņa, piesavinājās viņa mantas, bet 82 gadus veco sirmgalvi Stepanu Valeini arestēja, 5 diennaktis noturēja pirtī, nedodot ēdienu un ūdeni, pēc tam viņu atbrīvoja, bet pēc 3 dienām atkal arestēja un atkal 4 diennaktis noturēja bez ēdiena un ūdens.

Šis pats Pikarevskis nelikumīgi arestēja pilsoni Savicki ar meitu, un pēc viņu atbrīvošanas Pikarevskis aizbrauca pie viņiem uz mājām žūpot, kur žūpoja 2 diennaktis un vēl pēc tam paņēma kukuli – bikses un 3 pudus miežu.

Atklājis, ka pilsonim Rimšam ir 7 pudeles kandžas, Pikarevskis atņēma kandžu un sāka žūpot.

Iznīcinātāju bataljona kareivji Ivaņenoks, Oņisčenoks un Stefanovičs iereibušā stāvoklī, dodoties ar zirgu uz Pasienes pagasta izpildu komiteju, satika ceļā 3 nepazīstamas sievietes. Stefanovičs huligāniskā nolūkā no šautenes izšāva un nogalināja pilsoni Helēnu Melehovu.

Iznīcinātāju bataljona kareivis Kernavs nozaga pilsonim Masalim (Mērdzenes pagasts) velteņus ar galošām, taču, kad pilsonis Masalis viņu panāca, raidīja uz viņu šāvienu, nošaujot Masali.

Iznīcinātāju bataljona kareivis Lazarevs nozaga pilsonim Kravčenko velosipēdu, par ko Kravčenko uzzināja un pieprasīja atdot velosipēdu. Lazarevs ieveda Kravčenko mežā un ar šāvienu pakausī viņu nogalināja.

Iznīcinātāju bataljona kareivji Stutāns un Lipskis (Kārsavas pagasts) iereibušā stāvoklī divos naktī ieradās pilsones Baranovskas mājā, sarīkoja skandālu un izvaroja Baranovsku.

Bijušais Kārsavas pagasta iecirkņa pilnvarotais Potapovs, kurš tagad pārcelts uz citu pagastu, ieraudzījis pilsonim Naglim (Lapovas ciems) jaunus, labus zābakus, izsauca viņu pie sevis uz miliciju un atņēma zābakus.

IeTK Nautrēnu nodaļas darbinieki – miliči Daliba, Ozoliņš un iecirkņa pilnvarotais Treida iereibušā stāvoklī ieradās pilsones Jurkānes mājā un pieprasīja degvīnu. Kad pilsone Jurkāne atteicās dot degvīnu, tad minētās personas sarīkoja skandālu, sāka uzmākties Jurkānes slimajai meitai Malvīnei un nogalināja Malvīni ar šāvienu.

(..)

(Ronis)

[114]

Izvilkumi no Latvijas Republikas sūtņa Londonā K. Zariņa 1945. gada 18. oktobrī sniegtās informācijas Lielbritānijas Ārlietu ministrijai par stāvokli okupētajā Latvijā

Nr. 1839 Londonā 1945. gada 18. oktobrī

Dārgais Vornera kungs,

šeit, Zviedrijā, nesen ir ieradušies divi brāļi, kuri aizbēga no Latvijas augusta sākumā. Viņi pastāstīja par to, ko viņi bija redzējuši, un ir gatavi sniegt liecības, kur tas varētu būt nepieciešams, un apliecināt, ka tas, ko viņi ir teikuši, ir taisnība. Es atļāvos nosūtīt Jums ar šo divas viņu liecību kopijas.

Palieku patiesi Jūsu, Vornera kunga,

Kārlis Zariņš

(..) Kurzemē tagad valda nežēlīgs terors, kas sākās tūlīt pēc vācu kapitulācijas. Krievi[1] veica organizētu valsts pārmeklēšanu. Visi vīriešu kārtas iedzīvotāji tika arestēti un nosūtīti uz tuvāko pilsētu, lai viņus nopratinātu. Arestēto vidū bija arī daži [vietējie] vācieši, kā arī pāri palikušie no vācu armijas. Daudzus no viņiem krievi nošāva. Latviešiem prasīja, kāpēc viņi kaut kādā veidā ir sadarbojušies ar vāciešiem[2] vai arī kāpēc viņi piederēja pie aizsargu organizācijas. Neliels latviešu skaits pēc pratināšanas tika atbrīvots.

Bet lielākais vairums no viņiem drīz pēc tam tika arestēts. Šajā reizē to palikušo krievu [bēgļu] denunciāciju dēļ, kurus Latvijā ieveda vācieši savu uzvaru laikā. Nākamais piemērs sniegs priekšstatu par to, kas bija nepieciešams, lai apvainotu par "sadarbību ar vāciešiem". Popē vecs zvejnieks tika arestēts un deportēts par to, ka bija pavadījis medībās vācu virsnieku, kas viņam bija pavēlējis to darīt.

Visi vīrieši, kuri bija iesaistīti valsts dienestā un kuri ieņēma svarīgākās vietas vācu okupācijas laikā, tika apcietināti un pazuda. Tas pats tika izdarīts ar bijušajiem latviešu aizsargiem. Mūsu ziņotājs min gadījumu, kad gados vecākam aizsargam tika piespriesti astoņi gadi spaidu darbos. Gados jaunākie aizsargi tika deportēti, un neviens nezināja, uz kurieni. Dažos rajonos arestēja un deportēja arī sievietes, kuras piederēja aizsargu organizācijai. Un ir jāsaka, ka šeit bija daudz izvarošanas gadījumu. Krievu attieksme pret latviešu leģionāriem, t. i., pret vīriem, kurus mobilizēja vācieši un kuri piekrita cīnīties pret krieviem vienīgi tāpēc, lai aizsargātu savu dzimto zemi, bija daudz nežēlīgāka nekā pret vācu gūstekņiem.

[1] Domāti boļševiku okupācijas varas pārstāvji.
[2] Domāti nacistu okupācijas varas pārstāvji.

Kāda sieviete jautāja sarkano virsniekam, kas bija dzimis latvietis, par leģionāru likteni, kuru vidū tika sameklēts viņas vīrs. Virsnieks atbildēja, ka labāk būtu nestāstīt, jo būs pārāk šausmīgi to dzirdēt. (..)

(..) Visi latviešu lauksaimnieki, kuri tika atzīti par vainīgiem darījumos ar vāciešiem, pazaudēja savas sētas. Lai pierādītu to, ir nepieciešams atzīmēt, ka vienā vai otrā lauku sētā bija ievietoti vācu lauka štābi. Nebija svarīgi, vai saimnieks tam piekrita vai ne. (..)

(..) Cilvēki valstī noteikti ir pret krieviem un pret komunistiem. Strādnieku doma pilsētās un laukos – viņi ir vīlušies. Viņi cerēja, ka pēc nacistu padošanās viņi paši būs spējīgi noteikt savas lietas. Bet veltīgi.

Ir zināms, ka latviešu komunisti lūdza paskaidrot vairākus jautājumus, kas arī viņiem izrādījās pārāk grūti ticami vai saprotami. Cita starpā, viņi prasīja: kāpēc latviešu nācija tiek sistemātiski iznīcināta? Viņi saņēma atbildi, ka tiek sodīti vienīgi vainīgie . (..)

[115]

Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētāja A. Kirhenšteina, Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētāja V. Lāča un LK(b)P Centrālās Komitejas pirmā sekretāra J. Kalnbērziņa pateicības telegramma J. Staļinam par latviešu tautas "atbrīvošanu"

Maskava, Kremlis

Sarkanās Armijas Augstākajam Virspavēlniekam
Padomju Savienības Maršalam
JOSIFAM VISARIONOVIČAM STAĻINAM

Noraksts: avīzes "Pravda" redakcijai

Maršaliem, ģenerāļiem, admirāļiem, oficieriem, staršiņām, seržantiem un Sarkanās armijas un Jūras kara flotes kareivjiem

Leģendārie varoņi, vēsturisko uzvaru apdvestie maršali, ģenerāļi, admirāļi, virsnieki, staršinas, seržanti un Sarkanās armijas un Jūras kara flotes kareivji!

Jums, staļiniskie brīnumspēkavīri, latviešu tauta sūta karstas mīlestības un pateicības liesmainos vārdus, lepnuma un apbrīnas vārdus šajās neaizmirstamajās Lielās Uzvaras dienās pār fašistisko Vāciju!

Visa pasaule ar aizturētu elpu sekoja līdzi jūsu titāniskajai cīņai pret vācu fašistiskajiem iebrucējiem. No jums, sociālisma valsts varonīgie kareivji, gaidīja atbrīvošanu uz laiku ienaidnieku sagrābtās padomju republikas un apgabali, atbrīvošanu gaidīja vācu fašisma paverdzinātās Eiropas tautas. Viņi gaidīja jūs un ticēja jūsu nesagraujamajam spēkam, jūsu neredzētajai varonībai, jūsu kara mākai, jūsu neierobežotajai uzticībai brīvības svētajām idejām, tautu draudzībai un neatkarībai. Ne uz mirkli latviešu tauta nepārstāja ticēt jums un gaidīja jūs kā atbrīvotājus.

Latviešu tautas pūrā ir dziesma, kurā tiek apdziedāts leģendārais tautas varonis Lāčplēsis, kurš iemieso gadsimtiem ilgo latviešu tautas cīņu pret vācu iebrucējiem, kas atspoguļoti Melnā bruņinieka tēlā.

Un, lūk, – mūsu dienās piepildījušās latviešu tautas cerības – "Melnais bruņinieks" ir izlaidis savu indīgo garu. Varenā Sarkanā armija, kuru vadīja dižais karavadonis biedrs Staļins, uz visiem laikiem sakāvusi vācu iekarotājus.

Šajās laimīgajās dienās mūsu tautas sirds ir pārpilna bezgalīgas pateicības jūtām jums, Padomju zemes varoņi, un mūsu dižajam karavadonim, lielākajam visu laiku

stratēģim – Staļinam. Mūsu tautai, tāpat kā visām citām padomju tautām, vārds Staļins vienmēr nozīmēja – Uzvara.

Slava leģendārajiem Sarkanās armijas varoņiem kareivjiem – uzvarētājiem!

Slava mūsu varenajai, neuzvaramajai Padomju Lielvalstij, tautu laimes un slavas drošajam balstam!

Slava Ļeņina–Staļina partijai, uzvaras organizētājai un iedvesmotājai!

Slava padomju tautu vadonim, dižajam karavadonim, Padomju Savienības Maršalam biedram Staļinam!

Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājs
(A. Kirhenšteins)

Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētājs
(V. Lācis)

Latvijas K(b)P Centrālās Komitejas sekretārs
(J. Kalnbērziņš)

[116]

Izvilkums no PSRS iekšlietu tautas komisāra L. Berijas 1945. gada 21. septembra ziņojuma par bruņotās nacionālās pretošanās sākumu Latvijā

Nr. 1117/b 1945. gada 21. septembrī

PSRS Tautas Komisāru Padomē biedram J. STAĻINAM
PSRS Tautas Komisāru Padomē biedram V. MOLOTOVAM
VK(b)P CK biedram G. MAĻENKOVAM

PSRS IeTK ziņo par veikto darbu Latvijas PSR attīrīšanā no bandītiskajiem elementiem[1] un pretpadomju nacionālistiskās pagrīdes.

Līdz š. g. 1. septembrim Latvijas PSR IeTK–VDTK likvidējuši 119 bandas. Nogalināti, sagūstīti un legalizēti 3145 bandīti. Arestēti 17 987 nacionālistiskās pagrīdes dalībnieki un citi pretpadomju elementi. Legalizēts 1790 dezertieru un no dienesta Sarkanajā armijā izvairījušos [personu]. Nacionālistiskās organizācijas un bandītisms visvairāk aptvēris Kurzemes un Latgales apriņķus.

(..)

Kurzemē, kā arī Latgalē bandītu kustību aktīvi atbalsta pretpadomju elementi no garīdzniecības un inteliģences aprindām, kuras sistemātiski kā mutiski, tā arī speciālās lapiņās izplata baumas par it kā Anglijas un Amerikas veiktajiem pasākumiem, lai piešķirtu "patstāvību Baltijas republikām", un aicina uz aktīvas cīņas turpināšanu pret padomju varu.

PSRS IeTK veicis nepieciešamos pasākumus, lai likvidētu Latvijas nacionālistisko pagrīdi un tās bruņotās bandas.

PSR Savienības iekšlietu tautas komisārs *L. Berija*

---

[1] Tā IeTK sauca latviešu nacionālos partizānus.

6. NODAĻA

Komunistiskās varas sistēma Latvijā

Otrais pasaules karš, kurā uzvarēja PSRS un demokrātiskās Rietumvalstis – ASV, Lielbritānija un Francija, neapšaubāmi ietekmēja iekšējos procesus Padomju Savienībā, tomēr nemainīga palika komunistiskā režīma būtība. Padomju Savienība, tāpat kā pirmskara gados, arī pēc kara palika totalitāra valsts, kuras raksturīgākās iezīmes bija vienpartijas sistēmas, oficiālās ideoloģijas pastāvēšana, vienas valdošās partijas kontrole pār visām dzīves sfērām, īstenojot to ar policejiskām metodēm. Komunistiskās partijas (1952. gadā VK(b)P tika pārdēvēta par Padomju Savienības Komunistisko partiju (PSKP)) varas monopols bija pasludināts PSKP Programmā [117] un noteikts PSRS Konstitūcijā [118]. Taču reālā vara nepiederēja visai partijai, bet gan koncentrējās partijas vadošo funkcionāru nelielas daļas – nomenklatūras rokās. Nomenklatūras aprindās pastāvēja stingra hierarhija, bet kopumā tā nebija pakļauta partijas ierindas biedru, valsts institūciju un sabiedrības kontrolei. Tādēļ nomenklatūrā zēla protekcionisms un korupcija [119].

1952. gadā Latvijas Komunistiskā (boļševiku) partija tika pārdēvēta par Latvijas Komunistisko partiju (LKP). Pārdēvēšana nozīmēja tikai to, ka attiecībā uz partijas biedriem vairs netika lietots termins "boļševiki". Pašas partijas statuss nemainījās – no 1940. gada oktobra līdz 1991. gada augustam tā bija viena no VK(b)P–PSKP teritoriālajām organizācijām, un gandrīz visā šajā laikā tās darbība bija pilnīgi pakļauta Vissavienības partijas institūciju kontrolei. 1944.–1947. gadā darbojās īpašs VK(b)CK Latvijas birojs. Pat LKP augstākie funkcionāri baidījās pieņemt patstāvīgus lēmumus, katrs kaut cik nozīmīgs pasākums tika saskaņots ar Maskavu [120]. Tomēr VK(b)P–PSKP vadība pilnībā neuzticējās Latvijas teritoriālās organizācijas vadībai, tāpēc pēc Otrā pasaules kara par LKP otro sekretāru, kuram bija jāatbild par darbu ar partijas kadriem, tika nozīmēts PSKP CK izraudzīts partijas darbinieks no kāda PSRS rajona. Parasti tas bija krievu tautības pārstāvis. Tikai neilgu laiku – 1958.–1959. gadā šajā amatā bija vietējais latvietis. LKP CK birojā bija arī Baltijas kara apgabala pavēlnieks; tādējādi tika nodrošināta LKP CK darbības papildu uzraudzība. Priekšroka, ieņemot augstākos nomeklatūras amatus, tika dota krieviem vai arī latviešiem, kas bija dzimuši un auguši PSRS republikās ārpus Latvijas. Partijas augstāko institūciju dokumenti parasti bija krievu valodā, šī valoda pārsvarā tika lietota arī partijas kongresos, konferencēs, CK plēnumos un biroja sēdēs, tāpat arī daudzu partijas zemāko instanču darbā. PSKP Latvijas teritoriālā organizācija visā savā pastāvēšanas laikā bija Latvijas neatkarīgajam valstiskumam naidīga organizācija. Tā bija okupācijas varas politikas iedzīvināšanas galvenais mehānisms

Latvijā. Atsevišķu partijas funkcionāru iestāšanās par latviešu nacionālajām interesēm – valodas un kultūras aizsardzību, migrācijas ierobežošanu u. c. parasti cieta neveiksmi, saduroties ar nomenklatūras darbinieku vairākuma lielvalstiski šovinistisko vai šovinistiem izdabājošo nostādni.

Sevišķi spilgti šīs ar marksistiskām frāzēm piesegtās impēriskās tendences izpaudās līdz J. Staļina nāvei 1953. gada martā. Šajā periodā Latvijai (arī Igaunijai) tika nelikumīgi atņemta daļa tās teritorijas. Tas notika tādējādi, ka, pamatojoties uz PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1944. gada augustā pieņemto dekrētu "Par Pleskavas apgabala izveidošanu KPFSR sastāvā", Latvijas Republikas Abrenes apriņķa teritorijas daļa (6 pagasti) un Abrenes pilsēta tika pievienota Krievijai [122]. Šis Maskavas lēmums republikā tika noformēts kā vietējo iedzīvotāju lūguma izpilde [121], kaut gan tas nebūt neatbilda vietējo iedzīvotāju interesēm un viņi pret to protestēja [123].

PSRS Sarkanās armijas daļas vēl tikai tuvojās Latvijas teritorijai, bet Padomju Savienības vadība jau deva rīkojumu LK(b)P CK un okupācijas pašpārvaldei – Latvijas PSR valdībai veikt nepieciešamos sagatavošanas darbus, lai pēc iespējas ātrāk tiktu atjaunota padomju varas sistēma Latvijā un netiktu pieļauts periods, kad viena valdīšana ir beigusies, bet otra vēl nav sākusies. Operatīvo grupu[1] uzdevums bija nepieļaut ne mazāko iedzīvotāju pašiniciatīvu pašpārvaldes institūciju veidošanā. Varu uzreiz pārņēma LK(b)P apriņķu un pilsētu komitejas un attiecīgās izpildu komitejas. Pagastos, kur nebija Latvijas Komunistiskās partijas pirmorganizāciju, darbā tika nozīmēti partijas organizatori jeb t. s. partorgi. Neatkarīgās Latvijas laikā pastāvējušais administratīvi teritoriālais iedalījums tika pārveidots, sadalot Latvijas teritoriju atbilstoši PSRS pieņemtajam administratīvi teritoriālajam iedalījumam. Līdz padomju okupācijai Latvijas Republikas teritorija, kas atbilstoši 1922. gada Satversmei sastāvēja no Vidzemes, Latgales, Kurzemes un Zemgales, bija iedalīta 19 apriņķos un 517 pagastos. Pamatojoties uz Latvijas PSR Augstākās Padomes 1949. gada 31. decembra dekrētu, apriņķi un pagasti tika likvidēti un to vietā izveidoti 58 lauku rajoni un 1358 ciemi. Atbilstoši šim iedalījumam (rajonu un ciemu, tāpat arī republikas pakļautības pilsētu un pilsētciematu skaits un to robežas turpmākajos gados vairākkārt mainījās) tika izveidotas arī LK(b)P un vietējo padomju institūcijas (katrā rajonā, pilsētas rajonā un republikas pakļautības pilsētā bija partijas komitejas, un katrā rajonā, pilsētā, pilsētas rajonā, pilsētciematā un ciemā darbojās Darbaļaužu (no 1977. gada – Tautas) deputātu padomes un to izpildu komitejas). Reālā vara piederēja partijas komitejām, bet padomes lielākoties nodarbojās ar dažādu ikdienas saimniecisko jautājumu kārtošanu.

1946. gada 10. februārī tika ievēlēta Latvijas PSR Augstākā Padome – okupācijas pašpārvaldes parlamentārā institūcija, bet 1948. gada 18. janvārī notika pirmās

[1] Sk. 5. nodaļas 108. un 109. dokumentu.

vietējo padomju vēlēšanas. Līdz tam laikam darbojās ieceltās padomju izpildu komitejas. 1946. gada martā Latvijas PSR Tautas Komisāru Padome tika pārdēvēta par Ministru Padomi, bet tautas komisariāti par ministrijām. Taču šo institūciju funkcijas nemainījās. Gan Latvijas PSR Augstākā Padome, gan Ministru Padome paklausīgi pildīja PSKP CK un LKP CK rīkojumus. Svarīgākos lēmumus pieņēma nevis ministri, bet gan CK sekretāri un attiecīgo CK nodaļu vadītāji.

PSRS un Latvijas PSR Konstitūcijā bija deklarēts, ka visu pakāpju padomju deputātus ievēlē vispārējās, vienlīdzīgās un tiešās vēlēšanās, aizklāti balsojot. Tika arī deklarēts, ka netiek pieļauta vēlētāju gribas kontrole un ka jebkādi mēģinājumi ietekmēt vēlētāju gribas izpausmi ir sodāmi. Vēlēšanu sarīkošanu bija jānodrošina vēlēšanu komisijām, ko formāli izveidoja no sabiedrisko organizāciju, darba kolektīvu un karavīru sapulcēs izvirzītajiem pārstāvjiem.

Patiesībā lēmumus par vēlēšanu organizēšanu pieņēma Komunistiskās partijas vadība [124]. Balstoties uz VK(b)P CK (vēlāk – PSKP CK) norādījumiem, tika noteikti ne tikai deputātu kandidāti, bet arī vēlēšanu komisiju struktūra un personālsastāvs [125]. Vēlēšanu norisēs aktīvi iesaistījās VDK darbinieki, kas izmantoja vēlēšanas kompromitējošu ziņu vākšanai par "pretpadomju elementiem" [126]. Līdz 1990. gadam visā Latvijas teritorijā notikušās republikas Augstākās Padomes un vietējo padomju vēlēšanas var vērtēt nevis kā vēlēšanas, bet tikai kā formālas balsošanas, kurās iedzīvotājiem bija jādemonstrē sava lojalitāte pastāvošajam režīmam, nobalsojot par vienu, oficiāli apstiprinātu "komunistu un bezpartijisko bloka" kandidātu sarakstu. Faktiski notika balsstiesīgo iedzīvotāju mobilizēšana uz vēlēšanām, kuru rezultāti bija jau iepriekš zināmi, taču vienmēr tika izcelti kā pierādījums "republikas darbaļaužu vienotībai ar Komunistisko partiju un Padomju valdību" [127].

Raksturīga padomju totalitārā režīma pazīme bija monoideoloģija. Tās pamatā bija PSRS impēriskajiem centieniem piemērotais marksisms-ļeņinisms, kas absolutizēja šķiru cīņu, kuras rezultātā aizvien jaunām un jaunām valstīm esot jānostājas uz "sociālisma celtniecības" ceļa. Padomju Savienībā tika pasludināta nepārtraukta ideoloģiskā cīņa pret jebkādām citām ideoloģijām, atzīstot tās par naidīgām un tāpēc apkarojamām [128]. PSRS vadība bieži vien nonāca konfliktā arī ar dažām t. s. sociālistiskajām valstīm, kas īstenoja no Padomju Savienības neatkarīgu politiku, cenšoties būt patstāvīgākām savas iekšējās un ārējās politikas noteikšanā. Konflikti izraisījās arī PSKP un vairāku tādu Rietumvalstu komunistisko partiju starpā, kurām bija citi uzskati par demokrātiju un cilvēktiesībām. Tādējādi PSRS valdošās aprindas centās īstenot dzīvē nevis abstraktu marksisma-ļeņinisma modeli, bet gan tādu šīs ideoloģijas paveidu, ar kuru varētu pamatot un attaisnot vienas konkrētas lielvalsts – Padomju Savienības iekšpolitiku, tās dominējošo lomu "pasaules socālisma sistēmā".

Lai šo ideoloģiju uzspiestu Latvijas iedzīvotājiem, bija radīts milzīgs popagandas aparāts. Tā kā Padomju Savienības vadītāji pēc J. Staļina nāves bija atteikušies no masu terora, bija veikti daži režīma formālas liberalizācijas pasākumi, un starptautiskajā politikā bija mazinājusies spriedze PSRS un ASV starpā, īpaša uzmanība tika pievērsta iedzīvotāju ideoloģiskajai "apstrādei" [129]. Tādējādi režīms pašsaglabāšanās nolūkā bija pārvietojis akcentu no klajas varmācības uz rafinētākām ietekmēšanas metodēm. Šim nolūkam partijas rīcībā tika nodota Laikrakstu un žurnālu izdevniecība [130], kas LKP deva arī nozīmīgu materiālu labumu – katrs Latvijas iedzīvotājs, pērkot laikrakstus vai žurnālus, pašam nezinot, deva savu ieguldījumu partijas kases papildināšanai. Tādējādi no 1967. gada līdz 1990. gadam LKP ieguva līdzekļus 113 miljonu rubļu kopsummā.

LKP vadība apstiprināja ne tikai partijas preses, bet praktiski visu laikrakstu un žurnālu redakciju kolēģiju sastāvu, noteica gan publicējamo materiālu saturu un apjomu, gan arī to izvietojumu un pat mākslinieciskо noformējumu [131]. Latvijas prese, izdevniecības, radio un televīzija tika iesaistīta plašos, taču ne īpaši efektīvos "padomju patriotisma un sociālistiskā internacionālisma" propagandas pasākumos [132]. Propagandas klišeju acīmredzamā neatbilstība reālajai dzīvei noteica to, ka kopumā šī propaganda sabiedrības lielākajā daļā tika uztverta ar neticību. Taču nepietiekamā objektīvā informācija par norisēm ārpus PSRS robežām, kā arī par pagātnes notikumiem Latvijā daudziem cilvēkiem – īpaši gados jaunākiem – nedeva iespēju izveidot patstāvīgu, no oficiālās propagandas krasi atšķirīgu viedokli.

Latvijas PSR Augstākā tiesa un tautas tiesas, Latvijas PSR Prokuratūra, rajonu un pilsētu prokurori darbojās, nodrošinot "sociālistisko likumību". Visas šīs institūcijas bija iesaistītas režīma pamatu sargāšanā, pakļaujot aktīvākos citādi domājošos tiesu vajāšanai.

Okupācijas režīma politiskajā sistēmā iekļāvās Komunistiskās partijas palīgorganizācija – komjaunatne un atļautās sabiedriskās organizācijas – arodbiedrības u. c. Vairāku šo organizāciju vadībā bija iesaistīti VDK darbinieki. Pati Valsts Drošības komiteja darbojās Komunistiskās partijas vadībā un bija viens no galvenajiem tās balstiem, veicot gan izlūkošanas, gan propagandas darbu [133].

Kaut arī komunistiskais režīms daudzās jomās šķietami liberalizējās, būtībā tas palika totalitārs. Padomju Savienības sabrukums 1991. gadā apliecināja šā režīma nespēju reformēties.

[117–120] Komunistiskās partijas varas monopols

[117]

Izvilkums no Padomju Savienības Komunistiskās partijas programmas, ko 1961. gada oktobrī pieņēmis PSKP XXII kongress

[1961. gada oktobrī]

(..)

PSRS pieredze pilnīgi apstiprinājusi marksistiski ļeņinisko mācību **par Komunistiskās partijas izšķirošo lomu** sociālistiskās sabiedrības radīšanā un attīstībā. Tikai partija, kas nelokāmi realizē šķirisku, proletārisku politiku, partija, kas apbruņota ar progresīvu revolucionāru teoriju un kas cieši saliedējusies, stingri saistīta ar masām, spēj organizēt un vest visu tautu uz sociālisma uzvaru.

(..)

[118]
Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcijas (pamatlikuma) 6. pants, kas apstiprina vienpartijas sistēmu valstī

[1977. gadā]

6. pants. Padomju sabiedrības vadošais un virzošais spēks, tās politiskās sistēmas, valsts un sabiedrisko organizāciju kodols ir Padomju Savienības Komunistiskā partija. PSKP pastāv tautas interesēs un kalpo tautai.

Ar marksisma-ļeņinisma mācību bruņota, Komunistiskā partija nosaka sabiedrības attīstības ģenerālo perspektīvu, PSRS iekšpolitikas un ārpolitikas līniju, vada padomju tautas lielo jauncelsmes darbu, piešķir plānveidīgu, zinātniski pamatotu raksturu tās cīņai par komunisma uzvaru.

Visas partijas organizācijas darbojas PSRS Konstitūcijas ietvaros.

[119]
Fragmenti no Krievijas Federācijas prezidenta B. Jeļcina atmiņām "Grēksūdze par uzdoto tēmu" par protekcionismu un korupciju nomenklatūrā

(..) Manuprāt, Brežņevs savas dzīves pēdējā posmā vispār nesaprata, ko viņš dara, ko paraksta, ko saka. Visa vara bija viņam tuvākstāvošo cilvēku rokās. (..) Cik rezolūciju viņš klusi un bezjēdzīgi uzskricelēja, kas atnesa bagātību vieniem un ciešanas un postu citiem! Bail padomāt!

(..) Tagad ir labi zināms, kādus mērogus stagnācijas gados sasniedza protekcionisms, korupcija, kas burtiski saēda visu varas sistēmu. Pirmā sekretāra viedoklis bija likums, un diezin vai kāds uzdrošinājās neizpildīt viņa lūgumu vai uzdevumu. Un šo varu nekontrolēti izmantoja negodīgi partijas darboņi un viņu padotie.(..)

Jā, pirmā [sekretāra] vara ir praktiski neierobežota. Un varas apziņa reibina. Bet, ja šo varu izlieto tikai vienam mērķim: lai cilvēki labāk dzīvotu, – izrādās, ka šīs varas nepietiek, lai apgabalu labi, cilvēcīgi pabarotu, lai visiem iedotu normālus dzīvokļus... Tās pietiek, tikai lai kādu iekārtotu labā vietā, kādam iedalītu brīnišķīgu dzīvokli un ar šiem labumiem apkārtējos apdāvinātu. Tā notika un arī tagad notiek – pāris desmiti cilvēku dzīvo kā komunismā, bet tauta nonāk līdz galējai robežai.

(..)

[120]

LKP CK sekretāra J. Rubeņa 1968. gada 26. marta lūgums PSKP Centrālajai Komitejai atļaut nosūtīt uz Somiju Latvijas PSR Augstākās Padomes delegāciju

1968. gada 26. martā

PSKP Centrālajai Komitejai

1967. gada augustā vizītē Latvijas PSR atradās Somijas Tautas Demokrātiskās savienības parlamenta frakcijas delegācija.

Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijs ir saņēmis Somijas parlamenta otrā vicepriekšsēdētāja, Somijas Tautas Demokrātiskās savienības parlamenta frakcijas priekšsēdētāja Pāvo Aitio vēstuli ar ielūgumu maija beigās Latvijas PSR Augstākās Padomes delegācijai 3–5 deputātu sastāvā apmeklēt atbildes vizītē Somiju kā STDS parlamenta frakcijas viesiem.

Latvijas KP CK lūdz atļauju minētās delegācijas nosūtīšanai.

Latvijas KP CK sekretārs
J. Rubenis

[121]

Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija 1944. gada 22. augusta lēmums "Par Višgorodas, Kačanovas un Tolkovas pagastu pievienošanu Krievijas Padomju Federatīvajai Sociālistiskajai Republikai"[1]

Maskavā 1944. gada 22. augustā

Ņemot vērā Višgorodas, Kačanovas un Tolkovas pagastu iedzīvotāju, kuru vairākums ir krievi, lūgumus un ievērojot šo vēlēšanos, Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijs n o l e m j:

Lūgt PSRS Augstākās Padomes Prezidiju pievienot Višgorodas, Kačanovas un Tolkovas pagastus no Latvijas PSR Krievijas Padomju Federatīva[ja]i Sociālistiska[ja]i Republikai.

Latvijas PSR Augstākās
Padomes Prezidija priekšsēdētājs
prof. Dr. *A. Kirhenšteins*

Latvijas PSR Augstākās
Padomes Prezidija sekretāra v. i.
K. Prieže

[1] Dokumentā minētajiem pagastiem ir Krievijas cara patvaldnieciskā režīma laikā lietotie nosaukumi, kas neatbilst to nosaukumiem pēc Latvijas Republikas 1940. gada administratīvi teritoriālā iedalījuma. Faktiski KPFSR Pleskavas apgabalam pievienoja Kacēnu, Gauru, Augšpils, Linavas, Upmalas un Purvmalas pagastu un Abrenes pilsētu, kuru nosauca par Pitalovu.

[122]

Izvilkumi no PSRS Augstākas Padomes Prezidija 1944. gada 23. augusta dekrēta "Par Pleskavas apgabala izveidošanu KPFSR sastāvā"

1944. gada 23. augusta dekrēts

1. Apstiprināt Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes Prezidija iesniegumu par Pleskavas apgabala izveidošanu KPFSR sastāvā, ar centru Pleskavas pilsētā.

(..)

2. Ņemot vērā (..) Latvijas PSR pārsvarā krievu apdzīvoto Višgorodas, Kačanovas un Tolkovas pagastu iedzīvotāju vairākkārtējus lūgumus un rīkojoties saskaņā ar viņu vēlmēm, kā arī ievērojot (..) Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija lūgumu par minēto pagastu iekļaušanu KPFSR sastāvā, Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Augstākās Padomes Prezidijs n o l e m j:

Apstiprināt (..) Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes Prezidija un Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes Prezidija iesniegumu un iekļaut Pleskavas apabala sastāvā (..) Višgorodas, Kačanovas un Tolkovas pagastus, atdalot tos no Latvijas PSR.

[123]

Izvilkumi no komunista D. Kaupuža 1946. gada 29. maija iesnieguma VK(b)P CK sekretāram G. Maļenkovam par norisēm Latvijas PSR Abrenes apriņķa sešos pagastos pēc to pievienošanas KPFSR Pleskavas apgabalam

1946. gada 29. maijā

(..)

Ar PSR Savienības Augstākās Padomes Prezidija 1944. g. septembra lēmumu[1] no Latvijas PSR Pleskavas apgabalam tika pievienoti seši pagasti, kuru pamatiedzīvotāji ir krievi, un uz to bāzes izveidoti Pitalovas un Kačanovas rajoni. (..)

Es kā komunists, kurš šajos rajonos nelegāli strādāja Latvijas buržuāziskās iekārtas laikā, bet vācu okupācijas laikā te piedalījos partizānu kustībā, vēlos Jūsu personā informēt VK(b)P CK par neciešamo stāvokli šajos rajonos pēc to pievienošanas Pleskavas apgabalam.

(..)

Pēc to pievienošanas Pleskavas apgabalam rajonu vadošie padomju un partijas kadri tika iesūtīti no Pleskavas apgabala vecajiem rajoniem (Dedoviči, Šaškina), bet visi vietējie vadošie darbinieki vai nu paši aizgāja strādāt uz Latvijas PSR, vai arī vēlāk tika atstumti. Šobrīd ne vien visi rajonu kadri, bet arī c[iemu] padomju un saimniecisko organizāciju priekšsēdētāji ir gandrīz tikai iebraucēji no citiem rajoniem. Tas ir radījis tādu situāciju, ka rajonu un ciemu padomju vadītāji nepazīst šo rajonu specifiskos apstākļus un cilvēkus. Pie tam vietējie kadri pārsvarā tika aizvietoti ar atnācējiem no tiem rajoniem, no kurienes šurp tika nozīmēti rajonu komiteju sekretāri un rajonu izpildu komiteju priekšsēdētāji.

Vietējo kadru izstumšana un neizmantošana ir saistīta gandrīz tikai ar neuzticēšanos visam vietējam, ar to bijušo aktīvo cīnītāju kompromitēšanu un viņu nopelnu noliegšanu, kuri cīnījās pret buržuāziju un fašismu. Atbraukušie atbildīgie darbinieki parasti pilnīgi izvairās no kontaktiem ar bijušajiem pagrīdniekiem, antifašistiem un partizāniem, klaji noniecinot viņu nopelnus. "Kādi nu jums tur bija partizāni" utt. Vietējie iedzīvotāji kopumā tiek dēvēti par "latviešiem"[2], bet reizēm vienkārši par "fašistiem".

Turklāt, piemēram, Pitalovas rajonā ir bijuši ļoti cienījamu ģimeņu un atsevišķu cilvēku vajāšanas gadījumi. (..)

---

[1] Domāts PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1944. gada 23. augusta dekrēts "Par Pleskavas apgabala izveidošanu KPFSR sastāvā". Pamatojoties uz šo dekrētu, daļa Abrenes apriņķa un Igaunijas Petseru (Pečoru) apriņķis tika iekļauts Pleskavas apgabalā. Iesnieguma autors kļūdaini norādījis dekrēta izdošanas laiku.

[2] Apzīmējums "latvieši" attiecībā uz vietējiem, lielākoties krievu tautības cilvēkiem tika lietots negatīvā nozīmē.

Pēc šo rajonu pievienošanas Pleskavas apgabalam ir izveidojusies satraucoša atmosfēra. Sākusies liela ar ģimenes un saimniecības saitēm cieši nesaistīto iedzīvotāju it īpaši bijušo partizānu un antifašistiskās jaunatnes bēgšana uz Rīgu un citiem Latvijas PSR rajoniem. Turklāt mēs – bijušie antifašistiskās un partizānu cīņas vadītāji esam saņēmuši ļoti daudz mutisku un rakstisku sūdzību par stāvokli Pitalovas un Kačanovas rajonā.

Pēc padomju varas atjaunošanas Pitalovas tuvumā uz pirmklasīgas un kultivētas muižnieku un kulaku zemes bāzes tika izveidots Višgorodas sovhozs. Sovhozā jau bija ap 100 liellopu un ap 40 zirgu, vēl 1945. gada sākumā bija ap 200 aitu un ap 2000 no Ostrovas putnu audzēšanas sovhoza ievestu Leghornas šķirnes vistu. Pagājušoziem, pēc mūsu cilvēku nostāstiem, nobeidzās vairums zirgu un govju, liels skaits aitu un vistu. (..)

(..) Pie Lavino mājām atrodas aizsargājams parks, kur agrāk notika tautas svētki un sarīkojumi. Pagājušajā ziemā šo aizsargājamo parku sāka izcirst un izcirta lielāko daļu no vērtīgās koksnes. Izcirta pat egļu dzīvžogu, kurš aizsargāja augļu dārzu no ziemeļu vējiem. Tāpat sāka izcirst ozolu birzi pie Svetlovo mājām, kur ir apglabāti 1919. gada baltā terora upuri. (..)

Paši rajona vadītāji sāk apaugt ar nepiedienīgi bagātām personiskām saimniecībām. Tā, piemēram, rajona komitejas pirmais sekretārs b. Porucenko no bezsaimnieku lopiem iegādājās sev divas govis, kā arī cūkas un trīs bišu saimes. Barību personiskajiem lopiem un nobarojamajām cūkām viņš piegādā no "savas" personiskās saimniecības, kurā ietilpst 30 ha zemes, 15 govju un citi lopi. (..)

Sakarā ar visu minēto rajonā valda liela padomju cilvēku neapmierinātība un sašutums par šo kārtību. Bijušie vācu pakalpiņi un padomju varas ienaidnieki izmanto šo kārtību, lai nomelnotu padomju varu.

Šajā neveselīgajā un satraucošajā politiskajā atmosfērā Pitalovas rajona vadība bez jebkādām lauku kooperācijas pārejas formām uzsākusi masveida kolektivizāciju. Līdz aprīlim tika izveidoti 43 kolhozi. (..)

Es personīgi uzskatu par nepieļaujamu, ka šie agrāk tik slavenie rajoni (analoģisks stāvoklis ir arī Kačanovas rajonā) ar tik brīnišķīgiem cilvēkiem arī turpmāk paciestu šādu stāvokli.

(..)

D. Kaupužs

[124]

Izvilkums no LKP CK biroja 1969. gada 3. janvāra sēdes protokola par vietējo Darbaļaužu deputātu padomju vēlēšanu organizēšanu

PILNĪGI SLEPENI
1969. gada 3. janvārī

(..)

5. p[unkts]. Par kārtējām vietējo Darbaļaužu deputātu padomju vēlēšanām.

(..)

Saskaņā ar PSKP 1968. gada 2. decembra lēmumu "Par kārtējām vietējo Darbaļaužu deputātu padomju vēlēšanām" Latvijas KP Centrālās Komitejas birojs n o l e m j:

1. Sarīkot republikā kārtējās rajonu, pilsētu, pilsētu rajonu, ciematu un ciemu Darbaļaužu deputātu padomju vēlēšanas svētdien – 1969. gada 16. martā.

Atbalstīt Latvijas PSR Augstākas Padomes Prezidija dekrēta projektu šai jautājumā.

(..)

Latvijas KP CK sekretārs *A. Voss*

[125]

Izvilkums no LK(b)P CK biroja 1947. gada 6. novembra sēdes protokola par partijas Rēzeknes apriņķa komitejas pārkāpumiem vēlēšanu komisijas komplektēšanā

SLEPENI

[1947. gada] 6. novembrī

(..)

41. p[unkts]. Par VK(b)P CK instrukcijas un nolikuma "Par Latvijas PSR vietējo [Darbaļaužu deputātu] padomju vēlēšanām" pārkāpumiem Latvijas K(b)P Rēzeknes apriņķa komitejā.

Latvijas K(b)P CK atzīmē, ka partijas Rēzeknes apriņķa komiteja ir pieļāvusi VK(b)P CK instrukcijas un nolikuma "Par Latvijas PSR vietējo Darbaļaužu deputātu padomju vēlēšanām" nopietnus pārkāpumus. No kopējā apriņķa vēlēšanu komisijas 11 cil[vēku] sastāva apriņķa partijas komiteja nozīmēja tikai 2 bezpartijiskos jeb 18 procentus VK(b)P CK instrukcijā noteikto 35–45 procentu vietā un pēc nacionālās piederības latviešus tikai 4 cilvēkus jeb 36 procentus (..).

Latvijas K(b)P CK sekretārs *J. Kalnbērziņš*

[126]

Izvilkumi no Latvijas PSR VDK Rēzeknes pilsētas pilnvarotā aparāta partijas pirmorganizācijas 1957. gada 16. februāra atklātās partijas sapulces protokola par čekistu darba organizēšanu, gatavojoties vietējo padomju vēlēšanām

Protokols Nr. 8

(..)

D i e n a s k ā r t ī b a:

Referāts "VDK [Rēzeknes] pilsētas [pilnvarotā] aparāta darba organizācija, gatavojoties vietējo Darbaļaužu deputātu padomju vēlēšanām" (*Jeršovs*)

(..)

U z s t ā j ā s:

(..)

b. *Rešetņikovs* – teica, ka komunistiem, kuri izbrauc uz iecirkņiem, ir jābūt modriem, it īpaši pēc balsošanas beigām un biļetenu nogādes laikā uz Rēzeknes pilsētu. Tāpat ir nepieciešams sekot tam, lai uz mājām ar [vēlēšanu] urnām tiktu norīkoti uzticami cilvēki. VDK vadība lūgs pilsētas partijas komitejai dot mūsu darbiniekiem tiesības būt klāt balsu skaitīšanā, lai viņi varētu veikt nepieciešamos pasākumus gadījumā, ja uz biļeteniem būs pretpadomju uzraksti vai kaut kas tamlīdzīgs.

(..)

b. *Bondarevs* – savā runā teica, ka priekšvēlēšanu dienās vissvarīgākais ir drošības nodrošināšana uz dz[elz]c[eļa] un viņiem uzticētajos vēlēšanu iecirkņos un [ka šo uzdevumu] izpildi viņi ir uztvēruši ļoti nopietni. Veikti visi nepieciešamie pasākumi naidīgo elementu novērošanas pastiprināšanai.

Viņš atbalstīja iepriekšējos runātājus, ka operatīvajiem darbiniekiem savos iecirkņos visiem paņēmieniem ir jāsaglabā miers un, ja tas ir nepieciešams, huligānisma gadījumos arī personīgi jāiejaucas, lai tos novērstu jau pašā sākumā (..).

(..)

Sapulces priekšsēdētājs: *Rešetņikovs*
Sapulces sekretārs: *Uliskis*

[127]

Izvilkumi no LKP CK Biroja 1967. gada 21. marta lēmuma par Latvijas PSR Augstākās Padomes un vietējo padomju vēlēšanu rezultātiem

SLEPENI
1967. gada 21. martā

LĒMUMS

Par Latvijas PSR Augstākās Padomes un vietējo Darbaļaužu [deputātu] padomju vēlēšanu rezultātiem (..)

(..)

Vēlēšanu dienā republikas darbaļaudis demonstrēja savu vienotību ar Komunistisko partiju un Padomju valdību. Republikas Augstākās Padomes vēlēšanās par deputātu kandidātiem nodoti 99,90 procenti balsu; rajona un pilsētu padomēs – 99,89 procenti; ciemu padomēs – 99,82 procenti balsu. (..)

Pilsētu, rajonu, ciemu un ciematu Darbaļaužu deputātu padomēs ievēlēti 23 976 deputāti, no tiem 45,9 procenti ir sievietes, 56,8 procenti – bezpartijiskie, 62,6 procenti – strādnieki un kolhoznieki. (..)

Latvijas KP CK sekretārs *A. Voss*

[128]
Izvilkumi no PSKP CK ģenerālsekretāra L. Brežņeva 1976. gada 24. februāra referāta Padomju Savienības Komunistiskās partijas XXV kongresā

1976. gada 24. februārī

(..)

Mūsu laikā, kad saspīlējuma atslābums kļuvis par realitāti, gan starptautiskajā strādnieku kustībā, gan tās pretinieku vidū nereti izvirzās jautājums, kā tas ietekmē šķiru cīņu.

Daži buržuāziskie darbinieki tēlo izbrīnu un saceļ troksni par Padomju Savienības komunistu, padomju tautas solidaritāti ar citu tautu cīņu par brīvību un progresu. Tā ir vai nu naivitāte, vai – visticamāk – tīša miglas pūšana acīs. Ir taču pilnīgi skaidrs, ka saspīlējuma atslābums, mierīga līdzāspastāvēšana skar valstu savstarpējās attiecības. Tas vispirms nozīmē, ka strīdi un konflikti starp valstīm nav izšķirami karojot, lietojot varu vai draudot lietot varu. Saspīlējuma atslābums nekādā ziņā neatceļ un nevar atcelt vai grozīt šķiru cīņas likumus. Neviens nevar cerēt uz to, ka saspīlējuma mazināšanās apstākļos komunisti samierināsies ar kapitālistisko ekspluatāciju vai monopolisti kļūs par revolūcijas piekritējiem. Bet prasība stingri ievērot principu – neiejaukties citu valstu lietās, respektēt to neatkarību un suverenitāti – ir viens no obligātiem saspīlējuma mazināšanas nosacījumiem.

(..)

Divu pasaules uzskatu cīņā nevar būt vietas neitralitātei un kompromisiem. Te vajadzīga augsta politiskā modrība, aktīvs, operatīvs un pārliecinošs propagandas darbs, savlaicīgs pretspars naidīgām ideoloģiskām diversijām. *(Aplausi.)*

(..)

Var atgādināt Ļeņina vārdus, ka tikumisks mūsu sabiedrībā ir viss, kas kalpo komunisma celtniecības interesēm. Tieši tāpat mēs varam teikt, ka demokrātisks mums ir tas, kas kalpo tautas interesēm, komunisma celtniecības interesēm. *(Aplausi.)* To, kas ir pretrunā ar šīm interesēm, mēs noraidām, un neviens mūs nepārliecinās, ka tā ir nepareiza pieeja. Mēs noteikti zinām, kādā virzienā ejam, pilnveidodami savu politisko sistēmu. Mēs esam pilnīgi pārliecināti par mūsu izraudzītā kursa pareizību. *(Ilgi aplausi.)*

(..)

[129]

Izvilkums no LKP CK 1978. gada 27. janvāra orientējošās izziņas kontrpropagandas pastiprināšanas jautājumos

SLEPENI

Nr. 131s 1978. gada 27. janvārī

Visām Latvijas Komunistiskās partijas
pilsētu un rajonu komitejām

ORIENTĒJOŠĀ IZZIŅA
kontrpropagandas pastiprināšanas jautājumos

(..)

Partijas organizācijām ir jāpastiprina padomju dzīves veida, sociālisma vēsturisko priekšrocību propaganda, jāieaudzina mūsu cilvēkos nesamierināmības gars pret buržuāzisko ideoloģiju, sociālisma ienaidniekiem, pastāvīgas gatavības gars aizsargāt tā iekarojumus. Mūsu kontrpropagandai nepieciešams nodrošināt uzbrūkošu raksturu, dot argumentētu pretsparu visiem šķiras pretinieku izdomājumiem un manipulācijām, panākt viņu diskreditāciju plašās darbaļaužu masās. Nedrīkst neatbildēt uz asiem jautājumiem, pārliecinoši un pacietīgi jānoskaidro mūsu partijas politika tiem, kuri maldās, jādod stingrs pretspars apzinātiem padomju iekārtas, sociālistiskās demokrātijas, mūsu Dzimtenes apmelotājiem.

(..)

Latvijas Komunistiskās partijas
Centrālās Komitejas sekretārs *I. Andersons*

[130]

Izvilkumi no LKP CK Biroja 1967. gada 21. marta lēmuma par Laikrakstu un žurnālu izdevniecības pārņemšanu

1967. gada 21. martā

LĒMUMS

Par Latvijas KP CK Laikrakstu un žurnālu izdevniecību

(..)

Pamatojoties uz PSKP CK š. g. 1. februāra lēmumu un PSKP CK Lietu pārvaldes š. g. 23. februāra vēstuli, Latvijas KP CK Birojs n o l e m j:

1. Apstiprināt aktu par Laikrakstu un žurnālu izdevniecības pārņemšanu no PSRS Ministru Padomes Preses komitejas Latvijas KP CK pārziņā pēc 1967. gada 1. janvāra bilances ar telpām, bilanci, ražošanas finansu plānu, materiāli tehniskās apgādes fondiem saskaņā ar akta pielikumiem Nr. 1., 2., 3., 4., 5. un 6.[1]

(..)

4. Iekļaut Latvijas KP CK pamatnomenklatūrā Latvijas KP CK Laikrakstu un žurnālu izdevniecības direktora vietnieka un galvenā grāmatveža amatu.

Latvijas KP CK sekretārs *A. Voss*

[1] Netiek publicēti.

[131]

Izvilkumi no LKP CK Biroja 1969. gada 4. marta sēdes protokola par masu saziņas līdzekļu, kultūras un mākslas iestāžu vadītāju pilnīgu atbildību par publicēto materiālu un repertuāra ideoloģisko saturu

PILNĪGI SLEPENI
[1969. gada 4. martā]

(..) 6.p[unkts]. Par republikas preses orgānu, radio, televīzijas, kinematogrāfijas, kultūras un mākslas iestāžu vadītāju atbildības palielināšanu par publicējamo materiālu un repertuāra idejiski politisko līmeni.

(..)

PSKP CK atzīmē, ka apstākļos, kad saasinājusies ideoloģiskā cīņa starp sociālismu un kapitālismu, sevišķa nozīme ir preses, literatūras un mākslas darbinieku spējai jo asi no šķiriskajām un partijiskajām pozīcijām uzstāties pret jebkurām buržuāziskās ideoloģijas izpausmēm, aktīvi un prasmīgi propagandēt komunisma ideālus, sociālisma priekšrocības un padomju dzīves veidu, dziļi analizēt un atmaskot dažāda veida sīkburžuāziskos un revizionistiskos novirzienus.

Turklāt, analizējot masu informācijas, literatūras un mākslas stāvokli republikā, pārliecināmies par to, ka atsevišķi autori, režisori un inscenētāji dažkārt novirzās no šķiriskajiem kritērijiem, atspoguļojot sabiedriski politiskās problēmas un radot literatūras varoņu tēlus. Literatūras un mākslas darbos vēl nereti dominē tēmas par gadījuma cilvēku, dekadentu un galējo individuālistu personiskajiem pārdzīvojumiem. Ar saviem divdomīgajiem izteikumiem un mājieniem viņi cer gūt atbalstu ideoloģiski nenobriedušu lasītāju, skolotāju vai klausītāju vidū. Ir mēģinājumi vienpusīgi, subjektīvistiski novērtēt atsevišķas svarīgas mūsu dzīves problēmas un parādības, kritizējot trūkumus nevis no partijiskās un pilsoniskās ieinteresētības, bet gan no neitrālu novērotāju pozīcijām, kas ir svešas sociālistiskā reālisma un partijiskās publicistikas principiem.

(..)

Latvijas KP CK Birojs n o l e m j: (..)

(..)

3. Vērst preses orgānu, izdevniecību, radio, televīzijas, kultūras un mākslas iestāžu vadītāju uzmanību uz to, ka viņi ir personīgi atbildīgi par publicēšanai presē, demonstrēšanai un publiskai izpildīšanai paredzēto materiālu idejiski politisko saturu.

(..)

Noteikt, ka Latvijas KP CK tiek izskatīts ne tikai partijas laikrakstu un žurnālu redakciju kolēģiju, bet arī žurnālu "Karogs", "Zvaigzne", "Māksla" un laikraksta "Literatūra un Māksla" redakciju kolēģiju sastāvs.

(..)

Latvijas KP CK sekretārs *A. Voss*

[132]

Izvilkumi no LKP CK 1977. gada janvāra atskaites PSKP CK par preses, televīzijas, radio un izdevniecību iekļaušanu propagandas darbā

1977. gada ... janvārī[1]

PSKP Centrālajai Komitejai

Par Latvijas republikāniskās preses, televīzijas, radio un izdevniecību darbu darbaļaužu patriotiskajā un internacionālajā audzināšanā (1971.–1976. g.)

Jautājumi par cilvēku audzināšanu padomju patriotisma un sociālistiskā internacionālisma garā pastāvīgi ir Padomju Latvijas masu informācijas un propagandas līdzekļu un darbinieku redzeslokā. Latvijas republikāniskā prese, televīzija, radio, izdevniecības par vienu no saviem svarīgākajiem uzdevumiem uzskata padomju tautu draudzības un sociālistiskā internacionālisma ideju nostiprināšanu darbaļaužu, pirmām kārtām jaunās paaudzes apziņā.

(..)

Patriotisma, tautu draudzības, internacionālisma ideju propaganda, kas īpaši plaši izvērsusies 1972. un 1975. gadā, tagad ar neatslābstošu spēku turpinās gan presē, gan arī televīzijā un radio. Žurnālistu galvenā tēma ir atainot sociālisma iekarojumus, mūsu tautu sasniegumus padomju varas 60 gados, padomju cilvēku panākumus kopīgajos pūliņos, īstenojot dzīvē PSKP XXV kongresa vēsturiskos lēmumus.

(..)

Republikāniskā prese, televīzija un radio dod pienācīgu pretsparu rietumu imperiālistisko aprindu tīkojumiem atdzīvināt padomju ļaužu apziņā nacionālistiskos aizspriedumus, sēt naida sēklas PSRS brālīgajā tautu saimē. Visi republikas masu informācijas līdzekļi ir izvērsuši plašu propagandas darbu sakarā ar rietumu propagandas mēģinājumiem pretpadomju nolūkos izkropļot Baltijas tautu atbrīvošanās cīņas patieso raksturu, [sakarā ar] ASV Kongresā pieņemto rezolūciju, kurā melīgi apgalvots, ka Baltijas valstis tikušas vardarbīgi iekļautas PSRS sastāvā, un netiek atzīta to iestāšanās PSRS.

Atzīmējot 36. gadadienu kopš padomju varas atjaunošanas Latvijā, presē, televīzijā un radio tika parādīti Padomju Latvijas milzīgie panākumi ekonomiskajā, sociālajā un kultūras attīstībā, kas ir sasniegti padomju tautu brālīgajā saimē, plaši tika analizēta PSKP XXV kongresā izvirzīto uzdevumu praktiskās izpildes gaita. Tagad šis darbs tiek veikts ar lozungu – gatavoties Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas 60. gadadienas sagaidīšanai.

(..)

[1] Datums nav minēts.

[133]
Izvilkumi no Latvijas PSR VDK priekšsēdētāja L. Avdjukeviča 1977. gada 14. februāra ziņojuma LKP CK par čekistu veikto izlūkošanas un propagandas darbu

PILN[ĪGI] SLEPENI
Eksemplārs Nr. 1

Nr. 1/455

1977. gada 14. februārī

Latvijas Komunistiskās partijas
Centrālajai Komitejai

ZIŅOJUMS

Latviešu buržuāziski nacionālistiskā emigrācija, un kā to izmanto pretinieka specdienesti graujošā darbībā pret republiku

(..)

Latvijas PSR Ministru Padomes Valsts drošības komiteja, atvairot pretinieka specdienestu ideoloģiskās diversijas un tīkojumus pret republiku, savā darbībā vadījās no PSKP XXIV un XXV kongresa, Latvijas KP XXI un XXII kongresa direktīvām, PSRS MP VDK priekšsēdētāja b. J. Andropova nostādnēm un rekomendācijām.

Latvijas PSR Ministru Padomes VDK, pildot savas funkcijas, balstījās uz republikas partijas organizācijas, padomju orgānu palīdzību, Latvijas KP CK vadībā piedalījās iedzīvotāju politiskās modrības paaugstināšanas pasākumos, lai mobilizētu sabiedrību dot stingru pretsparu pretinieka tīkojumiem.

Latvijas PSR Ministru Padomes VDK savā konkrēto pasākumu izpildes darbā, lai atvairītu pretpadomju emigrācijas organizāciju un centru tīkojumus republikā, plaši un vispusīgi izmanto iespējas, ko dod Latvijas komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs.

1976. gadā atbilstoši PSKP CK lēmumam patriotiskā darba aktivizēšanai izmantot Latvijas komitejas iespējas šīs organizācijas priekšsēdētāja vietnieka amatu ir ieņēmis VDK aktīvās rezerves virsnieks, līdz ar to darbā gūti daudz jūtamāki rezultāti.

1976. gadā pret emigrācijas centriem tika veikta virkne uzbrūkoša rakstura pasākumu gan republikas teritorijā, gan arī aiz robežām. No emigrantu vidus, kas rada interesi izlūkošanas aspektā, iegūti informācijas avoti. No viņiem saņemtie dati ļāva savlaicīgi veikt nepieciešamos pretpasākumus un novērst pretinieka ieplānotās akcijas.

Aktivizēts emigrācijas organizāciju un centru demoralizēšanas darbs. Šai nolūkā

tika izmantoti speciāli sagatavotu propagandistu izbraukumi uz emigrantu mītnes zemēm.

(..)

Pretinieks darbosies pret mūsu organizācijas ārzemēs īstenotajiem pasākumiem, kas saistīti ar Oktobra sociālistiskās revolūcijas 60. gadadienu. Ārzemju tūristu, to vidū latviešu emigrantu masveida ierašanās uz Dziesmusvētkiem Rīgā 1977. gada jūlijā arī tiks izmantota graujošiem mērķiem. Zināmu aktivitāti emigrācijas centros un kādā nacionālistiski noskaņoto personu daļā republikā var izraisīt buržuāziskās Latvijas fašistiskā diktatora Ulmaņa dzimšanas simtgade 1977. gadā.

Ņemot vērā šo iespējamo pretinieka aktivitāti, Latvijas PSR MP VDK izstrādājusi konkrētu pasākumu plānu 1977. gadam. Pamatuzmanība tajā ir vērsta uz savlaicīgu politiskās, ekonomiskās, zinātniski tehniskās un operatīvās informācijas saņemšanu par galveno pretinieku, par pretinieka specdienestu un pretpadomju centru tīkojumiem republikā.

(..)

Latvijas PSR MP VDK ir uzticēts uzdevums no republikas pozīcijām īstenot darbu ar ārzemju organizācijām, iestādēm un atsevišķām personām, no kurām var iegūt politisku informāciju.

Savienības instancēs patlaban tiek risināts jautājums – atļaut Latvijas PSR MP VDK darbiniekiem ieņemt divus amatus padomju iestādēs, kurām ir sakars ar ārzemnieku uzņemšanu, viņiem tiks uzticēta šī darba organizēšana.

Visatbilstošākās organizācijas tam ir Ārzemju draudzības biedrība[1] un Jaunatnes tūrisma birojs "Sputņik". Šajā sakarā republikas instancēs ir pozitīvi jāizlemj jautājums par divu štata vietu iedalīšanu uz republikas organizāciju rēķina, lai tās nodotu Draudzības biedrībai un Jaunatnes tūrisma birojam "Sputņik" izmantošanai norādītajiem mērķiem.

(..) Latvijas PSR MP VDK partijas orgānu vadībā ikdienas darbā iedzīvotāju vidū, izmantojot savas iespējas, veic pasākumus, kas vērsti uz politiskās modrības paaugstināšanu, pareizas izpratnes apguvi jautājumos par internacionālajām attiecībām starp PSRS tautām un tautībām, neapstrīdamas pārliecības ieaudzināšanu par sociālistiskās valsts un sabiedriskās iekārtas pārākumu pār kapitālistisko iekārtu.

Latvijas PSR Ministru Padomes
Valsts Drošības komitejas priekšsēdētājs
Avdjukevičs

Atzīmes dokumentā:
b. I. Andersonam. A. Voss. 17. 02. 77.

[1] Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrība.

7. NODAĻA

Masu terors un deportācijas pēckara gados

Otrā pasaules kara beigu posmā un it sevišķi pirmajos pēckara gados masu terors pret Latvijas iedzīvotājiem tika izvērsts vēl nepieredzētos apmēros. Šo teroru pret "naidīgiem elementiem" īstenoja Valsts drošības tautas komisariāta, Iekšlietu tautas komisariāta institūcijas, PSRS Sarkanās armijas pretizlūkošanas dienesta "Smerš" darbinieki, kā arī iznīcinātāji, milicijas, prokuratūras un citu represīvo iestāžu darbinieki.

1945. gada februārī no Rīgas deportēja nedaudzos Latvijā vēl dzīvojošos vācu tautības pilsoņus un t. s. bezpavalstniekus. Šajā laikā tika apcietināti daudzi ārsti [134], skolotāji [135], kā arī citu profesiju iedzīvotāji [136]. Visi 11 Latvijā esošie cietumi bija pārpildīti līdz pēdējai iespējai. Nekādi likumos noteiktie izmeklēšanas termiņi netika ievēroti, tādēļ t. s. iepriekšējā ieslodzījuma kamerās apcietinātos necilvēcīgos apstākļos turēja mēnešiem ilgi [137].

Masu terora īstenotāji – Valsts drošības tautas komisariāta (vēlāk – Valsts drošības ministrija), Iekšlietu tautas komisariāta (vēlāk – Iekšlietu ministrija), Sarkanās armijas pretizlūkošanas dienesta "Smerš" (vēlāk – Baltijas kara apgabala Sevišķā daļa) darbinieki bieži vien nelikumīgi piesavinājās iedzīvotājiem piederošo mantu, aizturēja pilnīgi nevainīgus cilvēkus, falsificēja izmeklēšanas lietas, nereti cilvēkus piekāva, spīdzināja un nošāva bez jebkādas izmeklēšanas un tiesas [138, 139]. Prokuratūras darbinieki, izpildot represīvo iestāžu darbinieku prasības, arestu sankcijas bieži vien deva bez jebkāda pamata.

Šajā laikā arvien vairāk "pilnveidota" tika arī visa PSRS represīvā sistēma. Dažādi PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrēti, PSRS Ministru Padomes lēmumi, kā arī Valsts drošības ministrijas, Iekšlietu ministrijas un PSRS Prokuratūras cirkulāri un direktīvas soda nometnēs un cietumos sadzīto un administratīvajā nometinājumā (specnometinājumā) nosūtīto cilvēku dzīves apstākļus padarīja arvien smagākus un neciešamākus, viņiem tika atņemta cerība pēc soda izciešanas atgriezties mājās [140, 141]. Tas sāpīgi skāra arī daudzu tūkstošu Latvijas pilsoņu likteni.

Lai iebiedētu zemniekus un piespiestu viņus paredzamās lauksaimniecības "vienlaidu" kolektivizācijas gaitā iestāties kolhozos, kā arī lai "iztīrītu" Latviju no "nacionālistiskiem elementiem", atkal tika iecerēta vērienīga deportācija. Tās mērķis bija aizdzīt uz Sibīriju mūža nometinājumā daudzus tūkstošus kādreiz turīgāko zemnieku – t. s. kulaku, kā arī "bandītu" un "nacionālistu" ģimenes locekļus. Viens no šādas deportācijas iniciatoriem bija Latvijas PSR prokurors A. Mišutins [142], bet

faktiski šo cilvēku likteni izlēma Maskavā, kad PSRS Ministru Padome 1949. gada 29. janvārī pieņēma pilnīgi slepenu lēmumu Nr. 390-138, kurā tika noteikts, kādas iedzīvotāju "kategorijas" no Latvijas, Lietuvas un Igaunijas ir jāizsūta. Tās bija šādas (šeit lietota tā laika oficiālā terminoloģija):

1) kulaki un viņu ģimenes;

2) nelegālā stāvoklī esošo bandītu un nacionālistu ģimenes locekļi, kā arī nošauto un notiesāto bandītu ģimenes locekļi;

3) legalizējušies bandīti un viņu ģimenes locekļi, kas turpina nodarboties ar pretpadomju darbību;

4) bandītu atbalstītāju ģimenes locekļi.

Pamatojoties uz šo lēmumu, izsūtīšanai bija pakļauti visi pilngadīgie ģimenes locekļi un kopā dzīvojoši tuvi radinieki; nepilngadīgie un darba nespējīgie izsūtīšanai pakļauti nebija, bet viņi varēja "brīvprātīgi" sekot ģimenei. Patiesībā izsūtīti tika visi – gan jauni, gan veci. Pavisam atbilstoši PSRS Ministru Padomes 1949. gada 29. janvāra lēmumam no Baltijas bija paredzēts izsūtīt vismaz 29 000 ģimeņu. Deportācijai bija jānotiek 1949. gada marta otrajā pusē.

Šīs milzīgās deportācijas sagatavošanā tika iesaistītas visas PSRS represīvās iestādes, kā arī Konvoja karaspēka daļas. Visi ar izvešanu saistītie darbi tika uzdoti PSRS Valsts drošības ministrijai un PSRS Iekšlietu ministrijai. PSRS iekšlietu ministrs ģenerālpulkvedis S. Kruglovs savā 1949. gada 12. marta pavēlē Nr. 00225 konkretizēja visus deportācijas pasākumus. Tika noteiktas šādas izsūtīto nometinājuma vietas: Novosibirskas, Omskas, Tomskas un Irkutskas apgabals, Krasnojarskas novads, kā arī Mari Autonomā PSR, kuru mazliet vēlāk nomainīja ar Amūras apgabalu. Šajās vietās savlaicīgi iekārtoja Iekšlietu ministrijas speckomandantūras, izraudzījās to personālu, kā arī veica citus pasākumus, lai izsūtītie no nometinājuma vietām nevarētu aizbēgt.

PSRS Valsts drošības ministrija un Iekšlietu ministrija sagatavoja arī detalizētu izvešanas norises plānu. Tās vadīšanai un kontrolei uz Latviju tika nosūtīts PSRS valsts drošības ministra vietnieks ģenerālleitnants Ogoļcovs un PSRS Iekšlietu ministrijas pilnvarotais ģenerālmajors Ratušnijs. Latvijas PSR Valsts drošības ministrija un Iekšlietu ministrija izveidoja īpašus operatīvos štābus.

Izsūtāmo sarakstus Latvijas PSR Valsts drošības ministrijas darbinieki sastādīja 1949. gada februārī un martā (formāli šos sarakstus sastādīja apriņķu izpildu komitejas), bet okupācijas pašpārvaldes iestāde – Latvijas PSR Ministru Padome lēmumu par 10 000 "kulaku" ģimeņu izsūtīšanu pieņēma 1949. gada 17. martā [143]. 24. martā tika pieņemts lēmums par izsūtīto mantas konfiscēšanu [144].

Latvijas PSR Valsts drošības ministrija visu Latviju sadalīja īpašos operatīvos sektoros un izveidoja operatīvās grupas, kurās iekļāva arī Iekšlietu ministrijas un

milicijas darbiniekus. Jau 1949. gada 18. martā notika visu Iekšlietu ministrijas apriņķu daļu priekšnieku apspriede, bet 19. martā to virsnieku apspriede, kuri bija nozīmēti par "izvedamo savākšanas punktu" un ešelonu priekšniekiem. Viss deportācijas sagatavošanas darbs bija jāpabeidz līdz 1949. gada 20. martam.

No 1949. gada 22. marta līdz 24. martam naktīs pa "savākšanas punktiem" tika izvadāti ešelonu priekšnieki un ešelonu komandas, notika iepazīstināšana ar dažādām instrukcijām, sagatavoti dokumenti, kabatas baterijas utt. 24. martā "savākšanas punktos" ieradās Valsts drošības ministrijas operatīvās grupas, kurās bija iekļauti arī daudzi Valsts drošības ministrijas darbinieki no Krievijas apgabaliem. Naktī uz 25. martu dzelzceļa stacijās piebrauca ešeloni.

Latvijā deportācijas akcija notika 1949. gada 25. martā. Šajā dienā izvedamo cilvēku aizturēšanu un nogādāšanu uz "savākšanas punktiem" veica Valsts drošības ministrijas darbinieki [145, 146] ar karaspēka daļu un vietējo partijas un padomju aktīvistu atbalstu.

Pēc Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas ziņām 1949. gada martā no Latvijas kā "kulaki" tika izsūtītas 9144 ģimenes – kopā 29 314 cilvēku. Slēdzienus par 9097 ģimeņu (jeb 29 172 cilvēku) izsūtīšanu apstiprināja Latvijas PSR valsts drošības ministrs A. Noviks, bet pārējos – viņa vietnieki. Kā "nacionālisti" tika izsūtītas 3828 ģimenes (kopā 12 972 cilvēku); 3808 šo ģimeņu (12 814 cilvēku) izsūtīšanas slēdzienus arī ir parakstījis bijušais Latvijas PSR valsts drošības ministrs A. Noviks. Slēdzienus par 3795 ģimeņu (12 771 cilvēka) izsūtīšanu ir sankcionējis Latvijas PSR prokurors A. Mišutins. Pavisam, pēc Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas ziņām, 1949. gada martā tika izsūtītas 12 987 ģimenes – kopā 42 133 cilvēki. (Dažos PSRS Iekšlietu ministrijas dokumentos norādīti citi skaitļi, piem.: 13 624 ģimenes – 42 149 cilvēki, 14 173 ģimenes – 41 708 cilvēki.)

No 1949. gada 25. marta līdz 29. martam no Latvijas 33 ešelonos, kuru numuri bija no Nr. 97320 līdz Nr. 97351, uz Amūras apgabalu tika izsūtīti 5499 cilvēki, uz Omskas apgabalu – 20 822 cilvēki un uz Tomskas apgabalu – 15 636 cilvēki. Galastacijās izsūtītos sadalīja pa rajoniem, bet tur savukārt – pa kolhoziem un padomju saimniecībām.

Bet LK(b)P CK Birojs 1949. gada 29. martā, izskatījis jautājumu "Par kulaku un viņu ģimeņu, bandītu un nacionālistu ģimeņu izsūtīšanas rezultātiem", cita starpā, nolēma arī "atzīmēt republikas partijas organizācijas, komjaunatnes un padomju aktīva aktīvo piedalīšanos izsūtīšanas akciju izvešanā"[1].

Specnometinājumā, kur dzīves un darba apstākļi bija ļoti smagi [147], Latvijas

[1] LVA, PA–101. f., 2. apr., 38a. l., 3. lp.

pilsoņi tika izsūtīti uz "mūžīgiem laikiem", par ko viņiem bija jāparaksta īpaši dokumenti.

Pēc J. Staļina nāves 1953. gadā dažādos laikos represēto un uz soda nometnēm un nometinājuma vietām nosūtīto cilvēku ieslodzījuma nosacījumi pamazām tika atvieglоti – daļu ieslodzīto atbrīvoja, daļai samazināja piespriesto soda termiņu.

Atbilstoši dažiem Latvijas PSR Ministru Padomes lēmumiem 1949. gada martā uz Sibīriju aizdzītie Latvijas iedzīvotāji dzimtenē varēja atgriezties 50. gadu vidū. Taču daudziem represētajiem atgriešanās tolaik tika liegta [148]; viņiem mājupceļš aizsākās 60. un pat 70. gados. 1949. gadā atņemtais īpašums no nometinājuma atbrīvotajiem netika atdots; viņi, kā arī viņu bērni u. c. tuvinieki tika diskriminēti, stājoties mācību iestādēs, darbavietās, kā arī daudzās citās dzīves situācijās.

[134—137] Masu terors

[134]

Izvilkums no Latvijas PSR veselības aizsardzības tautas komisāra E. Amerika 1945. gada 9. februāra ziņojuma Latvijas K(b)P CK pirmajam sekretāram J. Kalnbērziņam par ārstu arestiem

SLEPENI

Latvijas PSR
Veselības aizsardzības
tautas komisariāts
Nr. 024/3 1945. gada 9. februārī

Latvijas K(b)P CK sekretāram
b. KALNBĒRZIŅAM

Pēdējā laikā Rīgas pilsētā un perifērijā ir arestēti vairāki ārsti:
1) Irmgarde Čakste – ārste terapeite, Jelgava,[1]
2) Matuļenko – sanitārais inspektors, Rīga,
3) Smilga – pediatrs, Rīga,
4) Timenieks – ķirurgs, Rīga,
5) Saltups – psihiatrs,
6) Gūtmane – ārste Lielbērzē (Jelgavas apriņķis),
7) Puriņš – Tērvetes Valsts tuberkulozes slimnīcas direktors (Jelgavas apriņķis)
(..)

Latvijas PSR veselības aizsardzības tautas komisārs
E. Ameriks

Atzīmes dokumentā:
b. Novikam. Nepieciešams pārbaudīt un ziņot man, kādēļ ārsti ir arestēti.
9. II. 45. Kalnbērziņš.

[1] Iepretī I. Čakstes uzvārdam ar roku pierakstīts: "atbrīvota".

[135]

Izvilkums no Latvijas PSR izglītības tautas komisāra K. Strazdiņa 1945. gada 18. marta ziņojuma Latvijas K(b)P CK pirmajam sekretāram J. Kalnbērziņam par skolotāju arestiem Bauskas apriņķī

Rīgā 1945. gada 18. martā

Latvijas K(b)P CK sekretāram
biedram KALNBĒRZIŅAM

Divas dienas, kuras es pavadīju Bauskas pilsētā, pārliecināja mani par to, ka Bauskas apriņķī ar skolotāju arestiem patiešām ir pieļauti pārspīlējumi, pieļauta rupja kļūda, kuru nekavējoties vajag izlabot. No 180 skolotājiem ir arestēti 22. (..) Es personīgi nevienu no arestētajiem nepazīstu, taču visi ir ļoti labās domās par šādiem:

1) Klincare – Kurmenes 7-gadīgās skolas direktore,

2) Satiks – Mežotnes 7-gadīgās skolas direktors (viņš arestēts kopā ar sievu, palikuši trīs mazi bērni),

3) Hammers – Svitenes 7-gadīgās skolas direktors,

4) Ruņģe – Codes–Bērzu 7-gadīgās skolas skolotāja,

5) Kraķis – Misas–Duganes 7-gadīgās skolas direktors,

6) Kirts – Svitenes 7-gadīgās skolas direktors.

Viņi ir tie, kurus nosauc vispirms. (..)

Ar sveicienu
K. Strazdiņš

Atzīmes dokumentā:
b. Novikam. Noskaidrot un ziņot, kādēļ ir arestēti Bauskas apriņķa skolotāji. 19/III 45. Kalnbērziņš.

[136]

Ieslodzītā J. Pelkaua 1945. gadā no cietuma izmestā zīmīte pirms viņa nosūtīšanas uz Krieviju

[1945. gada pavasarī–vasarā]

Lūdzu, **tautieti**, palīdzi tautietim un paziņo **pret pateicību** uz **adresi: Ērgļu iela** (Jāņa Asara) **Nr. 22 dz. 1, meistaram K[ārlim] P[elkauam].**

Atrodos Termiņa cietumā pie Braslas st[acijas], 2. tramvajs līdz galam.

Lūdzu steidzoši pienest pārtiku, kas nu jums iespējams, galvenais, maizīti un smēķējamo.

Paziņo Almai, lai atved labi daudz ēdamo un smēķējamo. Segu, veļu, vasaras darba drēbes un zābakus, kas bija pie kurpnieka, un vas[aras] cepuri.

Jānis, dzim. 1901. g.

[137]

Latvijas PSR prokurora A. Mišutina 1945. gada 29. oktobra ziņojums Latvijas K(b)P CK sekretāram J. Kalnbērziņam par stāvokli Latvijas cietumos

PSRS Prokuratūra

SLEPENI

LPSR prokurors

Nr. 2025-s

1945. gada 29. oktobrī

Latvijas K(b)P CK sekretāram
b. J. KALNBĒRZIŅAM

Latvijas PSR Prokuratūra ir veikusi LPSR Iekšlietu tautas komisariāta cietumu stāvokļa un tajos turēto arestēto likumības pārbaudi. Pārbaudes rezultātā Latvijas PSR cietumos tika konstatēts ārkārtīgi smags stāvoklis attiecībā uz ieslodzīšanas termiņiem un ieslodzīto sanitārajiem un sadzīves apstākļiem.

Pavisam republikas teritorijā atrodas 11 cietumi, no kuriem 3 atrodas Rīgā un pārējie Ventspilī, Daugavpilī, Liepājā, Cēsīs, Valmierā, Rēzeknē, Madonā un Ludzā.

Visos 11 cietumos ir jābūt ieslodzītiem ne vairāk kā 4330 cilvēkiem (limits), taču 1945. gada 20. oktobrī tajos atradās 5416 cilvēku, kas limitu pārsniedz vairāk nekā par 25%. No šī skaita 4285 cilvēki ir izmeklēšanā esošie ieslodzītie un 1091 cilvēks ir jau notiesāts un nosūtāms uz nometnēm vai kolonijām. Bez tam cietumos atrodas 41 cilvēks, kuriem ir piespriests nāvessods.

Sevišķi smags stāvoklis ar ieslodzīto turēšanu apcietinājumā ir konstatēts šādos cietumos: Rīgas pilsētas 1. (Centrālajā) cietumā, kurā pēc limita būtu jāatrodas 700 cilvēkiem, faktiski ieslodzīti ir 1654 cilvēki, t. i., gandrīz 2,5 reizes vairāk, nekā ir noteiktā norma.

Cietumā Nr. 10 Rēzeknē, kurā pēc limita būtu jāatrodas 250 cilvēkiem, faktiski ir ieslodzīti 596 cilvēki.

Cietumā Nr. 7 Liepājā, kurā pēc limita būtu jāatrodas 225 cilvēkiem, tiek turēti 334 cilvēki.

Līdzīgs stāvoklis ir arī Madonas un Ludzas cietumos un Rīgas pilsētas cietumā Nr. 2.

Šāds stāvoklis ir izveidojies vairāku iemeslu dēļ, no kuriem galvenais ir izmeklēšanas orgānu nejēdzīgā vilcināšanās ar lietu izmeklēšanu. Tā, piemēram, Latvijas PSR Valsts drošības tautas komisariāta orgāniem ir 1571 cilvēks, Latvijas PSR

Iekšlietu tautas komisariātam – 608 cilvēki, prokuratūras orgāniem – 830 cilvēku, milicijai – 387 cilvēki un pretizlūkošanas dienestam "Smerš" – 30 cilvēku.

Daudzi ieslodzītie arestā tiek turēti ilgu laiku – no 5 līdz 6 un pat vairāk mēnešiem. Ieslodzīto aizturēšanas termiņi tiek rupji pārkāpti. Pie tam šāds stāvoklis ar katru mēnesi pasliktinās. Tā, piemēram, ja līdz 1945. gada 1. septembrim Latvijas PSR Valsts drošības tautas komisariāts virs termiņa aizturēja 510 cilvēkus jeb 31% no kopējā ieslodzīto skaita, tad 1945. gada 1. oktobrī šis skaitlis ir palielinājies līdz 846, kas ir 52%, t. i. – vairāk nekā puse no visiem arestētajiem. No šiem ieslodzītajiem Latvijas PSR Valsts drošības tautas komisariāta orgāniem 2 cilvēki ir no 1944. gada oktobra, 7 cilvēki no novembra un 8 cilvēki no decembra. No janvāra tiem ir 76 cilvēki, no februāra – 110, no marta – 98 un no aprīļa un maija – 383 cilvēki. Īpaši slikti izmeklēšanu veic Valsts drošības tautas komisariāta Abrenes[1], Madonas un Rēzeknes apriņķa daļas. Tā, piemēram, Valsts drošības tautas komisariāta Abrenes apriņķa daļā 1945. gada 1. oktobrī bija 149 arestētie, no kuriem lielākā daļa tika aizturēta 1945. gada februārī, martā un aprīlī.

1945. gada 1. septembrī Latvijas PSR Iekšlietu tautas komisariāta orgāniem bija 119 cilvēku, kas tiek turēti arestā, pārkāpjot aizturēšanas termiņus, bet 1945. gada 1. oktobrī šis skaits sasniedza 167 cilvēkus jeb 20,6% no tiem esošo arestēto skaita. Tātad arī Latvijas PSR Iekšlietu tautas komisariātam ir tendence paildzināt arestēto lietu izmeklēšanas termiņus.

No personām, kuras ir Latvijas PSR Iekšlietu tautas komisariātam, vairāki arestētie tiek turēti arestā no pagājušā gada novembra un decembra. Tā, piemēram, ieslodzītais V. Naglis, kuru arestēja 1944. gada 17. novembrī, vēl līdz šai dienai ir LPSR Iekšlietu tautas komisariāta aizturētais. No 1945. gada janvāra ieslodzītais A. Tubulis ir Iekšlietu tautas komisariāta Valkas apriņķa daļā. No tā paša laika Iekšlietu tautas komisariāta Rēzeknes apriņķa daļā ir ieslodzītie Aukstris, Tuščiks un Ruze.

1945. gada 1. oktobrī LPSR milicijas orgāniem ir 79 cilvēki jeb 24%, kuru aizturēšanas termiņi ir beigušies. No tiem Daugavpils apriņķa milicijas 10 ieslodzītie ir no 1944. gada. LPSR Iekšlietu tautas komisariāta Milicijas pārvaldes kriminālmeklēšanas daļai ieslodzītie Zaharēvičs, Rasa un Buļs ir no 1945. gada janvāra, un tai ir arī ieslodzītās U. Pikeļeviča, kas apsūdzēta pēc 164. panta 2. daļas, un I. Rozenberga, kas apsūdzēta pēc 192. panta 2. daļas. Viņas arestētas jau 1945. gada 8. jūnijā.

Tāds pats stāvoklis ar ieslodzīto aizturēšanu ir tiesu un prokuratūras orgāniem. Tā, piemēram, LPSR Iekšlietu tautas komisariāta karaspēka Kara tribunālam 1945. gada 1. septembrī bija 43 cilvēki, t. i., 13,8%, kas aizturēti ilgāk par noteikto termiņu, bet līdz 1945. gada 1. oktobrim šis skaits palielinājās līdz 118 cilvēkiem, t. i.,

[1] Kaut gan Abrenes pilsēta un daļa Abrenes apriņķa teritorijas 1944. gadā tika nelikumīgi atņemta Latvijai (sk. 6. nodaļas 121. un 122. dokumentu), apriņķis saglabāja savu nosaukumu līdz 1945. gada 12. oktobrim, kad tas tika pārdēvēts par Viļakas apriņķi.

līdz 24%, to skaitā no 1945. gada 4. jūlija ir 34 cilvēki, kas apsūdzēti grupveida lietā, – Francis, Eglītis un citi. Un no 1945. gada 11. jūlija Kara tribunālam ir 24 ieslodzītie, kas apsūdzēti Albana, Asara un citu grupveida lietā.

Latvijas PSR tautas tiesām 1945. gada 1. septembrī tādu ieslodzīto, kuri tika turēti arestā, pārkāpjot aizturēšanas termiņus, bija 7, bet 1945. gada 1. oktobrī – jau 17 cilvēku jeb 23% no kopējā tiem esošo ieslodzīto skaita. To vidū Daugavpils apriņķa 3. iecirkņa tautas tiesai no 1945. gada 4. jūnija ir ieslodzītais A. Voronovs un no 1945. gada 25. jūnija ieslodzītais V. Lukjanovs.

Kara prokuroriem tādu ieslodzīto, kas tiek turēti arestā, neievērojot aizturēšanas termiņus, ir 45, no tiem Rīgas pilsētas garnizona kara prokuroram no 1945. gada 16. jūlija ir arestētais V. Rogačevskis. LPSR Iekšlietu tautas komisariāta karaspēka kara prokuroram no 1945. gada 30. jūlija ir 5 cilvēki, kas apsūdzēti J. Poļakova un citu grupveida lietā.

Teritoriālās prokuratūras orgāniem ir 103 cilvēki, kas tiek turēti arestā, pārkāpjot aizturēšanas termiņus, no tiem Rēzeknes apriņķa prokuratūrai no 1945. gada 4. maija ir ieslodzītais A. Lončs, kurš arestēts jau 1944. gada decembrī. Talsu apriņķa prokuratūrai no 1945. gada 17. jūnija ir 6 cilvēki, kas apsūdzēti Zariņa, Leiša un citu grupveida lietā.

Otrs galvenais Latvijas PSR cietumu lielās pārslodzes iemesls ir notiesāto nesavlaicīga nosūtīšana uz kolonijām un nometnēm. Tā, piemēram, līdz 1945. gada 20. oktobrim uz kolonijām un nometnēm vajadzēja pārsūtīt 1901 notiesāto cilvēku, taču viņu nosūtīšana notiek ārkārtīgi lēni – un ieslodzītie pēc notiesāšanas un sprieduma stāšanās likumīgā spēkā ilgu laiku turpina palikt cietumos. Tā, piemēram, Rīgas pilsētas cietumā Nr. 1 tiek turēti 593 šādi ieslodzītie, Rīgas pilsētas cietumā Nr. 2 – 323, Liepājas pilsētas cietumā Nr. 7 – 92, Rēzeknes pilsētas cietumā Nr. 10 – 88 ieslodzītie utt.

Neraugoties uz šādu stāvokli un republikas prokuratūras vairākkārtējiem norādījumiem, LPSR Iekšlietu tautas komisariāts nepieciešamos pasākumus notiesāto arestēto nosūtīšanai neveic.

Sakarā ar cietumu pārpildītību un to, ka LPSR Iekšlietu tautas komisariāts neveic nepieciešamos pasākumus, ieslodzīto sanitārie un sadzīves apstākļi ir ārkārtīgi smagi. Cietumu lielākajā daļā nav gultu vai nāru. Nav ne tikai gultas piederumu, bet pat salmu maisu, un ieslodzītie dažkārt ir spiesti vairākus mēnešus gulēt tieši uz kailas cementa grīdas.

Neapmierinoša ir arī sanitāri medicīniskā apkalpošana. Lielākajā daļā cietumu nav galveno medikamentu, un tajos nav pietiekami medicīniskā personāla (Madonā, Rēzeknē, Cēsīs). Vairākos cietumos ir vērojama netīrība un utis (Valmierā, Ventspilī un citur).

Ilgās aizturēšanas un antisanitārā stāvokļa dēļ cietumos daudzi ieslodzītie slimo, un 1945. gada 9 mēnešos Latvijas PSR cietumos ir nomiruši 98 cilvēki.

Epidēmiskas saslimšanas pagaidām nav novērotas, taču to uzliesmojums nav izslēgts.

Vairākums cietumu ziemas periodam ir sagatavojies apmierinoši, taču Valmieras, Rēzeknes un Ludzas cietumi vēl nav pabeiguši kameru balsināšanu un logu iestiklošanu. Visos cietumos ļoti slikts stāvoklis ir ar kurināmā ievešanu. Līdz 1945. gada 30. oktobrim ir ievesti tikai 10% no nepieciešamā malkas daudzuma. (..)

Latvijas PSR prokurors
justīcijas 2. klases valsts padomnieks
A. Mišutins

Atzīmes dokumentā:
9. novembrī plkst. 1 dienā sasaukt Rīgas cietumu priekšnieku, republikas prokurora, b.b. Novika, Eglīša un Babkina apspriedi. 2.11.45. Kalnbērziņš.

[138]

Izvilkumi no Latvijas PSR Iekšlietu tautas komisariāta karaspēka kara prokurora palīga Smirnova 1945. gada 28. novembra pārskata par Latvijas PSR Iekšlietu tautas komisariāta darbinieku noziegumiem

Apstiprinu
LPSR Iekšlietu tautas komisariāta
karaspēka kara prokurors
justīcijas apakšpulkvedis
G. Timčenko

1945. gada 28. novembrī

Īss pārskats
par Latvijas PSR Iekšlietu tautas komisariāta, milicijas, militarizētās apsardzes [darbiniekiem], cietumu un nometņu uzraugu noziedzību un notiesājamību 1945. gada 3. ceturksnī

1. Par noziedzību

1945. gada 3. ceturksnī Latvijas PSR Iekšlietu tautas komisariāta Sevišķajā inspekcijā, Iekšlietu tautas komisariāta apriņķu daļās, operatīvajā — čekistu daļā, nometņu un cietumu daļā, pretizlūkošanas daļā "Smerš", kā arī milicijas ceļu daļā tika ierosinātas 42 lietas pret 64 cilvēkiem, bet 1945. gada 2. ceturksnī bija tikai 28 lietas pret 33 cilvēkiem. Tādējādi 3. ceturksnī noziegumu un ierosināto lietu ir 1,5 reizes vairāk nekā 2. ceturksnī, bet to personu skaits, kuras sauktas pie kriminālatbildības, ir palielinājies gandrīz 2 reizes. No šīm ziņām ir redzams, ka minēto kategoriju [cilvēku] vidū noziegumu skaits nevis samazinās, bet tieši otrādi – pieaug ar katru ceturksni. (..)

(..) Iekšlietu tautas komisariāta Viļakas apriņķa daļas Rugāju pagasta nodaļas operatīvais pilnvarotais I. Murmilovs piekāva pilsoņus, sistemātiski izdarīja nelikumīgas kratīšanas, izņēma iedzīvotājiem mantas un vērtības, kuras pats piesavinājās. Tā no 1945. gada jūlija līdz septembrim Murmilovs izņēma un piesavinājās: Mildai Zuticai – 30–35 gabalus veļas ziepju, Natālijai Dankerei – sienas pulksteni, Antonam Ozoliņam – kabatas pulksteni, galda pulksteni, kā arī citas mantas, Vladislavam Kozlovskim – dīvānu un divus krēslus, Jānim Kalējam – lietusmēteli, Broņislavai Platajai – zvejnieku tīklus un citas mantas, Anetei Gristenai – zīda kleitu. Izpildot dienesta pienākumus, viņš pret pilsoņiem lietoja fiziskas ietekmēšanas lī-

dzekļus: 1945. gada 5. jūlijā, būdams piedzēries, Murmilovs viensētā piekāva Emīliju Baleju, Voitku Zakarancu, Līnu Krieviņu, Jūliju Poli, Jāni Poli un Mildu Prikasi, kuru, piedraudot ar ieroci, viņš izvaroja. Savā darba kabinetā pratināšanas laikā Murmilovs piekāva pilsoņus Ķikutu, Kozlovski, Klusiņu un Blato.

Strādājot Rugāju pagastā, Murmilovs divas reizes aizbrauca uz savu dzimteni – Astrahaņu un aizveda sev līdzi daudz vērtīgu mantu, kuras nelikumīgi bija atņēmis pilsoņiem. Viņš aizveda apmēram 10 čemodānus ar mantām un pārtikas produktiem, kā arī 10 kabatas un rokas pulksteņus, tostarp arī zelta pulksteni. Daļu no mantām – 1 dīvānu, 2 krēslus, kažoku un citas pilsoņiem atņemtās mantas Murmilovs bez jebkādiem dokumentiem nosūtīja uz Iekšlietu tautas komisariāta apriņķa daļu kapteinim Pipo.

Tajā pašā apriņķī 1945. gada jūnijā–septembrī piekāva pilsoņus Iekšlietu tautas komisariāta Baltinavas pagasta nodaļas priekšnieks J. Minosjans un Iekšlietu tautas komisariāta Tilžas pagasta nodaļas priekšnieks A. Mihelsons, kas pilsoņiem nelikumīgi atņēma lopus, pārtikas produktus un citas mantas. (..)

Turklāt Minosjans, Mihelsons, Pipo un citi Iekšlietu tautas komisariāta un milicijas Viļakas apriņķa daļas darbinieki sistemātiski izrēķinājās ar bandītu atbalstītājiem, viņus nošaujot bez izmeklēšanas un tiesas. No 1945. gada jūlija līdz septembrim, kā arī oktobra sākumā šajā apriņķī nelikumīgi tika nošauti apmēram 27 cilvēki.

Līdzīgi fakti ir bijuši arī citos apriņķos (Madonas, Rēzeknes).

(..)

Latvijas PSR Iekšlietu tautas komisariāta
karaspēka kara prokurora palīgs
justīcijas vecākais leitnants
Smirnovs

[139]

Izvilkumi no Latvijas PSR Iekšlietu ministrijas karaspēka kara prokurora Višņakova 1949. gada 12. marta pārskata par 1948. gada 1. pusgadā un 1949. gada janvārī Latvijas PSR Valsts drošības ministrijas pārtrauktajām speciālās piekritības lietām

PILNĪGI SLEPENI
1949. gada 12. martā

Pārskats
par 1948. gada 2. pusgadā un 1949. gada janvārī Latvijas PSR Valsts drošības ministrijas orgānu pārtrauktajām speciālās piekritības lietām

(..) šajā laikā pārtrauktas 24 lietas par 39 cilvēkiem.

(..)

No 39 cilvēkiem lietas par 7 cilvēkiem (18%) ir pārtrauktas sakarā ar apsūdzēto nāvi. Pie tam no 7 cilvēkiem 4 ir nošauti par bēgšanas mēģinājumu aresta laikā.

Pētot lietu pārtraukšanas un arestēto atbrīvošanas iemeslus, jāatzīmē, ka tas galvenokārt izskaidrojams ar to, ka Republikas Kara prokuratūrai iesniegtos materiālus aresta sankcijas saņemšanai daži LPSR Valsts drošības ministrijas darbinieki nebija sastādījuši objektīvi, vēl vairāk, kā tagad konstatēts, dažās lietās tika iesniegti falsificēti materiāli par personām, kuras nevajadzēja arestēt.

(..)

1. Lietas pret: M. Iļjanovu, V. Koltovu, I. Gobranovu, K. Vāliņu, I. Gļaudu un I. Ķiploku – visi seši tika apsūdzēti par Dzimtenes nodevību, diversiju veikšanu un līdzdalību kontrrevolucionārās organizācijās.

Materiālus par minētajām personām falsificēja bijušais VDK Rēzeknes apriņķa daļas 2. nodaļas priekšnieka vietnieks jaunākais leitnants Sergijenko.

Iļjanova un citu personu arestu jaunākais leitnants Sergijenko sagatavoja 1948. gada februārī un martā, lietojot pret arestētajiem un lieciniekiem draudus un fizisku vardarbību, kā rezultātā M. Iļjanovs, I. Žogota un D. Žogota, kā arī liecinieki A. Žogota un P. Zaslužinskis bija spiesti dot nepatiesas liecības par nevainīgiem cilvēkiem un apmelot sevi un citus.

Lietas pirmstiesas izmeklēšanas procesā tika nopratināti 60 liecinieki, taču neviens no viņiem neliecināja par Iļjanova un citu noziedzīgo darbību, bet pilnīgi nepārprotami tika konstatēts, ka apsūdzētie nav izdarījuši viņiem piedēvētos smagos noziegumus.[1]

(..)

Latvijas PSR Iekšlietu ministrijas
karaspēka kara prokurors
justīcijas pulkvedis *Višņakovs*

---

[1] Gadījumi, kad represīvo iestāžu darbinieki par savu pilnvaru pārsniegšanu tika sodīti, bija ļoti reti. Savukārt lietu falsificēšana un arestēto spīdzināšana bija parasta parādība.

[140]
PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1948. gada 21. februāra dekrēts "Par sodu izcietušo sevišķi bīstamo valsts noziedznieku nosūtīšanu nometinājumā uz attālām PSRS vietām"

1948. gada 21. februārī

1. Uzdot PSRS Iekšlietu ministrijai visus spiegus, diversantus, teroristus, trockistus, labējos, meņševikus, eserus, anarhistus, nacionālistus, baltemigrantus un citu pretpadomju organizāciju un grupu dalībniekus un personas, kas izcieš sodu sevišķajās nometnēs un cietumos un kas ar saviem sakariem un naidīgo darbību ir bīstamas, pēc soda laika izbeigšanās saskaņā ar PSRS Valsts drošības ministrijas norīkojumu izsūtīt nometinājumā Valsts drošības ministrijas orgānu uzraudzībā: uz Kolimas rajoniem Tālajos Austrumos; uz tādiem Krasnojarskas novada un Novosibirskas apgabala rajoniem, kuri atrodas 50 kilometrus uz ziemeļiem no Transsibīrijas dzelzceļa maģistrāles; uz Kazahijas PSR, izņemot Alma-Atas, Gurjevas, Dienvidkazahijas, Aktjubinskas, Austrumkazahijas un Semipalatinskas apgabalus.

2. Uzdot Valsts drošības ministrijai izsūtīt nometinājumā tos valsts noziedzniekus, kuri minēti 1. pantā un kuri pēc soda izciešanas no labošanas darbu nometnēm un cietumiem atbrīvoti pēc Lielā Tēvijas kara[1] beigām.

Šo personu izsūtīšanu nometinājumā veikt, pamatojoties uz PSRS Valsts drošības ministrijas Sevišķās apspriedes lēmumu.

---

[1] Padomju Savienībā oficiāli pieņemtais PSRS un Vācijas 1941.–1945. gada kara nosaukums.

[141]
PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1948. gada 26. novembra dekrēts "Par kriminālatbildības piemērošanu tiem, kas bēg no obligātajām pastāvīgā nometinājuma vietām"

1948. gada 26. novembrī

Lai nostiprinātu PSRS Augstākā orgāna[1] [noteikto] Tēvijas kara laikā izsūtīto čečenu, karačajeviešu, ingušu, balkāru, kalmiku, vāciešu, Krimas tatāru u.c. nometinājuma režīmu, kā arī sakarā ar to, ka viņu pārvietošanas laikā nebija noteikti viņu izsūtīšanas termiņi, noteikt, ka minēto personu pārvietošana uz attālajiem Padomju Savienības rajoniem ir veikta uz mūžīgiem laikiem, bez tiesībām atgriezties agrākajās dzīvesvietās.

Par patvaļīgu izbraukšanu (bēgšanu) no šo izsūtīto obligātajām nometinājuma vietām vainīgie saucami pie kriminālatbildības. Par šo noziegumu noteikt soda mēru – 20 gadus katorgas darbos.

Lietas par izsūtīto bēgšanu izskata PSRS Iekšlietu ministrijas Sevišķajā apspriedē.

Personas, kuras ir vainīgas to izsūtīto slēpšanā, kuri ir aizbēguši no obligātā nometinājuma vietām, vai veicinājušas viņu bēgšanu, personas, kuras vainīgas atļaujas izsniegšanā izsūtītajiem, lai viņi atgrieztos savās agrākajās dzīvesvietās, un personas, kuras sniegušas palīdzību, lai viņus iekārtotu agrākajās dzīvesvietās, saucamas pie kriminālatbildības. Par šiem noziegumiem noteikt soda mēru – brīvības atņemšanu uz 5 gadiem.

---

[1] Domāts PSRS Augstākās Padomes Prezidijs.

[142]

Izvilkums no Latvijas PSR prokurora A. Mišutina 1948. gada 21. septembra ziņojuma Latvijas K(b)P CK pirmajam sekretāram J. Kalnbērziņam par pasākumiem kontrrevolucionāro naidīgo elementu palieku likvidēšanai Latvijas PSR

PILNĪGI SLEPENI
Rīgā 1948. gada 21. septembrī

Latvijas K(b)P CK sekretāram biedram J. KALNBĒRZIŅAM

Par pasākumiem kontrrevolucionāro naidīgo elementu palieku likvidēšanai Latvijas PSR

(..)

No visa teiktā ir skaidrs:

ka šajā gadā sakarā ar kolhozu celtniecības palielināšanos republikā kontrrevolucionāro elementu naidīgā darbība ar katru mēnesi pieaug,

ka tautas ienaidnieki – atkarībā no konkrētās situācijas un vietējiem apstākļiem – savā naidīgajā darbībā izmanto dažādas formas un metodes,

ka viņi visiem līdzekļiem cenšas kavēt vissvarīgāko partijas un valdības pasākumu īstenošanu,

ka naidīgie elementi, kas atrodas nelegālā stāvoklī, saņem visāda veida palīdzību un atbalstu no vietējo iedzīvotāju pretpadomju daļas – kulaku, aizsargu, leģionāru, šucmaņu un citu puses,

ka tautas ienaidnieki cenšas iekļūt un dažu partijas un padomju orgānu vadītāju politiskā akluma un bezrūpības dēļ iekļūst padomju valsts aparātā, lai sagrautu tā pareizu vadību un veiktu naidīgu darbību tā iekšienē.

Lai Latvijas PSR galīgi likvidētu kontrrevolucionāro naidīgo elementu paliekas, lūdzu Jūs apspriest jautājumu par šādu pasākumu veikšanas lietderību:

1) ar Latvijas PSR Valsts drošības ministrijas palīdzību uzskaitīt visus naidīgos kontrrevolucionāros elementus no bijušo aizsargu, šucmaņu, policistu, apsargu, ievērojamu Ulmaņa fašistiskā režīma darbinieku, lielo tirgotāju, rūpnieku un namīpašnieku, leģionāru, bijušo teroristu bandu dalībnieku, aktīvo vācu fašistisko okupantu atbalstītāju vidus,

2) ar ministriju un republikas iestāžu speciālo daļu palīdzību veikt pasākumus, lai

attīrītu valsts aparātu no šķiriski naidīgiem elementiem gan centrā, gan arī uz vietām (pakļautajos uzņēmumos, iestādēs un organizācijās),

3) uzdot komisijai kāda Latvijas K(b)P CK sekretāra vadībā izstrādāt un sagatavot izvirzīšanai atbilstošajiem orgāniem jautājumu par Latvijas PSR dzīvojošo visnaidīgāko un šķiriski svešo elementu izsūtīšanu uz valsts iekšieni.

Latvijas PSR prokurors
justīcijas 2. klases valsts padomnieks
A. Mišutins

[143]

Latvijas PSR Ministru Padomes 1949. gada 17. marta lēmums par "kulaku" ģimeņu izsūtīšanu ārpus Latvijas PSR

PILNĪGI SLEPENI
Rīgā 1949. gada 17. martā

LĒMUMS Nr. 282-ps
Par kulaku ģimeņu izsūtīšanu ārpus Latvijas PSR

Saskaņā ar PSR Savienības Ministru Padomes 1949. gada 29. janvāra lēmumu Nr. 390-138-ps Latvijas PSR Ministru Padome n o l e m j:

1. Izsūtīt ārpus Latvijas PSR uz attālām Padomju Savienības vietām specnometinājumā 10 000 kulaku ģimeņu.

2. Apstiprināt apriņķu Darbaļaužu deputātu padomju izpildu komiteju iesniegtos izsūtīšanai paredzēto kulaku ģimeņu sarakstus.

3. Kulaku ģimeņu izsūtīšanu uzdot veikt Latvijas PSR Valsts drošības ministrijai.

Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājs
V. Lācis

Latvijas PSR Ministru Padomes lietu pārvaldnieks
I. Bastins

[144]

Latvijas PSR Ministru Padomes 1949. gada 24. marta lēmums par izsūtīto mantas konfiscēšanu un izlietošanu

PILNĪGI SLEPENI
Rīgā 1949. gada 24. martā

LĒMUMS Nr. 297-ps

Izejošais Nr. 241-ps
24.03.1949.

Papildinot Latvijas PSR Ministru Padomes 1949. gada 17. marta lēmumu Nr. 282-ps un saskaņā ar PSR Savienības Ministru Padomes 1949. gada 29. janvāra lēmumu Nr. 390-138-ps Latvijas PSR Ministru Padome n o l e m j:

1. Izsūtāmo īpašumu, izņemot to īpašumu, kuru izsūtāmie ņem līdzi, un lopus konfiscēt.

Izsūtāmo īpašumu izlietot parādu un valsts saistību kārtējo maksājumu dzēšanai; pēc parādu un kārtējo maksājumu dzēšanas īpašuma atlikušo daļu (dzīvojamās un saimniecības ēkas, ražošanas uzņēmumus, lauksaimniecības un amatniecības inventāru, kā arī lopus) bez atlīdzības nodot kolhoziem, ieskaitot to nedalāmajā fondā.

Pārējo īpašumu un kartupeļus nodot finansu orgāniem realizācijai.

Pārtikas graudus, lopbarības graudus un tehniskās kultūras nodot valstij (Labības sagādes kantorim).

2. Konfiscētā īpašuma aprakstīšanu, saglabāšanu un realizāciju uzdot apriņķu un pagastu izpildu komitejām. Lai veiktu konfiscētā īpašuma aprakstīšanu un nodrošinātu tā saglabāšanu, apriņķu un pagastu Darbaļaužu deputātu padomju izpildu komitejas nozīmē atbildīgos pilnvarotos un tiem palīgā no aktīva sastāva izdala nepieciešamo cilvēku skaitu.

3. Lai veiktu izsūtāmajiem konfiscētā īpašuma aprakstīšanu, realizāciju un saglabāšanu saskaņā ar pielikumu[1], nozīmēt pa apriņķiem Latvijas PSR Ministru Padomes pilnvarotos.

Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājs
V. Lācis

Latvijas PSR Ministru Padomes lietu pārvaldnieks
I. Bastins

---

[1] Netiek publicēts.

[145]

PSRS iekšlietu ministra S. Kruglova 1949. gada 12. marta pavēle par "kulaku" un viņu ģimeņu, "bandītu un nacionālistu" ģimeņu izsūtīšanu no Lietuvas, Latvijas un Igaunijas teritorijas

PILNĪGI SLEPENI
SEVIŠĶI SVARĪGI
Maskavā 1949. gada 12. martā

PSRS iekšlietu ministra
PAVĒLE
par 1949. gadu
Nr. 00225

S a t u r s: par kulaku un viņu ģimeņu, bandītu un nacionālistu ģimeņu izsūtīšanu no Lietuvas, Latvijas un Igaunijas teritorijas

Ar PSRS Ministru Padomes 1949. gada 29. janvāra lēmumu Nr. 390-138-ps PSRS Valsts drošības ministrijai ir uzdots izsūtīt no Lietuvas, Latvijas un Igaunijas PSR kulakus ar ģimenēm, tādu bandītu, nacionālistu ģimenes, kuri atrodas nelegālā stāvoklī, nošauti bruņotās sadursmēs, notiesāto bandītu ģimenes, legalizējušos bandītus, kuri turpina naidīgu darbību, un viņu ģimenes, kā arī represēto bandītu atbalstītāju ģimenes.

PSRS Ministru Padome noteikusi, ka minētās personas ir jānovieto nometinājuma vietās uz mūžīgiem laikiem. Izsūtāmajiem ir atļauts ņemt sev līdzi viņiem personiski piederošās vērtslietas, sadzīves priekšmetus (apģērbu, traukus, sīko lauksaimniecības, amatniecības un mājturības inventāru) un pārtikas rezervi katrai ģimenei kopsvarā līdz 1500 kilogramiem.

PSRS Ministru Padome uzdevusi PSRS Iekšlietu ministrijai nodrošināt: no Lietuvas, Latvijas un Igaunijas izsūtāmo konvojēšanu un transportēšanu pa dzelzceļu un ūdensceļiem līdz nometinājuma vietai, rūpīgu izsūtāmo apsargāšanu pārvietošanas laikā, administratīvo uzraudzību nometinājuma vietās un atbilstošu nometināto uzskaiti, ieviešot režīmu, kas izslēgtu jebkādu bēgšanas iespēju; izsūtāmo iekārtošanu darbā lauksaimniecībā (kolhozos un sovhozos) un rūpniecībā.

Lai izpildītu minēto PSRS Ministru Padomes lēmumu –

p a v ē l u:

1. No Lietuvas, Latvijas un Igaunijas PSR izsūtāmās kulaku, nacionālistu, bandītu un viņu atbalstītāju ģimenes nosūtīt uz specnometinājumu:

Krasnojarskas novadā –	4000 ģimenes
Novosibirskas apgabalā –	3000 –"–

Tomskas apgabalā – 7000 [ģimenes]
Omskas apgabalā – 6000 –"–
Irkutskas apgabalā – 6967 –"–

2. Iekšlietu ministrijas Krasnojarskas novada pārvaldes priekšniekam pulkvedim Kozlovam, Novosibirskas apgabalā – ģenerālmajoram Petrovskim, Tomskas apgabalā – pulkvedim Brovčenko, Omskas apgabalā – pulkvedim Petrovam, Irkutskas apgabalā – pulkvedim Došlovam:

a) kopā ar vietējiem partijas un padomju orgāniem izstrādāt konkrētu izsūtīto uzņemšanas un izvietošanas plānu. Plānā paredzēt izsūtīto nodrošināšanu ar dzīvojamo platību, viņu iekārtošanu darbā, kā arī transportlīdzekļu piešķiršanu, lai izsūtītos aizvestu no dzelzceļa stacijām līdz nometinājuma vietām;

b) veikt plānā paredzēto izsūtīto nometināšanas vietu izpēti, nosūtot uz turieni Iekšlietu ministrijas pārvalžu darbiniekus kopā ar padomju orgānu darbiniekiem un attiecīgo saimniecisko orgānu darbiniekiem, un veikt pasākumus, lai pilnīgi sagatavotu tās izsūtīto uzņemšanai;

c) izsūtīto ešeloniem pienākot izkraušanas stacijās, organizēt izsūtīto pieņemšanu no ešelonu priekšniekiem pēc sarakstiem, sastādot aktus. Izsūtīto pieņemšanu uzdot Iekšlietu ministrijas rajonu daļu priekšniekiem, kuru teritorijā izsūtītie tiks nometināti, atbilstošo speckomandantūru komandantiem un speciāli nozīmētajiem Iekšlietu ministrijas un Iekšlietu ministrijas pārvalžu pilnvarotajiem;

d) izsūtīto izvietošanas vietās organizēt Iekšlietu ministrijas speckomandantūras. Līdz 1949. gada 1. aprīlim izraudzīties un nozīmēt no jauna organizējamo speckomandantūru darbiniekus un līdz izsūtīto ierašanās momentam viņus rūpīgi instruēt atbilstoši PSRS Iekšlietu ministrijas pavēlēm un direktīvām par darbu ar izsūtītajiem.

Līdz šim pašam termiņam iesniegt PSRS Iekšlietu ministrijai no jauna organizēto speckomandantūru izvietojumu un štatu sarakstus;

e) izvietošanas vietās ieradušos izsūtītos reģistrēt, paziņot viņiem nometināto tiesisko stāvokli, PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrētu par kriminālatbildību par bēgšanu no obligātajām nometinājuma vietām, organizēt stingro režīmu un noteikt administratīvo uzraudzību saskaņā ar PSRS Iekšlietu ministrijas 1948. gada 7. decembra pavēli Nr. 001445.

Īpašu vērību pievērst tādu apstākļu radīšanai, kas nepieļautu bēgšanas iespēju.

3. Lai palīdzētu Iekšlietu ministrijas vietējiem orgāniem izsūtīto pieņemšanā, izvietošanā un darbā iekārtošanā, kā arī stingras uzskaites, režīma un administratīvās uzraudzības organizēšanā, kā PSRS Iekšlietu ministrijas pilnvarotos komandēt: uz Krasnojarskas novadu – pulkvedi Masļeņņikovu, uz Novosibirskas apgabalu – ģenerālmajoru Stefanovu, uz Tomskas apgabalu – pulkvedi Pjadiševu,

uz Omskas apgabalu – pulkvedi Grigorjevu, uz Irkutskas apgabalu – pulkvedi Poļakovu.

4. Lietuvas PSR iekšlietu ministram ģenerālmajoram Bartašūnam, Latvijas PSR – ģenerālmajoram Eglītim, Igaunijas PSR – ģenerālmajoram Rezevam:

a) nodrošināt nepieciešamo sabiedrisko kārtību pilsētās un lauku apdzīvotajās vietās, no kurām tiks veikta izsūtīšana;

b) organizēt savlaicīgu izsūtāmo pieņemšanu un nosūtīšanu uz nometinājuma vietām;

c) no Iekšlietu ministrijas operatīvo darbinieku vidus nozīmēt ešelonu priekšniekus un viņu vietniekus, rūpīgi viņus instruēt (..).

5. Kā PSRS Iekšlietu ministrijas pilnvarotos komandēt: uz Lietuvas PSR – ģenerālmajoru Matevosovu, uz Latvijas PSR – ģenerālmajoru Ratušņiju, uz Igaunijas PSR – ģenerālleitnantu Petrovu.

Uzdot Lietuvas PSR iekšlietu ministram ģenerālmajoram Bartašūnam, Latvijas PSR – ģenerālmajoram Eglītim, Igaunijas PSR – ģenerālmajoram Rezevam un PSRS Iekšlietu ministrijas pilnvarotajiem – ģenerālmajoram Matevosovam, ģenerālmajoram Ratušņijam un ģenerālleitnantam Petrovam izstrādāt konkrētus pasākumus, lai nodrošinātu to uzdevumu veikšanu, kuri saistīti ar izsūtāmo izsūtīšanu un pārvietošanu uz specnometinājumu.

6. PSRS Iekšlietu ministrijas Dzelzceļa un ūdens pārvadājumu daļas priekšniekam ģenerālmajoram Arkadjevam nodrošināt (..) nepieciešamā vagonu daudzuma piešķiršanu, lai izsūtāmos pārvestu uz nometinājuma vietu.

(..)

7. PSRS Iekšlietu ministrijas Konvoja karaspēka pārvaldes priekšniekam ģenerālleitnantam Bočkovam piešķirt nepieciešamo konvoju un organizēt izsūtāmo konvojēšanu līdz nometinājuma vietai, veicot nepieciešamos pasākumus, lai nepieļautu izsūtāmo bēgšanas mēģinājumus.

8. PSRS Iekšlietu ministrijas Kara apgādes galvenās pārvaldes priekšniekam intendantūras dienesta ģenerālmajoram Gornostajevam organizēt izsūtīto ēdināšanu pārvietošanas laikā uz nometinājuma vietu.

9. PSRS Iekšlietu ministrijas specnometinājumu daļas priekšniekam pulkvedim Šijanam nodrošināt:

a) lai no republiku Iekšlietu ministriju un Iekšlietu ministrijas apgabalu pārvalžu operatīvo darbinieku vidus savlaicīgi tiktu izvēlēti ešelonu priekšnieki un viņu vietnieki;

b) lai no PSRS Veselības aizsardzības ministrijas savlaicīgi katram izsūtāmo ešelonam tiktu nozīmēts viens ārsts un divas medicīnas māsas ar preparātiem, kas nepieciešami medicīniskās palīdzības sniegšanai izsūtītajiem ceļā.

10. Lai operatīvi atrisinātu jautājumus, kas saistīti ar izsūtāmo uzņemšanas, konvojēšanas un ešelonu nosūtīšanas organizēšanu, komandēt uz Lietuvas, Latvijas un Igaunijas PSR Konvoja karaspēka priekšnieka vietnieku ģenerālleitnantu Spasenko un PSRS Iekšlietu ministrijas Dzelzceļa un ūdens pārvadājumu daļas priekšnieka vietnieku apakšpulkvedi Iškovu ar operatīvo darbinieku grupu (..).

(..)

Šīs pavēles izpildes uzraudzību uzdot PSRS iekšlietu ministra vietniekam ģenerālmajoram Rjasnojam.

PSRS iekšlietu ministrs
ģenerālpulkvedis *S. Kruglovs*

[146]

Latvijas PSR iekšlietu ministra A. Eglīša 1949. gada 24. aprīļa ziņojums par LPSR Iekšlietu ministrijas paveikto darbu 1949. gada 25. marta deportācijas akcijā

PILNĪGI SLEPENI

Nr. 1/383 Rīgā 1949. gada 24. aprīlī

PSRS iekšlietu ministram ģenerālpulkvedim
biedram KRUGLOVAM
Maskavā

DIENESTA ZIŅOJUMS
par Latvijas PSR Iekšlietu ministrijas paveikto darbu saskaņā ar PSRS Iekšlietu ministrijas pavēli Nr. 00225 – 1949. gadā

Pēc Jūsu pavēles Nr. 00225 saņemšanas mēs kopā ar PSRS Iekšlietu ministrijas pilnvaroto ģenerālmajoru biedru Ratušņiju sastādījām detalizētu plānu par pavēlē noteiktajiem organizatoriskajiem un operatīvajiem pasākumiem: par operācijas laikā nepieciešamās sabiedriskās kārtības nodrošināšanu republikas pilsētās un lauku apdzīvotajās vietās; par izsūtāmo iekraušanas punktu un ešelonu formēšanas punktu aizsardzību; par kontaktu nodibināšanu ar robežapsardzības karaspēka komandantūrām un kopēju pasākumu veikšanu, lai noslēgtu valsts robežu; par ešelonu pavadīšanas grupu komplektēšanu un virsnieku sastāva izvēli; par izsūtāmo iekraušanas punktu un ešelonu formēšanas punktu priekšniekiem; par ešelonu nodrošināšanu ar naudas un citiem materiālajiem līdzekļiem; par autotransporta mobilizēšanu Valsts drošības ministrijai un tieši mūsu vajadzībām, lai nogādātu konvoju un operatīvās grupas pie ešeloniem, un par virkni citiem ar operāciju saistītiem jautājumiem.

Saskaņā ar plānu š. g. 18. martā tika sasaukta instruktāžas apspriede ar Iekšlietu ministrijas apriņķu daļu priekšniekiem, bet 19. martā – ar tiem virsniekiem, kuri tika nozīmēti par iekraušanas punktu un ešelonu formēšanas punktu priekšniekiem.

Viss organizatoriskais darbs pamatā tika pabeigts līdz 20. martam.

Ieskaitot virsniekus, kas bija komandēti par ešelonu priekšniekiem no kaimiņu [republiku] Iekšlietu ministriju pārvaldēm, un no Maskavas atbraukušo medicīnisko personālu, ešelonu pavadīšanas grupā no Latvijas PSR Iekšlietu ministrijas virsnieku sastāva tika nozīmēti: par ešelonu priekšniekiem – 14 cilvēki, par priekšnieku vietniekiem operatīvajā un saimniecības darbā – 66 cilvēki, par ārstiem – 12 cilvēki un par medmāsām – 2 cilvēki, bet pavisam – 94 cilvēki.

Par ešelonu formēšanas punktu priekšniekiem tika nozīmēti – 33 cilvēki un par izsūtāmo iekraušanas punktu priekšniekiem – 32 cilvēki. Lai sagatavotu katra vagona izsūtāmo sarakstus, viņiem palīgā no LPSR Iekšlietu ministrijas un Iekšlietu ministrijas apriņķu daļu aparātiem tika norīkoti 150 Iekšlietu ministrijas darbinieki no sieviešu un tehniskā personāla vidus.

Lai aizsargātu iekraušanas punktus un to rajonā nodrošinātu sabiedrisko kārtību, no virsnieku un operatīvā sastāva tika iedalīti 185 cilvēki.

Tādējādi iekraušanas un ešelonu formēšanas punktos operācijas veikšanas laikā pavisam no Latvijas PSR Iekšlietu ministrijas virsnieku un operatīvā sastāva strādāja 494 cilvēki.

Konvoja un ešelonu pavadīšanas grupas nogādāja pa dzelzceļu un ar autotransportu uz vietām naktī no 23. marta uz 24. martu, izņemot uz 3 ešeloniem, kas tika formēti Rīgas apkārtnē, uz kurieni konvojs tika nogādāts tieši pirms operācijas 24. marta vakarā.

Uz vietām līdz operācijas sākumam tika nodrošināta konvoja izolācija no vietējiem iedzīvotājiem.

24. marta vakarā viss Iekšlietu ministrijas apriņķu un pilsētu orgānu un milicijas personālsastāvs tika norīkots kazarmu stāvoklī un tika uzsākti pasākumi saskaņā ar sagatavotajiem plāniem.

Saskaņā ar Jūsu dotajiem norādījumiem pēc Latvijas PSR Valsts drošības ministrijas lūguma tika sniegta būtiska palīdzība, lai veiktu pašu arestēšanas operāciju izsūtīšanai[1], tādēļ no Iekšlietu ministrijas virsnieku, operatīvā un ierindnieku sastāva un milicijas tika izbrīvēti un operācijas laikā Valsts drošības ministrijas rīcībā nodoti 1400 cilvēki, no kuru vidus par operatīvo grupu priekšniekiem [tika nozīmēti] – 602 cilvēki.

Valsts drošības ministrijai sevišķa palīdzība bija nepieciešama Rīgā, kur trūka vairāk nekā puse operācijai nepieciešamo spēku. Mēs Rīgā, mobilizējot visu personālsastāvu, Valsts drošības ministrijas rīcībā iedalījām – 452 virsniekus un 244 Iekšlietu ministrijas virsnieku skolas un milicijas skolas kursantus, bet pavisam – 696 cilvēkus. No viņiem par grupu priekšniekiem tika izmantoti 287 virsnieki. Mūsu operatīvās grupas Rīgā arestēja izsūtīšanai[2] 351 ģimeni jeb 58% no kopējā pilsētā izsūtīšanai arestēto skaita.

Apriņķos no mūsu darbiniekiem kā operatīvie grupu priekšnieki darbojās 315 virsnieku. Katrs no viņiem vidēji arestēja izsūtīšanai 3–4 ģimenes, bet pavisam – 1032 ģimenes.

---

[1] Oriģinālā: *"в проведении самой операции по изъятию"*.

[2] Oriģinālā: *"было изъято"*.

Turklāt Valsts drošības ministrijai kā bruņots spēks tika nodots vairāk nekā 400 milicijas atbalsta brigāžu locekļu.

Neraugoties uz to, ka dažos apriņķos (Krāslavas, Cēsu u. c.) mūsu operatīvajām grupām tika iedalīti no iekraušanas vietām visattālākie un bandītisma skartie pagasti, visi uzdevumi tika izpildīti sekmīgi un bez jebkādiem starpgadījumiem. Pie tam mūsu darbinieki vairākos gadījumos neaprobežojās tikai ar nepareizo adrešu vai to personu bēgšanas fiksēšanu, kuras bija paredzētas izsūtīšanai, bet tūlīt veica aktīvus pasākumus viņu atrašanai.

Tā, piemēram, Iekšlietu ministrijas Krāslavas apriņķa daļas priekšnieka vietnieks vecākais leitnants biedrs Petraņecs, konstatējis, ka kulaka Plintas ģimene operācijas priekšvakarā ir aizbēgusi, aktīvi meklējot, atrada 2 šīs ģimenes locekļus, kuri bija paslēpušies mežā labi nomaskētā bunkurā, bet viens cilvēks tika atrasts kaimiņu pagasta viensētā, paslēpies tukšā mucā.

Rīgā, pateicoties Iekšlietu ministrijas Rīgas virsnieku skolas kursanta b. Rumpja modrībai, tika novērsta izsūtāmā bruņota pretošanās operatīvajai grupai. Tajā momentā, kad viņš izrāva "Parabellum" sistēmas pistoli, biedrs Rumpis ar noteiktu rīcību viņu atbruņoja, nedodot iespēju lietot ieroci.

Vairākos apriņķos Iekšlietu ministrijas darbinieki, kuri izpildīja uzdevumu sabiedriskās kārtības nodrošināšanā, pēc savas personīgās iniciatīvas uz ceļiem un apdzīvotajās vietās aizturēja aizdomīgās personas, kuras, kā to noskaidroja pārbaudes, bija izvairījušās no izsūtīšanas. Tā, piemēram, Cēsu apriņķa milicijas darbinieki izsūtīšanas operācijas dienās aizturēja pavisam 12 izbēgušas ģimenes – 39 cilvēkus, kā arī 31 vieninieku. Valmieras apriņķī aizturētas 2 ģimenes, no tām viena bija aizbēgusi no Rīgas apriņķa, un 2 vieninieki utt.

Mēs Valsts drošības ministrijai sniedzām arī lielu palīdzību autotransporta mobilizēšanai operācijas vajadzībām.

Rīgas pilsētā ar Iekšlietu ministrijas Valsts autoinspekcijas palīdzību tika mobilizētas 700 automašīnas un 7 apriņķos – 566 automašīnas, bet pavisam 1266.

Mobilizēšana tika veikta ar ieganstu, ka ir nepieciešams steidzami transportēt valdības kravas pavasara sējas kampaņai, un tika izpildīta organizēti un Valsts drošības ministrijas noteiktajos termiņos. Jāatzīmē, ka vairākos apriņķos, kur Valsts drošības ministrijas apriņķu daļu vadība, acīmredzot konspirācijas nolūkos, Iekšlietu ministrijas Valsts autoinspekcijas pakalpojumus neizmantoja un mobilizēšanu veica tieši ar padomju un partijas orgānu palīdzību, mobilizēšanas plāni netika izpildīti, kas iespaidoja izsūtāmo savlaicīgu izvešanu.

Operācijas laikā apstiprinājās mūsu rīcībā esošās ziņas, ka iedzīvotāji jau iepriekš zināja par gaidāmo izsūtīšanu. Pasākuma atklāšanu varēja radīt tas, ka Valsts drošības ministrija savus operatīvos darbiniekus un Valsts drošības ministrijas karaspēku

izsūtīja jau 7–10 dienas pirms operācijas, nenodrošinot viņu pilnīgu izolāciju no iedzīvotājiem.

Uz vietām nosūtītie kareivji un darbinieki brīvi staigāja pa viensētām un apdzīvotajām vietām, kas, bez šaubām, varēja izraisīt piesardzību un aizdomas.

Tā, piemēram, Bauskas apriņķī pēc Valsts drošības ministrijas operatīvās grupas ierašanās sāka izplatīties baumas par bijušo šucmaņu un aizsargu gaidāmo izsūtīšanu uz Sibīriju, bet Bauskas pilsētā mūsu darbinieki izņēma vairākas skrejlapas, kurās ar roku bija rakstīti šādi vārdi: "Nāvi boļševikiem un viņu rokaspuišiem! Sitiet krievus, lai neviens no viņiem Bauskā nepaliktu dzīvs! Gudža (bandītu grupas vadītājs) atrodas Bauskā un vadīs uzbrukumu." Paraksts: "Bauskas komiteja".

Ilūkstes, Rēzeknes, Ludzas un citos apriņķos vairākas dienas pirms operācijas bija novērojams, ka daļa iedzīvotāju pastiprināti iepērk sāli, sērkociņus, velteņus un produktus. Ludzā vairāki izsūtāmie operatīvās grupas sagaidīja jau apģērbušies un sakravājušies.

Pamatojoties uz mūsu rīcībā esošajiem faktiem, var domāt, ka par gaidāmo operāciju iedzīvotājus, iespējams, brīdināja arī daži Valsts drošības ministrijas darbinieki. Tā, piemēram, 2 nedēļas pirms operācijas pie Daugavpils apriņķa Līksnas pagasta Veikulēnu sādžā dzīvojošā kulaka Donata Rubina no Rīgas atbrauca viņa radinieks – Latvijas PSR Valsts drošības ministrijas darbinieks vecākais leitnants Rubins. Pēc tam kulaks Rubins izpārdeva savu mantu un 10 dienas pirms operācijas no sādžas aizbēga.

Tā paša pagasta Lielo Mukānu sādžā dzīvoja kulaks, bijušais aizsargu apakšvienības komandieris Ludvigs Mukāns, pie kura bieži ciemos atbrauca Valsts drošības ministrijas Daugavpils apriņķa daļas darbinieks Garkuļs. Pirms operācijas kulaks Mukāns aizbēga.

Tādu faktu, kad izsūtīšanai paredzētie jau pirms operācijas savu mantu aizveda vai likvidēja, bet paši aizbēga, visos republikas apriņķos ir ļoti daudz.

Daudzās saimniecībās mājās bija palikuši tikai vecīši, sievietes un bērni, bet ievērojama daļa darbaspējīgo vīriešu bija aizbēgusi jau pirms operācijas. Tā, piemēram, Rīgas apriņķī bija paslēpušies vairāk nekā 30% no izsūtīšanai paredzētā darbaspējīgo vīriešu skaita. Valkas apriņķī no ešelonā Nr. 97 327 iekrautajiem izsūtāmajiem vīrieši bija tikai 26%, no kuriem 40% bija vecumā no 60 līdz 95 gadiem. Ludzas pilsētā aizbēga 20 no izsūtīšanai paredzētajām ģimenēm un daudz vienīnieku – jauniešu.

Tas noveda pie tā, ka operācija būtiski ievilkās. Tikai 4 ešelonus bija iespējams nosūtīt diennakts laikā kopš operācijas sākuma. Pārējie 28 ešeloni nostāvēja no 2 līdz 4 diennaktīm, jo Valsts drošības ministrija, nesavākusi noteikto "limitu" pēc gal-

venajiem sarakstiem, bija spiesta turpināt operāciju pēc rezerves sarakstiem un nodarboties ar aizbēgušo meklēšanu.

Par operācijas nepietiekamo sagatavotību liecina arī vairāki fakti par sarakstos minētajām "mirušajām dvēselēm". Tā, piemēram, Daugavpils apriņķa Līvānu pagasta sarakstā kā pret padomju varu noskaņotais kulaks bija iekļauts Andrejs Veceļs. Operācijas laikā noskaidrojās, ka Veceļs nomiris jau 1928. gadā. Daugavpilī kā kulaku vajadzēja izsūtīt Labunski, kurš jau 1948. gadā bija notiesāts ar brīvības atņemšanu uz 2 gadiem.

Ludzā, Rēzeknē un citās pilsētās vairākos gadījumos pēc norādītajām adresēm meklētās personas nekad nebija dzīvojušas vai jau pirms vairākiem gadiem bija aizbraukušas uz citiem apriņķiem un rajoniem. Rīgā no 406 adresēm, kuras bija iedotas mūsu operatīvajām grupām, 25 izrādījās nepareizas – un norādītās ģimenes tur nekad nebija dzīvojušas.

Sarakstos bija ierakstītas arī tādas personas, kuras nebija pakļautas izsūtīšanai. Tā, piemēram, operatīvā grupa, kas Kalupes pagastā ieradās izsūtīšanai paredzētās pilsones I. Ivanovas mājā, tur sastapa viņas dēlu, Padomju armijas virsnieku majora dienesta pakāpē. Izrādījās, ka vēl 3 pilsones Ivanovas dēli dien Padomju armijā.

Naujenes pagastā sarakstā bija iekļauts D. Krūmiņš, Tēvijas kara dalībnieks, kuram ir valdības apbalvojumi.

Vairākos gadījumos kulaku ģimeņu sarakstos bija ierakstīti strādājošie kalpi.

Bija arī gadījumi, kad izsūtīja sievietes – daudzbērnu mātes, kurām bija valdības apbalvojumi, un Latvijas Komunistiskās Jaunatnes Savienības biedrus.

Vairākos gadījumos mūsu iekraušanas punktu priekšnieki ar Valsts drošības ministrijas iekraušanas komandantu un partijas apriņķu komiteju sekretāru palīdzību pārbaudīja saņemtos iesniegumus par nepareizu izsūtīšanu un panāca to personu atbrīvošanu, kuras bija paņemtas kļūdas dēļ. Taču vairumā gadījumu Valsts drošības ministrijas komandanti pret tādiem iesniegumiem izturējās formāli un tos noraidīja bez pārbaudes, galvenokārt tikai izrādot interesi par "limita" izpildīšanu.

Pārpratumus un nesaprašanos ar Valsts drošības ministrijas darbiniekiem radīja arī nekārtīgi sastādītie izsūtāmo ģimeņu saraksti ar neskaidriem uzvārdiem, bez vecuma, dzīvesvietas norādes utt., pēc kuriem pieņemšanu nevarēja izdarīt, uz ko tomēr pastāvēja Valsts drošības ministrijas pārstāvji.

Ne vienmēr izsūtāmajiem bija iespēja savākt un paņemt līdzi viņiem atļauto bagāžu, jo Valsts drošības ministrija sagatavošanās laiku bija noteikusi vienu stundu, kura uz vietām patvaļīgi tika saīsināta līdz 45 minūtēm, bet dažas operatīvās grupas to samazināja pat līdz 15 minūtēm. Tādēļ vairākos gadījumos ešelonu un iekraušanas punktu priekšnieki bija spiesti atteikties no to cilvēku pieņemšanas, kuri bija izvesti bez pietiekama apģērba, gultas piederumiem un produktiem, un pieprasīt

atļautās bagāžas atgādāšanu. Taču Valsts drošības ministrijas darbinieku formālās izturēšanās dēļ ne vienmēr to izdevās panākt.

Vairākos apriņķos Iekšlietu ministrijas apriņķu daļu vadības un Valsts drošības ministrijas starpā radās pārpratumi, kas ietekmēja operācijas saskaņoto gaitu un kuru iemesls bija tas, ka valsts drošības orgāni, veicot operācijas sagatavošanu, slēpa no Iekšlietu ministrijas apriņķu daļu vadības savus pasākumus, to vidū savus aprēķinus par mūsu orgānu personālsastāvu. Tas noveda pie tā, ka, sākot operāciju, viņi, atsevišķos gadījumos izdarot spiedienu uz Iekšlietu ministrijas apriņķu daļu priekšniekiem ar partijas apriņķu komiteju palīdzību (Gulbenes, Ventspils u. c. apriņķi), pieprasīja, lai viņu rīcībā nodotu gandrīz visu Iekšlietu ministrijas personālsastāvu, nerēķinoties ar Iekšlietu ministrijas apriņķu daļu plāniem sabiedriskās kārtības nodrošināšanā un iekraušanas punktu darbā.

Ilūkstes apriņķī Valsts drošības ministrijas apriņķa daļa bez Iekšlietu ministrijas apriņķa daļas priekšnieka atļaujas iekļāva operācijā vienīgo Iekšlietu ministrijas apriņķa daļas automašīnu (..).

Vairākos apriņķos, neraugoties uz pastāvošo norunu, ka milicijas iecirkņu pilnvarotie pagastos operācijai netiks piesaistīti, jo viņiem bija uzdota sabiedriskās kārtības nodrošināšana, Valsts drošības ministrijas darbinieki viņus tomēr patvaļīgi izmantoja izsūtāmo konvojēšanai. Tas noveda pie tā, ka vairākos pagastos operācijas dienās nebija neviena mūsu darbinieka.

Iekšlietu ministrijas apriņķu daļu priekšnieku darbu un savlaicīgas informācijas saņemšanu par stāvokli apriņķī un iekraušanas punktos ārkārtīgi apgrūtināja tas, ka pēc PSRS valsts drošības ministra vietnieka ģenerālleitnanta biedra Ogoļcova rīkojuma visi Iekšlietu ministrijas telefoni apriņķos tika atslēgti un Iekšlietu ministrijas apriņķu daļu priekšnieku telefona sarunas bija ierobežotas.

Šī cēloņa dēļ mēs nevarējām savlaicīgi saņemt informāciju par iekraušanas punktu darbu un laikus šo darbu normalizēt.

Šajā jautājumā Valsts drošības ministrijas darbinieku patvaļa dažos apriņķos ieguva izkropļotas formas. Tā, piemēram, Ogres apriņķī visi Iekšlietu ministrijas apriņķa daļas telefoni bija pilnīgi atslēgti 2 diennaktis, pat sarunām ar Valsts drošības ministrijas apriņķa daļu un partijas apriņķa komiteju. Daugavpils apriņķī bija atslēgti pilsētas un apriņķa milicijas priekšnieku, cietuma priekšnieka un Iekšlietu ministrijas karaspēka garnizona priekšnieka telefoni (..). Aizputes un citos apriņķos Iekšlietu ministrijas apriņķu daļu priekšniekiem sarunas apriņķa iekšienē bija atļautas, taču sarunas ar ministriju divas diennaktis bija aizliegtas.

Pēc mūsu izsaukumiem no Rīgas vairākos apriņķos savienoja nevis ar Iekšlietu ministrijas apriņķu daļu priekšniekiem, bet gan ar Valsts drošības ministrijas apriņķu daļām vai partijas apriņķu komitejām.

Mūsu vairākkārtējie lūgumi šajā sakarā Latvijas PSR Valsts drošības ministrijas

vadībai un ģenerālleitnantam biedram Ogoļcovam stāvokli neizmainīja, un tikai 26. marta vakarā sakari ar vairumu Iekšlietu ministrijas apriņķu daļu tika atjaunoti.

Tāds stāvoklis radīja zināmu nervozitāti Iekšlietu ministrijas apriņķu daļu darbā un attiecībās ar Valsts drošības ministrijas vietējiem orgāniem.

Neraugoties uz to, ka iepriekšminēto cēloņu dēļ vairuma ešelonu iekraušana aizkavējās par divām un vairāk diennaktīm, visā šajā laikā nevienā iekraušanas punktā un ešelonā nekādu starpgadījumu un incidentu nebija.

(..)

Sakarā ar izsūtīšanu iedzīvotāju vidū sāka izplatīties dažādas provokatoriskas, pretpadomju baumas. Tā, piemēram, Rēzeknes apriņķī izplatās baumas, ka tas ir tikai sākums, jo no Latvijas esot jāizved 70% latviešu, bet viņu vietā uz Latviju pārvietošot iedzīvotājus no citām republikām.

Visās vietās izsūtīšanu, atsaucoties uz izsūtīšanu 1941. gadā, saista ar it kā iespējamo karu tuvākajā nākotnē.

Pilsētās izplatās arī baumas, ka galvenokārt izsūta vecīšus, vecenītes un bezdarbniekus.

Daugavpils apriņķī vairākos pagastos tūdaļ pēc operācijas sākās masveidīga iesniegumu iesniegšana par iestāšanos kolhozos.

(..)

Mūsu darbinieki iekraušanos punktos saņēma vairākus izsūtāmo iesniegumus par atsevišķu Valsts drošības ministrijas darbinieku un kareivju marodierismu, veicot arestēšanu.

Tā, piemēram:

Talsu apriņķī Stendes stacijā no izsūtāmās tika saņemts iesniegums par to, ka viņai no mašīnas nozagts maiss ar produktiem.

Veicot pasākumus, mūsu darbinieki noskaidroja, ka maisu nozaguši divi Valsts drošības ministrijas kareivji un mašīnas šoferis (..).

Jelgavas stacijā tika saņemts iesniegums par to, ka Valsts drošības ministrijas darbinieki, kas veica arestus izsūtīšanai, no viena pilsoņa paņēmuši 400 rubļu, bet vienai pilsonei atņēmuši pulksteni (..).

Jēkabpils apriņķī, Daugavas stacijā, pēc iesēšanās vilcienā pilsonis J. Bērziņš atklāja, ka no 2 maisiem viņam nozagts apģērbs, kura vietā maisi piebāzti ar kūtsmēsliem. Kā tika noskaidrots, Valsts drošības ministrijas darbinieku un kareivju operatīvā grupa pēc pilsoņa Bērziņa aresta izsūtīšanai nogādāja viņu savākšanas punktā, bet ar viņa mantām aizbrauca uz citu viensētu un šajā laikā arī izdarīja mantu zādzību.

(..)

Visos iekraušanas punktos ešelonu sastāvi tika padoti savlaicīgi, iekārtoti un labā

stāvoklī, izņemot 5 ešelonus (Nr. Nr. 97332, 97334, 97342, 97348 un 97351), kuros vispār nebija katram vagonam paredzēto spaiņu. Pirmais ešelons Nr. 97329 ar izsūtītajiem no Rīgas tika nosūtīts 25. martā pulksten 15 un 47 minūtēs, pēdējais – Nr. 97340 no Jelgavas – 28. martā pulksten 23 un 06 minūtēs, bet papildvilciens – 33. ešelons (Nr. 97383) no Rēzeknes – 30. martā pulksten 10 un 08 minūtēs.

Pavisam 33 ešelonos izvestas 13 624 ģimenes, kopskaitā 41 862 cilvēki, t. sk. – 11 529 vīrieši, 19 414 sievietes un 10 919 bērni. Jāpiezīmē, ka šie skaitļi nav absolūti precīzi, jo vairākos gadījumos pēc vagonu sarakstu sastādīšanas pirms pašas ešelonu nosūtīšanas Valsts drošības ministrijas darbinieki noņēma nepamatoti izsūtīšanai paredzētos, kā arī iekrāva no jauna atvestos un šīs izmaiņas ne vienmēr paspēja izlabot vagonu sarakstos.

Latvijas PSR iekšlietu ministrs
A. Eglītis

[147]
Izsūtītās A. Pētersones liecība par dzīvi nometinājumā

Mani izsūtīja, šķirti no vecākiem, uz Tālajiem Austrumiem; vecākus – uz Tomskas apgabalu. Toreiz biju padsmitniece. Mācījos Madonas vidusskolā un mūzikas skolā. Mani uzmodināja agrā rīta stundā, un tā sākās šausmīgākais ceļojums slēgtā mašīnā līdz dzelzceļa stacijai, kur veda cilvēkus no visām malām. Atmiņā iespiedušās suņu rejas un gaudas. Arī divi mani skolotāji brauca. Šis ceļš no sākuma līdz galapunktam bija cilvēka cieņu pazemojošs. Stacijās, kur ilgāk uzkavējāmies, man konvoja pavadībā atļāva apstaigāt pārējos vilcienu sastāvus ar izsūtītajiem un meklēt vecākus. Meklēšanai nebija rezultātu. Biju galīgi apjukusi un ilgi nespēju aptvert drausmīgo realitāti, kas ap mani notiek.

Mūs izlādēja Svobodā. Tā bija rajona pilsēta. Sākām strādāt mežrūpniecības bāzē smagu fizisku darbu. Rakstīju uz dzimteni, un radi man atsūtīja vecāku adresi. Viņi bija Tomskas apgabalā. Sākām sarakstīties. Pēc gada un dažiem mēnešiem varēju braukt pie vecākiem normālā pasažieru vilcienā, protams, drošības orgānu pavadībā. Līdz Tomskai brauca vēl viena latviešu ģimene. Arī kāda meitene, tāpat kā es, – pie tuviniekiem. No Tomskas līdz rajona pilsētai Parabeļai braucu ar kuģi pa Obu un beidzamo posmu gāju cauri taigai vairāk kā 30 km – kājām līdz Kirilovkas ciemam. Pēc tādas ilgas un traģiskas prombūtnes tā bija laimīga tikšanās ar vecākiem. Tikai vecomammu vairs nesatiku. Viņa jau gulēja kapu kalniņā. Viņai bija krietni pāri astoņdesmit, turklāt viņa bija smagi slima, kad pavēlēja posties tālajā ceļā. Mamma stāstīja, ka visu ceļu saukusi mani, bet tā arī nesasaukusi... Tēvs nomira 1950. gada novembrī. Palikām ar mammu divas. Pirmie gadi bija grūti. Maizīti cepām no kartupeļiem ar nelielu miltu piedevu, ko samala no klēts saslauku graudiem. Bijām nabagi un izsalkuši, bet turējāmies kopā, jo visiem bija vienāds liktenis. Arī krievu tautības cilvēki bija izsūtīti, pirms 20 gadiem no Altaja. Ejot kādreiz pa sādžas ielu, kuras abās pusēs rindojās mājiņas jeb, pareizāk, būdiņas, atmiņā skan kādas krievu māmuļas teiktie vārdi: "Meitiņ, mēs staigājam pāri mirušajiem. Visur šeit zem zemes guļ cilvēki." Uzreiz nevarēju aptvert viņas vārdu jēgu, bet biju dzirdējusi vietējos iedzīvotājus stāstām, ka viņi iedzīti neapdzīvotā mežā bez vajadzīgiem darbarīkiem un iztikas. Badā laizījuši mālaino zemi, vājākie krituši, lai vairs neceltos, un turpat arī iekasīti zemē. Salīdzinājumā mēs bijām labākos apstākļos, jo mums deva pajumti viņu uzceltajās būdiņās. Ziemas, kā zināms, tur ļoti aukstas. Bija gadījumi, kad cilvēki nosala ceļā. Dzina darbā saslimušos. Aukstam laikam apģērbi nebija piemēroti. Tā arī pavisam jauni aizgāja bojā. Atceros sirdi plosošu gadījumu ar apmēram divpadsmit gadu vecu puisīti, kuru

brigadieris iedzina skābbarības bedri tīrīt. Viņam bija kājā pušums; sākās asins saindēšanās. Zēns nomira, un māte palika pilnīgi viena. Jau agrā pavasarī taigā auga savvaļas ķiploku laksti, kurus lietojām uzturā. Vislabāk izsalkumu remdēja mežrozīšu ogas. Dažiem krūmiem tās bija lielas, garenas un miltainas. Saulainās dienas bija kā dabas dāvana, jo knišļi un odi nebija tik agresīvi. Mūs atbrīvoja 1956. gada rudenī. Mamma nomira 1979. gada vasarā.

[148]

Izvilkums no LKP CK Biroja 1957. gada 24. septembra sēdes protokola Nr. 88 6.§ pielikuma Nr. 2

Bez publicēšanas presē

LATVIJAS PSR AUGSTĀKĀS PADOMES PREZIDIJA
DEKRĒTS

Par komisijas izveidošanu, lai pārskatītu to personu lietas, kuras atrodas specnometinājumā pēc bijušās PSRS Iekšlietu tautas komisariāta–Valsts drošības tautas komisariāta Sevišķās apspriedes lēmumiem un šo orgānu atsevišķām direktīvām

Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijs n o l e m j:

(..)

3. Noteikt, ka no specnometinājuma netiek atbrīvoti bijušie Latvijas buržuāzisko valdību locekļi, buržuāzisko politisko partiju, nacionālistisko organizāciju, policijas un valsts iestāžu vadošie un aktīvie darbinieki, nacionālistiskās pagrīdes un bruņoto nacionālistisko bandu aktīvie dalībnieki, kā arī soda vienību dalībnieki, spiegi, diversanti, teroristi, bandīti un šajā punktā minēto personu ģimenes locekļi.[1]

Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājs
Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija sekretārs

---

[1] LKP CK 1961. gadā norādīja uz nepieciešamību izsūtīt no Latvijas "visaktīvākos nacionālistus un citus naidīgus elementus", kuri bija atgriezušies no ieslodzījuma. Savukārt Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija un Latvijas PSR Ministru Padomes izveidotā komisija ievērojami ierobežoja lēmumu pieņemšanu par izsūtīto atbrīvošanu no specnometinājuma. Taču arī pēc tam LKP CK uzskatīja, ka Latvijā vēl aizvien atgriežas nevēlami liels "nacionālistu un citu naidīgo elementu" daudzums. Tādēļ arī turpmākajos gados daudziem represētajiem pilsoņiem atgriešanās Latvijā tika liegta.

8. NODAĻA

Sarkanā armija Latvijā

1940. gada 17. jūnijā Latvijā iebrukušo PSRS okupācijas armiju vietējie komunisti u. c. kolaboracionisti jūsmīgi apsveica [149], savukārt armijas pārstāvji Latvijai solīja drošu aizsardzību un aicināja bez žēlastības iznīcināt "tautas ienaidniekus" [150]. Savu karaspēka daļu izvietošanai okupācijas armija piesavinājās dzīvojamās un saimniecības ēkas, kā arī padzina zemniekus no iekoptajām zemēm [151, 153]. Pavisam 1940.–1941. gadā PSRS militāristi bija sagrābuši vairāk nekā 40 000 ha zemes. Iebrūkot Latvijā, Sarkanās armijas[1] karavīri kā īsti vandaļi izlaupīja un sapostīja skolas [152], tautas namus, kā arī citas iestādes. Pats par sevi saprotams, ka okupantu armijas nodarītie zaudējumi netika atlīdzināti.

Klaji impērisku, šovinistisku attieksmi pret Latviju un tās iedzīvotājiem PSRS militāristi izrādīja laikposmā pēc Otrā pasaules kara. 1945. gada vasarā Rīgā tika izvietots Baltijas kara apgabala štābs ar daudzām pārvaldēm un dažādām militārajām organizācijām. Daudzas Latvijas pilsētas un lauku apdzīvotās vietas bija pārblīvētas ar Sarkanās armijas karaspēka daļām līdz pēdējai iespējai. It īpaši smagā stāvoklī atradās Rīga, kurā tika izvietotas ne tikai Baltijas kara apgabala, bet arī PSRS Jūras kara flotes, robežapsardzības, Valsts drošības ministrijas, Iekšlietu ministrijas, pretgaisa aizsardzības, kā arī citu ieroču šķiru karaspēka daļas. 1945. gada rudenī PSRS militāristi bija aizņēmuši vairāk nekā 20% no Rīgas pilsētas dzīvokļu fonda [154, 155].

Arī turpmākajos gados PSRS militārpersonām dzīvokļu saņemšanā [156, 157] bija paredzētas īpašas privilēģijas, tajā pašā laikā daudzu Latvijas pilsoņu ģimenes dzīvoja graustos un t. s. komunālajos dzīvokļos un gadu desmitiem ilgi veltīgi cerēja uz dzīvokļu apstākļu uzlabošanos nākotnē.

Lai Latviju pārvērstu par PSRS militāro placdarmu pie Baltijas jūras, tajā tika ierīkoti kara lidlauki, raķešu un jūras kara bāzes un daudzi citi militārie objekti [159]. Izraugoties vietu kārtējam militārajam objektam, Latvijas un tās iedzīvotāju intereses nekad netika ņemtas vērā. It īpaši postošas sekas bija t. s. Zvārdes aviācijas poligona ierīkošanai Auces un Saldus rajonā [158]. 70. gadu vidū dažādi PSRS militārie poligoni Latvijā aizņēma vairāk nekā 68 000 ha zemes. Latvijas rietumu daļa tika

[1] 1946. gadā Sarkanā armija tika pārdēvēta par Padomju armiju.

pārvērsta par "aizliegto joslu", kurā iebraukšana bez īpašām caurlaidēm bija aizliegta [161, 162]. Armijas objekti nodarīja nopietnu kaitējumu videi [160].

Otrā pasaules kara beigu posmā okupantu armijas patvaļas dēļ īpaši smagi cieta Rīga – dažādas karaspēka daļas to burtiski izlaupīja [163]. PSRS militāristu neprasmīga darbība poligonos un citos militārajos objektos nodarīja lielu postu Latvijas mežiem [164]. Par plaši izplatītu parādību bija kļuvuši Sarkanās armijas karavīru kriminālnoziegumi (zādzības, laupīšanas, izvarošanas, kautiņi utt.) [165].

[149–153] PSRS okupācijas armijas iebrukums Latvijā, Latvijai nodarītie postījumi un zaudējumi

[149]

LKP CK pirmā sekretāra J. Kalnbērziņa un A. Kirhenšteina vadītās marionešu valdības Ministru prezidenta vietas izpildītāja V. Lāča 1940. gada jūlijā nosūtītā pateicības vēstule PSRS aizsardzības tautas komisāram S. Timošenko

[1940. gada jūlijā]

Tautas komisāram aizsardzības lietās Padomju Savienības maršalam
biedram TIMOŠENKO

Ar dziļām pateicības un prieka jūtām Latvijas darba tauta sagaidīja lielo atbrīvotāju – Sarkano armiju. Vairāk [ne]kā 20 gadus visa mūsu dzīve līdzinājās cietumam, kur valdīja trūkums, bads, cilvēku pazemošana un nebrīve. Nu mums pavērušās visplašākās izredzes uz ekonomisku un kulturālu attīstību. Latvijas darba ļaužu sirdis deg priekā un pateicībā pret Jums, lielās, varenās, neuzvaramās Sarkanās armijas vadoni, tās armijas vadoni, kura mūs izglāba no kara šausmām un nebrīves. Mēs būsim cienīgi jaunās, varenās tēvijas sargi. Varenās, nesalaužamās rindās mēs vedīsim Latvijas tautu cīņā par darba ļaužu galīgu uzvaru.

Lai dzīvo neuzvaramā strādnieku–zemnieku Sarkanā armija!

Lai dzīvo Sarkanās armijas radītājs un viņas vēsturisko uzvaru iedvesmotājs – lielais Staļins!

LKP CK sekretārs *Kalnbērziņš*
Ministru prezidenta v. i. *V. Lācis*

[150]
Izvilkumi no Baltijas kara apgabala Politiskās daļas priekšnieka F. Šamaņina runas 1940. gada 6. augusta manifestācijā sakarā ar Latvijas iekļaušanu Padomju Savienībā

1940. gada 6. augustā

(..)

Ar lielās padomju tautas un viņas varenās Sarkanās armijas draudzīgo atbalstu Latvijas darba ļaudis nokratīja no sevis uz visiem laikiem kapitālistiskās verdzības un beztiesības jūgu un ir kļuvuši par savas dzīves saimniekiem.

(..)

Zem Staļina konstitūcijas saules Latvijas darba ļaudis mierīgi veidos savu jauno, laimīgo dzīvi. Neviens nekad neaizskars Padomju Latvijas robežas. Viņas apsardzība atrodas varenās Sarkanās armijas uzticamās rokās, 193 miljonu lielās padomju tautas rokās, kuras priekšgalā stāv visas darba cilvēces gaišā cerība un draugs, lielais Staļins. **Strādājiet lielinieciski, stahanoviski[1], kā to mums mācīja Ļeņins un māca Staļins. Esiet modri, mīliet savu laimīgo dzimteni un bez žēlastības iznīciniet tautas ienaidniekus.**

(..)

[1] 1935. gadā Doņeckas akmeņogļu baseina (Donbasa) šahtas atskaldītājs Aleksejs Stahanovs kādā maiņā daudzkārt pārsniedza ikdienas izstrādes normu. Līdz ar to aizsākās jauns posms t. s. sociālistiskajā sacensībā – stahanoviešu kustība par jaunām darba normām. Kustībai bija klaji propagandisks raksturs.

[151]

Rīgas apriņķa Skrīveru pagasta valdes 1940. gada 25. augusta lēmums par telpu ierādīšanu Sarkanās armijas karaspēka daļai

Noraksts

Protokols Nr. 17

Skrīveru pagasta valdes sēde 1940. gada 25. augustā plkst. 23.30 pagasta namā

S ē d ē p i e d a l ā s: pagasta vecākais K. Krūmiņš un visi valdes locekļi – Ed. Lapiņš, J. Kauliņš un Kr. Račiņš. Protokolē sekretāra palīga v. i. A. Vilnerags.

Pagasta vecākais ziņo, ka Sarkanarmijas pārstāvji pagasta valdei pieprasījuši ierādīt viņiem Skrīveros telpas apm. 500 karavīru izvietošanai un ka telpas viņiem vajadzīgas nākošā dienā, sākot ar plkst. 14.–.

Valde atrod, ka Skrīveros brīvu telpu tik liela karavīru skaita izvietošanai nav un ka tad tādas [telpas] jāatbrīvo.

To ievērojot, vienbalsīgi n o l ē m a: likt atbrīvot līdz nākošai dienai plkst. 14. – telpas šādiem mājsaimniekiem:

Emīlijai Dancis – visu māju;

Aug. Krūmiņam – jaunceļamās mājas augšstāvu;

Marijai Inkušs – visu māju;

Pasta–tel[egrāfa] d[epartamen]tam Skrīveros – veco pasta ēku.

Pie atbrīvošanos palīgā dot šķūtniekus.

Pagasta vecākais (paraksts)
Valdes locekļi (3 paraksti)
Sekretāra pal[īga] v. i. (paraksts)

[152]

Akts par Sarkanās armijas karaspēka daļu nodarītajiem zaudējumiem Valmieras apriņķa Kocēnu pagasta skolai

AKTS

1940. g. 4. septembrī Kocēnu pag. vecākais Jānis Bērziņš, klātesot Apsīšu Jēkaba 6-kl. pamatskolas pārziņa vietniekam Robertam Zuikam, pagasta sekretāram Ādolfam Lesiņam, Latvijas PSR teritoriālā strēlnieku pulka korpusa pārstāvim kapt. Sīmanim kā sakaru uzturētājam ar PSRS karaspēka pārstāvjiem (no Valmieras garnizona), no PSRS karaspēka vienībām (Kocēnos) klāt bija kapt. Volkovs, sastādīja šo aktu par telpu atpakaļsaņemšanu no PSRS karaspēka vienībām.

1.

Pie skolas nama atņemšanas atrasts šāds inventāra iztrūkums:

1. Tāfelklavieres	Ls	40.–
2. Grāmatu plaukts	"	0.50
3. 4 skolas soli	"	8.–
4. Brūna gultiņa	"	8.–
5. 2 ozola krēsli	"	10.–
6. Drēbju pakaramais	"	5.–
7. 3 ēdamistabas galdi	"	75.–
8. Klases galdiņš	"	20.–
9. Lecekšu logiem izsisti stikli	"	40.–
10. 3 ēdamistabas galdi	"	9.–
11. Klases vienv[ietīgie] soli	"	1.50
12. Sēdamsols	"	0.50
13. 4 finiera krēsli	"	10.–
14. Papīrkastes – koka, 10 gab.	"	20.–
15. Tačka	"	5.–
16. 15 l eļļas kanna	"	1.–
17. Malkas zāģējamais steķis	"	1.–
18. Šķērszāģis	"	1.–
19. 1 cirvis	"	1.–
20. Stikla pudele	"	3.–
21. Kāju slaukāmais	"	0.25
22. 2 grīdas sukas	"	6.–
23. Sols metāla kājām	"	10.–

24. Cirvis	[Ls]	3.–
25. 6 dvieļi	"	3.–
26. Tabele – senlatv[iešu] saktas	"	0.20
27. Tabele – biškopība Latvijā	"	0.20
28. Tabele – rovis[1] Raunas Kaulēnos	"	0.20
29. J. Cimzes ģīmetne	"	3.-
30. M. Kaudzītes pēcnāves maska	"	0.50
31. Foto – palielin[āts] pagasta mājas att[ēls]	"	9.–
32. Tenteļa ģīmetne	"	7.–
33. Galodiņa	"	0.50
34. Koka cirkulis	"	0.05
35. Karošu grabis[2]	"	0.20
36. Mazkalibra šautene "Erma"	"	69.67
37. Izkapts	"	4.05
38. 4 kapļi	"	4.80
39. 2 rokas kapļi	"	0.90
40. Latvijas politiskā karte	"	0.50
41. Kokmuižas pag[asta] ceļu karte	"	4.50
42. Transportētājs	"	4.50
43. Mājsaimniecības piederumi	"	11.13
44. Alumīnija kauss	"	7.50
45. 11 virtuves naži	"	15.65
46. Bibliotēkas grāmatas, žurnāli, albums	"	168.30
47. Dažādi metāla priekšmeti skolas durvīm un logiem	"	45.20
48. 25 l grīdas eļļas – à[3] 1.20 kg	"	30.–
49. 3 klozetu podi	"	195.–
50. 8 kv[adrāt]metri linoleuma[4]	"	129.–

Pagasta vecākais *J. Bērziņš*
Skolas pārziņa v[ietnieks] *R. Zuika*
Sekretārs *A. Lesiņš*
Valmieras garnizona pārstāvis kapteinis *Sīmanis*

---

[1] Rovis – velvēts pārsegums dzirksteļu uztveršanai virs atklāta pavarda, arī pats atklātais pavards.
[2] Grabis (greblis) – rīks grebšanai (priekšmetu darināšanai no cieta materiāla izdobjot, veidojot).
[3] Apzīmējums, minot 1 vienības cenu (no franču val. *à* – "par").
[4] Linolejs.

[153]

Izvilkumi no Latvijas PSR zemkopības tautas komisāra vietnieka R. Blaua un Zemkopības tautas komisariāta Zemes ierīcības pārvaldes priekšnieka H. Purviņa 1941. gada 21. februāra ziņojuma Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomei par zemnieku saimniecību pārcelšanu sakarā ar Sarkanās armijas artilērijas poligonu paplašināšanu

SLEPENI

Nr. 176 Rīgā 1941. gada 21. februārī

Zemkopības tautas komisariāts

Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomei

Šī gada 15. janvārī Tautas Komisāru Padome ir izlēmusi jautājumu par Latvijas PSR teritorijā esošo Daugavpils, Litenes, Gaujas un Liepājas poligonu paplašināšanu. Art[ilērijas] pārvaldes pieprasītie paplašinājumi ietver vairāku tūkstošu hektāru meža un lauksaimniecības zemes. Uz lauksaimniecībai izmantojamas un atsavināšanai paredzētas zemes minētos poligonos ir ap 250 tādu patstāvīgu lauksaimniecības rakstura saimniecību, kuru zemi atsavina visā platībā.

Šiem 250 zemes lietotājiem būs jāatstāj tagadējās dzīves vietas un jāpārceļas uz brīvām fonda zemēm.

(..)

Art[ilērijas] pārvalde vēl tikai tagad ierosina jautājumu par līdzekļu piešķiršanu no PSRS, bet, kad tos pārvedīs un cik lielā summā, nav iespējams paredzēt.

(..)

Zemkopības tautas komisāra v[ietnieks] *R. Blaus*
Zemes ierīcības pārvaldes priekšnieks *H. Purviņš*

[154]

Izvilkums no Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas 1945. gada 11. septembra izziņas par karaspēka daļu aizņemto Rīgas pilsētas dzīvojamo fondu

Izziņa
par karaspēka daļu aizņemto Rīgas pilsētas dzīvojamā fonda daudzumu

Kopējais dzīvojamais fonds:	8044 mājas
ar dzīvojamo platību –	3 107 588 kv. m
Karaspēka daļas aizņēmušas:	532 mājas
ar dzīvojamo platību –	387 661 kv. m
Turklāt aizņemti atsevišķi dzīvokļi ar dzīvojamo platību –	285 532 kv. m
Pavisam pilsētā karaspēka daļas aizņem dzīvojamo platību –	673 193 kv. m
jeb no kopējā pilsētas fonda –	21,7%
To skaitā	
štābi un pārvaldes:	56 mājas
ar dzīvojamo platību –	68 154 kv. m
kara skolas:	20 mājas
ar [dzīvojamo] platību –	28 826 kv. m
hospitāļi:	6 mājas
ar dzīvojamo platību –	13 740 kv. m
izvietoti karavīri, virsnieki un apakšvienību štābi:	375 mājas
ar dzīvojamo platību –	237 747 kv. m
Turklāt Rīgas Jūrmalā aizņemtas dzīvošanai:	90 vasarnīcas
ar dzīvojamo platību –	28 340 kv. m

(..)

[155]

Izvilkumi no LK(b)P Rīgas pilsētas komitejas sekretāres O. Degtevas runas 1945. gada 21. septembra apspriedē par Baltijas kara apgabala ģenerāļu un virsnieku apgādāšanu ar dzīvojamo platību un Rīgas pilsētas dzīvokļu fonda sakārtošanu

1945. gada 21. septembrī

(..)

(..) Karaspēka daļas pēc īpatsvara aizņem daudz liekas platības. Taču mēs neesam par to, lai karaspēka daļas atstātu bez dzīvokļiem. Mēs gribam apmierināt virsnieku un ģenerāļu vajadzības. Bet mēs esam arī par to, lai pilsētā nodibinātu kārtību, lai pilsētas centrā namus ar dzīvokļiem nepārvērstu par kazarmām. (..)

Ņemsim, piemēram, Kirova ielu – to gandrīz visu aizņēmušas karaspēka daļas. Pēc pulksten 12 – harmoniku spēlēšana, dziesmas utt. Pilnīga nekārtība.

(..)

Ir nepieciešams izlemt jautājumu par sablīvēšanu. Ņemsim, piemēram, Staļina rajonu. Tas attiecas uz Iekšlietu tautas komisariāta iestādēm. Dažos 7–8 istabu dzīvokļos dzīvo 1–2 cilvēki. Neviens pie viņiem nevar piekļūt. Viņi visu laiku ir darbā.

(..) Ir vesela rinda dzīvokļu, kuri ir aizzīmogoti. To īrnieki ir arestēti un izvesti no Latvijas PSR. Šie dzīvokļi netika ne rajonu dzīvokļu pārvaldēm, ne pilsētas dzīvokļu pārvaldei. Dzīvokļu vairākums pāriet Iekšlietu tautas komisariāta un Valsts drošības tautas komisariāta iestāžu pārziņā. Dzīvokļus aizņem bez orderiem. Tādu dzīvokļu ir ļoti daudz – apmēram 600.

(..)

[156]

Izvilkumi no Baltijas kara apgabala karaspēka pavēlnieka I. Bagramjana 1950. gada 31. augusta prasības piešķirt jaunas telpas ģenerāļiem un virsniekiem

SLEPENI
Eks. Nr. 1

Baltijas kara apgabala
karaspēka pavēlnieks
Nr. 86486-s 1950. gada 31. augustā

Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājam biedram V. LĀCIM
Latvijas K(b)P Centrālās Komitejas sekretāram biedram J. KALNBĒRZIŅAM

PSRS Ministru Padome š.g. 2. augustā pieņēma speciālu lēmumu Nr. 3616-1508-ps "Par Padomju armijas un Jūras kara spēku virsnieku dzīvokļu apstākļu uzlabošanu".

(..)

Lai uzlabotu dzīvokļu apstākļus Padomju armijas un Jūras kara spēku virsniekiem, PSRS Ministru Padome n o l ē m a:

Uzdot republiku ministru padomēm, novadu, apgabalu, pilsētu un ciematu Darbaļaužu deputātu padomju izpildu komitejām, kā arī visām ministrijām un resoriem pilsētās un apdzīvotajās vietās, kur atrodas karaspēka garnizoni, no šā lēmuma izdošanas momenta piešķirt PSRS Kara ministrijai un Jūras kara flotes ministrijai Padomju armijas un Jūras kara spēku ģenerāļu, admirāļu un virsnieku izvietošanai 10% no ekspluatācijā nododamās dzīvojamās platības visās no jauna uzceltajās, atjaunotajās mājās un mājās, kur tiek pabeigta būvniecība.

(..)

Uzdot vietējo Darbaļaužu deputātu padomju izpildu komitejām vietējo Darbaļaužu deputātu padomju mājās piešķirt dzīvokļus pirmā kārtā Padomju armijas un Jūras kara spēku virsniekiem.

Lai izpildītu minēto PSRS Ministru Padomes lēmumu, es lūdzu pieņemt atbilstošu lēmumu un dot nepieciešamos norādījumus Darbaļaužu deputātu padomju izpildu komitejām.

Armijas ģenerālis
I. Bagramjans

[157]

Izvilkums no Latvijas PSR Ministru Padomes 1984. gada 31. oktobra lēmuma par dzīvojamās platības piešķiršanu 1986.–1990. gadā Baltijas kara apgabalam un Baltijas flotei

SLEPENI
Rīgā 1984. gada 31. oktobrī

LATVIJAS PSR MINISTRU PADOMES
LĒMUMS Nr. 638-18
Par dzīvojamās platības piešķiršanu 1986.–1990. gadā Sarkankarogotajam[1] Baltijas kara apgabalam un Divkārtsarkankarogotajai[2] Baltijas flotei

(..) Latvijas PSR Ministru Padome n o l e m j:

1. Latvijas PSR Valsts plāna komitejai Latvijas PSR ekonomiskās un sociālās attīstības plānos 1986.–1990. gadam paredzēt celtniecību uz valsts kapitālo ieguldījumu rēķina un dzīvojamās platības piešķiršanu Latvijas PSR teritorijā dislocētajam karaspēkam:

1.1. Sarkankarogotajam Baltijas kara apgabalam – 2900 kv. m dzīvojamās platības.

1.2. Divkārtsarkankarogotajai Baltijas flotei – 1100 kv. m dzīvojamās platības.

(..)

Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājs *J. Rubenis*
Latvijas PSR Ministru Padomes lietu pārvaldnieks *J. Šneiders*

---

[1] Ar Sarkanā Karoga ordeni apbalvotajam.
[2] Ar diviem Sarkanā Karoga ordeņiem apbalvotajai.

[158]
Izvilkums no Latvijas PSR Ministru Padomes 1952. gada 13. decembra lēmuma par zemes piešķiršanu karaspēka daļas Nr. 13703 aviācijas poligonam

PILN[ĪGI] SLEPENI
Rīgā 1952.gada 13. decembrī

Latvijas PSR Ministru Padome
LĒMUMS Nr. 1536-ps
Par zemesgabalu piešķiršanu karaspēka daļas
Nr. 3703 aviācijas poligonam

Latvijas PSR Ministru Padome n o l e m j:

1. Nodot karaspēka daļai Nr. 13703 aviācijas poligonam pastāvīgā lietošanā zemesgabalu ar platību 26 307,1 ha Latvijas PSR Auces un Saldus rajonā no kolhozu, valsts meža fonda, valsts zemes fonda un citu zemes lietotāju zemes (..).

(..)

Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājs (V. Lācis)
Latvijas PSR Ministru Padomes lietu pārvaldnieks (I. Bastins)

[159]
Izvilkums no Latvijas PSR Ministru Padomes 1969. gada 24. aprīļa rīkojuma par zemes piešķiršanu Baltijas flotei

SLEPENI
Rīgā 1969. gada 24. aprīlī

Latvijas PSR Ministru Padome
RĪKOJUMS Nr. 397-rs

1. Piešķirt Divkārtsarkankarogotajai Baltijas flotei – jūras aviācijas poligonam Liepājas rajonā zemes gabalu ar kopējo platību 3109,4 ha, to skaitā no valsts mežu fonda zemes – 2561,4 ha un valsts zemes rezervēm – 558 ha (..).[1]

2. Saskaņā ar flotes iesniegumu noteikt Divkārtsarkankarogotās Baltijas flotes jūras aviācijas poligona koordinātas:

Platums	*Garums*
56°16'8"	20°52'9"
56°16'8"	21°01'1"
56°12'1"	21°02'1"
56°10'5"	20°59'2"
56°10'5"	20°52'5"

(..)

Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājs *V. Rubenis*

[1] PSRS okupācijas armijas poligoni arī citos Latvijas rajonos aizņēma lielas zemes platības, piemēram: Dobeles rajonā – 5000 ha, Daugavpils rajonā – 1500 ha, Liepājas rajonā – 12 000 ha, Ventspils rajonā – 8000 ha. Viens no lielākajiem bija Baltijas kara apgabala artilērijas poligons Rīgas rajonā, kura platība pārsniedza 18 000 ha. No poligonu teritorijām zemnieku saimniecības tika padzītas, ēkas nopostītas. Poligona teritorijā esošos mežus PSRS militāristi izcirta un izpostīja, bet zemi aizliedza lauksaimnieciski izmantot.

[160]

Izvilkums no Ogres rajona Tautas deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētāja E. Darbinieka 1982. gada 11. janvāra ziņojuma Latvijas PSR Valsts plāna komitejai un Latvijas PSR Ministru Padomei par kara lidlauka kaitīgo ietekmi uz apkārtējo vidi

1982. gada 11. janvārī

(..)

Ogres rajona Rembates ciema padomes kolhoza "Uzvara" teritorijā ir izvietots kara lidlauks.

Celtniecības gaitā visas kolhozam "Uzvara" un pilsoņiem uz personiskā īpašuma tiesībām piederošās dzīvojamās mājas, saimniecības un ražošanas būves tika nojauktas.

Tajā pašā laikā visas lidlauka tiešā tuvumā esošās dzīvojamās mājas un saimniecības ēkas tika atstātas. Pie tam netika ievērota nekāda sanitāri aizsargājošā zona.

Lidlauka ekspluatācijas laikā noskaidrojās, ka reaktīvo lidmašīnu pacelšanās un nolaišanās laikā rodas troksnis, kurš ievērojami pārsniedz cilvēkiem un dzīvniekiem pieļaujamo normu, īpaši pacelšanās–nolaišanās joslas beigās.

Lielā trokšņa ietekmē ir vairāki nopietni cilvēku un lopu saslimšanas gadījumi.

(..)

Rajona izpildu komitejas priekšsēdētājs *E. Darbinieks*

[161]
Izvilkums no Latvijas PSR Ministru Padomes 1946. gada 4. septembra lēmuma par aizliegumu iebraukt Latvijas PSR aizliegtajā krasta robežapsardzības joslā

PILNĪGI SLEPENI
Eks. Nr. 1
Rīgā 1946. gada 4. septembrī

LATVIJAS PSR MINISTRU PADOME
LĒMUMS Nr. 751-ps
Par režīmu Latvijas PSR aizliegtajā krasta robežapsardzības joslā

Saskaņā ar PSRS Centrālās Izpildu Komitejas un Tautas Komisāru Padomes 1935. gada 17. jūlija lēmuma Nr. 12/1487 "Par iebraukšanu un dzīvošanu robežapsardzības joslā" 1. punktu un PSRS CIK un TKP 1937. gada 7. septembra lēmumu Nr. 107-1536 un izpildot PSRS Ministru Padomes 1946. gada 29. jūnija lēmumu Nr. 1435-631-ps, Latvijas PSR Ministru Padome n o l e m j:

1. Aizliegt iebraukt Latvijas PSR aizliegtās krasta robežapsardzības joslas robežās (Ventspils apriņķa Dundagas, Ances, Vārves, Ventas, Užavas pagasts; Aizputes apriņķa Jūrkalnes, Ulmales, Sakas pagasts; Liepājas apriņķa Ziemupes, Medzes, Pērkones, Nīcas, Grobiņas, Rucavas pagasts) bez PSRS Iekšlietu ministrijas milicijas orgānu atļaujas tām personām, kuras nav šīs joslas iedzīvotāji.

2. Iebraukšanu un pagaidu dzīvošanu aizliegtajā krasta robežapsardzības joslā atļaut tikai ar caurlaidēm (..), kuras izsniedz PSRS IeM milicijas orgāni pēc pilsoņu pastāvīgās dzīvesvietas.

(..)

Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājs *V. Lācis*
Latvijas PSR Ministru Padomes lietu pārvaldnieks *J. Kļaviņš*

[162]

Izvilkumi no Latvijas PSR Ministru Padomes 1963. gada 15. jūnija lēmuma par robežapsardzības zonas noteikšanu

SLEPENI
1963. gada 15. jūnijā

LATVIJAS PSR MINISTRU PADOME
LĒMUMS Nr. 364-29
Par robežapsardzības zonas režīmu Latvijas PSR robežās

Saskaņā ar PSR Savienības Ministru Padomes 1960. gada 5. augusta lēmumu Nr. 847-349 Latvijas PSR Ministru Padome n o l e m j:

1. Valsts robežas apsardzības interesēs noteikt Rīgas jūras līča un Baltijas jūras piekrastē robežapsardzības zonu.

2. Robežapsardzības zonā iekļaut:

– Talsu rajona ciema padomes: Ķūļciema, Mērsraga, Rojupes, Kaļķu, Kolkas, Vīdales, Nevejas, Ances, Ventas (izņemot Bušnieku ezeru un 100 metru ap to);

– Kuldīgas rajona ciema padomes: Vārves (izņemot teritoriju starp Ventu un dzelzceļa līniju Ventspils–Liepāja), Užavas, Jūrkalnes;

– Liepājas rajona ciema padomes: Sakas, Vērgales, Medzes, Pērkones, Nīcas, Rucavas un pilsētciematu Pāvilosta.

3. Iekļaut robežapsardzības zonā šādas Baltijas dzelzceļa stacijas: Vērgale, Kapsēde, Kursa, Māteri, Medze, Mežaine, Ploce, Rīva, Saka, Upenieki.

(..)

6. Tām personām, kuras nav šīs zonas pastāvīgi iedzīvotāji, iebraukšana robežapsardzības zonā bez milicijas orgānu caurlaidēm ir aizliegta.

(..)

Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājs *V. Rubenis*
Latvijas PSR Ministru Padomes lietu pārvaldnieks *V. Krastiņš*

[163]
Rīgas pilsētas Staļina rajona 352. namu pārvaldes pārvaldnieka R. Kalniņa 1945. gada 23. maijā sastādītais akts par karaspēka daļu nelikumībām

Staļina rajona 352. namu pārvaldes pārv[aldnieks]
Kalniņš Rūdolfs
Kokneses prosp. 34–1
(dz. Siguldas prosp. 19, dz.1)

AKTS

No 1944. g. 15. oktobra manā pārvaldes rajonā namos Kokneses prosp. 25, 27, 29, Meža prosp. 28, 30, 32, Amatas ielā 4, 6, Siguldas prosp. 17, 29, Bergenes ielā 2, 6, 8 atradās karaspēks–kontrrazvedka[1]. Šajā gadā no 15. [līdz] 21. aprīlim karaspēks–kontrrazvedka atstāja mājas Siguldas 17, Amatas 4, 6, Meža prosp. 28, 30, 32, Kokneses prospektā 25, 27, 33. Līdz ar aiziešanu ņēma arī līdzi mēbeles, kas atradās augšā minētos namos. Kad piegāju pie auto un interesējos, kas mēbeles aizved un uz kāda pamata, tad KEČ[2] pārstāvis inženieris Egorovs[3] uzrādīja krievu valodā rakstu, ka KEČ esot mēbeles atdevusi viņa rīcībā. Tā kā krievu valodu nesaprotu, tad nevarēju konstatēt, kas tas ir par rakstu, bet KEČ zīmogs tur bija redzams. Paskaidroju, ka šīs mēbeles ir valsts fonda mēbeles un Staļina rajona finansu nodaļas rīcībā un ka KEČ nav tiesības tās atsavināt vai pārvietot. Tad inž[enieris] Jegorovs teica, ka mēbeles būšot novietot vienā no atsevišķiem namiem. (Vēlāk konstatēju, ka nevienā namā mēbeles nebija novietotas.) Kādas divas dienas pirms šī gadījuma, redzot, ka mēbeles slēpti tiek izvestas, griezos pie tur esošā kapteiņa Korņeva un aizrādīju, ka mēbeles nedrīkst izvest, ka bojātās un netīrās mājas jāsaved kārtībā. Kapt. Korņevs teica, ka šajās mājās saimnieks esot viņš un KEČ, bet ne es un, ja es būšot degunu bāzt viņa lietās, tad būšot mani arestēt un ka es esot Ulmaņa kalps, un ka mani varot likvidēt uz visiem laikiem, un pavēlēja man uz pēdām atstāt rajonu, kurā biju iegājis dienesta darīšanās.

Nami bija bojāti sekojoši:

1. Žogi, vārtu stabi izgāzti.
2. Pagalmi netīri, un ūdens mērītāju vāki aiznesti, bet pašu ūdens mērītāju šahtas izlietotas kā mēslu tvertnes.
3. Durvju atslēgas izskrūvētas, durvis ar visām koku daļām salauztas, sabojātas.
4. Logi izsisti, rāmji bojāti un pavisam aiznesti.

---

[1] Pretizlūkošanas dienests.
[2] Saīsinājums no krievu val. *"Квартирно–эксплуатационная часть"* (Dzīvokļu ekspluatācijas daļa).
[3] Jegorovs.

5. Sienas apmetums nosmērēts un vietām izlauzts sienas apmetums.

6. Centrālās apkures ierīces bojātas, radiatori saplēsti, no kuriem ūdens tek uz grīdas.

7. Grīdas pilnīgi bojātas, kā dēļu, tā parketu.

8. Ūdens piegādes ierīces bojātas, caurules norautas no sienas, izskrūvēti krāni.

9. Paši dzīvokļi atstāti netīri, ka riebjas tajos ieiet, vannas līdz pusei ar cilvēku izkārnījumiem, izkārnījumi arī dzīvokļu kaktos.

Pagājušā 1944. gada 16. oktobrī karaspēks telpas saņēma pilnīgā kārtībā, kā arī pilnīgi mēbelētas.

Staļina rajona izpildu komitejas finansu daļas ierēdņus, ko biju uzaicinājis 1944. gada dec[embrī] mēbeles aprakstīt, dzīvokļos neielaida un pavēlēja šo rajonu atstāt.

Pa daļai no šī rajona namiem tika izvestas mēbeles:

Meža prosp. 32, dz. 1 – 5 istabu dzīvokļa iekārta, dz. 2 – 5 istabu dzīv[okļa] iekārta, dz. 3 – 4 istabu dzīv[okļa] iekārta,

Meža prosp. 30, dz. 1 un 2 – 4 istabu dzīvokļa iekārta,

Meža prosp. 28 – 11 istabu dzīvokļa iekārta,

Amatas 6 – četras 5 istabu dzīvokļa iekārtas,

Amatas 4 – divas 3 istabu dzīvokļa iekārtas,

Siguldas 17 – 9 istabu dzīvokļa iekārta,

Kokneses prosp. 25, dz. 1 – 5 istabu dzīvokļa iekārta,

Kokneses prosp. 27, dz. 1 – 4 istabu dzīvokļa iekārta,

Kokneses prosp. 33, dz. 1 – 9 istabu dzīvokļa iekārta,

Bergenes ielā 2, dz. 1 – 10 istabu dzīvokļa iekārta,

Bergenes ielā 8, dz. 1 – 2 istabu dzīvokļa iekārta.

Bija redzams, ka mēbeles tiek aizvestas ar zirgiem un ar automašīnām. Auto tika piebraukti pie nama parādes durvīm ar galu, lai ielas gājēji nevarētu redzēt, ko auto ieliek, bet tomēr varēja novērot, ka auto uzlādēja rakstāmgaldus, galdus, krēslus, gultas, dīvānus, tahtas, klavieres, lustras, mēbeļu garnitūras, ādas kluba garnitūras un citas mēbeles. Atlikušām mīkstām mēbelēm un matračiem bija noplēsta drāna. Bija redzams, kā tiek aizvesti saimniecības piederumi, trauki, katli, pat plīts riņķi, kā arī radioaparāti.

23.V.45.

Pārv[aldnieks] *R. Kalniņš*

1945. gada aprīļa otrā pusē sastādīju aktu par šo lietu Staļina rajona izpildu komitejas priekšsēdētājam, kas lietu nosūtīja garnizona prokuroram Sverdlova ielā Nr. 4, kur jau vienu reizi tiku nopratināts.

23.V.45.

R. Kalniņš

[164]

LKP Liepājas rajona komitejas sekretāres Z. Zariņas 1959. gada 23. jūlija ziņojums par bombardēšanas izraisītajiem meža ugunsgrēkiem

Nr. 10-s 1959. gada 23. jūlijā

Latvijas Komunistiskās partijas Liepājas rajona komiteja

Latvijas KP CK Administratīvo un tirdzniecības–finansu orgānu nodaļas vadītājam b. KACENAM J. B.

Baltijas jūrā 500 m no krasta pie Liepājas rajona Papes ciemata atrodas mācību kuģis, kuru katru dienu bombardē no gaisa. Bombardēšanu izdara vairāku kara apgabalu aviācijas vienības. Mestās bumbas daudzos gadījumos netrāpa vis mācību kuģi, bet iekrīt mežā. Līdz ar to katru dienu Papes apkārtnes mežos plosās ugunsgrēki. To dzēšanā piedalās karavīri un tiek mobilizēti arī iedzīvotāji. Dzēšanas laikā bombardēšana netiek pārtraukta un bumbas krīt dzēsēju vidū. Tādēļ vietējie iedzīvotāji atsakās piedalīties meža ugunsgrēku likvidēšanā un griežas ar sūdzībām pie rajona iestādēm.

Latvijas KP Liepājas rajona komiteja lūdz Jūs ziņot par minēto stāvokli Padomju armijas vadībai, lai tā novērš meža ugunsgrēku izcelšanos Papes apkārtnē.

Latvijas KP Liepājas rajona komitejas sekretāre *Z. Zariņa*

Atzīmes dokumentā:
b. Grom! Lūdzu sazināties ar aviācijas vienību vadību un paziņot par stāvokli.
Par rezultātiem paziņot Liepājas rajona komitejai.
J. Kacens. 3. VIII 59.

[165]

Izvilkumi no Latvijas PSR iekšlietu ministra I. Zujāna 1961. gada 11. septembra ziņojuma par militārpersonu noziegumiem

SLEPENI
Eks. Nr. 1
1961. gada 11. septembrī

Latvijas Komunistiskās partijas Centrālajai Komitejai

1961. gadā ir palielinājušies republikas teritorijā dislocēto karaspēka daļu un apakšvienību izdarīto kriminālnoziegumu un rupju sabiedriskās kārtības pārkāpumu gadījumi.

Sevišķi bieži kriminālnoziegumus un sabiedriskās kārtības pārkāpumus izdara militārpersonas Rīgā, Jelgavas, Dobeles, Liepājas, Tukuma un Alūksnes rajonā.

(..)

Naktī uz š. g. 9. augustu Rīgas pilsētā Ieroču ielas Nr. 1 kāpņu telpā karaspēka daļas Nr. 18885 karavīrs, 1938. gadā dzimušais Vladimirs Koroļovs, uzbruka pilsonei Šarovai, piekāva viņu un centās izvarot. (..)

1961. gada 18. aprīļa naktī Rīgā, Embūtes ielā, nepazīstams noziedznieks karavīra formā uzbruka 1922. gadā dzimušajai pilsonei Nadeždai Neilandei un, draudot ar nazi, mēģināja viņu izvarot. (..)

Š. g. 18. aprīlī ap plkst. 23 Užavas ielā karavīra formā ģērbies noziedznieks uzbruka pilsonei Vandai V. un, draudot ar nazi, atņēma naudu – 43 rubļus un viņu izvaroja.

Naktī uz š. g. 11. maiju apmēram 2 naktī karavīra formā ģērbies nepazīstamais mēģināja izvarot pilsoni Liepu. (..)

Līdzīgus uzbrukumus sievietēm šis pats noziedznieks izdarīja naktī uz š. g. 24. aprīli, naktī uz š. g. 26. maiju un naktī uz š. g. 29. jūniju, pie kam noziedznieks, draudot ar nazi, piekāva cietušās un mēģināja izvarot.

Milicijas darbinieku veikto pasākumu rezultātā š. g. 3. jūlijā noziedznieks, kurš bija izdarījis minētos noziegumus, tika atklāts un aizturēts. Tas bija 1938. gadā dzimušais (..), karaspēka daļas Nr. 64325 kareivis Vladimirs Kuzņecovs (..).

Š. g. 31. jūlijā no "Dinamo" stadiona noliktavas Rīgas pilsētā tika nozagti sporta velosipēdi. Par minēto zādzību aizturēti 1941. gadā dzimušais karaspēka daļas Nr. 20603 kareivis Mečeslavs Bartušēvičs un 1940. gadā dzimušais karaspēka daļas Nr. 20705 kareivis Jānis Šmerliņš.

1961. gada 13. jūlijā Dobeles rajona milicijas daļa saņēma kolhoza "Stars" brigadiera Ulmaņa ziņojumu par to, ka viņš aizturējis un sasējis kādu karavīru.

Izbraucot uz vietas, tika noskaidrots, ka kolhoza "Stars" kolhoznieki pa naktīm atstājuši pienu ūdenskrātuvē. Veselu mēnesi no šīs ūdenskrātuves karavīri pienu zaguši, par ko tika paziņots Dobeles garnizona komandantam. Ņemot vērā, ka arī pēc tam piens turpināja pazust, kolhoznieki pie ūdenskrātuves ierīkoja slēpni (..).

Naktī uz 13. jūliju kolhoznieki aizturēja un sasēja karaspēka daļas Nr. 23460 karavīru Genadiju Komisarovu, kurš mēģināja nozagt pienu (..).

Š. g. 6. augustā Dobeles rajona Augstkalnes c[iema] padomes Nespējnieku mājās karavīru grupa izvaroja garīgi slimo Terēzi E. (..). Ir noskaidrots, ka šo grupveida izvarošanu izdarījuši militārie līgumstrādnieki 1941. g. dzimušais Normurats Bulatovs, 1941. g. dzimušais Mustafakuls Baimatovs, 1939. g. dzimušais Normurats Žabarovs un [1939. g. dzimušais] Subhamali Sulfanovs (karaspēka daļa Nr. 77080).

(..)

No Dobeles rajona Augstkalnes ciemata iedzīvotājiem sistemātiski tiek saņemtas sūdzības par to, ka minētās karaspēka daļas militārie līgumstrādnieki izdara huligāniskas darbības un citus pārkāpumus, par ko ir zināms šīs karaspēka daļas pavēlniecībai, taču tā nekādus pasākumus neveic (..).

Jelgavas pilsētas milicijas daļas priekšnieks ziņoja, ka Jelgavas rajona Elejas ciema iedzīvotāji ir sašutuši par dažu Elejas ciemata rajonā dislocēto karaspēka daļu Nr. 01484 un Nr. 42186 karavīru uzvedību. Šo karaspēka daļu karavīri piedzērušies naktī staigā pa ciematu un viensētām, uzvedas nepieklājīgi, huligāniski, zog no stropiem medu, piekauj sievietes, patvaļīgi aizdzen transportu un zirgus.

Š. g. 6. jūlijā apmēram pulksten 21 četri karavīri, būdami piedzērušies, Elejas ciemata bufetē piekāva pilsoni Dambergu un mēģināja piekaut pilsoni Kokali. Kad ieradās milicijas darbinieki, karavīri, to vidū arī karaspēka daļas Nr. 42186 kareivis Viktors Seņins, centās viņus piekaut, apvainoja viņus necenzētiem vārdiem.

(..)

1961. gada 12. maijā Liepājas rajona Vaiņodes c[iema] p[adomes] Mežvidu mājās no Olgas Kučerjajevas dzīvokļa tika nozagtas drēbes un nauda.

Tika konstatēts, ka zagušas karaspēka daļas Nr. 63240 militārpersonas – 1940. g. dzimušais Nikolajs Šurgins un 1940. g. dzimušais Pjotrs Ansovs.

(..)

Naktī uz š. g. 24. jūniju karaspēka daļas Nr. 18282 militārpersona 1940. g. dzimušais VĻKJS biedrs Anatolijs Babuškins patrulēšanas laikā Ventspils rajona Ances ciemā iegāja tautas namā, kur kopā ar vietējiem iedzīvotājiem iedzēra. Apmēram 5 no rīta 25. jūnijā Babuškins iegāja Ances c[iema] p[adomes] Dzirnavu mājās, kur dzīvoja Milda Maļinovska. Viņa tajā laikā atradās kūtī. Izmantojot Maļinovskas prombūtni, Babuškins mēģināja izvarot viņas desmitgadīgo meitu.

(..)

Š. g. 25. jūnijā Bauskas rajona kolhozā "Lambarte" tika aizdzīts motocikls

"Iž-56", kurš piederēja Bauskas rajona izpildu komitejai. Naktī uz 26. jūniju milicijas darbinieki ar nozagto motociklu aizturēja divas militārpersonas. Tie bija karaspēka daļas Nr. 44697 karavīri Vladimirs Ņemcovs un Viktors Brovkovs.

Nozagto motociklu viņi bija sabojājuši.

(..)

Naktī uz 1961. gada 6. jūliju no veikala Nr. 83 Daugavpilī Tukuma ielā tika izdarīta zādzība. Noziedznieki sasita vitrīnu un no veikala nozaga preces par 497 rubļiem.

Tajā pašā naktī, mēģinot izdarīt zādzību Daugavpils veikalā Nr. 69, tika aizturēti karaspēka daļas Nr. 23450 karavīri: 1939. g. dzimušais Anatolijs Zaičenko un 1939. g. dzimušais VĻKJS biedrs Vasilijs Kuzņecovs, pie kuriem aizturēšanas laikā tika atrasta veikalā nozagta nauda. Viņi bija izdarījuši arī zādzību veikalā Nr. 83.

(..)

Ļoti daudz likuma pārkāpumu ir Alūksnes rajona teritorijā esošo karaspēka daļu Nr. 36912 un Nr. 01588 karavīru vidū.

Šo k[araspēka] daļu karavīri Alūksnē un Apē, kā arī citās apdzīvotajās vietās izturas nepiedienīgi, sistemātiski pārkāpj sabiedrisko kārtību, lamājas necenzētiem vārdiem, sarīko skandālus, uzmācas sievietēm, izdara krimināInoziegumus, no vietējiem iedzīvotājiem zog pārtikas produktus, medu, pienu, ar automašīnām no meža aizved malku, kuru pēc tam pārdod un par dabūto naudu sarīko dzeršanu.

Tā, piemēram, š. g. 21. jūnijā karavīri, draudot ar kinžalu, strādniekam Lankovskim atņēma zirgu un aizjūgu, kurš pieder mežrūpniecības saimniecībai. Viņi ar zirgu braukāja līdz tam laikam, kamēr salauza ratus.

Š. g. 17. jūnijā karavīri ar automašīnu Nr. JU-2-88-03 Laicenes mežsaimniecībā nozaga 9 kub.m malkas.

Š. g. 23. jūlija naktī no sovhoza "Alsviķi" ganībām tika nozagti 3 zirgi.

Š. g. 20. augusta naktī tika nozagts zirgs no Liepkalnu mājām (..). Izmeklēšanas rezultātā šie zirgi tika atrasti pie karaspēka daļas novietnes.

27. jūlijā no Laicenes mežsaimniecības ar armijas automašīnu ZIS-150 Nr. JU-2-87-98 tika nozagti 8,5 kub. m malkas.

Š. g. 5. augusta vakarā ar automašīnu ZIS-150 Nr. JU-2-86-70 Apes pilsētā ieradās grupa karavīru, kas, būdami piedzērušies, to vidū arī šoferis, ar šo automašīnu braukāja pa pilsētu, pārkāpa satiksmes noteikumus, kā rezultātā sadūrās ar Rīgas–Ļeņingradas autobusu un to sabojāja. Kad milicijas darbinieks mēģināja satiksmes noteikumu pārkāpēju – armijas automašīnas šoferi aizturēt, viņš un citi karavīri fiziski pretojās.

(..)

(..) Iedzīvotāji ir sašutuši par karaspēka daļu militārpersonu uzvedību.

Vēl nepietiekami audzināšanas darbs tiek veikts arī ar līgumstrādniekiem, kuri

strādā karaspēka daļās. Tikai 1961. gada pirmajā pusgadā Rīgā dažādu karaspēka daļu 35 līgumstrādnieki ir notiesāti saskaņā ar Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija 1956. gada 30. decembra dekrētu "Par atbildību par sīko huligānismu".

No 35 notiesātajiem 7 cilvēki strādā karaspēka daļā Nr. 61808, 5 cilvēki – karaspēka daļā Nr. 52245, 4 cilvēki – karaspēka daļā Nr. 29245.

Par minēto es esmu ziņojis Baltijas kara apgabala pavēlniekam ģenerālpulkvedim biedram J. Gusakovskim un lūdzis, lai viņš dod norādījumus pasākumu veikšanai, lai pārtrauktu militārpersonu kriminālnoziegumus un sabiedriskās kārtības pārkāpumus.[1]

Latvijas PSR iekšlietu ministrs *I. Zujāns*

Atzīmes dokumentā:
IeM ziņojums apspriests 1962. gada 27. janvāra Kara padomes sēdē.
Kara padomes darbā piedalījās b. A. Pelše. BKA izziņu (23.01.62. Nr. 873 s) papildinājis b. A. Pelše 30.01.62.

[1] PSRS militāristi par kriminālnoziegumiem bieži palika nesodīti. Dažkārt noziedznieki paslēpās savās karaspēka daļās un to komandieri viņus izmeklēšanas iestādēm neuzrādīja, bet citkārt Kara prokuratūra izmeklēšanu vispār neuzsāka.

9. NODAĻA

Lauksaimniecības "sociālistiskā pārveidošana"

Komunistiskās partijas ideologi uzskatīja, ka sociālismā no kapitālisma esot jāpaliek tādiem sociāliem institūtiem kā, piemēram, valstij, armijai, ģimenei, bet "buržuāziskās sabiedrības pēdējai šķirai" – indivudālajai zemniecībai, tāpat kā preču un naudas attiecībām, tirgum, esot jāizzūd.

1940.–1941. gadā lauksaimniecības kolektivizācijas ideja okupētajā Latvijā vēl netika plaši popularizēta, tomēr jau notika dažādi "sociālistiskie pārveidojumi". 1940. gada jūlijā–septembrī tika īstenota padomju agrārreforma, kuru ievadīja Latvijas PSR valdības likums par zemi. Tas noteica, ka tiek izveidots valsts zemes fonds, kurā ietilpst valsts zeme, baznīcu un klosteru zeme, kā arī lauku lielsaimniecībām piederošā zeme, kas pārsniedz 30 ha. Daudzas zemnieku saimniecības zaudēja lielas zemes platības, kā arī daļu lauksaimniecības inventāra un lopu. Tika izveidots 52 000 jaunsaimniecību ar 10 ha platības, un 23 300 sīksaimniecību saņēma zemes piegriezumus. Lai ierīkotu mašīnu un traktoru stacijas, mašīnu un zirgu iznomāšanas punktus un sovhozus jeb padomju saimniecības, Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijs 1941. gada 14. martā izdeva dekrētu par lauku saimniecību un inventāra nacionalizāciju [166]. Pamatojoties uz šo dekrētu, vairāk nekā 470 saimniecību īpašniekiem tika atņemtas ēkas, lopi, lauksaimniecības inventārs, bet paši īpašnieki tika izdzīti un atstāti bez pajumtes. Atņemtie īpašumi tika apsaimniekoti ārkārtīgi pavirši un nemākulīgi [167]. Pirmie "sociālistiskie pārveidojumi" beidzās ar pilnīgu neveiksmi.

Pēc Otrā pasaules kara "sociālistiskā pārveidošana" turpinājās vēl intensīvāk, ar vēl nežēlīgākām, postošākām metodēm. Agrārreformas turpinājumā 1944.–1945. gadā valsts zemes fondā iekļāva to saimniecību zemi, kura pārsniedza 20–30 ha, kā arī "tautas ienaidnieku" zemi; daudzām šādām saimniecībām atstāja tikai 5–8 ha zemes. Pēckara zemes reforma pārvērtās par plašu "tautas ienaidnieku" meklēšanas un sodīšanas kampaņu. Tā, piemēram, Jelgavas apriņķī par "tautas ienaidniekiem" atzina 500 saimniecību īpašniekus, Kuldīgas apriņķī – 556 īpašniekus. Līdzīga aina bija vērojama visos Latvijas apriņķos. Reizē ar zemi tika atņemti arī lopi, ēkas un lauksaimniecības inventārs.

Tomēr arī pēckara zemes reforma iecerētos rezultātus nedeva: sodot "tautas ienaidniekus" un citus "šķiriski naidīgus elementus" ar zemes atņemšanu un saimniecību izputināšanu, Latvijas lauksaimniecība tika izpostīta un sagrauta (it īpaši smagi cieta lopkopība).

Lai pilnīgi iznīcinātu ekonomiski spēcīgākās saimniecības, Latvijas PSR Ministru Padome, pakļaujoties PSRS centrālo iestāžu spiedienam, 1947. gada augustā noteica īpašas "kulaku" saimniecību pazīmes, sastādīja "kulaku" saimniecību sarakstus (kuros iekļāva apmēram 10 000 zemnieku saimniecību) un aplika šīs saimniecības ar milzīgiem, praktiski nesamaksājamiem nodokļiem [170]. Nodokļu parādniekus vajāja gan ar tiesas starpniecību, gan atņemot viņiem lopus, lauksaimniecības inventāru, kā arī citu īpašumu. Tā, piemēram, 1948. gadā "kulaku" saimniecībām tika atņemti 13 403 zirgi, 363 buļļi, 23 651 govs, 18 386 aitas un kazas un 6864 cūkas. Pēc tiesas lēmuma vēl vajadzēja atņemt 644 zirgus, 998 govis un 1560 citu lopu. 1948. gadā no "kulaku" saimniecībām bija paredzēts piedzīt lauksaimniecības nodokli par 135 miljoniem 222,3 tūkstošiem rubļu. Tomēr dažādos veidos izputinātās saimniecības spēja samaksāt tikai 53 miljonus 10 tūkstošus rubļu, atlikušo summu nesedza arī aprakstītais īpašums un ēkas.

Ārkārtīgi smags slogs Latvijas zemniecībai bija PSRS centrālo iestāžu noteikto lauksaimniecības produktu sagādes plānu izpilde. Lai to panāktu, par galveno metodi tāpat tika izmantota rupja administrēšana un parādnieku sodīšana [168, 169].

Okupācijas režīma īstenotā nodokļu un sagādes politika bija vērsta uz to, lai sagrautu turīgākās zemnieku saimniecības, tradicionālo Latvijas lauku viensētu sistēmu, atņemtu trūcīgākām saimniecībām iespēju nākotnē kļūt par turīgu saimniecību īpašniekiem un uzspiestu lauksaimniecības kolektivizācijas ideju.

Pēc Otrā pasaules kara pirmie kolhozi Latvijā tika nodibināti 1946. gada beigās, bet par kolektivizācijas sākumu kļuva 1947. gads, kad VK(b)P CK pieņēma lēmumu "Par kolhozu organizēšanu Latvijas PSR". Dibinot kolhozus, komunistu partijas darbinieki un padomju aktīvisti vērīgi sekoja, lai tajos neiekļūtu "kulaki" un "buržuāziskie nacionālisti" (viņus bija paredzēts deportēt), kā arī aicināja nesaudzīgi cīnīties ar "kolhozu iekārtas pretiniekiem". Tos "kulakus" (jeb t. s. budžus), kuru zeme ietiecās kolhozu teritorijā, ar Latvijas PSR Ministru Padomes lēmumu pārvietoja uz citu vietu [171, 172]. Tā bija sava veida "minideportācija".

Par Latvijas lauksaimniecības kolektivizācijas kulmināciju kļuva 1949. gada pavasaris, kad pēc 25. marta lielās deportācijas zemnieki, baidoties no jaunām soda akcijām, dažu dienu laikā sabēga kolhozos [173, 174].

Komunistiskās partijas funkcionāri un padomju aktīvisti, ar administratīvām, represīvām metodēm organizējot t. s. vienlaidu kolektivizāciju, pilnīgi "aizmirsa" agrāk pašu sludinātos brīvprātības principus, stājoties kolhozā, kā arī solījumus par "zemes nodošanu mūžīgā lietošanā" agrārreformas laikā.

Jau 40. gadu vidū, glābdamies no lielajiem, nesamaksājamiem nodokļiem un baidoties no iekļaušanas "kulaku" kategorijā, daudzi zemnieki par labāku uzskatīja no laukiem aiziet. Vēl plašāk šis process norisa kolektivizācijas laikā, kad daudzi lauku iedzīvotāji, bēgot no dzimtbūtnieciskās kārtības un nabadzības kolhozos,

pārcēlās uz dzīvi Rīgā vai citās pilsētās [175, 176, 177]. Kopš 1953. gada laukos tika radītas sava veida klaušas – katru gadu uz turieni pavasara un rudens lauku darbos nosūtīja skolēnus un studentus [178]. Aizsākās arī ciematu veidošana, lai dažu gadu laikā panāktu, ka latviešu zemnieki dzīvotu pēc Krievijas parauga veidotās sādžās [179].

Ar kolektivizāciju aizsākās zemnieku atsvešināšana no zemes. Zemnieks – kolhoznieks, neieinteresēts saražotā produkta sadalē, no savas zemes saimnieka pārvērtās par komandu pildītāju. Kolektivizācijas uzspiešana, pastāvot bezperspektīvai alternatīvai – vai nu iestāšanās kolhozā, vai izsūtīšana uz Sibīriju, zemniekos radīja dziļu pesimismu un vienaldzību.

Obligātās administratīvi noteiktās sagādes normas (nodevas) kolhozniekiem bija visai lielas, un bieži kolektīvās saimniecības nemaz nebija spējīgas tās pildīt. Līdzīgs stāvoklis bija ar iepirkumiem pēc kontraktiem. Šāda samaksa (par obligātām piegādēm un iepirkumiem) ne tikai mazināja materiālo ieinteresētību, bet arī ļoti ierobežoja darbaspēka materiālo atražošanu. Šajā laikā darbaspēka atražošanā zināma loma bija palīgsaimniecībai – piemājas zemei, taču rajonu un kolhozu vadītāji šādu palīgsaimniecību pastāvēšanu neatbalstīja. Cilvēku darbaspēka trūkuma radītās problēmas pastiprināja vāji attīstītā materiāli tehniskā bāze un neprasmīga tehnikas izmantošana.

Lauksaimniecības "sociālistiskās pārveidošanas" sākotnējie rezultāti bija ļoti bēdīgi. To bija spiests atzīt gan LKP CK pirmais sekretārs J. Kalnbērziņš [180], gan bijušais lauksaimniecības ministrs J. Vanags [181], un, kaut arī vēlākos gados daži kolhozi kļuva par visai spēcīgām saimniecībām, vāju, nerentablu saimniecību Latvijas laukos bija nesalīdzināmi vairāk. Kopumā kolektivizētās lauksaimniecības attīstības līmenis bija par zemu, lai apmierinātu kā rūpniecības, tā arī iedzīvotāju vajadzības: visā komunistiskās okupācijas laikā būtiska nozīme lauksaimniecības produktu ražošanā bija iedzīvotāju personiskajām palīgsaimniecībām [182].

[166–167] "Sociālistiskie pārveidojumi" un to rezultāti 1941. gadā

[166]

Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija 1941. gada 14. marta dekrēts par saimniecību un inventāra nacionalizāciju

Rīgā 1941. gada 14. martā

LATVIJAS PSR AUGSTĀKĀS PADOMES PREZIDIJA
DEKRĒTS
Par rūpniecisko un ekspluatatorisko lauksaimniecību ieskaitīšanu valsts zemes fondā un to inventāra nacionalizāciju

Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijs n o l e m j:

1. Ieskaitīt valsts zemes fondā rūpnieciskas un ekspluatatoriskas lauksaimniecības ar ēkām un nacionalizēt visu to dzīvo un nedzīvo inventāru, transporta līdzekļus un citas saimniecības mantas.

2. Uzdot Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomei apstiprināt lauksaimniecību sarakstu saskaņā ar šī dekrēta 1. pantu.

3. Pakļaut šī dekrēta 1. pantā minētās lauksaimniecības Latvijas PSR Zemkopības tautas komisariātam un uzdot Latvijas PSR Zemkopības tautas komisariātam ierīkot tanīs zirgu–mašīnu iznomāšanas punktus.

(Prof. Dr. A. Kirhenšteins)
Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājs

(P. Blaus)
Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija sekretārs

[167]
Latvijas PSR Augstākās Padomes deputāta P. Rizgas ziņojums par stāvokli laukos

Noraksts
[1941. gada pavasarī]

AP deputāta Rizgas ziņojums (mutisks)

(..)

Lauksaimniekos liels nemiers ar šķūtīm. Divas nedēļas atpakaļ pieprasīti 200 zirgi šķūtīm uz Ezeri, kur ceļ aerodromu. Bija jābrauc uz 10 dienām. Sūdzas, ka pat dzimtsbūtības laikos neesot ilgāk par 7 dienām aizsaukti no mājām. Pie tam aizrāda, ka aerodroma celšanas darbos trūkstot jebkādas organizācijas. Plkst. 9 rītā ieradušies grants vedēji, bet tikai plkst. 15 parādīts, kur granti jāizber. Lielāko daļu laika tur nostāvot dīkā. Tagad atkal pieprasīti 50 zirgi uz 6 dienām, kas stipri traucēs sējas darbu izvešanu.

Vecauces Aņģos iekārtots zirgu–mašīnu koplietošanas punkts. Saimniecībai ap 60 ha zemes, 20 zirgi, 3 govis. Nav zināms, kā to racionāli apsaimniekos, par to neviens nedomā. Puse no modernās govju kūts iekārtas iznīcināta, tur sasisti no nomalēm[1] steliņi[2] zirgiem, zirgi, piesieti virves cilpā, guļ neapkopti uz mēsliem. Vadītājs nav sastopams.

Bij. pagasta rakstveža Baršuka 30 ha saimniecību līdz šim apstrādājis rentnieks, kas labprāt vēlējies to arī turpmāk apstrādāt. Tam iedalīti citur 10 ha, bet māja tagad stāv galīgi tukša un zeme neapstrādāta. Nav arī paredzams, ka to apstrādās.

Aucē galvenais nedēļas tirgus ir svētdienās. Zemnieki sūdzas, ka viņi nevar dabūt neko nopirkt, jo kooperatīvs, izņemot pārtikas nodaļu, slēgts.

Tai pašā dienā piedalījos lauksaimnieku sapulcē Lielauces pagastā. Arī te sapulce sākās ar lielu nokavēšanos, gaidot izp[ildu] kom[itejas] priekšsēdētāju, kurš ieradās piedzēries.

Lielauces Lozberģos arī iekārtots mašīnu–zirgu koplietošanas punkts ar 20 zirgiem. Derīgs darbam tikai viens arkls. Divus zirgus atradām piesietus šķūnī līdz ceļiem šķidros mālos, barība nomesta zemē. Zirgi noberztiem pleciem, zirglietas nav pielaikotas un netiek numurētas. Vietējais veterinārārsts Skubiņš saka, ka pie tik nevīžīgas apiešanās zirgi pēc mēneša vairs nebūs darbam derīgi.

Vadītājs punktā nav sastopams, nekāds darbs netiek veikts.

Šinīs izbraucienos man bija līdzi Jelgavas apr. LK(b)P komitejas pārstāvis, kurš ziņos par visu redzēto arī apriņķa izpildu komitejai.

Deputāts (P. Rizga)

---

[1] Nomales (nomaļi) – garenvirzienā zāģēta kokmateriāla malējie atgriezumi.
[2] Steliņi (steliņģi) – zirgiem paredzēti nodalījumi stallī.

[168]
PSRS Sagādes tautas komisariāta pilnvarotā Latvijas PSR J. Barjajeva 1945. gada 5. maija pavēle par represiju pastiprināšanu lauksaimniecības produktu sagādē

Rīga 1945. gada 5. maijā

PSRS Sagādes tautas komisariāta pilnvarotā
Latvijas PSR
PAVĒLE Nr. 491

Sagādes tautas komisariāta republikāniskās pārvaldes rīcībā esošās ziņas liecina, ka, neraugoties uz Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes lēmumu un maniem vairākkārtējiem norādījumiem par lauksaimniecības produktu obligāto piegāžu 1944. gada parādu piedziņu, Sagādes tautas komisariāta apriņķu pilnvarotie un viņu aģenti pēc būtības ar šiem jautājumiem nenodarbojas, atstāj tos pilnīgā pašplūsmā, un parādnieki turpina nesodīti nepildīt savas saistības valstij.

Tā, piemēram, Jelgavas apriņķī no 41 760 saimniecībām, kuras 1944. gadā bija iesaistītas lauksaimniecības produktu piegādē valstij, savu saistību izpildi vispār neuzsāka: labības piegādē – 611 saimniecību, kartupeļu – 636, gaļas – 167, piena – 303 un vilnas – 190 saimniecību. Pie tam vairāk nekā 1500 saimniecību visos produktu veidos, bet 1839 saimniecības piena piegādē savas saistības izpildīja tikai daļēji.

Esot šādam milzīgam parādnieku skaitam, neakurātajiem piegādātājiem ir izsniegti tikai 10 brīdinājumi par labību un 40 brīdinājumi par kartupeļiem un piena piegādēm.

Cēsu apriņķī, kurā piena piegādes parāds ir 1 miljons 207 tūkstoši litru, [no piegādātājiem] ir piedzīti tikai 218,2 tūkstoši litru jeb 18%, Rēzeknes apriņķī – no 994 tūkstošiem litru ir piedzīti tikai 33,3 tūkstoši litru jeb 3,3%, Daugavpils apriņķī – no 825 tūkstošiem litru – 51,2 tūkstoši litru jeb 6,2%, Ilūkstes apriņķī – no 493 tūkstošiem litru – tikai 5,7 tūkstoši litru jeb 1,1%. Labāks stāvoklis nav arī citu lauksaimniecības produktu piegādē.

Tāds stāvoklis vispirms ir izskaidrojams ar to, ka Sagādes tautas komisariāta apriņķu pilnvarotie izturas iecietīgi pret parādniekiem, neizmanto pret viņiem likumā noteiktos ietekmēšanas līdzekļus, bet tajos gadījumos, kad šie līdzekļi tiek lietoti, tiesu orgānu lēmumi netiek izpildīti, kas ne tikai vājina nodokļu disciplīnu, bet diskreditē arī padomju tiesu. Tā, piemēram, Rēzeknes apriņķī no 116 000 rubļiem soda

naudas, ko uzlikušas tiesas, ir piedzīti tikai 7000 rubļu, Valkas apriņķī no soda naudas 142 365 rubļiem ir piedzīti 4000 rubļu, Daugavpils apriņķī – no 160 000 rubļiem – 20 000, Jelgavas [apriņķī] – no 678 300 rubļiem – 84 000, Ilūkstes [apriņķī] – no 60 000 rubļiem ir piedzīti 15 500 rubļu.

Lielākajā daļā apriņķu (Jelgavas, Rēzeknes, Daugavpils, Ilūkstes, Valmieras u. c.) brīdinājumu izsniegšana parasti notiek bez vienlaicīgas parādnieku mantas aprakstīšanas, ar ko tiek pārkāpts PSRS TKP apstiprinātās instrukcijas par PSRS TKP 1942. gada 24. novembra lēmuma piemērošanu 3. punkts.

Lai pilnīgi piedzītu 1944. gada lauksaimniecības produktu obligāto piegāžu parādus, kā arī ņemot vērā, ka iecietīga izturēšanās pret parādniekiem ietekmē arī šā gada sagādes plāna izpildi, visiem Sagādes tautas komisariāta apriņķu pilnvarotajiem p a v ē l u:

1. Maija mēnesī veikt visu to saimniecību pārbaudi, kurām ir 1944. gada lauksaimniecības produktu piegāžu saistību parādi, apvienojot šo pārbaudi kā ar parādu nekavējošu piedzīšanu, tā arī ar sagādes pastiprināšanu uz 1945. gada saistību rēķina.

2. Tām saimniecībām, kuras izvairās no parādu nokārtošanas, nekavējoties izsniegt brīdinājumus ar obligātu, vienlaicīgu mantas aprakstīšanu, kā tas ir paredzēts 1942. gada 24. novembra lēmumā.

3. Noteikt stingru kontroli pār lietu savlaicīgu nosūtīšanu uz tiesām par saimniecībām, kuras pēc 10 dienu brīdinājuma termiņa izbeigšanās parādus nav nokārtojušas, par to, lai tiesas šīs lietas izskatītu noteiktajā 5 dienu termiņā un lai tiesu orgānu lēmumus savlaicīgi izpildītu kā pašu aparāts, tā arī Finansu tautas komisariāta orgāni.

4. Vispārējās pārbaudes rezultātus man iesniegt līdz š. g. 15. jūnijam pēc formas, kādu uzskaites un atskaites daļa izsniegs Sagādes tautas komisariāta pilnvarotajiem.

5. Brīdināt Sagādes tautas komisariāta pilnvarotos par to, ka, ja viņi tuvākajā dekādē nepanāks nopietnus uzlabojumus 1944. gada parādu piedziņā un nepastiprinās lauksaimniecības produktu sagādes tempus uz 1945. gada rēķina, viņiem tiks piemērots sods un par viņu bezdarbību tiks paziņots [sagādes] tautas komisāram.

(..)

PSRS Sagādes tautas komisariāta
pilnvarotais Latvijas PSR
J. Barjajevs

[169]

Izvilkums no Latvijas PSR prokurora A. Mišutina 1946. gada 5. septembra izziņas par piena sagādes parādnieku sodīšanu

SLEPENI

Nr. 6-1876-s 1946. gada 5. septembrī

PSRS Prokuratūra
Latvijas PS Republikas prokurors

Latvijas K(b)P CK sekretāram
b. KALNBĒRZIŅAM

Izziņa
par Latvijas PSR Prokuratūras darbu, uzraugot likumu un valdības lēmumu izpildi par piena sagādi laikposmā no 1946. gada 20. jūnija līdz 10. augustam
(17 apriņķos)

Laikposmā no 1946. gada 20. jūnija līdz 10. augustam Latvijas PSR Prokuratūras orgāni ir ierosinājuši un tautas tiesas ir izskatījušas 77 krimināllietas pret tiem, kuri ļaunprātīgi izvairās no saistību izpildes piena sagādē, kuri slēpj lopus no aplikšanas [ar nodokļiem].

(..)

77 krimināllietās pie atbildības ir saukti 77 cilvēki, kuriem piemēroti šādi soda mēri:

brīvības atņemšana		– 53 cilvēkiem
labošanas darbi		– 3 –"–
nosacīts sods		– 8 –"–
tiesas attaisnojušas		– 6 cilvēkus
piespriesta soda nauda		– 7 cilvēkiem
	[Kopā]:	– 77 cilvēki

(..)

Latvijas PSR prokurors
justīcijas 2. klases valsts padomnieks
Mišutins

[170]

Izvilkumi no Latvijas PSR Ministru Padomes pilnvarotā J. Dimaņa 1948. gada 5. oktobra informācijas LK(b)P CK sekretāram I. Ļebedevam par nodokļu piedzīšanu no "kulaku" saimniecībām

1948. gada 5. oktobrī

Latvijas K(b)P CK sekretāram
b. I. ĻEBEDEVAM

Ministru Padomes uzdevumā es šajās dienās apmeklēju Valkas apriņķi, kurš ļoti atpaliek lauksaimniecības nodokļa ievākšanā, it īpaši kulaku saimniecību grupā. Šai grupai nodoklis ir noteikts 9 miljonu rubļu apmērā. Ja tam vēl pieskaita pagājušā gada parādu – 1,5 milj[onus] rubļu, tad kopējā summa sasniedz 10,5 milj[onus] rubļu. Par nodokļa nenomaksāšanu pirmajā termiņā ir aprakstītas apmēram 300 kulaku saimniecības – pa 20, 30 un pat 57 (Trikātas pagastā) katrā pagastā. Visu šo aprakstīto saimniecību vērtība (..) ir 3,5 miljoni rubļu.

(..)

Aprēķinot ienākumu no kulaku saimniecībām, tas tiek palielināts par 50,75 un 100%, t. i., tiek uzskatīts, ka kulaku aramzemes hektārs dod divas reizes lielāku ražu, ka kulaka govs – divas reizes vairāk piena, ka kulaka cūka dod divas reizes vairāk gaļas utt. Apmēram 65% no brīvi noteiktā ievākuma tiek paņemti kā nodoklis.

(..)

Līdz šim tika uzskatīts, ka nodokļu politika ir iedarbīgs līdzeklis kolektivizācijas stimulēšanai, līdzeklis kulaku **ierobežošanai,** atsevišķas kulaku daļas **izstumšanai.**

Cik man zināms, kā tiešs kulaku kā šķiras likvidācijas līdzeklis nodokļu politika nevienā padomju republikā nav lietota.

Kas tad mums īstenībā ir sanācis?

1. Uzlikuši kulakam nodokli, kurš ir ievērojami lielāks par viņa ienākumiem un visas mantas vērtību, mēs republikā esam mākslīgi radījuši nodokļu parādu.

2. Mēs esam sajaukuši, sarežģījuši jautājumu par to, kā juridiski noformēt parādu piedziņu no kulaku grupas, t. i., kā juridiski noformēt šīs grupas likvidēšanu.

Valkas apriņķī finansu darbinieki pieprasa 200 cilvēkus saukt pie kriminālatbildības un 100 pie civilatbildības. Prokuratūra grib katrā pagastā noorganizēt pa vienai "paraugprāvai". Vajadzētu izlemt, vai ir politiski pareizi vairākus desmitus cilvēku katrā pagastā publiski tiesāt kriminālā vai civilā kārtā, ja katram ir labi zināms, ka mantas, ar ko samaksāt nodokli, apsūdzētajam nav un, ja arī tāda manta būtu, apsūdzētajam nav tiesību to pārdot, lai norēķinātos ar valsti. (..)

(..)

4. Mēs faktiski esam uzsākuši kulaku grupas likvidēšanu, neradot priekšnoteikumus, lai kulaku [saimniecību] ražošanu nomainītu ar kolhoziem. Kolhozi daudzos apriņķos nevarēs izvietot kulaku lopus, nerunājot nemaz par kulaku zemes apstrādi.

Lūk, kādi nopietni jautājumi mums ir palikuši neizlemti tādēļ, ka finansu orgāni visus mūs ir nostādījuši notikuša fakta priekšā, savā ikdienas darbā veicot kārtējo parādu piedziņu un tādējādi uzsākot kulaku likvidāciju.

(..)

J. Dīmanis

[171]
Latvijas PSR Ministru Padomes lēmuma projekts par "kulaku" saimniecību pārvietošanas lietu izlemšanas kārtību

Projekts
Rīgā 1949. gada 17. februārī

Latvijas PSR Ministru Padome
LĒMUMS Nr. 164
Par budžu saimniecību pārvietošanas lietu izlemšanas kārtību

Latvijas PSR Ministru Padome n o l e m j:

1. Piešķirt apriņķu Darbaļaužu deputātu padomju izpildu komitejām tiesības galīgi izlemt jautājumus, kas saistīti ar budžu saimniecību pārvietošanu no kolhozu un padomju saimniecību teritorijas.

2. Uzlikt par pienākumu apriņķu Darbaļaužu deputātu padomju izpildu komitejām:

a) pārvietot tikai tās budžu saimniecības, kuru lietošanā esošās zemes veido ķīli starp kolhozu vai padomju saimniecību zemēm;

b) piešķirt pārvietotajām budžu saimniecībām zemi un nepieciešamās ēkas citā vietā.

Latvijas PSR Ministru Padomes
priekšsēdētājs (V. Lācis)

Latvijas PSR Ministru Padomes
lietu pārvaldnieks (I. Bastins)

[172]

Latvijas PSR Ministru Padomes 1949. gada 18. februāra lēmums par zemnieku saimniecību pārvietošanu

Rīgā 1949. gada 18. februārī

LATVIJAS PSR MINISTRU PADOME

LĒMUMS Nr. 166

Par Jelgavas apriņķa Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas 1948. gada 16. septembra lēmuma Nr. 1236 p.p.1, 2 un 3 apstiprināšanu

Latvijas PSR Ministru Padome n o l e m j:

1. Apstiprināt Jelgavas apriņķa Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas 1949. gada 16. septembra lēmuma Nr. 1236 1., 2. un 3. punktu:

a) pārvietot budzi Valdemāru Āronu no Zaļenieku pagasta Ošiņu mājas, bet Ošiņu saimniecību ar 29,8 ha zemes nodot Zaļenieku Kolhozu vadošo kadru skolai;

b) zemnieka Jāņa Alkšņa lietošanā atstāt 14,0 ha Aptieku mājas zemes, bet Aptieku ēkas līdz ar 1,0 ha zemes nodot Zaļenieku Kolhozu vadošo kadru skolai;

c) Zaļenieku sakaru kantora zemes starpgabalu[1] 1,0 ha platībā nodot Zaļenieku Kolhozu kadru skolai.

2. Uzlikt par pienākumu Zaļenieku Kolhozu vadošo kadru skolas direktoram uz nomas līguma pamata atstāt pils. J. Alkšņa lietošanā viņa aizņemtās dzīvojamās telpas Aptieku mājās.

3. Uzlikt par pienākumu Jelgavas apriņķa Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejai iznomāt Ošiņu ēku Zaļenieku Kolhozu vadošo kadru skolai.

Latvijas PSR Ministru Padomes
priekšsēdētājs *V. Lācis*

Latvijas PSR Ministru Padomes
lietu pārvaldnieks *I. Bastins*

---

[1] Starpgabals (streijgabals) – zemesgabals, kas atrodas ārpus pamatgabala robežām.

[173]
Izvilkums no LK(b)P CK pirmā sekretāra J. Kalnbērziņa runas partijas pagastu komiteju sekretāru, pagastu partorgu un partijas lauku pirmorganizāciju sekretāru 1949. gada 7. aprīļa sanāksmē par kolektivizācijas gaitu

1949. gada 7. aprīlī

(..)

Pateicoties nesen Padomju Latvijā paveiktajai operācijai[1], kas pamatos tika īstenota pareizi, kā arī lielajam paveiktajam politiskajam darbam, pirmo reizi vēsturē trūcīgā un vidējā zemniecība pilnīgi brīvi izsaka savu vēlēšanos, savas apslēptās vēlmes nekavējoties apvienoties kolhozos, iet pa biedra Staļina norādīto ceļu.

Šodien mums ir 3500 kolhozu, kuros apvienojušies 60% visu Latvijas zemnieku saimniecību, vēl vairāk ir apvienoti lopi, aramzeme utt.

Daudzi pagastu partijas un padomju darbinieki saprot lielās pārmaiņas, kādas notiek republikā un mūsu pagastos, taču to nav sapratuši visi padomju darbinieki. Ir vēl tādi darbinieki, kuri stāv malā no šiem lielajiem uzdevumiem.

Kā savādāk lai izskaidro to, ka vēl līdz šim laukos ir tādi pagasti, kur nav neviena kolhoza vai ir 1–2 kolhozi? Raksturīgs piemērs tam ir Lauksaimniecības daļas priekšn[ieka] uzstāšanās, kurš izteica, ka to esot par agru darīt, [ka] vajagot lēnāk, apspriežot, vēl neesot zināms, kas no tā iznāks utt. Tas liecina, ka partijas pagastu darbinieki vēl dzīvo pa vecam, kā dzīvoja 1945.–1946. gadā, koķetē ar individuālajām zemnieku saimniecībām un uzskata, ka kolektivizācija kā viesulis pārvelsies pāri Latvijai un ka tas vēl nav zināms, vai tā dažus pagastus aizskars vai ne. Man gribētos, lai šajā sanāksmē šādi nepareizi uzskati tiktu pārvarēti. Un laiks ir saprast, ka lauksaimniecības lielā pārkārtošana ir tikpat neizbēgama kā padomju varas pastāvēšana, cik neizbēgama bija Oktobra revolūcija utt. *(Vētraini aplausi.)*

Ir jāsaka tieši un atklāti, ka tādi partijas darbinieki mūsu laukos, kuri konkrētā pagastā ir nostrādājuši 2–3 gadus un nav varējuši noorganizēt nevienu kolhozu, ir veltīgi strādājuši. Es gribu teikt, ka nav sliktu pagastu, apriņķu un zemnieku, bet ir slikti apriņķu un pagastu partijas darbinieki. Kolhozu skaits aug, un visa zemniecība ir cēlusies, lai strādātu pa jaunam, atbilstoši padomju normām, un komunistiem nav tiesību šo kustību novilcināt, bet viņiem ir jāatrodas priekšgalā un jānovāc no ceļa viss, kas šai kustībai traucē, jāsalauž kulaku pretošanās un līdz galam jāatrisina jautājums par kulakiem.

---

[1] Domāta 1949. gada 25. marta deportācija.

(..)

Nedrīkst aizmirst, ka, neraugoties uz paveikto operāciju, šķiras ienaidnieks mūsu republikā nav likvidēts. Biedrs no Siguldas apriņķa[1] sacīja, ka, ja mums būtu uzdots veikt šo operāciju, tad būtu izdarījuši tā, lai Latvijā nepaliktu neviena ienaidnieka. Tas ir nepareizi. To nevar izdarīt ne partijas CK, ne partijas apriņķa organizācija. Nevar uzreiz izdarīt tā, lai nekas no vecā nepaliktu, ka būtu tikai jaunais. Tā ir tikai ilūzija. Tas nekad nav bijis, un tādu iespēju nebija ne Maskavā, ne Ļeņingradā, un arī Latvijā nav iespējas tikai ar vienu operāciju likvidēt visus šķiras ienaidniekus. Ir jāpaaugstina cilvēku politiskā apziņa. Un, ja visi kolhoznieki, padomju un partijas darbinieki, visi mūsu deputāti būs modri un nedos ienaidniekam iespēju sēdēt tur, kur tas nedrīkst sēdēt, ja laikā viņu atmaskos, tad ar šo lietu mēs tiksim galā. Un es domāju, ka pret mūsu zemes ienaidniekiem ir jāieaudzina noteikts naids, jo daudzi taču raudāja utt.[2], tas nozīmē, ka naida ir par maz (..).

---

[1] Tā tekstā. Jābūt: Siguldas pagasta.

[2] Runa ir par cilvēkiem, kas redzēja 1949. gada 25. marta deportācijas norisi.

[174]

Izvilkums no LK(b)P CK sekretāra P. Ļitvinova runas partijas pagastu komiteju sekretāru, pagastu partorgu un partijas lauku pirmorganizāciju sekretāru 1949. gada 7. aprīļa sanāksmē par kolektivizācijas gaitu

1949. gada 7. aprīlī

(..)

Ja divos mēnešos, no 25. janvāra, no [LK(b)P] X kongresa, līdz 25. martam, bija noorganizēti 570 kolhozi un kolhozos iestājās 11 000 saimniecību, tad 11 dienās, no 26. marta līdz 6. aprīlim, republikā ir nodibināti 1740 jauni kolhozi. Šajā laikā kolhozos iestājās apmēram 84 tūkstoši saimniecību. Kolektivizācijas procenti republikā kopumā palielinājās no 10% līdz 56%. Līdz 5. aprīlim no 510 pagastiem kolhozos iestājās visi 284 pagastu zemnieki.

(..)

[175]

Latvijas PSR iekšlietu ministra vietnieka A. Košeļeva 1949. gada 25. jūnija ziņojums par lauku iedzīvotāju pārcelšanos uz dzīvi Rīgā un citās pilsētās

SLEPENI

Nr. 7/6-738-s

Rīgā 1949. gada 25. jūnijā

Latvijas PSR Iekšlietu ministrija
Milicijas pārvalde

Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājam
b. V. LĀCIM

Latvijas PSR Iekšlietu ministrijas Milicijas pārvalde ir konstatējusi, ka 1949. gada pirmajā pusgadā no Latvijas PSR laukiem, it īpaši no Ludzas, Rēzeknes, Tukuma, Jelgavas, Kuldīgas un Daugavpils apriņķa, Rīgas pilsētā katru dienu ierodas 60–70 cilvēku, to skaitā arī kvalificētas personas (rēķinveži un citi), pēc kurām arī lauksaimniecībai ir nepieciešamība. Līdzīgs stāvoklis ir arī dažās citās pilsētās (Liepāja, Daugavpils).

Milicijas pārvalde ir arī konstatējusi, ka vietējās pagastu un ciemu Darbaļaužu deputātu padomes šīm personām netraucēti izsniedz izziņas, [kas apliecina] ka viņas ar lauksaimniecību nav saistītas.

Nodrošinājušās ar šādām izziņām, šīs personas piepilda pilsētas, kur daži iestāžu un uzņēmumu vadītāji, neraugoties uz iespējām viņiem nepieciešamos darbiniekus izraudzīties uz vietas, lūdz milicijas orgāniem šīs personas, kuras ieradušās no laukiem, pierakstīt vai arī cenšas tās pieņemt bez pieraksta.

Iepriekš minēto ziņoju Jūsu rīcībai.

Latvijas PSR iekšlietu ministra vietnieks
3. ranga milicijas komisārs
Košeļevs

Atzīmes dokumentā:
Iepazīstināt Ministru Padomes Biroja locekļus.
Biedram Audriņam dot slēdzienu: kādus likumiskus pasākumus šajā gadījumā var veikt.
V. Lācis. 27./VI. 49.

[176]

Izvilkums no LK(b)P CK sekretāra J. Kalnbērziņa runas Rīgas apgabala kolhozu priekšsēdētāju 1950. gada 16. oktobra apspriedē par darba disciplīnu kolhozos

1950. gada 16. oktobrī

(..)

Šajā lietā jāieved kārtība. Ja kāds grib atstāt kolhozu bez valdes atļaujas, viņš to nevar darīt, bet, ja viņš aiziet, viņš uzskatāms kā dezertieris, kuru nevar pieņemt arī citā darbavietā. (..)

[177]

Latvijas PSR Ministru Padomes Lietu pārvaldes lauksaimniecības grupas priekšnieka V. Kubrakova izziņa par kolhoznieku patvarīgu aiziešanu no kolhoziem

1954. gada 8. jūnijā

Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietniekam
biedram M. PLŪDONIM

Izziņa

Pēdējā laikā kļuvuši biežāki kolhoznieku patvarīgas aiziešanas gadījumi no kolhoziem, bieži kolhoznieki aiziet no kolhoziem bez pietiekama pamata, kolhozu valžu un ciema padomju nolaidības dēļ, tiek falsificēti dokumenti par tiesībām izrakstīties no laukiem utt.

Lauksaimniecības grupa uzskata par nepieciešamu dot norādījumu rajonu izpildu komitejām, lai tās paziņotu ciemu padomēm un kolhozu valdēm, kā arī milicijas orgāniem, kas pārzina pilsoņu pierakstīšanos un izrakstīšanos, ka, izrakstot kolhoznieku, bez kopsapulces lēmuma par atļaušanu aiziet un ciema padomes izziņas šos dokumentus ir nepieciešams vīzēt rajona izpildu komitejai, ka kategoriski aizliegts izrakstīt kolhozniekus bez kolhoznieku kopsapulces piekrišanas, kuru ir atbalstījusi rajona izpildu komiteja, un ka jāpastiprina aizliegums pieņemt darbā patvaļīgi aizgājušos kolhozniekus.

Lauksaimniecības grupas priekšnieks
V. Kubrakovs

Atzīmes dokumentā:
b. Kubrakovam. Rajonos ir visi likumi, un izdot jaunus nav vajadzīgs.
9. VI. Plūdonis

[178]
Izvilkums no Latvijas PSR Ministru Padomes 1953. gada 24. septembra lēmuma par skolēnu un studentu iesaistīšanu ražas novākšanas darbos

Rīgā 1953. gada 24. septembrī

LATVIJAS PSR MINISTRU PADOME
LĒMUMS Nr. 976
Par vidusskolu, tehnikumu, arodskolu skolēnu un augstāko mācību iestāžu studentu iesaistīšanu lauksaimniecības kultūru 1953. gada ražas novākšanas darbos

Saskaņā ar PSRS Ministru Padomes 1953. gada 19. septembra lēmumu Nr. 2459 un ņemot vērā atpalicību lauksaimniecības kultūru novākšanā, kā arī ražas lielu zaudējumu iespējamību, Latvijas PSR Ministru Padome n o l e m j:

1. Iesaistīt uz divām nedēļām ražas novākšanas darbos pilsētu un lauku apvidu vidusskolu 8., 9., 10. un 11. klašu skolēnus kopā ar skolotājiem, kā arī visu augstāko mācību iestāžu studentus, tehnikumu un arodskolu audzēkņus; nosūtīt uz rajoniem no Rīgas 20 400 cilvēkus, Liepājas – 1800, Daugavpils – 2000, Jelgavas – 1300, Ventspils – 800 un Rēzeknes – 800 saskaņā ar pielikumu.[1]

2. Uzlikt par pienākumu Latvijas PSR Lauksaimniecības un sagādes ministrijai (b. Ņikonovam), Latvijas PSR Izglītības ministrijai (b. Samsonam), Latvijas PSR Kultūras ministrijai (b. Ostrovam), augstāko mācību iestāžu, tehnikumu, vidusskolu un arodskolu direktoriem, pilsētu un rajonu izpildu komiteju priekšsēdētājiem rūpēties par organizētu iesaistīto skolēnu un studentu nogādāšanu ražas novākšanas darbos, ņemot vērā veselības stāvokli, nodrošinātību ar nepieciešamo apģērbu un apaviem.

Šim nolūkam ne vēlāk par 1953. gada 24. septembri rajonu izpildu komitejām nosūtīt uz attiecīgām pilsētu izpildu komitejām atbildīgo pārstāvi ar lietošanas kārtībā esošu transportu un vajadzīgiem naudas līdzekļiem savlaicīgai un drošai iesaistīto cilvēku nogādāšanai darbavietās (..).

Latvijas PSR Ministru Padomes
priekšsēdētājs *V. Lācis*

Latvijas PSR Ministru Padomes
lietu pārvaldnieks *J. Kacens*

[1] Netiek publicēts.

[179]

Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja V. Lāča un Latvijas K(b)P CK pirmā sekretāra J. Kalnbērziņa 1952. gada 13. aprīļa ziņojums VK(b)P CK sekretāram G. Maļenkovam un J. Staļinam par nepieciešamību pārcelt kolhozniekus no viensētām uz kolhozu ciematiem

Nr. b/n — Rīgā 1952. gada 13. aprīlī

LATVIJAS PSR MINISTRU PADOME
un
LATVIJAS KOMUNISTISKĀS (BOĻŠEVIKU) PARTIJAS
CENTRĀLĀ KOMITEJA

VK(b)P CK sekretāram
biedram G. M. MAĻENKOVAM
biedram J. V. STAĻINAM

Latvijas PSR ir paveikta lauksaimniecības kolektivizācija. Patlaban republikā ir 1513 kolhozu, kuros apvienotas 223 656 zemnieku saimniecības.

Esošās viensētas traucē lauksaimniecības attīstībai, kolhozu organizatoriskai un saimnieciskai nostiprināšanai un sabiedriskās saimniecības izaugsmei, tās ir šķērslis traktoru un sarežģītu lauksaimniecības mašīnu izmantošanai.

Lai radītu apstākļus kolhozu ražošanas straujākai attīstībai un tālākai kolhozu organizatoriskai un saimnieciskai nostiprināšanai, Latvijas PSR Ministru Padome un Latvijas K(b)P CK uzskata par nepieciešamu 1952.–1955. gada laikā veikt 100 tūkstošu sētu pārcelšanu no viensētām uz kolhozu ciematiem un kolhozniekiem uzcelt 13 tūkstošus jaunu māju.

Tās kolhoznieku mājas, kuras atrodas projektēto kolhozu ciemu, brigāžu un fermu teritorijā, pārvietošanai nav pakļautas.

Latvijas PSR Ministru Padome un Latvijas K(b)P CK lūdz Jūs, biedri Maļenkov, izskatīt pievienoto PSRS Ministru Padomes lēmuma projektu[1] un sniegt Latvijas PSR nepieciešamo palīdzību izvirzīto jautājumu atrisināšanā.

Latvijas PSR Ministru Padomes
priekšsēdētājs (V. Lācis)

Latvijas K(b)P Centrālās Komitejas
sekretārs (J. Kalnbērziņš)

---

[1] Netiek publicēts.

[180]
Izvilkumi no LKP CK sekretāra J. Kalnbērziņa runas LKP CK 1953. gada 22.–23. jūnija plēnumā par stāvokli lauksaimniecībā

(..)

Partijas Centrālās Komitejas plēnumā jāsaka atklāti, ka mūsu republika gan saņēmusi milzīgu palīdzību, taču partijas, padomju un lauksaimniecības orgāni nav izmantojuši visas iespējas lauksaimniecības pacelšanai. Svarīgākajās lauksaimniecības nozarēs mēs neesam sasnieguši pirmskara līmeni. Centrālās Komitejas plēnumam jāzina, ka visu lauksaimniecības kultūru sējumu platības mūsu republikā sasniedz tikai 80% pirmskara līmeņa.

Līdzīgs stāvoklis ir arī lopkopībā. Liellopu kopskaits patlaban par 174 tūkstošiem mazāks nekā pirms kara, bet govju – par 400 tūkstošiem mazāks nekā pirms kara. Arī citās lopkopības nozarēs vēl esam tālu no pirmskara līmeņa. Pēdējā laikā ik gadu saražotais sviesta daudzums ir tikai 60% no pirmskara gada produkcijas.

(..)

Lielā atpalicība lauksaimniecības attīstībā daudzos mūsu republikas rajonos un kolhozos radusies galvenokārt tāpēc, ka partijas, padomju un lauksaimniecības orgāni nediferencēti vadījuši atsevišķus rajonus un kolhozus, un sekas ir tādas, ka daudziem kolhoziem ienākumi ir niecīgi un tajos kolhoznieki no gada gadā saņem par izstrādes dienām arvien mazāk naudas un labības. Piemēram, ja izstrādes dienas caurmēra vērtību mūsu republikas kolhozos 1949. gadā pieņem par 100, tad turpmākajos gados samaksa par izstrādes dienu kolhozos raksturojama ar šādiem skaitļiem: 1949. gadā par izstrādes dienu izmaksāts naudā – 100, 1950. g. – 97, 1951. g. – 84 un 1952. g. – 57; labības izsniegts 1949. gadā – 100, 1950. g. – 61, 1951. g. – 47 un 1952. gadā – 35.

1952. gadā bija jau 234 kolhozi, kas par izstrādes dienu izsniedza pa puskilogramam un vēl mazāk labības, bet 16 kolhozi mūsu republikā nemaz neizsniedza labību par izstrādes dienām. Pērn 398 kolhozi mūsu republikā nemaz neizmaksāja kolhozniekiem par izstrādes dienām naudu (..).

[181]

Izvilkums no Latvijas PSR Lauksaimniecības akadēmijas rektora J. Vanaga runas LKP CK 1959. gada 7.–8. jūlija slēgtajā plēnumā par stāvokli lauksaimniecībā

(..)

Es neskaršu lietas, kuras nepārzinu. Taču es pateikšu, kas man sakāms par lauksaimniecību. Ņemsim kongresus, plēnumus, sākot ar 1950. gadu un beidzot ar 1955. gadu. Mums kopš 1950. gada lauksaimniecība visu laiku gāja uz leju, uz leju un uz leju, un graudaugu raža 1950. gadā bija noslīdējusi līdz 5 centneriem no hektāra. Bet, spriežot pēc kongresiem un plēnumiem, mums iznāk arvien vairāk un vairāk.

Es jums minēšu piemēru. Labības bruto ievākums republikā līdzinās vienai trešdaļai pirmskara ievākuma. Lopkopībā mēs vēl ne tuvu neesam sasnieguši pirmskara līmeni. Mums ir 540 000 slaucamu govju, bet pirms kara mums bija apmēram 870 000. Ne gaļas, ne piena ražošanā mēs neesam sasnieguši pirmskara līmeni.

(..)

[182]

Dažādu kategoriju saimniecību īpatsvars Latvijas lauksaimnieciskajā ražošanā (%, 1982. g.)

	Padomju saimniecības	Pārējās valsts saimniecības	Kolhozi	Iedzīvotāju personiskās palīgsaimniecības
Sējplatība	43,1	1,2	50,2	5,5
graudaugi	44,9	1,1	52,1	1,9
Liellopi	35,5	1,2	43,0	20,3
govis	32,7	0,8	39,2	27,3
Putni	54,6	0,7	27,9	16,8
Ražotā bruto produkcija	34,1	2,7	36,0	27,2

10. NODAĻA

Kolonizācija un rusifikācija

Līdz ar padomju okupāciju aizsākās un laika gaitā arvien plašāk izvērsās Latvijas kolonizācija un rusifikācija. Jau 1940.–1941. gadā Latvijā no PSRS ieradās daudzi Komunistiskās partijas funkcionāri, tautas komisariātu un citu iestāžu atbildīgie darbinieki, Sarkanās armijas komandieri un viņu ģimenes locekļi, bet īpaši intensīva šī ieceļošana kļuva laikposmā pēc Otrā pasaules kara.

Viens no Latvijas mērķtiecīgas un plānveidīgas kolonizēšanas pasākumiem bija PSRS demobilizēto kareivju un virsnieku izmitināšana Latvijā un vispirms jau – Rīgā. Pirmie demobilizētie PSRS militāristi Latvijā ieradās tūlīt pēc kara [183,184]. Tā kā viņu plūsma uz Latviju nepierima, Rīgas pilsētas vadītāji sagatavoja speciālu ziņojumu PSRS valdībai un PSKP Centrālajai Komitejai, kurā lūdza ierobežot demobilizēto virsnieku nosūtīšanu uz Rīgu [185, 186]. Šo lūgumu tomēr neievēroja. Vēl vairāk, pēc tam kad PSRS Augstākās Padomes Prezidijs 1960. gadā izdeva likumu "Par PSRS Bruņoto spēku jaunu ievērojamu samazināšanu", bet PSRS Ministru Padome un PSKP Centrālā Komiteja pieņēma lēmumu par demobilizēto virsnieku nodrošināšanu ar darbu un dzīvokļiem, demobilizētu militāristu vēlēšanās apmesties uz dzīvi Rīgā kļuva vēl jo lielāka [187,188]. Līdz pat PSRS sabrukumam tieši demobilizētie virsnieki baudīja vislielākās privilēģijas, tostarp arī dzīvokļu saņemšanā.[1]

Latvijas kolonizēšana notika arī, Latvijā ieplūdinot citu PSRS republiku civiliedzīvotājus. Jau 1946. gadā Latvijā no citiem PSRS apvidiem ieradās vairāk nekā 41 000 cilvēku, no kuriem 30,2 tūkstoši apmetās Rīgā. No 1935. gada (pēdējā Latvijas Republikas tautas skaitīšana) līdz 1959. gadam (pirmā pēckara tautas skaitīšana) latviešu skaits samazinājās no 1 miljona 472,6 tūkstošiem (75,5% no visiem iedzīvotājiem) līdz 1 miljonam 297,9 tūkstošiem (62% no visiem iedzīvotājiem), turpretī krievu skaits palielinājās no 206,5 tūkstošiem (10,6%) līdz 556,4 tūkstošiem (26,6%) un baltkrievu – no 26,9 tūkstošiem (1,4%) līdz 61,9 tūkstošiem (2,9%).

Latvijā padomju okupācijas gados migrācija bija viens no galvenajiem veidiem, kā nodrošināt darbaspēka resursus, it īpaši tiem daudzajiem lielajiem rūpniecības uzņēmumiem, kuri gan Rīgā, gan citās Latvijas pilsētās tika izveidoti arī ar politisku mērķi – samazināt šajās vietās latviešu īpatsvaru. Ar ieceļotāju ieplūdināšanu PSRS vadība cerēja ciešāk piesaistīt okupētās Baltijas valstis Padomju Savienībai.

---

[1] Sk. arī 8. nodaļas 154.–157. dokumentu.

Iebraucēji no Krievijas, Baltkrievijas, Ukrainas, kā arī citām PSRS vietām savukārt cerēja Latvijā uzlabot savus dzīvokļu apstākļus, nodrošināt sevi ar nepieciešamajām precēm, darbu, dzīvot labākos sadzīves un kultūras apstākļos.

Šāds ieceļotāju pieplūdums Latvijā, it īpaši Rīgā, bija saistīts ar pamatiedzīvotāju diskrimināciju, uz ko pamatoti norādīja arī dažas galvenās Latvijas PSR vadības amatpersonas [189].

Par migrācijas lielajiem apjomiem liecināja arī LPSR Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta sagatavotie darba resursu bilances pārskati [190]. Rūpniecības intensīvajai attīstībai ar katru gadu vairāk bija nepieciešami strādnieki. It īpaši liels darbinieku skaita pieaugums Maskavā tika ieplānots Latvijā esošajiem Vissavienības pakļautības uzņēmumiem un organizācijām [191, 193], kas attīstījās, nevis cenšoties paaugstināt darba ražīgumu un racionāli izmantojot esošos darba resursus, bet gan palielinot darbinieku skaitu [192]. Kā liecina 1967. gadā veiktā pētījuma dati, ieceļotāju skaita straujā pieauguma dēļ katastrofāli pasliktinājās pamatiedzīvotāju sadzīves apstākļi [194].

Latviešu īpatsvars Latvijas iedzīvotāju kopskaitā nemitīgi samazinājās [195,196]. 1979. gadā latviešu īpatsvars bija vairs tikai 53,7%, bet krievu īpatsvars bija 32,8%, baltkrievu – 4,5% un ukraiņu – 2,7%. Līdz ar Latvijas okupāciju aizsākās arī tās mērķtiecīga un arvien aktīvāka rusificēšana. Uz Latviju sūtīja dažādu pakāpju "vadošas personas" un "neaizstājamus speciālistus". Komunistiskās partijas un padomju iestādēs, Tautas Komisāru Padomē, dažādos komisariātos, fabrikās un rūpnīcās vadītāju krēslos ērti un lielmanīgi sasēdās iebraucēji no Maskavas, Ļeņingradas, kā arī daudziem citiem PSRS rajoniem. Līdz ar viņu ierašanos aizsākās arī latviešu valodas aizstāšana ar krievu valodu dažāda veida sanāksmēs, sapulcēs, lietvedībā un ikdienā. Ne tikai Rīgā, bet arī apriņķu iestādēs, mašīnu un traktoru stacijās, kolhozos un padomju saimniecībās vadībā tika nozīmēti iebraucēji, kas latviešu valodu neprata, to nemācījās, bet visus savus rīkojumus un pavēles sagatavoja un sūtīja tikai krievu valodā, kuru vairums latviešu, it īpaši laukos, nesaprata. Iebildumi pret šādu rusifikācijas politiku tika nodēvēti par "buržuāzisko nacionālismu", bet to paudēji atbrīvoti no ieņemamā amata. Tā, piemēram, no atbildīga darba tika padzīts E. Kusins, kurš 1946. gadā asi vērsās pret arvien plašāk īstenoto rusifikācijas politiku Latvijā: tolaik vadošajos amatos galvenokārt izvirzīja nevis vietējos iedzīvotājus, bet gan iebraucējus no PSRS [197, 198, 199]. Rusifikācija mazliet pierima 1953. gadā, kad pēc J. Staļina nāves PSRS iekšlietu ministrs L. Berija, mēģinot īstenot savu, no PSRS centrālajām iestādēm mazliet atšķirīgu politiku, meklēja sev atbalstu nacionālajās republikās. Tolaik arī Latvijas Komunistiskās partijas funkcionāri pēc Maskavas norādījuma mazliet pakritizēja sevi par vietējo darbinieku noniecināšanu. Taču pēc L. Berijas apcietināšanas (1953. gada jūlijā) un nošaušanas 1940. gadā aizsāktā Latvijas rusificēšana turpinājās ar jaunu sparu. Tiesa gan, daži Latvijas atbildīgie

darbinieki, t.s. nacionālkomunisti[1] (vispirms jau LKP Rīgas pilsētas komitejas sekretārs, vēlāk Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks E. Berklavs), gan ieceļotāju ieplūdināšanu un lielo rūpniecības uzņēmumu celtniecību, gan arī krievu valodas uzspiešanu un izplatīšanu savu iespēju robežās centās aizkavēt. Diemžēl viņu pūles neguva panākumus. Jau 1959. gada vasarā no Maskavas uz Latviju tika nosūtīta īpaša PSKP CK brigāde, kas šeit atklāja visdažādākos "ļeņiniskās nacionālās politikas" pārkāpumus, vispirms jau iebraucēju "tiesību ierobežošanu". Tajā pašā laikā pēc PSKP CK norādījuma tika sasaukts LKP CK slēgtais plēnums, kurā nacionālkomunisti tika bargi kritizēti un padzīti no vadošajiem amatiem, bet rusifikācijas atbalstītāji un veicinātāji uz ilgu laiku ieguva neierobežotu rīcības brīvību [200, 201]. Tā, piemēram, J. Kalnbērziņa vietā par LKP CK pirmo sekretāru kļuva viens no visaktīvākajiem rusifikācijas politikas veicinātājiem A. Pelše. A. Pelši vēlāk nomainīja A. Voss, kas savos ilgajos "valdīšanas" gados par krievu valodas lietošanas paplašināšanu iestājās it īpaši neatlaidīgi [202].

Latvijas kolonizācija un rusifikācija turpinājās līdz pat neatkarības atgūšanai 1990. gadā.

---

[1] Nejaukt ar šīs grāmatas 1. nodaļā minētās staļiniskās nacionālkomunisma ideoloģijas paudējiem.

[183–188] Demobilizēto virsnieku ieplūdināšana Latvijā

[183]

Izvilkums no Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētāja V. Lāča 1945. gada 26. decembra telegrammas PSRS Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētāja vietniekam A. Kosiginam par demobilizēto karavīru ierašanos Latvijā un viņu aprūpi

Maskava, Kremlis 1945. gada 26. decembrī

Valdības telegramma

Sērija G

PSRS Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētāja vietniekam
b. A. KOSIGINAM

Līdz 1945. gada 23. decembrim visā iepriekšējā laikā iebraukuši: 22 974 demobilizētie, no tiem agrāk Latvijas PSR dzīvojuši 13 617, nav dzīvojuši – 9357. 8745 uzņemti Rīgā, no tiem Rīgā agrāk nav dzīvojuši – 5864 (..).

Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētājs
(Lācis)

[184]

Izvilkums no Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētāja A. Deglava un Rīgas pilsētas kara komisāra apakšpulkveža Gosteva 1947. gada 10. oktobra ziņojuma par Padomju armijas demobilizēto karavīru iekārtošanu darbā un materiālās palīdzības sniegšanu

SLEPENI
Eks. Nr. 1

Nr. 1/01468 1947. gada 10. oktobrī

Latvijas PSR Rīgas pilsētas kara komisariāts

Pirmā daļa

Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājam

K o p i j a: Latvijas PSR kara komisāram

Sniedzu ziņas par Padomju armijas demobilizēto karavīru iekārtošanu darbā un materiālās palīdzības piešķiršanu līdz 1947. gada 1. oktobrim.

Darbs demobilizēto iekārtošanā darbā un palīdzības piešķiršanā	Pavisam	To skaitā	
		virsnieki	ierindnieki un seržanti
1. Pavisam uzskaitē ņemti demobilizētie	27098	7050	20048
2. No tiem:			
a) agrāk dzīvojuši Latvijas PSR	7784	685	7099
b) nav dzīvojuši Latvijas PSR	19314	6365	12949
3. Iebraukušo skaitā:			
a) vīrieši	24241	6473	17768
b) sievietes	2857	577	2280

(..)

Rīgas pilsētas izpildu komitejas priekšsēdētājs *Deglavs*

Rīgas pilsētas kara komisārs apakšpulkvedis *Gostevs*

[185]

Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētāja V. Leča un LKP Rīgas pilsētas komitejas sekretāra I. Binjatjana 1956. gada 31. augusta ziņojums Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājam V. Lācim un LKP CK pirmajam sekretāram J. Kalnbērziņam par vēstules projekta sagatavošanu PSRS valdībai un PSKP Centrālajai Komitejai, lai ierobežotu Padomju armijas demobilizēto virsnieku sūtīšanu uz Rīgu

1956. gada 31. augustā

Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājam
biedram V. LĀCIM
Latvijas KP Centrālās Komitejas sekretāram
biedram J. KALNBĒRZIŅAM

Sakarā ar ļoti smago stāvokli, kas izveidojies, lai nodrošinātu ar apdzīvojamo platību Rīgas pilsētas iedzīvotājus, Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komiteja un Latvijas KP Rīgas pilsētas komiteja lūdz Jūs iesniegt lūgumu valdībai un PSKP Centrālajai Komitejai, lai tiktu izlemts jautājums par ierobežojumiem nosūtīt uz Rīgu Padomju armijas rezervē ieskaitītos un atvaļinātos virsniekus.

P i e l i k u m ā: vēstules projekts.

Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētājs
V. Lecis

LKP Rīgas pilsētas komitejas sekretārs
I. Binjatjans

[186]
Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja V. Lāča un LKP CK pirmā sekretāra J. Kalnbērziņa vēstules projekts PSRS Ministru Padomes priekšsēdētājam N. Bulganinam un PSKP CK sekretāram Ņ. Hruščovam par nepieciešamību ierobežot demobilizēto virsnieku sūtīšanu uz Rīgu

Projekts

Nr. ... 1956. gada .... augustā

LATVIJAS PSR MINISTRU PADOME
LATVIJAS KOMUNISTISKĀS PARTIJAS CENTRĀLĀ KOMITEJA

PSR Savienības Ministru Padomes priekšsēdētājam
biedram N. BULGAŅINAM
PSKP Centrālās Komitejas sekretāram
biedram Ņ. HRUŠČOVAM

Latvijas PSR Ministru Padome un Latvijas Komunistiskās partijas Centrālā Komiteja uzskata par nepieciešamu darīt zināmu valdībai un PSKP Centrālajai Komitejai par radušos ārkārtīgi smago stāvokli, lai nodrošinātu ar dzīvojamo platību Rīgas iedzīvotājus.

Sakarā ar rūpniecības attīstību pēckara gados Rīgas iedzīvotāju skaits ir palielinājies divas reizes, tajā pašā laikposmā dzīvojamā fonda pieaugums ir tikai 5%.

Šobrīd Rīgā ar dzīvojamo platību nav apgādāta liela daļa strādnieku un kalpotāju. Vairāk nekā 16 tūkstoši ģimeņu stāv rindā vairākus gadus, taču sakarā ar brīva dzīvokļu fonda trūkumu Rīgas pilsētas izpildu komiteja viņiem dzīvojamo platību nevar piešķirt. Tajā pašā laikā, neraugoties uz veiktajiem pasākumiem, lai Rīgā nokārtotu pierakstīšanos, novērojams pastāvīgs pilsoņu pieplūdums, it īpaši uz to personu rēķina, kurām ir priekšrocības nodrošināšanā ar dzīvojamo platību.

Tā rezultātā nekavējoties ir nepieciešams apgādāt ar dzīvokļiem vairāk nekā 2000 demobilizēto virsnieku, veco boļševiku, personālo pensionāru, reabilitēto un repatriēto pilsoņu ģimeņu.

Lai nodrošinātu tikai šo pilsoņu kategoriju vien, ir nepieciešami vairāk nekā 50 tūkstoši kvadrātmetru dzīvojamās platības. Tajā pašā laikā šajā gadā pilsētas padome no savas celtniecības, kā arī no resoru celtniecības 10 procentiem saņems tikai 5,5 tūkstošus kvadrātmetru dzīvojamās platības.

Pēdējā laikā pilsētā īpaši daudz ierodas no Padomju armijas demobilizēto virsnieku, kas agrāk Rīgā nav dzīvojuši. Tikai šā gada pirmajā pusē uzskaitē uzņemts vairāk

nekā 380 tādu virsnieku ģimeņu, kuri līdz iesaukšanai Padomju armijā dzīvojuši KPFSR apgabalos, Ukrainā, Baltkrievijā un citās republikās. Pie tam daļai no viņiem jau ir dzīvojamā platība citās pilsētās un lauku apdzīvotajās vietās, taču viņi ierodas Rīgā un pieprasa piešķirt dzīvokļus.

Brīvas dzīvojamās platības trūkuma dēļ pilsētas izpildu komitejai nav iespēju apgādāt ar dzīvokļiem visus virsniekus. Līdz pat šim laikam vairāk nekā 500 agrāk demobilizēto virsnieku ģimeņu ilgāku laiku atrodas uzskaitē un nevar saņemt dzīvojamo platību, par ko viņi ir neapmierināti un masveidīgi sūdzas partijas un padomju orgāniem.

Ņemot vērā iepriekš teikto, Latvijas PSR Ministru Padome un Latvijas KP Centrālā Komiteja lūdz dot norādījumu PSRS Aizsardzības ministrijai ierobežot rezervē ieskaitīto un atvaļināto virsnieku sūtīšanu uz Rīgu, piešķirot tiesības par pastāvīgo dzīvesvietu izvēlēties Rīgu tikai tiem virsniekiem, kuri šeit ir dzīvojuši līdz iesaukšanai Padomju armijā, vai tiem, kuri demobilizējušies no Rīgas garnizona karaspēka daļām.

Latvijas Komunistiskās partijas
Centrālās Komitejas sekretārs
(J. Kalnbērziņš)

Latvijas PSR Ministru Padomes
priekšsēdētājs
(V. Lācis)

[187]

Baltijas kara apgabala karaspēka pavēlnieka pienākumu pagaidu izpildītāja ģenerālleitnanta Baukova 1960. gada 23. septembra lūgums uzlabot Padomju armijas demobilizēto virsnieku iekārtošanu darbā un apgādi ar dzīvokļiem

Nr. 3504 1960. gada 23. septembrī

Baltijas kara apgabala karaspēka
pavēlnieks

Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas pirmajam sekretāram
b. A. PELŠEM
Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājam
b. J. PEIVEM

1960. gada 15. septembrī apgabala Kara padome apsprieda jautājumu par to atvaļināto un rezervē ieskaitīto virsnieku iekārtošanu darbā un nodrošināšanu ar dzīvojamo platību, kuri atvaļināti, pamatojoties uz 1960. gada 15. janvāra likumu "Par PSRS Bruņoto spēku jaunu ievērojamu samazināšanu".

Kara padome atzīmēja, ka saskaņā ar PSKP CK un PSRS Ministru Padomes 1960. gada 20. janvāra lēmumu Nr. 74 Latvijas PSR partijas un padomju orgāni, tāpat arī kara komisariāti paveikuši lielu sagatavošanās un praktisko darbu, lai nodrošinātu no karadienesta atvaļināmos virsniekus ar darbu, kā arī nokārtotu viņu sadzīves un dzīves apstākļus.

1960. gada astoņos mēnešos republikas kara komisariātos uzskaitē stājušies 1312 virsnieki, no kuriem darbā iekārtot bija nepieciešams 1105 un nodrošināt ar dzīvojamo platību 494 cilvēkus. Šajā laikā darbā ir iekārtoti 723 un ar dzīvojamo platību nodrošināti 185 pēc 1960. gada 15. janvāra atvaļinātie virsnieki un vēl 30 cilvēku, kas atvaļināti pirms 1960. gada 15. janvāra.

Tādējādi līdz 1960. gada 1. septembrim republikā vēl nav iekārtoti darbā 382 virsnieki (to skaitā 178 cilvēki, kuri jau vairāk nekā pirms mēneša ieradušies izvēlētajā dzīvesvietā) un ar dzīvojamo platību nav nodrošināti 309 pēc 1960. gada 15. janvāra atvaļinātie virsnieki (no tiem 11 cilvēki jau ilgāk nekā 3 mēnešus), kā arī 276 vēl pirms 1960. gada 15. janvāra atvaļinātie virsnieki. No tiem 61 nodrošināt ar dzīvojamo platību ir ļoti nepieciešams, jo viņu pašreizējie dzīves apstākļi ir ārkārtīgi smagi. Visnelabvēlīgākais stāvoklis ar dzīvojamās platības nodrošināšanu un darbā iekārtošanu ir Rīgas pilsētā, kur darbā nav iekārtoti 382 un ar dzīvojamo platību nav nodrošināti 532 atvaļinātie virsnieki.

Kā ziņo republikas kara komisariāta kara komisārs, republikas vietējie padomju orgāni līdz 1960. gada beigām atvaļināto un rezervē ieskaitīto virsnieku nodrošināšanai ar dzīvokļiem plāno iedalīt 10 500 m^2 dzīvojamās platības, kas aptuveni nozīmē 350–400 dzīvokļus un nav pietiekami, lai nodrošinātu ar dzīvojamo platību 585 jau tagad rindā stāvošos cilvēkus.

Sakarā ar to, ka līdz gada beigām republikas kara komisariātos ieradīsies vēl daudz virsnieku, kas atvaļinās gan mūsu – Baltijas, gan citos kara apgabalos, šāds piešķirtās dzīvojamās platības apjoms neapmierina faktiskās vajadzības.

Tādēļ Kara padome ir uzdevusi republikas kara komisariāta kara komisāram ģenerālmajoram I. Čašam šā gada septembrī–oktobrī ziņot Latvijas Komunistiskās partijas Centrālajai Komitejai un Latvijas PSR Ministru Padomei par stāvokli sakarā ar atvaļināmo virsnieku iekārtošanu darbā un nodrošināšanu ar dzīvojamo platību un veicamajiem pasākumiem, lai saskaņā ar PSKP CK un PSRS Ministru Padomes 1960. gada 20. janvāra lēmumu Nr. 74 turpmāk atvaļināmos virsniekus nodrošinātu ar dzīvojamo platību un iekārtotu darbā savlaicīgi.

Šajā sakarā lūdzam Jūs:

1. Noklausīties republikas kara komisariāta kara komisāra, kā arī republikas komisijas un atsevišķu pilsētu komisiju priekšsēdētāju ziņojumus par atvaļināmo virsnieku iekārtošanu darbā un nodrošināšanu ar dzīvojamo platību un pasākumiem, kas veikti, lai nodrošinātu PSKP CK un PSRS Ministru Padomes 1960. gada 20. janvāra lēmuma Nr. 74 izpildi šajā jautājumā, un pieņemt attiecīgu lēmumu.

2. Pamatojoties uz Ukrainas Komunistiskās partijas CK un Ministru Padomes pieredzi, izskatīt jautājumu par sanitārās normas[1] samazināšanu, pierakstot atvaļināmos virsniekus un viņu ģimenes locekļus uz laiku ierādītajā dzīvojamā platībā. Sanitārās normas samazināšana atvieglos atvaļināmo virsnieku un viņu ģimenes locekļu nodrošināšanu ar pagaidu dzīvojamo platību Latvijas PSR teritorijā.

Baltijas kara apgabala karaspēka pavēlnieka
pienākumu pagaidu izpildītājs ģenerālleitnants *Baukovs*

Kara padomes loceklis – apgabala Politiskās
pārvaldes priekšnieks ģenerālleitnants *Maļcevs*

Atzīmes dokumentā:
Pie lietas. Izskatīts Latvijas KP CK Birojā 1960. g. 22. XI. Voroņins.

[1] Sanitārā norma – personas pierakstīšanai noteiktais dzīvojamās platības minimums.

[188]

Izvilkums no Rīgas pilsētas PSRS Bruņoto spēku atvaļināto militārpersonu darba, dzīvokļu un sadzīves jautājumu risināšanas komisijas lēmuma par demobilizēto virsnieku nodrošināšanu ar dzīvokļiem

1989. gada 27. janvārī

Rīgas pilsētas PSRS Bruņoto spēku atvaļināto militārpersonu darba, dzīvokļu un sadzīves jautājumu risināšanas komisijas sēdes protokols Nr. 1

1. Rīgas pilsētas izpildu komitejas Kooperatīvās celtniecības daļas lūgums 1989. g. 1. ceturksnī nodrošināt ar dzīvojamo platību atvaļināto 1. ranga kapteini Oļegu Mihaila d. Ivanovu (ģimenes sastāvs 2 cilvēki: viņš, sieva). Dzīvojamās platības nodrošināšanas uzskaitē no 1986. gada 28. novembra. Strādā Rīgas pilsētas izpildu komitejas Kooperatīvās celtniecības daļā par vecāko inženieri.

N o l ē m a: atļaut nodrošināt 1989. gadā.

2. Rezerves majora Igora Pētera d. Šišova (ģimenes sastāvs 3 cilvēki: viņš, sieva, meita, dz. 1987. g.) iesniegums. Dzīvojamās platības nodrošināšanas uzskaitē no 1988. gada 23. jūnija. Lūdz iekļaut ģimenes sastāvā meitu Marinu, dz. 1988. g., un papildus ņemt dzīvojamās platības nodrošināšanas uzskaitē 1 cilvēku.

N o l ē m a: iekļaut ģimenes sastāvā 1988. g. dzimušo meitu Marinu.

3. Rezerves majora Mihaila Vladimira d. Makejeva (ģimenes sastāvs 4 cilvēki: viņš, sieva, dēls, dz. 1978. g., meita, dz. 1976. g.) iesniegums ar lūgumu uz laiku līdz dzīvokļa saņemšanai pierakstīt apakšīrnieka statusā pie privātpersonas Rainberga bulv. 7, dz. 5, kur divistabu dzīvoklī (platība 32,46 m^2) pierakstīti un dzīvo 3 cilvēki, un ņemt dzīvojamās platības nodrošināšanas uzskaitē 4 cilvēkus. Piekrita stāties dzīvokļu celtniecības kooperatīvā.

N o l ē m a: pierakstīt un 4 cilvēkus ņemt uzskaitē. Iekļaut dzīvokļu celtniecības kooperatīva 1989. g. plānā.

4. Rīgas pilsētas Ļeņina RKK lūgums par rezerves apakšpulkveža Vladimira Fjodora d. Sidorenko (ģimenes sastāvs 4 cilvēki: viņš, sieva, meita, dz. 1964. g., dēls, dz. 1970. g.) nodrošināšanu ar dzīvojamo platību 1989. gadā. Dzīvojamās platības nodrošināšanas uzskaitē no 26.06.87. No 01.06.87. sabiedriskā kārtā strādā Ļeņina RKK.

Darbavieta viņu raksturo pozitīvi.

N o l ē m a: nodrošināt ar dzīvojamo platību 1989. g.

5. Rīgas pilsētas Ļeņina RKK lūgums par rezerves kapteiņa Vladimira Jakova d.

Grigorenko (ģimenes sastāvs 1 cilvēks) nodrošināšanu ar dzīvojamo platību 1989. gadā. Dzīvojamās platības nodrošināšanas uzskaitē no 26.06.87. Pašlaik pēc pārciesta infarkta atrodas smagā stāvoklī.

N o l ē m a : ņemot vērā veselības stāvokli, atļaut nodrošināt ar dzīvojamo platību 1989. gadā.

6. Rezerves kapteiņa Andreja Vjačeslava d. Afanasjeva (ģimenes sastāvs 1 cilvēks) iesniegums ar lūgumu uz laiku līdz dzīvokļa saņemšanai pierakstīt apakšīrnieka statusā pie privātpersonas Maskavas ielā 291/5, dz. 59, kur divistabu dzīvoklī (platība 29,08 m^2) pierakstīts un dzīvo 1 cilvēks, un ņemt dzīvojamās platības nodrošināšanas uzskaitē. Piekrīt iestāties kooperatīvā.

N o l ē m a: pierakstīt un 1 cilvēku uzņemt uzskaitē. Iekļaut kooperatīvo dzīvokļu saņemšanas 1989. gada plānā.

7. 2. ranga rezerves kapteiņa Aleksandra Pāvela d. Zinovjeva (ģimenes sastāvs 3 cilvēki: viņš, sieva, meita, dz. 1973. g.) iesniegums ar lūgumu uz laiku līdz dzīvokļa saņemšanai pierakstīt apakšīrnieka statusā pie privātpersonas Sarkanarmijas ielā 71, dz. 16, kur vienistabas dzīvoklī (platība 20 m^2) pierakstīts un dzīvo 1 cilvēks, un ņemt dzīvojamās platības nodrošināšanas uzskaitē 3 cilvēkus.

N o l ē m a: pierakstīt un 3 cilvēkus ņemt uzskaitē. Par atsevišķa labiekārtota dzīvokļa nodrošināšanas termiņiem jaunā mājā (5–7 gadi) brīdināts. Piekrita gaidīt. Stāties dzīvokļu celtniecības kooperatīvā atteicās.

(..)

Komisijas sekretāre *V. Merekina*

[189]
Izvilkumi no Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieka E. Berklava runas par migrantu iebraukšanas ierobežošanu LKP CK 1959. gada 7.–8. jūlija slēgtajā plēnumā

(..)

Visos pēckara gados Rīgā ieradušies gandrīz 700 000 cilvēku, un pilsētas iedzīvotāju skaita pieaugums mehāniskās pārvietošanās rezultātā šajos gados sasniedz 310 600 cilvēku. 1958. gadā vien mēs Rīgā esam pierakstījuši 28 000 cilvēku, no kuriem 10 500 ir latvieši un 17 500 – pārējie. Šā gada 5 mēnešos Rīgā pierakstīti gandrīz 8500 cilvēku, kuru vidū latviešu ir nepilni 3000. Pagājušā gada 5 mēnešos Rīgā komunālajos un privātā īpašumā esošajos dzīvokļos vien tika pierakstīti 514 karavīri, bet 1959. gada 5 mēnešos pierakstīts tika par 140 cilvēkiem vairāk (..).

Lūdzu padomāt par to, kāds šodien būtu stāvoklis mūsu Rīgas komunālo un sadzīves pakalpojumu dienestā, ja mēs būtu pierakstījuši Rīgā visus 200 000 pilsoņus, kuri 1959. un 1958. gadā lūdza pierakstu milicijas orgānos.

No manis prasa, lai es atzīstos, ka kaut kādā nolūkā vai labākajā gadījumā tāpat vien es esot izdomājis ierobežojumus iedzīvotāju nelatviešu daļas diskriminēšanai. Es šo apsūdzību noraidu (..).

Tika sacīts, ka iedzīvotāju nelatviešu daļas diskriminācija notikusi arī dzīvojamās platības sadalē un orderu izsniegšanā. Fakti drīzāk liecina par pretējo. Lūk, oficiālie dati.

1958. gadā un šā gada piecos mēnešos dzīvojamo platību Rīgā saņēma 3355 ģimenes, to skaitā 1089 latviešu ģimenes, tas ir, mazāk par vienu trešdaļu. Tāda ir patiesība. Kas pateiks, kā nosaukt dažu personu centienus par katru cenu sagrozīt patieso ainu, pierādīt, ka tiekot darīts pāri krieviem vai citiem nelatviešu tautības cilvēkiem?

(..)

No 552 Tautas saimniecības padomes uzņēmumu direktoriem latvieši ir tikai 202, bet par galvenajiem inženieriem šajos uzņēmumos strādā tikai 160 latviešu, tas ir, nedaudz vairāk kā viena ceturtdaļa.

No 36 Autotransporta ministrijas autosaimniecību priekšniekiem latviešu ir 11, no 43 Komunālās saimniecības ministrijas remonta kantoru priekšniekiem latviešu ir 18. No 46 celtniecības pārvalžu un trestu priekšniekiem un galvenajiem inženieriem latviešu ir 19, no 16 uzņēmumu direktoriem un galvenajiem inženieriem latvieši ir 2.

No 44 republikas ārstniecības iestāžu galvenajiem ārstiem latviešu ir 18, bet Rīgā 53 ārstniecības iestāžu galveno ārstu vidū ir 19 latvieši.

Tirdzniecības ministrijā visā republikā strādā 20 057 cilvēki, latvieši no viņiem ir 11 186; no ēdnīcu vadītājiem latvieši ir tikai 29,6%.

Iekšlietu ministrijas sistēmā Rīgā strādā 1334 darbinieki, bet no tiem ir tikai 361 latvietis.

(..)

[190]

Izvilkums no Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta 1963. gada 8. jūnijā sagatavotās Latvijas PSR darba resursu bilances

[1963. gada 8. jūnijā]

(..) visos pēckara gados Latvijas PSR bija stihisks [strādājošo] mehāniskais pieaugums, kuru pēdējos 10 gados raksturo šādi skaitļi:

Gadi	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Mehāniskais pieaugums (tūkstoši cilvēku)	29,8	24,1	21,3	39,1	19,0	4,5	11,6	18,4	15,3	16,5

(..)

Tēmas vadītājs *B. Mežgailis*

[191]

Latvijas PSR Ministru Padomes lēmuma "Par Latvijas PSR ekonomiskās un sociālās attīstības valsts plānu 1980. gadam" pielikums Nr. 10

SLEPENI

Pielikums Nr. 10

Tabula Nr. 70

Latvijas teritorijā izvietoto Vissavienības pakļautības organizāciju un uzņēmumu rūpniecības ražošanas personāla galējā skaita limits[1] 1980. gadam

1980. gads		Cilvēki
Organizācija p/k[2]	G-4295	36 400
Organizācija	V-2311	12 300
Organizācija	V-2868	17 500
Organizācija	A-1736	6250
Organizācija p/k	A-1501	9600
Uzņēmums p/k	V-2853	2400
Organizācija p/k	M-5222	7200
Organizācija p/k	R-6801	1140
Organizācija p/k	A-1073	1140

Latvijas PSR Ministru Padomes
lietu pārvaldnieks (J. Šneiders)

[1] Maksimālais pieļaujamais skaits.
[2] Pasta kastīte. Tā tika apzīmēti militārie uzņēmumi.

[192]

Izvilkumi no Latvijas PSR Valsts plāna komitejas priekšsēdētāja vietnieka V. Leitāna un Latvijas PSR Valsts plāna komitejas Darba, darba algas un kadru sagatavošanas daļas priekšnieka V. Burtnieka paskaidrojošā raksta par strādājošo skaita palielināšanu

Paskaidrojošais raksts

1985. gadā darba resursu pieaugums tiek plānots 3,3 tūkstošu cilvēku apmērā un tikai uz darbspējīgo iedzīvotāju mehāniskā pieauguma rēķina.[1]

(..)

Kā parāda 1984. gada atskaites dati, dažas Vissavienības pakļautības ministrijas un resori, kā arī tie uzņēmumi, kuri izvietoti republikas teritorijā, nenodrošina darba resursu racionālu izmantošanu.

Atsevišķi Vissavienības pakļautības uzņēmumi turpina uzturēt rūpniecības ražošanas personālu virs limita, vienlaicīgi samazinot darba ražīgumu salīdzinājumā ar 1983. gadu. To vidū – Rēzeknes slaukšanas iekārtu rūpnīca (+ 158 cilvēki un – 6,3%), Daugavpils lokomotīvju remontu rūpnīcas (+ 47 cilvēki un – 1,3%), Rīgas lauksaimniecības mašīnu rūpnīca (+ 25 cilvēki un – 1,4%) (..).

(..)

Latvijas PSR Valsts plāna
komitejas priekšsēdētāja
vietnieks *V. Leitāns*

Latvijas PSR Valsts plāna komitejas
Darba, darba algas un kadru
sagatavošanas daļas priekšnieks *V. Burtnieks*

---

[1] Visos padomju okupācijas gados, bet it īpaši pēc t. s. nacionālkomunistu sagrāves 1959. gadā Latvijā tika dibināti daudzi lieli rūpniecības uzņēmumi, kuriem it visu – speciālistus, strādniekus, iekārtas un izejvielas – ieveda no Krievijas u. c. PSRS republikām, bet saražoto produkciju savukārt no Latvijas izveda. Šādas rūpniecības attīstīšanas mērķis bija palielināt Latvijā krievu iedzīvotāju skaitu un panākt viņu pārsvaru. Tātad iedzīvotāju mehāniskā pieauguma veicināšanai bija arī politiski mērķi.

[193]

PSRS Valsts plāna komitejas priekšsēdētāja vietnieka S. Sitarjana 1985. gada 2. februāra paziņojums Latvijas PSR Ministru Padomei par plānotajiem strādnieku un kalpotāju limitiem PSRS ministrijām un resoriem

SLEPENI

Nr. 778-s 1985. gada 2. februārī

PSRS VALSTS PLĀNA KOMITEJA

Latvijas PSR Ministru Padomei

Saskaņā ar pieņemto strādnieku un kalpotāju skaita plānošanas kārtību PSRS ministrijām un resoriem, sadalot viņus pa savienotajām republikām, PSRS Valsts plāna komiteja nosūta rūpniecības, aizsardzības nozaru un civilās aviācijas apvienību, uzņēmumu, organizāciju un iestāžu strādnieku un kalpotāju 1986. gadam paredzētos limitus (ieskaitot tās personas, kuras ir nodarbinātas celtniecības un projektēšanas organizācijās, kā arī tās, kuras strādā nepilna darbalaika apstākļos un mājās).

P i e l i k u m ā: uzskaitījums Nr. 769-s uz 1 lapas.

PSRS Valsts plāna komitejas
priekšsēdētāja vietnieks *S. Sitarjans*

SLEPENI
Eks. Nr. 1
Forma 2s

Strādnieku un kalpotāju iepriekšējie limiti Latvijas PSR

	Tūkstoši cilvēku 1986. g.
Pavisam	71,25
To skaitā: Kuģu rūpniecības ministrija	3,14
Aviācijas rūpniecības ministrija	0,3
Radiorūpniecības ministrija	0,1
Sakaru rūpniecības ministrija	46,47
Elektroniskās rūpniecības ministrija	12,57
Vispārējās mašīnbūves ministrija	0,04
Civilās aviācijas ministrija	8,63

PSRS Valsts plāna komitejas
Darba nodaļas priekšnieks *V. Sičovs*

[194]
Izvilkumi no Latvijas PSR Valsts plāna komitejas priekšsēdētāja M. Ramāna 1968. gada 23. jūlija paskaidrojuma raksta par Latvijas PSR darba resursu bilanci 1969. gadam

SLEPENI
1968. gada 23. jūlijā

Paskaidrojuma raksts
par Latvijas PSR darba resursu bilanci 1969. gadam

(..)

Republikas iedzīvotāju kopējā pieaugumā mehāniskā pieauguma īpatsvars ir ļoti augsts. Tā, piemēram, ja 50. gadu sākumā tas bija apmēram viena trešā daļa no visa pieauguma, tad pēc 1960. gada tas kļuva augstāks par dabisko pieaugumu, bet laikposmā no 1965. līdz 1967. gadam tā īpatsvars sasniedza 62,3 procentus no kopējā pieauguma, un Latvijas republika ir vienīgā no savienotajām republikām, kur iedzīvotāju mehāniskais pieaugums pārsniedz dabisko pieaugumu.

(..)

Sakarā ar to, ka iedzīvotāju atražošanas procesi republikā pēdējos gados veidojas nelabvēlīgi un dzimstības līmenis katru gadu pazeminās un ir ne tikai pats zemākais savienoto republiku vidū, bet arī viens no viszemākajiem pasaulē un ka šo stāvokli nosaka zemais dabiskais pieaugums un augstais mehāniskais iedzīvotāju pieaugums, un saspringtā darba resursu bilance, bija aktuāli nepieciešams veikt pētījumus par to, kā dzimstības līmeni ietekmē republikas iedzīvotāju sociāli ekonomiskie un sanitāri higiēniskie dzīves apstākļi.

Šajā nolūkā (laikposmā no 1966. līdz 1967. gadam) PSRS Centrālās statistikas pārvaldes zinātniski pētnieciskā institūta Latvijas nodaļa kopīgi ar Latvijas PSR veselības aizsardzības speciālistiem veica speciālu to sieviešu aptauju, kuru laulība bija reģistrēta 1959. gadā. No 23 tūkstošiem republikas sieviešu, kuru laulība bija reģistrēta 1959. gadā, tika aptaujāti 14 tūkstoši sieviešu jeb 60,9% no viņu kopējā skaita.

(..)

Veiktā pētījuma dati liecina, ka viens no dzimstības ierobežošanas brīvprātīgajiem iemesliem bija, it īpaši pamatiedzīvotāju, sliktie dzīvokļa apstākļi, kas ar katru gadu pasliktinājās sakarā ar republikas iedzīvotāju skaita lielo mehānisko palielināšanos no citiem valsts rajoniem. Vairāk nekā viena trešā daļa strādnieku un kalpotāju dzīvo kopējos dzīvokļos, bet tajās ģimenēs, kuras dzīvo atsevišķos dzīvokļos, vidēji uz 1 istabu ir 2 cilvēki. Vienpadsmit procentiem strādnieku un kalpotāju ģimeņu uz vienu ģimenes locekli ir 4 m^2 dzīvojamās platības. Vissliktākajos apstākļos atrodas jaunie laulāto pāri (..).

Latvijas PSR Valsts plāna komitejas
priekšsēdētājs *M. Ramāns*

[195]

Latvijas PSR iedzīvotāju nacionālais sastāvs

	1959. gada skaitīšanas iedzīvotāju skaits		Iedzīvotāju skaits 1969. g. 1. janv. (pēc aprēķina datiem)	
	tūkstošos	procentos	tūkstošos	procentos
Pavisam republikā	2093	100	2323	100
no tiem:				
latvieši	1298	62	1336	57
krievi	556	27	657	29
citas tautības	239	11	330	14
Rīgas pilsētā pavisam	580	100	707	100
no tiem:				
latvieši	259	45	308	44
krievi	229	39	290	41
citas tautības	92	16	109	15

P i e z ī m e: skaitīšanas laikā tautību nosaka paši iedzīvotāji, bet nepilngadīgiem bērniem tautību nosaka viņu vecāki. Aprēķinos pēc tautas skaitīšanas dzimušo bērnu tautība ir noteikta pēc mātes tautības, un tādēļ šie aprēķini var atšķirties no skaitīšanas datiem.

[196]
Izvilkumi no Latvijas PSR Ministru Padomes Centrālās statistikas pārvaldes ziņojuma par 1970. gada Vissavienības tautas skaitīšanas iepriekšējiem datiem Latvijas PSR

SLEPENI

(..)

Latviešu tautības īpatsvars kopējā iedzīvotāju pieaugumā starp divām skaitīšanām ir apmēram 10 procentu, bet, sākot ar 1967. gadu, nepārsniedz 5 procentus. Tas lielā mērā ir izskaidrojams ar starprepublikāniskās migrācijas procesiem, kā arī ar latviešu tautības iedzīvotāju vecuma struktūru, t.i., ar gados vecāko cilvēku lielo īpatsvaru. Ja iedzīvotāju dabiskajā kustībā pašreizējās tendences saglabāsies, tad 1972. vai 1973. gadā pirmo reizi pēckara periodā mēs novērosim latviešu tautības iedzīvotāju skaita samazināšanos uz dabiskās kustības rēķina.

(..)

Latvijas PSR apstākļos, pastāvot ļoti zemam dabiskajam pieaugumam, iedzīvotāju skaits palielinās galvenokārt uz mehāniskās kustības rēķina. Tā, piemēram, laikposmā no 1959. līdz 1969. gadam republikas iedzīvotāju skaits uz mehāniskā pieauguma rēķina palielinājās par 157 tūkstošiem cilvēku, kas bija 58 procenti no kopējā pieauguma. Taču sakarā ar to, ka republikā galvenokārt ierodas cilvēki darbspējīgā vecumā (vīrieši 16–59 un sievietes 16–54 gadu vecumā) un galvenokārt vīrieši, tad uz mehāniskā pieauguma rēķina uzlabojas iedzīvotāju dzimuma un vecuma struktūra un papildinās darba resursu bilance (..).

[197]

Izvilkumi no LKP CK pirmā sekretāra J. Kalnbērziņa ziņojuma – par nacionālo sastāvu partijas, padomju un saimniecisko orgānu vadošajā darbā – LKP CK 1953. gada 22.–23. jūnija plēnumā

(..)

Daudzos partijas, padomju, saimnieciskajos un citos orgānos strādā lielāko tiesu tādi kadri, kas neprot latviešu valodu un nepazīst ne vietējos apstākļus, ne šejienes iedzīvotāju tradīcijas, sadzīvi, kultūru (..).

Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieku un atbildīgo darbinieku vidū latviešu ir tikai 44%. No 74 ministriem un viņu vietniekiem latviešu ir tikai 41 cilvēks. Izpildu komiteju priekšsēdētāju, priekšsēdētāju vietnieku un daļu vadītāju vidū latviešu ir 59%.

(..)

Sevišķi neapmierinošs ir saimniecisko kadru sastāvs. Mēs ļoti maz interesējamies par šo kadru nacionālo sastāvu, kaut gan rūpnīcu direktoru un galveno inženieru vidū latviešu ir ne vairāk par 22,5%, padomju saimniecību direktoru vidū – 12%, viņu vietnieku – 9%, MTS direktoru vidū – 45% un MTS politdaļu priekšnieku vidū – 39% (..). No 56 Lauksaimniecības un sagādes ministrijas pilnvarotiem latviešu ir tikai 21 cilvēks, no 72 pilsētu un rajonu finansu nodaļu vadītājiem – 32, no 306 nodokļu inspektoriem – 235, no 58 rajonu patērētāju biedrību savienību priekšsēdētājiem – 27, no 158 lauku patērētāju biedrību priekšsēdētājiem latviešu ir 105 cilvēki (..).

Republikas partijas organizācijas sastāvā latviešu ir 29,2%, to skaitā Rīgā – 20,4%, Jelgavā – 21%.

(..)

Daudzos uzņēmumos un kolhozos politiskais darbs netiek veikts latviešu valodā.

Ņemsim, piemēram, Rīgu. Kā sakomplektēta partijas pilsētas komitejas referentu grupa? Šai grupā ietilpst 98 cilvēki, bet tikai 11 no viņiem lasa referātus latviešu valodā. Pie rajonu komitejām Rīgā darbojas 572 referenti, taču latviešu valodā no viņiem referātus lasa tikai 117 cilvēku. Laikā no š. g. janvāra līdz maijam Rīgā nolasīti 5055 referāti. No tiem latviešu valodā tikai 1219, t. i., mazāk nekā ceturtā daļa. Tādā kārtā Rīgā aģitācija izvērsta galvenokārt krievu valodā.

(..)

[198]

Izvilkumi no LKP Daugavpils pilsētas komitejas sekretāra E. Mūkina runas – par Latvijas austrumu rajonu rusifikāciju – LKP CK 1953. gada 22.–23. jūnija plēnumā

(..)

Sevišķi neciešams stāvoklis radās daudzos Latgales rajonos, kurus nepareizi uzskatīja par krievu rajoniem. Daudzos šajos rajonos atbildīgos amatos vai nu nemaz nebija, vai arī bija ļoti maz vietējo iedzīvotāju; vietējie darbinieki izbrauca uz Rīgu. Sakarā ar to politiskais darbs iedzīvotāju vidū Latgales rajonos atradās un atrodas zemā līmenī. Par vislielāko kļūdu jāuzskata tā, ka lielākajā daļā kolhozu par priekšsēdētājiem ir nevis vietējie cilvēki, bet gan atbraucēji, kas nepārvalda vietējo iedzīvotāju valodu. Tas ir viens no daudzu Latgales kolhozu atpalicības cēloņiem.

(..)

Nevar teikt, ka republikā nebūtu cēlušās kritiskas balsis pret nacionālās politikas izkropļojumiem. Tādas balsis bija, bet mēs tās neuzklausījām. Taisni otrādi, tādas runas uzņēma visai nelabvēlīgi, tās kvalificēja kā buržuāziskā nacionālisma izpaudumu.

Pievedīšu piemēru. Vienā no Latvijas KP CK plēnumiem, tas bija, liekas, 1948. gadā, biedrs Ozoliņš, būdams tolaik "Cīņas" redaktors, norādīja, ka partijas Aizputes un [Rīgas pilsētas] Ļeņina rajona komiteja dara nepareizi, organizējot visu aģitāciju un propagandu krievu valodā. Viņš izteica domu, ka padomju un partijas darbiniekiem ir jāzina vietējā valoda, bet tiem, kas šo valodu nezina, tā jāmācās. Taču šī pareizā doma neatrada attiecīga atbalsta, to nosodīja (..).

(..)

[199]

Izvilkumi no LKP CK Propagandas un aģitācijas nodaļas vadītāja J. Avotiņa runas – par latviešu valodas ignorēšanu – LKP CK 1953. gada 22.–23. jūnija plēnumā

(..) Pareizi izraugot kadrus pēc viņu politiskajām un lietišķajām īpašībām, mēs bieži vien ignorējam nacionālo jeb valodas momentu kadru izvēlē, it kā kad ar šķiru likvidēšanu būtu likvidētas arī nacionālās īpatnības. Tāpēc mūsu praktiskajā darbā iznāca, ka ir viena alga, vai iestādes priekšgalā atrodas cilvēki, kas pārzina vietējo iedzīvotāju valodu vai nepārzina. Ja vēl ņemam vērā to, ka mēs baidījāmies, ka mūs nenosauc par nacionālistiem, ja mēs visos vadošos posteņos izbīdīsim latviešus, tad būs skaidrs, kāpēc vadošos posteņos izrādījās tik daudz biedru, kas nezina latviešu valodu, latviešu tautas paražas un sadzīves veidu. Ar to pašu ir izskaidrots arī tas, kāpēc gandrīz visās mūsu iestādēs darbvedību kārtoja nevis latviešu, bet gan krievu valodā.

Šai pašā zālē taču tika aizrādīts uz to (kaut vai no biedra Kalnbērziņa puses), ka ir vajadzīgs pārtraukt runas par to, ka mūsu politiskais darbs starp latviešu darbaļaudīm jāveic latviešu valodā un ka daudzos Rīgas uzņēmumos un kolhozos tas netiek darīts. Biedrs Kalnbērziņš arī, bez šaubām, baidījās, ka viņu kāds politiski nenobriedis komunists nenosauc par nacionālistu, ja viņš tādas runas atbalstīs. Bet propagandisti taisīja no tā slēdzienu, ka turpmāk par valodas jautājumiem propagandā vairs nevajag runāt, ka vajag apmierināties ar to stāvokli, kāds ir. Tagad redzams, ka tāda nostāja ir bijusi nepareiza.

(..) Nevērība attiecībā pret latviešu valodu bija tik liela, ka pēdējā Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes sesijā pat latvieši, kas labi pārzina mātes valodu, uzstājās ar runām krieviski (..). Pat sesijas lēmumu b. Straujums lasīja ne latviešu valodā, kaut gan viņš to labi pārvalda.

Svinīgās sēdes pēdējā laikā arī noturēja ne latviešu valodā, kaut gan ar referātiem uzstājās mūsu cienījamie biedri Jānis Ostrovs, Kārlis Ozoliņš, Arvīds Pelše.

(..)

[200]

Izvilkumi no Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas pirmā sekretāra J. Kalnbērziņa runas – par "kļūdām" nacionālās politikas realizācijā – LKP CK 1959. gada 7.–8. jūlija slēgtajā plēnumā

(..)

(..) Visnopietnākā kļūda darbā ar kadriem, ļeņiniskā kadru izraudzīšanas principa pārkāpšana ir izpaudusies tai apstāklī, ka daži partijas, padomju un saimniecisko orgānu vadītāji vadošo darbinieku izvirzīšanā par pamatu ņem nevis viņu lietišķās un politiskās īpašības, bet vispirms nacionālo piederību.

Partijas Rīgas pilsētas komitejas 1956. gada 30. novembra lēmumā, kura pieņemšanu atbalstīja b. Berklavs, kad viņš bija partijas pilsētas komitejas pirmais sekretārs, tieši norādīts, ka, pieņemot darbā kadrus, līdz ar lietišķajām un politiskajām īpašībām jāņem vērā arī latviešu un krievu valodas prašana. Tas ir rupjš ļeņiniskā kadru izraudzīšanas principa sagrozījums, būtībā tā aizstāšana ar izdomātu jaunu principu – ar izraudzīšanu pēc nacionālās pazīmes.

(..)

Tāpat republikā ir tikuši rupji pārkāpti Ļeņina norādījumi, ka jāievēro stingra brīvprātība latviešu un krievu valodas apgūšanā. Mēs šai ziņā sākām administrēt, kategoriski prasīdami obligāti mācīties valodas, jo sevišķi latviešu valodu, sākām pat noteikt konkrētus termiņus. Tā iepriekš minētajā partijas Rīgas pilsētas komitejas lēmumā bija izteikta prasība kadriem iemācīties latviešu un krievu valodu 2 gadu laikā. Saskaņā ar šo lēmumu uzņēmumu, organizāciju un iestāžu vadītājiem tika dots norādījums izskatīt jautājumu, vai iespējams izmantot darbā personas, kas noteiktajā laikā nav apguvušas valodas, un tādējādi radīt nevienādu stāvokli dažādu tautību darbiniekiem, jo vairums Rīgā un citās mūsu republikas pilsētās dzīvojošo latviešu jau sen prot krievu valodu, bet darbiniekiem, kas atbraukuši uz Latviju no citām republikām, vajadzēja mācīties otru valodu. Tādējādi partijas Rīgas pilsētas komitejas lēmums būtībā bija vērsts uz nelatviešu kadru izstumšanu ar ieganstu, ka tie nezina pamattautības valodu.

(..)

Bija mēģinājumi novirzīt partijas organizāciju no pareizā ļeņiniskā ceļa un iedibināt mūsu zemē nacionālu norobežotību un noslēgtību. Piemēram, CK Biroja loceklis b. Berklavs, kad CK Biroja un Ministru Padomes apvienotajā sēdē pagājušā gada oktobrī tika apspriests septiņgadu plāns, atklāti vērsās pret partijas ģenerāllīniju attīstīt smago rūpniecību un neatlaidīgi pieprasīja nepaplašināt republikā Vagonu rūpnīcu un Dīzeļu rūpnīcu un nepalielināt tajās produkcijas izlaidi. Ar ko viņš šos

iebildumus motivēja? Galvenais pierādījums viņam bija tas, ka pēdējos gados republikas iedzīvotāju skaits no citurienes iebraukušo strādnieku dēļ palielinājies par 450 000 un ka rūpnīcu celtniecība un paplašināšana prasīs tālāku darbaspēka iebraukšanu (..).

(..)

Dažādus argumentus par to, ka nav lietderīgi attīstīt noteiktas rūpniecības nozares, izvirzīja arī daži citi darbinieki. Visatklātāk nacionālistiskā garā šajā jautājumā izteicās b. Reimanis – laikraksta "Padomju Jaunatne" literārais līdzstrādnieks. Vēstulē, ko viņš nosūtīja laikrakstam "Pravda", bija teikts: "Izbrīnu rada daži Latvijas industrializācijas aprēķini. Pie mums dibina vairākus lielus uzņēmumus, kuriem itin visu atved no Krievijas – iekārtas, speciālistus, strādniekus un izejvielas. Produkciju aizved atpakaļ uz Krieviju. Jājautā, kāda jēga ir dibināt nacionālās republikas teritorijā tādas rūpnīcas, ja nu vienīgi palielināt krievu iedzīvotāju skaitu, panākt, lai tie būtu vairākumā, un tad kādā jaukā dienā, balstoties uz šo vairākumu, paziņot par nacionālās savienotās republikas likvidēšanu."

Tie ir politiski kaitīgi, buržuāziski nacionālistiski uzskati (..).

(..)

[201]

Izvilkumi no Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētāja K. Ozoliņa runas – par pieļautajām "kļūdām" kadru un valodas jautājumos – LKP CK 1959. gada 7.–8. jūlija slēgtajā plēnumā

(..)

Kādas kļūdas mēs esam pieļāvuši? Manuprāt, esam daudz kļūdījušies, taču galvenā kļūda ir tā, ka mēs nepareizi risinājām kadru jautājumus, valodas jautājumus. Pieņēmām lēmumu un uzskatījām, ka ar lēmuma palīdzību šos jautājumus var atrisināt. Kadru jautājumus, valodas jautājumus tā atrisināt nevar (..).

Pieņemtie lēmumi par valodām radīja nedrošību un nervozitāti krievu biedros, jo pēc šo lēmumu publicēšanas krievu biedri juta, ka viņiem no republikas būs jāaizbrauc. Vai mums bija tiesības radīt tādu nervozitāti un nedrošību krievu biedru vidū? Protams, šādu tiesību mums nebija (..).

(..)

[202]

Izvilkumi no LKP CK pirmā sekretāra A. Vosa referāta 1982. gada 29.–30. jūnijā notikušajā konferencē "Nacionālo attiecību attīstība briedumu sasniegušā sociālisma apstākļos" par krievu valodas mācīšanas paplašināšanu

(..)

Mūsu republikā lielākā daļa darba kolektīvu ir daudznacionāli kolektīvi, parasti daudznacionāls ir arī vispārizglītojošo skolu, profesionāli tehnisko vidusskolu un augstskolu audzēkņu sastāvs. Miljoniem cilvēku ik gadus maina dzīvesvietu, nereti šķērsojot savienoto un autonomo republiku robežas. Un visur rodas visiem kopīga problēma – cilvēcisko kontaktu problēma. Bet mūsu daudznacionālās valsts apstākļos krievu valodas zināšana neapšaubāmi palīdz krietni paplašināt šos kontaktus.

(..)

Cenšanās apgūt krievu valodu visur ir ļoti liela, un tā izpaužas aizvien plašāk. Tāpēc partijas organizācijām un padomju orgāniem pastāvīgi jārūpējas par to, lai tiktu radīti visi apstākļi, kas ļautu apmierināt šo vēlēšanos, kuru mūsu zemē rada komunisma celtniecības objektīvā loģika.

(..)

II. NODAĻA

Komunistiskā vara un baznīca

Okupētājvalsts PSRS ieceltā pārvaldes aparāta ierēdņi pēc 1940. gada 17. jūnija pakāpeniski sāka ierobežot reliģisko konfesiju darbību. Padomju Savienībā Baznīca tika uzskatīta par "pagātnes palieku", tāpēc jaunā vara Latvijā uzsāka t. s. atšķirību likvidēšanu starp vecajām un jaunajām republikām. Dokumenti liecina par aktīvu antireliģisko aģitāciju šajā laikposmā. 1940.–1941. gadā tika slēgti daži lūgšanu nami, bet šī parādība nebija masveidīga. Pret Baznīcu vērsto pasākumu īstenošanu, ko bija iecerējuši daudzi padomju varasvīri, iztraucēja karš [203, 204].

40. gadu vidū, kad padomju okupācijas režīms atjaunoja kontroli pār Latvijas teritoriju, Staļina politika pret Baznīcu bija kļuvusi iecietīgāka, īpaši tas attiecās uz Krievijas Pareizticīgo Baznīcu [211, 212]. Presē nebija vērojama uzkrītoša antireliģiskā propaganda – zināmā mērā to noteica ārpolitiskie apsvērumi. Tomēr liberālisms neattiecās uz tām Baznīcām, kuras pretojās okupācijas varas iestāžu pasākumiem un, piemēram, atteicās aicināt nacionālos partizānus pārtraukt pretošanos un legalizēties [205, 206]. Čekisti arestēja nepakļāvīgo draudžu garīdzniekus un panāca padomju varai lojālu cilvēku nozīmēšanu atbildīgos amatos, kā arī vervēja aģentus, lai nodrošinātu pilnīgu kontroli pār Baznīcu.

Īpaši pasākumi 40. gados tika veikti pret Latvijas evaņģēliski luterisko Baznīcu, kuras draudžu locekļi vairākumā bija latvieši [209, 210]. Luterāņiem un baptistiem pievienoja skaitliski mazākās reliģiskās konfesijas (hernhūtiešus, metodistus, piecdesmitniekus u. c.). Šā pasākuma mērķis bija samazināt draudžu skaitu, reizē liekot šīm lielākajām konfesijām uzņemties atbildību par pievienoto draudžu locekļiem [207, 208].

40. gadu beigās visu konfesiju stāvoklis PSRS teritorijā pasliktinājās. Latvijā 1949. gadā aizliedza jauniešu grupveida sagatavošanu iesvētībām.

Valsts varas pārstāvju negatīvā attieksme pret Baznīcu saglabājās arī 50. gados [213]. 1953. gadā PSKP CK Politbiroja locekļu savstarpējo cīņu laikā tika pieņemts lēmums pastiprināt antireliģisko darbību. Tomēr izsludinātie pasākumi nebija ilglaicīgi, jo jau 1954. gada beigās PSKP CK vērsās pret antireliģiskās cīņas pārspīlējumiem. Tā rezultātā, ņemot vērā arī vispārējo režīma liberalizēšanos, aktivizējās draudžu darbība, kaut arī varas iestādes tai lika šķēršļus [214, 215, 216]. 50. gadu otrajā pusē padomju varas politika pret reliģiju atkal kļuva neiecietīgāka.

Pasākumus, kurus okupācijas varas pārstāvji īstenoja dzīvē 60. gadu sākumā, nevar saukt savādāk kā par tiešu vēršanos pret Baznīcu un cilvēku vajāšanu viņu

reliģiskās pārliecības dēļ [217, 218, 219, 220, 221, 222, 223]. Latvijā masveidīgi slēdza luterāņu un pareizticīgo baznīcas, notika vairāku mācītāju aresti.

60. gadu vidū, pēc PSKP CK pirmā sekretāra Ņ. Hruščova atcelšanas no amata, antireliģiskā darbība mazinājās [224, 225], kaut gan līdz pat 80. gadiem visos rajonos turpināja darboties ateistu padomes, kuru darbinieki nereti apmeklēja dievnamus un kontrolēja draudžu darbības atbilstību PSRS pastāvošajai likumdošanai.

Laikā, kad PSKP CK ģenerālsekretārs bija L. Brežņevs, t. s. vispārējās stagnācijas laikā varas pārstāvji centās atklāti pret Baznīcu nevērsties. Sākot ar 70. gadiem, vairāki pazīstami kultūras darbinieki popularizēja domu, ka dievnami kā arhitektūras un mākslas pieminekļi jāaizsargā pret izpostīšanu, jo slēgtās kulta ēkas bieži tika pamestas bez uzraudzības vai piemērotas saimnieciskām vajadzībām kā noliktavas. Baznīcu augstākās vadības pārstāvji šajā laikā lielākoties bija paklausīgi varas iestāžu rīkojumu pildītāji [226], un tas mazināja viņu autoritāti cilvēku vidū. 80. gados līdz ar iekšpolitiskās situācijas liberalizēšanos draudzēs organizējās neformālas grupas, kas bija opozīcijā oficiālajai Baznīcas vadībai [227, 228, 229, 230, 231], vēlāk tika panākta padomju režīmam lojālās augstākās vadības nomaiņa.

[203–204] Attieksme pret Baznīcu pirmajā okupācijas gadā

[203]

Izvilkums no LK(b)P Liepājas pilsētas organizācijas pirmās konferences protokola 1940. gada 8. decembrī

1940. gada 8. decembrī

(..)

b. Spure (..) Par melnsvārčiem.[1] Biedrs uzstājās, prasot represijas pret baznīcu, melnsvārčiem. Nepareizi. Pāragri. Biedrs nav pamatīgi apdomājis. Sist melnsvārčus, lauzt krustus, pielietot atklātus spaidus pret baznīcu – var būt uz roku tikai ienaidniekam. Vajag izvest politisku sagatavošanas darbu – ar administratīviem līdzekļiem apstākļus tikai pasliktinās. Nepieciešams rīkoties uzmanīgi, katru jautājumu pamatīgi jāpārdomā. (..)

[1] Garīdznieki (nievājoši).

[204]
Izvilkumi no LK(b)P Liepājas apriņķa pirmorganizāciju sekretāru un partorgu 1941. gada 17. jūnija sanāksmes protokola

1941. gada 17. jūnijā

(..)

I

Padarītais darbs

(Ziņo b. Vrubļevskis)

Pirmām [kārtām] domāts tas darbs, kas šinīs dienās izvests, – tīrīšana nevēlamo elementu [vidū] (pilsoņi, kas negribēja paklausīt Padomju varai). Viņos bija pārliecība, ka Padomju vara no viņiem baidās, un viņi sāka ignorēt mūsu valdības direktīvas un organizēties nelegālās organizācijās. Tāpēc valdība izdeva speciālu dekrētu visus naidīgus elementus izsūtīt uz citām republikām.

II

Padomju aparāta tīrīšana

(..)

(Ziņo b. Vrubļevskis)

Līdz ar padarīto darbu saistīts arī otrs jautājums. Tas bija šķiru cīņas pirmais posms. Mēs tikai tagad spērām pirmo soli [cīņā] ar mūsu iekšējo ienaidnieku. Mums būs jāpastrādā vēl daudz, lai iztīrītu mūsu republiku. (..)

J a u t ā j u m i

(..)

b. Bražis – Embūtes mācītājs veic atklātu aģitāciju, tāpat [arī] sekretārs, un tomēr nav paņemti.

Uz uzstādītajiem jautājumiem atbild *b. Vrubļevskis.* (..)

Kas attiecas uz to, ka daži paņemti nevietā, tad bij[a] no C[entrālās] Komitejas norādījumi ņemt komandierus, virsniekus, tirgotājus, bij[ušos] lielos namīpašniekus un arī tādus, pret kuriem [ir] tieši kompromitējoši materiāli. Mācītājus pagaidām bij[a] jāizvairās ņemt. (..)

[205]

VDK aģenta 1945. gada 14. maija ziņojums par Latvijas baptistu draudžu bīskapa K. Lācekļa noskaņojumu

(..)

Tā, piemēram, aģents "Gordejevs" savā ziņojumā [19]45. gada 14. maijā ziņoja par Lācekļa uzstāšanos:

"(..) Mēs visi esam vienisprātis, ka mums vajag iestāties Vissavienības Evaņģēlisko Kristiešu un Baptistu Savienībā. Taču ir jautājums, kā iestāties, jo 80 gadus mums eksistēja sava patstāvīga savienība un mums ļoti smagi to zaudēt. Cara laikā mēs arī bijām zem kopējas varas ar Krieviju, bet savienība mums tomēr bija sava – latviešu. Mēs vēlamies, lai mums būtu savas konferences, kongresi dzimtajā valodā, kā tas vienmēr ir bijis, nevis visus jautājumus vienpersoniski izlemt ar Vissavienības Evaņģēlisko Kristiešu un Baptistu Savienības pilnvaroto palīdzību. Mēs, latvieši, esam seni cīnītāji par brīvību. (..) Ko mēs iesāksim ar krievu žurnāliem un literatūru, ko mums sūtīs no Maskavas, kurš no mums var lasīt krieviski? Mēs gribam, lai mums būtu sava izdevniecība, kas mums vienmēr bija... Mēs lūdzam brāļus, Vissavienības Evaņģēlisko Kristiešu un Baptistu Savienības pārstāvjus, vai pie mums nevar atstāt visu pa vecam."

(..)

[206]

PSRS Tautas Komisāru Padomes Reliģisko kultu lietu Padomes pilnvarotā Latvijas PSR V. Šeškena 1945. gada oktobra ziņojums par Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas arhibīskapa amata pagaidu izpildītāja K. Irbes noskaņojumu un darbību

Rīgā 1945. gada oktobrī

Par Latvijas luterāņu baznīcas arhibīskapa pienākumu pagaidu pildītāja K. IRBES pretpadomju noskaņojumu un darbību

Līdz ar padomju varas izveidošanu Latvijā 1944. gadā Irbe par savas darbības vadmotīvu izvēlējies veco lozungu – jo sliktāk, jo labāk – un nemainīgi pie tā pieturas, pat ne vienmēr to slēpjot.

Nekad no Irbes neesmu saņēmis nevienu konkrētu sūdzību par vietējās varas pārstāvju nepareizu rīcību attiecībā pret dievnamiem, draudžu telpām vai kulta kalpu apspiešanu.

Kad es viņam tieši jautāju par tādas "labklājības" cēloņiem viņa eparhijā[1], viņš atbildēja, ka nav zinājis, ka par padomju varu varot tai pašai arī sūdzēties, un viņš neticot, ka no padomju varas varētu sagaidīt iesniegto sūdzību rezultātus.

Neilgi pēc šīs sarunas man piezvanīja no Rīgas pilsētas Staļina rajona izpildu komitejas un pastāstīja, ka pie viņiem ieradies igauņu luterāņu draudzes mācītājs, kurš paziņojis, ka Citadeles ielas luterāņu baznīcā mītošā Sarkanarmijas daļa to apgānījusi, saplēsusi svētbildi, piemēslojusi telpas, salauzusi visu iekārtojumu, izsitusi stiklus, izrakusi baznīcas altāra daļā apglabātos garīdzniekus, izmētājusi kaulus, acīmredzot iepriekš viņus aplaupot utt. Lai pārbaudītu iesniegumu, izpildu komiteja izveidoja komisiju, bet es piezvanīju garnizona kara prokuroram, kurš komisijā deleģēja savu pārstāvi. Apskatē uz vietas mācītāja paziņojums neapstiprinājās, un tika noskaidrots, ka tas ir vāciešu darbs un baznīcas sarga nevērības rezultāts. Kad es izteicu Irbem protestu sakarā ar viņa garīdzniecības insinuācijām[2], viņš man paziņoja, ka komisijas aktam netic, jo nav redzējis, ka tajā būtu rakstīts, ka to izdarījuši vācieši, nevis Sarkanā armija.

Vairāk sūdzību no viņa nav ienācis.

Kad es nesen Irbem uzdevu jautājumu, kādēļ tik slikti veicas ar viņa draudžu reģistrāciju un [draudžu] izpildorgānu vēlēšanām, viņš man tieši paziņoja: "Tauta baidās kaut ko darīt, jo visapkārt valda terors; kad tas beigsies, viss nokārtosies." Uz manu izbrīnas pilno jautājumu, kas tas vēl par tādu teroru, viņš atteica: "Kā nu ne,

---

[1] Bīskapa pārziņā esošs novads. Ziņojumā lietots biežāk ar Pareizticīgo Baznīcu saistīts termins.

[2] Apmelojums, ļaunprātīgs izdomājums.

visi zina, ka visapkārt arestē gan iedzīvotājus, gan garīdzniekus, tāpēc arī baidās." Uz manu paziņojumu, ka tā ir tikai provokācija, viņš paraustīja plecus – "tā tas ir, ko tur slēpt".

Pēdējā mēnesī man bija pārrunas ar Irbi par vēstījumu garīdzniecībai un laicīgajiem [cilvēkiem], kā arī par citu konfesiju vēstījumiem.

Irbe kategoriski atteicās [to parakstīt] un paziņoja, ka netic padomju varas orgānu solījumiem par neaizskaramību no meža iznākušajiem un uzskata par neiespējamu šādu vēstījumu izsludināt, kamēr valdība nepublicēs dekrētu par visu, sākot ar 1940. gadu arestēto, amnestiju.

"Atdodiet visus mūsu mocekļus, kurus jūs aizvedāt 1940.–1941. gadā, tad mēs jums noticēsim."

Uz piezīmi, ka tas nozīmē, ka bandītu un viņu atbalstītāju atrašanos mežā viņš uzskata par normālu, Irbe paziņoja: "Neko darīt, baznīca politikā nevēlas iejaukties un neiejauksies."

Vairākas luterāņu draudzes nevēlas pieņemt Irbes nozīmētos mācītājus (Sigulda, Ikšķile), kuri atgriezušies no Kurzemes, paziņojot – lai viņi paliekot pie vāciešiem. Irbe pats brauca pierunāt draudžu locekļus, darot zināmu, ka viņu atteikšanās pieņemt jaunos mācītājus novedīs pie luterāņu baznīcas likvidēšanas Latvijā.

Visa Irbes darbība pamatos ir naidīga pret pastāvošo kārtību un tā mēģina apvienot pretpadomiski noskaņoto garīdznieku aprindas cīņai pret padomju varu zem luterāņu baznīcas karoga.

Pilnvarotais Latvijas PSR *Šeškens*

[207]

PSRS Ministru Padomes lietu pārvaldnieka J. Čadajeva 1947. gada 20. decembra vēstule Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājam V. Lācim par hernhūtiešu draudzēm Latvijas PSR

SLEPENI
1947. gada 20. decembrī

Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājam
b. V. LĀCIM

(..)

Lūdzu divu nedēļu laikā paziņot Jūsu domas par PSRS Ministru Padomes Reliģisko kultu lietu Padomes vēstuli par hernhūtiešu draudžu reģistrācijas kārtību.

P i e l i k u m ā: 1947. g. 12.12. vēstules Nr. 8281 kopija.[1]

PSRS MP lietu pārvaldnieks *J. Čadajevs*

A t z ī m e s d o k u m e n t ā:
b. Ostrovam. Lūdzu iepazīties, pārrunāt ar b. Šeškenu un Pelši. Es personīgi piekrītu b. Poļanska priekšlikumam. Sagatavojiet atbildi. 24.12.47. V. Lācis.

[1] Netiek publicēta.

[208]

Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja V. Lāča 1948. gada 10. janvāra atbilde PSRS Ministru Padomes lietu pārvaldniekam J. Čadajevam par hernhūtiešu draudzēm Latvijas PSR

SLEPENI
1948. gada 10. janvārī

PSRS MP lietu pārvaldniekam b. J. ČADAJEVAM

No Latv[ijas] PSR esošajām 57 tā saucamo hernhūtiešu draudzēm tikai 9 pieprasa patstāvīgu reģistrāciju. Pārējās draudzes faktiski saplūdušas ar luterāņiem.

[Tikai] norādītās 9 draudzes kategoriski atsakās pievienoties kādai citai konfesijai un iebilst pret kopīgu reģistrāciju ar luterāņu baznīcu, kas, viņuprāt, līdz padomju varas izveidošanai Latvijā viņu draudzes vajāja un mēģināja pakļaut sev.

Pad[omju] Latvijas ev. luteriskās baznīcas arhibīskapa v. i. G. Tūrs izteicās, ka lut[erāņu] baznīca uzskata par pilnīgi iespējamu arī šo draudžu vēlāko iekļaušanos Latvijas ev. luteriskajā baznīcā.

Ņemot vērā Pad[omju] Latvijas ev. luteriskās baznīcas tagadējās vadības virzību uz bezierunu sadarbību ar padomju varu un pilnīgu pakļaušanos spēkā esošajai padomju likumdošanai, var uzskatīt, ka šis paziņojums ir pietiekami autoritatīvs un zināmā mērā pamatots.

(..)

Pašlaik hernhūtiešu kā patstāvīgas baznīcas reģistrācijai Latvijas PSR nav jēgas, jo reģistrēšanu pieprasa tikai 9 draudzes. Bet likvidēt šīs draudzes tādēļ, ka tās atteikušās reģistrēties kā luterāņu baznīcas filiāles, ir mazliet priekšlaicīgi, jo tās savu darbību, pārejot nelegālā stāvoklī, kā varas [iestāžu] vajāta konfesija turpinās varbūt pat labvēlīgākos apstākļos.

Tā kā jautājums par to reģistrāciju kopā ar ev. luterisko baznīcu tagad izvirzīts pietiekami konkrēti, tiks veikti tādi pasākumi kā Reliģisko kultu lietu Padomes pilnvarotā izbraukumi uz vietām, ev. luteriskās baznīcas garīdzniecības aktivizēšana šajā virzienā, atbilstoša hernhūtiešu vadītāju ietekmēšana utt.

Šo pasākumu kopums tuvākajā laikā radīs iespēju izlemt jautājumu par tālākās darbības raksturu un virzienu, lai to kā patstāvīgu baznīcu mierīgā ceļā likvidētu.

Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājs *V. Lācis*

[209]

Izvilkums no PSRS Tautas Komisāru Padomes Reliģisko kultu lietu Padomes pilnvarotā Latvijas PSR V. Šeškena 1945. gada 13. jūnija ziņojuma PSRS Tautas Komisāru Padomes Reliģisko kultu lietu Padomes priekšsēdētājam I. Poļanskim par stāvokli Latvijas evaņģēliski luteriskajā Baznīcā

SLEPENI

1945. gada 13. jūnijā

PSRS TKP Reliģisko kultu lietu Padomes priekšsēdētājam
b. I. POĻANSKIM

(..)

Jāsecina, ka, radikāli nelaužot lut. garīdzniecības vecās tradīcijas, luterāņu baznīca turpmāk pastāvēt nevar. Ņemot vērā tādu svarīgu faktu kā lielas mācītāju daļas prombūtni, nemaz nerunājot par viņu iedragāto reputāciju, ja tiks sasaukta Latvijas luterāņu baznīcas Sinode, vairākumā tajā būs laicīgās personas, ar kurām vienoties būs vieglāk. Agri vai vēlu to tomēr nāksies sasaukt, jo, neskatoties uz to, ka latviešu luterāņi neizceļas ar sevišķu dievbijību, luterāņu baznīcu likvidēt mēs nevaram, to neļauj viņu skaits – pēc 1935. gada oficiālās statistikas, Latvijā bija 1 075 641 luterānis, t. i., 55,14% iedzīvotāju.

Pašlaik es izmantoju sociālās reliģijas fanātiķi, kādu Vasku, kura [sastādīto] deklarāciju es Jums nosūtīju agrāk. Viņš, pašam nenojaušot, izzina garīdzniecības noskaņojumu, lai es varētu izraudzīt to aktīvu, kurš nodarbotos ar kārtības ieviešanu luter[āņu] baznīcā.

Ar dažiem aktīva kandidātiem es apspriedos, jautājumus uzdodot aplinkus, un man liekas, ka var izveidot iniciatīvas grupu no mācītājiem un laicīgām personām, kuri vajadzīgos jautājumus saasinās un pieprasīs Sinodes sasaukšanu, lai likvidētu tagadējo Baznīcas Virsvaldi un ievēlētu jaunu arhibīskapu. Ja zem iniciatīvas grupas deklarācijas, kuru tagad izstrādā, savāks pietiekami daudz parakstu un to [atbalstīs] pat veselas draudzes, tad būs iespējams sasaukt šīs grupas paplašināto sēdi, kurā ievēlētu orgkomiteju Sinodes sasaukšanai un tās rezolūciju un lēmumu izstrādāšanai. Lai nevajadzētu priekšlaikus padzīt Baznīcas Virsvaldi un lai tā netraucētu darbā, komitejas sastāvā jāievēlē kāds no vislojālākajiem Baznīcas Virsvaldes locekļiem. Iniciatīvas grupas deklarācijā būs tieši norādīts, ka [ņemot vērā, ka] luter[āņu] baznīcas vadība to novedusi pie pagrimuma, nav ievērojusi kanoniskos

noteikumus, ka tās vadības profašistiskā politika novedusi pie daudzu ticīgo upuriem, uzskatīt (..) pastāvošo Baznīcas Virsvaldi par nelikumīgu un nepilntiesīgu, lai uz visiem laikiem atbrīvotos no vācu ietekmes, likvidētu hitleriešu propagandas sekas, sāktu ticīgos iedzīvotājus audzināt padomju patriotisma garā utt.

Sinodes laikā izvirzīt jautājumu par lut[erāņu] baznīcas pārdēvēšanu no Evaņģēliski Luteriskās par Evaņģēliski Kristīgo, kā to savas dzīves laikā vēlējās pats Luters, lai līdz ar to izbeigtu turpmāku vācu ietekmi. Tālākā perspektīvā var izvirzīt jautājumu par ūnijas izveidošanu ar pareizticīgo baznīcu, kā savā laikā izveidoja luterāņu un anglikāņu baznīcu ūniju, dievkalpojumos pakāpeniski pārņemot atsevišķus pareizticīgo rituālus un kalpošanas veidus.

Ja izdosies izveidot labu Baznīcas Virsvaldi, tad perspektīvas būs cerīgas, jo luterāņi dažreiz ciena visādus jauninājumus, par ko liecina daudzie dažādie novirzieni, kas mūsdienās pastāv luterāņu baznīcā un pret kuriem izturas ne tikai iecietīgi, bet pat ar interesi.

Atliek pēdējais un man pats grūtākais jautājums – nākamā arhibīskapa kandidatūra. Pagaidām noteiktas personas nav. Taču, ja ir izvirzīts jautājums par baznīcas vadības demokratizāciju, tad pašlaik kandidatūru noteikt ir grūtāk. Pagaidām cilvēkus izpētu savu iespēju robežās. Man tomēr liekas, ka, darbojoties iniciatīvas grupai un līdz ar to daudz dziļāk izpētot ļaudis, šādai personai jāparādās. Katrā ziņā nākamās Baznīcas Virsvaldes un vienlaikus arhibīskapa darbības programma, ko pieņems Sinode, viņu attiecīgi ierobežos. Tikai tādēļ atlikt jautājuma risināšanu nebūtu mērķtiecīgi. Sliktākajā variantā, ja iniciatīvas grupas deklarācija nedos vēlamo efektu, mēs kā malā stāvētāji varēsim pieņemt jebkuru lēmumu par deklarācijas un pašas iniciatīvas grupas tālāko likteni. Tā kā situācija prasa manu izvirzīto jautājumu ātrāku risināšanu, steidzami gaidu Jūsu norādījumus.

Pilnvarotais LPSR *Šeškens*

[210]

Izvilkumi no PSRS Ministru Padomes Reliģisko kultu lietu Padomes pilnvarotā Latvijas PSR V. Šeškena 1948. gada 21. aprīļa ziņojuma PSRS Ministru Padomes Reliģisko kultu lietu Padomes priekšsēdētājam I. Poļanskim par Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas Ģenerālsinodes norisi

SLEPENI
[1948. gada 21. aprīlī]

PSRS Ministru Padomes Reliģisko kultu lietu Padomes priekšsēdētājam
b. I. POĻANSKIM

(..)

Divu gadu laikā veiktā luterāņu garīdznieku audzināšana padomju garā un jaunu visprogresīvāko mācītāju izvirzīšana vadošos amatos ir devusi rezultātus. Visās iecirkņu sinodēs, kurās kā delegāti no katras draudzes piedalījās pa 1 mācītājam un 1 laicīgajam pārstāvim, baznīcas jaunās pagaidu vadības padomju pozīcija guva pilnīgu akceptu, bet plānotie pasākumi – Ģenerālsinodes sasaukšana, jaunās Satversmes apstiprināšana un arhibīskapa ievēlēšana – guva pilnīgu atbalstu.

Ģenerālsinode notika š. g. 14. un 15. martā Rīgā ar visu 45 delegātu piedalīšanos. (..) Prāvestu sapulcē, kas notika Sinodes atklāšanas dienā, par kandidātu arhibīskapa amatam aizklātā balsošanā vienbalsīgi izvirzīja Gustavu Tūru, kurš bija šī [amata] vietas izpildītājs. Sinodes locekļi arī Sinodes sēdē vienbalsīgi izvirzīja vienīgo kandidātu – G. Tūru. Balsošanā Tūru par arhibīskapu ievēlēja **vienbalsīgi.**

(..)

Pilnvarotais Latvijas PSR *Šeškens*

[211]

Izvilkums no PSRS Ministru Padomes Krievijas pareizticīgās baznīcas lietu Padomes pilnvarotā Latvijas PSR A. Saharova 1952. gada 10. janvāra ziņojuma PSRS Ministru Padomes Krievijas pareizticīgās baznīcas lietu Padomes priekšsēdētājam G. Karpovam par stāvokli latviešu pareizticīgajās draudzēs

SLEPENI
1952. gada 10. janvārī

PSR Savienības Ministru Padomes Krievijas pareizticīgās baznīcas lietu Padomes priekšsēdētājam b. G. KARPOVAM

INFORMATĪVAIS ZIŅOJUMS
par Ziemassvētku svinēšanu Krievijas pareizticīgajā baznīcā[1] Latvijas PSR (1951./1952. gadā)

Krievijas pareizticīgās baznīcas īpatnība Latvijas PSR ir tāda, ka tā sastāv no tā sauktajām latviešu un krievu pareizticīgajām draudzēm, kurās dievkalpojumi attiecīgi notiek latviešu un krievu valodā. "Latviešu" draudžu specifika savukārt ir tāda, ka tās izveidojusi Krievijas pareizticīgā baznīca misionārisma ceļā.

Pašlaik Latvijas PSR reģistrētas 65 "latviešu" un 54 "krievu" draudzes. Lielākā daļa "latviešu" draudžu pilsētās un lielās apdzīvotās vietās jau zaudējusi savu galveno specifiku – tīri latvisku draudžu locekļu nacionālo sastāvu, jo tās ievērojamā mērā papildinājušās ar krieviem. Vienīgais, kas "latviešu" draudzēs bez latviešu valodas palicis (dažās draudzēs dievkalpojumi notiek abās valodās), tā ir baznīcas svētku svinēšana pēc "jaunā stila".

(..)

Padomes pilnvarotais *A. Saharovs*

---

[1] Oriģinālā: *"Русская православная церковь"*.

[212]

Izvilkums no PSRS Ministru Padomes Krievijas pareizticīgās baznīcas lietu Padomes darbinieka Sivko 1952. gada 11. oktobra ziņojuma PSRS Ministru Padomes Krievijas pareizticīgās baznīcas lietu Padomes priekšsēdētājam G. Karpovam par latviešu starpkonfesionālajām attiecībām

SLEPENI
1952. gada 11. oktobrī

Krievijas pareizticīgās baznīcas lietu Padomes priekšsēdētājam
b. G. KARPOVAM

ZIŅOJUMS

(..)

Apdzīvotajā vietā Līdērē pēc pareizticīgās latviešu draudzes pašlikvidēšanās daļa pareizticīgo latviešu sāka apmeklēt luterāņu lūgšanu namu Liezērē un vērsās pie tās mācītāja, lai apmierinātu savas reliģiskas vajadzības. Acīmredzot šādos apstākļos latviešu un jaukto pareizticīgo draudžu pašlikvidēšanās neizbēgami noved pie luterāņu baznīcas nostiprināšanās un otrādi, ja likvidējas luterāņu draudzes, tad papildinās pareizticīgā baznīca.

(..)

Inspektoru daļas vadītāja vietnieks *Sivko*

[213]

Pokrovas luterāņu draudzes pagaidu valdes locekļu A. Doma un J. Priedes 1952. gada iesniegums Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas arhibīskapam G. Tūram ar lūgumu palīdzēt novērst latviešu tautības luterāņu ticības brīvības ierobežojumus

[1952. gada pavasarī]

Viņa eminencei Latvijas PSR evaņģ. luteriskās Baznīcas arhibīskapam

Pleskavas apg. Kačanovas raj. Pokrovas ev. lut. draudzes pagaidu valdes lūgums

Jau 1945. gadā Pleskavas apgabala Kačanovas rajona ev. lut. baznīcas Pokrovas draudze vairākkārt griezās pie ev. lut. Baznīcas Augstākās Padomes[1] Rīgā un Latvijas PSR Min[istru] Pad[omes] Rel[iģisko] kultu lietu Padomes pilnvarotā ar lūgumu reģistrēt mūsu draudzi un izdot tai attiecīgo apliecību.

Kad beigu beigās izrādījās, ka Pokrovas draudze pakļauta [Reliģisko] kultu lietu pilnvarotajam Pleskavas apgabalā, mēs griezāmies pie viņa. Jautājuma risināšana ilga no 1946. gada līdz 1951. g[adam]. Vienīgais, ko draudze panāca, bija mutiska atļauja noturēt dievkalpojumus draudzes baznīcā Kačanovā līdz oficiālās atļaujas saņemšanai. Divdesmitnieka[2] pārstāvji, nepanākuši draudzes reģistrēšanu Pleskavā, griezās PSRS Min[istru] Pad[omes] Reliģisko kultu lietu Padomē. Arī tas līdz šim laikam neko nav devis.

Kačanovas rajona izpildu komiteja b. Mogutova personā 1951. gada janvārī draudzes pagaidu valdes pārstāvim J. Priedem atņēma baznīcas atslēgu, un tagad tā pārvērsta par rajona patērētāju biedrības noliktavu.

Par to tika paziņots Pleskavas apgabala izpildu komitejas priekšsēd[ētājam] b. Skvorcovam.

Nesaņēmuši nekadu atbildi uz šo iesniegumu, 1951. gada 12. jūnijā b. Skvorcovam iesniedzām otru iesniegumu, lai paātrinātu iepriekšējā iesnieguma izskatīšanu.

Neskatoties uz otro iesniegumu, kā arī mutiskiem atgādinājumiem, ne b. Skvorcovs, ne citas minētās iestādes nav atbildējušas.

---

[1] Domāta ev. lut. Baznīcas Virsvalde.

[2] Personas, kas parakstījušas līgumu par draudzes reģistrāciju, tās vārdā apņemoties pildīt saistības ar valsti.

Nezinot iemeslus šādai attieksmei pret Kačanovas rajona pilsoņu–luterāņu likumīgo lūgumu, mēs griežamies pie Jums kā latviešu tautības ev. luterāņu galvas un lūdzam noskaidrot mums neizprotamo attieksmi, kuras rezultātā apmēram 2000 luterāņiem, Padomju Savienības pilsoņiem, ir atņemta iespēja veikt savas reliģiskās ceremonijas.

Par noskaidrošanas rezultātiem lūdzam informēt mūsu pārstāvi Augustu Kārļa d. Domu, kurš dzīvo Pleskavas apgabala Kačanovas rajona Mihaļevas sādžā. Vienlaicīgi pievienojam mūsu iesniegumu Reliģisko kultu lietu Padomei Maskavā[1] un lūdzam to nodot personīgi pēc adreses un, ja iespējams, atsūtīt mums Padomes atbildi.

Patiesā cieņā – *A. Doms* un *J. Priede*

Atzīmes dokumentā:
Zināšanai – Tūrs jautājumu noskaidro Maskavā. J. Restbergs. 05.05.52.

[1] Netiek publicēts.

[214]
Izvilkumi no Latvijas PSR Ministru Padomes Reliģisko kultu lietu Padomes pilnvarotā J. Restberga atskaites par darbu 1956. gada otrajā pusgadā

[1957. gada janvārī]

INFORMATĪVĀ ATSKAITE
par Latvijas PSR Ministru Padomes Reliģisko kultu lietu Padomes pilnvarotā darbu 1956. gada otrajā pusē

(..)

Pirmā iedaļa: Nospraustais Padomes pilnvarotā darba plāns 1956. gada otrajam pusgadam izpildīts pilnībā. Par katra punkta izpildi ziņots Reliģisko kultu lietu Padomei un republikas vadībai.

Atskaites periodā partijas un padomju orgāniem bija uzdots risināt jautājumus, kas izrietēja no reliģisko kultu darbības.

Sakarā ar to, ka 1956. gada otrajā pusē no ieslodzījuma vietām atgriezās gandrīz visi agrāk arestētie kulta kalpi, reliģisko draudžu vadītāji sāka šos valdības veiktos pasākumus izskaidrot kā politikas maiņu attiecībā pret reliģiju vispār, tādēļ Padomes pilnvarotajam izvirzīja jautājumus, kuru lemšana un saskaņošana ietilpa republikas vadošo partijas un padomju iestāžu kompetencē.

Piemēram, tā kā šā gada oktobra sākumā no ieslodzījuma vietām atgriezās Kapuciešu mūku ordeņa vadība, Latvijas katoļu baznīcas vadība izvirzīja jautājumu par kapuciešu mūku klostera atkalnodibināšanu Latvijā. Jautājumu izlēma negatīvi.

Evaņģ. kristiešu–baptistu vadība izvirzīja jautājumu par 1957. gada baznīcas kalendāra izdošanu 3 tūkstošu eksemplāros. Jāatzīmē, ka pēckara periodā šī reliģiskā organizācija nekad nav izvirzījusi šādu jautājumu, tādēļ nav saprotams, kāpēc tieši tagad radusies nepieciešamība iespiest kalendāru, un tādēļ jautājumu izlēma negatīvi.

Pēc reliģisko draudžu vadītāju iniciatīvas tika izvirzīts jautājums par to bijušo reliģisko draudžu darbības atjaunošanu, kuras savā laikā dažādu iemeslu dēļ savu darbību izbeigušas.

(..)

Nekad agrāk baznīcu un reliģisko draudžu vadība nav tik bieži prasījusi atdot draudzēm nacionalizēto un municipalizēto nekustamo īpašumu, kas savulaik reliģiskajām draudzēm bija piederējis. Turklāt vēl palielinājies lūgumu skaits atļaut celt jaunas baznīcas vai arī pabeigt iesākto celtniecību, ko pārtrauca Lielais Tēvijas karš.

Otrs galvenais cēlonis, kas veicina kultu darbības pastiprināšanos, ir vairāku

baznīcu vadītāju viesošanās kapitālistiskajās valstīs, kad viņi ir satikušies ar kulta kalpiem emigrantiem, kā arī guvuši iespēju iepazīties ar reliģisko kultu plašo darbību kapitālisma apstākļos. Ev. luteriskās baznīcas galva arhibīskaps Gustavs Tūrs pēc atgriešanās no ārzemēm dažus kapitālismā pastāvošos reliģisko kultu darbības paņēmienus mēģināja ieviest Latvijas ev. lut. baznīcā.

Katoļu baznīcas vadība aktivizējusi darbību, dievkalpojumu laikā aicinot ticīgos sargāt savus bērnus no komunistiskās ietekmes. Naidīgi noskaņotā garīdzniecība dažos gadījumos aicināja vecākus nesūtīt bērnus uz internātskolām, jo tur bērni tikšot atrauti no vecāku reliģiskās audzināšanas.

(..)

Evaņģēliskie luterāņi: Spilgta aktivitātes izpausme ir Gustava Tūra organizētās mācītāju grupu apspriedes pēc viņa atgriešanās no ASV 1956. gada jūnijā. Viena no tām notika 13. jūlijā Rīgā. Šajā apspriedē piedalījās 20–35 mācītāji, kuri apkalpo Rīgas un tās apkārtnes reliģiskās draudzes un dzīvo Rīgā. Apspriedes mērķis – Tūra atskaite par braucienu uz ASV.

Tūra sapulces–atskaites galvenā doma bija, ka tagad mums jāstrādā kā amerikāņiem.

(..)

Evaņģ. luteriskajās baznīcās bijuši arī mēģinājumi atdzīvināt to darbību, iekļaujot baznīcas kora repertuārā dažas dziesmas, kuras izpilda valsts un pašdarbības kori. Bieži vien šīs dziesmas dzirdamas radiotranslācijā.

Arhibīskapa Gustava Tūra vadītajā dievkalpojumā Rīgas Jaunās Ģertrūdes baznīcā 1956. gada 4. novembrī koris izpildīja latviešu komponista A. Jurjāna darbus, viņa kantāti "Tēvijai" un citas viņa dziesmas. Minētās kantātes izpildīšanā piedalījās Latvijas PSR Operas un baleta teātra vadošā māksliniece Žermēna Heine-Vāgnere. Rezultātā bija nevis baznīcas dievkalpojums, bet daļēji garīgs un daļēji laicīgs koncerts. Tādi koncerti bija paredzēti Doma un citās baznīcās. Mūsu iejaukšanās dēļ koncertdarbība baznīcās tika pārtraukta.

Ņemot vērā, ka buržuāziskā Latvija 18. novembrī atzīmēja valsts svētkus sakarā ar buržuāziskās Latvijas pasludināšanu, Tūrs izdeva rīkojumu šo dienu 1956. gadā pasludināt par sēru dienu, visās baznīcās organizēt dievkalpojumu ar koriem un "dvēseļu vainagiem". Tika veikti pasākumi, iesakot kategoriski aizliegt 18. novembri atzīmēt kā sēru dienu. Cik bija iespējams novērot, šajā dienā Rīgas pilsētas baznīcās dievkalpojumi norisēja normāli.

Talsu rajona Valdemārpilī mācītājs Krūmiņš svētkos parasti uzaicināja baznīcas tornī spēlēt pūtēju orķestri, lai sapulcinātu lielāku skaitu dievlūdzēju. Par to informēts arhibīskaps, kuram ieteikts brīdināt mācītāju par šādas rīcības nepieļaujamību.

(..)

Septītā iedaļa: 1956. gada oktobra beigās Latvijas KP Centrālās Komitejas Birojs izskatīja jautājumu par zinātniskā ateisma darba uzlabošanas pasākumiem republikā, atzīmējot, ka pilnvarotajiem[1] nav pietiekama kontakta ar vietējiem partijas orgāniem un ka tāds stāvoklis negatīvi ietekmē cīņu pret iedzīvotāju reliģiskajiem aizspriedumiem.

Latvijas KP Centrālā Komiteja pieprasīja pilnvarotajiem pastiprināt baznīcas kalpu kontroli un novērst viņu nelikumīgās darbības. Atbilstoši šiem lēmumiem mēs veidosim mūsu darbu šā gada pirmajā pusgadā.

Līdztekus uzdevumiem, kurus mums uzdod Reliģisko kultu lietu Padome, mēs pastiprināti novērosim to kulta kalpu darbību, kuri atgriezušies no ieslodzījuma vietām.

Sakarā ar galveno reliģisko draudžu kulta kalpu darbības pastiprināšanos jāveic pasākumi, lai viņu darbību ierobežotu atbilstoši pastāvošajiem likumiem.

Latvijas PSR Ministru Padomes
Reliģisko kultu lietu Padomes pilnvarotais
J. Restbergs

---

[1] Domāts Krievijas pareizticīgās baznīcas lietu Padomes pilnvarotais un Reliģisko kultu lietu Padomes pilnvarotais.

[215]

Izvilkums no Latvijas PSR Ministru Padomes 1956. gada 19. decembra lēmuma "Par reliģisko kultu nolikuma pārkāpumiem"

SLEPENI

Rīga 1956. gada 19. decembrī

LATVIJAS PSR MINISTRU PADOME

LĒMUMS Nr. 617-87S

Par reliģisko kultu nolikuma pārkāpumiem

(..)

Uzdot rajonu un pilsētu Darbaļaužu deputātu padomju izpildu komitejām:

a) nepieļaut lūgšanas namu celtniecību bez attiecīgas Latvijas PSR Ministru Padomes Valsts celtniecības un arhitektūras lietu komitejas atļaujas.

Jaunu lūgšanas namu celtniecība ar ticīgo darbaspēku un par viņu līdzekļiem pieļaujama tikai atsevišķos gadījumos ar Reliģisko kultu lietu Padomes un Krievijas pareizticīgās baznīcas lietu Padomes pilnvaroto Latvijas PSR atļauju.

(..)

Latvijas PSR Ministru Padomes
priekšsēdētāja vietnieks *M. Plūdonis*

Latvijas PSR Ministru Padomes
lietu pārvaldnieks *J. Kacens*

[216]

Izvilkums no Latvijas PSR Ministru Padomes Reliģisko kultu lietu Padomes pilnvarotā J. Restberga 1958. gada 12. jūlija ziņojuma Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietniekam E. Berklavam par Lestenes luterāņu baznīcas stāvokli

[1958. gada 12. jūlijā]

Uz Latvijas Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieka b. Berklava norādījumu Reliģijas[1] kultu lietu Padomes pie PSRS Ministru Padomes pilnvarotais Latvijas PSR b. J. Restbergs kopā ar Latvijas PSR Ministru Padomes [Valsts] celtniecības un arhitektūras lietu komitejas Pieminekļu aizsardzības inspekcijas galveno arhitektu b. L. Plauciņu un Dobeles raj. Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas Vietējās saimniecības nodaļas vecāko inženieri b. Kreili 1958. g. 12. jūnijā ieradās Dobeles raj. Lestenes ciema padomē un kopā ar Lestenes luterāņu draudzes sekretāru Grosšteinu apskatīja arhitektūras pieminekli – Lestenes luterāņu baznīcu.

(..)

Pēckara gados draudze ar saviem līdzekļiem ir izlabojusi kārniņu jumta segumu, pārliekot visus kārniņus (izmaksājis ap 12 000 rub.), izgatavoti 12 pagaidu soli. Izgatavoti arī visu logu rāmji, iegādāti arī stikli. Šos logus draudzes pārstāvis solījās ielikt līdz š. g. 13. jūlijam.

(..)

Tika ievāktas ziņas, ka iekšējās iekārtas postījumus pa lielākai daļai izdara kolhoza "Komunārs" talcenieki[2].

Par komisijas apskates rezultātiem tika paziņots arī Lestenes ciema padomes priekšsēdētājam b. Suščenko, kuram dots norādījums (norādot arī vietējam milicijas pilnvarotam) darīt iespējamo, lai novērstu postījumus minētā arhitektūras piemineklī. Tāpat Latv[ijas] PSR Ministru Padomes Valsts celtniecības un arhitektūras [lietu] komiteja savus norādījumus dos attiecīgām iestādēm par minēto jautājumu.

---

[1] Tā dokumentā. Jābūt: Reliģisko.

[2] Tā dokumentā.

[217]

Izvilkums no Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas arhibīskapa G. Tūra 1959. gada 27. augusta ziņojuma PSRS Ministru Padomes Reliģisko kultu lietu Padomes pilnvarotajam Latvijas PSR J. Restbergam par pakļaušanos varas iestāžu prasībām

1959. gada 27. augustā

Reliģijas[1] kultu lietu Padomes pie PSRS MP pilnvarotajam Latvijas PSR

Kā jau agrāk Jums personīgi ziņoju, tad, ievērojot Jūsu norādījumus, uz miera dievkalpojumiem un jubileju, kā arī latviešu luterāņu konfirmāciju Biržos – Lietuvas PSR š. g. 23. augustā nebraucu, nosūtīju tikai attiecīgu telegrammu.

Tāpat šinī 23. augustā nebraucu arī uz baznīcas jubileju Mērsragā sakarā ar Jūsu ziņojumu, ka tur tanī dienā notiek zvejnieku svētki, kuros paredzēta arī mūsu republikas Valdības priekšsēdētāja Viļa Lāča ierašanās. Lai atbalstītu zvejnieku svētkus, Mērsraga baznīcas jubilejā tur neierados, tā tika pārcelta uz 20. septembri, par ko telegrāfiski ziņoju Mērsraga izpildu komitejai un draudzes padomei. Tai pašā dienā uz paredzētiem dievkalpojumiem Engurē un Dzirciemā, kas atrodas Tukuma, ne Talsu rajonā, ierados un tos noturēju, pieminot arī Hirosimas atomnāves upurus saskaņā ar Prāgas Kristīgās Miera konferences lēmumu. Svētdien, 30. augustā, ieradīšos Neretā, Elkšņos un Aknīstē, kur arī pieminēšu Hirosimas atomnāves upurus.

(..)

Arhibīskaps, Baznīcas Virsvaldes prezidents *G. Tūrs*

Atzīmes dokumentā:
G. Tūrs piekodināts, ka līdz ražas nobeigšanai lai nekur nebrauc. Restbergs. 31.08.59. g.

---

[1] Tā dokumentā. Jābūt: Reliģisko.

[218]
Izvilkums no PSRS Ministru Padomes Reliģisko kultu lietu Padomes pilnvarotā Latvijas PSR P. Pizāna 1960. gada 13. jūnija ziņojuma LKP CK Aģitācijas un propagandas nodaļas vadītājam I. Veselovam par rīcību attiecībā pret Baznīcu

1960. gada 13. jūnijā

Latvijas Centrālās Komitejas propagandas daļas vadītājam
b. VESELOVAM

(..)

Ticīgo draudzēm uz viņu visdažādākajiem pieprasījumiem partijas un padomju orgāni rakstiskas atbildes parasti nedod, jo šīm draudzēm pēc pastāvošās likumdošanas nav juridiskas personas tiesību. Tāpēc būtu vēlams, ka Valmieras rajona izpildkomitejas vai partijas komitejas darbinieks izsauktu pie sevis Valmieras Sīmaņa baznīcas draudzes padomes priekšsēdētāju Nesauli un paskaidrotu viņam, ka sūdzībā minētie fakti par iejaukšanos baznīcas iekšējās lietās ir pārspīlēti, bet, kas attiecas uz nepārdomātiem izteicieniem mācītāju raksturošanā, tad [rajona laikraksta "Liesma"] redakcijai dots norādījums tādas lietas turpmāk nepieļaut.

[Reliģisko] kultu lietu Padomes
pilnvarotais Latvijas PSR *P. Pizāns*

[219]

Izvilkumi no Latvijas PSR VDK Daugavpils pilsētas pilnvarotā aparāta partijas pirmorganizācijas atskaites un vēlēšanu sapulces protokola 1961. gada 23. jūnijā

1961. gada 23. jūnijā

(..)

Protokols Nr. 1

(..)

Čaļiņins. (..) Darbu ar garīdzniekiem un baznīcas kalpiem organizēju tā, lai atklātu garīdzniecības sakarus ar aizrobežu centriem un iefiltrētu tajos mūsu aģentūru, kā arī lai sakompromitētu baznīcas kalpus ticīgo vidū, novēršot viņus no baznīcas. Šajā virzienā kaut kas jau ir izdarīts. Pēc b. Ņefedova iniciatīvas izdarīts liels darbs, lai slēgtu Naujenes baznīcu. Sakompromitēti ksendzi Keišs, J. Lapkovskis un Jonikāns, kā rezultātā, sevišķi pēdējam, stipri mazinājusies autoritāte ticīgo vidū.

(..)

b. Prihodjko ierosinājis jautājumu un veic pasākumus, lai slēgtu Andzeļu baznīcu. Analoģiski pasākumi tika veikti Krāslavas [rajonā] un attiecībā pret luterāņu baznīcu Daugavpils rajonā.

(..)

Sapulces priekšsēdētājs *I. Ivansons*
Sekretārs *Čaļiņins*

[220]

Izvilkumi no PSRS Ministru Padomes Reliģisko kultu lietu Padomes pilnvarotā Latvijas PSR P. Liepas 1962. gada 28. novembra izziņas par vietējo padomju varas pārstāvju patvaļu attiecībā pret reliģiskajām draudzēm

1962. gada 28. decembrī

Izziņa
par dažiem administratīvās iejaukšanās faktiem 1962. gadā

(..)

Pēdējā laikā Valmieras, Talsu, Limbažu, Valkas, Aizputes, Ludzas un citu rajonu, kā arī Liepājas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomju izpildu komitejas pieņēma lēmumus par lūgšanu namu atņemšanu dažām darbojošām reliģiskām draudzēm bez iepriekšējas saskaņošanas ar Padomju pilnvarotajiem[1]. (..)

Krāslavas, Kuldīgas, Viļānu un vēl dažos rajonos tā vietā, lai kapsētās organizētu sabiedriskos mirušo atceres svētkus, aprobežojas tikai ar aizliegumu reliģiskajām draudzēm rīkot kapu svētkus, aizstājot tos ar jaunajām tradīcijām. Šī iemesla dēļ visās instancēs tiek iesniegtas sūdzības.

Dažu rajonu finansu daļas kulta kalpiem pārmērīgi paaugstinājušas ienākuma nodokli.

(..)

PSRS Ministru Padomes Reliģisko kultu lietu
Padomes pilnvarotais Latvijas PSR (P. Liepa)

---

[1] Domāts Krievijas pareizticīgās baznīcas lietu Padomes pilnvarotais un Reliģisko kultu lietu Padomes pilnvarotais.

[221]
Izvilkumi no Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas vadības 1963. gada 27. marta vēstules Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājam J. Rubenim par valsts nodokļu politiku attiecībā pret Baznīcu

1963. gada 27. martā

Augsti godātam
Latvijas PSR Ministru Padomes Priekšsēdētājam b. RUBENIM

(..)

Šogad apdrošināšanas maksas (..) stipri paaugstinātas; salīdzinot ar 1962. un agrākiem gadiem, daudzās baznīcās 3–5, dažās 7–10, pat 16 reižu. (..) Baznīcu slēgšana, īpaši, ja tā izvēršas plašākā mērā, kā tas var notikties uz laukiem (signāli par to jau ienāk, pat daži ierēdņi ar to draudzēm piedraudot), nav vēlama nedz no Baznīcas, nedz Valsts viedokļa. Tā var dažus luterāņus novest sektantu iespaidā un pagrīdē, jo ciema padomes, kuras jau agrāk dažas baznīcas slēgušas, privātās īrētās telpās luterāņu draudzēm dievkalpojumus turēt neatļaujot (Birzgale, Strutele, Nīca, Burtnieki). Baznīcu slēgšanu lielo nodokļu dēļ var izmantot aģitācijai emigranti u. c. pretpadomju elementi ārzemēs un tādējādi traucēt mūsu miera darbu, kurā ieslēgusies arī Latvijas ev. lut. Baznīca. Tāpēc Baznīcas Virsvalde (..) lūdz Ministru Padomi un viņas augsti godāto Priekšsēdētāju

1) dot norādījumus LPSR Finansu ministrijai, resp., "Gosstraham"[1], pagaidām apturēt augšminētā rīkojuma realizēšanu līdz tam laikam, kad līdzīgi pasākumi tiks izvesti visā Padomju Savienībā un Maskavā, jo turamies pie principa līdzināties Maskavai. (..)

Dr. *Gustavs Tūrs*, arhibīskaps, Baznīcas Virsvaldes prezidents
Prāvests *Pēteris Kleperis*, Prezidija loceklis–mantzinis
Mag. iur. *Jānis Vegers*, Revīzijas komisijas priekšsēdētājs

---

[1] Saīsinājums no krievu val. *"Главное управление Государственного страхования"* – valstij pakļauta apdrošināšanas iestāde.

[222]

LKP CK Prezidija 1964. gada 21. februāra lēmums "Par pasākumiem, lai pastiprinātu republikas iedzīvotāju ateistisko audzināšanu"

SLEPENI

[1964. gada] 21. februārī

(..)

Par pasākumiem, lai pastiprinātu republikas iedzīvotāju ateistisko audzināšanu

(..)

Saskaņā ar PSKP CK 1964. gada 2. janvāra lēmumu "Par pasākumiem, lai pastiprinātu iedzīvotāju ateistisko audzināšanu" Latvijas KP CK Prezidijs n o l e m j:

1. Apstiprināt Latvijas KP CK Ideoloģiskās nodaļas iesniegtos "Pasākumus, lai pastiprinātu republikas iedzīvotāju ateistisko audzināšanu".[1]

2. Ierosināt partijas rajonu un pilsētu komitejas, ražošanas uzņēmumu partijas komitejas konkrēti rīkoties, lai atbilstoši šiem pasākumiem ateistisko darbu būtiski uzlabotu.

Uzdot partijas komitejām, republikas ideoloģiskajām iestādēm līdz 15. jūnijam paziņot Latvijas KP CK par norādīto pasākumu izpildes gaitu.

LKP CK sekretārs *A. Pelše*

[1] Dokuments netiek publicēts.

[223]

Mācītāja E. Spekmaņa 1965. gada 28. janvāra vēstule PSRS Ministru Padomes Reliģisko kultu Padomes pilnvarotajam Latvijas PSR P. Liepam par Snēpeles evaņģēliski luteriskās draudzes likvidēšanos valsts īstenotās politikas dēļ

1965. gada 28. janvārī

Reliģ[isko] kultu lietu Padomes pilnvarotajam Latvijas PSR
PASKAIDROJUMS

Snēpeles ev. lut. draudzi apkalpoju no 1957. gada. Draudzes loc[ekļu] skaits bija 200–300, kas pakāpeniski ik gadus samazinājās, bet draudzes padome, revīzijas komisija un divdesmitnieka sastāvs savus pienākumus pildīja apzinīgi.

Bet stāvoklis krasi izmainījās ar pagājušo 1964. gadu ļoti spēcīgas uzbrūkošas antireliģiskās propagandas rezultātā. Pēc draudzes darbinieku izteicieniem, likts saprast, ka pensiju nesaņemšot neviens, kas būšot saistījies ar draudzi, kultu.

Tā arī padomes un revīzijas komisijas, kā arī divdesmitnieka sastāvā radās lieli robi, kurus aizpildīt citi nevēlas, jo neviens **nevēlas sanākt konfliktā ar valsts un partijas iestādēm.** 1964. g. Otros Ziemassvētkos 26. decembrī pēc dr[audzes] padomes priekšsēdētājas ierosinājuma pēc notikušā dievkalpojuma, kurā bija sanākuši ap 35 dievlūdzēji, sapulcējās ģērbistabā dr[audzes] padomes un revīzijas komisijas locekļi, kā arī 5 cilvēki no divdesmitnieka sastāva. Tika pārrunāts draudzes stāvoklis un atzīts, ka Snēpeles draudze nevar pastāvēt tādēļ, ka

1) vairāki divdesmitnieka locekļi rakstiski paziņojuši izpildu komitejai par savu izstāšanos no divdesmitnieku skaita un nav jaunu, kas stātos viņu vietā;

2) draudzes finansiālais stāvoklis ir tāds, ka [tā] nevar nodrošināt maksājumus par baznīcu.

Māc[ītājs] *E. Spekmanis*

[224]

Izvilkums no PSRS Augstākās tiesas un PSRS Prokuratūras 1965. gada 15. marta pārskata par likumdošanas piemērošanu, lai Baznīcu atdalītu no valsts, skolu no Baznīcas, kā arī par likumdošanas piemērošanu attiecībā uz reliģiskajiem kultiem

1965. gada 15. martā

(..)

Atzīmējot nepieciešamību izskaust kļūdas un pārkāpumus likumdošanas piemērošanā attiecībā uz reliģiskajiem kultiem, apspriede rekomendēja savienoto republiku Augstāko tiesu priekšsēdētājiem pārskatīt administratīvās lietas un krimināllietas, kuras tiesas izskatīja 1962.–1964. gadā un kurās pie atbildības sauca kulta kalpus. (..)

PSRS Augstākās tiesas
Krimināllietu kolēģija

PSRS Prokuratūras Krimināllietu
izskatīšanas uzraudzības daļa

[225]
PSRS Ministru Padomes Reliģisko kultu lietu Padomes pilnvarotā Latvijas PSR P. Liepas 1968. gada 7. marta atskaite PSRS Ministru Padomes Reliģisko kultu lietu Padomes priekšsēdētājam V. Kurojedovam par Baznīcas darbību

SLEPENI
1968. gada 7. martā

PSRS MP Reliģisko kultu lietu Padomes priekšsēdētājam
b. V. KUROJEDOVAM

INFORMATĪVĀ ATSKAITE
par 1967. gadu

(..) Pirmajos gados pēc Tūra ievēlēšanas viņš kā baznīcas galva veica zināmu pozitīvu darbu, organizējot baznīcas darbu jaunajos padomju īstenības apstākļos, nodibinot baznīcas starptautiskos sakarus, [veicinot] tās darbību ekumeniskajā kustībā un cīņā par mieru. Šajā laikā viņa attiecības ar [Reliģisko kultu lietu] Padomes pilnvaroto bija normālas, jo [Tūrs] ievēroja reliģiskos kultus reglamentējošos padomju likumus un rēķinājās ar [Reliģisko kultu lietu] Padomes pilnvarotā rekomendācijām.

Ar laiku, kad arhibīskaps jau ilgāku laiku bija vadījis baznīcu, izvairoties no Ģenerālsinodes sasaukšanas, kaut gan daļa [Baznīcas] Virsvaldes locekļu bija miruši, viņš ieguva atbalstītājus reakcionārās garīdzniecības vidū. Kad baznīcas starptautisko sakaru dēļ arhibīskaps Tūrs kļuva pazīstams ārzemju garīdznieku aprindās, viņa uzvedība strauji mainījās. Tas izpaudās tādējādi, ka viņš pārstāja rēķināties ar tādu pārējo Baznīcas Virsvaldes locekļu viedokļiem, kuri, jāuzsver, piederēja pie visprogresīvākās un vislojālākās ev. luteriskās baznīcas garīdzniecības daļas un saprātīgi izvērtēja mūsdienu notikumus un stāvokli, un tā vietā sāka konsultēties ar sev tuvajiem visreakcionārākajiem mācītājiem un svarīgākajos jautājumos pieņemt vienpersoniskus lēmumus. Reizēm arhibīskapa darbība un rīkojumi bija tieši pretēji [Baznīcas] Virsvaldes prezidija sēžu lēmumiem.

Īpaši jāatzīmē, ka pēdējos gados arhibīskaps pārstāja savlaicīgi un objektīvi informēt Reliģisko kultu lietu [Padomes] pilnvaroto par svarīgākajiem baznīcas dzīves notikumiem, tādējādi pārtraucot agrāk pastāvējušās uzticības pilnās attiecības un, kas ļoti būtiski, vairs neieklausījās [Reliģisko kultu lietu] Padomes pilnvarotā reko-

mendācijās. Tieši otrādi, atsevišķos gadījumos viņš vārdiski rekomendācijām piekrita, bet rīkojās pilnīgi pretēji, līdz ar to visrupjākā veidā pārkāpjot padomju likumdošanas normas.

Baznīcas Virsvaldē bez arhibīskapa Tūra iekļauti prāvesti: P. Kleperis, V. Ozoliņš un A. Vecmanis. Pirmie divi jāuzskata par lojālākajiem garīdzniekiem, kas pareizi orientējās attiecībās starp baznīcu un valsti un kuri atbalsta stingru likumdošanas ievērošanu attiecībā uz kultiem. Jāatzīmē, ka visi svarīgākie jautājumi, kas attiecas uz baznīcas iekšējo darbību, tika izlemti un īstenoti ar šo personu palīdzību. Kleperis un Ozoliņš bauda ev. luteriskās garīdzniecības labākās daļas autoritāti un uzticību. Viņiem ir autoritāte citu ticību garīdzniecībā.

(..)

Arhibīskapa negatīvā darbība neaprobežojas ar viņa attiecībām ar garīdzniecību. Viņš aktīvi iejaucas reliģisko draudžu darbībā. Virknē gadījumu, kad reliģiskās draudzes brīvprātīgi atteicās no kulta ēku izmantošanas un pārtrauca savu darbību (draudzes Zeltiņos, Spārē utt.), neskatoties uz to, ka tas notika ar Baznīcas Virsvaldes ziņu un bija jau pieņemts attiecīgs republikas Valdības lēmums, arhibīskaps uz šīm izjukušajām draudzēm nosūtīja mācītājus ar uzdevumu atjaunot draudzes.

(..)

Padomes pilnvarotais *P. Liepa*

[226]

Izvilkumi no Vissavienības akciju sabiedrības "Intūrists" Rīgas nodaļas pārvaldnieka I. Fjodorova 1977. gada 10. maija ziņojuma Latvijas PSR Ministru Padomes Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšniekam E. Ratniekam un Latvijas PSR VDK daļas priekšniekam D. Šteinbrikam par Rietumberlīnes baznīcas darbinieku viesošanos Rīgā

SLEPENI
Eks.-1
Izej. 5-s 1977. gada 10. maijā

Latv[ijas] PSR Ministru Padomes Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšniekam
b. E. RATNIEKAM

Latv[ijas] PSR Ministru Padomes VDK daļas priekšniekam
b. B. ŠTEINBRIKAM

INFORMĀCIJA
par darbu ar baznīcas darbinieku tūristu grupu no Rietumberlīnes

1977. gadā no 22. līdz 24. martam Rīgā bija ieradusies baznīcas darbinieku tūristu grupa 60 dalībnieku sastāvā. Rietumberlīnē to izveidoja mācītājs Gerdons Vetigs (dzimis 1932. gadā), kurš 1976. gada oktobrī kā individuālais tūrists Rīgā satikās ar luterāņu baznīcas arhibīskapu Matuli un veica sagatavošanas darbus šī brauciena organizēšanai.

Mācītājs Vetigs vairākkārt ir apmeklējis PSRS, galvenokārt pilsētas, kurās daudz baznīcu, tāpat Sibīriju un Vidusāziju, viņš labi runā krieviski.

Šīs grupas tūristiem bez ekskursijām un ērģeļmūzikas koncerta apmeklējuma ar Latvijas PSR Ministru Padomes Reliģisko kultu lietu Padomes atbalstu bija izstrādāta speciāla apmeklējumu programma. Tūristi apmeklēja dievkalpojumus Sv. Marka [baznīcā] un Marijas pasludināšanas baznīcā, kur viņus uzrunāja Latvijas PSR pareizticīgās baznīcas arhibīskaps Leonīds (..).

Arhibīskaps Leonīds katram tūristam piemiņai par baznīcas apmeklējumu iedeva tās fotogrāfiju. No draudzes locekļiem baznīcā atradās galvenokārt vecākas sievietes, kuras ar ziņkāri vēroja tūristus. Pēc dievkalpojuma pēdējie sāka izdāļāt zeķubikses, tādēļ gide pēc iespējas ātri aizveda tūristus uz Ģertrūdes baznīcu, kur viņi tikās ar pareizticīgās un luterāņu baznīcas pārstāvjiem. Sarunā piedalījās: protohierejs Vladimirs Dubakins, luterāņu baznīcas arhibīskapa vietn[ieks] Viktors Ozoliņš un luterāņu baznīcas teoloģisko kursu prorektors Roberts Priede.

Tūristi uzdeva jautājumus par luterāņu baznīcas stāvokli republikā:

– Cik daudz ticīgo ir Latvijā?

Atbilde: netiek uzskaitīti, bet apmēram ap 400 tūkstoši cilvēku.

– Cik reizes nedēļā var noturēt dievkalpojumus?

Atbilde: cik vēlamies, parasti svētdienās, sanāk ap 200–300 draudzes locekļu.

– No kādiem līdzekļiem pastāv baznīca?

Atbilde: no ticīgo ziedojumiem.

– Kā un kur sagatavo kadrus baznīcai, vai skolās notiek bērnu reliģiskā audzināšana?

Atbilde: skolās reliģiskā audzināšana nenotiek, jo baznīca ir atdalīta no valsts (skolas mums ir tikai valsts pārziņā), [tā notiek] tikai reliģiski noskaņotajās ģimenēs mājās. Ja kāds vēlas iegūt teoloģisko izglītību, to var izdarīt speciālās mācību iestādēs un teoloģiskajos kursos.

(..)

Ozoliņš un Dubakins uzsvēra, ka dzīve mainās un mainījusies baznīca, bet galvenais mērķis paliek nemainīgs – "Nest cilvēkiem labumu, cīnīties par mieru visā pasaulē, lai nepieļautu jaunu, trešo pasaules karu".

Tūristi uzdeva šādus jautājumus:

– Vai mācītājs drīkst apmeklēt slimnieku slimnīcā vai mājās?

– Kādēļ pareizticīgās draudzes locekļi baznīcā nepiedalās dziesmu dziedāšanā, acīmredzot viņi nezina [dziesmu] tekstu?

Viens no tūristiem, daloties ar saviem iespaidiem par dievkalpojumiem, secināja, ka "draudze ir pasīva, jo tikai skatās un klausās".

Mācītājs Vetigs uzdeva dažus jautājumus par Jēzus baznīcas darbību Rīgā, kur spredikus lasa vācu valodā. V. Ozoliņš teica dažus vārdus par mācītāju Kalniņu, kurš ir šīs baznīcas sludinātājs (šajā laikā atradās slimnīcā). Vetigs interesējās, cik bieži mācītājs Kalniņš izbrauc uz Kazahstānu, lai lasītu spredikus vācu valodā, un saņēma atbildi, ka vienu reizi pusgadā.

Pēc tam uzstājās tūriste Urzula Cumpe (dzimusi 1920. g.) un stāstīja par "baznīcas dienām", kuras kopš 1949. gada Rietumberlīnē notiek reizi 2 gados. (..)

(..)

Šķiet, ka visas "pārdomas" par "kirhentāgiem"[1] nav nekas cits kā Rietumberlīnes baznīcu darbinieku mēģinājumi ietekmēt reliģiskās ceremonijas republikā.

2 stundu 15 minūšu ilgās sarunas noslēgumā mācītājs Vetigs pateicās garīdzniekiem par organizēto tikšanos un teica, ka tūristi par savu naudu iegādājušies reliģisko literatūru un vēlas mūsu baznīcas darbiniekiem grāmatas uzdāvināt (katram tūristam rokās bija 1–2 dažāda formāta grāmatas).

(..)

VAS "Intūrists" Rīgas nodaļas
pārvaldnieks *I. Fjodorovs*

---

[1] Baznīcas dienām (*vācu val.*).

[227]

Izvilkums no VDK aģenta 1983. gada aprīļa ziņojuma par mācītāja M. Plātes sprediķu saturu

1983. gada aprīlī

(..)

Luterāņu draudzes mācītājs M. Plāte, sākot ar 1982. gada decembri, savos sprediķos skar jautājumus par baznīcas attiecībām ar valsts iestādēm un sabiedriskajām organizācijām. Vairākkārt no baznīcas tribīnes aicinājis ticīgos skatīties, vai viņiem blakus nav izpildu komitejas pārstāvji, komjaunieši, kuri noklausās un meklē iespēju presē nomelnot ticīgos. Mudinājis viņus dzīt ārā no baznīcas; šaurākā savu paziņu lokā aicina jaunatni, īpaši jaunos mācītājus, izvairīties no jebkura kontakta ar VDK pārstāvjiem: baznīcas jaunatne bieži apspriež M. Plātes izteikumus, un daži no viņiem sāk apgalvot, ka tie luterāņu mācītāji, kuri brauc uz ārzemēm, ir saistīti ar VDK orgāniem un pilda viņu uzdevumus. (Aģ[ents] *"Zenta"* (..))

[228]

Izvilkums no VDK aģenta 1986. gada augusta ziņojuma par mācītāja J. Rumjanceva noskaņojumu

1986. gada augustā

(..)

Krievijas pareizticīgās baznīcas Rīgas eparhijas Bauskas draudzes garīdznieks (hieromūks) J. Rumjancevs sarunā ar aģentu piedāvāja viņam nopirkt ārzemēs izdotu reliģisko un pretpadomju grāmatu fotokopijas un kserokopijas; paziņoja, ka viņam ir viens paziņa, kurš ne tikai fotografē, bet arī iesien grāmatas; centās pierunāt un piedāvāja savu starpniecību, lai iekārtotu [aģentu] par diakonu pie "laba" klostera priekšnieka, kurš strādā "bez VDK kontroles"; tad pēc gada varētu iestāties neklātienē Zagorskas seminārā; paziņoja, ka baznīcas kalpu ieskaitīšana štatā notiekot tikai ar VDK sankciju. Ja kurators no VDK piekritīs, tad viss būs kārtībā gan ar semināru, gan ar darbu baznīcā. (Sparinskis, 5. daļa, 5. nodaļa, aģ[ents] "*Sergejs*" (..))

[229]

Izvilkums no VDK aģenta 1987. gada 21. marta ziņojuma par reliģiska satura "samizdata" literatūras[1] izplatīšanu

1987. gada 21. martā

(..)

Pareizticīgās baznīcas psalmotāja T. Šarmanova deva aģentam *"Čitateļ"* lasīt samizdata literatūru ar reliģisku un ideoloģiski kaitīgu saturu. (..) Aģents *"Čitateļ"* profilaktiskās sarunas laikā ar T. Šarmanovu izmantoja sarunas ierakstu magnetofonā. Sarunā Šarmanova atzina savas rīcības kļūdainību un apsolīja izmantot tikai Maskavas patriarhijas izdevumus. (5. daļa, 4. nod[aļa], Pokrov., ziņojums par veikto prof[ilaksi] (..))

[1] Neatkarīga, režīma nesankcionēta literatūra.

[230–231] Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas kustība "Atdzimšana un atjaunošanās"

[230]
Izvilkums no VDK aģentu ziņojuma par norisēm Latvijas evaņģēliski luteriskajā Baznīcā

(..) Luterāņu baznīcas mācītājs, semināra profesors R. Feldmanis, negatīvi attiecas pret pastāvošo iekārtu, pēc aģenta domām, gatavo augsni "jauna veida baznīcai"; luterāņu baznīcā, kurā gandrīz nav vidējās paaudzes, cenšas pārliecināt ticīgo jaunatni un pakļauj to savai ietekmei. Apmēram 80% nākamo semināra pasniedzēju ir no Mežaparka draudzes, kur draudzes gans ir Feldmanis, vai arī tādi, kuri atrodas viņa ietekmē; lūdzis semināra vadībai atvēlēt viņa rīcībā vienu dienu nedēļā, lai attīstītu studentu garīgo dzīvi; pēc P. Grišina (arhimandrīts Polikarps) vārdiem, sarunā viņam teicis, ka rūpīgi veic luterāņu garīgā semināra studentu atlasi, lai neviens no tiem nebūtu "sarkanais", bet būtu tikai "kārtīgi cilvēki, no kuriem iznāks labi draudzes gani". Pēc Grišina domām, luterāņu mācītāju "labajam spārnam" ir reāls spēks, no tā atkarīgs jebkura jautājuma risinājums, kas attiecas uz luterāņu baznīcu, tās draudzēm un locekļiem. 27.03.87. gadā seminārā sarīkoja lekciju studentiem, kurā paziņoja, ka Latvijas luterāņu baznīca ir "sapuvusi", aicināja to "atjaunot" (..). (Aģ[ents] *"Arnolds"* (..). 03.87.g. 5. daļa, 4. nod[aļa], Stabulnieks; aģ[ents] *"Mocarts"* (..) 03.87.g., 5. daļa, 4. nod[aļa], Veļičevskis; aģ[ents] *"Sokrāts"* (..) 01.87.g., Liepājas pilsētas daļa, Čistiļins (..))

[231]
Izvilkums no VDK aģenta 1987. gada 24. septembra ziņojuma par mācītāju iesaistīšanos pretošanās kustībā

(..) Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas kustības "Atdzimšana un atjaunošanās" biedrs M. Ludvigs, LPSR VDK Alūksnes rajona nodaļas DON[1] objekts A. Zariņš, trīsreiz par sevišķi bīstamiem valsts noziegumiem sodītā L. Doroņina, DON objekts M. Plāte un LPSR VDK Liepājas pilsētas daļas DOP[2] objekts J. Rubenis daudzo tikšanos laikā mēģināja izveidot neatkarīgu izdevumu "Auseklis". Cits citam vairākkārt daudzo tikšanos un sarunu laikā piedāvāja kļūt par redaktoru un redkolēģijas dalībnieku, to vidū aģentam "Polam". Sagatavotā izdevuma "Auseklis" pirmajā numurā iekļauti šādi materiāli: raksti par izveidotās grupas "Helsinki-86" darbību un mērķiem; grupas "Helsinki-86" [dalībnieku] saraksts; "Helsinki-86" vēstule ar pateicību 21 ASV senatoram; vēstule laikrakstam "Cīņa" un "Padomju Jaunatne" par 14. jūnija notikumiem Rīgā; grupas paziņojums LPSR MP par L. Grantiņa arestu š. g. vasarā; pateicības vēstule Reiganam par paziņojumu 14. jūnija un 23. augusta sakarā; grupas uzsaukums LPSR Augstākās Padomes Prezidijam 23. augusta sakarā; grupas uzsaukums Helsinku apspriedes dalībniecēm – PSRS un VFR valdībām attiecībā uz 1939. gada 23. augustu; Molotova–Ribentropa pakta teksts ar skaidrojumiem; laikraksta "Zemgale" līdzstrādnieka N. Buka (neprecīzi) saruna kara laikā ar Kurzemes komisāru Medeju[3] par Jelgavas atbrīvotājiem veltītā pieminekļa pārveidošanu; E. Cirveļa (grupas "H-86" biedrs) raksts par 14. jūnija notikumiem; J. Rubeņa (Latvijas ev. luteriskās Baznīcas mācītājs) 23. augusta runa Liepājas kapsētā; Cekula (neprecīzi) raksts "Luterāņu baznīca krustcelēs"; kustības "Atdzimšana un atjaunošanās" materiāli.

Neviena no norādītājām personām nepiekrita kļūt par "Ausekļa" redaktoru, tāpat nav izveidota redkolēģija. Vienlaikus tika nolemts nosūtīt uz Ministru Padomi iesniegumu ar lūgumu atļaut izdot mašīnrakstā no valsts iestādēm neatkarīgu žurnālu "Auseklis" ar 30 eksemplāru metienu. Žurnālā publicēs viedokļus, kuri netiek atspoguļoti oficiālajā presē. (5. daļa 3. nodaļa, Rudzītis, aģ[ents] *"Pols"* (..))

---

[1] Operatīvās novērošanas lieta.
[2] Operatīvās pārbaudes lieta.
[3] Tā dokumentā. Jābūt: Mēdemu.

12. NODAĻA

Komunistiskā diktatūra un kultūra

Totalitārajam komunistiskajam okupācijas režīmam Latvijā, īpaši pēc J. Staļina nāves, izglītības un dažādu kultūras jomu attīstība likās pieņemama un pat vajadzīga – ja vien šī attīstība norisēja stingrā uzraudzībā un ja tās augļus režīms varēja izmantot savās interesēs. Latvijai, tāpat kā Lietuvai un Igaunijai, vajadzēja kļūt par sava veida "paraugrepubliku" ar relatīvi augstāku dzīves līmeni nekā citur Padomju Savienībā, lai tādējādi daļēji maskētu okupācijas faktu un parādītu Rietumu sabiedrībai "sociālisma iespējas", kā arī lai armijas virsnieki, partijas un valsts funkcionāri un viņu ģimenes varētu baudīt komfortu, pavadot te atvaļinājumu vai apmetoties uz pastāvīgu dzīvi. Šā komforta būtiska daļa bija iespēja visās dzīves jomās lietot krievu valodu un justies kā nelielo Baltijas tautu atbrīvotājiem no "kapitālistu un fašistu jūga"; tika uzskatīts par pašsaprotamu, ka ikvienam latvietim, lietuvietim vai igaunim jābūt pateicīgam "lielajai krievu tautai" par "brālīgo palīdzību".

Par īpaši lielu "darbaļaužu ieguvumu" oficiālā propaganda pasludināja pēckara gados īstenoto bezmaksas izglītību, gan noklusējot, ka par šo "padomju varas gādību" īstenībā maksāja paši darbaļaudis, kuri saņēma zemas algas un kuru radīto virsvērtību piesavinājās totalitārā valsts. Jāpiezīmē, ka okupācijas vara jau 1940. gadā sagrāva Latvijas stabilo un efektīvo skolu sistēmu, pārkārtojot mācību darbu atbilstoši PSRS valdošajai staļiniskajai ideoloģijai. Tā kā šī ideoloģija pakāpeniski bija transformējusies par padomju impērisko šovinismu, Latvijā krasi palielinājās skolu daudzums ar krievu mācību valodu, arī citās skolās pastiprināti tika mācīta krievu valoda. Tajā pašā laikā skolas ar lietuviešu, igauņu, poļu, ebreju u. c. mācību valodu pakāpeniski tika likvidētas [232]; pēckara gados skolās vairs netika mācīta latgaliešu rakstu valoda. Skolās, īpaši pirmajos pēckara gados, valdīja patvaļa [233], daudzi pedagogi tika vajāti [234],[1] bet skolēni – izspiegoti [235].

Arī pēckara gados un poststaļinisma periodā skolās ar latviešu mācību valodu turpinājās mērķtiecīga krievu valodas uzspiešana. Lai nomāktu latviešu skolēnu nacionālās identitātes apziņu un nākotnē radītu "vienoto padomju tautu", tika veicināta tādu t.s. jaukto skolu izveide, kurās dominēja krievu valoda [237].[2] Tajā pašā laikā Latvijā izvietoto PSRS karaspēka daļu virsnieki un iebraukušie partijas un valsts funkcionāri uzskatīja, ka viņu bērniem latviešu valodas mācīšanās ir nevajadzīgs apgrūtinājums [236]. Pakāpeniski izveidojās situācija, ka daudzviet (īpaši

[1] Sk. arī 3. nodaļas 66. dokumentu un 7. nodaļas 135. dokumentu.
[2] Sk. arī 10. nodaļas 202. dokumentu.

Latvijas austrumdaļā) latviešu bērni izglītību dzimtajā valodā vairs nevarēja iegūt, jo skolas ar latviešu mācību valodu te bija likvidētas.

Okupācijas gados skolās gan varēja iegūt samērā lielu zināšanu daudzumu, taču humanitāro priekšmetu mācību viela atbilstoši valdošajai ideoloģijai bija ļoti deformēta. Skolēni, kas mācījās skolās ar krievu mācību valodu, neguva tajās nekādu priekšstatu par latviešu tautas pagātni, tradīcijām un kultūru, viņos tika potēta nacionālā pārākuma apziņa.

40. gadu nogalē smagu triecienu saņēma augstākās izglītības iestādes – Latvijas augstskolās tika veiktas plašas kadru "tīrīšanas", no darba atlaida pasniedzējus, ar kuru veikumu latviešu tauta bija allaž lepojusies [238]. Partijas funkcionāri nekautrīgi iejaucās mācību procesā, vajājot jebkuras latviešu nacionālās pašcieņas izpausmes, pieprasot visur izcelt krievu un padomju zinātnes prioritāti un uzspiežot pasniedzējiem staļiniskās dogmas [239]. Notika pat tā, ka universitātes rektors kļuva par ziņu pienesēju čekai, denuncējot savus studentus [240]. "Tīrīšanas" skāra arī pēc kara nodibināto Zinātņu akadēmiju [241]. Kadru "tīrīšanās" augstskolās un zinātniskajās iestādēs, kā arī citos ideoloģiskas ievirzes pasākumos ļoti rosīgi piedalījās latviešu izcelsmes partijas un zinātnes funkcionāri, kas 20. un 30. gados bija dzīvojuši Padomju Savienībā – šie cilvēki bija daļēji vai pilnīgi zaudējuši savu piederības apziņu latviešu tautai, viņi bija pieredzēto represiju iebiedēti, tādēļ kalpoja režīmam īpaši cītīgi.

Okupantu attieksmi pret latviešu kultūru raksturo, piemēram, tas, ka viņi piesprieda nāves sodu par neatkarīgās Latvijas gados sarakstītajiem patriotiskajiem darbiem rakstniekam Aleksandram (Jēkabam) Grīnam [242], ka čekas seržanti un jefreitori tiesāja Nacionālās operas primadonnu Mildu Brehmani-Štengeli [243], bet tikmēr viņas dzīvoklī steidzīgi ievācās kāds no "atbrīvotājiem" [244]. Partijas funkcionāri, kā arī viduvējības literatūras un mākslas jomā uzspieda savus noteikumus rakstniekiem un māksliniekiem gan Staļina tirānijas gados [245], gan – tiesa, pieklājīgākā veidā – arī pēc tam [246]. Literatūra [247], mūzika [248], teātris [249], kino [250] u. c. mākslas nozares bija pakļautas cenzūrai.[1] Ar īpašu niknumu – arī šajā ziņā neatpaliekot no nacionālsociālistiem – komunistiskie varasvīri vērsās pret, viņuprāt, nevēlamajām grāmatām, tās iznīcinot [251][2] vai arī ievietojot tikai ļoti ierobežotam lasītāju lokam pieejamās īpašās glabātavās, t. s. specfondos. 1946. gada novembrī tikai Rīgā vien no bibliotēkām bija izņemts un paredzēts iznīcināt ap 5 miljoniem grāmatu [252]. Savukārt, piemēram, no 1958. gada novembrī saņemtās literatūras, kas bija sūtīta no ārzemēm, adresātiem atļāva nosūtīt tikai

[1] Cenzūru īstenoja iestāde, kuras nosaukums vairākkārt mainījās, bet ikdienā tā visbiežāk tika saukta par "Glavļitu" – Galveno literatūras pārvaldi.

[2] Sk. arī 3. nodaļas 56. dokumentu.

10%, pārējie 90% tika ievietoti specfondos. Dziesmusvētkus režīma funkcionāri centās pakļaut saviem propagandas mērķiem [253], dziesmusvētku dalībniekus izspiegoja [255]. Arī folkloras uzvedumi tika uzlūkoti ar aizdomām [254].

Pēc J. Staļina nāves augstskolas, zinātniskās pētniecības institūti un kultūras iestādes (klubi, teātri, muzeji, bibliotēkas) varēja darboties daudzmaz brīvāk, taču arī turpmākajos gados šīs iestādes tika uzskatītas par "ideoloģiskās cīņas priekšpulku", tāpēc tām uzspieda veselu virkni obligāti veicamu pasākumu propagandas jomā [256]. Tomēr arī šādos apstākļos augstskolas veica savu galveno uzdevumu: sagatavoja pietiekami kvalificētus un domājošus speciālistus, no kuriem daudzi deva vērā ņemamu ieguldījumu Latvijas zinātnē, tautas saimniecībā un kultūrā. Savukārt kultūras iestāžu darbinieki rada iespēju diezgan sekmīgi apiet režīma cenzūru (kas sevišķi barga kļuva pēc nacionālkomunistu sagrāves 1959. gadā) un ar izstādēm, teātra uzvedumiem un koncertiem rosināt latviešu pašapziņu un pašcieņu, runāt par tautas izdzīvošanai, tās nākotnei svarīgiem jautājumiem. Ja komunistiskās okupācijas varas uzspiestais neefektīvais modelis salīdzinājumā ar attīstītajām Rietumvalstīm lēma Latvijas ekonomiku aizvien lielākai atpalicībai, tad kultūras jomā šāda atpalicība tomēr nebija vērojama. Ārkārtīgi lielā autoritāte, kāda Latvijā bija spilgtāko literatūras darbu autoriem, komponistiem, māksliniekiem u.c. tā saukto radošo profesiju pārstāvjiem, liecināja, ka tauta saprata kultūras nozīmi nacionālās identitātes saglabāšanā; turklāt tieši radošo profesiju pārstāvji gan savā daiļradē, gan okupācijas režīma rīkotajos oficiālajos pasākumos vērsās pret melīgo propagandu, cenzūras žņaugiem, tautas nacionālo tradīciju vajāšanu [257]. M. Gorbačova "pārbūves" gados, režīmam liberalizējoties, radošo darbinieku profesionālās savienības aizvien drošāk iestājās par kolonizācijas un rusifikācijas apdraudētās tautas pamatinteresēm [258], modinot plašus Latvijas iedzīvotāju slāņus apzinātai politiskai darbībai.

[232] Okupācijas varas veiktā mācību darba pārkārtošana skolās

[232]

Izvilkumi no Latvijas PSR izglītības tautas komisāra vietnieka P. Valeskalna 1940. gada augusta ziņojuma LKP apgabalu un rajonu komiteju sekretāru apspriedē par skolu darba pārkārtošanu

[1940. gada augustā]

(..)

No skolu mācības plāna izmesta ticības mācība.

Visās skolu pakāpēs, sākot ar pamatskolas 3. klasi, ieviesta obligatoriska krievu valoda un ieviesta Staļina konstitūcijas mācība. Par krievu valodas ieviešanu skolās bija dažādi priekšlikumi. Viens bija tāds, ka krievu valodu jāsāk mācīt, tikai sākot ar 5. klasi. Daži skolotāji aizrādīja, ka ātrāka svešvalodu mācīšana neesot pedagoģiska. (*Sauciens no vietas*: "Tas laikam bija Lieknis?") Tagad nolemts, ka arī Latvijā, tāpat kā visās citās Padomju Savienības Republikās – Ukrainā, Gruzijā un citur, krievu valoda būs obligatorisks mācību priekšmets jau no 3. klases. Staļina konstitūcijas mācība Padomju Savienībā ir mācības priekšmets 7. klasē. Latvijas skolu programmā būs jāmāca Vissavienības konstitūcija, papildināta ar Latvijas konstitūciju.

(..)

Abrenes [ģimnāzija] un Daugavpils II ģimnāzija pārveidota par vidusskolām ar krievu mācības valodu tādēļ, ka šo skolu audzēkņu vairākums ir krievu tautības. Tāpat vairākas latviešu un jauktu tautību skolas (arī ar latviešu mācības valodu) pārvērstas par skolām ar krievu mācību valodu. Te paceļas jautājums, ko vajadzēs apspriest. Šai lietā esmu pieprasījis norādījumus Maskavai, bet atbildi vēl neesmu saņēmis. Jautājums ir tāds: vai prasīt obligatorisku latviešu valodas mācību arī citu tautību skolās. Man pašam šis jautājums vēl nav skaidrs. (*Saucieni*: "Nav vajadzīgs!")

Rīgā un Latgalē noorganizētas skolas ar baltkrievu mācības valodu. Tādas cittautiešu skolas, kur skolēnu skaits ļoti mazs – piemēram, igauņu skolas ar 20–30 skolēniem –, turpmāk nevarēs paturēt. Atstāt paredzēts tikai tādas citu tautību skolas, kur skolēnu skaits būs pietiekams. (..)

[233]

Izvilkums no Latvijas PSR Izglītības ministrijas Skolotāju kvalifikācijas celšanas institūta darbinieces M. Krēsliņas 1946. gada maija–jūnija ziņojuma Latvijas PSR Izglītības ministrijas Skolu pārvaldes priekšniekam R. Miķelsonam "Par politisko stāvokli un politisko audzināšanu Madonas rajona Madonas, Gulbenes vidusskolā"

[1946. gada maijā–jūnijā]

Apmeklējot minētās skolas pavasara pārbaužu laikā, es uzzināju par pretpadomju rakstura faktiem, kas notikuši šajā mācību gadā.

Daži Lubānas vidusskolas skolēni vēl pagājušajā mācību gadā aizbēga uz mežu un tur piedalījās pretpadomju akcijās.

Šajā mācību gadā 1945. gada novembrī viņus tiesāja Madonā atklātā tiesas sēdē un notiesāja; notiesāti tika arī daži no viņu vecākiem.

Šogad pavasarī šajā skolā arestēti 2 skolēni – 8. klases meitene un zēns. Skolas direktors un skolotāji arestētos skolēnus raksturo kā labākos mācībās un uzvedībā. Par aresta iemesliem skolā nekas nav zināms.

Šajā [mācību] gadā tika arestēts arī dabasmācības skolotājs Arklons un viņa sieva. Arklons tika atbrīvots pēc sešām dienām, bet viņa sieva pēc mēneša.

Tādi ir fakti.

Kāda ir skolotāju attieksme pret šiem faktiem? – Viņi ir pilnīgā neizpratnē un ļoti sašutuši par vietējo padomju un komjaunatnes darbinieku attieksmi pret skolu. Skolotāji man stāstīja par šādiem faktiem. Pagājušajā mācību gadā pie viņiem skolā ieradās bijusī pagasta komsordze, lai nokomplektētu skolniekus FRA skolām[1]. Bez direktora ziņas un atļaujas viņa gāja klasēs un piespiedu kārtā izveidoja sarakstu – pie tam draudot izsūtīt uz Sibīriju tos, kuri atļausies nepaklausīt viņas pavēlēm. Tieši šo draudu rezultātā (pēc skolotāju domām) notika skolēnu bēgšana uz mežu. Pašreizējam komsorgam Drozdovam nav autoritātes ne skolotāju, ne skolēnu vidū. Viņš bieži ierodas iereibis, ir rupjš, netaktisks. Reiz viņš piedzēries ielauzies kādas skolotājas dzīvoklī, draudējis viņu nošaut, tā ka viņai bijis jāglābjas, bēgot pa logu.

Kad skola nolēma iestudēt latviešu literatūras klasiķa Blaumaņa lugu "Pazudušais dēls", komsorgs Drozdovs to aizliedza un piedāvāja viņa paša sacerētu lugu. Izveidojās konflikts, iejaucās rajona laikraksts, jautājumu izlēma par labu Blaumanim.

---

[1] Fabriku un rūpnīcu arodskolas.

Skaidrs, kāpēc skolā nav un nevar būt komjaunatnes organizācijas, bet pionieru (no 353 skolēniem) ir 38.

Līdzīgi rīkojās arī vietējās milicijas darbinieki. Skolotāji stāstīja par to, kā skolā ieradušies bruņoti IeTK darbinieki, ignorējot direktoru, staigājuši stundu laikā pa klasēm un pārbaudījuši skolēnu politisko līmeni. Tas atstājis smagu iespaidu uz skolotājiem un skolēniem. Gribu atzīmēt vēl vienu faktu. Latviešu valodas un literatūras eksāmenā 8. klasē es ievēroju kādu 15–16 gadu vecu skolnieci. Viņa bija skaista. Es, pieredzējusi pedagoģe būdama, ievēroju viņā kaut kādas pāragras garīgas pārmaiņas. Vēlāk man skolotāji izstāstīja, ka meiteni jau no marta mēneša vietējais valsts drošības darbinieks naktīs izsauc uz nopratināšanām. Tās ilgst līdz diviem rītā. Klases audzinātāja (pret kuru meitene ir atklāta) domā, ka tā ir uzmanības izrādīšana.

Vietējie padomju darbinieki skolotājus klaji saukā par fašistiem. Līdz pat pēdējam laikam skolotājus pārbauda naktīs viņu dzīvokļos. Skolotāju un skolēnu vidū pastāv nomāktības un baiļu atmosfēra. Kad es iegāju skolā, klasē, es skolēnu acīs izlasīju bailes. Jāatzīstas, man bija gan rūgti, gan smeldzīgi, gan žēl, žēl šo mazo cilvēciņu. (..)

[234]
LK(b)P Aizputes apriņķa komitejas sekretāra M. Orlova, Aizputes apriņķa Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētāja vietnieka A. Dudņikova un Aizputes apriņķa Tautas izglītības nodaļas (ATIN) vadītājas b. Turkas 1948. gada 13. augusta ziņojums LK(b)P CK sekretāram F. Titovam un Latvijas PSR izglītības ministram K. Strazdiņam par skolotāju kadru pārbaudi un "tīrīšanu"

1948. gada 13. augustā

Latvijas K(b)P CK sekretāram kadru jautājumos b. TITOVAM

Latvijas PSR izglītības ministram b. STRAZDIŅAM

Aizputes apriņķī sistemātiski tika veikta skolotāju kadru pārbaude un tīrīšana, bet tomēr ir palikuši daudzi aizsargi, citu organizāciju biedri un vācu izpalīgi. 3 gadu laikā atlaisti 56 cilvēki.

Šogad no 23 skolu direktoriem atestācijas komisija atbrīvoja no darba 10. No skolotāju vidus izraudzīti un par direktoriem apstiprināti 6 cilvēki. Trūkst – 4.

Konfliktkomisija atbrīvoja no darba 8 skolotājus, kuri nevieš politisku uzticību (aizsargi u. c.), kā nederīgus darbam padomju skolā – 9 skolotājus.

Visām apriņķa skolām kopā nepieciešams 210 skolotāju. Patlaban ir 195. Trūkst 15 skolotāju. Ja no darba atbrīvo vēl 14 skolotājus, kuri bija aizsargi, bet pagaidām ir atstāti darbā, tad vajadzēs aizvietot 29 skolotājus. Vēl ir nepieciešami 4 septiņgadīgo skolu direktori un ATIN skolas inspektors, kas uz vietas nav atrodami.

Lūdzam steidzami norīkot uz Aizputes apriņķi vienu skolu inspektoru, 4 septiņgadīgo skolu direktorus un vismaz 15 skolotājus, bet, ja tas ir iespējams, vēl 29 skolotājus, kas palīdzētu pilnībā attīrīt skolas no svešiem elementiem.

Aizputes apriņķa izpildu komitejas
priekšsēdētaja vietnieks *Dudņikovs*

LK(b)P Aizputes apriņķa komitejas
sekretārs *Orlovs*

ATIN vadītāja *Turka*

[235]

Izvilkumi no Latvijas PSR VDK Ogres rajona pilnvarotā aparāta partijas pirmorganizācijas 1957. gada 21. janvāra slēgtās sapulces protokola

1957. gada 21. janvārī

(..)

Protokols Nr. 3

(..)

K l a u s ī j ā s:

Otrajā jautājumā komunistu b. Ziediņu, kurš nolasīja PSKP CK vēstuli.

(..)

D e b a t ē s u z s t ā j ā s:

Ziediņš (..) Īpaša uzmanība ir javeltī darbam ar jaunatni skolēnu vidū. Ir sastopami nacionālistiski izteicieni.

(..)

Noteikti ir jāsarūpē palīgspēki vecāko klašu skolēnu vidū. Agrāk sagādāt palīgspēkus bija vieglāk, tagad cilvēki ļoti rūpīgi jāpārbauda, jāizpēta, lai nebūtu vervēšanas kļūdu. (..)

Sapulces vadītājs *Ziediņš*
Sapulces sekretāre *Mehtijeva*

[236]

Baltijas kara apgabala Politiskās pārvaldes priekšnieka ģenerālmajora F. Voroņina 1947. gada 20. septembra vēstule LK(b)P CK par nepieciešamību atbrīvot virsnieku bērnus no latviešu un lietuviešu valodas mācīšanās

1947. gada 20. septembrī

Latvijas PSR Komunistiskās (boļševiku) partijas[1]
Centrālajai Komitejai

Lūdzu Jūs ar īpašu Latvijas Komunistiskās boļševiku[2] partijas Centrālās Komitejas un Republikas Ministru Padomes lēmumu noteikt tautas izglītības orgāniem atbrīvot Baltijas kara apgabala virsnieku bērnus, kuri mācās skolā, no obligātās latviešu un lietuviešu valodas apguves.

Tam par iemeslu ir šādi apstākļi.

Pirmais. Kā zināms, BKA daļas ir dislocētas Latvijas PSR, Lietuvas PSR un KPFSR Kaļiņingradas apgabala teritorijā. Dienesta nepieciešamība liek bieži mainīt virsnieku dzīvesvietu, līdz ar viņiem, protams, pārceļas arī ģimenes. Tātad pārsvarā virsnieku bērni nevar sistemātiski un labi apgūt vietējo nacionālo valodu. No otras puses, obligāta nacionālās valodas apguve noved pie virsnieku bērnu sekmju līmeņa pazemināšanās, jo viņiem katru reizi būtībā valodas mācīšanās ir jāsāk no jauna.

Otrais. Virsnieki tiek sistemātiski pārvietoti ne tikai Baltijas kara apgabala robežās, bet arī uz citiem PSRS Bruņoto spēku kara apgabaliem, kur latviešu un lietuviešu valoda virsnieku bērniem zaudē praktisku nozīmi un jēgu.

Trešais. Baltijas kara apgabala daļās ierodas virsnieku ģimenes no citiem PSRS Bruņoto spēku kara apgabaliem. Šo virsnieku bērni, kas 6–8 klases ir beiguši kaut kur Pievolgā, Sibīrijā utt., protams, tur nav mācījušies latviešu un lietuviešu valodu, bet, turpinot mācības Latvijas PSR un Lietuvas PSR skolās, ir spiesti kārtot [eksāmenus] vietējās nacionālās valodas kursa pilnā apjomā.[3] Līdz ar to pazemināsies sekmju līmenis un nopietni tiek apgrūtinātas virsnieku bērnu turpmākās mācības.

Šie apstākļi rada nepieciešamību atbrīvot virsnieku bērnus no obligātas latviešu un lietuviešu valodas apguves skolās.

Tā vietā būtu mērķtiecīgāk izvirzīt virsnieku bērniem stingrākas prasības krievu valodas apguvē.

Baltijas kara apgabala Politiskās pārvaldes priekšnieks
ģenerālmajors *Voroņins*

Atzīmes dokumentā:
Legzdiņam. Sasaukt sapulci un izskatīt jautājumu CK Skolu daļā. 22.09.47. Kalnbērziņš.

[1] Tā tekstā.
[2] Tā dokumentā.
[3] Apgalvojums neatbilst patiesībai.

[237]

Izvilkumi no LKP CK plēnuma 1962. gada 29. marta lēmuma "Par republikas partijas organizācijas uzdevumiem, pildot PSKP CK lēmumu "Par skolu jaunatnes audzināšanas darba stāvokli Latvijas PSR""

1962. gada 29. martā

(..) Ievērojot valodu apguves brīvprātības principu, pastiprināt izskaidrošanas darbu skolēnu vidū par krievu valodas kā starpnacionālās saziņas un visu valsts tautību sadarbības līdzekļa apguves nozīmi. (..)

Uz pilnīgas brīvprātības pamatiem atbalstīt un izplatīt vispārizglītojošo skolu un internātskolu pieredzi tādu grupu izveidē, kurās paralēli mācības noris gan latviešu, gan krievu valodā.

(..)

[238]
Izvilkumi no Latvijas Valsts universitātes (LVU) rektora J. Jurgena 1950. gada 29. jūlija ziņojuma LK(b)P CK par paveiktajām kadru "tīrīšanām"

1950. gada 29. jūlijā

Latvijas K(b)P CK

Izziņa
(par Latvijas Valsts universitātes kadriem)

Pēc 1949. gada 1. janvāra stāvokļa Latvijas Valsts universitātē bija:

1) profesori un pasniedzēji	– 589 cilvēki,
2) mācību palīgpersonāls	– 198 cilvēki,
3) administratīvi saimnieciskais sastāvs	– 363 cilvēki,
4) studenti	– 5092 cilvēki.

Atlaisti kā sociāli sveši un neatbilstoši darbam Universitātē:

a) no profesoru un pasniedzēju vidus	– 121 cilvēks,
b) no mācību palīgpersonāla	– 74 cilvēki,
c) no administratīvi saimnieciskā sastāva	– 56 cilvēki,
d) no studentu vidus	– 866 cilvēki.

Ar visu atbildību apgalvoju, ka Universitātē ar kadru izpēti neviens nav nodarbojies. Par to liecina kaut vai tas, ka mācību daļa nav pārbaudījusi profesoru un pasniedzēju darbu, bet uz progresīvāko studentu signāliem reaģēja ar domu – lai tikai neapvainotu "veco speciālistu".

Patiesībā vairums to cilvēku, kas pauda savus buržuāziski nacionālistiskos uzskatus, izrādījās vai nu visai vāji speciālisti, vai arī iesīkstējuši fašisti.

Organizējot sistemātisku profesoru un pasniedzēju darba kontroli, pārbaudot cilvēkus, tika atklāti 235 naidīgām šķirām piederoši, pretpadomiski noskaņoti un citādi buržuāziskie nacionālisti, t. i., 23% no kopējā pasniedzēju skaita.

Universitātes attīrīšanu apgrūtināja, pirmkārt, tas, ka vairums šo svešo elementu nodarbības bija ļoti lojāli, bet jaunatni ietekmēja individuāli privātsarunās un konsultācijās. Savu piederību pie dažādām pretpadomju partijām un organizācijām viņi nebūt neslēpa.

Otrkārt, no šīs buržuāziskās fašistu sērgas nevarēja attīrīties ar vienu vēzienu. Bija nepieciešams atrast labus padomju speciālistus, izvirzīt spējīgu un uzticamu jaunatni.

Padzīt kādu buržuāzisko nacionālistu ir relatīvi viegli, bet pirms tam vajadzēja satriekt un atmaskot viņa idejiskos uzskatus, tā audzinot studentus un tos buržuāziskos speciālistus, kas grib strādāt ar mums.

(..)

3. Filoloģijas fakultātes Latviešu valodas katedras vadītājs profesors PSRS Zinātņu akadēmijas korespondētājloceklis un Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas īstenais loceklis, pārliecināts buržuāziskais nacionālists – **J. Endzelīns** atklāti uzstājās pret padomju valodniecību.

4. **Štālbergs** – Arhitektūras katedras vad[ītājs], Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas īstenais loceklis. Audzināja studentus formālisma un konstruktīvisma garā. Uz vairākkārtējām kritikām presē un sapulcēs neuzskatīja par vajadzīgu atbildēt.

(..)

Par minēto laikposmu no 1944. līdz 1948. gadam no Universitātē uzņemtajiem studentiem tika atskaitīti

– 866 cilvēki (17%),

no tiem:

a) tādi, kuri iestājušies Universitātē, uzrādot viltotus dokumentus, slēpjot sodāmību utt. – 97 cilv[ēki];

b) šķiriski sveši un naidīgi elementi (bijušie policisti, bruņoto bandu dalībnieki, aktīvie fašisti, kuri ar ieročiem rokās cīnījušies pret padomju varu, sektanti utt.) – 207 cilv[ēki];

c) tādi, kuru vecākus padomju varas orgāni saskaņā ar KPFSR Kriminālkodeksa 58. pantu represējuši – 77 cilv[ēki];

d) nesekmības dēļ – 222 cilv[ēki];

e) par sistemātiskiem darba disciplīnas pārkāpumiem un lekciju neapmeklēšanu – 5 cilv[ēki];

f) sakarā ar pāreju uz citu mācību iestādi – 37 cilv[ēki];

g) atskaitīti pēc pašu vēlēšanās, bet vēlāk atklājies, ka daudzi aizgājuši no Universitātes, baidoties tikt atmaskotiem savā agrākajā pretpadomju darbībā vai savas sociālās pagātnes dēļ – 225 cilv[ēki].

[239]

Izvilkums no LK(b)P CK Propagandas un aģitācijas daļas vadītāja O. Stroda 1951. gada aprīļa slepenā ziņojuma VK(b)P CK instruktoram Čurkinam "Par buržuāziskā nacionālisma izpausmēm Latvijas PSR un cīņu pret tām"

[1951. gada aprīlī]

(..)

Buržuāziskā nacionālisma fakti bija arī Valsts universitātē. Piemēram, Valsts universitātes pasniedzēja Grase atsakās pārkārtot latviešu valodas mācīšanu tā, lai tā atbilstu biedra Staļina darbiem valodniecības jautājumos, bet māca saskaņā ar Endzelīna uzskatiem. Ilgi netika atmaskoti profesori Štālbergs un Endzelīns.

Lauksaimniecības akadēmijas docents J. Balsars savās lekcijās ignorēja padomju aparatūru, orientēja uz primitīviem izpētes paņēmieniem, atcerējās vecos "labos" laikus, kad katedrā bijis aprīkojums. 1950. gada 29. septembra lekcijā, kurā viņam vajadzēja izklāstīt tēmu "Akad[ēmiķa] V. Gorjačkina dinamometrs", Balsars tikai pieminēja, ka tāds ir. Nebija Gorjačkina sistēmas dinamometra apraksta un shēmas, bet tā vietā tika nodemonstrēts ārzemju dinamometrs, par kuru docents teica, ka tas ir saglabājies no Jelgavas akadēmijas laikiem. Docents Balsars no katedras vad[ītāja] darba ir atbrīvots.

Latvijas Valsts pedagoģiskā institūta Marksisma-Ļeņinisma katedras vadītājs b. Karpovics apgalvoja un centās "pierādīt", ka Latvijas republikā tajos amatos, kuros ir saskare ar tautu, nevar strādāt biedri, kas nepārvalda latviešu valodu (piem., par pārdevējiem veikalā). Partijas pilsētas komitejas birojs šo faktu apsprieda un izteica Karpovicam stingro rājienu.

(..)

[240]

Izvilkums no Latvijas Valsts universitātes rektora J. Jurgena ziņojuma LKP CK Kultūras un zinātnes daļas vadītāja vietniekam N. Muravjovam par studentu literāro pulciņu LVU

PILN[ĪGI] SLEPENI

Latvijas KP CK Kultūras un zinātnes daļas vadītāja vietniekam
b. N. MURAVJOVAM

K o p i j a: Latvijas PSR Ministru Padomes Valsts Drošības komitejas priekšsēdētājam b. J. VĒVERAM

Latvijas Valsts universitātes vadība ir uzzinājusi, ka Vēstures un filoloģijas fakultātē pastāv rūpīgi maskēta vecāko kursu studentu grupa. Grupa nodarbojas ar dekadentisku noskaņojumu izplatīšanu studentu vidū, piekopj amorālu dzīves veidu un pamudina uz to citus. Grupa uzdod sevi par literāru pulciņu. Grupā tiek apspriesta savu rakstnieku un dzejnieku dekadentiskā "daiļrade".

(..)

Tiek ziņots zināšanai un atbilstošu pasākumu veikšanai.

Rektors
profesors *J. Jurgens*

[241]

Izvilkums no Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas (ZA) akadēmiķa sekretāra J. Peives un ZA partijas pirmorganizācijas biroja sekretāra J. Vecvagara atskaites "Par LK(b)P CK Biroja 1950. gada 23. maija lēmumu par Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas darbu izpildes gaitu"

[1950. gada otrajā pusē]

I. Kadri

Latvijas K(b)P CK Birojs uzlika par pienākumu Zinātņu akadēmijas Prezidijam un partijas organizācijai atbrīvot Zinātņu akadēmiju un tās institūtus no politiski svešiem un ar zinātni nesaistītiem cilvēkiem; drosmīgāk izvirzīt jaunus kadrus, kas ir spējīgi virzīt uz priekšu padomju zinātni. Jau laikā, kad darbojās Latvijas K(b)P CK komisija, kas pārbaudīja Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas darbu, tika veikts zināms darbs, lai atbrīvotu akadēmiju no politiski svešiem un ar zinātni nesaistītiem cilvēkiem.

Lai pilnīgi un savlaicīgi izpildītu Latvijas K(b)P CK Biroja lēmuma sadaļu par kadriem, Zinātņu akadēmijas Prezidijam un institūtu direktoriem talkā tika pieaicināts akadēmijas partijas aktīvs. Lai palīdzētu institūtu direktoriem kadru izpētē, akadēmijas partijas organizācijas birojs piesaistīja katram institūtam divus partijas aktīva komunistus, kas palīdzēja institūtu direktoriem un partijas organizācijai detalizēti izpētīt zinātniskos un zinātniski tehniskos kadrus lietišķā un politiskā ziņā.

Akadēmijas kadru daļa un Prezidijs ik dienas nodarbojās ar kadru atlases un izvietošanas jautājumiem akadēmijā. Veiktā darba rezultātā Zinātņu akadēmija lielā mērā ir atbrīvota no politiski svešiem un nepietiekami kvalificētiem cilvēkiem, no cilvēkiem, kuri pagātnē bijuši aktīvi fašistiskā režīma atbalstītāji Latvijā, no vācu okupantu līdzskrējējiem, leģionāriem, aizsargiem utt.

Kopumā Latvijas K(b)P CK Biroja lēmuma izpildes gaitā no Lat[vijas] PSR Zinātņu akadēmijas sistēmas atbrīvoti 59 cilvēki. No tiem 26 zinātnes darbinieki, 10 laboranti un tehniķi, 19 administratīvi saimnieciskie darbinieki, 3 aspiranti.

Pēc atbrīvošanas motīviem šie cilvēki ir iedalāmi:

1. Fašistiskā režīma piekritēji Latvijā, bijušie aizsargi un buržuāziskie nacionālisti – 12 cilv[ēku];

2. Vācu okupantu līdzskrējēji un leģionāri – 15 cilv[ēku];

3. Bijušie sociāldemokrāti buržuāziskajā Latvijā – 5 cilv[ēki];

4. Sveši pēc saviem politiskiem uzskatiem un nevieš politisku uzticību – 17 cilv[ēku];

5. Neinteresējas par zinātnisko darbu un neatbilst ieņemamajam amatam – 10 cilv[ēku].

(..)

[242]
Staļingradas garnizona Kara tribunāla 1941. gada 10. novembra spriedums rakstnieka Aleksandra (Jēkaba) Grīna lietā

PILNĪGI SLEPENI
1941. gada 10. novembrī

SPRIEDUMS
PADOMJU SOCIĀLISTISKO REPUBLIKU SAVIENĪBAS VĀRDĀ

Staļingradas garnizona Kara tribunāls slēgtā tiesas sēdē Astrahaņā šādā sastāvā – tiesas sēdes priekšsēdētājs 3. ranga kara jurists ĻEMAJEVS un locekļi – vecākais politvadītājs G. NATANKOVS un MUROMCEVS, piedaloties sekretāram – 2. ranga tehniķim intendantam b. MOISEJEVAM,

izskatīja Baltijas Sevišķā kara apgabala 613. artilērijas pulka vada komandiera kapteiņa GRĪNA Jēkaba Jāņa d. – dzimuša 1895. g. Latvijas PSR Jēkabpils apriņķa Biržu pagasta Ziedu mājās, bezpartijiskā, latvieša, ar nepabeigtu augstāko izglītību, zemnieku–kulaku sociālās izcelsmes, nesodīta, precēta, Sarkanajā armijā no 1940. gada oktobra – lietu apsūdzībā pēc KPFSR Krimināĺkodeksa 58.[4] panta un 58.[10] panta 1. daļas.

Ar lietas materiāliem konstatēja par pierādītu sekojošo: apsūdzētais GRĪNS Jēkabs savos kontrrevolucionārajos sacerējumos aktīvi propagandēja pretpadomju uzskatus, apmeloja padomju varas orgānus un aktīvi cīnījās pret revolucionāro kustību Latvijā, t. i., izdarīja noziegumu, kas paredzēts KPFSR Krimināĺkodeksa 58.[4] panta un 58.[10] panta 1. daļā.

Pamatojoties uz iepriekšteikto, un pēc KPFSR Krimināĺprocesa kodeksa 319. un 320. panta

NOSPRIEDA:

saskaņā ar KPFSR Krimināĺkodeksa 58.[4] pantu GRĪNAM Jēkabam Jāņa d. pēc noziegumu kopības piespriest augstāko krimināĺsodu – nošaušanu, konfiscējot visu viņam piederošo mantu.

Spriedumu var pārsūdzēt PSRS Augstākās tiesas Kara kolēģijā, iesniedzot sūdzību Staļingradas garnizona Kara tribunālā 72 stundu laikā no sprieduma kopijas izsniegšanas notiesātajam.

Priekšsēdētājs 3. ranga kara jurists (Ļemajevs)
Sekretārs 2. ranga tehniķis intendants (Moisejevs)

[243]
Izvilkumi no Latvijas PSR IeTK karaspēka Kara tribunāla sprieduma operdziedātājas M. Brehmanes-Štengeles lietā

Lieta Nr. 1035 PILNĪGI SLEPENI

SPRIEDUMS
PADOMJU SOCIĀLISTISKO REPUBLIKU SAVIENĪBAS VĀRDĀ

Latvijas PSR IeTK karaspēka Kara tribunāls 1945. gada 10. aprīlī slēgtā sēdē Rīgā Kara tribunāla telpās šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs justīcijas vecākais leitnants Pavlovs un locekļi – seržants Ostroverhovs un jefreitors Žuravļovs, piedaloties sekretārei – adm[inistratīvā] d[ienesta] leitnantei Isajevai,

bez valsts apsūdzības pārstāvja un aizstāvja klātbūtnes,

izskatīja lietu apsūdzībā pret Brehmani-Štengeli Mildu Jāņa m. – dzimušu 1893. gadā Latvijas PSR Rīgā, latvieti, PSRS pilsoni, bezpartijisku, beigušu Lomonosova ģimnāziju un carisko mūzikas skolu, šķirteni, apgādībā divgadīga mazmeita, kalpotāju, Operas un baleta teātra dziedoni, dzīvojusi uz laiku okupētā Latvijas PSR teritorijā no 1941. gada jūnija līdz 1944. gada oktobrim, nesodītu – noziegumā, kas paredzēts KPSR Kriminālkodeksa 58.[1a] panta.

Konstatēja: 1941. gada jūlija sākumā, kad vācieši ieņēma Rīgu, tiesājamā Brehmane-Štengele, paužot savu prieku par viņu atnākšanu, aktīvi piedalījās gājienā un vācu karavīru un virsnieku sagaidīšanā, dāvināja viņiem ziedus un cienāja ar pārtikas produktiem.

1941. gada jūlija beigās, atsaucoties uz vācu ielikteņu piedāvājumu, tiesājamā Brehmane-Štengele sniedza žurnālistam pretpadomju apmelojoša satura interviju par padomju īstenību, kas ar radio starpniecību tika pārraidīta Latvijas PSR iedzīvotājiem.

Turklāt pēc tam, kad Sarkanā armija atbrīvoja Rīgu no vācu okupantiem, 1945. gada janvārī, kinofilmas demonstrējuma laikā, paziņu lokā izsmēja partijas un Padomju valdības galvu.

(..)

Pamatojoties uz teikto, Kara tribunāls, atzīstot Brehmani-Štengeli par vainīgu noz[ieguma] izd[arīšanā], kas paredzēts KPFSR Kriminālkodeksa 58.[10] panta 2. daļā, nevis saskaņā ar KPFSR Kriminālkodeksa 58.[1a] pantu, pēc KPFSR Kriminālprocesa kodeksa 319. un 320. panta, ņemot vērā šīs lietas apstākļus un tiesājamās personību,

n o s p r i e d a:

Brehmani-Štengeli Mildu Jāņa m. saskaņā ar KPFSR Kriminālkodeksa 58.[10] panta 2. daļu, piemērojot KPFSR Kriminālkodeksa 58.[2] panta sankciju, sodīt ar

brīvības atņemšanu uz septiņiem (7) gadiem, sodu izciešot labošanas darbu kolonijā un atņemot tiesības saskaņā ar KPFSR Krimināl kodeksa 31. panta "a", "b", "c", "d" un "e" apakšpunktiem uz trīs (3) gadiem, ar visu viņai piederošās mantas konfiskāciju.

Soda izciešanu Brehmanei-Štengelei skaitīt no 1945. gada 29. janvāra.

Spriedums ir galīgs un nav pārsūdzams.

Priekšsēdētājs (paraksts)
Locekļi (paraksti)

[244]

Rīgas pilsētas Proletāriešu rajona prokurora E. H. Pļaviņa 1945. gada 18. jūnija ziņojums Latvijas PSR IeTK karaspēka Kara tribunāla priekšsēdētajam par to, ka M. Brehmanes-Štengeles dzīvokli aizņēmis kāds Pastušenko

Latvijas PSR IeTK karaspēka
Kara tribunāla priekšsēdētajam
justīcijas majoram b. BOČKOVAM

Ziņoju, ka BREHMANES-ŠTENGELES Mildas Jāņa m. dzīvoklī – Baznīcas ielā 35, dz. 10, saskaņā ar pilsētas Dzīvokļu daļas orderi dzīvo PASTUŠENKO.

Tā kā dzīvokli nevar atbrīvot administratīvā kārtā, Pastušenko var izlikt tikai tiesas ceļā.

Par BREHMANES-ŠTENGELES[1] tiesībām iesniegt prasību par PASTUŠENKO izlikšanu [no dzīvokļa] tika dots izskaidrojums viņas pārstāvim.

Rīgas pilsētas
Proletāriešu rajona prokurors
justīcijas padomnieks *Pļaviņš*

[1] A. Kirhenšteins bija iestājies par M. Brehmanes-Štengeles atbrīvošanu no soda nometnes, un viņa izņēmuma kārtā no tās tika atbrīvota.

[245]
Izvilkums no Latvijas Padomju Rakstnieku savienības partijas pirmorganizācijas 1946. gada 28. augusta sapulces rezolūcijas projekta par stāvokli latviešu literatūrā

[1946. gada 28. augustā]

Šodien mūsu literatūrā, īpaši lirikā, parādījušās slimīgas un kaitīgas parādības. Žurnālā "Karogs" un laikrakstā "Literatūra un Māksla" arvienu vairāk parādās apolitiski, individuālisma–dekadences un mistikas caurstrāvoti dzejoļi, kuriem nav nekā kopēja ar mūsu padomju dzīves tiešamību. Šajos Rakstnieku savienības izdevumos parādījušies arī trīs stāsti, kuros nepareizi, sakropļotā veidā attēlota padomju dzīves īstenība.

Šī gada "Karogā" Nr. 1 ievietots Laimoņa Pura stāsts "Divi cilvēki", kurā padomju cilvēks, Tēvijas kara dalībnieks, attēlots kā gļēvulis, kas paliek dzīvs, pateicoties padomju ienaidnieka–bandīta žēlastībai. Šis pats gļēvulis pēc tam izlīgst ar savu tēvu – bandītu aktīvu atbalstītāju. Autors – jauns rakstnieks nokļuvis uz kaitīga psiholoģisma ceļa. Līdzīga ideoloģiski aplama tēma arī Elīnas Zālītes stāstam "Ķērpis", kas iespiests "Karogā" Nr. 7/8. Lielgruntnieks, padomju iekārtas ienaidnieks, attēlots kā muļķītis–savādnieks, kas neatzīst moderno lauksaimniecību, nevēlas dzīvot ērtos dzīvokļos. Tas nesaskan ar dzīves īstenību. Ir taču zināms, ka lielsaimnieki nebija nekādi muļķīši, bet šķira, kas apzinājās savas intereses, kas pilnīgi realizēja savu ekspluatatorisko ideoloģiju, kas dzīvoja pārticībā un greznībā utt. Bez tam šajos divos stāstos attaisno budžu dēliņus – lielgruntnieku jauno paaudzi, kas bija un ir visniknākie padomju iekārtas ienaidnieki. Ideoloģiski nepareizu padomju dzīves īstenību atspoguļo arī A. Brodele stāstā "Kaimiņi", kas ievietots laikrakstā "Literatūra un Māksla". Redakcijas, ievietojot šos darbus, pielaidušas politisku kļūdu. Tas liecina par slimīgu "draudzības" garu, kaitīgu iecietību un modrības trūkumu šinīs redakcijās. Tas liecina, ka redakcijas darbiniekiem nav pietiekamu politisku zināšanu, kāpēc tie nespēj orientēties, pietiekami neizprot padomju literatūras uzdevumus. Šī apstākļa dēļ, kā arī Rakstnieku savienības valdes un īpaši partijas pirmorganizacijas bezdarbības dēļ varēja parādīties šie darbi. Vājās apdares dēļ nebija publicējams J. Niedres stāsts "Strandējušie". Arī V. Bērces stāsti, kas publicēti "Literaturā un Mākslā", ir paviršī, bet "Karoga" Nr.7/8 publicētais stāsts "Tavs dēls" pierāda, ka autors nepārvalda ne vielu, ne arī formu.

Virkne mūsu liriķu – kā M. Ķempe, V. Brutāne, J. Plaudis, P. Vīlips, A. Čaks,

Valdis Grēviņš, Valts Grēviņš, E. Damburs, C. Dinere, A. Ķeniņš, M. Bendrupe, M. Rudzītis u. c., pēdējā laikā pat A. Balodis – iestiguši neauglīgā, kaitīgā apolitiskumā, individuālismā un mistiskā dekadentismā.

Gandrīz visi Mirdzas Ķempes dzejoļi sirgst ar apolitiskumu, idejisku nabadzību. Viņas grāmatas "Rīta vējš" pamattonis ir kalpošana "mākslu mākslai", dabas pielūgšana, tukšu nieku sacerēšana. Valijas Brutānes dzeja ir konsekventi pasīvās novērotājas dzeja. Tādi dzejoļi kā "Saruna bez vārdiem", "Atvijas karogs" un "Dzīres" padomju lasītājam neko nedod, jo autore runā par savu sīko intīmo dzīvi, iestigdama "mākslu mākslai" žņaugos, sacer salonu liriku.

Apdāvinātais dzejnieks Jānis Plaudis, nespēdams atbrīvoties no individuālisma maldīgā ieskata par "mākslu mākslai", sistemātiski publicē "Karogā" un "Literaturā un Mākslā" dzejoļus, kuru vienīgais saturs ir intīmi, no dzīves atrauti pārdzīvojumi, dabas apdziedājumi, kuros dzejnieks alegoriski gribējis parādīt padomju dzīvi, bet šie dzejojumi ir tik nekonkrēti un daudznozīmīgi, ka tos var attiecināt arī uz kuru katru bijušo, darba tautai naidīgu iekārtu.

Kā sevišķi liela politiska kļūda – Valda Grēviņa grāmatas "Lapas lido, lapas skan" izdošana, kas ieturēta Ahmatovas garā. Valdis Grēviņš savos padomju laikā sacerētos dzejoļos gan izvēlas aktuālas tēmas, tomēr, nespēdams atbrīvoties no formālisma, dod dzejoļus, kuros nav patiesas padomju cilvēka izjūtas.

Vecākās paaudzes dzejnieks Atis Ķeniņš savā "Kuršu kāpu" poēmā sirgst ar dekadentismu. Viņš vēl nav paspējis nevienā dzejolī pievērsties kādai aktuālai padomju tēmai. Arī Mirdza Bendrupe ciklā "Padomju tautas sasaucas" dzejo formāli, ietver ģeogrāfijas un konversācijas materiālus, nespēdama parādīt raksturīgo, pozitīvo, kas ir tikai padomju tautām, kas ir tikai sociālistiskā sabiedrībā.

Daži dzejnieki, kā, piem., Pāvils Vīlips, gan izvēlas aktuālas tēmas, bet ieslīgst formālismā, nespēdami uztvert padomju cilvēkam raksturīgās izjūtas. Arī Pāvila Vīlipa poēma "Rumbulas buls" jāuzskata par neizdevušos.

Bieži vien bezidejiska ir arī Aleksandra Čaka dzeja. Spilgts piemērs viņa garākais dzejojums "Mīlas sakarnieks". Tālu no dzīves īstenības stāv arī viņa "Kurpnieks Grozs". Rotaļāšanās ar salīdzinājumiem, atskaņām utt. nomāc saturu.

Meinhards Rudzītis, kas vienmēr pievērsies aktuālām tēmām, pēdējā laikā nokļuvis pasīva vērotāja pozīcijā. Viņš sacer neitrālus dzejolīšus par rudzu laukiem un mīlestību. Pat Andrejs Balodis, kuram liriskās tēmas izvēlē allaž bija īsti boļševistiska pieeja, "Karogā" Nr.7/8 publicējis dzejoli "Par mīlu skaistāks nav nekas".

Bet Edgars Damburs sāk novirzīties no aktuālām tēmām, pievērsties intīmām, no sabiedriskās dzīves atrautām mīlas tēmām, un pēdējā laikā viņa dzejā pat saskatāmas mistiskas tendences. (..)

(..)

[246]

Izvilkums no LKP CK pirmā sekretāra A.Vosa referāta LKP XXI kongresā 1971. gada 25. februārī

1971. gada 25. februārī

(..)

Protams, rakstnieks, mākslinieks var pievērsties jebkurām mūsu īstenības parādībām, to vidū arī ēnas pusēm. Bet, lai arī ko viņi attēlotu, vienmēr ir jāsaglabā stingra partijiska, šķiriska pozīcija.

Bet tieši šīs skaidrības ne visiem un ne vienmēr pietiek. Pēdējā laikā tas īpaši vērojams dažos vēsturiska rakstura sacerējumos. Pievēršoties pagātnes revolucionārajiem notikumiem, piemēram, 1905. gadam, daži literāti tos pārsvarā aplūko tikai nacionālās atbrīvošanās aspektā, aizmirstot par spilgti un skaidri izteikto latviešu strādnieku un bezzemnieku cīņas šķirisko un internacionālo raksturu. Rezultātā top idejiskā un mākslinieciskā ziņā kropli daiļdarbi, kas iet buržuāziskās historiogrāfijas pavadā un izsauc pamatotu sabiedrības kritiku.

Latvijas KP CK, partijas Rīgas pilsētas komitejas birojā un plēnumos, kā arī presē tika dots principiāls partijisks vērtējums dažiem Vizmas Belševicas, Māra Čaklā un dažu citu autoru idejiski kaitīgiem darbiem.

Idejiski nenobriedušu darbu parādīšanās liecina par to, ka dažu radošo savienību partijas organizāciju un dažu partijas komiteju veiktajā radošās inteliģences idejiski politiskajā audzināšanas darbā vēl ir daudz trūkumu. Tā, piemēram, Rakstnieku savienības partijas organizācija un vadība ir saņēmusi daudzus signālus par nelabvēlīgo stāvokli Rīgas jauno literātu apvienībā. Taču izšķiroši soļi kārtības ieviešanā tika sperti diemžēl ar lielu novēlošanos, tikai pēc tam, kad daži šīs apvienības vadītāji sarīkojumā Zinību biedrības namā uzstājās klaji nacionālistiskā garā.

(..)

[247]

Izvilkumi no Latvijas PSR Ministru Padomes Galvenās pārvaldes valsts noslēpumu aizsardzībai presē (Glavļita) priekšnieces A. Lucevičas 1980. gada 5. februāra ziņojuma LKP CK par preses cenzūru

SLEPENI
Eks. Nr. 1
LPSR Ministru Padomes
Galvenā pārvalde
valsts noslēpumu aizsardzībai
presē

1980. gada 5. februārī

Latvijas Komunistiskās partijas Centrālajai Komitejai

Idejiski politiska rakstura
piezīmes par republikā izdošanai
sagatavotajiem iespieddarbiem

1978. gada IV ceturksnī un 1979. gadā LKP CK Propagandas un aģitācijas nodaļas uzdevumā Galvenā pārvalde dažādiem preses izdevumiem izteikusi 36 piezīmes ar idejiski politisku motivāciju.

(..)

Vairums piezīmju pēc satura bija materiālos, kas vērtēja pagātnes mantojumu literatūrā un zinātnē. Virknē materiālu bija vērojama tīksmināšanās par sadzīvi aiz robežām vai buržuāziskajā Latvijā, pie tam autoriem nebija skaidras šķiriskas nostājas. Bieži vien pārlieku daudz tika citēti dažādi buržuāzijas un emigrantu darboņi, pieminētas viņu grāmatas un publicēti fragmenti no tām, dažādas "teorijas" utt.

Bija arī gadījumi, kad materiālos netieši tika nomelnota mūsu dzīve un iekārta.

(..)

I. Kiršentāles monogrāfijā "Latviešu romāns", kurā atsegta šā latviešu literatūras žanra attīstība un tapšana, citu starpā, analizēts vairāk nekā 20 darbu, kas izņemti no vispārējās lietošanas fondiem, taču nav dots nekāds objektīvs to novērtējums, nav redzama autores partijiskā pozīcija attiecībā pret šiem sacerējumiem un to autoriem.

(..)

Z. Skujiņa grāmatā "Zibens locīšana" publicētas atmiņas par republikas rakstniekiem. Šeit ievietota arī autora vēstule Tautas dzejniekam J. Sudrabkalnam, kurā viņš lūdz Sudrabkalnu izmantot savu autoritāti, lai reabilitētu dzejnieci Aspaziju, kura, pēc autora domām, pašreiz ir nepietiekami atzīta.

(..)

Atmiņās par Tautas dzejnieku V. Lāci daudz runāts par to, ka rakstnieks buržuāziskās Latvijas laikā ir ticis ielūgts preses ballēs pie "preses karaļa" A. Benjamiņa, bet filmas "Zvejnieka dēls" pirmizrādē sēdējis vienā ložā ar prezidentu Ulmani. Nedaudz tālāk runāts par to, ka neilgi pēc tam, kad V. Lācim piešķirta Valsts prēmija, viņš ticis publiski apvainots antipartijiskā tēvu un dēlu problēmas risināšanā romānā "Uz jauno krastu".

T. Treiča dzejoļu krājumā "Rūpes" nepareizi apgalvots, ka Rīgas memoriālie Brāļu kapi ir tikai Pirmā pasaules kara kauju laukos kritušo latviešu strēlnieku piemiņas vieta, kaut gan labi zināms, ka tos plaši izmantoja arī buržuāziskās Latvijas valdītāji gan apbedījumiem, gan arī savu pretpadomju mērķu propagandai.

(..)

Tika atdotas atpakaļ pārstrādāšanai E. Klienes atmiņas "Atmiņu dzirkstis", kurās autore tīksminājās par saviem piedzīvojumiem buržuāziskajā Latvijā, stāstīja par savu saraksti un tikšanos ar norvēģu rakstnieku K. Hamsunu, par savu braucienu uz Čehoslovākiju un tikšanos ar buržuāziskās Čehoslovākijas prezidentu E. Benešu, jūsmīgi aprakstīja nacionālistiskās jaunatnes organizācijas "Sokoli" svētkus utt.

Žurnāla ["Karogs"] redakcija bija sagatavojusi publicēšanai J. Lapsas romānu "Rūgtums" par zvejnieku dzīvi, kurā bija epizodes, kā padomju zvejnieki zvejo Pasaules okeāna aizliegtajos kvadrātos, veikli apiet starptautisko kontroli, jo citādi nevarot izpildīt plānu.

Sakarā ar K. Skalbes dzimšanas dienas simtgadi redakcija bija sagatavojusi I. Bērsona rakstu, kurā bija ļoti daudz faktu, kas citēti no buržuāziskās Latvijas rakstnieces un filozofes, bet vēlāk rūdītas pretpadomju emigrantes Z. Mauriņas [darbiem].

(..) Žurnālā "Draugs", sākot ar 1979. gada 6. numuru, bija paredzēts publicēt vairākos turpinājumos materiālu "Ne dzērvēm vien purvu vajag", kurā kategoriskā veidā vispār tika apšaubīta pārpurvoto zemju nosusināšanas lietderība. Minēts piemērs, ka pēc meliorācijas darbiem Lubāna ezera apkaimē un pēc apkārtējo upīšu attīrīšanas tikušas iznīcinātas zivju nārsta vietas, divos kaimiņu rajonos sākusies augsnes erozija utt.

(..)

1979. gada septembrī Grāmatu draugu biedrība sagatavoja iespiešanai mākslinieka J. Plēpja grāmatzīmju prospektu. Par mākslinieka labākajiem darbiem uzskatītas grāmatzīmes, kas izgatavotas buržuāziskās Latvijas visreakcionārākā darboņa K. Goppera 4 ģimenes locekļiem, māksliniekam, pašlaik reakcionārajam emigrantam N. Strunkem, buržuāziskās Latvijas preses magnātam A. Benjamiņam, buržuāziskās Latvijas galma ģenerālim V. Tepferam u. c.

(..)

Galvenās pārvaldes priekšniece
A. Luceviča

Atzīmes dokumentā:

Par visiem Latvijas PSR Glavļita vēstulē minētajiem faktiem, kas liecina par to, ka virknē gadījumu trūkst augsta prasīguma, novērtējot publicējamo materiālu idejisko saturu, veikts attiecīgs darbs ar laikrakstu un žurnālu redaktoriem, izdevniecību direktoriem un republikas Augstākās un vidējās speciālās izglītības ministrijas darbiniekiem. 6.V.80. L. Freibergs.

[248]

Latvijas PSR Kultūras ministrijas un Latvijas Arodbiedrību republikāniskās Padomes 1961. gada 19. jūnija lēmums par mūzikas ierakstu kontroli

Nr. 25/1768 1961. gada 19. jūnijā

LATVIJAS PSR
KULTŪRAS MINISTRIJA

Par sabiedriskās iestādēs atskaņojamo magnetofona un skaņuplašu ierakstu kontroli

Latvijas Arodbiedrību republikāniskās Padomes Prezidijs un Latvijas PSR Kultūras ministrijas Kolēģija atzīmē, ka virknē republikas iestāžu – klubos, kultūras namos, mācību iestādēs, kinoteātros, restorānos bieži tiek atskaņota zemas kvalitātes, padomju cilvēka būtībai sveša mūzika, kas ierakstīta skaņuplatēs un magnetofona lentēs.

Arodbiedrību republikāniskās komitejas, fabriku un rūpnīcu komitejas un vietējās komitejas, rajonu un pilsētu kultūras nodaļas nepietiekami kontrolē skaņuplašu un magnetofona ierakstu repertuāru, uztic to tiražēšanu gadījuma rakstura cilvēkiem.

Lai tālāk uzlabotu sabiedriskajās iestādēs atskaņojamo skaņuplašu un magnetofona ierakstu idejisko saturu, paaugstinātu kultūras iestāžu un organizāciju vadītāju atbildību par repertuāru, Latvijas Arodbiedrību republikāniskās Padomes Prezidijs un Latvijas PSR Kultūras ministrijas Kolēģija

n o l e m j:

1. Uzdot arodbiedrību republikāniskajām komitejām, fabriku un rūpnīcu komitejām un vietējām komitejām, rajonu un pilsētu kultūras nodaļām, Republikāniskajam tautas mākslas namam pārbaudīt sabiedriskajās organizācijās skaņuplašu un magnetofona ierakstu saturu un līdz 1961. gada 25. jūlijam izņemt bezidejiskos un padomju īstenībai svešos muzikālos sacerējumus.

2. Pieprasīt skaņu ierakstu fabrikas "Līgo" mākslinieciskajai padomei uzlabot skaņuplatēs ierakstāmās mūzikas idejisko saturu un pārskatīt skaņu ierakstu plānu.

3. Uzlikt par pienākumu kultūrizglītības un citu sabiedrisko iestāžu vadītājiem, arodbiedrību fabriku un rūpnīcu komiteju un vietējo komiteju priekšsēdētājiem stingri kontrolēt atskaņojamo skaņuplašu un magnetofona ierakstu idejisko saturu.

Noteikt, ka atskaņojamo skaņuplašu un magnetofona ierakstu repertuārs obligāti apstiprināms atbilstošo rajonu (pilsētu) kultūras nodaļā.

Latvijas Arodbiedrību republikāniskās Padomes priekšsēdētājs (V. Blūms)

Latvijas PSR kultūras ministrs (V. Kalpiņš)[1]

[1] Voldemārs Kalpiņš nebija partijas "stingrās līnijas" aizstāvis. LKP CK plēnumos un CK Biroja sēdēs viņš vairākkārt tika kritizēts par nepietiekamu cīņu pret "nacionālistiskajām tendencēm". Jādomā, ka arī šis dokuments tapis LKP CK spiediena ietekmē, turpinoties neostaļinistu revanša kampaņai, kas bija aizsākusies pēc nacionālkomunistu sagrāves 1959. gadā.

[249]

Izvilkumi no Latvijas PSR Ministru Padomes Valsts preses komitejas Galvenās pārvaldes militāro un valsts noslēpumu aizsardzībai presē (Glavļita) priekšnieka V. Agafonova 1966. gada 26. februāra ziņojuma LKP CK sekretāram A. Vosam par lugas "Tās dienas acīm" manuskriptu

1966. gada 26. februārī

Latvijas KP CK sekretāram
b. A. VOSAM

LPSR Kultūras ministrija iesniegusi kontrolei Galvenajai literatūras pārvaldei[1] lugu – dramatisku poēmu "Tās dienas acīm", ko veidojis Edgars Liepiņš pēc dzejnieka Ojāra Vācieša literārās daiļrades motīviem. Lugu iestudē Ļeņina komjaunatnes Valsts Jaunatnes teātris.

Iepazinusies ar lugas tekstu, Galvenā literatūras pārvalde uzskata, ka pašreizējā redakcijā tā nevar tikt iestudēta, jo idejiskās ievirzes dēļ var tikai kaitēt jaunatnes idejiski politiskajai audzināšanai.

Lugas darbība norisinās kādā no republikas lauku vidusskolām un tās apkārtnē 1948.–1949. gadā. Vispārzināma ir šī perioda – kad tika īstenota lauksaimniecības kolektivizācija un partija veica pasākumus, lai izolētu un likvidētu šķiras ienaidniekus, kad notika niknas šķiru sadursmes – vēsturiskā nozīme latviešu tautas dzīvē. Autori izvirzījuši uzdevumu parādīt to gadu šķiru cīņas virpuļos ievilktās jaunatnes likteņus, parādīt, kā tā auga, norūdījās šajā cīņā, kā nostājās jaunās dzīves apzinīgo un aktīvo celtnieku rindās.

Visnotaļ saprotams, ka patiesīgs, ar kaujiniecisku, partijisku garu caurausts to gadu notikumu attēlojums dramatiskajā poēmā mūsu dienās būtu vērā ņemams idejiskās cīņas ierocis, tas palīdzētu jaunatnei labāk saprast šķiras ienaidnieku prettautisko būtību, viņu cīņas metodes un veicinātu jaunatnes audzināšanu padomju patriotisma garā.

Taču autori, ļaujot savā dramatiskajā sacerējumā darboties 1948.–1949. gada varoņiem, nav spējuši dot skaidru, partijiski patiesu atbildi uz problēmām, kuras tie apcerējuši, – atbildi no nesenās vēsturiskās pagātnes sabiedrisko parādību mūsdienu redzējuma pozīcijām.

Vēl vairāk, luga vietām ir visai juceklīga, tajā nav autoru skaidras, pilsoniskas pozīcijas un ir ļoti daudz politiskā ziņā divdomīgu spriedumu un mājienu, kas

---

[1] Oriģinālā: "*Главлит*".

sevišķi attiecas uz daudzajiem Ojāra Vācieša dzejoļu iestarpinājumiem (..). Virknē gadījumu autori notikumu vērtējumā nonāk buržuāziskā objektīvisma un idejiskas bezprincipialitātes pozīcijās.

Kritizējot [Staļina] personības kulta perioda nelikumības, tajos gados notikušās netaisnīgās represijas, autori acīm redzami pārspīlē personības kulta seku kaitīgumu. Ar savu pozitīvo varoņu muti autori apgalvo, ka jaunatne tajos gados neko nav zinājusi par savu rītdienu, nav zinājusi, vai tā varēs celt jauno dzīvi vai arī to rīt vai parīt aizvedīs mežmalā uz nošaušanu.

Vispārzināms, ka partija jau sen pilnīgi noskaidrojusi jautājumu par personības kulta cēloņiem un vaininiekiem, bet autori turpina šajā sakarā izteikt visādus miglainus minējumus, bet vietumis viennozīmīgi apgalvo, (..) ka kulta izcelsmē vainojami pilnīgi visi, ka nelikumības attiecībā pret atsevišķu personību – tā ir fatāla neizbēgamība, kas mūs vajā, kaut gan pie apvāršņa jau redzami laiki, kad šo nelikumību nebūs.

Tiesa, autori var iebilst, ka tās ir četrdesmito gadu un piecdesmito gadu sākuma varoņu domas un spriedumi. Bet nevar taču, slēpjoties aiz lugas nosaukuma "Tās dienas acīm", izteikt jaunajam skatītājam idejiski šaubīgus mājienus un minējumus par problēmām, kuras šodien jau ir atrisinātas un par kurām ir pilnīgi skaidri priekšstati. Tā rīkoties nozīmē idejiski atbruņot mūsdienu jaunos skatītājus un viest šaubas un neticību viņu prātos. (..)

Latv[ijas] PSR Ministru Padomes Valsts preses
komitejas Galvenās pārvaldes militāro un valsts
noslēpumu aizsardzībai presē priekšnieks
V. Agafonovs

[250]
Latvijas PSR Ministru Padomes Galvenās pārvaldes militāro un valsts noslēpumu aizsardzībai presē priekšnieka V. Agafonova 1962. gada 2. marta ziņojums LKP CK par dokumentālo filmu un kinožurnālu cenzūras noteikumiem

SLEPENI
Eks. Nr. 1
1962. gada 2. martā

Latvijas PSR Ministru Padomes
Glavenā pārvalde militāro un valsts
noslēpumu aizsardzībai presē *("Glavļit")*

Latvijas Komunistiskās partijas Centrālajai Komitejai

Saskaņā ar 1958. gada 24. februāra Nolikumu par PSRS Ministru Padomes Galveno pārvaldi militāro un valsts noslēpumu aizsardzībai presē Glavļita orgāniem uzlikts par pienākumu aizsargāt kara un valsts noslēpumus kinoscenārijos, hronikālajās, zinātniski tehniskajās un dokumentālajās filmās. Atbilstoši noteiktajai kārtībai kinostudijai jāiesniedz Glavļitam kontrolei hronikāli dokumentālās filmas montāžas lapas, jādod cenzoram iespēja noskatīties jaunizveidotās filmas kopiju un jāsaņem no viņa atļauja šīs filmas demonstrēšanai.

Rīgas kinostudija, ignorējot direktīvo orgānu noteikto cenzūras kontroles kārtību, laidusi klajā bez Latvijas PSR Glavļita atļaujas kinožurnāla "Sporta apskats" 1962. g. 1. numuru.

Lūdzam ietekmēt Rīgas kinostudijas vadību, lai turpmāk nepieļautu tādus pārkāpumus.

Latvijas PSR Ministru Padomes
Galvenās pārvaldes militāro un valsts
noslēpumu aizsardzībai presē priekšnieks
V. Agafonovs

[251]

Latvijas PSR valsts drošības tautas komisāra S. Šustina 1941. gada 10. marta vēstule LK(b)P CK pirmajam sekretāram J. Kalnbērziņam ar priekšlikumiem paātrināt okupācijas varai nevēlamās literatūras izņemšanu no apgrozības

PILNĪGI SLEPENI
Rīgā 1941. gada 10. martā

LPSR Iekšlietu tautas komisariāts

Latvijas K(b)P Centrālajai Komitejai
b. KALNBĒRZIŅAM (ZAĶIM)

Mūsu rīcībā esošie daudzie dokumenti liecina par būtisku Latvijas grāmatu tirgus piesārņojumu ar kontrrevolucionāru, ideālistisku, pornogrāfisku un antimākslinieciskū literatūru. To atklāti pārdod kioskos, antikvariātos, privātajās grāmatnīcās, tirdziņos, un tā tiek izsniegta lasīšanai pilsētu, klubu publiskajās bibliotēkās un privātbib[lio]tēkās.

Pasākumi, kurus veic Valsts izdevniecība, Galvenā literatūras pārvalde[1] un Izglītības tautas komisariāta orgāni, ir ļoti lēni un visnotaļ nepietiekami.

Informējot par iepriekšminēto, lūdzu:

1) brīdināt Izglītības tautas komisariāta, Valsts izdevniecības un Galvenās literatūras pārvaldes vadību par nepieciešamību paātrināt visa grāmatu fonda pārbaudi un ideoloģiskā ziņā kaitīgās literatūras izņemšanu;

2) ņemot vērā, ka Galvenā literatūras pārvalde līdz šim nav izstrādājusi pilnīgu no apgrozības un tirdzniecības izņemamās literatūras sarakstu, uzdot Izglītības tautas komisariātam, Valsts izdevniecībai un Galvenajai literatūras pārvaldei dot norādījumus grāmatu veikaliem, bibliotēkām un kioskiem turpmāk – līdz pilnīgu sarakstu sastādīšanai un nederīgās literatūras izņemšanai – laist tirdzniecībā un apgrozībā tikai nepārprotami ideoloģiski izturētu literatūru, kuras izplatīšana ir atļauta PSRS teritorijā;

3) tuvākajā laikā veikt privātā grāmatu sektora nacionalizāciju.

LPSR valsts drošības tautas komisārs
valsts drošības kapteinis
Šustins

---

[1] Oriģinālā: "*Главлит*".

[252]

Izvilkums no LK(b)P CK Biroja 1946. gada 5. novembra lēmuma "Par Latvijas PSR Ministru Padomes Literatūras un izdevniecību lietu pārvaldes (Glavļita) darbu"

1946. gada 5. novembrī

(..)

Rīgas un citu pilsētu tirgos nereti tiek pārdota politiski kaitīga literatūra. Politiski kaitīgās grāmatas, ko cenzūras orgāni izņem, tiek nevis iznīcinātas, bet gan lielā vairumā uzkrājas bibliotēkās. Dažu bibliotēku direktori (Liepājas u. c.) spītīgi aiztur šo literatūru, aizbildinoties ar specfondu izveidi. No Rīgas bibliotēkām izņemtā politiski kaitīgā literatūra piecu miljonu eksemplāru apjomā ir koncentrēta Celulozes un papīra rūpniecības pārvaldes noliktavās. Grāmatu fonda attīrīšanas darbu veic tikai Literatūras un izdevniecību lietu pārvalde. LPSR Izglītības ministrija, Ministru Padomes Kultūras un izglītības iestāžu pārvalde, Grāmatu tirdzniecības trests, Latvijas Arodbiedrību centrālā Padome no šī svarīgā darba ir izvairījusies, nerūpējoties, lai bibliotēkās un grāmatu tirdzniecības tīklā tiktu ieviesta kārtība. (..)

Latvijas K(b)P CK birojs n o l e m j:

(..)

3. Izņemt no sabiedrisko bibliotēku un grāmatu tirdzniecības tīkla Valda Grēviņa un Annas Brodeles dzejoļu krājumus.

Uzdot Literatūras un izdevniecību lietu pārvaldes priekšniekam Jaunzemam un Latvijas Valsts izdevniecības direktoram b. Dukuram pārskatīt visu 1945./46. gadā izdoto daiļliteratūru, nosakot tās atbilstību VK(b)P CK lēmumiem par žurnāliem "Zvezda"un "Ļeņingrad", un iesniegt Latvijas K(b)P CK par to savu vērtējumu.

4. Uzdot Literatūras un izdevniecību lietu pārvaldes priekšniekam b. Jaunzemam noteikt LTA[1] materiālu iepriekšēju kontroli.

5. Lai veiktu politisku raidījumu kontroli, uzdot Radiokomitejas priekšsēdētājam b. Lēmanim noteikt radio diktoru pārraidāmā materiāla noklausīšanos.

6. Uzdot LPSR Izglītības ministrijai (b. Strazdiņš), Kultūras un izglītības iestāžu pārvaldei (b. Āboliņš), Latvijas Arodbiedrību centrālajai Padomei (b. Putniņš) un LPSR Ministru Padomes Literatūras un izdevniecību lietu pārvaldei (b. Jaunzems) līdz 1947. gada 1. janvārim attīrīt visus republikas grāmatu fondus no politiski kaitīgās un novecojušās literatūras.

---

[1] Latvijas Telegrāfa aģentūra.

Brīdināt biedrus Strazdiņu, Āboliņu un Putniņu, ka viņi ir personīgi atbildīgi par savlaicīgu un pilnīgu viņu pakļautībā esošo bibliotēku grāmatu fonda attīrīšanu no politiski kaitīgās literatūras.

7. Uzdot republikas prokuroram b. Mišutinam saukt pie atbildības personas, kuras sabotē bibliotēku attīrīšanu no pretpadomju literatūras.

(..)

Latvijas K(b)P CK
sekretārs *J. Kalnbērziņš*

[253]

LK(b)P CK pirmā sekretāra J. Kalnbērziņa un Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieka M. Plūdoņa 1948. gada 15. septembra vēstule PSRS Ministru Padomes priekšsēdētāja vietniekam K. Vorošilovam un VK(b)P CK sekretāram G. Maļenkovam ar ziņojumu par 1948. gada Dziesmusvētku norisi un lūgumu atļaut rīkot Dziesmusvētkus 1950. gadā

SLEPENI

Nr. 969-s Rīgā 1948. gada 15. septembrī

PSR Savienības Ministru Padomes priekšsēdētāja vietniekam
b. K. VOROŠILOVAM
VK(b)P Centrālās Komitejas sekretāram
b. G. MAĻENKOVAM

1948. gada jūlijā visos apriņķos un Rīgā notikušie Padomju Latvijas Dziesmusvētki norisēja kā visas tautas svētki augstā politiskā, idejiskā un mākslinieciskā līmenī.

Apriņķu Dziesmusvētkos piedalījās vairāk nekā tūkstoš koru kolektīvu ar 82 583 dziedātājiem, republikas Dziesmusvētkos piedalījās apmēram 20 tūkst. dziedoņu. Apriņķu Dziesmusvētkus apmeklēja 360 tūkstoši cilvēku, republikas [Dziesmu]svētkus – 200 tūktoši klausītāju.

Padomju Latvijas Dziesmusvētki bija spēcīgs trieciens buržuāziskajiem nacionālistiem un spilgti demonstrēja padomju tautu draudzību, latviešu tautas uzticību padomju varai, boļševiku partijai un dižajam Staļinam. Dziesmusvētki bija arī latviešu padomju kultūras – nacionālas pēc formas un sociālistiskas pēc satura – liels sasniegums.

Lai nostiprinātu sasniegtos rezultātus, tālāk attīstītu latviešu tautas mākslu un audzinātu Padomju Latvijas darbaļaudis komunisma garā, Latvijas PSR Ministru Padome un Latvijas K(b)P Centrālā Komiteja lūdz atļauju organizēt otros Padomju Latvijas Dziesmusvētkus 1950. gadā, veltot tos padomju varas desmitgadei Latvijā.

Latvijas K(b)P
Centrālās Komitejas sekretārs
Kalnbērziņš

Latvijas PSR Ministru Padomes
priekšsēdētāja vietnieks
M. Plūdonis

[254]

Izvilkums no Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas Kultūras pārvaldes priekšnieka O. Reihmaņa vēstules Latvijas PSR kultūras ministra vietniekam P. Čerkovskim par Tautas teātra "Saulgrieži" darbības lietderīgumu[1]

Nr. 10-gr. 1959. gada 30. jūnijā

Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas
Kultūras pārvalde

Latvijas PSR kultūras ministra vietniekam
b. P. ČERKOVSKIM

N o r a k s t s: Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētāja vietniekam b. A. DEGLAVAM

(..)

Rīgas pilsētas Kultūras pārvaldes nostāja ir tāda, kas piekrīt tam, ka etnogrāfiskais kolektīvs, kas visu savu repertuāru veido tikai no vecās folkloras materiāliem, šodien nav vajadzīgs. Lai kā censtos šāds kolektīvs, tomēr nav saprotams, kāpēc tad mēs tik aizrautīgi cenšamies apdziedāt un atdzīvināt seno pagātni, kas sen aizmirsta. Ar pagātnes pētīšanu nodarbojas zinātnieki, un droši vien tie uzrakstīs ne vienu vien jaunu pētījumu par mūsu tautas pagātni, arheologi atraks vēl ne vienu vien kapukalnu un atradīs ne vienu vien senu apdzīvotu vietu. Bet mākslai ir jāiet kopsolī ar dzīvi, ar šodienu, ar tiem uzdevumiem, kādus risina sabiedrība, valsts un partija. Ne "Saulgriežu", ne "Sērdieņu" uzvedumi nevar pretendēt uz šodienīgumu, bet gan ir atbalss no tālās senatnes.

(..)

O. Reihmanis,
Rīgas pilsētas Kultūras pārvaldes priekšnieks

A. Punāns,
Plānu–finansu daļas priekšnieks

---

[1] Tautas teātri "Saulgrieži" slēdza "nacionālistisko tendenču" vajāšanas kampaņas laikā, kas izvērsās pēc nacionālkomunistu sagrāves 1959. gadā.

[255]

Izvilkums no Latvijas PSR VDK Kuldīgas rajona nodaļas partijas pirmorganizācijas 1973. gada 11. jūlija sapulces protokola par čekistu darbību Dziesmusvētku laikā

LPSR MP VDK Kuldīgas rajona nodaļas partijas pirmorganizācijas 1973. gada 11. jūlija sapulces protokols Nr. 11

(..)

D i e n a s k ā r t ī b a

1. Drošības pasākumu nodrošināšana Dziesmu svētku sagatavošanas un izvešanas periodā, veltītiem PSRS 50-tai gadadienai un 100-tai Dziesmu svētku gadadienai (ziņo *b. Rubenis).*

(..)

I

Klausījās – b. Rubeni, kurš atzīmēja, ka no 15. [līdz] 23. jūlijam Rīgā notiks Dziesmu svētki, veltīti PSRS 50-tai gadadienai. No katra republikas rajona ieradīsies mākslinieciskās pašdarbības kolektīvi. Tāpat tanī laikā Rīgā atradīsies ievērojams skaits latviešu emigrantu no kapitālistiskām valstīm un citu ārzemnieku, kas var novest pie nevēlamiem kontaktiem starp ārzemniekiem un vietējiem iedzīvotājiem. Tāpēc šo svinību laikā nepieciešams komandēt uz Rīgu kopā ar pašdarbības kolektīviem vienu no operatīvajiem darbiniekiem. Vajadzīgs arī iesaistīt un attiecīgi instruēt mūsu aktīvu, kā arī pārējās uzticības personas.

Pieprasīt no rajona Kultūras nodaļas kolektīvu dalībnieku sarakstus, lai savlaicīgi novērstu nevēlamu personu iekļūšanu to sastāvā. Ar mūs interesējošiem cilvēkiem izvest pārrunas par varbūtējiem kontaktiem ar ārzemniekiem.

Izteicās – 1) b. Kuzņecovs, kurš lika priekšā komandēt uz Rīgu svētku laikā komunistu Kondratovu, lai nodrošinātu vajadzīgo pasākumu izvešanu. Darbiniekiem savos darba iecirkņos nepieļaut [to] personu izbraukšanu uz galvaspilsētu, kuri ir naidīgi noskaņoti pret padomju iekārtu vai arī [var] izdarīt Dzimtenes nodevību. Nepieļaut [to] ārzemnieku iebraukšanu rajona teritorijā, kuriem nav vajadzīgās atļaujas.

(..)

Sapulces vadītājs *Kondratovs*
Sekretārs *Kuzņecovs*

[256]
Izvilkums no Latvijas PSR Kultūras ministrijas 1983. gada 24. janvāra pavēles par pasākumu veikšanu sakarā ar politiskajiem un saimnieciskajiem notikumiem PSRS

Rīga Nr. 37 1983. gada 24. janvārī

LATVIJAS PSR KULTŪRAS MINISTRIJA

PAVĒLE
Par Latvijas PSR Kultūras ministrijas
galveno pasākumu plānu
1983. gadam

1. Apstiprināt [Kultūras ministrijas] Kolēģijas atzīto Latvijas PSR Kultūras ministrijas galveno pasākumu plānu 1983. gadam, ņemot vērā uzdevumus, kas izriet no PSKP CK Maija (1982. g.) un Novembra (1982. g.) plēnumu lēmumiem, no atzinumiem un secinājumiem, kas izklāstīti PSKP CK ģenerālsekretāra b. J. Andropova runās Novembra plēnumā un PSRS izveidošanas 60. gadskārtai veltītajā svinīgajā sēdē, kā arī no PSKP CK lēmuma "Par literatūras un mākslas žurnālu radošajiem sakariem ar komunistiskās celtniecības praksi".

2. Nodrošināt PSKP CK Maija (1982. g.) un Novembra (1982. g.) plēnumu materiālu, PSKP CK sekretāra b. Andropova runu Novembra plēnumā un PSRS izveidošanas 60-gadei veltītajā svinīgajā sēdē studēšanu visās Latvijas PSR Kultūras ministrijas iestādēs, organizācijās un mācību iestādēs.

3. Uzskatīt par kultūras un mākslas iestāžu darbības satura galveno virzienu PSKP XXVI kongresa, PSKP CK Maija (1982. g.) un Novembra (1982. g.) plēnumu lēmumu propagandu un realizāciju, mobilizējot darbaļaudis uz valsts sociāli ekonomiskās attīstības plānu, XI piecgades plāna un PSRS Pārtikas programmas izpildi.

4. Virzīt mākslas meistaru radošās pūles uz tādu darbu radīšanu, kas veltīti sabiedrības attīstības pašreizējam posmam, partijas un tautas cīņai par PSKP XXVI kongresa lēmumu, PSRS Pārtikas programmas realizāciju un starptautiskās dzīves problēmām. Sevišķa vērība jāveltī padomju tautas Uzvaras pār fašistisko Vāciju 40-gades [svinību] sagatavošanai.

5. Klubos, kultūras namos, bibliotēkās, muzejos, parkos ar sabiedriskā aktīva palīdzību pastiprināt PSKP iekšpolitikas un ārpolitikas, valsts galveno sociāli ekonomiskās attīstības virzienu propagandu atbilstoši PSKP XXVI kongresa lēmumiem.

Visu politisko un masu darbu virzīt uz mūsu sabiedrības attīstības pašreizējā posma galveno uzdevumu atrisināšanas veicināšanu pirmām kārtām saistībā ar PSKP kursu uz ekonomikas intensifikāciju, ražošanas attiecību pilnveidošanu, jaunā cilvēka audzināšanu.

(..)

Ministrs *V. Kaupužs*

[257]
Izvilkumi no literātu runām Latvijas Padomju rakstnieku savienības 5. kongresā 1965. gada 16. decembrī[1]

1965. gada 16. decembrī

(..)

Ojārs Vācietis

(..)

Es, piemēram, nevaru saprast, kāpēc no mūsu kalendāriem izkrituši Līgo svētki. Nevar būt, ka tas ir vienkārši korektora kļūdas dēļ, ka viņš būtu izlaidis (*smiekli zālē*), tāpēc ka tā agrākā atsaucība, kāda bija presē, sabiedrībā, radiofonā utt., liecina pretējo. Es negribu tēlot Antiņu. Acīmredzot no kaut kurienes ir kāds mājiens bijis. Es nesaprotu, kāpēc. Ar Līgosvētkiem, ar viņu nepopularizēšanu – patiesībā viņus nav ko popularizēt, viņus svin tāpat (*aplausi*)... Ir dzirdētas runas, ka tie esot kaut kādi pagānu svētki. Es papūlēšos pierādīt, kāpēc Līgosvētki ir vajadzīgi, lai es arī pierādītu, ka negribu izpelnīties tikai jūsu aplausus. Mēs ar Līgosvētkiem zaudējam daudz no savas tautas daiļrades, arī no savām dainām. Daudziem rakstniekiem ir jāpārkārto savi gatavie un jau izdotie daiļdarbi, kuros ir minēti Līgosvētki. Izdevniecībā ir sagatavots izdošanai, bet pagaidām guļ tur "Baņutas" manuskripts.

Un pats svarīgākais, pats galvenais, man liekas, ka ir diezgan stipri politiski tuvredzīgi neizmantot jau gatavu tradīciju, kam ir saknes visā tautā. Līgosvētki tiek svinēti starp pavasara un rudens darbiem, tie ir darba cilvēku svētki. Tie ir darba darītāju svētki. Līgosvētkos sliņķus aplīgo daudz labāk, nekā to var izdarīt simts "Asās slotas"[2] kopā (*aplausi*).

Kāpēc mums izgudrot jaunu tradīciju, varbūt viņu izauklējot, barojot ar knupīti un beigās pastrīdoties, kas tur ir iznācis, ja šī tradīcija ir gatava un tā ir tik masveidīga? To vajag izmantot. Jādomā par viņas tālākvirzīšanu, nevis par aizliegšanu.

(..)

V[izma] Belševica

(..)

Meli ir ļoti kaitīgi, un te par šo jautājumu varētu pat daudz rakstīt un aprēķināt, cik tas valstij izmaksā. Un, ja Statistikas pārvaldei ir jāsaņem tādi melīgi dati un tālāk jāplāno sava darbība, tad ir viegli saprast, ka te ir ļoti maz patiesības. Pie

---

[1] Šajā kongresā balsošanas rezultātā tika nomainīta Latvijas Padomju rakstnieku savienības vadība, tās valdē vairākumu ieguva pret režīmu kritiski noskaņotie literāti. Šim faktam bija pozitīva nozīme latviešu literatūras turpmākajā attīstībā, radošās inteliģences sabiedriskajā darbībā.

[2] Laikraksta "Cīņa" satīras pielikums.

mums uzņēmumu vadība ir apvienota ar mūsu idejisko vadību. Vadība ir kādreiz tādās pozīcijās, tāpat kā vecāki, kas domā, ka bērni neredz, ko viņi dara. Ja vadībai ir divas acis, tad padotajiem ir divi simt acu. Un tas ir skaidrs, ka šīs divi simt acis redz daudz vairāk nekā divas acis. Un es domāju, ka šis fakts ļoti smagi ietekmē tos cilvēkus, kas vada. To visi redz. Falsifikācijas fakts tiek akceptēts.

Tagad ir jāpadomā par to, kā tas ir ar citiem faktiem, teiksim, kaut vai idejiskā plāksnē.

Piecdesmitajos gados es strādāju bērnu avīzes redakcijā. Tad mēs saņēmām vienu reizi no Maskavas avīzi, kur bija tāds liels virsraksts "Visi pionieri uz slēpēm". Un tur ar krāsainiem attēliem bija parādīti bērni ar slēpēm uz sniega. Bet, par cik šāds numurs bija iznācis Maskavā, tad arī mums bija jāizdod avīze ar šādu pašu virsrakstu – "Visi uz slēpēm". Bet pie mums tajā laikā sniega nebija, sniegs nebija uzsnidzis. Ko darīt? Redaktore teica, lai pameklē, varbūt kaut kur sniegs ir uzsnidzis, piemēram, Cēsīs. Sniegs nokusis, fotogrāfs fotografē, mēs ievietojām fotogrāfiju – bērnus ar kamaniņām uz superfosfāta kaudzēm pie stacijas. Iznāca mūsu numurs ar visām slēpēm un ragaviņām.

Ja no šiem bērniem ir izauguši skeptiķi un nihilisti, tad es par to nebrīnos, jo viņi bija klāt, kad tas tika darīts.

(..)

Harijs Heislers

(..)

Savā laikā, pirms daudziem, daudziem gadiem, iznāca mana pirmā grāmatiņa. Uz pusgadu tā aizkavējās tikai tāpēc, ka mākslinieks bija uzzīmējis Rīgas siluetu un tur bija arī Doma baznīca. Tā esot reliģijas propaganda, un tik ķecerīgu bildi nevarot laist klajā. Nevarēja neko darīt, bija jāplēš ārā un jāpārzīmē jauna. Vēlāk bija atkal cita nelaime. Tika atrasti ar lupu divi dzejoļi, kurus nevarēja laist klajā, – "Jauna dziesma" un "Zaļi krasti ir upēm". Tas ir, mūsu krasti ir tikai sarkani, un jaunu dziesmu mums nevajagot. Tas bija sen. Pirms gadiem četriem jūnija numurā uz "Liesmas" vāka bija uzzīmētas kādas latviešu meitenes ar vainagiem rokās, un tur vajadzēja būt manam dzejolim "Paparde". Kad žurnāls bija gatavs, viens no tiem vīriem vai vecīšiem atrada, ka tādu ķecerību nevar drukāt. Tā kā vāks jau bija nodrukāts, to vajadzēja plēst nost un drukāt jaunu vāku, un to nu nodrukāja bez dzejoļa. Tanī dzejolī bija tādas rindas – "un tomēr jau ticu, ka papardi redzēs reiz sidraba ziediem". – Kas tie ir par sidraba ziediem? Tā esot Ulmaņa vara, ko es gaidot. Dzejoli izmeta ārā, izmeta tik švuncīgi, ka redaktoru arī izmeta laukā. Kā saka, kad lejot ārā ūdeni, tad reizē izmetot arī bērnu. (*Zālē saviļņojums.*) Tādas lietas notika. Es gribētu izteikt pārliecību, ka tādas lietas vairs nenotiks.

(..)

[258]

Izvilkumi no Latvijas Radošo savienību Kultūras padomes 1988. gada jūlija atklātās vēstules LKP CK pirmajam sekretāram B. Pugo un Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētājam A. Drīzulim par demogrāfisko situāciju Latvijā

[1988. gada jūlijā]

(..)

Republikas pamatnācija ir tiesīga prasīt, lai ekonomiskās politikas reālās sekas to nenostādītu skaitliskas apdraudētības, kā arī sociāli netaisnīgā situācijā. Acīmredzot pēc 1989. gada Vissavienības tautskaites materiāliem latvieši pirmo reizi savā smagajā vēsturē izrādīsies minoritāte pati savā teritorijā. Administratīvā birokrātija iebilst – dzemdējiet vairāk bērnu, bet ciniskākie pat iesaka apmierināties ar nacionālās identitātes apliecināšanu tikai ģimenē un kultūrā. Lai atļauts pretjautāt – vai tiešām tautas dzimstībai jācenšas tikt līdzi brežņeviski ekstensīvās ekonomikas plānotāju neprātīgās inerces tempiem, kas mēģina patverties Latvijā? Ja ar intensīvas ekonomikas līdzekļiem netiks atgūts līdzsvars latviešu nācijas taisnīgām skaitliskām proporcijām republikā, tautā padziļināsies sociālā apātija, nacionālā depresija, politiska stagnācija. Jā, stagnācija, jo tieši tā ir būtiski un ļaundabīgi skārusi daudzu tautu psiholoģiju laikā, kad nacionālais jautājums sabiedrībā tika ciniski ignorēts par labu nekvalitatīvas, bet kvantitīvas produkcijas ražošanai.

(..)

Atgādinām faktu, ka Latvijas republika ir vienīgā visā Padomju Savienībā, kā arī vienīgā ekonomiski attīstīto valstu vidū, kur pamatiedzīvotāju nodrošinātība ar dzīvojamo platību, rēķinot uz katru ģimenes locekli, vēl nav sasniegusi... pirmskara līmeni. Tanī pašā laikā šodien Rīgā dzīvokļu rindā stāv 75 tūkstoši ģimeņu. Tas ir 8 reizes vairāk nekā 1981. gadā, kad Rīgā dzīvokļus gaidīja 9170 ģimenes. Jājautā, uz ko cer republikas vadība, kā arī Rīgas pilsētas vadītāji. (..)

13. NODAĻA

Pretošanās kustība Latvijā

Latvijas iedzīvotājus pēc to attieksmes pret okupācijas varu varētu iedalīt trīs pamatgrupās, šo grupu lielums bija mainīgs. Pirmā grupa bija aktīvie kolaboracionisti – Komunistiskās partijas un komjaunatnes vadītāji, represīvo iestāžu darbinieki u. c. Šajā grupā ietilpa lielākā daļa LKP biedru (1945. gada sākumā LKP bija 3592 biedri, 1990. gada janvārī – 175 602 biedri), kā arī bezpartijiskais aktīvs. Otrā Latvijas iedzīvotāju grupa bija "klusējošais vairākums", kas lielākoties strādāja savu darbu, paklausīja okupācijas varas rīkojumiem un politikā tieši neiesaistījās. Trešajā grupā ietilpa aktīvās nacionālās bruņotās pretošanās kustības dalībnieki (ap 20 000 vīru) un nevardarbīgās pretošanās dalībnieki (ap 100 000 cilvēku).

Pret okupācijas varu vērstā pretošanās kustība Latvijā bija spontāna tautas rīcība apstākļos, kad atklāta cīņa nebija iespējama. Pirmajā pēckara okupācijas gadu desmitā bruņotā un nevardarbīgā pretošanās kustība bija savstarpēji cieši saistītas.

Par pirmo pretošanās cēloni jāuzskata patriotisms, jo abu pretošanās formu dalībnieku mērķis bija demokrātiskas, neatkarīgas Latvijas valsts atjaunošana. Latviešu nācijai nebija pieņemamas ne PSRS impēriskās tieksmes, ne uzspiestais komunistiskais pasaules uzskats. Otrs pretošanās cēlonis bija okupācijas varas terors – Latvijas sabiedrībai, kas balstījās uz demokrātijas un kristietības vērtībām, tas nebija pieņemams. Trešais cēlonis, kas izraisīja pretošanos, bija vispārpieņemtās cilvēktiesību normas, kas pilsoņiem ne tikai atļauj, bet arī uzliek par pienākumu cīnīties, lai saglabātu demokrātiju, vērsties pret valsts varu, kas noliedz vai ierobežo demokrātisko iekārtu un ticības brīvību. Pretošanās kustībā īstenojās tautas pretošanās tiesības *(ius resistendi)*, tā bija pēdējais, galējais cīņas līdzeklis pret okupāciju. Tā kā Latvijas varmācīgā okupācija ar spēku *(occupatio bellicare)* starptautisko tiesību izpratnē bija nelikumīga, pret okupācijas varu vērstā pretošanas kustība bija likumīga. Latvijas pretošanās kustībā piedalījās dažādu tautību, ticību un abu dzimumu Latvijas iedzīvotāji, taču lielākā daļa bija latvieši.

Nacionālo partizānu pirmie grupējumi, p i r m k ā r t, sāka veidoties jau 1944. gadā Latvijas Centrālās Padomes vadībā. O t r k ā r t, par nacionālajiem partizāniem vēlāk kļuva kaujinieki, kas bija apmācīti Vācijas t. s. mazajam karam Sarkanās armijas aizmugurē. T r e š k ā r t, par nacionālajiem partizāniem kļuva iedzīvotāji, kas bija izvairījušies no iesaukšanas "brīvprātīgajā" Latviešu leģionā vai Sarkanajā armijā vai dezertējuši no šīm armijām. Viņu skaits palielinājās 1943. gada beigās un 1945. gada pirmajā pusē, pastiprinoties nelikumīgajai (pārkāpjot starptautisko

Hāgas konvenciju, kas aizliedza mobilizāciju okupētajās valstīs) iesaukšanai Vācijas armijā un Sarkanajā armijā. C e t u r t k ā r t, nacionālie partizāni bija cilvēki, kuri neatzina okupācijas varu, kuriem bija piederējuši īpašumi vai kuru radi bija izsūtījumā Padomju Savienībā, kā dēļ viņi jutās apdraudēti.

Šīs grupas vienoja uzskats, ka "sociālismu", kas 30. gadu beigās PSRS bija guvis īpaši kroplīgu veidolu, okupācijas vara izplatīs arī Latvijā. Tāpēc nacionālajiem partizāniem un viņu atbalstītājiem bija skaidrs, ka pastāv divas iespējas – vai nu demokrātiskās sabiedrības bojāeja, vai okupācijas režīma sagraušana. Taču pretošanās dalībnieki nebija pietiekami rēķinājušies ar to, ka komunistiskais totalitārisms kādu laiku var efektīvi darboties pašaizsardzības jomā, ignorējot materiālos un cilvēku zaudējumus savu mērķu sasniegšanā. Latvijas nacionālā partizānu kara dalībnieki savā cīņā sadūrās ar lielām grūtībām.

P i r m k ā r t, Latvijas nacionālo partizānu karu 1944.–1956. gadā nevadīja un neatbalstīja nekādi ārzemju spēki. Visas četras Latvijas nacionālo partizānu apvienības[1] bija pilnīgi neatkarīgas un brīvprātīgas organizācijas. Tās darbojās atbilstoši šo organizāciju apstiprinātiem statūtiem, daļa partizānu bija nodevusi svinīgo solījumu [259], un lielākā daļa bez ierunām pildīja statūtus, uz to pamata izdotās instrukcijas [260], kā arī rakstiskās un mutiskās pavēles. O t r k ā r t, partizānu karam nedaudz apmācīta (Vācijas armijā) bija tikai neliela nacionālo partizānu daļa. Lielākā daļa partizānu karam nebija speciāli sagatavota, tāpēc nacionālo partizānu kustība nereti bija stihiska un dažkārt partizānu štābi to nespēja vadīt. T r e š k ā r t, Latvijas nacionālo partizānu kara dalībniekiem trūka apbruņojuma, munīcijas un medicīniskās aprūpes, kā arī organizētas aģentūras. C e t u r t k ā r t, nacionālo partizānu vadītājiem un cīnītājiem nereti trūka priekšstata ne tikai par ienaidnieka kaujasspējām, bet arī par tā izlūkošanas iespējām ar aģentu starpniecību, par čekas speckaujiniekiem un to iesūtīšanu partizānu kustībā. P i e k t k ā r t, nacionālie partizāni ne tikai cīnījās pret okupācijas karaspēku un iznīcinātājiem (1945.–1950. gadā bija notikušas 1572 kaujas), bet izdeva arī vairāk nekā 10 pagrīdes laikrakstu un žurnālu, kuru metiens 1945.–1947. gadā dažreiz sasniedza 400 eksemplāru mēnesī [261], kā arī simtiem uzsaukumu [262]. Tas radīja papildu slodzi un grūtības. S e s t k ā r t, nacionālie partizāni aukstā kara apstākļos ārzemju radio ietekmē pārāk daudz cerēja uz ārzemju palīdzību, tādēļ viņi bieži uzticējās čekas iesūtītajiem "ārzemju" pārstāvjiem. Partizānu lielākā daļa neticēja, ka Latvijas neatkarības aizstāvji Rietumu demokrātijas zemēs desmit gadus par šo partizānu kustību negribēja ne dzirdēt un partizānus izmantoja tikai savu drošības dienestu vajadzībām.

---

[1] Latvijas Tēvzemes Sargu (partizānu) apvienība – Austrumlatvijā, Latvijas Nacionālo partizānu apvienība – Ziemeļlatvijā, Latvijas Nacionālo partizānu organizācija – Ziemeļkurzemē un "Tēvijas Vanagi" – Dienvidkurzemē.

Cīņu pret nacionālajiem partizāniem vadīja VK(b)P CK. Kopš 1944. gada PSRS IeTK–VDM tiešā pakļautībā Latvijā ģenerālmajora P. Ļeontjeva vadībā darbojās PSRS IeTK Iekšējā karaspēka 5. speciālo uzdevumu divīzija (3000–5000 vīru) ar štābu Rīgā, kā arī Latvijas PSR iznīcinātāju bataljoni (ap 16 000 vīru) kopā ar Komunistiskās partijas apriņķu un pilsētu aktīvistu rotām. Cīņu pret Latvijas nacionālajiem partizāniem tieši organizēja LK(b)P CK štābs LK(b)P CK otrā sekretāra F. Titova vadībā. LK(b)P CK Birojs 1945.–1946. gadā gandrīz katru mēnesi slepeni apsprieda jautājumus, kas bija saistīti ar cīņu pret partizāniem, un šajā jomā izvirzīja konkrētus uzdevumus [263].

Nacionālo partizānu karā 1944.–1953. gadā krita vai tika ievainoti 3253 okupanti un kolaboracionisti [264] un gāja bojā 2422 nacionālie partizāni. Ja pieskaita Rīgas Centrālcietumā pirmajos pēckara gados nošautos 498 cīnītājus, tad var teikt, ka nacionālo partizānu pusē krita ap 3000 cilvēku, nerēķinot bojāgājušos okupācijas varas terora dēļ. Līdz ar to var teikt, ka Latvijas nacionālo partizānu karā krita aptuveni tikpat cīnītāju, cik Latvijas Atbrīvošanas karā 1918.–1920. gadā, un tas liecina, ka partizānu karu, ja to atbalsta tauta, arī bez ārējas palīdzības ir iespējams īstenot ilgstoši un ar relatīvi nelieliem cilvēku zaudējumiem.

Latvijas nacionālo partizānu kara apspiešana 50. gadu sākumā vienlaikus bija arī cīņas pāreja jaunās formās. Bruņotās pretošanās kustības vietā stājās nevardarbīga pretošanās. Latvijas nevardarbīgās pretošanās kustība 40. un 50. gados izpaudās četros veidos. P i r m k ā r t, tā bija jaunatnes, īpaši skolu jaunatnes pretošanās kustība [265]. O t r k ā r t, Latvijas inteliģences kustība, kas vērsās galvenokārt pret komunisma ideoloģiju, Latvijas zinātnes un kultūras varmācīgo pārveidošanu atbilstoši padomju impērijas modelim. T r e š k ā r t, tā bija kristīgās Baznīcas pretošanās, kas uzstājās pret Baznīcas ekonomisko un ideoloģisko apspiešanu un cenšanos aizstāt jau 800 gadus Latvijā pārsvarā pastāvošo kristīgo monoteismu ar ateistisko marksismu–ļeņinismu. C e t u r t k ā r t, 50. gadu otrajā pusē sāka veidoties nacionālkomunistu kustība, kas atšķirībā no pārējās pretošanās kustības nevērsās pret komunisma ideoloģiju, bet uzstājās pret komunisma lozungu īstenošanas praksi, Latvijas rusifikāciju.

50. gados okupācijas varas iestādes cīņā pret nevardarbīgo pretošanos veica virkni pasākumu. Latvijā steidzīgi uzbūvēja četrus ārzemju raidījumu traucētājus [267], stingri tika kontrolēta ārzemju žurnālu un preses izplatīšana. 50. gadu otrajā pusē t. s. Hruščova atkušņa posmā Latvijā sāka atgriezties desmitiem tūkstošu izsūtīto. Tāpēc LKP CK 1957. gadā panāca, ka nacionālās pretošanās kustības vadītājiem neļāva atgriezties Latvijā. Taču, spriežot pēc Latvijas PSR VDK ziņojumiem, nacionālās pretošanās kustība pastiprinājās: tika izplatītas skrejlapas, kas bija vērstas pret okupācijas varu, norauti PSRS un Latvijas PSR karogi, kā arī izkārti neatkarīgās Latvijas karogi utt. [266].

Arī vēlākajos gados okupācijas režīms īstenoja iedzīvotāju totālo uzraudzību un veica stratēģisko dezinformāciju, izmantojot presi, radioraidījumus u. c. Aktīvākie brīvības ideju paudēji – G. Astra [268], G. Rode, G. Freimanis, J. Būmeistars u. c. tika apcietināti.

60., 70. un 80. gados palielinājās klusējošās un garīgās pretošanās loma. Šī pretošanās forma pārvērtās par visas nekonformistiskās tautas daļas kustību un var tikt uzskatīta par trešo pretošanās kustības posmu. Tautas klusējošā pretošanās izpaudās masveidīgā svecīšu nolikšanā pie pirmā neatkarīgās Latvijas Valsts prezidenta J. Čakstes kapa, Brāļu kapos [269], pie kritušo brīvības cīnītāju vai čekas mocekļu kapiem visā Latvijā – sevišķi tautas sēru dienā 14. jūnijā, pieminot pirmās masveida deportācijas, un t. s. svecīšu dienā novembrī. Turpinājās Latvijas nacionālkomunistu nevardarbīgā pretošanās. 1971. gadā E. Berklavs sastādīja un nosūtīja uz ārzemēm "17 Latvijas komunistu vēstuli", kurā, balstoties uz konkrētiem faktiem, nosodīja komunistiskā režīma veikto pārkrievošanas politiku.

Neraugoties uz plašo un daudzpusīgo pretošanās kustību, komunistiskā ideoloģija tieši vai netieši īpaši ietekmēja padomju okupācijas laikā dzimušo un skoloto paaudzi, kas izpaudās kā tās vienkāršots priekšstats par Latvijas un ārzemju kultūru, kā tieksme dzīvot "uz valsts rēķina", kā garīgās un saimnieciskās iniciatīvas trūkums.

Nacionālā nevardarbīgās pretošanās kustība sagatavoja ceļu Atmodai [270]. Tā arvien vairāk savijās ar trimdas latviešu pretošanās kustību [271], guva atbalstu ārzemēs [272]. Pastiprinājās tādi Baltijas un Austrumeiropas trimdas organizāciju apvienoto spēku uzbrukumi padomju totalitārajam režīmam [273, 274], kurus nespēja noklusēt pat kontrpropagandisti. Tautas vairākuma klusējošā pretošanās mijiedarbībā ar trimdas atklāto pretošanos veicināja padomju impērijas sabrukumu.

13. NODAĻAS DOKUMENTI

[259–262] Dokumenti un ziņas par Latvijas nacionālajiem partizāniem

[259]
Latvijas Nacionālo partizānu apvienības partizānu solījums

[1947. gadā]

Partizānu svinīgais solījums

Es, Latvijas nacionālais partizāns, svinīgi apsolos ievērot Latvijas Nacionālo partizānu apvienības statūtus, uz statūtu pamata dotās instrukcijas, pavēles un paklausīt bez ierunām saviem priekšniekiem.

Es apsolos būt pret visiem taisnīgs, ievērot Latvijas likumus un visus man uzticētos pienākumus veikt pēc labākās sirdsapziņas par godu Dievam un manai dzimtenei – brīvai, neatkarīgai L a t v i j a i.

[260]

Latvijas Nacionālo partizānu apvienības Ģenerālštāba Operatīvās daļas 1947. gada 5. jūlija slepenā instrukcija par rīcību attiecībā pret okupantiem un kolaboracionistiem

1947. gada 5. jūlijā

INSTRUKCIJA

LNPA un aizsardzības vienībām par rīcību ar gūstā saņemtiem un arestētiem atbrīvošanas kara laikā

I

Nekavējoties izpildīt nāves sodu visiem kara darbības rezultātā gūstā saņemtiem, kuri ar ieročiem rokās cīnījušies pret Latvijas valsts neatkarību.

II

a) Atbrīvošanas kara laikā nekavējoties arestēt šādu kategoriju boļševiku okupācijas varas darbiniekus un piekritējus, rīkojoties ar tiem tālāk, kā norādīts šīs instrukcijas b) un c) nodalījumos:

1. Milicijas dienesta darbinieki un iznīcinātāji, pret kuriem ir pierādījumi par piedalīšanos privātiedzīvotāju apcietināšanās ar politisku raksturu, slēpņošanā, spiegošanā, aktīvā līdzdalībā cīņai pret latviešu nacionāliem partizāniem un bruņotā laupīšanā.

2. Boļševiku administratīvo iestāžu darbinieki, pret kuriem ir pierādījumi par kaitīgu rīcību pret Latvijas valsts un latviešu tautas dzīvības interesēm, spiegošanu un nodevību.

3. LK(b)P un LĻKJS biedri, pret kuriem ir pierādījumi par rīcību 1. paragr[āfā] un 2. paragr[āfā] norādītajā saturā.

4. Privātiedzīvotāji, pret kuriem ir pierādījumi par ziņotāju, spiegu un nodevēju uzdevumu veikšanu pret latviešu nacionāliem partizāniem un civiliedzīvotājiem, ar vai bez šīs ziņošanas un nodevības sekām.

5. Pierādījumu raksturam jābūt konkrētam: kad, kur un pret ko vērsta noziedzīgā darbība. Sevišķi vērā ņemami šī nodalījuma d) punktā minētie norādījumi.

b) Nekavējoties izpildīt nāves sodu visiem arestētiem, pie kuriem atrod ieročus ar nolūku cīnīties pret Latvijas valsts neatkarību.

c) LNPA daļās un aizsardzības vienībās nodibināt Partizānu Kara tiesas trīs personu sastāvā, kuras nekavējoties izskata arestēto lietas, un atkarībā no pierādījumiem par naidīgu darbību okupācijas varas laikā pret Latvijas valsts neatka-

rību un latviešu tautas dzīvības interesēm piespriest un izpildīt nāves sodu saskaņā ar Latvijas Kara sodu likumu par valsts un tautas nodevību.

d) LNPA, aizsardzības vienību un Partizānu Kara tiesu uzdevums stingri raudzīties, lai nenotiktu izrēķināšanās personīga naida dēļ, izmantojot pilsoņu kara apstākļus. Par privātiedzīvotāju sūdzībām pret arestējamiem, par kuru patiesīgumu Partizānu Kara tiesām var rasties šaubas, sastādīt to sūdzību un liecību rakstiskus protokolus ar sūdzētāja vai liecinieka parakstu par ziņu patiesīgumu, aizrādot uz nepatiesas liecības nodošanas sekām.

LNPA Ģenerālštāba Operatīvā daļa

[261]

Latvijas Nacionālo partizānu apvienību un vienību štābu pagrīdes periodiskie izdevumi 1945.–1948. gadā

Nr.	Izdevuma nosaukums	Izdevējs	Izdošanas vieta
1.	Sudrabotā Saule	Latvijas Nacionālo partizānu apvienība (LNPA)	Vidzemē
2.	Tēvzeme un Brīvība	LNPA	Vidzemē
3.	Dzimtene	LNPA	Vidzemē
4.	Tēvzeme un Brīvība	Latvijas Nacionālo partizānu organizācija (LNPO)	Kurzemē
5.	Kurbads	LNPO	Kurzemē
6.	Mūsu Sauksme	LNPO	Kurzemē
7.	Tēvzemes Sargs	Latvijas Tēvzemes Sargu (partizānu) apvienība (LTS(p)A)	Latgalē
8.	Vilkaču Sauciens	LTS(p)A	Sēlijā
9.	Latgales Partizāns	Latgales Nacionālā armija	Latgalē
10.	Vanagi	Tēvijas Vanagi	Dienvidkurzemē

[262]
Latvijas Tēvzemes Sargu (partizānu) apvienības uzsaukums "Latvieši"

[1945. gadā]

Latvieši, sasauksimies, kas vēl dzīvi esam palikušies!
LATVIEŠI!

1918. g. 18. novembrī caur daudzu mūsu brāļu un tēvu upuru asinīm tika nodibināta nacionāla, brīva un neatkarīga Latvija. Latvijas valsti *de iure* atzina visas pasaules valstis, arī Padomju Savienība, mūsu tagadējā brīvības un neatkarības laupītāja. Mūsu valstī, Latvijā, visos tās pastāvēšanas gados spēji plauka materiālā un garīgā kultūra, un mēs, tās iedzīvotāji, bijām ļoti laimīgi. Bet 1940. g. 17. jūnijā un 21. jūlijā Padomju Savienība ar viltu un brutālu varu mums laupīja visu – ir brīvību un neatkarību. Paliekot tagad šādā stāvoklī, mums, visiem latviešiem, draud iznīcība vai nu čekas moku kamerās, vai cietumos, vai arī trimdas spaidu darbos badā un kailiem aukstumā.

Mēs, Latvijas Tēvzemes Sargi–partizāni, redzot stāvam visus Latvijas iedzīvotājus, pat sirmgalvjus un bērnus, un tos tūkstošus cietēju tālajā Sibīrijā, redzot stāvam un skatoties vaļējām acīm šausmīgajā nāvē, svēti zvēram ne mazāk varonīgi cīnīties ar sarkano drakūnu[1]–komunismu, kā cīnījās mūsu tēvi un brāļi 1918.–19. un 20. g., līdz tā galīgai padzīšanai no mūsu zemes. Bet, ja Visuvarenais būtu lēmis mirt pārspēka priekšā, tad mirsim, lai mūsu asinis uzsūc mūsu Tēvu Zeme, tā svētā zeme, kas mums tās ir devusi.

Lai pilnīgi realizētu teikto, ir nodibināta LATVIJAS TĒVZEMES SARGU (partizānu) APVIENĪBA, visas latviešu tautas nedalītu tieksmju un ilgu paudēja un realizētāja.

Ar šo LTS(p) apvienības prezidijs visus Latvijas iedzīvotājus aicina: "Latvieši, tie, kas esat ieročus nest spējīgi, kas stāvat par savas tautas nākotni, kam brīva un neatkarīga pilsoņa nosaukums dārgāks par visu, stājieties TĒVZEMES SARGU–PARTIZĀNU RINDĀS, lai ar ieročiem rokās atgūtu savas tautas tiesības. Ja tagad mēs žēlojam dzīvību, mūsu daļa būs verdzība un kauns, ja mēs žēlojam mantu, mēs zaudējam visu. Tie, kas mūsu zemē ienākuši ar varu, ir jāizdzen ar varu."

Dievs, svētī Latviju, tās zemi un tautu!

Latvijas Tēvzemes Sargu (partizānu) apvienība

---

[1] Tā dokumentā.

[263]

LK(b)P CK Biroja 1945.–1946. gadā slepeni apspriestie jautājumi par cīņu pret bruņoto nacionālo pagrīdi

Nr.p.k.	Datums	Protokola numurs	Jautājums
1.	16.04.45.	107	Par pasākumiem cīņas pastiprināšanai pret bandītismu un par iznīcinātāju bataljonu nostiprināšanu.
2.	28.05.45.	112	Par pasākumiem cīņas pastiprināšanai pret bandītismu Latvijas PSR teritorijā.
3.	8.06.45.	114	Par papildpasākumiem cīņā pret bandītismu republikā.
4.	16.06.45.	115	Par papildpasākumiem cīņā pret bandītismu un iznīcinātāju bataljonu nostiprināšanu.
5.	14.08.45.	127	Par iznīcinātāju bataljonu stāvokli republikā un pasākumiem to darba uzlabošanai.
6.	31.10.45.	134	Par pasākumiem cīņas pastiprināšanai pret kontrrevolucionāro nacionālistisko pagrīdi un bandītismu.
7.	15.01.46.	144	Par iznīcinātāju bataljona stāvokli Jēkabpils apriņķī.
8.	7.05.46.	165	Par cīņas pastiprināšanu pret kontrrevolucionāro nacionālistisko pagrīdi un bandītismu.
9.	5.06.46.	172	Par pasākumiem cīņas pastiprināšanai pret kontrrevolucionāro nacionālistisko pagrīdi un bandītismu Alūksnes apriņķī.

10.	1.06.46.	173	Par pasākumiem cīņas pastiprināšanai pret kontrrevolucionāro nacionālistisko pagrīdi Bauskas apriņķī.
11.	16.07.46.	181	Par LK(b)P CK lēmuma "Par cīņas pastiprināšanu pret buržuāziski nacionālistisko pagrīdi un tās bruņotajām bandām Cēsu apriņķī" izpildi.
12.	22.08.46.	187	Par palīdzību Viļakas apriņķim bandītisma likvidēšanā un iznīcinātāju bataljona nostiprināšanā.
13.	16.09.46.	190	Par darba pastiprināšanu bandītiskās pagrīdes demoralizēšanā.

[264]

Latvijas nacionālo partizānu karā kritušie un ievainotie okupanti un kolaboracionisti (1944. gada jūlijs – 1953. gada oktobris)

Nr.p.k.	Kategorija	Krituši		Ievainoti		Kopā
		Skaits	%	Skaits	%	
1.	Padomju, partijas un komjaunatnes aktīvs un čekistu ziņotāji	1070	48,5	281	27,1	1351
2.	IeTK,VDM darbinieki – čekisti	680	30,8	433	40,9	1113
3.	IeTK,VDM karaspēka karavīri un darbinieki	259	11,7	222	21,5	481
4.	Iznīcinātāju bataljonu cīnītāji	199	9,0	109	10,5	308
	Kopā	**2208**	**100,0**	**1045**	**100,0**	**3253**

[265]
LKP CK pirmā sekretāra J. Kalnbērziņa 1953. gada 28. februāra ziņojums PSKP CK sekretāram G. Maļenkovam par jaunatnes pretpadomju kustības pastiprināšanos

PILNĪGI SLEPENI
1953. gada 28. februārī

PSKP sekretāram biedram G. MAĻENKOVAM

Pēdējo sešu mēnešu laikā Latvijā kļuvušas biežākas skolu jaunatnes buržuāziskā nacionālisma un pretpadomju darbības izpausmes. VDM orgāni Rīgā, Jelgavā un rajona centrā Talsos atklājuši 8 jaunatnes pagrīdes pretpadomju grupas, kuru locekļi nodarbojās ar pretpadomju lapiņu un "Amerikas balss", BBC[1] pārraižu [materiālu] provokatorisko baumu, pornogrāfiskās literatūras un fotogrāfiju izplatīšanu, sīkām zādzībām un huligāniskām izrīcībām uz ielas.[2]

Pagrīdes grupās darbojās 51 cilvēks vecumā no 10 līdz 25 gadiem, to skaitā 5 VĻKJS biedri un 11 pionieri. Katrā grupā darbojās 4–8 dalībnieki. Par grupu vadītājiem parasti darbojušies padomju varas represēto vecāku (lielo kulaku, māju īpašnieku, bijušo policistu utt.) dēli.

Tā grupā "Brīvas Latvijas jaunatne" bija 7 cilvēki. Grupu vadīja Timermanis Kārlis Arvīda dēls, dzimis 1931. gadā, latvietis, no jau 1949. gadā represēta lielkulaka ģimenes, studējis Latvijas Valsts universitātes Filoloģijas fakultātē. Grupa par savu mērķi uzskatīja cīņu pret padomju varu, izplatot pretpadomju lapiņas, un kara gadījumā pret PSRS paredzēja Padomju armijas aizmugurē organizēt bruņotu sacelšanos. Līdzīgi raksturojamas ir arī pārējās 7 grupas.

Pretpadomju pagrīdes grupu rašanās cēlonis jaunatnes vidū ir skolotāju kadru piesārņotība, nepietiekamais mācību un audzināšanas darbs virknē skolu Rīgā, Jelgavā un Talsu rajonā un vājais pionieru un komjaunatnes organizāciju darbs. Pret padomju varu naidīgi noskaņotie skolotāji 1952.–1953. mācību gadā aktivizējuši darbu jaunatnes pagrīdes grupu veidošanā, ar visiem līdzekļiem cenšas novērst skolēnu iestāšanos pionieros un VĻKJS un pārņemt savā ietekmē morāli nenoturīgo jaunatnes daļu.

---

[1] Lielbritānijas radioraidījumu un televīzijas korporācija.
[2] Nav šaubu, ka krimināInoziegumi nepatiesi pierakstīti.

(..)

Lai uzlabotu skolu jaunatnes audzināšanas darbu, aktivizētu cīņu pret buržuāziski nacionālistiskās un pretpadomju darbības izpausmēm skolēnu vidū, Latvijas KP CK lūdz atļaut iecelt republikas vidusskolās 99 atbrīvotos[1] Latvijas ĻKJS CK komsorgus papildus jau esošajiem [atbrīvotajiem komsorgiem] 11 republikas vidusskolās.

Latvijas KP CK sekretārs
J. Kalnbērziņš

[1] Domāti algoti darbinieki, kas atbrīvoti no citu pienākumu veikšanas.

[266]
Izvilkumi no Latvijas PSR VDK priekšsēdētāja A. Vēvera ziņojuma LKP CK par nelegālo darbību 1959. gada maijā un jūnijā

PILN[ĪGI] SLEPENI
1960. gada 27. jūnijā

1959. gada maijā un jūnijā izplatīti anonīmi dokumenti:
pretpadomju lapiņas – 6 gadījumi – 58 gab.
(..)
pretpadomju uzraksti – 3 gadījumi – 9 uzraksti
(..)
pretpadomju vēstules – 11 gadījumi – 21 gab.
(..)
Norauti PSRS un LPSR valsts karogi – 3 gadījumi – 6 gabali.
(..)
Naktī no 14. uz 15. maiju Ērgļu rajonā izkārts buržuāziskās Latvijas karogs – viens.

Latvijas PSR Ministru Padomes
Valsts Drošības komitejas priekšsēdētājs
ģenerālmajors *Vēvers*

[267]

Izvilkumi no Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas Biroja sēdes 1953. gada 20. oktobra lēmuma par ārzemju radioraidītāju traucētāju celtniecības gaitu Rīgā, Daugavpilī, Liepājā un Ventspilī

PILNĪGI SLEPENI
1953. gada 20. oktobrī

LĒMUMS
Par speciālo uzdevumu radioobjektu celtniecību

Sakarā ar PSR Savienības Ministru Padomes 1950. g. 4. decembra lēmumu Nr. 4809-209-ps, 1951. g. 12. jūnija lēmumu Nr. 9370-ps, 1953. g. 17. februāra lēmumu Nr. 482-240-ps un Latvijas PSR Ministru Padomes 1953. g. 11. marta lēmumu Nr. 236-ps un 1953. g. 26. septembra lēmumu Nr. 1799-s par tālāku radiopārraižu uzlabošanu un cīņas pastiprināšanu pret naidīgajiem radioraidījumiem Sakaru ministrijas pilnvarotajam Latvijas PSR (b. Aleksandrovam), Latvijas PSR Dzīvokļu un civilās celtniecības ministrijai (b. Bezelim), Daugavpils, Liepājas un Ventspils pilsētu Darbaļaužu deputātu padomēm 1953. gadā bija jāuzceļ un jāiedarbina radioobjekts Nr. 611 Rīgā, Nr. 62 Daugavpilī, Nr. 63 Ventspilī un Nr. 64 Liepājā un sinhrono pārraižu sistēmas radiostacija Kuldīgā un Valmierā. Taču celtniecības darbi noris pavisam neapmierinoši, un rodas draudi nenodot objektus ekspluatācijā valdības noteiktajos termiņos.

(..)

Latvijas KP CK birojs n o l e m j:

1. Pieņemt zināšanai Latvijas PSR dzīvokļu un civilās celtniecības ministra b. Bezeļa paziņojumu, ka tehnisko būvju celtniecība tiks pabeigta līdz 1. novembrim, bet objekta Nr. 611 teritorijas iežogošana – līdz 10. novembrim. (..)

2. Uzdot Daugavpils (b. Pakalns), Liepājas (b. Lejiņš) un Ventspils (b. Vaļenieks)[1] pilsētu Darbaļaužu deputātu padomju izpildu komitejām līdz 31. oktobrim pabeigt telpu pārbūvi, teritoriju nožogošanu, nodrošināšanu ar energoapgādi un piešķirt dzīvokļus objektu apkalpojošajam personālam.

(..)

Latvijas KP CK sekretārs *J. Kalnbērziņš*

---

[1] Tā dokumentā. Jābūt: Vaļinieks.

[268]
Izvilkumi no Latvijas brīvības cīnītāja Gunāra Astras pēdējā vārda Latvijas PSR Augstākajā tiesā 1983. gada 15. decembrī

1983. gada 15. decembrī

(..)

Man sāp un es jūtos pazemots, kad man jākonstatē, ka manai dzimtajai valodai jāieraujas rezervātos – Brīvdabas muzejā, uz dažu teātru skatuvēm, masu informācijas līdzekļu darbībā – un arī tur to lēni un pārliecinoši atspiež dižā krievu mēle.

Man sāp un es jūtos pazemots, kad man jākonstatē, ka nospiedošais vairākums Latvijā dzimušo, augušo krievu nemācās un negrib prast latviešu valodu, ka vidusskolas absolventam krievam latviešu valoda ir nievu un ņirgāšanās objekts un neviens eksaminators šīs valodas prašanu no krievu skolnieka neprasa, bet latviešu skolniekam krievu valodas prašana ir pilnīgi obligāta.

(..)

Dziļi apvainots un pazemots es jūtos tad, kad man sabiedriskā vietā – veikalā, iestādē, transporta līdzeklī, uz ielas Latvijas teritorijā – ik uz soļa jāpieredz augstprātīga, šovinistiska attieksme pret manu valodu – labākajā gadījumā jādzird: "Čevo, čevo? Po russki!"[1] – sliktākajā – uzrunātais noraugās manī, it kā es būtu loga rūts, un pēc tam es varu apbrīnot viņa pakausi.

(..)

Es ticu, ka šis laiks izgaisīs kā ļauns murgs. Tas dod man spēku šeit stāvēt un elpot. Mūsu tauta ir daudz cietusi un tādēļ iemācījusies un pārcietīs arī šo tumšo laiku.

(..)

[1] "Ko, ko? Krieviski!" (*krievu val.*).

[269]
Izvilkumi no Latvijas PSR VDK priekšsēdētāja L. Avdjukeviča 1964. gada 27. jūlija ziņojuma LKP CK sekretāram A. Vosam par pretošanās akcijām Brāļu kapos

SLEPENI
Rīgā 1964. gada 27. jūlijā

Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas sekretāram
b. A. VOSAM

Izziņa
par Brāļu kapiem Rīgā

(..)

Brāļu kapi arī mūsdienās ir vieta, uz kuriem tiecas nacionālistiskie elementi; pat parastajās dienās var redzēt noliktos ziedus uz daudziem tādu reakcionāru buržuāziskās Latvijas ģenerāļu kapiem kā Radziņš, Simansons[1] u. c. Ik gadus 18. novembrī un sevišķi mirušo piemiņas dienā tur ir diezgan daudz cilvēku. Atsevišķi elementi uz t. s. atbrīvošanās cīņu varoņu kapu vietām noliek aizdegtas svecītes un ziedus, kuru krāsu salikums atgādina buržuāziskās Latvijas karogu. Šajos kapos 1959. gadā un vēlāk notika divi pārgalvīgi nacionālistiski izlēcieni: izkārts buržuāziskās Latvijas karogs un, sviežot pudeli ar skābi, tika sadedzināts sarkanais panno, ar kuru padomju Latvijas gadadienā tika aizsegts tā saucamās sērojošās mātes Latvijas tēls. 1963. gadā Civilās aviācijas institūta students Javoišs, kurš uz radiotorņa [Rīgā] izkāra buržuāziskās Latvijas karogu, pirms došanās izdarīt šo noziegumu mājās atstāja zīmīti, kurā lūdza bojāejas gadījumā apbedīt viņu Brāļu kapos.

1941. gadā vācu fašistiskie iebrucēji kopā ar latviešu nacionālistiem pie "sērojošās mātes Latvijas" apbedīja viņu atrastās buržuāziskās Latvijas ģenerāļa Goppera – pagātnē viena no Savinkova sacelšanās organizētājiem, Latvijas skautu organizācijas priekšsēdētāja – mirstīgās atliekas. (Gopperam padomju varas orgāni bija piesprieduši augstāko soda mēru, tagad uzraksts uz viņa kapa iznīcināts.)

(..)

Latvijas PSR Ministru Padomes
Valsts Drošības komitejas priekšsēdētājs
Avdjukevičs

Atzīmes dokumentā:
Materiāls izmantots izziņā, kas nosūtīta uz PSRS CK. 24.08.64.

---

[1] Tā dokumentā. Jābūt: Simonsons.

[270]

Latvijas PSR VDK priekšsēdētāja L. Avdjukeviča 1980. gada 10. aprīļa ziņojums LKP CK par pretošanās kustības dalībnieku grupas arestu

SLEPENI
Eks. Nr. 1
Nr. C/0747 1980. gada 10. aprīlī

Latvijas Komunistiskās partijas
Centrālajai Komitejai

ZIŅOJUMS
par nacionālistu grupas arestu

Š. g. 7. aprīlī tika aizturētas un 10. aprīlī Latvijas PSR VDK arestēja naidīgi noskaņotas personas:

1) Batarevskis Oļegs Vladimira d., dz. 1951. g. Rīgā, latvietis, PSRS pilsonis, bezpartijiskais, ar augstāko izglītību, precējies, strādā par juriskonsultu ražošanas apvienībā "Rīgas balzams";

2) Ivanovs Ivars Harija d., dz. 1957. g. Latvijas PSR, latvietis, PSRS pilsonis, komjaunietis, ar augstāko izglītību, precējies, inženieris Latvijas PSR Kokapstrādes rūpniecības ministrijas Tehniskajā daļā;

3) Gerbaševskis Gundars Nikolaja d., dz. 1951. g. Latvijas PSR, latvietis, PSRS pilsonis, bezpartijiskais, ar nepabeigtu augstāko izglītību, precējies, bijušais Jelgavas rajona kolhoza "Nākotne" Galdniecības ceha vadītājs;

4) Šulcs Andris Nikolaja d., dz. 1945. g. Latvijas PSR, latvietis, PSRS pilsonis, bezpartijiskais, ar vidējo izglītību, precējies, operators Rīgas pilsētas izpildu komitejas Tramvaju un trolejbusu pārvaldē.

Minētās personas, būdamas nacionālistiski noskaņotas, ietekmēja apkārtējos naidīgā garā, apmeloja Padomju valsti un politisko sistēmu, kā arī aicināja atdalīt Latviju no PSRS.

Viņi izmantoja pašu savākto, buržuāziskajā Latvijā un fašistiskās okupācijas gados izdoto pretpadomju un citu naidīgo literatūru, to pavairoja un izplatīja. Viņi pētīja bruņotās cīņas taktiku un cilvēkos, ar kuriem stājās sakaros, rosināja domu par nepieciešamību organizēt cīņu pret padomju varu.

Izmeklēšanas procesā dažādās Rīgas iestādēs un organizācijās atklāti 15 cilvēki, ar kuriem arestētajiem bijuši sakari. Šie cilvēki pašlaik tiek pārbaudīti.

Kratīšanās pie arestētajiem un pārbaudāmajiem tiek izņemts ievērojams daudzums nacionālistiskas, pretpadomju un citas ideoloģiski kaitīgas literatūras. Izmeklēšana turpinās.

Latvijas PSR Valsts Drošības
komitejas priekšsēdētājs *L. Avdjukevičs*

Atzīmes dokumentā:
A. Voss iepazīstināts. 17. 04. 80.

[271]

1945. gada 28. decembrī Cedelgemā (Beļģija) dibinātās Daugavas Vanagu (DV) organizācijas dalībnieka svinīgā solījuma teksts, pieņemts DV Centrālās valdes 1973. gada 19.–20. maija sēdē

DAUGAVAS VANAGU SVINĪGAIS SOLĪJUMS

Mēs nešaubīgi ticam, ka Latvija atkal būs brīva, nacionāla un neatkarīga valsts, kurā visa valsts vara piederēs latviešu tautai.

Mēs sveicam sarkanbaltsarkanos karogus, kas vadīja mūsu pulkus kaujās un, plīvojot pāri Latvijas zemei, arvien mums atgādināja upurus, ar ko bija pirkta mūsu brīvība. Mēs nešaubāmies, ka šie karogi atkal reiz plīvos brīvās Latvijas vējos pie Dzintarjūras.

Mēs godinām mātes un tēvus, kuru dēli atdevuši savu dzīvību par Latvijas brīvību, latvju sievas un bērnus, kuru vīri un tēvi palikuši kara un cīņu laukos, visus karavīrus, kuri no Latvijas senvēstures laikiem cīnījušies brīvības vārdā: vecos strēlniekus, atbrīvošanas cīņu dalībniekus, varoņus lāčplēšus[1], latviešu kara invalīdus un Latviešu leģiona vīrus.

Mēs pieminam savus kritušos biedrus. Lielākais piemineklis viņu upuriem ir mūsu griba dzīvot, strādāt un cīnīties par tiem pašiem mērķiem, par kuriem viņi atdeva savu dzīvību.

Mēs solāmies palikt mūžam uzticīgi sarkanbaltsarkanajam karogam, mūsu tēvzemei Latvijai un mūsu tautas brīvības ideāliem.

Mēs mīlam mieru, bet vairāk par mieru – brīvību.

Par Latvijas brīvību esam gatavi ziedot dzīvību.

---

[1] Lāčplēša Kara ordeņa kavalierus.

[272]

ASV Kongresa Pārstāvju palātas rezolūcija par atbalstu Baltijas tautu pašnoteikšanās tiesībām

89. Kongresa 2. sesijas

P[ALĀTU] PIEV[IENOŠANĀS] REZ[OLŪCIJA] Nr. 416[1]

{Ziņojums Nr. 1606}

BALTIJAS VALSTIS

AMERIKAS SAVIENOTO VALSTU SENĀTĀ

1966. GADA 23. JŪNIJĀ

Nosūtīta Ārlietu komitejai

1966. GADA 19. SEPTEMBRĪ (likumdošanas diena – 7. SEPTEMBRĪ)

Paziņoja FULBRAITA *(Fulbright)* kungs, bez labojumiem

PIEVIENOŠANĀS REZOLŪCIJA

Ievērojot to, ka likt tautām ciest svešo varu pakļautību, kundzību un ekspluatāciju ir cilvēku pamattiesību noliegums, ir pretrunā ar Apvienoto Nāciju Hartu un ir šķērslis miera un sadarbības veicināšanai pasaulē, un

ievērojot to, ka visām tautām ir pašnoteikšanās tiesības; līdz ar to viņas brīvi nosaka savus politiskus apstākļus un brīvi lemj par savu ekonomisko, sabiedrisko, kultūras un reliģisko attīstību, un

ievērojot to, ka Padomju Savienības valdība ir vardarbīgi atņēmusi šīs tiesības baltiešu tautām Igaunijā, Latvijā un Lietuvā, un

ievērojot to, ka Padomju Savienības valdība ar deportāciju un tautu pārvietošanas politiku vēl arvien cenšas mainīt Baltijas valstu iedzīvotāju etnisko sastāvu, un

ievērojot to, ka Amerikas Savienoto Valstu valdības nostāja vienmēr ir bijusi atbalstīt baltiešu tautu pašnoteikšanās un nacionālās neatkarības centienus, un

---

[1] Palātu pievienošanās rezolūcija *(House Concurrent Resolution)* – rezolūcija, kas pieņemta ASV Kongresa Pārstāvju palātā un Senātā, bet kam nav likuma spēka.

ievērojot to, ka Baltijas un Amerikas tautas vieno daudz vēsturisku, kultūras un ģimenes saišu,

Amerikas Savienoto Valstu Pārstāvju palāta (ar Senāta piekrišanu) nolemj pieprasīt Amerikas Savienoto Valstu Prezidentam

a) Apvienoto Nāciju Organizācijā un citos starptautiskos forumos pēc viņa uzskatiem atbilstošā veidā pievērst pasaules uzmanību Igaunijas, Latvijas un Lietuvas tautu pašnoteikšanās tiesību noliegšanai un

b) virzīt pasaules domu par labu šo tiesību atjaunošanai baltiešu tautām.

Pieņemta Pārstāvju palātā 1965. g. 21. jūnijā.

Apliecinu: *RALFS R. ROBERTSS (Ralph R. Roberts),* rakstvedis

[273]

Latvijas, Igaunijas, Lietuvas, Polijas, Ungārijas trimdas nacionālo un bēgļu organizāciju vadītāju, kā arī Apspiesto Eiropas tautu asamblejas (ACEN)[1] Stokholmas delegācijas un Baltijas komitejas 1973. gada 14. jūnija aicinājums palīdzēt Baltijas tautu atbrīvošanās cīņās

Stokholmā 1973. gada 14. jūnijā

AICINĀJUMS

Eiropas drošība un Baltijas valstis

Vairākums Rietumvalstu, to vidū arī ASV, nav atzinis 1940. gada vasarā notikušo Baltijas valstu aneksiju, ko veica Padomju Savienība. Tam par iemeslu ir kara un spēka lietošanas aizliegums tā sauktajā Keloga–Briāna paktā, kas tika noslēgts 1928. gadā un joprojām ir spēkā, kā arī šī aizlieguma atkalapstiprināšana Apvienoto Nāciju darbā (1945). Šim aizliegumam jānozīmē, ka netiek atzītas teritoriālās robežas, kas izveidotas bruņota spēka lietošanas rezultātā. Šo principu, tā saukto Stimsona doktrīnu, vispirms formulēja ASV valsts sekretārs Henrijs Stimsons 1932. gadā nosūtītajā ziņojumā Ķīnai un Japānai. ASV šo doktrīnu no jauna apstiprināja 1940. gada 27. jūlijā, deklarējot, ka neatzīst Baltijas valstu aneksiju, ko vardarbīgi veikusi Padomju Savienība uz Hitlera un Staļina slepenās vienošanās pamata.

Baltijas organizāciju un indivīdu darbība ārvalstīs, kā arī Baltijas tautu pasīvā pretošanās bija par iemeslu tam, ka lielākās Rietumu varas turpināja neatzīt Baltijas valstu iekļaušanu Padomju Savienībā. Baltijas valstu diplomātiskie pārstāvji drīkstēja turpināt savu darbu. Padomju Savienība ir atkārtoti centusies panākt aneksijas starptautisku atzīšanu, bet līdz šim bez rezultātiem. Tas nozīmē, ka Baltijas valstu statuss nav vietēja mēroga padomju problēma, bet, gluži pretēji, starptautiska problēma.

Apvienotās Nācijas ir iesniegušas visām valdībām vairākas prasības aizliegt pārkāpt cilvēktiesības un pamatbrīvības, kā, piemēram, pašnoteikšanās tiesības, organizāciju brīvību, reliģisko brīvību, uzskatu brīvību, runas brīvību, rasu diskriminācijas aizliegumu u. c. Valstis, kas robežojas ar Padomju Savienību, ir cietušas lielus zaudējumus padomju terora un genocīda dēļ, kas sākās 1941. gada 14. jūnijā ar

---

[1] Apspiesto Eiropas tautu asambleja (ACEN) dibināta 1954. gadā. Asamblejas pilnsapulce 1–2 reizes gadā sanāca Ņujorkā un Strasbūrā. Līdz 1960. gadam ACEN darbojās politiskā, tieslietu, informācijas, ekonomikas, sociālā un kultūras komisija. 80. gados sakarā ar starptautiskā saspīlējuma atslābumu ACEN darbība faktiski izbeidzās.

masu deportācijām no Baltijas valstīm. Baltijas valstis ir cietušas īpaši smagi. Bet Polijas, Rumānijas, Ungārijas, Čehoslovākijas un citu Austrumeiropas un Viduseiropas valstu, it sevišķi Baltijas valstu iedzīvotāji ir cietuši arī komunistiskā terora un padomju koloniālisma un rusifikācijas dēļ.

Mēs apsūdzam Kremļa valstsvīrus galveno cilvēktiesību apspiešanā un pārkāpšanā Baltijas valstīs, Viduseiropas un Austrumeiropas valstīs, kā arī pašā PSRS teritorijā.

Apakšā parakstījušies Viduseiropas un Austrumeiropas tautu pārstāvji brīvajā pasaulē vēršas pie brīvajām tautām un to valdībām, brīvās preses, pasaules sabiedriskās domas un starptautiskām organizācijām ar prasību:

• neatteikt palīdzību Baltijas tautām to cīņā par brīvību pret padomju neokoloniālismu un rusifikāciju, jo šo tautu taisnīgās prasības pamatojas uz vēsturiskiem, kulturāliem un ētiskiem faktiem;

• novērtēt Padomju Savienības nostādni plānotajā Eiropas drošības konferencē – censties panākt un nodrošināt līgumos apstiprinātu pašreizējā Eiropas stāvokļa atzīšanu, samazināt ASV ietekmi Eiropā, lai palielinātu Padomju Savienības ietekmi. Ir pamatots iemesls baidīties, ka Padomju Savienība veltīs vērā ņemamas pūles, lai nepieļautu tās agrākā netaisnības akta novēršanu;

• neatzīt Padomju Savienības veikto Baltijas valstu aneksiju un nodrošināt visām okupētajām nācijām iespēju realizēt savas pašnoteikšanās tiesības Apvienoto Nāciju aizsardzībā.

Igauņu Nacionālā fonda priekšsēdētājs (paraksts)
Latviešu Nacionālā fonda priekšsēdētājs (paraksts)
Lietuviešu biedrības Zviedrijā priekšsēdētājs (paraksts)
Poļu Bēgļu Padomes Zviedrijā priekšsēdētājs (paraksts)
Brīvo Ungāru Centrālās biedrības Zviedrijā priekšsēdētājs (paraksts)
Apspiesto Eiropas tautu asamblejas delegācijas
priekšsēdētājs Stokholmā (paraksts)
Baltijas komitejas sekretārs (paraksts)

[274]

Starptautiskā Baltijas tribunāla[1] Kopenhāgenā manifests 1985. gada 25. jūlijā

1985. gada 26. jūlijā

Kopenhāgenas manifests

Baltijas tribunāls Kopenhāgenā deklarē, ka kādreiz neatkarīgo Igaunijas, Latvijas un Lietuvas valstu okupācija un aneksija ir acīmredzams starptautisko tiesību un Padomju Savienības ratificēto līgumu pārkāpums.

Krievu masu migrācija ir būtiski traumējusi Baltijas identitāti un politisko struktūru; Padomju Savienības valdīšanas rezultātā ir cietusi valoda, kultūra un pat vēstures mācīšana skolās. Baltijas valstu militarizācija uzskatāma par pastāvīgu atgādinājumu joprojām pastāvošajiem draudiem pasaules mieram.

Ir jāatjauno Baltijas tautu tiesības uz pašnoteikšanos, jāizbeidz diskriminācija un iejaukšanās to iekšzemes procesos. Pēc aculiecinieku izjautāšanas par neskaitāmiem dzīves, likumdošanas un to realizēšanas aspektiem okupētajā Igaunijā, Latvijā un Lietuvā Baltijas tribunāls secina, ka Padomju Savienība nodara un ir nodarījusi būtisku netaisnību šīm tautām.

Šo trīs Baltijas valstu liktenis cilvēces vēsturē ir unikāls. Nekur citur pasaulē iekarotāja vara nav okupējusi, anektējusi un kolonizējusi bijušās parlamentārās demokrātijas. Unikāls liktenis ir pelnījis, lai pasaules demokrātiskās valdības veiktu pret šīm valstīm unikālu politiku. Mēs pieprasām, lai visos pasaules forumos tās skartu jautājumu par Baltijas valstīm padomju okupācijā, pieprasot Igaunijai, Latvijai un Lietuvai brīvību un neatkarību.

Ar šo Kopenhāgenas manifestu mēs deklarējam, ka pašreizējā situācija Baltijas valstīs apdraud miera un brīvības izredzes Eiropā un pasaulē.

Teodors Veiters, priekšsēdētājs

Pērs Ālmarks — Viņa svētība *Mišels Burdo*

Žans Marī Daijē — Sers *Džeimss Fosets*

---

[1] Kopenhāgenas starptautiskais tribunāls pēc igauņu, latviešu un lietuviešu trimdas organizāciju ierosmes notika Kopenhāgenā 1985. gada 25. un 26. jūlijā. Tribunāls izvirzīja apsūdzību pret PSRS par Baltijas valstu okupāciju, aneksiju, tautu tiesību ierobežošanu, pārkrievošanu, deportācijām un cilvēktiesību pārkāpumiem, kā arī par šo valstu kolonizāciju. Tribunāls noklausījās 17 liecinieku liecības un pieņēma atzinumu, ko nosauca par Kopenhāgenas manifestu. Tribunāla darbā piedalījās 5 starptautisko tiesību speciālisti, tā gaitai sekoja 133 žurnālisti, kuri par tribunāla norisēm publicēja presē ap 1000 rakstu.

14. NODAĻA

Neatkarības atgūšana

Tautas lielas daļas nevardarbīgā pretošanās okupācijas režīmam dzimtenē, Baltijas valstu (Latvijas, Lietuvas un Igaunijas) trimdas organizāciju stingrā nostāja šo valstu neatkarības jautājumā un nozīmīgu Rietumu politisko spēku atbalsts šīm organizācijām, nelegālo opozicionāru grupu aktivitātes Latvijā un Baltijā kopumā, politiskais disidentisms Krievijā, kā arī PSRS republikās un Austrumeiropas valstīs – tas viss vājināja komunistisko totalitārismu un uzturēja cerību uz tautu tiesību un demokrātijas uzvaru nākotnē.

Neefektīvā saimnieciskā modeļa īstenojuma rezultātā PSRS ekonomiskais stāvoklis kopš 70. gadu sākuma nemitīgi un strauji pasliktinājās. Pirmos desmit gadus šo pasliktināšanos daļēji izdevās kompensēt ar lielvalsts milzīgo dabas bagātību alkatīgo izmantošanu, taču kopš 80. gadu sākuma arī šī iespēja pamazām zaudēja nozīmi un sākās ražošanas samazināšanās absolūtos skaitļos. Aizvien bēdīgāks kļuva stāvoklis iedzīvotāju apgādes un sociālajā jomā, un valdošajai nomenklatūrai bija arvien grūtāk to izskaidrot ar "pēckara grūtībām", jo kopš kara beigām bija pagājis jau vairāk nekā 30 gadu. Taču informētākos un erudītākos PSKP un VDK vadošos darbiniekus visvairāk biedēja tas, ka komunistiskā superlielvalsts sāka neglābjami atpalikt no Amerikas Savienotajām Valstīm bruņošanās sacensībā, līdz ar to arvien vairāk zaudējot savu galveno argumentu dialogā ar ārpasauli – ieroču spēku. Impērijas vadībā pamazām nobrieda doma, ka jāķeras pie "paātrinājuma un pārbūves", jo tika prognozēts, ka tuvākajos gados PSRS varētu notikt milzīgs sociālais sprādziens. Šādu perspektīvu tuvināja PSRS neveiksmīgā intervence Afganistānā. No Afganistānas pienākošās cinka zārku rindas izgaisināja nomenklatūras kultivēto mītu par to, ka PSKP vadība spējusi, ja ne vairāk, tad vismaz nodrošināt PSRS tautām dzīvi miera apstākļos.

1985. gadā pie varas nākušais PSKP CK ģenerālsekretārs M. Gorbačovs un viņa atbalstītāji rēķinājās ar to, ka reformu īstenošana Padomju Savienībā noteikti izraisīs niknu partijas ultrakonservatīvo aprindu pretdarbību, kas, baidoties no savu pozīciju vājināšanās, noraidīja jebkādus režīma liberalizēšanas plānus. M. Gorbačovam un viņa līdzgaitniekiem savas varas nostiprināšanas nolūkā vajadzēja ietekmēt šos t. s. stagnātus ar sabiedriskās domas palīdzību, un tāpēc radās "atklātuma" ("glastnostj") lozungs. Bija nepieciešami arī pagaidu sabiedrotie, lai no varas atstumtu viskonservatīvākos, visodiozākos staļiniski brežņeviskās oligarhijas pārstāvjus, tāpēc partijas iestādes bieži izturējās relatīvi iecietīgi pret t. s. pašdarbīgo formējumu jeb neformālo sabiedrisko organizāciju rašanos un darbību. Tādējādi nomenklatūra tautas

neapmierinātību un radikalizēšanos centās ievirzīt iekšpusrežīma "opozīcijas" gultnē, novēršot tās piesliešanos pretpadomiskajai "ārpusrežīma" opozīcijai. Tomēr vairākas neformālās organizācijas jau savas darbības sākumposmā no Komunistiskās partijas diktāta centās atbrīvoties [275].

Par pirmo t. s. ārpusrežīma opozīcijas organizāciju Latvijā "demokratizācijas" un "atklātuma" laikā kļuva cilvēktiesību aizstāvēšanas grupa "Helsinki-86" [276], kuras dokumentos kopš tās pastāvēšanas sākuma iezīmējās okupācijas izbeigšanas, Latvijas brīvības ideja [277]. Grupas "Helsinki-86" organizētā ziedu nolikšana 1987. gada 14. jūnijā pie Brīvības pieminekļa Rīgā, godinot 1941. gada 14. jūnija deportācijas upurus [278], kļuva par t. s. Atmodas (jeb latviešu tautas Trešās atmodas) aizsākumu.

Plašu atsaucību guva vairāku neformālo organizāciju un demokrātisko žurnālistu aicinājumi vienoties kopīgās tautas protesta akcijās pret Daugavpils hidroelektrostacijas un Rīgas metro celtniecību, saredzot šajos projektos jaunu ieceļotāju masu ieplūdināšanas un vidi postošas industrializācijas briesmas. Tomēr tautas "klusējošais vairākums" arvien vēl izturējās nogaidoši, īsti neticot radikālu pārmaiņu iespējai.

Atmodas gaitu Latvijā spēcīgi aktivizēja 1988. gada 1. un 2. jūnijā notikušais Latvijas PSR Rakstnieku savienības valdes paplašinātais plēnums ar Teātra darbinieku, Arhitektu, Dizaineru, Kinematogrāfistu, Komponistu, Mākslinieku un Žurnālistu savienības vadītāju un ekspertu piedalīšanos. Plēnuma dalībnieku runās un pieņemtajā rezolūcijā tika izvirzītas prasības ar mērķi liberalizēt pastāvošo režīmu, pirmo reizi atklātībā tika pausta patiesība par Latvijas okupāciju 1940. gadā. Sabiedrībā plaši pazīstamu un cienītu cilvēku uzstāšanās plēnumā iedrošināja tautas vairākumu, radīja pārliecību, ka pārmaiņas ir iespējamas un jau ir sākušās, ka radusies iespēja (daudziem pirmoreiz dzīvē) reāli ietekmēt notikumus Latvijā. Ļoti liela nozīme bija tam, ka līdzīga notikumu gaita bija arī abās pārējās okupētajās Baltijas valstīs, turklāt Igaunijā tā par vairākiem mēnešiem apsteidza notikumus Latvijā. Tādējādi atsevišķu indivīdu uzdrīkstēšanās 1988. gada vasarā jau izvērsās par visas tautas kustību, un tika izvirzītas arvien lielākas prasības – atjaunot nacionālo simboliku, nodrošināt latviešu valodas līdztiesību visās dzīves jomās, panākt republikas ekonomisko suverenitāti, pārveidot faktiski unitāro lielvalsti – PSRS "līdztiesīgu republiku federācijā".

1988. gada 10. jūlijā Rīgā nodibinājās Latvijas Nacionālās neatkarības kustība (LNNK) [279]. Tā bija Atmodas laika pirmā demokrātiskā masu organizācija. Jau dažus mēnešus pēc nodibināšanas LNNK pauda skaidru bezkompromisa nostādni jautājumā par Latvijas Republikas statusu [280] un kopā ar citu Baltijas valstu nacionālās neatkarības kustībām pieprasīja izvest no Igaunijas, Latvijas un Lietuvas PSRS okupācijas karaspēku un dot šo valstu tautām iespēju brīvi lemt par savu nākotni [281].

LKP CK reakcija uz sabiedrības aktivizēšanos bija radošo savienību paplašinātā plēnuma lēmumu kritika un norādījumi par masu pasākumu ierobežošanu [282], tomēr plašas represijas tā baidījās sākt.

1988. gada vasarā tika arī veikti priekšdarbi, lai izveidotu organizāciju, kas visplašākās tautas masas spētu apvienot cīņā par sabiedrības demokratizāciju, Latvijas suverenitātes nodrošināšanu un garīgo atdzimšanu. Vadības "stingrās līnijas" piekritēji gan centās to nepieļaut [283], tomēr viņu izmisīgajiem centieniem ietekmēt sabiedrību panākumu nebija. Savukārt LKP CK pārvaldes darbinieki, arī ietekmīgas PSKP vadības aprindas Maskavā sākumā cerēja, ka izdosies izveidot tādu masu organizāciju, kura darbosies Komunistiskās partijas vadībā.[1] Lai mudinātu topošo masu organizāciju – Latvijas Tautas fronti uz kompromisiem un atturētu to no radikalizēšanās, LKP CK Birojs 1988. gada 27. septembrī būtībā piekrita latviešu tautas kultūrvēsturiskās simbolikas – sarkanbaltsarkanā karoga lietošanai un latviešu valodas pasludināšanai par Latvijas PSR valsts valodu.[2]

Tautas frontes veidošanā, no vienas puses, iesaistījās – LKP, bet, no otras, – LNNK un citi politiskie grupējumi, kas atbalstīja neatkarības ideju un tādējādi guva iespēju to popularizēt plašā auditorijā. Šādu auditoriju tie nebūtu varējuši iegūt tikai savu organizāciju robežās, jo lielā sabiedrības daļā vēl arvien valdīja bailes no iespējamām represijām un veco laiku atgriešanās.

1988. gada 8. oktobrī nodibinātā Latvijas Tautas fronte (LTF) [284] kļuva par visplašāko organizāciju Latvijas vēsturē, aptverot visai daudzveidīgus politiskus uzskatus.

Pirmo smago triecienu savām ar Tautas fronti saistītajām cerībām nomenklatūra saņēma 1988. gada novembrī, kad LTF kategoriski nostājās pret PSRS jaunās Konstitūcijas pieņemšanu, jo tā vēl vairāk ierobežoja republiku tiesības. Taču mēģinājums "vest pie prāta" Tautas fronti izrādījās bīstams pašas LKP vienotībai, jo diezgan daudz partijas pirmorganizāciju, kurās vairākums partijas biedru bija latvieši, nostājās Tautas frontes pusē. LTF Domes valdes 1989. gada 31. maija aicinājums apspriest Tautas frontes nodaļās un grupās jautājumu par Latvijas suverenitāti ārpus PSRS [285] liecināja, ka šī organizācija nu jau veic misiju, kas ir nesavienojama ar PSKP stratēģu plāniem un apdraud pašu komunistiskā režīma pastāvēšanu [286].

Apvienojot ap 300 000 piekritēju, Latvijas Tautas fronte sekmīgi īstenoja masu patriotiskās akcijas [287], vērsās pret PSRS impēriski šovinistisko aprindu tīkojumiem apspiest Baltijas tautu pašnoteikšanās tieksmes [288], kā arī pret 1989. gada janvārī izveidotās Latvijas PSR Darbaļaužu Internacionālās frontes (Interfrontes) biedru – nomenklatūras, militāristu un neostaļinistu mēģinājumiem "nosargāt padomju

[1] LVA, PA-101. f., 61. apr., 56. l., 16.–21. lp.
[2] Turpat, 45. l., 58. lp.

varu", t. i., saglabāt impērisko ideoloģiju un administratīvi birokrātisko sistēmu. 1990. gada 18. martā Latvijā notika republikas Augstākās Padomes pirmās demokrātiskās vēlēšanas, kurās pārliecinošu uzvaru guva Latvijas Tautas frontes izvirzītie deputātu kandidāti. Tā paša gada 4. maijā šī Augstākā Padome pieņēma deklarāciju "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" [289]; šo izvēli 1991. gada 3. martā vistautas aptaujā atbalstīja Latvijas iedzīvotāju vairākums [291, 292].

Tajā pašā laikā Latvijas iedzīvotāji, kas sevi uzskatīja par 1918. gada 18. novembrī nodibinātās Latvijas Republikas pilsoņiem vai to pēcnācējiem un centās šo valsti atjaunot, nevis dibināt Latvijas Republiku no jauna, 1990. gada aprīlī ievēlēja Latvijas Republikas Pilsoņu kongresu, bet 1990. gada 1. maijā uz savu pirmo sēdi sanāca Pilsoņu kongresa pastāvīgā darba institūcija – Latvijas Komiteja. Kaut gan vairākas Pilsoņu kongresa nostādnes ne vienmēr saistījās ar dzīvi, konkrēto situāciju, tomēr tieši Pilsoņu kongresa pausto uzskatu [290] ietekmē tika deklarēta atjaunotās Latvijas Republikas tiesiskā saikne ar pirmskara Latvijas Republiku, definēts Latvijas pilsoņu kopums un, veicot nepieciešamās pārmaiņas, atjaunota 1922. gada Satversmes un virknes svarīgāko pirmskara Latvijas likumu darbība.

Sairšanas rezultātā LKP 1990. gada aprīlī sadalījās: daļa partijas biedru no partijas izstājās, daļa izveidoja Latvijas Neatkarīgo komunistisko partiju, kas paziņoja par savu lojalitāti atjaunotajai Latvijas Republikai. Savukārt ortodoksālie komunisti, kas turpināja aizstāvēt PSKP uzskatus un darbojās arī t. s. Interfrontē u. c. Latvijas neatkarībai naidīgajās organizācijās, turpināja cīņu par "padomju iekārtas nosargāšanu" [293]. Mēģinājums 1991. gada sākumā atjaunot "padomju iekārtu" ar varmācīgiem līdzekļiem cieta neveiksmi, Baltijas tautas nevardarbīgā veidā nosargāja atgūto neatkarību uz barikādēm Viļņā un Rīgā [294]. Neatkarības nosargāšanā milzīga nozīme bija daudzu Rietumvalstu oficiālo aprindu un pasaules sabiedriskās domas atbalstam, jo Tautas frontes programmatiskās vērtības – demokrātija, nacionālā pašapziņa un sabiedrības integrācija – bija tuvas un saprotamas dažādās pasaules malās.

1991. gada 19.–21. augusta pučs Padomju Savienībā un tā sagrāve radīja situāciju, kad kļuva iespējama jebkādu Latvijas un Padomju Savienības savstarpējo valstiskuma saikņu pārtraukšana [295, 296, 297]. 1991. gada 6. septembrī PSRS Valsts Padome atzina Latvijas neatkarību (Krievijas Federācija Latvijas Republikas neatkarību bija atzinusi jau 1991. gada 24. augustā). Līdz ar to Latvijai bija pavēries ceļš atjaunotās valsts starptautiskajai atzīšanai un okupācijas seku likvidēšanai.[1]

Baltijas – arī Latvijas cīņa par demokrātiju un neatkarību kļuva par demokrātijas un centrbēdzes spēku katalizatoru visā padomju impērijā, tā ietekmēja sabiedriskās

[1] 1994. gada 31. augustā tika pabeigta Krievijas karaspēka izvešana no Latvijas, bet 1998. gada 31. augustā slēdza pēdējo Krievijas militāro objektu Latvijas teritorijā – Skrundas radiolokācijas staciju.

norises arī citās sociālisma valstīs. Baltijā uzbangojušais paisums salauza režīma ieplānotās "pārbūves" šaurās robežas, un notikumu lavīnveidīgās attīstības rezultātā PSRS un t. s. sociālisma nometne sabruka, izveidojās neatkarīga Krievija un virkne citu valstu, notika Vācijas atkalapvienošanās.

30. un 40. gadu mijā krievu un vācu valodā sastādītais noziedzīgais līgums ievadīja Baltijas valstu okupāciju, bet pusgadsimtu vēlāk Baltijas tautu cīņa pret šo okupāciju bija Krievijas demokrātisko norišu un Vācijas atkalapvienošanās sākums.

[275] Komunistiskā partija un neformālās organizācijas

[275]

LKP CK nodaļu vēstule LKP pilsētu un rajonu komitejām par partijas attieksmi pret neformālo organizāciju darbību

SLEPENI

Nr. 76 s 1988. gada 27. janvārī

Latvijas Komunistiskās partijas Centrālā Komiteja

Latvijas Komunistiskās partijas pilsētu, rajonu komitejām

Nosūtām Latvijas Komunistiskās partijas CK nodaļu orientējošu vēstuli par negatīvo tendenču pārvarēšanu dažu pašdarbīgo formējumu darbībā.

Latvijas Komunistiskās partijas
CK sekretārs *A. Gorbunovs*

SLEPENI

Par negatīvo tendenču pārvarēšanu dažu pašdarbīgo formējumu darbībā

Valstī attīstījušos revolucionāro pārmaiņu procesu, demokratizācijas paplašināšanu un atklātību dažādi republikas iedzīvotāju slāņi uztver ar dziļu sapratni, tas veicina darbaļaužu sociāli politiskās aktivitātes paaugstināšanos. Viena no tās izpausmes formām ir dažādu amatieru kolektīvu un interešu klubu, pašdarbīgu sabiedrisku apvienību veidošanās.

Lielākoties tie veicina cilvēku pieaugošo garīgo prasību apmierināšanu, viņu radošo iespēju realizāciju. Tomēr pēdējā laikā valstī un republikā arvien biežāk šajos klubos un apvienībās iekļūst dažādi antisabiedriski elementi, to vidū arī tādi, kuri agrāk tiesāti par pretpadomju darbību, kuri demokratizācijas un atklātības apstākļos tiecas izmantot jaunās darba formas savtīgos nolūkos. Tiek mēģināts veidot pašdarbīgus formējumus, kas acīm redzami ir padomju iekārtai naidīgās pozīcijās.

Atbilstoši PSKP CK rekomendācijām Latvijas Komunistiskās partijas pilsētu komitejas un rajonu komitejas sākušas pievērst lielāku uzmanību situācijas atveseļošanai darba kolektīvos, negatīvo izpausmju analīzei dažu neformālo apvienību, kā arī dažu ekstrēmistiski un nacionālistiski noskaņotu personu darbībā.

Tomēr kopumā šī darba rezultātus nevar atzīt par apmierinošiem. Uzmanība pievēršama tam, ka daudzas partijas, padomju, arodbiedrību, komjaunatnes organizācijas uz antisabiedriskajām parādībām lietišķi nereaģē. Nozīmīga partijas [aktīva], ideoloģiskā aktīva daļa izrādās nesagatavota publiskām diskusijām un elastīgai pretdarbībai demagogu un ekstrēmistu centieniem. Savu darbu nav pārkārtojušas daudzas pilsētu un rajonu brīvprātīgas biedrības, pirmkārt tās, kurām jānodarbojas ar vēstures un kultūras pieminekļu saglabāšanas, dabas aizsardzības jautājumiem un cīņu par atturību. Nedrošu, nogaidošu pozīciju brīžiem ieņem tiesībsargājošās institūcijas.

Tā visa rezultātā pastiprinās negatīvās tendences dažu pašdarbīgu formējumu darbībā. Spekulējot ar pārbūves idejām, šo formējumu līderi mēģina izstrādāt vienotu politisku platformu un uz tās pamata apvienoties. Tā viens no Rīgas neformālās apvienības "Sociāli aktīvo cilvēku klubs" (SACK) līderiem – kāds S. Jegorenoks – un viņa domubiedri ir nodomājuši apvienot SACK virsvadībā visas neformālās apvienības un izstrādāt kopīgas darbības programmu ar "mūsu sabiedrības demokrātiskas pārveides" mērķi. Citi līdzīgi līderi aicina ņemt "iniciatīvu savās rokās, kamēr tas vēl ir iespējams", radīt "brīvās arodbiedrības", neatkarīgas jaunatnes organizācijas, izmantot poļu "Solidaritātes"[1] pieredzi. Atbilstoši saviem savtīgajiem nolūkiem viņi mēģina organizēt disputu klubus, iesaistīt tajos pazīstamus, jaunatnes autoritāti iemantojušus cilvēkus.

Šķeltniecisko darbību aktivizējusi grupa nacionālistiski noskaņotu mācītāju, kas apvienojušies t. s. "Atdzimšanas un atjaunošanās" grupā. Nacionālistiskās un ekstrēmistiskās tendences ir vērojamas dažu t. s. "Apkārtējās vides aizsardzības kluba" locekļu jeb, kā viņi paši sevi dēvē, "zaļo" darbībā. Līdzīgu apvienību aktīvisti cenšas iekļūt darba kolektīvos, jauniešu vidē, interešu klubos, provocēt negatīvu attieksmi pret pārmaiņām ekonomikā, radīt neapmierinātību ar pārbūvi strādnieku vidū, skubināt atsevišķas personas uz konfrontāciju ar partijas un arodbiedrības organizācijām, administrāciju.

Šajos apstākļos daudzas partijas komitejas, partijas pirmorganizācijas nenovērtē negatīvo izpausmju bīstamību, atrodas novērotāju lomā, ļauj visam norisēt pašplūsmā. Iniciatīvas un kaujinieciskuma trūkums, neprasme stāties pretī ekstrēmistu izlēcieniem, kabinetu darba stils, dažādiem iedzīvotāju slāņiem svarīgu problēmu lēnā risināšana noved pie dažu partijas komiteju un partijas pirmorganizāciju norobežošanās no

[1] Neatkarīga arodbiedrība Polijā, kas tika dibināta 1980. gadā un kas no 1982. līdz 1989. gadam darbojās nelegāli.

reālajiem ikdienas dzīves procesiem, rada pašdarbīgo formējumu nekontrolējamu darbību.

Raksturīgi, ka negatīvās parādības apvienību darbībā aktīvi izmanto dažādi speciālie dienesti un ārzemju pretpadomju centri. Tām tiek ierādīta svarīga vieta šķiras pretinieku plānos, kas vērsti uz pārbūves diskreditēšanu un sociālisma iedragāšanu no iekšpuses. Imperiālistisko valstu speciālie dienesti tieši finansē un instruē vairāku formējumu līderus.[1] Tas vērojams sakarā ar nacionālistiski un pretpadomiski noskaņoto grupu "Helsinki-86".

Šīs ekstrēmiskās grupas, tās līderu antisabiedriskie mērķi savulaik pietiekami pilnīgi tika atspoguļoti republikas masu informācijas līdzekļos. Padomju, partijas, tiesībsargājošo institūciju īstenotie audzinošie un profilaktiskie pasākumi ļāva lokalizēt grupas dalībnieku antisabiedrisko darbību. Viņi atteicās no aktīvas uzstāšanās, no paredzētās piedalīšanās viņu iepriekš ieplānotajā demonstrācijā pagājušā gada 18. novembrī. Lielākā grupas locekļu daļa aizbrauca uz ārzemēm, uz kapitālistiskajām valstīm, un viņiem tika atņemta padomju pilsonība. Grupa būtībā ir izirusi.

Tomēr pēdējā laikā Rietumu speciālie dienesti tā saucamo grupu "Helsinki-86" cenšas reanimēt. Viņi pastiprināti meklē nacionālistiski noskaņotus elementus, ar kuru palīdzību cenšas to atjaunot. Tā sava idejiskā brieduma trūkuma dēļ Rēzeknes p[ilsētas] un rajona centrālās slimnīcas galvenais ārsts J. Vidiņš ir nācis klajā ar bezprecedenta paziņojumu par savu pievienošanos t. s. grupai "Helsinki-86". Š. g. 17. janvārī šo paziņojumu pārraidīja Rietumu radiostacijas.

J. Vidiņš dzimis 1938. g., latvietis, partijas biedrs un rajona padomes deputāts, strādā galvenā ārsta amatā no 1976. gada. Viņa svārstīgā politiskā pozīcija, personiskās ambīcijas, rakstura nelīdzsvarotība, administratīvi birokrātiskās vadības metodes ir radījušas slimnīcas kolektīvā neveselīgu morāli psiholoģisko stāvokli. Par to viņš vairākkārt ir saukts pie partijas un administratīvās atbildības.

Patlaban J. Vidiņa idejiski politiskā nenosvērtība tiek analizēta, tai tiks dots atbilstošs partijisks vērtējums.

Ņemot vērā iepriekš teikto, nepieciešams īstenot enerģiskus pasākumus, lai pārvarētu negatīvās tendences pašdarbīgo formējumu atsevišķu ekstrēmiski noskaņotu personu darbībā. Lai novērstu viņu noslīdēšanu antisabiedriskās pozīcijās, nepieciešams enerģiski pastiprināt partijas, arodbiedrību un komjaunatnes ietekmi uz dažāda veida sabiedriskajiem formējumiem, vest tos sev līdzi, aktīvi izmantojot republikas iedzīvotāju pašdarbīgo enerģiju pārbūves interesēs. Pie tam ir svarīgi novilkt noteiktu robežu starp patiesu sociālo aktivitāti un politisko ekstrēmistu izdarībām.

(..)

Latvijas Komunistiskās partijas CK nodaļas

---

[1] Bez pierādījumiem izteikti apgalvojumi par sadarbību ar "imperiālistisko valstu" speciālajiem dienestiem bija parastais apvainojumu veids, kas tika vērsts pret komunistiskā režīma pretiniekiem.

[276]
Paziņojums par Latvijas cilvēktiesību aizstāvēšanas grupas "Helsinki-86" nodibināšanu 1986. gada jūlijā

Liepājā 1986. gada jūlijā

Ievērojot Latvijas PSR Konstitūcijas 49. un 50. pantu, mēs nolemjam dibināt grupu, kura sekos, kā tiek ievērotas mūsu tautas ekonomiskās, kultūras un indivīda tiesības.

Apņemamies atklāti, bez cenzūras un spiediena no ārpuses informēt starptautiskās organizācijas par pārkāpumiem, kas tiek izdarīti pret mūsu tautas materiālajām un garīgajām vērtībām, kā arī pret pašu tautu.

Mūsu princips – aizšķērsot ceļu meliem un teroram. Dot visām tautām brīvi izvēlēties savu attīstības ceļu. Ievērot Helsinku apspriedes[1] nobeiguma dokumentā izvirzītos principus.

Grupu nolemjam nosaukt Helsinku vārdā.

"HELSINKI-86"

1. *Grantiņš Linards* Alberta d., dz. 1950. g. Omskas apgabala Boļšerečenskas rajonā, strādā ražošanas apvienībā "Daiļrade", dzintara, metāla rotu darinātājs. Liepājā, M. Būkas ielā 47–8.

2. *Bitenieks Raimonds* Ernesta d., dz. 1944. gadā Latvijā, Liepājas pilsētā, strādā pilsētas Centrāl[aj]ā slimnīcā par šoferi. Liepājā, Grīzupes ielā 102–46.

3. *Bariss Mārtiņš* Pētera d., dz. 1947. g. Latvijā, Limbažu raj. Lēdurgas ciemā, strādā Liepājas Galantērijas kombinātā.

---

[1] No 1975. gada 30. jūlija līdz 1. augustam Helsinkos notika Eiropas Drošības un sadarbības apspriede.

[277]

Latvijas cilvēktiesību aizstāvēšanas grupas "Helsinki-86" 1986. gada jūlija vēstule PSKP Centrālās Komitejas ģenerālsekretāram M. Gorbačovam

Liepājā 1986. gada jūlijā

Mēs lūdzam arī Jūs, b. Gorbačov, palīdzēt realizēt Latvijas PSR Konstitūcijas 69. pantu, kur teikts, ka Latvijas PSR patur sev tiesības izstāties no Padomju Savienības. Lūdzu, cieniet arī mūsu tautas intereses. Ļaujiet mums savā valstī runāt un tikt saprastiem latviešu valodā. Ļaujiet mums pašiem lemt savu likteni (referenduma ceļā).

Ļaujiet mums pašiem ēst savu maizi un to, kas paliek pāri, pārdot citiem, nevis otrādi – kaulus, nagus un tesmeņus atmest tautai, kas visus šos materiālos labumus rada. Ļaujiet mums brīvi satikties ar visām pasaules tautām. Mēs nevienai tautai neesam darījuši ļaunu un neesam pelnījuši, ka mūs ieslēdz un māca, ar ko mums draudzēties un ar ko ne.

Jūsu tautai pieder neiedomājami zemes plašumi no Baltijas jūras līdz Japānai. Jūs esat gan Ziemeļpolā, gan Dienvidpolā. Jūs esat visos pasaules okeānos. Jums arī kosmoss pieder – tas gandrīz ir tikpat, cik Dievam. Vai tad ar to vēl nepietiek krievu tautai? Vai patiešām jums vēl vajag 1,5 miljonus latviešu un niecīgu zemes stūrīti pie Baltijas jūras? Nāciet pie mums kā draugi, un jūs pretī saņemsiet draudzību. Cieniet citas tautas, un jūs tapsiet cienīti. Ja jūs necienīsiet citas tautas, tad jūs nodarīsiet neatgriezenisku ļaunumu savai tautai.

Der atcerēties pasaku, kas ir kopīga daudzām tautām, par zvejnieku, zelta zivtiņu un viņa sievu.

Mēs gribam Jums ticēt, ka liksiet pamatus demokrātijai. No tā iegūs visi – un zaudētāju nebūs.

1. GRANTIŅŠ Linards
2. BITENIEKS Raimonds
3. BARISS Mārtiņš

[278]

Latvijas cilvēktiesību aizstāvēšanas grupas "Helsinki-86" 1987. gada maija aicinājums sakarā ar 1941. gada 14. jūnija deportācijas atceres dienu

1987. gada maijā

Naktī no 14. uz 15. jūniju 1941. g. notika pirmās masveida latviešu tautas izvešanas, no kurām atgriezās tikai daži.

Vīrieši no sievietēm un bērniem tika atšķirti. Lopu vagonos transportētie cilvēki atradās drausmīgos apstākļos. Bērni un sirmgalvji bija pirmie, kuri šķīrās no šīs pasaules un atrada sev kapvietu dzelzceļa malā svešā zemē.

Šis genocīda akts notika Komunistiskās partijas vadībā. Vēl līdz šim laikam partija nav uzskatījusi par vajadzīgu atvainoties, nemaz nerunājot par morālo un materiālo zaudējumu atlīdzināšanu. Tikai dzirdamas kaut kādas tur miglainas frāzes par kaut kādu tur kultu.[1]

Mēs, grupa "Helsinki-86", esam nolēmuši šī gada 14. jūnijā pl. 15.00 pagodināt Latvijas sovjetizācijas – genocīda upurus, noliekot ziedus pie Brīvības pieminekļa Rīgā.

Aicinām arī pārējos latviešus, kam nav vienaldzīgs mūsu tautas liktenis, pagodināt nevainīgos upurus ar minūtes klusēšanu un ziedu nolikšanu pie Brīvības pieminekļa Rīgā 14. jūnijā.

Grupa "HELSINKI-86"

GRANTIŅŠ Linards
SILARAUPS Rolands
BITENIEKS Raimonds
ANDERSONS Guntis
BARISS Mārtiņš

[1] T. s. Staļina personības kults, ar kuru PSKP vadība centās motivēt visus komunistiskā režīma izdarītos noziegumus.

[279–281] Latvijas Nacionālās neatkarības kustība – pirmā uz neatkarības atgūšanu vērstā masu organizācija

[279]
Latvijas Nacionālās neatkarības kustības (LNNK) padomes 1988. gada 10. jūlija paziņojums par organizācijas mērķiem

Rīgā 1988. gada 10. jūlijā

Mūs ļoti satrauc latviešu tautas stāvoklis Latvijā. Pirmo reizi savas pastāvēšanas vēsturē tā kļūst par nacionālu minoritāti savā zemē.

Daļu tautas iznīcināja staļinisma masu represijās. Nepamatoti izvērstā smagā rūpniecība sekmēja masveidīgu cittautiešu ieplūšanu republikā (pēckara periodā aptuveni 700 tūkstoši cilvēku).

Stagnācijas perioda nelikumības veicināja tautas kultūras, tikuma un darbaspēju pagrimumu. Bezatbildīgas un nekompetentas vadības dēļ deformēta rūpniecība un panīkusi lauksaimniecība, cilvēkos izveidojusies bezsaimnieciska attieksme pret apkārtni. Latvijas daba tiek rūpnieciski piesārņota, tās resursi – izsaimniekoti.

Tautas izglītība un veselības aizsardzība ir nepieļaujami zemā līmenī. Mūsu tautas vidējais mūža ilgums kļuvis mazāks nekā jebkurai citai tautai Eiropā.

Mūsuprāt, šie un vēl citi apstākļi apdraud latviešu tautas vitālās intereses, pat tās izdzīvošanu. Sekmīgi aizstāvēt tautas intereses un atrisināt daudzas samilzušas problēmas latvieši var tikai pilnīgas nacionālās suverenitātes apstākļos.

Uzskatām, ka latviešu tautas prasība pēc suverēnas valsts ir taisnīga un svēta.

Latvijas Nacionālās neatkarības kustības padome aicina iekļauties kustībā visus Latvijā un ārpus tās dzīvojošos latviešu tautas nacionālās pašnoteikšanās centienu piekritējus neatkarīgi no tautības, reliģiskās pārliecības vai partijas piederības ar mērķi – atjaunot Latviju kā suverēnu republiku.

Kustības galvenais uzdevums ir panākt Latvijas Republikas demokrātiskā valstiskuma un politiskās suverenitātes realizēšanu, ekonomiskās neatkarības nodrošināšanu, demogrāfiskā stāvokļa normalizēšanu un kultūrtradīciju aizsardzību.

Kustība vēršas pret latviešu nacionālo diskrimināciju jebkurā tās izpausmē un aizstāv latviešu tautas nacionālās intereses. Kustība nav vērsta pret citām Latvijā dzīvojošām tautībām, atzīst to pamatotās politiskās, ekonomiskās un kultūras intereses un aicina tās sadarboties kopējo problēmu risināšanā.

Kustība darbojas atklāti, demokrātiski, miermīlīgiem līdzekļiem ANO un citu starptautiski atzītu cilvēktiesību normu ietvaros. Kustība piedalās sociālistiskā plu-

rālisma, atklātuma un demokrātijas attīstīšanā, vēršas pret jebkuru vardarbību, militārismu, šovinismu.

Kustība iestājas par sadarbību ar visām mērķu un uzskatu ziņā radniecīgām sabiedriskajām organizācijām, biedrībām, klubiem. Visdažādāko nozaru speciālistiem un radošo profesiju pārstāvjiem jākļūst par ceļvežiem. Jebkura doma vai priekšlikums var būt noderīgs.

Par svarīgu uzdevumu kustības mērķa sasniegšanai uzskatām nepieciešamību panākt Latvijas PSR radošo savienību valdes plēnuma rezolūcijas lēmumu realizēšanu.

Bez tam uzskatām par nepieciešamu panākt:

1. Nekavējoši pilnīgi pārtraukt migrantu ieplūdi Latvijā, veicināt daļas migrantu atgriešanos savā zemē.
2. Latviešu valodu noteikt par valsts valodu.
3. Noteikt Latvijas pilsoņa statusu, atjaunot nacionālo simboliku.
4. Uzskatīt ārpus Latvijas dzīvojošos latviešus par mūsu tautas daļu.
5. Atbrīvot Latvijas teritoriju no kodolieročiem.
6. Nodot Latvijas valdības pakļautībā visus Latvijā esošos ražošanas uzņēmumus un iestādes, kas līdz šim pakļautas Savienības ministrijām un resoriem.
7. Izveidot Latvijas nacionālās karaspēka vienības, kurās Latvijas jaunieši varētu pildīt obligāto karadienestu, kā arī karaskolas ar latviešu mācību valodu.

Atcelt militāro apmācību vispārizglītojošās skolās.

8. Praktiski nodrošināt Konstitūcijā paredzēto personu brīvību un pamattiesību ievērošanu.
9. Atļaut presē, radio un televīzijā izteikt no oficiālās nostādnes atšķirīgus uzskatus, kā arī organizēt mītiņus un demonstrācijas ar politiskām prasībām.
10. Atļaut iespiest un izplatīt neatkarīgus preses izdevumus.
11. Izstrādāt jaunu, demokrātisku vēlēšanu likumu, kurš garantētu iespēju izvirzīt vēlēšanām vairākus neatkarīgus kandidātu sarakstus.
12. Atļaut dibināt neatkarīgas demokrātiskas partijas.
13. Atzīt par nelikumīgiem un atklāti nosodīt LKP 1959. gada jūlija plēnuma lēmumus valodu, kadru, ekonomikas un citos jautājumos.
14. Likvidēt valsts kontroli pār baznīcu. Nodrošināt baznīcai iespēju publicēties presē, radio un televīzijā, izdot reliģiska satura literatūru, veikt labdarības misiju.

Aicinām visus, kam rūp minētās problēmas, sūtīt kustības padomei savus priekšlikumus un ierosinājumus.

Latvijas Nacionālās neatkarības kustības padome:

1. Eduards BERKLAVS
2. Jānis BIEZAIS

3. Juris DOBELIS
4. Aivars JAKOVIČS
5. Roberts KĻIMOVIČS
6. Juris LOMONOVSKIS
7. Visvaldis MUCENIEKS
8. Andris PAULS-PĀVULS
9. Ilga PŪPOLA
10. Einārs REPŠE
11. Diāna REPŠE
12. Anta RUDZĪTE
13. Dans TITAVS
14. Valts TITAVS

Paziņojums pieņemts LNNK atklātajā dibināšanas pilnsapulcē Rīgā, Arkādijā, 1988. gada 10. jūlijā.

[280]
LNNK padomes pamatnostādne jautājumā par Latvijas Republikas statusu

1988. gada 8. septembrī

Mēs uzskatām, ka vēsturiski un juridiski ir pierādīts, ka Latvijas Republikas sovjetizācija un iekļaušana PSRS sastāvā 1940. gadā ir nelikumīga, neatzīstam Latviju kā Padomju Sociālistisko Republiku Savienības locekli *de iure*.

Uzskatām, ka *de facto* Latvijas Republikas iekļaušana PSRS sastāvā ir Latvijas okupācija, un pieprasām to izbeigt.

Pieņemts, balsojot padomes sēdē (vienbalsīgi).

P r o t o k o l ē j a: A. PAULS-PĀVULS
S ē d i v a d ī j a: J. DOBELIS

Pamatnostādni atbalstīja vienbalsīgi LNNK pilnsapulce 1988. gada 17. septembrī vairāk nekā 2000 cilvēku sastāvā.

S a p u l c i v a d ī j a: J. DOBELIS
P r o t o k o l ē j a: E. REPŠE

[281]

Igaunijas, Latvijas un Lietuvas nacionālās neatkarības kustību I konferences 1988. gada 20. novembra rezolūcija par nepieciešamību izvest PSRS okupācijas karaspēku no Baltijas valstīm un dot iespēju šo valstu tautām brīvi lemt par savu nākotni

1988. gada 20. novembrī

Ievērojot to, ka līdz šim nav atjaunota 1940. gada jūnijā okupēto un varmācīgi Padomju Savienībai pievienoto Baltijas valstu – Igaunijas, Latvijas un Lietuvas neatkarība, konference uzskata par nepieciešamu:

1. Nekavējoties izvest PSRS okupācijas karaspēku no Igaunijas, Latvijas un Lietuvas.

2. Radīt apstākļus Igaunijas, Latvijas un Lietuvas tautu gribas brīvai izpausmei neitrālu valstu vai ANO novērotāju klātbūtnē.

3. Stingri ievērot starptautiskās konvencijas un nolīgumus, kas regulē attiecības starp okupācijas varu un okupēto teritoriju iedzīvotājiem, līdz tam laikam, kad tiks pilnīgi izpildītas pirmās divas [šī dokumenta] prasības.

Igaunijas Nacionālās neatkarības partijas vārdā: Viktors NĪTSO, Eve PERNASTE, Sanders SISS

Latvijas Nacionālās neatkarības kustības vārdā: Eduards BERKLAVS, Einārs REPŠE, Juris DOBELIS

Lietuvas Brīvības līgas vārdā: Aļģimants BALTRUŠIS, Romualds RAGAIŠIS, Antans TERLECKS

Rezolūciju atbalsta:
no grupas "Helsinki-86" Rīgas nodaļas Miervaldis KRIMS
no Neformālās tautas frontes Ints CĀLĪTIS

[282]

Izraksts no LKP CK Biroja 1988. gada 28. jūlija sēdes protokola – lēmums "Par dažiem sapulču, mītiņu, ielu gājienu un demonstrāciju rīkošanas tiesiskās regulēšanas papildpasākumiem, milicijas un iekšējā karaspēka personālsastāva aizsardzību sabiedriskās kārtības sargāšanas uzdevuma izpildes laikā"

[1988. gada] 28. jūlijā

1. Latvijas Komunistiskās partijas CK atzīmē, ka pārbūves gaitā ievērojami palielinājusies darbaļaužu aktivitāte, izmantojot savas tiesības piedalīties sabiedrības un valsts vadīšanā, reālā vārda, preses, sapulču, mītiņu un demonstrāciju brīvības īstenošanā. Ievērojama daļa šo masu pasākumu notiek ar pārbūves, mūsu sabiedrības dzīves dažādo pušu atjaunošanas, dabas, vēstures un kultūras pieminekļu aizsardzības pastiprināšanas lozungiem.

Tomēr daži sabiedriskajā kustībā parādījušies ekstrēmistiski elementi cenšas izmantot demokrātiskās tiesības un pārbūves radītos jaunos apstākļus klaji antidemokrātiskos nolūkos.

Pēdējā laikā republikā ir bijuši gadījumi, kad mītiņi, gājieni un sapulces tiek rīkotas ar antisabiedriskiem lozungiem. To organizētāji, kas nāk no atsevišķu neformālu apvienību vidus, provocē sabiedriskās kārtības pārkāpumus, cenšas palielināt sociālo un nacionālo spriedzi, destabilizēt politisko situāciju.

Tamlīdzīgu darbību saturs un forma pārkāpj konstitucionālo prasību robežas un rada dziļu sašutumu plašos republikas darbaļaužu slāņos.

Šajos apstākļos, atbalstot un attīstot padomju cilvēku aktivitāti, piedaloties sabiedriskās diskusijās, partijas komitejām un komunistiem, kas strādā Tautas deputātu padomēs un sabiedriskajās organizācijās, jādod pretspars ekstrēmistiskajiem elementiem, jānodrošina sabiedrības ierosinājumu savlaicīga realizēšana maksimāla atklātuma apstākļos, jānovērš atklātie trūkumi un pieņemtie lēmumi tieši jādara zināmi ieinteresētajiem pilsoņiem.

2. Rekomendēt Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijam izdarīt izmaiņas nolikumā "Par sapulču, mītiņu, gājienu un demonstrāciju organizēšanu un norisi Latvijas PSR" saskaņā ar attiecīgo PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1988. gada 28. jūlija dekrētu.

3. Atbalstīt Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija dekrēta projektu par tādām izmaiņām dažos Latvijas PSR likumdošanas aktos, kas vērstas uz padomju pilsoņu un brīvību realizēšanas tiesisko garantiju nodrošināšanu, kā arī paredz pasākumus,

lai aizsargātu milicijas un iekšējā karaspēka personālsastāvu no huligānisku un citu antisabiedrisku elementu uzbrukuma.

4. Republikānisko un vietējo avīžu redakcijām, radio un televīzijai nodrošināt, lai mītiņi un citas pilsoņu sabiedriskās aktivitātes formas, kas vērstas uz pārbūves atbalstīšanu un pastāvošo trūkumu pozitīvu kritiku, tiktu prasmīgi atspoguļotas. Tajā pašā laikā enerģiski vērsties pret tādu mītiņu organizatoriem, kas tiek rīkoti bez attiecīgas atļaujas, kam ir ekstrēmisks, nacionālistisks, šovinistisks un antisociālistisks raksturs un kas dezorganizē ražošanu, nodara ekonomisku un cita veida kaitējumu padomju sabiedrības interesēm.

CK sekretārs *B. Pugo*

[283]
Latvijas PSR prokurora J. Dzeniša 1988. gada 13. septembra vēstule LKP CK otrajam sekretāram V. Soboļevam par Latvijas Tautas frontes dibināšanas nevēlamību

SLEPENI
Eks. Nr. 1

Nr. 417 s

1988. gada 13. septembrī

PSRS Prokuratūra
Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Prokuratūra

Latvijas Kompartijas CK otrajam sekretāram b. V. SOBOĻEVAM
Par Latvijas Tautas frontes veidošanos, tās programmas un statūtu projektu

Pēc Jūsu norādījuma tiek doti priekšlikumi un piezīmes jautājumā par Latvijas Tautas frontes (LTF) veidošanos, tās programmas un statūtu projektu.

Vispirms uzskatu par nepieciešamu izteikt viedokli par to, ka jautājumu par LTF veidošanas lietderību, tās dibināšanas kongresu š. g. 8.–9. oktobrī pienācīgā veidā netika izskatījusi Latvijas KP Centrālā Komiteja un Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijs.

Pietiek atsaukties uz to, ka atbilstoši LPSR Augstākās Padomes Prezidija 29.07.88. dekrētam, apstiprinot Nolikumu par sapulču, mītiņu, ielu gājienu un demonstrāciju organizēšanu un norisi, iesniegumu par dibināšanas kongresu vajadzēja izskatīt pilntiesīgam padomju varas orgānam, arī Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijam. Bet tas netika izdarīts.

Pēc mūsu domām, ņemot vērā saasināto politisko situāciju republikā, LTF izveidošana šobrīd nav lietderīga un neveicinās pārbūves attīstīšanu un padziļināšanu.

Ja šī atziņa negūtu piekrišanu, uzskatu, ka jautājumu par LTF veidošanas lietderību jāizskata Latvijas KP CK Birojā (..) vai CK plēnumā un noteikti – republikas augstākajā padomju varas orgānā – kārtējā Latvijas PSR Augstākās Padomes sesijā 06.10.88. Turklāt republikas vadībai jāziņo Augstākās Padomes deputātiem par to, vai jautājums par LTF veidošanu ir saskaņots ar PSKP CK Politbiroju un PSRS Augstākās Padomes Prezidiju un ar ko konkrēti.

Mūsu attieksmi pret LTF veidošanu nosaka pirmkārt jau tas, ka tās programmas un statūtu projektā faktiski netiek atzīta Padomju Savienības Komunistiskās partijas

politiskā vadība, tās vadošā un koordinējošā loma, kā tas ir fiksēts PSRS Konstitūcijā un Latvijas PSR Konstitūcijā, PSKP Statūtu 60. pantā.

Programmas un statūtu projektā ierakstītos apgalvojumus par to, ka LTF darbība balstīta uz principiem, kas izklāstīti PSKP XIX Vissavienības konferences rezolūcijās, nevar uzskatīt par apliecinājumu tam, ka LTF atzītu PSKP vadošo lomu. Turklāt tajā pašā laikā tiek apgalvots, ka šī darbība balstās arī uz Latvijas PSR Rakstnieku savienības valdes 1988. gada jūnija paplašinātā plēnuma rezolūcijām, kuru kļūdainumu apstiprinājis Latvijas KP CK 1988. g. jūnija plēnuma lēmums.

Uzmanību saista tas, ka minētajos LTF dokumentu projektos norādes uz XIX Vissavienības partijas konferences rezolūcijām ir ar izteikti deklaratīvu, formālu raksturu, jo virknē nostādņu tie [dokumentu projekti] ir pretrunā ar šo rezolūciju prasībām, nav ar tām savienojami.

Kā ierakstīts XIX Vissavienības partijas konferences rezolūcijā "Par starpnacionālajām attiecībām", tad jebkuras pretenzijas uz nacionālo pārākumu ir nepieļaujamas un apvainojošas arī tautai, kuras vārdā tās tiek izteiktas. Jebkuras nacionālās problēmas prasa nosvērtu, vispusīgu pieeju, tās jārisina tā, lai netiktu iedragāta padomju tautas internacionālā saliedētība.

Tomēr, par spīti šīm prasībām, LTF programmas projektā faktiski tiek ignorēts fakts, ka Latvijas PSR ir Padomju Sociālistisko Republiku Savienības sastāvdaļa un kopā ar citām savienotajām republikām veido vienotu tautsaimniecisko sistēmu. Nepieciešamība celt latviešu tautas nacionālo pašapziņu netiek saistīta ar uzdevumu nostiprināt tās nesagraujamo draudzību ar citām Padomju Savienības nācijām un tautībām, kā to prasa XIX Vissavienības partijas konference. Tādēļ ne jau netīšām LTF programmas projekts virknē tēžu orientēts uz Latvijas nacionālās savrupības nostiprināšanu, neņemot vērā PSRS Konstitūcijā nostiprinātās Padomju Savienības kā vienotas savienotas daudznacionālas valsts tiesības. Šīs atziņas apstiprinājums ir LTF programmas projektā ierakstītās prasības piešķirt republikai veto tiesības, izlemjot jautājumus, kuri skar tās intereses, kā arī patstāvīgi nodibināt tiešus sakarus ar citām valstīm.

Par tieksmi uz nacionālo norobežošanos liecina arī prasība izveidot patstāvīgu tiesisku sistēmu, noteikt Latvijas PSR pilsoņu statusu, radīt tādus teritoriāla karaspēka formējumus, kuros obligātais karadienests varētu būt tikai Latvijas PSR pilsoņiem, [kā arī prasība], lai Latvijas PSR prokuroru ieceltu republikas Augstākā Padome.

Pretēji PSRS aizsardzības spēju un tās valstiskās drošības uzturēšanas interesēm LTF programmas projektā tiek atzīta par nepamatotu ārzemju pilsoņu pārvietošanās ierobežošana pa republikas teritoriju, kā arī izteikta prasība atteikties no militārās apmācības vidusskolās, atbrīvot no iesaukšanas karadienestā studentus.

Ignorējot XIX Vissavienības partijas konferences norādījumus par to, ka ikviens mēģinājums ierobežot jebkuras nacionalitātes pilsoņu tiesības, dažāda veida dar-

bība, kas šķeļ PSRS nācijas un tautības, ir morāli nepieņemama Padomju valsts interesēm un ir pretrunā ar tām. LTF programmas projekts prasa steidzami un neatliekami īstenot pasākumus, lai apgādātu ar labiekārtotiem dzīvokļiem, bērnudārziem un citiem sociālās infrastruktūras pakalpojumiem tikai republikas pamatiedzīvotājus.

Ir arī citas kritiskas piezīmes par LTF programmas un statūtu projektu. Piemēram, LTF statūtu projektā nav paredzēti konkrēti tās dalībnieku pienākumi, kas būtu vērsti uz viņu aktīvu darbu, lai izpildītu uzdevumus, kurus izvirzījusi XIX Vissavienības partijas konference. Šie pienākumi faktiski tiek aizstāti ar piešķiramajām tiesībām izteikt savus uzskatus, izvirzīt priekšlikumus, piedalīties diskusijās tā vietā, lai piedalītos konkrētā radošā darbā, kas vērsts uz padomju sociālistiskās iekārtas nostiprināšanu.

Nopietnas šaubas izraisa frontes nosaukšana par Tautas fronti, jo šīs sabiedriskās organizācijas veidošanas iniciatoriem nav tiesību pārstāvēt Latvijas PSR tautu un uzstāties tās vārdā. Nosaukt veidojamo organizāciju par Tautas fronti varētu tikai tādā gadījumā, ja tā ir Latvijas PSR iedzīvotāju lielākās daļas griba.

Ir iemesls secināt (un to apstiprina tas, ka LTF programmas un statūtu projektā netiek atzīta PSKP vadošā loma), ka šajā konkrētajā gadījumā ir izvirzīts mērķis izveidot republikā jaunu opozicionāru politisku partiju, kam nevar piekrist.

Latvijas PSR prokurors
2. klases valsts tieslietu padomnieks *J. Dzenītis*

[284]

Latvijas Tautas frontes 1988. gada 8. oktobra dibināšanas kongresa rezolūcija par LTF nodibināšanu

[1988. gada 8. oktobrī]

Latvijas Tautas frontes dibināšanas kongress atzīst, ka Latvijas Tautas fronte ir radusies kā tautas politiskās un patriotiskās iniciatīvas un atmodas kustība. Šobrīd Tautas frontes idejas jau atbalsta grupas ar vairāk nekā 110 000 dalībniekiem. Atbalsta grupas ir izveidojušās visos republikas rajonos un daudzās pilsētās. LTF uzskata, ka Tautas frontes pašorganizēšanās process ir noslēdzies. Sakarā ar to kongress Latvijas Tautas fronti kā Latvijas masu sabiedriski politisku organizāciju pasludina par nodibinātu.

[285]
LTF Domes valdes aicinājums visiem LTF biedriem sakarā ar jautājumu apspriešanu par Latvijas Tautas frontes iesaistīšanos cīņā par Latvijas pilnīgu politisko un ekonomisko neatkarību

1989. gada 31. maijā

Latvijas Tautas fronte kopš savas dibināšanas par galveno mērķi izvirzījusi Latvijas patiesās suverenitātes, tās ekonomiskās, politiskās un tiesiskās patstāvības nodrošināsanu. Pastāv uzskats, ka ir divi ceļi, kā iegūt un īstenot šo suverenitāti, – PSRS sastāvā vai arī ārpus PSRS valstiskuma.

Līdz šim Latvijas Tautas fronte savā darbībā, balstoties uz dibināšanas kongresā pieņemtajām programmas nostādnēm, pamatojās uz pirmo alternatīvu – federācijas principu. Tomēr pēdējo mēnešu notikumi liecina, ka visas Baltijas un Latvijas centieni sasniegt šo mērķi sastop arvien pieaugošāku centra un iekšējās reakcijas spēku politisko, ekonomisko un ideoloģisko pretdarbību – līdz pat atklātas vardarbības pielietošanai, kā to liecina 9. aprīļa traģiskie notikumi Tbilisi.[1] Arī PSRS Tautas deputātu kongresa gaita liecina, ka tajā izveidojies konservatīvais vairākums iestājas pret savienoto republiku centieniem pēc pilnīgas valstiskas suverenitātes.

Līdz ar to Latvijas Tautas frontes Domes valde izvirza apspriešanai visās Latvijas Tautas frontes grupās un nodaļās mūsu tautai vitāli svarīgu jautājumu: par Latvijas Tautas frontes iestāšanos cīņā par Latvijas pilnīgu politisko un ekonomisko neatkarību.

Mēs redzam nākotnes Latviju kā demokrātisku valsti, kurā visiem pilsoņiem neatkarīgi no to nacionālās un sociālās piederības, politiskās un reliģiskās pārliecības ir nodrošinātas vienādas tiesības. Latvijai ir jābūt humānisma valstij, kurā valda likums, ekonomiska augšupeja un plašas garīgas kultūras attīstības iespējas jebkurai etniskai grupai. Attiecības ar citām valstīm, savienotajām republikām jāveido uz savstarpēji izdevīgu, līdztiesīgu līgumu pamata.

Latvijas Tautas frontes Domes valde uzskata, ka izšķirošā loma neatkarības iegūšanā būs pašai Latvijas tautai. LTF Domes valde redz šā mērķa sasniegšanas ceļu gan parlamentārā cīņā, izmantojot un pāveidojot atbilstoši tautas gribai un laika prasībām esošo Latvijas PSR valsts varas struktūru, gan tautas gribas tiešās izpausmēs. LTF mērķis ir panākt valstisko Latvijas neatkarību, nodrošinot tādas juridiskas garantijas, kuras ļautu tautai pašai izvēlēties politiskās varas formu un mehānismu. Jāapzinās, ka šī mērķa sasniegšanai būs jānoiet grūts ceļš, kas prasīs no

[1] 1989. gada 9. aprīlī PSRS Bruņoto spēku karavīri Tbilisi asiņaini izrēķinājās ar Gruzijas neatkarības piekritēju mītiņa dalībniekiem.

visiem Latvijas patriotiem neatkarīgi no viņu nacionālās un sociālās piederības politisko atbildību un nelokāmu pārliecību.

Mūsu neatliekamais uzdevums ir panākt, lai Latvijas PSR Augstākās Padomes 16. jūnija sesija pieņem deklarāciju par Latvijas valstisko suverenitāti un labojumus LPSR Konstitūcijā par Latvijas PSR īpašuma tiesībām un PSRS likumu ratifikāciju,[1] lai Latvijas PSR Augstākā Padome nekavējoties pieņemtu likumu par Latvijas ekonomisko patstāvību.

Uzskatot labvēlīgus vēlēšanu rezultātus par galveno priekšnoteikumu ceļā uz brīvu politisko attīstību un Latvijas neatkarību, panākt visu progresīvo spēku koalīciju tajās.

LTF Domes valde ar izpratni uztver pilsoņu komiteju veidošanas ideju, saskatot tajā galējo, totalitārisma darbības seku uzspiesto līdzekli latviešu un citu Latvijas pamatiedzīvotāju tiesību aizsardzībai. Taču to darbība izvēršama tajā gadījumā, ja Latvijas valstiskās neatkarības un nācijas pašnoteikšanās tiesības nevarēs tikt nodrošinātas parlamentārā ceļā.

---

[1] Runa ir par to, ka PSRS augstāko valsts institūciju pieņemtie likumi un lēmumi Latvijā varētu stāties spēkā tikai pēc tam, kad tos būtu ratificējusi Latvijas PSR Augstākā Padome.

[286]

Izvilkumi no LKP CK locekļa A. Rubika 1989. gada 12. oktobra vēstules LKP CK Birojam un PSKP CK Politbirojam par Latvijas Tautas frontes darbību un politisko situāciju Latvijā

Latvijas Komunistiskās partijas CK Birojam
PSKP CK Politbirojam

1989. gada 12. oktobrī

Latvijas Komunistiskās partijas CK locekļa Rubika Alfrēda Pētera d.
[vēstule]

Republikā izveidojusies politiskā situācija liecina, ka Latvijas Komunistiskā partija un tās vadošās institūcijas pakāpeniski zaudē savu ietekmi tautas masās un aizvien mazāk kontrolē daudzu notikumu gaitu republikā. Latvijas Komunistiskās partijas CK plēnumā nesen pieņemtā rīcības programma nav noteikta un pietiekami konkrēta, kas daudzos gadījumos komunistos un veselās partijas organizācijās radījis apjukumu un pilnā mērā neveicina stāvokļa stabilizēšanos. Izmantojot tādu situāciju, savu darbību nopietni aktivizē dažādas pseidopārbūviskas sabiedriskās, sabiedriski politiskās organizācijas un jaunradušās politiskās partijas, līdzīgas LSDSP, kas paziņoja, ka tai ir vairāk nekā 1000 biedru un ka šā gada rudenī tiks sasaukts dibināšanas kongress.

Latvijas Tautas frontes (LTF) otrais kongress, kurš notika 1989. g. 7.–8. oktobrī Rīgā, pēc savas būtības bija jaunas politiskas partijas kā alternatīvas PSKP dzimšanas demonstrācija.

LTF priekšsēdētāja D. Īvāna (PSKP biedrs, PSRS tautas deputāts) referāts kongresā un koreferāti pēc savas būtības un satura bija vērsti pret PSKP vadošo lomu sabiedrībā, tie aicināja demontēt padomju varu un sagraut PSR Savienību, tas bija mēģinājums aizvest sabiedrisko domu un latviešu tautu pa buržuāziski demokrātiskās iekārtas restaurācijas ceļu. Kongresa rīcībā bija nodots valsts radio un televīzija, kas divas dienas tiešajā translācijā visu programmas laiku raidīja kongresa norisi.

Kongresā bija klāt un uzstājās ne tikai galēji ekstrēmistiski noskaņoti pārstāvji no citu savienoto republiku dažādām neformālajām kustībām, bet arī daudzi dažādu uzskatu emigrācijas aprindu pārstāvji no ārzemēm.

LTF vadītāji pēdējā laikā sistemātiski paziņo par nepieciešamību uzvarēt gaidāmajās vietējo padomju un republikas Augstākās Padomes vēlēšanās un tādējādi iekarot politisko varu parlamentārā ceļā, atstādinot PSKP no vadošās lomas. Jautājums: kam kungi (tieši tā viens pie otra vēršas LTF biedri) no LTF gatavojas

atņemt varu? Latvijas Komunistiskajai partijai? Padomēm? Un kādēļ tas tiks darīts? Atbilde uz šiem jautājumiem ir skaidri dota kongresā pieņemtajā LTF programmā un statūtos. Šajos dokumentos jau vairs netiek runāts par pārbūvi uz PSKP platformas un pēc tās principiem, nav padomju kā valsts varas izpildu orgānu, bet ir vara, kuru vada LTF, LNNK un citi politiskām partijām līdzīgi formējumi.

24 procenti kongresa delegātu bija PSKP biedri. Tomēr neviens no viņiem pat nemēģināja dot pretsparu ekstrēmistiskajiem un separātiskajiem centieniem, aizstāvēt PSKP līniju.

LTF kongresā notiekošais un daudz kas cits republikā neatbilst XIX partijas konferences un vēlāko PSKP CK plēnumu lēmumiem. Tas nav nekas cits kā atkāpšanās no pārbūves ideoloģijas un daudziem sociālisma un marksisma–ļeņinisma principiem.

Es un daudzi citi Latvijas Komunistiskās partijas CK locekļi par to ne vienu reizi vien esam runājuši Latvijas Komunistiskās partijas CK Birojā un plēnumos, PSRS tautas deputātu vēlēšanu kampaņas laikā, intervijās presei, radio un televīzijai. Tomēr CK Birojs liekas nedzirdam šos atzinumus un komunistu brīdinājumus. Arvien vairāk izpaužas izlīdzēju pozīcija attiecībā pret LTF un tās vadītājiem.

Latvijas Komunistiskās partijas CK Birojam ir labi zināms, ka virknē rajonu un pilsētu par partijas un padomju iestāžu vadītājiem kļūst tie PSKP biedri, kuri aktīvi atbalsta LTF un īsteno tās līniju, nevis PSKP līniju un lēmumus. Vēl jo vairāk – tādos rajonos tiek organizēta PSKP CK un Latvijas Komunistiskās partijas CK lēmumu nopaļāšana. No partijas un padomju avīžu, kolhozu un sovhozu nosaukumiem pazūd vārdi ***Ļeņins, Stučka, sarkanais, padomju, komunisms***, bet Latvijas Komunistiskās partijas CK Birojs šos faktus palaiž garām. LTF rokās atrodas Latvijas televīzija un radio, daudzi laikraksti un žurnāli. Tās ietekmē ir nonācis pat Partijas vēstures institūts un Latvijas Kompartijas CK izdevniecība.

(..)

Griežoties ar šo vēstuli pie jums, biedri Latvijas Komunistiskās partijas CK Biroja locekļi, es ceru, ka jums pietiks principialitātes un drosmes īstenot vajadzīgos pasākumus, lai labotu šo stāvokli. Pēc vietējo padomju un īpaši republikas Augstākās Padomes vēlēšanām to darīt būs par vēlu. Padomju sastāvs tiks izveidots pēc LTF noteikumiem, reālā vara pāries no padomēm Tautas frontei, bet Komunistiskā partija samazinās vai vispār pazaudēs spēju realizēt vadošo un organizējošo lomu sabiedrībā.

Ar cieņu – *A. Rubiks*

[287]
LTF Domes valdes 1989. gada 5. augusta aicinājums sakarā ar akciju "Baltijas ceļš"

1989. gada 5. augustā

Pirms 50 gadiem divas totalitāras lielvaras parakstīja nāvesspriedumu trim miermīlīgām Baltijas valstīm un tautām. Valstis ir sagrautas. Tautas pusgadsimtu piesmietas, kropļotas, deldētas. Tādi nu mēs esam, kādi esam. Bet mūsu ciešanu un pacietības mērs ir pilns. Mēs gribam atpakaļ savu neatkarību, savas valstis – brīvu Igauniju, brīvu Latviju, brīvu Lietuvu.

23. augustā pulksten 19.00 apliecināsim sev un visai pasaulei nelokāmu apņēmību cīnīties par cilvēka cienīgu dzīvi, sadosimies rokās, veidojot cauri Igaunijai, Latvijai, Lietuvai dzīvu ķēdi – Baltijas ceļu.

Lai mūsu karogos šajā dienā sasietas sēru lentes, lai dun visi Baltijas baznīcu zvani. Būsim vienoti Latvijas cerību stundā!

Taisnība uzvarēs!

[288]

LTF Domes valdes, PSRS tautas deputātu no Latvijas un Latvijas PSR Augstākās Padomes deputātu aicinājums Latvijas tautai sakarā ar PSKP Centrālās Komitejas 1989. gada 26. augusta paziņojumu par stāvokli Baltijas republikās

1989. gada 27. augustā

Mūsu vārdiem un mūsu apņēmības apliecinājumiem pienācis pārbaudes brīdis. Baltijas tautu neatņemamās tiesības uz pašnoteikšanos ir apdraudētas!

PSKP CK 26. augusta paziņojums par stāvokli Baltijas republikās[1] apstiprināja valdošo aprindu nespēju izprast reālo situāciju Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, nevēlēšanos risināt nacionālos jautājumus atbilstoši tautas interesēm. Kārtējo reizi ar mazām tautām tiek runāts no diktāta pozīcijām. Atkal, kā pirms 50 gadiem, mūsu likteni mēģina izšķirt tālu no Baltijas robežām. Latvijas Tautas fronte uzskata, ka tautai un vienīgi tautai ir tiesības noteikt, kā dzīvot savā zemē. Tikai latviešu tauta kopā ar citām Latvijas nacionālajām grupām ir tiesīgas izlemt, kas tām ir vēlams un derīgs un kas nepieņemams. Mēs kategoriski noraidām jebkādu iejaukšanos Latvijas lietās no ārpuses – vienalga, vai padomi nāktu no Austrumu vai Rietumu puses.

Atbildot uz nekorekto un lielvalstniecisko PSKP CK paziņojumu, būsim savaldīgi, vienoti un nepadosimies provokācijām. Savas Trešās atmodas laikā atgūto pašcieņu, spēku un taisnības apziņu mēs vairs nedrīkstam nodot!

Mēs esam sajutuši cits cita roku siltumu, esam piedzīvojuši, ka katrs varam nostāties un, ja nepieciešams, pastāvēt par gabaliņu Latvijas zemes. Tātad ikvienam no mums vēlreiz jāpārdomā, ko mums nozīmē Latvijas brīvība, kāpēc mums nav cita ceļa kā Latvijas, Lietuvas un Igaunijas brīvība.

DIEVS, SVĒTĪ LATVIJU!

Latvijas Tautas frontes Domes valde
un PSRS tautas deputāti,
LPSR AP deputāti[2]

---

[1] PSKP CK paziņojums bija iecerēts, lai iebiedētu akcijas "Baltijas ceļš" organizētājus. Tajā bija apgalvots, ka Baltijā atdzimstot "nacionālisms un fašisms".

[2] Seko 24 PSRS tautas deputātu no Latvijas un 22 Latvijas PSR Augstākās Padomes deputātu paraksti.

[289]
Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes 1990. gada 4. maija deklarācija "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu"

1990. gada 4. maijā

1918. gada 18. novembrī proklamētā neatkarīgā Latvijas valsts 1920. gadā tika starptautiski atzīta un 1921. gadā kļuva par līdztiesīgu Tautu Savienības locekli. Latviešu nācija savu pašnoteikšanos tiesiski īstenoja 1920. gada aprīlī, kad vispārējās, vienlīdzīgās, tiešās un proporcionālās vēlēšanās tautas uzticības mandāts tika dots Satversmes sapulcei. 1922. gada 15. februārī tā pieņēma valsts pamatlikumu – Latvijas Republikas Satversmi, kas *de iure* ir spēkā līdz šim brīdim.

1940. gada 16. jūnijā Latvijas Republikas valdībai iesniegtā toreizējās staļiniskās PSRS valdības ultimatīvā nota ar prasību mainīt valdību un 1940. gada 17. jūnija PSRS militārā agresija kvalificējama kā starptautisks noziegums. Tā rezultāts bija Latvijas okupācija un Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšana. Latvijas valdība tika izveidota pēc PSRS valdības pārstāvju diktāta. No starptautisko tiesību viedokļa šī valdība nebija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas izpildorgāns, jo tā pārstāvēja nevis Latvijas Republikas, bet gan PSRS intereses.

1940. gada 14. un 15. jūlijā okupētajā Latvijā politiska terora apstākļos (pēc prettiesiski pieņemta antikonstitucionāla vēlēšanu likuma) notika Saeimas vēlēšanas. No 17 iesniegtajiem kandidātu sarakstiem vēlēšanās tika atļauts tikai viens – "Darba tautas bloka" kandidātu saraksts. "Darba tautas bloka" pirmsvēlēšanu platformā nebija izvirzīta prasība par padomju varas pasludināšanu Latvijā un Latvijas Republikas iestāšanos Padomju Savienībā. Turklāt vēlēšanu rezultāti tika viltoti.

Tautas apmānīšanas rezultātā prettiesiski izveidotā Saeima nepauda Latvijas tautas suverēno gribu. Tai nebija konstitucionālu tiesību izlemt jautājumu par valsts iekārtas grozīšanu un Latvijas valsts suverenitātes likvidēšanu. Šos jautājumus bija tiesīga izlemt vienīgi tauta, taču brīva tautas nobalsošana nenotika.

Līdz ar to Latvijas Republikas iekļaušana Padomju Savienībā no starptautisko tiesību viedokļa nav spēkā un Latvijas Republika joprojām *de iure* pastāv kā starptautisko tiesību subjekts, ko atzīst vairāk nekā 50 pasaules valstu.

Ņemot vērā Latvijas PSR Augstākās Padomes 1989. gada 28. jūlija "Deklarāciju par Latvijas valsts suverenitāti", 1990. gada 15. februāra "Deklarāciju jautājumā par Latvijas valstisko neatkarību" un 1990. gada 21. aprīļa Vislatvijas tautas deputātu sapulces Aicinājumu, ievērojot Latvijas iedzīvotāju gribu, kas nepārprotami izpausta,

ievēlot vairākumā tos deputātus, kuri savā priekšvēlēšanu programmā izteikuši apņēmību atjaunot Latvijas Republikas valstisko neatkarību, nostājoties uz brīvas, demokrātiskas un neatkarīgas Latvijas Republikas *de facto* atjaunošanas ceļa,

Latvijas PSR Augstākā Padome n o l e m j:

1. Atzīt starptautisko tiesību pamatprincipu prioritāti pār valststiesību normām, uzskatīt par prettiesisku PSRS un Vācijas 1939. gada 23. augusta vienošanos un no tās izrietošo 1940. gada 17. jūnija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšanu PSRS militārās agresijas rezultātā.

2. Pasludināt par spēkā neesošu kopš pieņemšanas brīža Latvijas Saeimas 1940. gada 21. jūlijā pieņemto deklarāciju "Par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā".

3. Atjaunot Satversmes sapulces 1922. gada 15. februārī pieņemtās Latvijas Republikas Satversmes darbību visā Latvijas teritorijā.

Latvijas valsts oficiālais nosaukums ir LATVIJAS REPUBLIKA, saīsināti – LATVIJA.

4. Līdz Satversmes jaunās redakcijas pieņemšanai apturēt Latvijas Republikas Satversmi, izņemot tos pantus, kas nosaka Latvijas valsts konstitucionāli tiesisko pamatu un kuri saskaņā ar Satversmes 77. pantu ir grozāmi tikai ar tautas nobalsošanu, proti:

1. pants – Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika;

2. pants – Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai;

3. pants – Latvijas valsts teritoriju starptautiskos līgumos noteiktās robežās sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale;

6. pants – Saeimu ievēlē vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās.

Satversmes 6. pants piemērojams, atjaunojoties tām neatkarīgās Latvijas Republikas varas un pārvaldes struktūrām, kuras garantē brīvu vēlēšanu norisi.

5. Noteikt pārejas periodu Latvijas Republikas valsts varas atjaunošanai *de facto*, kurš beidzas ar Latvijas Republikas Saeimas sasaukšanu. Pārejas periodā augstāko valsts varu Latvijā realizē Latvijas Republikas Augstākā Padome.

6. Uzskatīt par iespējamu pārejas periodā piemērot Latvijas PSR Konstitūcijas normas un citus likumdošanas aktus, kas šī lēmuma brīdī darbojas Latvijas teritorijā, ciktāl tie nav pretrunā ar Latvijas Republikas Satversmes 1., 2., 3. un 6. pantu.

Strīda gadījumos jautājumus par likumdošanas aktu piemērošanu izšķir Latvijas Republikas Konstitucionālā tiesa.

Pārejas periodā jaunus likumdošanas aktus pieņem vai esošos aktus groza tikai Latvijas Republikas Augstākā Padome.

7. Izveidot komisiju, lai izstrādātu Latvijas Republikas Satversmes jaunu redak-

ciju, kas atbilst Latvijas pašreizējam politiskajam, ekonomiskajam un sociālajam stāvoklim.

8. Garantēt Latvijas Republikas un citu valstu pilsoņiem, kas pastāvīgi dzīvo Latvijas teritorijā, sociālās, ekonomiskās un kultūras tiesības, kā arī politiskās brīvības, kuras atbilst vispāratzītām starptautiskām cilvēktiesību normām. Tas pilnā mērā attiecināms uz tiem PSRS pilsoņiem, kas izteiks vēlēšanos dzīvot Latvijā, nepieņemot tās pilsonību.

9. Latvijas Republikas attiecības ar PSRS veidot saskaņā ar joprojām spēkā esošo 1920. gada 11. augusta miera līgumu starp Latviju un Krieviju, kurā uz mūžīgiem laikiem ir atzīta Latvijas valsts neatkarība.

Sarunām ar PSRS izveidot Valdības komisiju.

Deklarācija stājas spēkā kopš pieņemšanas brīža.

Latvijas PSR Augstākās Padomes
priekšsēdētājs A. GORBUNOVS

Latvijas PSR Augstākās Padomes
sekretārs I. DAUDIŠS

[290]
Latvijas Komitejas 1990. gada 15. maija paziņojums Latvijas Republikas Augstākajai Padomei sakarā ar 1990. gada 4. maija deklarāciju "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu"

1990. gada 15. maijā

Iepazinusies ar 4. maijā pieņemto deklarāciju "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu", Latvijas Komiteja konstatē, ka tas ir tiesiski korekts un politiski izsvērts dokuments, kura pamatnostādnes lielā mērā atbilst Latvijas Republikas Pilsoņu kongresā paustajai un kongresa dokumentos atspoguļotajai Latvijas Republikas pilsoņu nelokāmajai gribai atjaunot savu neatkarīgo valsti, pārtraucot ieilgušo PSRS okupāciju un aneksiju un likvidējot to sekas.

Ņemot vērā arī to, ka politiskā takta apsvērumi acīmredzot diktējuši nepieciešamību formulēt piesardzīgi vai tieši neskart atsevišķus būtiskus jautājumus (par Latvijas kā okupētas valsts statusu šodien, par deokupācijas pasākumiem, to vidū PSRS okupācijas karaspēka izvākšanu un VDK darbības pārtraukšanu), Latvijas Komiteja izsaka gatavību sadarboties ar Latvijas Republikas Augstāko Padomi Latvijas Republikas likumīgās valsts varas atjaunošanā *de facto*.

Latvijas Komiteja izsaka cerību, ka Latvijas Republikas Augstākā Padome turpmāk respektēs Latvijas Republikas pilsoņu skaidri pausto gribu un darīs visu, kas tās spēkos, lai saskaņā ar starptautisko tiesību normām, Latvijas Republikas pavalstniecības likumu un Latvijas Republikas Pilsoņu kongresa lēmumu par likumīgās valsts varas atjaunošanu Latvijas Republikas teritorijā veicinātu Latvijas Republikas valsts varas atjaunošanu uz pilsonības tiesiskās pēctecības pamata.

Atgādinām, ka tā ir vienīgā iespēja nodrošināt tiesisko pēctecību starp *de iure* pastāvošo, 1918. gada 18. novembrī proklamēto Latvijas Republiku un saskaņā ar 4. maija deklarāciju atjaunojamo Latvijas Republiku, kā arī pēdējās likumību un starptautisko atzīšanu ar visām no tā izrietošajām politiskajām, diplomātiskajām, ekonomiskajām un sociālajām sekām. Tā ir arī vienīgā iespēja, kā Latvijas Republikas Augstākā Padome un nākamā Saeima var nodrošināt sev latviešu nācijas atbalstu, uzticību un gatavību nesavtīgam darbam Dzimtenes atjaunošanā. Latvijas Komiteja sagaida, ka atsevišķu Augstākās Padomes deputātu paustās domas par citādiem pilsonības jautājuma risinājuma veidiem (optācija,[1] "nulles

[1] Personas veiktā pilsonības izvēle, pastāvot vairākām iespējām.

variants"[1]), kā arī pēdējā laikā izteiktie aicinājumi par iestāšanos konfederācijā ar PSRS negūs atbalstu Augstākajā Padomē un neietekmēs tās turpmāko dokumentu saturu.

Latvijas Komitejas priekšsēdētājs
A. JIRGENS
Latvijas Komitejas sekretārs
G. POSTNIEKS

[1] Pilsonības piešķiršana visiem iedzīvotājiem bez jebkādiem ierobežojumiem.

[291]

Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1991. gada 12. februāra lēmums par Latvijas iedzīvotāju aptaujas sarīkošanu neatkarības atjaunošanas jautājumā

1991. gada 12. februārī

Lai noskaidrotu Latvijas iedzīvotāju viedokli Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas jautājumā un pamatotu Latvijas Republikas valsts varas un pārvaldes institūciju darbību laikposmā, kad notiek pāreja uz pilnīgu valstisku neatkarību, Latvijas Republikas Augstākā Padome n o l e m j:

1. Sarīkot 1991. gada 3. martā visā Latvijas teritorijā Latvijas iedzīvotāju aptauju saskaņā ar Latvijas Republikas Augstākās Padomes lēmumu "Par kārtību, kādā notiek Latvijas iedzīvotāju aptauja".

2. Nodot Latvijas iedzīvotāju aptaujai šādu jautājumu:
"Vai jūs esat par demokrātisku un valstiski neatkarīgu Latvijas Republiku?"
Noteikt uz šo jautājumu šādus atbildes variantus:
"jā" vai "nē".

3. Noteikt, ka Latvijas Republikas teritorijas sadalījums iedzīvotāju aptaujas iecirkņos atbilst sadalījumam Latvijas Republikas tautas deputātu vēlēšanu iecirkņos.

4. Uzdot Latvijas Republikas Centrālajai vēlēšanu komisijai, rajonu, Daugavpils, Jelgavas, Jūrmalas, Liepājas, Rēzeknes, Ventspils pilsētas, kā arī Rīgas pilsētas rajonu vēlēšanu komisijām sagatavot Latvijas iedzīvotāju aptauju un nodrošināt tās norisi.

5. Atjaunot Latvijas Republikas tautas deputātu vēlēšanām izveidoto iecirkņu vēlēšanu komisiju darbību un atzīt šīs komisijas par tiesīgām sarīkot iedzīvotāju aptauju.

6. Noteikt, ka vietējām Tautas deputātu padomēm vai to prezidijiem ir tiesības papildināt vai grozīt rajonu, pilsētu, pilsētas rajonu un iecirkņu vēlēšanu komisiju sastāvu vai veidot šīs komisijas no jauna, ja tas nepieciešams.

7. Uzdot Latvijas Republikas Augstākās Padomes Kancelejai sniegt organizatorisku palīdzību aptaujas sagatavošanai un norisei.

8. Uzdot Latvijas Republikas Augstākās Padomes Prezidijam uzaicināt par novērotājiem pārstāvjus no citu valstu parlamentiem un starptautiskajām organizācijām.

9. Lēmums stājas spēkā ar tā pieņemšanas brīdi.

Latvijas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētājs
A. GORBUNOVS

Latvijas Republikas Augstākās Padomes sekretārs
I. DAUDIŠS

[292]
L. Krapānes raksts "Aptaujas rezultāti" laikrakstā "Diena" 1991. gada 5. martā

1991. gada 5. martā

Rīga, 4. marts. LR iedzīvotāju aptaujā par demokrātisku un neatkarīgu Latviju nobalsojuši 73,8% no 87,5%, kuri piedalījās aptaujā. 24,7% atbildējuši "nē". Šādus rezultātus šodien apstiprināja Centrālās aptaujas komisijas[1] sēdē.

Lauku rajonos aptaujā piedalījušies 93,11%, no kuriem 85,9% nobalsojuši par Latvijas neatkarību, bet 13,12% – pret.

Republikas pakļautības pilsētās aptaujā piedalījušies 78,77% no balsottiesīgajiem. 62,12% balsojuši ar "jā", 34,8 – ar "nē".

Rīgā kopumā piedalījušies 84,43%, no tiem – 60,69% atbildējuši "jā", 37,41% – "nē".

CAK[2] protokolam pievienoti dati, kas liecina, ka 5321 LR pilsonis, kurš vēlējies balsot par neatkarīgu Latviju, bet prombūtnes dēļ to nav varējis izdarīt, paziņojis savu attieksmi CAK.

---

[1] Domāta Latvijas Republikas Centrālā vēlēšanu komisija.
[2] Centrālā aptaujas komisija.

[293]
Latvijas PSR Darbaļaužu Internacionālās frontes izplatītā lapiņa sakarā ar Krievijas Oktobra apvērsuma 73. gadskārtu

[1990. gada novembra sākumā]

IZLASI UN NODOD BIEDRAM!

LĪDZPILSOŅI!

Tuvojas Lielā Oktobra 73. gadskārta. Mēs sagaidām šos svētkus grūtos laikos. Ne tikai tādēļ, ka trūcīgāki kļuvuši mūsu svētku galdi un veikalu plaukti. Daudz no tā, par ko atdeva dzīvības miljoni padomju cilvēku, par ko samaksāts saspringta darba gados, tagad tiek sagrauts un nozākāts. Vai mēs pēc tā tiecāmies, uzsākot pārbūvi, cerēdami uz labāku dzīvi?

Padomju Sociālistisko Republiku Savienība – pasaulē pirmā sociālistiskā valsts, autoritāti ieguvusī lielvalsts tiek grauta ar nacionālistu, politisko avantūristu, ēnu ekonomikā radušās jaunās buržuāzijas uzbrukumiem. Kas mums atlicis no konstitucionālām tiesībām uz darbu un dzīvojamo platību, uz mācībām un atpūtu? Ko iesākt ar bēgļiem, kuru skaitu drīzumā papildinās krievu valodā runājošie Latvijas iedzīvotāji? Kas atbildēs par tūkstošiem pārbūves perioda upuru?

Biedri! Atteikšanās no Lielā Oktobra svētkiem ir atteikšanās no mūsu vēstures, no mūsu valsts, no sociālisma. Tā ir labprātīga pāreja profašistisku, antidemokrātiski noskaņotu saimnieku verdzībā.

Pietiek baiļu, nelietības, vienaldzības un slinkuma. To nekad nepiedos mums mūsu vectēvi, revolūciju cīnītāji.

AIZSARGĀSIM SAVAS TIESĪBAS DZĪVOT, SAVU LEPNUMU, SAVU TICĪBU!

ĀRĀ NO AUGSTĀKĀS PADOMES ULMAŅA IDEJU MANTINIEKUS!

VISI UZ 7. NOVEMBRA SVĒTKU DEMONSTRĀCIJU!

LAI DZĪVO LIELAIS OKTOBRIS!

Latvijas PSR Darbaļaužu Internacionālā fronte

[294]
Latvijas Rakstnieku savienības 1991. gada 15. janvāra uzsaukums "Likteņdienās"

1991. gada 15. janvārī

Vārds ir brīvības sēkla. Brīvs patiesības vārds brīvību baro kā saknes. Mūsu tautas atmoda iesākās ar Ruģēnu, Ausekli, Pumpuru, Kronvaldu. Latvijas vēsture tik cieši saaugusi ar mūsu literatūras vēsturi, ka viens rakstnieka uzvārds pasaka tikpat, cik nodaļa biezā apcerējumā.

Vārds iesēja arī Latvijas Trešo atmodu, un tā barojas no mūsu rūpju domām. Tie, kas stājas brīvības gājienam ceļā, pirmām kārtām cenšas nogalēt vārdu. Tā tas bijis vienmēr un visur, tā tas notiek arī šodien Latvijā, Lietuvā, Igaunijā.

Latvijas cilvēki!

Liktenis kārtējo reizi pārbauda tautas raudzi, lai noteiktu mūsu vietu nākotnē. Būsim brīvi no mazām jūtām lielos notikumos! Latvijas tautas dziļais, senču dotais dzīves princips – gods, izturība un drošsirdība ir paši izšķirīgākie spēki. Sacīt, ka mēs esam ierakumos, nav pareizi, ierakumus rok, lai ar ieročiem cīnītos pret ieročiem. Mēs, tāpat kā visa latviešu tauta, ieročiem iznākam pretī pilnā augumā, bruņoti ar apņēmību dzīvot brīvi zemē, kas mums no paša Dieva dota.

Grūtais pārbaudījums mūs no jauna modinājis, brīvības dziņa kļuvusi par augstāko mērķi. Mūs nenospiedīs uz ceļiem, ja nepadosimies vājumam, šaubām un maldīgām ilūzijām, kā tas notika pirms piecdesmit gadiem.

Mums nav kur atkāpties. Mums nav izvēles. Domas var mirt, bet gars paliek dzīvs. Mēs iesim uz rītdienu lielāki nekā bijām.

Mūsu priekšā viltīgs, iedomības apmāts un ļauns, ar zobenu rokā pasaules nekrietnākais Goliāts.[1]

Smagas dienas. Mēs esam kopā. Ar mums vienā elpā arī mūsu brāļi visā pasaulē. Latvija, dod mums spēku!

Latvijas Rakstnieku savienība

---

[1] Bībelē attēlotas senas tautas – filistiešu milzis, kuru ar lingas mestu akmeni nogalinājis ganuzēns Dāvids, vēlākais senebreju valsts valdnieks.

[295]

Latvijas Republikas Augstākās Padomes Prezidija un Ministru Padomes 1991. gada 19. augusta paziņojums sakarā ar valsts apvērsumu PSRS

1991. gada 19. augustā

Naktī no 1991. gada 18. uz 19. augustu PSRS ir noticis valsts apvērsums. PSRS prezidents M. Gorbačovs ir atstādināts no amata, varu pārņēmusi nekonstitucionāli izveidota Ārkārtējā stāvokļa valsts komiteja, tiek izsludināts ārkārtējs stāvoklis.

Latvijas Republikas Augstākās Padomes Prezidijs un Ministru Padome paziņo, ka uzskata Ārkārtējā stāvokļa valsts komiteju par nelikumīgu veidojumu, kuram nav nekādu pilnvaru Latvijas teritorijā.

Ārkārtējā stāvokļa noteikšana Latvijas Republikas teritorijā saskaņā ar likumu ir iespējama tikai ar Latvijas Republikas Augstākās Padomes vai tās Prezidija piekrišanu. Latvijas Republikas Augstākās Padomes Prezidijs uzskata, ka situācija Latvijā ir pilnīgi mierīga un nav nekāda pamata ārkārtējā stāvokļa izsludināšanai.

Latvijas Republikas Augstākā Padome, Ministru Padome un pašvaldības kontrolē situāciju republikā un ir gatavas turpināt savu darbību demokrātijas un likumības apstākļos. Ja kādi ārēji spēki traucēs tām to darīt un mēģinās nodot varu jebkādiem nelikumīgiem formējumiem, Augstākā Padome un Ministru Padome aicina Latvijas iedzīvotājus saglabāt mieru un sabiedrisko kārtību, nesadarbojoties ne ar kādiem nelikumīgiem varas veidojumiem, iesaistīties nevardarbīgās pilsoniskās nepakļaušanās kampaņā un prasīt likumīgās varas – Tautas deputātu padomju un to izpildinstitūciju – darbības atjaunošanu.

Vienīgais likumīgās varas avots Latvijā ir pati Latvijas tauta.

Latvijas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētājs
A. GORBUNOVS

Latvijas Republikas Ministru Padomes priekšsēdētājs
I. GODMANIS

[296]
Latvijas Tautas frontes valdes 1991. gada 19. augusta paziņojums visiem Latvijas neatkarības atbalstītājiem

1991. gada 19. augustā

19. augusta rītā no Maskavas pienāca ziņa par valsts apvērsumu PSRS. Nav vajadzīga baiļu un histērijas atmosfēra, taču jau šobrīd ikvienam skaidri jāzina sava rīcība, kad tautu brīvības centienu apspiešanai ieviesta ārkārtējā pārvalde. Jau 1990. gada 11. decembrī LTF pieņēma rīcības plānu X stundai. Šī stunda ir situsi. Tādēļ katra demokrātiska un Latvijai lojāla cilvēka pienākums ir aizsargāt savu valsti.

Uzskatām par nepieciešamu:

1. Sagatavot LTF nodaļu struktūras iespējamam darbam nelegālā stāvoklī. Sagatavot savstarpēju sakaru nodrošināšanas sistēmu. Nozīmēt vadītāju dublierus. Attīstīt teritoriālo grupu darbu dzīvesvietās. Decentralizēt nodaļu naudas līdzekļus. Sagatavot veidlapas ar LTF simboliku paziņojumiem. Decentralizēt kopējamās aparatūras un papīra glabāšanu.

2. Neraugoties uz Ārkārtējās pārvaldes "ukaziem"[1], konsekventi pildīt vienīgi Latvijas Republikas likumus un pašvaldību lēmumus.

3. Izmantot dažādus streika variantus. Būt gataviem pievienoties Krievijas prezidenta Jeļcina izsludinātajam Viskrievijas streikam. Īpaši izmantot darbu stingri reglamentējošas absurdas instrukcijas, kuru izpilde paralizēs ražošanu.

4. Neierasties uz PSRS kara komisariātu izsaukumiem un nosūtīt karaklausības apliecības un iesniegumus par atteikšanos dienēt PSRS Bruņotajos spēkos LPSR kara komisāram.

5. Nesadarboties un neiesniegt nekādu informāciju okupācijas varas iestādēm.

6. Ar nicināšanu un boikotu vērsties pret apvērsuma pārvaldes ielikteņiem un viņu atbalstītājiem.

7. Nodrošināt demokrātisko organizāciju un to vadītāju darbības iespējas nelegālā stāvoklī.

8. Dokumentēt un fiksēt visus okupācijas varas noziegumus Ārkārtējās pārvaldes apstākļos.

9. Lai novērstu iespēju šo varu padarīt likumīgu, kategoriski nepiedalīties šīs varas organizētās vēlēšanās vai referendumos.

10. Iedzīvotāju informēšanai izmantot vēlēšanu kampaņā pārbaudītus cilvēkus – aģitatorus, iesaistīt visu demokrātisko organizāciju pārstāvjus.

---

[1] Dekrētiem (*krievu val.*).

11. Maksimāli izmantot iespējas darboties okupācijas iestāžu neaizliegtajās sabiedriskajās organizācijās – reliģiskajās un kultūras organizācijās, arodbiedrībās, lai popularizētu LTF uzskatus.

Latvijas Republikas neatkarības piekritēji! Turpinoties komunistiskajiem noziegumiem pret mūsu Dzimteni, apzināsimies, ka mūsu izdzīvošanas pirmais nosacījums ir dzīvot tautai, būt vienotiem Latvijai!

[297]

Latvijas Republikas 1991. gada 21. augustā pieņemtais konstitucionālais likums "Par Latvijas Republikas valstisko statusu"

Rīgā 1991. gada 21. augustā

Apzinoties savu atbildību tautas priekšā, ņemot vērā 1990. gada 4. maija deklarāciju "Par Latvijas Republikās neatkarības atjaunošanu", 1991. gada 3. marta Vislatvijas tautas aptaujas rezultātus un to, ka 1991. gada 19. augustā PSRS valsts apvērsuma rezultātā ir beigušas pastāvēt PSRS konstitucionālās valsts varas un pārvaldes institūcijas un nav iespējams realizēt 1990. gada 4. maija deklarācijas "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" 9. punktu par Latvijas Republikas valstiskās neatkarības atjaunošanu sarunu ceļā,

Latvijas Republikas Augstākā Padome n o l e m j:

1. Noteikt, ka Latvija ir neatkarīga, demokrātiska republika, kurā Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai un kuras valstisko statusu nosaka Latvijas Republikas 1922. gada 15. februāra Satversme.

2. Atzīt par spēku zaudējušu 1990. gada 4. maija deklarācijas "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" 5. punktu, kas noteica pārejas periodu Latvijas Republikas valsts varas atjaunošanai *de facto*.

3. Līdz okupācijas un aneksijas likvidēšanai un Saeimas sasaukšanai augstāko valsts varu Latvijas Republikā pilnībā realizē Latvijas Republikas Augstākā Padome. Latvijas Republikas teritorijā ir spēkā tikai tās augstāko valsts varas un pārvaldes institūciju likumi un lēmumi.

4. Konstitucionālais likums stājas spēkā ar tā pieņemšanas brīdi.

Latvijas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētājs
A. GORBUNOVS

Latvijas Republikas Augstākās Padomes sekretārs
I. DAUDIŠS

Izskaņa

[298]
Latvijas Republikas Saeimas 1996. gada 22. augusta "Deklarācija par Latvijas okupāciju"

Rīgā 1996. gada 22. augustā

Latvijas tautas augstākā pārstāvības institūcija Saeima vēršas ar šo deklarāciju pie pasaules valstīm un starptautiskajām organizācijām, lai atgādinātu mūsu tautas un valsts traģisko likteni XX gadsimtā.

Latvijas Republika tika proklamēta 1918. gada 18. novembrī, un 1921. gada 22. septembrī tā kļuva par Tautu Savienības locekli. Latvijas kā neatkarīgas valsts attīstību pārtrauca divu totalitāro lielvalstu – nacionālsociālistiskās Vācijas un komunistiskās PSRS 1939. gada 23. augustā noslēgtais neuzbrukšanas līgums (Ribentropa–Molotova pakts), kura mērķis bija sadalīt Eiropu ietekmes sfērās. Pārkāpjot starptautisko tiesību pamatprincipus, kā arī Latvijas un PSRS noslēgtos līgumus, PSRS 1940. gada 17. jūnijā ar militāru spēku okupēja Latviju un nelikumīgi iekļāva (anektēja) to PSRS sastāvā. Līdz ar to Latvijā tika ieviests PSRS politiskais režīms un tiesiskā sistēma.

1941. gada vasarā, sākoties Otrā pasaules kara darbībai Latvijas teritorijā, to okupēja nacionālsociālistiskā Vācija, kas iedibināja savu režīmu, veica deportācijas un citas represijas pret iedzīvotājiem, kā arī izmantoja Latvijas teritoriju citu okupēto valstu iedzīvotāju iznīcināšanai.

Otrā pasaules kara beigu posmā PSRS atjaunoja savu okupācijas režīmu Latvijā. 1944. gadā Krievijas teritorijai nelikumīgi tika pievienota Abrenes apriņķa daļa (ap 2000 kvadrātkilometru).[1]

Visā okupācijas laikā PSRS mērķtiecīgi īstenoja genocīdu pret Latvijas tautu, tā pārkāpjot 1948. gada 9. decembra Konvenciju par genocīda nepieļaujamību un sodīšanu par to. Okupācijas režīms iznīcināja nevainīgus cilvēkus, vairākkārt veica iedzīvotāju masveida deportācijas un citas represijas, nežēlīgi sodīja tos, kuri bruņotā vai citādā veidā iestājās par Latvijas neatkarības atjaunošanu, prettiesiski un bez atlīdzības atsavināja Latvijas iedzīvotājiem īpašumus un apspieda brīvas domas izpausmes. PSRS vadība mērķtiecīgi ieplūdināja Latvijā simtiem tūkstošu migrantu un ar to palīdzību centās iznīcināt Latvijas tautas identitāti. Šīs politikas rezultātā latviešu kā pamatnācijas īpatsvars samazinājās no 77 procentiem līdz 52 procentiem.

Desmit gadu pēc Otrā pasaules kara beigām Latvijā turpinājās bruņota pretestība PSRS okupācijai. Pretošanās kustībā piedalījās vairāk nekā 30 000 nacionālo

---

[1] Tā tekstā. Patiesībā Krievijas teritorijai nelikumīgi tika pievienota Abrenes apriņķa daļa 1202 kvadrātkilometru platībā.

partizānu un viņu atbalstītāju. Pēc tās apspiešanas, neraugoties uz padomju režīma represijām, pretestība turpinājās citās formās.

Jau pirms PSRS sabrukšanas Latvijā sākās plaša tautas kustība par valsts neatkarības atjaunošanu mierīgā un demokrātiskā ceļā. Šai kustībai 1990. gada vēlēšanās izdevās iegūt vairākumu augstākajā pārstāvības institūcijā – Augstākajā Padomē, kura tā paša gada 4. maijā pieņēma deklarāciju "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu", nosakot pārejas periodu neatkarīgas valsts atjaunošanai *de facto*. Šī deklarācija pasludināja, ka 1940. gada 17. jūnija PSRS militārā agresija ir kvalificējama kā starptautisks noziegums.

Pateicoties Latvijas tautas gribai un pasaules demokrātisko spēku atbalstam, valsts neatkarība tika atjaunota 1991. gada 21. augustā.

Latvijas Republikas Saeima apliecina, ka Latvija, neturot naidu un neprasot atriebību pagātnes dēļ, vienmēr neatlaidīgi atgādinās un aicinās saprast savas tautas traģisko likteni, jo pusgadsimtu ilgā okupācija ir izraisījusi smagas, pašu spēkiem vien grūti pārvaramas sekas. Latviju satrauc arī tas, ka Krievija nav atzinusi PSRS veikto Latvijas okupāciju un nevēlas balstīties uz 1920. gada 11. augusta Latvijas un Krievijas miera līgumu, ar kuru Krievija uz mūžīgiem laikiem atteicās no pretenzijām uz Latvijas teritoriju.

Tāpēc Latvijas Republikas Saeima tautas vārdā aicina pasaules valstis un starptautiskās organizācijas:

1) atzīt Latvijas okupācijas faktu;

2) palīdzēt Latvijai likvidēt okupācijas sekas, sniedzot tai politisku un ekonomisku palīdzību;

3) atbalstīt to personu centienus, kuras vēlas no Latvijas atgriezties savā etniskajā dzimtenē un no ārvalstīm – savā tēvzemē Latvijā.

Saeimas priekšsēdētāja *I. Kreituse*

[299]

Amerikas Savienoto Valstu Kongresa 1998. gada 10. oktobra rezolūcija par 1939. g. 23. augustā noslēgto Vācijas un PSRS neuzbrukšanas līgumu un Baltijas valstu okupāciju

1998. gada 10. oktobrī

ASV Kongresa rezolūcija Nr. 320

Ievērojot to, ka 1918. gada 16. februārī Lietuva, 1918. gada 24. februārī Igaunija un 1918. gada 18. novembrī Latvija pasludināja savu neatkarību un kļuva par demokrātiskām, mieru mīlošām valstīm, Tautu Savienības dalībniecēm ar diplomātiskām pārstāvniecībām Amerikas Savienotajās Valstīs;

ievērojot to, ka 1939. gada 23. augustā Ādolfa Hitlera un Josifa Staļina sūtņi nacistiskās Vācijas ārlietu ministrs Ribentrops un Padomju Savienības ārlietu ministrs Molotovs parakstīja vienošanos, kura pazīstama kā nacistu un padomju neuzbrukšanas pakts, kas saturēja slepenus protokolus, kuri nelikumīgi sadalīja Austrumeiropu ietekmes sfērās, piešķirot Igauniju, Latviju un daļu Polijas Padomju Savienībai un Lietuvu un Poliju – nacistu Vācijai;

ievērojot to, ka Padomju armija izpildīja nacistu un padomju neuzbrukšanas pakta vienošanos, 1940. gada 15. jūnijā nelikumīgi iebrūkot Lietuvā un 1940. gada 17. jūnijā – Latvijā un Igaunijā;

ievērojot to, ka Amerikas Savienotās Valstis nekad nav atzinušas šo nelikumīgo un varmācīgo okupāciju un ka turpmākās ASV valdības uzturējušas nepārtrauktas diplomātiskās attiecības ar šīm valstīm visu padomju okupācijas laiku, nekad tās neuzskatot par "padomju republikām";

ievērojot to, ka Baltijas tautas drosmīgi, mierīgā ceļā atjaunoja savu neatkarību un ka ASV atzina viņu neatkarīgās valdības 1991. gadā; un

ievērojot to, ka Lietuva, Latvija un Igaunija ir ieguvušas slavējamus panākumus astoņos gados kopš neatkarības atjaunošanas, arī pilnu demokrātiju, nozīmīgas saimnieciskās reformas un civilu kontroli pār jaunajiem bruņotajiem spēkiem, kas balstās uz Rietumu standartiem,

Pārstāvju palāta (Senātam piekrītot) nolemj, ka, atceroties nacistu un padomju neuzbrukšanas pakta 59. gadadienu, Kongress

1) vēlreiz apstiprina ASV piekopto Lietuvas, Latvijas un Igaunijas padomju okupācijas neatzīšanas politiku, kurai 50 gadus pēc pakta parakstīšanas bija uzticīga abu partiju politikā, atsakoties tiesiski atzīt šo valstu padomju okupācijas faktu;

2) mudina Krieviju demokrātiskā garā nosodīt nacistu un padomju neuzbrukšanas paktu un tā slepenos papildprotokolus kā prettiesiskus;

3) apsveic un atbalsta ASV un Baltijas hartas parakstīšanu starp ASV un Lietuvu, Latviju un Igauniju, kas atkārtoti uzsver stiprās vēsturiski izveidojušās draudzības saites starp šo valstu tautām; un

4) aicina prezidentu un valsts sekretāri rīkoties, lai nodrošinātu Krievijas izpratni par to, ka nacistu un padomju neuzbrukšanas pakts uzskatāms par prettiesisku un spēkā neesošu.

Pieņēmusi Pārstāvju palāta

[300]

1991. gada 14. jūnija mītiņā nolasītais dokuments "Jums, kas saņemat Tēvu zemi"[1]

1991. gada 14. jūnijā

Aizejošās paaudzes testaments

Mēs esam paaudze, kurai pirms piecdesmit gadiem atņēma ziedošu Tēvzemi.

Aiz katra no mums, vēl dzīvā, stāv simti un tūkstoši svešumā nomocīto. Mēs runājam arī viņu vārdā.

Aiz katra no mums, vēl dzīvā, stāv simti un tūkstoši, kas dus Latvijas kapukalnos, negandarīti, jo nav piedzīvojuši šo dienu. Mēs runājam arī viņu vārdā.

Mēs esam sirmi. Mēs novecojam. Mēs aizejam. Mēs mirstam.

Mēs runājam uz jums, kas esat jauni un stipri. Tādi, kā pirms piecdesmit gadiem bijām mēs.

Mēs runājam uz jums, kas šogad savu Tēvzemi saņemat atpakaļ.

Tā vairs nav ziedoša. Tā ir novārdzināta un noplicināta. Tomēr tā ir mūsu Tēvzeme. Vienīgā. Mūžīgā.

Ņemiet, kopiet un augšāmceliet šo zemi, un tā izkops un augšāmcels jūs.

Dziediniet viņas rētas, un arī jūs tiksiet izdziedēti.

Tverieties pie šīs zemes, kā mēs esam tvērušies.

Mīliet šo zemi, kā mēs esam to mīlējuši.

Turiet šo zemi svētu, kā mēs esam to svētu turējuši.

Dodiet šai zemei savu spēku, un tā dos savu spēku jums, tāpat kā mums tā ir devusi.

Visu upuru vārdā mēs lūdzam to jums. Mēs prasām to jums. Mēs ceram uz jums.

Pirms piecdesmit gadiem mums atņēma ziedošu Tēvzemi. Novārgušu un mīlestību lūdzošu jūs to saņemat atpakaļ. Kad jūsu rokās tā atkal kļūs ziedoša, mēs būsim gandarīti.

Mēs ticam jums.

Mēs svētījam jūs.

---

[1] Šis dokuments nolasīts 1941. gada deportāciju 50. gadskārtai veltītajā politiski represēto personu mītiņā Rīgā pie Brīvības pieminekļa 1991. gada 14. jūnijā.

PĒCVĀRDS

Svētku ugunīs mirdzošajā Latvijas Valsts prezidenta rezidencē – Rīgas pilī 1938. gada 18. novembra priekšvakarā pulcējās 1938 viesi, lai svinētu valsts neatkarības divdesmitgadi. Pāri visai valstij skanēja radioviļņu nestā dziesma "Tev mūžam dzīvot, Latvija", un 2 miljoni Latvijas pilsoņu pierima darba gaitās, veroties nākotnes gaišajās vīzijās.

Nākotne izrādījās briesmīga.

Tiklab komunistiskais, kā arī nacionālsociālistiskais okupācijas režīms ar dažādu motivāciju ir īstenojis genocīdu pret Latvijas tautu visos veidos, kas minēti 1948. gada 9. decembra "Konvencijas par genocīda nepieļaujamību un sodīšanu par to" 2. pantā, 1968. gada 26. novembra "Konvencijā par noilguma neatzīšanu kara noziegumiem un noziegumiem pret cilvēci", 1973. gada 3. decembra "Principos par starptautisko sadarbību to personu atrašanai, arestam, izdošanai un sodīšanai, kuras ir vainīgas kara noziegumos un noziegumos pret cilvēci".

Pēc Latvijas Republikas Reabilitācijas un specdienestu prokuratūras jaunākajiem datiem, komunistiskie okupanti Latvijas teritorijā nogalinājuši, ieslodzījuši cietumos un filtrācijas nometnēs, deportējuši vai citādi represējuši vairāk nekā 200 000 personu, kuru lielumlielā daļa bija Latvijas pilsoņi. Nacionālsociālistiskie okupanti Latvijas teritorijā iznīcinājuši aptuveni 110 000 personu, no kurām ap 90 000 bija Latvijas pilsoņi (t. sk. 70 000 ebreju, 18 000 latviešu, 2000 čigānu).

Tātad okupācijas varas represējušas vairāk nekā 300 000 Latvijas pilsoņu. Salīdzinājumā ar pilsoņu kopskaitu tas mūsdienās atbilstu vismaz 40 miljoniem ASV, 9 miljoniem Lielbritānijas vai Francijas un 12 miljoniem Vācijas pilsoņu.

Glābjoties no atkārtotās boļševiku okupācijas, ap 160 000 Latvijas iedzīvotāju devās bēgļu gaitās. Daļa no viņiem gāja bojā karadarbības rezultātā, bet daļu panāca uzbrūkošā Sarkanā armija, un viņi atgriezās Latvijā. Ap 140 000 bijušo karavīru un civiliedzīvotāju izdevās nokļūt Rietumzemēs – viņu mūžs turpmāk ritēja ārpus Latvijas.

Ap 50 000 Latvijas vīru spēka gados krita Austrumu frontē, cīnoties Vācijas bruņotajos spēkos, un vairāki desmiti tūkstošu – cīnoties Sarkanās armijas rindās. Pavisam 1941.–1945. gadā karadarbības rezultātā ir gājis bojā aptuveni 120 000 Latvijas pilsoņu – karavīru un civiliedzīvotāju.

1939.–1940. gadā uz Vāciju aizbrauca ap 70 000 Latvijas vācu minoritātes pārstāvju – vācbaltiešu. 1944. gadā Abrenes apriņķa teritoriju nelikumīgās aneksijas rezultātā Latvija zaudēja ap 40 000 pilsoņu.

Tādējādi okupācijas varu politikas rezultātā Latvija kopumā ir zaudējusi gandrīz 700 000 pilsoņu jeb vienu trešo daļu pilsoņu kopskaita. Liktenīgo notikumu gaitā

apmēram trešdaļu zaudējusi arī Latvijas pamattauta – latvieši. Kara un apspiestības apstākļi negatīvi ietekmējuši arī dzimstību: Latvijā patlaban ir mazāk latviešu nekā 1935. gada tautas skaitīšanas laikā. Komunistiskās okupācijas gados paralēli pamattautas demogrāfiskajai vājināšanai tika īstenota sistemātiska cittautiešu ieplūdināšana: Latvijā no PSRS republikām iebraucis 910 000 cilvēku. Nevienai citai Eiropas valstij nav bijis tāds demogrāfiskais liktenis, līdzīga ir tikai Igaunijas situācija. Okupācijas gados latvieši arvien vairāk pārvērtās par minoritāti savā dzimtenē gan skaitliski, gan arī kultūras un politiskās varas nozīmē. Pēc neatkarības atgūšanas stāvoklis ir mainījies, it īpaši politiskās varas jomā, taču demogrāfiskajā aspektā latvieši vēl daudzviet ir minoritāte, sevišķi lielajās pilsētās un Latgalē, arī darbavietās. Ļoti smagi okupācijas varu īstenotā politika ietekmējusi senos Latvijas pamatiedzīvotājus lībiešus jeb līvus – patlaban lībiešu valodu lielākā vai mazākā apjomā prot vairs tikai daži desmiti cilvēku. Milzīgs un neatgriezenisks zaudējums Latvijai ir gandrīz pilnīga vietējo vācbaltiešu un ebreju kopienu izzušana, jo vācbaltiešus nacionālsociālistiskais režīms piespieda emigrēt uz Vāciju, bet ebrejus iznīcināja organizētā genocīdā; tāpat nacistu genocīds tika vērsts pret Latvijas čigānu minoritāti, kas smagi cieta.

Ekspertu grupa ārzemēs, ko vadīja Latvijas sūtnis Lielbritānijā K. Zariņš, pēckara gados konstatēja, ka Vācijas okupācijas vara Latvijas saimniecībai nodarījusi 558 miljonu ASV dolāru zaudējumu, rēķinot pēc 1940. gada dolāra kursa. Turklāt vēl 102 miljoni ASV dolāru pēc 1940. gada kursa ir Latvijas saimniecības prezumptīvie (domājamie) zaudējumi nacistu okupācijas laikā.

Darbā "Par Latvijas Republikas un PSRS savstarpējām ekonomiskām attiecībām", ko 1991. gada 12. jūlijā Latvijas Republikas Valdības komisija ekonomiskās reformas jautājumos iesniedza Latvijas Republikas Ministru Padomei, konstatēts, ka 1940.–1941. gadā un pēckara gados uz PSRS izvesta Latvijas nacionālā bagātība 0,9 miljarda rubļu (0,5 miljardi ASV dolāru) apmērā. Zaudējumi nelīdztiesīgo Latvijas un PSRS finansu attiecību dēļ 1940.–1988. gadā ir 25,6 miljardi rubļu (14,2 miljardi ASV dolāru). Nacionālā ienākuma zaudējumi, kas radušies tādēļ, ka Latvijā tika ieviests neefektīvais PSRS saimnieciskais modelis, ir 42,1 miljards rubļu (23,4 miljardi ASV dolāru). No Latvijas izvestās un tur ievestās produkcijas pasaules tirgus cenu un PSRS iekšējo cenu starpība gan bijusi Latvijai labvēlīga un devusi 17,7 miljardus rubļu (9,8 miljardus ASV dolāru) ienākumu. Taču kopumā arī uz Latvijas rēķina tika dotētas atpalikušās PSRS republikas un apvidi, uzturēts militāri rūpnieciskais komplekss. Tādēļ, ja 1940. gadā Latvijā nacionālais ienākums uz vienu cilvēku bija vismaz 1,5 reizes lielāks nekā PSRS, tad 1988. gadā tas bija tikai par 19 % lielāks.

Latvijas Republikas Valdības komisija ekonomiskās reformas jautājumos secināja, ka 1988. gada cenās PSRS ir Latvijai parādā 83,9 miljardus rubļu (46,6 miljardus

ASV dolāru), ierēķinot šajā summā arī 14,2 miljardus rubļu (7,9 miljardus ASV dolāru) kompensāciju par staļiniskā režīma terora rezultātā bojāgājušajiem Latvijas pilsoņiem. Taču bojāgājušie cilvēki, salauztie likteņi, zaudētā veselība, izciestie pazemojumi patiesībā nav samaksājami ne ar kādām summām, tāpat nav atlīdzināma un padarāma par nebijušu brīvības un valstiskās neatkarības zaudēšana.

Latviešu tauta, tāpat kā pārējās Baltijas tautas, ir uzkrājusi unikālu vēsturisku pieredzi, kā izdzīvot, saglabāt identitāti un pašcieņu neredzēti ilgas okupācijas un intensīvas kolonizācijas apstākļos. Atmiņas par neatkarīgo valsti, vēlme atgūt neatkarību bija vadzvaigzne svešinieku kundzības naktī. Vēsture nepārprotami rāda, ka neatkarīga valsts ir nācijas pašorganizācijas augstākā forma, tās zaudēšana padara tautu neaizsargātu pret kolīzijām un traģēdijām. Valsts rīcībspējas zaudēšana atņem pamatnācijai arī iespēju pildīt savus pienākumus pret minoritātēm nacionālajā teritorijā, un tātad tā ir bīstama visam pilsoņu kopumam, visiem valsts iedzīvotājiem.

Mēs, dokumentu krājuma autori, šo grāmatu veidojām gadsimta un gadu tūkstoša nogalē nevis kā naida manifestu, bet kā brīdinājumu un aicinājumu labas gribas cilvēku modrībai aiz gadsimta sliekšņa. Ceram, ka tiksim uzklausīti un saprasti.

PERSONU RĀDĪTĀJS*

Āboliņš Aleksandrs (1893–1978) – Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes (Ministru Padomes) Kultūras un izglītības iestāžu pārvaldes (komitejas) vadītājs (1945–1952) – *451, 452.*

Afanasjevs Andrejs – Padomju armijas rezerves kapteinis – *360.*

Agafonovs Valentīns (1926–1981) – Latvijas PSR Ministru Padomes Valsts preses komitejas Galvenās pārvaldes militāro un valsts noslēpumu aizsardzībai presē priekšnieks (1960–1971), LKP CK Aģitācijas un propagandas nodaļas vadītāja vietnieks (1971–1981) – *447, 448, 449.*

Ahmatova Anna (īst. v. Gorenko Anna) (1889–1966) – krievu dzejniece – *440.*

Aitio (*Aitio*) Pāvo Johanness (1918–1989) – Somijas parlamenta deputāts (1951–1977), Somijas parlamenta pirmais vicepriekšsēdētājs (1959–1974), satiksmes un sabiedrisko darbu ministrs (1968–1970), satiksmes ministrs (1970), darba ministrs (1975–1976), Turku un Pori provinces gubernators (1977–1985) – *240.*

Albans – apcietinātais – *268.*

Aleksandrovs Aleksandrs (1904) – Latvijas PSR sakaru ministrs (1955–1973) – *478.*

Alijevskis – Valsts drošības majors, PSRS IeTK Civilstāvokļu aktu nodaļas priekšnieks – *49.*

Alksnis Jānis – Jelgavas apriņķa Zaļenieku pagasta iedzīvotājs – *334.*

Ālmarks (*Ahlmark*) Pērs – Starptautiskā Baltijas tribunāla Kopenhāgenā dalībnieks (1985) – *488.*

Alnors (*Alnor*) Valters (1892–1972) – Liepājas apgabala komisārs (gebītskomisārs) nacistu okupācijas laikā – *190.*

Ameriks Ernests (1897–1977) – LKP Rīgas pilsētas komitejas sekretārs (1940–1941), Latvijas PSR veselības aizsardzības tautas komisārs (1944–1946) – *111, 263.*

Ameriks Uldis (1922–1941) – Cēsu vidusskolas skolnieks – *133.*

Anačinoks A. – Latvijas PSR IeTK darbinieks (1940–1941) – *123.*

Andersons Guntis – Latvijas cilvēktiesību aizstāvēšanas grupas "Helsinki-86" dalībnieks – *501.*

Andersons Imants (1925) – LKP CK sekretārs (1975–1985) – *250, 255.*

Andropovs Jurijs (1914–1984) – armijas ģenerālis, PSRS Ministru Padomes VDK priekšsēdētājs (1967–1982), PSKP CK ģenerālsekretārs (1982–1984), PSRS Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājs (1983–1984) – *254, 456.*

Ansovs Pjotrs – Padomju armijas kareivis – *318.*

* Tā kā šī grāmata tiek izdota arī krievu valodā, rādītas tikai uzvārdu oriģinālformas, kuru rakstība ir latiņu alfabētā.

Anšmits J. (1891–1941) – atvaļināts Latvijas armijas kapteinis – *128.*

Arājs Viktors (1910–1988) – SS šturmbanfīrers (majors), Drošības policijas un SD palīgvienības – nacistu soda akcijās iesaistītās t. s. Arāja komandas komandieris (1941–1943) – *168.*

Arkadjevs – ģenerālmajors, PSRS Iekšlietu ministrijas Dzelzceļa un ūdens pārvadājumu daļas priekšnieks – *281.*

Arklons Andrejs (1890–1971 vai 1972) – pedagogs Lubānas vidusskolā (1945) – *423.*

Ārons Valdemārs – Jelgavas apriņķa Zaļenieku pagasta iedzīvotājs – *334.*

Asaris – apcietinātais – *268.*

Aspazija (īst. v. Pliekšāne Elza, dz. Rozenberga) (1865–1943) – latviešu dzejniece – *443.*

Astra Gunārs (1931–1988) – cilvēktiesību aizstāvības kustības dalībnieks – *466, 479.*

Audriņš Pēteris (1896–1988) – Latvijas PSR Ministru Padomes Lietu pārvaldes juridiskās grupas priekšnieks – *338.*

Aukstris – apcietinātais – *267.*

Auseklis (īst. v. Krogzemis Miķelis) (1850–1879) – latviešu dzejnieks – *528.*

Avdjukevičs Longins (1916) – ģenerālmajors, Latvijas PSR VDK priekšsēdētājs (1963–1980) – *254, 255, 480, 481, 482.*

Avotiņš Jānis (1898–1986) – LKP CK Propagandas un aģitācijas nodaļas vadītājs (1953–1957) – *372.*

Babkins – Latvijas PSR VDTK darbinieks – *269.*

Babuškins Anatolijs – Padomju armijas kareivis – *318.*

Bagramjans Ivans (1897–1982) – Padomju Savienības maršals, Baltijas kara apgabala karaspēka pavēlnieks (1945–1954) – *307.*

Bahs Žanis (1895–1941) – pulkvedis, Latvijas armijas Zemgales divīzijas komandieris (1936–1940) – *127.*

Baimatovs Mustafakuls – Padomju armijas līgumstrādnieks – *318.*

Bakaļejniks J. – Latvijas PSR IeTK darbinieks (1940–1941) – *123.*

Baldermanis Emīls – Rīgas iedzīvotājs – *109, 110.*

Baleja Emīlija – Viļakas apriņķa Rugāju pagasta iedzīvotāja – *271.*

Balodis Andrejs (1908–1987) – latviešu dzejnieks – *440.*

Balodis Jānis (1881–1965) – ģenerālis, Latvijas Republikas kara ministrs (1931–1940 IV) – *127.*

Balodis Pēteris – Rīgas iedzīvotājs – *125.*

Balsars Jānis (1888–?) – Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas pasniedzējs (1944–1953) – *431.*

Baltrušis (*Baltrušis*) Aļģimants (1942) – Lietuvas neformālo organizāciju aktīvists – *506.*

Bangerskis Rūdolfs (1878–1958) – Latvijas armijas ģenerālis, SS grupenfīrers (ģenerālleitnants), Latviešu SS brīvprātīgo leģiona ģenerālinspektors (1943–1945) – *209.*

Baranovska – Ludzas apriņķa Kārsavas pagasta iedzīvotāja – *224.*

Bariss Mārtiņš (1947) – viens no Latvijas cilvēktiesību aizstāvēšanas grupas "Helsinki-86" dibinātājiem – *499, 500, 501.*

Barjajevs Jakovs (1903) – PSRS Sagādes tautas komisariāta (ministrijas) pilnvarotais Latvijā (1944–1949) – *328, 329.*

Baršuks – Jelgavas apriņķa Vecauces pagasta iedzīvotājs – *327.*

Bartašūns (*Bartašiūnas*) Jozs (1895–1972) – ģenerālmajors, Lietuvas PSR iekšlietu tautas komisārs (ministrs) (1944–1953) – *281.*

Bartuševičs Mečeslavs – Padomju armijas kareivis – *317.*

Bastins Ivans (1910) – Latvijas PSR Ministru Padomes lietu pārvaldnieks (1946–1953) – *277, 278, 309, 333, 334.*

Batarevskis Oļegs (1951) – cilvēktiesību aizstāvības kustības dalībnieks, Latvijas Republikas Augstākās Padomes deputāts (1990–1993), Rīgas domes deputāts (no 1994) – *481.*

Baukovs – ģenerālleitnants, Baltijas kara apgabala karaspēka pavēlnieka pienākumu pagaidu izpildītājs – *357, 358.*

Baurovskis Antons (1919–1942) – Daugavpils 1. vidusskolas skolnieks – *133.*

Baušķis Kārlis (?–1941) – 5. Rīgas aizsargu pulka aizsargs – *126.*

Beierbahs Kārlis (1902) – Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes Biedrību likvidācijas komisijas priekšsēdētāja vietnieks (1940) – *119.*

Beloglazovs Jevgeņijs (1904) – LK(b) P CK un Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes pilnvarotais Tukuma apriņķī (1941 VI) – *155, 156, 157.*

Belševica Vizma (1931) – latviešu dzejniece – *441, 458.*

Bendrupe Mirdza (1910–1995) – latviešu dzejniece – *440.*

Benešs (*Beneš*) Edvards (1884–1948) – Čehoslovākijas Republikas prezidents (1935–1938; 1946–1948) – *443.*

Benjamiņš Antons (1860–1939) – latviešu rakstnieks un žurnālists, izdevējs – *443, 444.*

Bērce Vizbulis (1916–1971) – latviešu rakstnieks – *439.*

Bergers (*Berger*) Gotlobs (1896–1975) – SS obergrupenfīrers (ģenerālis), Austrumu okupēto apgabalu ministrijas Politiskās nodaļas vadītājs (1943–1944), SS Galvenās pārvaldes nodaļas vadītājs (1940–1945) – *201.*

Bergmanis (?–1941) – Latvijas armijas virsseržants – *127.*

Bergmanis Aldis (1967) – SAB Totalitārisma seku dokumentēšanas centra speciālists – *15.*

Bergmanis J. (1883–1941) – 5. Rīgas aizsargu pulka aizsargs – *126.*

Berija Lavrentijs (1899–1953) – PSRS iekšlietu tautas komisārs (1938–1945), PSRS iekšlietu ministrs (1953) – *100, 143, 145, 229, 350.*

Berklavs Eduards (1914) – Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks (1954–1956; 1958–1959), LKP Rīgas pilsētas komitejas pirmais sekretārs (1956–1958), viens no LNNK dibinātājiem, Latvijas Republikas Augstākās Padomes deputāts (1990–1993), Latvijas Republikas Saeimas deputāts (1993–1995) – *351, 361, 373, 399, 466, 503, 506.*

Bērsons Ilgonis (1931) – literatūrzinātnieks un kritiķis – *443.*

Bērziņš J. – izsūtītais – *289.*

Bērziņš Jānis – Valmieras apriņķa Kocēnu pagasta vecākais (1940) – *302, 303.*

Bezelis Boriss (1899–?) – Latvijas PSR dzīvokļu un civilās celtniecības ministrs (1948–1954), Latvijas PSR pilsētu un lauku celtniecības ministrs (1954–1957), Latvijas PSR celtniecības ministrs (1957–1963) – *478.*

Biezais Jānis (1940) – viens no LNNK dibinātājiem, Latvijas Republikas Augstākās Padomes deputāts (1990–1993) – *503.*

Bīlmanis Alfrēds (1867–1948) – Latvijas sūtnis ASV (1935–1940); pārstāvēja Latvijas intereses sūtņa statusā šajā valstī arī pēc Latvijas okupācijas – *61, 166.*

Binjatjans Ivans (1915) – LKP Rīgas pilsētas komitejas otrais sekretārs (1956–1960) – *353.*

Bitenieks Raimonds (1944) – viens no Latvijas cilvēktiesību aizstāvēšanas grupas "Helsinki-86" dibinātājiem – *499, 500, 501.*

Blatais – Viļakas apriņķa Rugāju pagasta iedzīvotājs – *271.*

Blaumanis Rūdolfs (1863–1908) – latviešu rakstnieks – *423.*

Blaus Pēteris (1900–1971) – žurnālists, sabiedrisko lietu ministrs (1940 VI–VIII), Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija sekretārs (1940 VIII–1943) – *105, 106, 107, 108, 205, 326.*

Blaus Rūdolfs (1887–?) – zemkopības ministra biedrs (1940 VII–IX), Latvijas PSR zemkopības tautas komisāra vietnieks (1940 IX–1941 VI) – *205, 304.*

Blūms Viktors (1923) – Latvijas Arodbiedrību republikāniskās Padomes priekšsēdētājs (1959–1973) – *446.*

Bočkarjovs Vladimirs (1909–1941) – VK(b)P CK un PSRS Tautas Komisāru Padomes pilnvarotais Igaunijā (1940–1941) – *104.*

Bočkovs Anatolijs (1903) – Latvijas PSR IeTK (VDM) karaspēka Kara tribunāla priekšsēdētājs (1944–1952) – *438.*

Bočkovs V. (1900–1981) – ģenerālleitnants, PSRS Iekšlietu ministrijas Konvoja karaspēka pārvaldes priekšnieks – *281.*

Bojarkins – Sarkanās armijas 1. ranga kara jurists – *139.*

Bolšteins Ludvigs (1888–1940) – ģenerālis, Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Robežsargu brigādes komandieris (1928–1940 VI) – *74.*

Bondarevs Viktors (1918) – Latvijas PSR VDK darbinieks – *247.*

Brādiņš A. (?–1941) – Latvijas armijas virsleitnants – *127.*

Bramanis – fabrikas "Rīgas audums" LK(b)P pirmorganizācijas sekretārs – *120.*

Brāže Voldemārs (1906–1941) – virsleitnants 10. Aizputes kājnieku pulkā – *127.*

Bražis – LK(b)P Liepājas pilsētas organizācijas biedrs – *382.*

Brehmane-Štengele Milda (1893–1981) – Latvijas Nacionālās operas soliste (1919–1953) – *420, 436, 437, 438.*

Brenčs Aloizs (1929–1998) – kinorežisors – *158.*

Brezgins – Sarkanās armijas 2. ranga kara jurists – *136, 152.*

Brežņevs Leonīds (1906–1982) – Padomju Savienības maršals, PSKP CK pirmais sekretārs (1964–1966), PSKP CK ģenerālsekretārs (1966–1982), PSRS Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājs (1977–1982) – *239, 249, 380.*

Briāns (*Briand*) Aristids (1862–1932) – daudzkārtējs Francijas premjerministrs un ārlietu ministrs laikposmā no 1909. līdz 1931. gadam – *206, 486.*

Briedis Elmārs (1908–?) – Latvijas PSR IeTK darbinieks (1940–1941), Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija lietu pārvaldnieks (1953–1973) – *123.*

Briedis Pēteris (1905–1982) – Saeimas priekšsēdētājs (1940 VII–VIII), Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētājs (1940–1941) – *102, 116.*

Brodele Anna (1910–1981) – latviešu rakstniece – *439, 451.*

Brovčenko – pulkvedis, PSRS Iekšlietu ministrijas Tomskas apgabala pārvaldes priekšnieks – *280.*

Brovkovs Viktors – Padomju armijas kareivis – *319.*

Bruņinieks Valters Konrāds (1893–1960) – pulkvedis, 9. Rēzeknes kājnieku pulka komandieris (1940 VIII–IX) – *129.*

Brutāne Valija (1911–1990) – latviešu rakstniece – *439, 440.*

Buciņš A. – Latvijas PSR Finansu tautas komisariāta darbinieks – *114.*

Bukanovs – Sarkanās armijas 1. ranga kara jurists – *139.*

Buks N. – laikraksta "Zemgale" līdzstrādnieks – *416.*

Bulatovs Normurats – Padomju armijas līgumstrādnieks – *318.*

Bulgaņins Nikolajs (1895–1975) Padomju Savienības maršals, PSRS Ministru Padomes priekšsēdētājs (1955–1958) – *355.*

Bulsons Roberts (1889–1942) – Valsts kancelejas direktora vietas izpildītājs (1939 VIII–1940 VII) – *81, 121.*

Buļs – apcietinātais – *267.*

Būmeistars Juris – nacionālās pretošanās kustības dalībnieks – *466.*

Burdo (*Bourdeaux*) Mišels – mācītājs, Starptautiskā Baltijas tribunāla Kopenhāgenā dalībnieks (1985) – *488.*

Burtnieks Vilis Artūrs (1936) – Latvijas PSR Valsts plāna komitejas Darba, darba algas un kadru sagatavošanas daļas priekšnieks – *365.*

Cālītis Ints (1931) – cilvēktiesību aizstāvības kustības dalībnieks, LTF aktīvists, Latvijas Republikas Augstākās Padomes deputāts (1990–1993) – *506.*

Cekuls – cilvēktiesību aizstāvības kustības dalībnieks – *416.*

Celmiņš Hugo (1877–1941) – Latvijas Republikas Ministru prezidents (1924–1925; 1928–1931) – *100, 139.*

Cielēns Otto (1897–1941) – leitnants Latvijas armijas štāba Informācijas daļā – *100, 128, 134, 135.*

Cimze Jānis (1814–1881) – pedagogs, latviešu tautasdziesmu melodiju krājējs un apdarinātājs, latviešu kora kultūras pamatlicējs – *303.*

Cinis Jānis (1911) – Latvijas PSR VDK darbinieks – *152.*

Ciris Ādolfs (1887–1941) – 5. Rīgas aizsargu pulka aizsargs – *126.*

Cirvelis Edmunds (1925) – cilvēktiesību aizstāvības kustības dalībnieks – *416.*

Cumpe (*Zumpe*) Urzula (1920) – tūriste no Rietumberlīnes – *411.*

Čadajevs Jakovs (1904–1985) – PSRS Tautas Komisāru Padomes (Ministru Padomes) lietu pārvaldnieks (1940–1949) – *112, 386, 387.*

Čagušs Miķelis (?–1941) – aizsargs – *126.*

Čaklais Māris (1940) – latviešu dzejnieks, esejists, publicists – *441.*

Čaks Aleksandrs (īst. v. Čadarainis Aleksandrs) (1901–1950) – latviešu dzejnieks – *439, 440.*

Čakste Irmgarde (1905–1949) – ārste – *263.*

Čakste Jānis (1859–1927) – Latvijas Tautas padomes priekšsēdētājs (1918–1920), Latvijas Satversmes sapulces prezidents (1920–1922), Latvijas Valsts prezidents (1922–1927) – *88, 466.*

Čaļiņins Viktors (1921) – Latvijas PSR VDK darbinieks – *402.*

Čaša Ivans (1918–1977) – ģenerālmajors, Latvijas PSR kara komisārs (1959–1977) – *358.*

Čepcovs – Sarkanās armijas 1. ranga kara jurists – *139.*

Čerkovskis Pāvels (1919) – Latvijas PSR kultūras ministra vietnieks (1958–1959) – *454.*

Černišovs — PSRS iekšlietu tautas komisāra vietnieks – *145.*

Čistiļins – Latvijas PSR VDK darbinieks – *415.*

Čuibe Arnolds (1908–1941) – 8. Valmieras aizsargu pulka aizsargs – *126.*

Čurkins – VK(b)P CK instruktors – *431.*

Daijē (*Daillet*) Žans Marī – Starptautiskā Baltijas tribunāla Kopenhāgenā dalībnieks (1985) – *488.*

Daliba – milicis Ludzas apriņķa Nautrēnu pagastā – *224.*

Damberga – Jelgavas rajona Elejas ciema iedzīvotāja – *318.*

Damburs Edgars (1910–1981) – latviešu rakstnieks, literatūrkritiķis – *440.*

Dance Emīlija – Rīgas apriņķa Skrīveru pagasta iedzīvotāja – *301.*

Dankere Natālija – Viļakas apriņķa Rugāju pagasta iedzīvotāja – *270.*

Dankers Oskars (1883–1965) – Latvijas armijas ģenerālis, Latvijas zemes pašpārvaldes iekšlietu ģenerāldirektors (1942–1944), pirmais ģenerāldirektors (1944) – *166, 199, 202, 206.*

Darbinieks Edvīns (1937) – Ogres rajona Tautas deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētājs (1976–1982) – *311.*

Daudišs Imants (1945) – Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija sekretārs (1989–1990), Latvijas Republikas Augstākās Padomes sekretārs (1990–1993), Latvijas Republikas Saeimas sekretārs (1993–1997), Latvijas Republikas ārkārtējais un pilnvarotais vēstnieks Krievijas Federācijā (no 1997) – *521, 525, 532.*

Dāvids (11. gs. beigas – ap 950. g. pr. Kr.) – senebreju valsts valdnieks – *528.*

Dāvis P. (?–1941) – kapteinis, Latvijas armijas 7. Siguldas kājnieku pulka komandieris – *127.*

Deglavs Arnolds (1904–1969) – Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētājs (1940–1941; 1944–1951), priekšsēdētāja vietnieks (1956–1961), Jūrmalas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētājs (1961–1969) – *353, 454.*

Deglavs Viktors (1902–1941) – Latvijas armijas pulkvedis-leitnants, Latvijas zemes pašpārvaldes uzticības padomes loceklis (1941) – *166.*

Degteva Olga (1906) – LK(b)P Rīgas pilsētas komitejas sekretāre (1944–1945) – *306.*

Delveris Teodors (1894–1941) – leitnants Latvijas armijas Aviācijas pulkā – *128.*

Derevjanskis Vladimirs (1902–1980) – PSRS pilnvarotais pārstāvis Latvijā (1940 IV–VIII), VK(b)P CK un PSRS Tautas Komisāru Padomes pilnvarotais Latvijā (1940 VII–1941 VI) – *76, 78, 99, 104.*

Dīmanis Jānis (1895–1983) – Latvijas PSR Ministru Padomes Preses un poligrāfijas lietu pārvaldes priekšnieks (1946–1949) – *331, 332.*

Dinere Cecīlija (1919–1996) – latviešu rakstniece – *440.*

Dobelis Juris (1940) – viens no LNNK dibinātājiem, Latvijas Republikas Augstākās Padomes deputāts (1990–1993), Latvijas Republikas Saeimas deputāts (no 1993) – *504, 505, 506.*

Doms Augusts – KPFSR Pleskavas apgabala Kačanovas rajona Pokrovas luterāņu draudzes loceklis – *393, 394.*

Donhins G. – Politiskās policijas pārvaldes izmeklēšanas nodaļas vadītājs (1940) – *121.*

Doroņina-Lasmane Lidija (1925) – cilvēktiesību aizstāvības kustības dalībniece – *416.*

Došlovs – pulkvedis, PSRS Iekšlietu ministrijas Irkutskas apgabala pārvaldes priekšnieks – *280.*

Drekslers (*Drechsler*) Oto – ģenerālkomisārs Rīgā (1941–1944) – *167, 179, 190, 198.*

Drīzulis Aleksandrs (1920) – vēsturnieks, LKP CK sekretārs (1970–1975), Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētājs (1985–1989) – *460.*

Drozdovs – komsorgs Lubānas vidusskolā – *423.*

Dubakins Vladimirs (1914) – pareizticīgo mācītājs, vēlāk Latvijas Pareizticīgās Baznīcas Rīgas iecirkņa prāvests – *410, 411.*

Dudņikovs Aleksandrs (1897–?) – Aizputes apriņķa Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētāja vietnieks (1950–1954) – *425.*

Dukaļskis B. – Rīgas iedzīvotājs – *125.*

Dukurs Arnolds (1898–1974) – Latvijas Valsts izdevniecības direktors (1946–1949) – *451.*

Dundurs (?–1941) – Latvijas armijas leitnants – *128.*

Dzenītis Jānis (1929) – Latvijas PSR prokurors (1980–1989) – *509, 511.*

Dzērvēns A. (?–1941) – aizsargs – *126.*

Eglītis – apcietinātais – *268.*

Eglītis Augusts (1896–1966) – ģenerālmajors, Latvijas PSR iekšlietu tautas komisārs (ministrs) (1944–1951) – *214, 219, 221, 269, 281, 283, 290.*

Endzelīns Jānis (1873–1961) – latviešu zinātniskās valodniecības un baltoloģijas pamatlicējs un izveidotājs, LU (LVU) profesors (1920–1950) – *430, 431.*

Ērglis Jūlijs (1885–1941) – atvaļināts pulkvedis-leitnants, Aizsargu aviācijas pulka komandieris (1939–1940) – *126.*

Ēriksone Marija – Rīgas iedzīvotāja – *125.*

Fedecovs – pulkvedis, Sarkanās armijas 3. Baltijas frontes Politiskās pārvaldes orginstruktoru nodaļas priekšnieks – *222.*

Feldmanis Roberts (1910) – luterāņu mācītājs – *415.*

Fjodorovs Igors – Vissavienības akciju sabiedrības "Intūrists" Rīgas nodaļas pārvaldnieks – *410, 411.*

Fogelmanis Nikolajs (1885–1941) – atvaļināts Latvijas armijas pulkvedis – *128.*

Fosets (*Fawcett*) Džeimss – Starptautiskā Baltijas tribunāla Kopenhāgenā dalībnieks (1985) – *488.*

Francis – apcietinātais – *268.*

Freibergs Leonīds (1925) – LKP CK Propagandas un aģitācijas nodaļas vadītājs (1972–1987) – *444.*

Freimanis Gunārs (1927–1993) – dzejnieks, cilvēktiesību aizstāvības kustības dalībnieks – *466.*

Fridrihsons Jānis Frīdrihs Valentīns (1892–1941) – Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Drošības policijas departamenta direktors (1939–1940 VI) – *77.*

Frinovskis Mihails (1898–1940) – PSRS iekšlietu tautas komisāra pirmais vietnieks un PSRS IeTK Valsts drošības galvenās pārvaldes priekšnieks (1937–1938) – *42.*

Fulbraits (*Fulbright*) Džeimss Viljams (1905–1995) – ASV senators (1944–1974) – *484.*

Garkuļs Pāvils (1911) – Latvijas PSR VDK Daugavpils apriņķa daļas darbinieks (1941) – *286.*

Gavars E. – Latvijas PSR IeTK darbinieks (1940–1941) – *123.*

Gerbaševskis Gundars (1951) – cilvēktiesību aizstāvības kustības dalībnieks – *481.*

Gļauda Josifs (1907–?) – apcietinātais – *272.*

Gobranovs Osips (1912–?) – apcietinātais – *272.*

Godmanis Ivars (1951) – Latvijas Republikas Ministru Padomes priekšsēdētājs (1990–1993), Latvijas Republikas Saeimas deputāts (no 1998), Latvijas Republikas finansu ministrs (no 1998) – *529.*

Golovanovs – 2. ranga kara jurists, Baltijas Sevišķā kara apgabala prokurors – *135.*

Goppers Kārlis (1876–1941) – atvaļināts Latvijas armijas ģenerālis – *100, 127, 136, 137, 138, 444, 480.*

Gorbačovs Mihails (1951) – PSKP CK ģenerālsekretārs (1985–1991), PSRS Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājs (1988–1989), PSRS Augstākās Padomes priekšsēdētājs (1989–1990), PSRS prezidents (1990–1991) – *421, 491, 500, 529.*

Gorbunovs Anatolijs (1942) – LKP CK sekretārs (1985–1988), Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājs (1988–1990), Latvijas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētājs (1990–1993), Latvijas Republikas Saeimas deputāts (no 1993), Latvijas Republikas Saeimas priekšsēdētājs (1993–1995), Latvijas Republikas vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrs (1996–1998), Latvijas Republikas satiksmes ministrs (no 1998) – *496, 521, 525, 529, 532.*

Gorjačkins Vasilijs (1868–1935) – krievu zinātnieks, lauksaimniecības tehnikas konstruktors – *431.*

Gorkins Aleksandrs (1897–1988) – PSRS Centrālās Izpildu Komitejas sekretārs (1937–1938), PSRS Augstākās Padomes Prezidija sekretārs (1938–1957), PSRS Augstākās tiesas priekšsēdētājs (1957–1972) – *95.*

Gornostajevs Jakovs (1902–1970) – ģenerālmajors, PSRS Iekšlietu ministrijas Kara

apgādes galvenās pārvaldes priekšnieks (1946–1952; 1954–1956), Kara apgādes pārvaldes priekšnieks (1953–1954), PSRS iekšlietu ministra vietnieks (1952–1953) – *281.*

Gostevs – apakšpulkvedis, Rīgas pilsētas kara komisārs – *353.*

Grantiņš Linards (1950) – viens no Latvijas cilvēktiesību aizstāvēšanas grupas "Helsinki-86" dibinātājiem – *416, 499, 500, 501.*

Grase Helga (1908–1979) – pedagoģe, Latvijas PSR Skolotāju kvalifikācijas celšanas institūta kabineta vadītāja (1951–1953) – *431.*

Grēviņš Valdis (1895–1968) – latviešu dzejnieks, tulkotājs – *440, 451.*

Grēviņš Valts (1921–1961) – latviešu rakstnieks, teātra vēsturnieks, kritiķis – *440.*

Grigorenko Vladimirs – Padomju armijas rezerves kapteinis – *360.*

Grigorjevs – pulkvedis, PSRS Iekšlietu ministrijas pilnvarotais Omskas apgabalā – *281.*

Griķis Tālivaldis (1921–1942) – Cēsu vidusskolas skolnieks – *133.*

Grīnbergs Kārlis – Latvijas PSR IeTK Cietumu nodaļas priekšnieks (1940–1941) – *124.*

Grīnbergs Rihards – Latvijas armijas pulkvedis-leitnants, Politiskās pārvaldes Daugavpils rajona priekšnieks, vēlāk Rīgas 10. policijas iecirkņa priekšnieks (1931–1940) – *128.*

Grīnfelds (?–1941) – Latvijas armijas virsleitnants – *128.*

Grīns Aleksandrs (īst. v. Grīns Jēkabs) (1895–1941) – latviešu rakstnieks – *420, 435.*

Gristena Anete – Viļakas apriņķa Rugāju pagasta iedzīvotāja – *270.*

Groms Aleksandrs (1921) – LKP instruktors (1958–1960) – *316.*

Grundmanis Ž. (1894–1941) – Latvijas armijas virsleitnants, Aizsargu aviācijas pulka eskadriļas komandieris (1933–1940) – *128.*

Gudža – bruņotās nacionālās pretošanās kustības dalībnieks – *286.*

Gulbis Bruno (1920) – Daugavpils 1. vidusskolas skolnieks – *133.*

Gusakovskis Josifs (1904) – ģenerālpulkvedis, Baltijas kara apgabala karaspēka pavēlnieks – *320.*

Gūtmane Anna (1895–?)– ārste – *263.*

Gūtmanis K. (?–1941) – kapteinis Latvijas armijas 7. Siguldas kājnieku pulkā – *127.*

Hačaturovs – Azerbaidžānas PSR IeTK Valsts drošības pāvaldes cietuma darbinieks – *141.*

Hammers Kārlis – Bauskas apriņķa Svitenes 7-gadīgās skolas direktors – *264.*

Hamsuns (*Hamsun*) Knuts (īst. v. Pedersens (*Pedersen*) Knuts) (1859–1952) – norvēģu rakstnieks – *443.*

Hartmanis Mārtiņš (1892–1941) – ģenerālis, Latvijas armijas štāba priekšnieks (1934–1939) – *76, 127.*

Heidrihs (*Heydrich*) Reinhards (1904–1942) – SS obergrupenfīrers (ģenerālis), SS Drošības dienesta (SD) vadītājs (1932–1942), Drošības policijas vadītājs (1934–1942), Valsts drošības galvenās pārvaldes (RSHA) vadītājs (1939–1942) – *187.*

Heine-Vāgnere Žermēna (1923) – latviešu operdziedātāja – *396.*

Heislers Harijs (1925–1985) – latviešu dzejnieks – *459.*

Himlers (*Himmler*) Heinrihs (1900–1945) SS augstākais vadonis (reihsfīrers) (1929–1945), Vācijas policijas vadītājs (1936–1945), Vācijas iekšlietu ministrs (reihsministrs) (1943–1945) – *188.*

Hitlers (*Hitler*) Ādolfs (1889–1945) – Vācijas nacistiskā režīma vadonis (*Führer*), Vācijas valsts kanclers (reihskanclers) (1933–1945) – *24, 61, 165, 166, 167, 169, 171, 172, 174, 197, 486, 537.*

Holanders Kārlis (1892–1941) – kapteinis Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Robežsargu brigādē – *128.*

Hruščovs Ņikita (1894–1971) – PSKP CK pirmais sekretārs (1953–1964), PSRS Ministru Padomes priekšsēdētājs (1958–1964) – *355, 380, 465.*

Iļjanovs Mihails (1921–?) – apcietinātais – *272.*

Inkuša Marija – Rīgas apriņķa Skrīveru pagasta iedzīvotāja – *301.*

Irbe Kārlis (1885–1966) – Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas arhibīskapa vietas izpildītājs (1944–1946) – *384, 385.*

Isajeva – PSRS IeTK darbiniece – *436.*

Iškovs A. (1915) – apakšpulkvedis, PSRS Iekšlietu ministrijas Dzelzceļa un ūdens pārvadājumu daļas priekšnieka vietnieks – *282.*

Ivanova I. – Daugavpils apriņķa Kalupes pagasta iedzīvotāja – *287.*

Ivanovs A. – Latvijas PSR IeTK darbinieks (1940–1941) – *123.*

Ivanovs Ivars (1957) – cilvēktiesību aizstāvības kustības dalībnieks – *481.*

Ivanovs Oļegs – atvaļināts PSRS Jūras kara flotes 1. ranga kapteinis – *359.*

Ivanovs Roberts (1885–?) – Latvijas Satversmes sapulces sekretārs (1920–1922), valsts kontrolieris (1923–1934) – *88.*

Īvāns Dainis (1955) – žurnālists, LTF priekšsēdētājs (1988–1990), Latvijas Republikas Augstākās Padomes deputāts (1990–1993) – *515.*

Ivansons Ivans (1901) – Latvijas PSR VDK darbinieks – *402.*

Ivaņenoks – Latvijas PSR IeTK Ludzas apriņķa iznīcinātāju bataljona kareivis – *223.*

Jablonskis Andrejs (1881–1951) – ārlietu ministra biedrs (1940 VII–VIII), Latvijas PSR tieslietu tautas komisārs (1940 VIII–1946), Latvijas PSR tieslietu ministrs (1946–1951) – *115, 122.*

Jakovičs Aivars (1961) – viens no LNNK dibinātājiem – *504.*

Jansbergs Nikolajs (1890–1942) – 9. Madonas aizsargu pulka komandieris – *126.*

Jansons Arturs (1893–1941) – Latvijas armijas pulkvedis-leitnants, bataljona komandieris 10. Cēsu aizsargu pulkā (1935–1940) – *128.*

Jaunzems Valentīns (1906) – Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes (Ministru Padomes) Literatūras un izdevniecību lietu galvenās pārvaldes priekšnieks (1944–1953) – *451.*

Javoišs Bruno (1941) – Rīgas Civilās aviācijas inženieru institūta students, nacionālās pretošanās kustības dalībnieks – *480.*

Jefimovs D. – Latvijas PSR IeTK darbinieks (1940–1941) – *123.*

Jēgers (*Jäger*) Kārlis (1888–1959) – SS standartenfīrers (pulkvedis), SS rīcības grupas "A" (*Einsatzgruppe* A) rīcības komandas "3" komandieris (1941–1944) – *187.*

Jegorenoks Sergejs (1956) – arodbiedrību darbinieks – *497.*

Jegorovs – Sarkanās armijas Rīgas garnizona Dzīvokļu ekspluatācijas daļas inženieris – *314.*

Jekelns (*Jeckeln*) Frīdrihs (1895–1946) – SS obergrupenfīrers (ģenerālis), SS un policijas augstākais komandieris Ostlandē un Ziemeļkrievijā (1941–1945) – *170, 189.*

Jeļcins Boriss (1931) – PSKP Maskavas pilsētas komitejas pirmais sekretārs (1985–1987), KPFSR Augstākās Padomes priekšsēdētājs (1990–1991), Krievijas Federācijas prezidents (no 1991) – *239.*

Jermolajevs – Latvijas PSR IeTK darbinieks (1940–1941) – *123.*

Jermolajevs – valsts drošības jaunākais leitnants, Latvijas PSR IeTK komandants – *135.*

Jeršovs – Latvijas PSR VDK darbinieks – *247.*

Ježovs Nikolajs (1895–1940) – PSRS iekšlietu tautas komisārs (1936–1938) – *22, 35, 42, 44, 45, 46, 48, 50.*

Jirgens Aigars (1961) – Latvijas Republikas Pilsoņu kongresa Latvijas Komitejas priekšsēdētājs (1990–1991), Latvijas Republikas Saeimas deputāts (1995–1998), Latvijas Republikas Saeimas priekšsēdētāja biedrs (1996–1998) – *523.*

Jonikāns Antons (1930) – katoļu mācītājs – *402.*

Jurgens Jānis (1900–1983) – LVU rektors (1941; 1949–1962) – *429, 432.*

Jurjāns Andrejs (1856–1922) – latviešu komponists – *396.*

Jurkāne – Ludzas apriņķa Nautrēnu pagasta iedzīvotāja – *224.*

Kacens Jānis (1909) – Latvijas PSR Ministru Padomes lietu pārvaldnieks (1953–1958) – *316, 341, 398.*

Kalējs Jānis – Viļakas apriņķa Rugāju pagasta iedzīvotājs – *270.*

Kalējs-Kalējiņš Kārlis (1922–1943) – Daugavpils 1. vidusskolas skolnieks – *133.*

Kalnbērziņš Jānis (partijas segvārds – Zaķis) (1893–1986) – LK(b)P (LKP) pirmais

sekretārs (1940–1959), Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājs (1959–1970) – *155, 214, 218, 219, 221, 223, 227, 228, 246, 263, 264, 266, 269, 275, 299, 307, 325, 330, 335, 339, 342, 343, 351, 354, 355, 356, 370, 372, 373, 427, 450, 452, 453, 475, 476, 478.*

Kalniņš Haralds (1911–1997) – luterāņu mācītājs – *411.*

Kalniņš Reinholds (1920–1942) – Cēsu vidusskolas skolnieks – *133.*

Kalniņš Rūdolfs – Rīgas pilsētas Staļina rajona 352. namu pārvaldes pārvaldnieks – *314, 315.*

Kalnprūsis Augusts (?–1941) – aizsargs – *126.*

Kalpiņš Voldemārs (1916–1995) – Latvijas PSR kultūras ministrs un ārlietu ministrs (1958–1962) – *446.*

Kaļiņins Mihails (1875–1946) – Viskrievijas Centrālās Izpildu Komitejas priekšsēdētājs (1919–1922), PSRS Centrālās Izpildu Komitejas priekšsēdētājs (1922–1938), PSRS Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājs (1938–1946) – *95.*

Karlsons Kārlis (1907–1962) – finansu ministrs (1940 VII–VIII), Latvijas PSR finansu tautas komisārs, vietējās rūpniecības tautas komisārs (1940 VIII–1941) – *91, 103.*

Karpovics Ernsts (1892–1976) – filozofs, Rīgas Pedagoģiskā institūta docētājs (1945–1955), profesors (1955–1957), LVU profesors (1957–1976) – *431.*

Karpovs Georgijs (1898–1967) – PSRS Ministru Padomes Krievijas pareizticīgās baznīcas lietu Padomes priekšsēdētājs (1943–1960) – *391, 392.*

Katalimovs Oļegs (1922) – Daugavpils 1. vidusskolas skolnieks – *133.*

Katrīna II (1729–1796) – Krievijas imperatore (1762–1796) – *7.*

Kaudzīte Matīss (1848–1926) – latviešu rakstnieks – *303.*

Kauliņš J. – Rīgas apriņķa Skrīveru pagasta valdes loceklis – *301.*

Kaupužs Dominiks (1905–1964) – laikraksta "Latgolas Taisneiba" redakcijas līdzstrādnieks – *243, 244.*

Kaupužs Vladimirs (1925) – Latvijas PSR kultūras ministrs (1961–1986) – *457.*

Keišs Francis (1925–1981) – katoļu mācītājs – *402.*

Kelogs (*Kellog*) Frenks Bilingss (1856–1937) – ASV valsts sekretārs (1925–1929) – *206.*

Kernavs – Latvijas PSR IeTK Ludzas apriņķa iznīcinātāju bataljona kareivis – *223.*

Kirhenšteins Augusts (1872–1963) – Ministru prezidents un ārlietu ministra vietas izpildītājs (1940 VI–VII), Valsts un Ministru prezidents un ārlietu ministra vietas izpildītājs (1940 VII–VIII), Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājs (1940 VIII–1952 VI) – *62, 79, 80, 81, 82, 91, 92, 93, 103, 105, 106, 107, 108, 205, 206, 227, 228, 241, 299, 326, 438.*

Kirovs Sergejs (īst. v. Kostrikovs Sergejs) (1886–1934) – VK(b)P Ļeņingradas guberņas (apgabala) komitejas sekretārs (1926–1934), VK(b)P CK sekretārs (1934) – *22.*

Kiršentāle Ingrīda (1925–1991) – literatūrzinātniece – *442.*

Kirts – Bauskas apriņķa Svitenes 7-gadīgās skolas direktors – *264.*

Klēbergs A. – Politiskās policijas pārvaldes izmeklēšanas nodaļas darbvedis (1940) – *121.*

Kleperis Pēteris (1904–1968) – prāvests, Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas arhibīskaps (1968 III–IV) – *404, 409.*

Kliene Elija (īst. v. Kliene Elizabete) (1895–1978) – tulkotāja – *443.*

Klincare – Bauskas apriņķa Kurmenes 7-gadīgās skolas direktore – *264.*

Klusiņš – Viļakas apriņķa Rugāju pagasta iedzīvotājs – *271.*

Kļaviņš Jānis (1887–?) – Latvijas PSR Ministru Padomes lietu pārvaldnieks (1946) – *312.*

Kļenovs Pjotrs (1894–1956) – ģenerālleitnants, Baltijas kara apgabala štāba priekšnieks (1940 VII–1941) – *83.*

Kļimovičs Roberts (1971) – viens no LNNK dibinātājiem – *504.*

Kobulovs Bogdans (1904–1953) – PSRS valsts drošības tautas komisāra vietnieks (1941; 1943–1945), PSRS iekšlietu tautas komisāra vietnieks (1941–1943), PSRS iekšlietu ministra pirmais vietnieks (1953) – *145.*

Koce (*Kotze*) Ulrihs fon (1891–1941) – Vācijas sūtnis Latvijā (1938–1940) – *71.*

Kokale – Jelgavas rajona Elejas ciema iedzīvotāja – *318.*

Kolčaks Aleksandrs (1873–1920) – admirālis, Krievijas Pilsoņu kara laikā pasludināts par "Krievijas valsts augstāko vadītāju" (1918–1920) – *136.*

Koltins – Latvijas PSR VDTK pilnvarotais Tukuma apriņķī (1941 VI) – *156.*

Koltovs Viktors (1901–?) – apcietinātais – *272.*

Komarovskis Juris (1920) – Daugavpils 1. vidusskolas skolnieks – *133.*

Komisarovs Genadijs – Padomju armijas kareivis – *318.*

Kondratovs Alberts – Latvijas PSR VDK darbinieks – *455.*

Korčagins – PSRS VDTK Ordžonikidzes novada pārvaldes 3. daļas priekšnieks – *140.*

Korņevs – Sarkanās armijas kapteinis – *314.*

Koroļovs Vladimirs – Padomju armijas kareivis – *317.*

Kosigins Aleksejs (1904–1984) – PSRS Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētāja vietnieks (1940–1946), PSRS Ministru Padomes priekšsēdētājs (1964–1984) – *352.*

Košeļevs Aleksejs (1906) – Latvijas PSR iekšlietu ministra vietnieks (1944–1951) – *338.*

Kozlovs – pulkvedis, PSRS Iekšlietu ministrijas Krasnojarskas novada pārvaldes priekšnieks – *280.*

Kozlovskis Vladislavs – Viļakas apriņķa Rugāju pagasta iedzīvotājs – *271.*

Krakis – Bauskas apriņķa Misas–Duganes 7-gadīgās skolas direktors – *264.*

Krapāne Līga (1966) – žurnāliste, Latvijas Valsts prezidenta kancelejas preses sekretāre (1996–1998), Latvijas Republikas Ministru prezidenta preses sekretāre (no 1998) – *526.*

Krastiņš Viktors (1915) – Latvijas PSR Ministru Padomes lietu pārvaldnieks (1958–1971) – *313.*

Kravčenko – Ludzas apriņķa Mērdzenes pagasta iedzīvotājs – *223.*

Kreilis – Dobeles rajona Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas vietējās saimniecības nodaļas vecākais inženieris – *399.*

Kreituse Ilga (1952) – vēsturniece, Latvijas Republikas Saeimas deputāte (1993–1998), Latvijas Republikas Saeimas priekšsēdētāja (1995–1996) – *536.*

Krēsliņa Marta (1897–?) – Latvijas PSR Izglītības ministrijas Skolotāju kvalifikācijas celšanas institūta darbiniece (1945–1950) – *423.*

Krieviņa Līna – Viļakas apriņķa Rugāju pagasta iedzīvotāja – *271.*

Krims Miervaldis (1960) – neformālo organizāciju aktīvists – *506.*

Krivickis Zinovijs (1910) – valsts drošības jaunākais leitnants, Latvijas PSR IeTK 1. specdaļas priekšnieka vietnieks – *135, 152.*

Kroms Kārlis (1914) – Latvijas PSR IeTK darbinieks (1940–1941) – *123.*

Kronvalds Atis (1873–1875) – pedagogs, publicists – *528.*

Kruglovs Sergejs (1907–1977) – ģenerālpulkvedis, PSRS iekšlietu ministrs (1945–1956) – *260, 279, 282, 283.*

Krūmiņš Augusts – Rīgas apriņķa Skrīveru pagasta iedzīvotājs – *301.*

Krūmiņš D. – Daugavpils apriņķa Naujenes pagasta iedzīvotājs – *287.*

Krūmiņš Edgars (1918–1989) – luterāņu mācītājs – *396.*

Krūmiņš K. – Rīgas apriņķa Skrīveru pagasta vecākais (1940) – *301.*

Kubrakovs Vladimirs (1907) – Latvijas PSR Ministru Padomes Lietu pārvaldes lauksaimniecības grupas priekšnieks (1952–1965) – *340.*

Kučerjajeva Olga – Liepājas rajona Vaiņodes ciema iedzīvotāja – *318.*

Kudeļņikovs – Sarkanās armijas kara jurists – *136, 138.*

Kuks Jānis (?–1941) – Latvijas armijas militārpersona – *128.*

Kūliņš Jānis (1920) – Daugavpils 1. vidusskolas skolnieks – *133.*

Kupcovs – milicijas iecirkņa pilnvarotais Ludzas apriņķa Mērdzenes pagastā – *223.*

Kurelis Jānis (1882–1954) – ģenerālis, Latvijas armijas Tehniskās divīzijas komandieris (1922–1940), viņa vārdā nosauktās latviešu karavīru vienības (kureliešu) vadītājs (1944) – *170.*

Kurojedovs V. – PSRS Ministru Padomes Reliģisko kultu lietu Padomes priekšsēdētājs – *408.*

Kusins Eduards (1889–?) – Latvijas PSR "Osoaviahima" Centrālās padomes priekšsēdētājs (1945–1946) – *350.*

Kuzņecovs Aleksandrs (1939) – Latvijas PSR VDK darbinieks – *455.*

Kuzņecovs Vasilijs – Padomju armijas kareivis – *319.*

Kuzņecovs Vladimirs – Padomju armijas kareivis – *317.*

Kviesis Alberts (1881–1944) – Latvijas Valsts prezidents (1930–1936), Latvijas zemes pašpārvaldes tieslietu ģenerāldirektors (1943–1944) – *199.*

Ķempe Mirdza (1907–1974) – latviešu dzejniece – *439, 440.*

Ķeniņš Atis (1874–1961) – latviešu dzejnieks un sabiedrisks darbinieks – *440.*

Ķergalvis K. (?–1941) – Latvijas armijas virsleitnants – *127.*

Ķikuts – Viļakas apriņķa Rugāju pagasta iedzīvotājs – *279.*

Ķiploks Izidors (1917–?) – apcietinātais – *272.*

Labunskis – Daugavpils iedzīvotājs – *287.*

Lāceklis Kārlis (1904–1970) – Latvijas baptistu draudžu bīskaps (1944–1946) – *383.*

Lācis Vilis (1904–1966) – latviešu rakstnieks, iekšlietu ministrs (1940 VI–VIII), Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes (Ministru Padomes) priekšsēdētājs (1940 VIII–1959) – *79, 112, 115, 117, 122, 127, 217, 218, 223, 227, 228, 277, 278, 299, 307, 309, 312, 333, 334, 338, 341, 342, 352, 354, 355, 356, 386, 400, 443.*

Laiviņš Dainis (1921–1941) – Cēsu vidusskolas skolnieks – *133.*

Lankovskis – Alūksnes rajona iedzīvotājs – *319.*

Lapiņš E. – Rīgas apriņķa Skrīveru pagasta valdes loceklis – *301.*

Lapkovskis Jāzeps (1920) – katoļu mācītājs – *402.*

Lapsa Jānis (1930) – latviešu rakstnieks – *443.*

Latkovskis Vikentijs (1899–1983) – Latvijas PSR iekšlietu ministra biedrs un Politiskās policijas pārvaldes priekšnieks (1940 VII–IX), Latvijas PSR pārtikas rūpniecības tautas komisārs (1940 IX–1941), Latvijas PSR pārtikas rūpniecības tautas komisārs (ministrs) (1944–1954) – *121.*

Lazarevs – Latvijas PSR IeTK Ludzas apriņķa iznīcinātāju bataljona kareivis – *223.*

Lēbs (*Leeb*) Vilhelms, fon (1876–1956) – ģenerālfeldmaršals, Vācijas armiju grupas "Ziemeļi" ("*Nord*") komandieris (1941) – *166.*

Lecis Vilhelms (1898–?) – Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētājs (1952–1958) – *354.*

Legzdiņš Žanis (1897–?) – LK(b)P CK Skolu nodaļas vadītājs (1947–1948) – *427.*

Leimanis Oskars (1891–1969) – Latvijas zemes pašpārvaldes tehnikas un satiksmes ģenerāldirektors (1943–1944) – *199.*

Leimanis R. – Latvijas PSR VDK darbinieks – *156.*

Leitāns Valentīns (1933) – Latvijas PSR Valsts plāna komitejas priekšsēdētāja vietnieks (1979–1990) – *365.*

Leitis – apcietinātais – *268.*

Lejiņš Voldemārs (1920) – Liepājas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētājs (1952–1953 III; 1953 IV–1956) – *478.*

Lēmanis Indriķis (1904–1960) – Latvijas PSR Ministru Padomes Radiofikācijas un radioraidījumu (Radioraidījumu un televīzijas) komitejas priekšsēdētājs (1946–1960) – *451.*

Leonīds (īst. v. Poļakovs Leonīds) (1913–1990) – Latvijas Pareizticīgās Baznīcas Rīgas un Latvijas arhibīskaps (1966–1979), metropolīts (1979–1990) – *410.*

Lepše Tālivaldis (1896–1941) – atvaļināts Latvijas armijas virsleitnants – *127.*

Lesiņš Ādolfs – Valmieras apriņķa Kocēnu pagasta sekretārs (1940) – *302, 303.*

Līdaka – Aktīvo bezdievju savienības priekšsēdētājs (1940–1941) – *120.*

Lieknis Jānis (1883–1941) – pedagogs, vēsturnieks, Latvijas PSR izglītības tautas komisāra vietnieks (1940) – *422.*

Liepa – Rīgas iedzīvotāja – *317.*

Liepa Prolets (1923–1978) – PSRS Ministru Padomes Reliģisko kultu lietu Padomes pilnvarotais Latvijas PSR (1962–1978) – *403, 406, 408, 409.*

Liepiņš A. (?–1941) – kapteinis Latvijas armijas Sapieru pulkā – *127.*

Liepiņš Edgars (1929–1995) – latviešu aktieris – *447.*

Liepiņš V. (?–1941) – kapteinis Latvijas armijas 3. Jelgavas kājnieku pulkā – *128.*

Linmeijers Mārtiņš (1894–1941) – kapteinis Latvijas armijas 2. Bauskas kājnieku pulkā – *129, 130.*

Lipskis – Latvijas PSR IeTK Ludzas apriņķa iznīcinātāju bataljona kareivis – *224.*

Loktionovs Aleksandrs (1893–1941) – ģenerālpulkvedis, PSRS aizsardzības tautas komisāra vietnieks, Baltijas kara apgabala pavēlnieks (1940) – *83.*

Lomonovskis Juris (1947) – viens no LNNK dibinātājiem – *504.*

Lončs A. – apcietinātais – 268.

Loze (*Lohse*) Hinrihs (1896–1964) – Ostlandes valsts komisārs (reihskomisārs) (1941–1945) – *167, 174, 175.*

Luceviča Austra – Latvijas PSR Ministru Padomes Galvenās pārvaldes valsts noslēpumu aizsardzībai presē priekšniece (1971–1981), LKP CK Propagandas un aģitācijas nodaļas vadītāja vietniece (1981–1985) – *442, 444.*

Ludvigs Māris (1948) – luterāņu mācītājs, Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas prāvests (no 1996) – *416.*

Lūkins Miervaldis (1894–1941) – pulkvedis, Latvijas Valsts prezidenta adjutants (1936–1940) – *128.*

Lukjanovs Varfolomejs (1922–?) – apcietinātais – *268.*

Luters (*Luther*) Mārtiņš (1483–1546) – vācu teologs un sabiedriskais darbinieks, protestantisma pamatvirziena – luterisma dibinātājs – *389.*

Ļebedevs Ivans (1907–1972) – LK(b)P CK otrais sekretārs (1944–1949) – *331.*

Ļemajevs – Sarkanās armijas kara jurists – *435.*

Ļeņins Vladimirs (īst. v. Uļjanovs Vladimirs) (1870–1924) – KSFPR (KPFSR) Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētājs (1917–1924) – *19, 20, 21, 25, 228, 249, 300, 516.*

Ļeontjevs Pjotrs – ģenerālmajors, PSRS IeTK (VDM) 5. speciālo uzdevumu divīzijas komandieris – *465.*

Ļitvinovs Pāvels (1900–?) – LK(b)P CK sekretārs (1949–1952) – *337.*

Ļitvins – PSRS IeTK darbinieks – *43.*

Makejevs Mihails – Padomju armijas rezerves majors – *359.*

Maļcevs Jevdokims (1910) – ģenerālleitnants, Baltijas kara apgabala Politiskās pārvaldes priekšnieks – *358.*

Maļenkovs Georgijs (1902–1988) – VK(b)P (PSKP) CK sekretārs (1939–1946; 1948–1953), PSRS Ministru Padomes priekšsēdētājs (1953–1955) – *229, 243, 342, 453, 475.*

Maļinovska Milda – Ventspils rajona Ances ciema iedzīvotāja – *318.*

Masalis – Ludzas apriņķa Mērdzenes pagasta iedzīvotājs – *223.*

Masļeņņikovs – pulkvedis, PSRS Iekšlietu ministrijas pilnvarotais Krasnojarskas novadā – *280.*

Matevosovs Ivans – ģenerālmajors, PSRS Iekšlietu ministrijas pilnvarotais Lietuvas PSR (1949–1951) – *281.*

Matulis Jānis (1911–1985) – Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas arhibīskaps (1969–1985) – *410.*

Matuļenko – sanitārais inspektors – 263.

Matvejevs – Turkmēnijas PSR IeTK Krasnovodskas apgabala pārvaldes darbinieks – *142.*

Mauriņa Zenta (1897–1978) – latviešu rakstniece – *443.*

Mazjēcis Aleksandrs (1912–1972) – LK(b)P Tukuma apriņķa komitejas pirmais sekretārs (1940–1941; 1944–1947), Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētājs (1947–1948) – *156.*

Mēdems (*Medem*) Valters Ēberhards, fon (1887–1945) – Jelgavas apgabala komisārs (gebītskomisārs) nacistu okupācijas laikā – *416.*

Mehtijeva Marija – Latvijas PSR VDK darbiniece – *426.*

Melehova Helēna – Ludzas apriņķa Pasienes pagasta iedzīvotāja – *223.*

Merekina A. – PSRS Bruņoto spēku atvaļināto militārpersonu darba, dzīvokļu un sadzīves jautājumu risināšanas Rīgas pilsētas komisijas sekretāre – *360.*

Merkulovs V. (1900–1953) – PSRS valsts drošības tautas komisārs (1943–1946) – *100.*

Mežgailis Bruno (1923) – ekonomists, demogrāfs – *363.*

Mežulis Gustavs (1891–?) – atvaļināts Latvijas armijas kapteinis, 2. Ventspils aizsargu pulka komandieris – *126.*

Mihelsons A. – Latvijas PSR IeTK Viļakas apriņķa Tilžas pagasta nodaļas priekšnieks – *271.*

Miķelsons Roberts (1889–1973) – pedagogs, Latvijas PSR Izglītības tautas komisariāta metodiskā kabineta vadītājs (1941), Latvijas PSR Izglītības tautas komisariāta (Izglītības ministrijas) Skolu pārvaldes priekšnieks (1944–1947), Latvijas PSR izglītības ministra vietnieks (1947–1956) – *423.*

Minosjans – Latvijas PSR IeTK Viļakas apriņķa Baltinavas pagasta nodaļas priekšnieks – *271.*

Mišutins Aleksandrs (1905–1988) – Latvijas PSR prokurors (1944–1950) – *259, 261, 266, 269, 275, 276, 330, 451.*

Mjasņikovs – brigādes kara jurists, Baltijas Sevišķā kara apgabala Kara tribunāla priekšsēdētājs – *134, 136.*

Mogutovs – KPFSR Pleskavas apgabala Kačanovas rajona Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas darbinieks – *393.*

Moisejevs – Sarkanās armijas tehniķis-intendants – *435.*

Molotovs Vjačeslavs (īst. v. Skrjabins Vjačeslavs) (1890–1986) – PSRS Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētājs (1930–1941), PSRS ārlietu tautas komisārs (ārlietu ministrs) (1939–1949; 1953–1956) – *11, 34, 61, 64, 67, 68, 70, 78, 104, 112, 229, 416, 535, 537.*

Mucenieks Kārlis – Rīgas iedzīvotājs – *125.*

Mucenieks Visvaldis (1938) – viens no LNNK dibinātājiem, Latvijas Republikas Augstākās Padomes deputāts (1990–1993) – *504.*

Muižnieks Haralds (1921–1942) – Daugavpils 1. vidusskolas skolnieks – *133.*

Muižulis Augusts (1893–1941) – Latvijas armijas pulkvedis-leitnants, Tukuma–Kuldīgas kara apriņķa priekšnieks (1939–1940) – *127.*

Mukāns Ludvigs – Daugavpils apriņķa Līksnas pagasta iedzīvotājs – *286.*

Mūkins Edgars (1915) – LKP Daugavpils pilsētas komitejas sekretārs (1952–1953), pirmais sekretārs (1953–1955) – *371.*

Munters Vilhelms (1898–1967) – Latvijas Republikas ārlietu ministrs (1936–1940 VI) – *67, 68, 69.*

Muravjovs Nikolajs (1909) – LKP CK Zinātnes un kultūras nodaļas vadītāja vietnieks (1953–1961) – *432.*

Murmilovs I. – Latvijas PSR IeTK Viļakas apriņķa Rugāju pagasta nodaļas operatīvais pilnvarotais – *270.*

Muromcevs – Sarkanās armijas politiskais vadītājs (poļitruks) – *435.*

Naglis – Ludzas apriņķa iedzīvotājs – *224.*

Naglis V. (1923) – apcietinātais – *267.*

Nasedkins V. (1905–1950) – valsts drošības vecākais majors, PSRS IeTK Nometņu galvenās pārvaldes priekšnieks – *145.*

Natankovs – Sarkanās armijas vecākais politiskais vadītājs (poļitruks) – *435.*

Negoduiko – Sarkanās armijas pulka komisārs – *129, 130.*

Neilande Nadežda – Rīgas iedzīvotāja – *317.*

Nesaule Augusts (1874–?) – Valmieras Sīmaņa baznīcas luterāņu draudzes padomes priekšsēdētājs – *401.*

Niedre Jānis (1909–1987) – latviešu rakstnieks, literatūrzinātnieks, Galvenās literatūras pārvaldes priekšnieks (1940) – *117, 439.*

Nītso (*Niitsoo*) Viktors (1952) – Igaunijas neformālo organizāciju aktīvists – *506.*

Noviks Alfons (1908–1996) – Latvijas PSR iekšlietu tautas komisārs (1940–1941), Latvijas PSR valsts drošības tautas komisārs (ministrs) (1944–1952) – *100, 123, 124, 134, 135, 152, 261, 263, 264, 269.*

Nukša Mārtiņš (1878–1942) – Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas ģenerālsekretārs (1939–1940 VI) – *71, 72.*

Ņefedovs Boriss – Latvijas PSR VDK darbinieks – *402.*

Ņemcovs Vladimirs – Padomju armijas kareivis – *319.*

Ņikonovs Aleksandrs (1918–1997) – Latvijas PSR lauksaimniecības ministrs (1951–1961), Vissavienības Lauksaimniecības zinātņu akadēmijas prezidents (1984–1997) – *341.*

Obergs (*Oberg*) – SS grupenfīrers (ģenerālleitnants), SS un policijas augstākais komandieris nacistu okupētajā Francijā – *201.*

Ogoļcovs – ģenerālleitnants, PSRS valsts drošības ministra vietnieks – *260, 288, 289.*

Ola Žanis (?–1941) – atvaļināts Latvijas armijas kapteinis – *128.*

Oņiščenoks – Latvijas PSR IeTK Ludzas apriņķa iznīcinātāju bataljona kareivis – *223.*

Opincāns Donāts (1911) – Latvijas PSR IeTK darbinieks (1940–1941) – *123.*

Orlovs Matvejs (1906) – LK(b)P Aizputes apriņķa komitejas pirmais sekretārs (1944–1948), LK(b)P Ilūkstes apriņķa (rajona) komitejas pirmais sekretārs (1948–1950) – *425.*

Ostroverhovs – PSRS IeTK darbinieks – *436.*

Ostrovs Jānis (1896–1966) – Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks (1947–1953), Latvijas PSR ārlietu ministrs (1950–1959), Latvijas PSR kultūras ministrs (1953–1958) – *341, 372, 386.*

Ozoliņš – milicis Ludzas apriņķa Nautrēnu pagastā – *224.*

Ozoliņš Antons – Viļakas apriņķa Rugāju pagasta iedzīvotājs – *270.*

Ozoliņš Jānis (1883–1941) – Dzelzceļa aizsargu pulka komandieris – *126.*

Ozoliņš Kārlis (1905–1987) – laikraksta "Cīņa" redaktors (1941; 1944–1951), Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētāja vietnieks (1951–1952), Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājs (1952–1959) – *214, 216, 371, 372, 375.*

Ozoliņš Viktors (1907–1989) – luterāņu mācītājs (no 1934), vēlāk Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas prāvests – *409, 410, 411.*

Pakalns Jānis (1912) – Daugavpils pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētājs (1953–1961), Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētājs (1962–1967) – *478.*

Pastušenko – Rīgas iedzīvotājs – *438.*

Pauls-Pāvuls Andris (1965) – viens no LNNK dibinātājiem – *504, 505.*

Pavlovs – PSRS IeTK darbinieks – *436.*

Pēčs Uldis (1920–1941) – Cēsu vidusskolas skolnieks – *133.*

Peive Jānis (1906–1976) – agroķīmiķis, Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas prezidents (1951–1959), Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājs (1959–1962), PSRS Augstākās Padomes Tautību Padomes priekšsēdētājs (1958–1966) – *357, 433.*

Pelkaus Elmārs (1943) – vēsturnieks, Latvijas Valsts arhīva direktora padomnieks – *14, 15.*

Pelkaus Jānis (1901–1946) – jaunsaimnieks Rīgas apriņķa Lauberes pagasta Urdzēnos – *265.*

Pelkaus Kārlis (1880–1959) – kalējs Latvijas Sarkanā krusta ortopēdiskajās darbnīcās – *265.*

Pelše Arvīds (1899–1983) – LK(b)P (LKP) CK sekretārs (1941–1959), LKP CK pirmais sekretārs (1959–1966), PSKP CK Partijas kontroles komisijas priekšsēdētājs (1966–1983) – *320, 351, 357, 372, 386, 405.*

Penka Otto Magnuss (1900–1941) – virsleitnants Latvijas armijas Aviācijas pulkā – *127.*

Pernaste (*Pärnaste*) Eve (1951) – Igaunijas neformālo organizāciju aktīviste – *506.*

Pēteris I (1672–1725) – Krievijas cars (1682–1721), imperators (1721–1725) – *7.*

Pētersone Ausma – Latvijas iedzīvotāja, izsūtītā – 291.

Petraņecs – Latvijas PSR Iekšlietu ministrijas Krāslavas apriņķa daļas priekšnieks – *285.*

Petrovs – pulkvedis, PSRS Iekšlietu ministrijas Omskas apgabala pārvaldes priekšnieks – *280.*

Petrovs – ģenerālleitnants, PSRS Iekšlietu ministrijas pilnvarotais Igaunijas PSR – *281.*

Petrovskis – ģenerālmajors, PSRS Iekšlietu ministrijas Novosibirskas apgabala pārvaldes priekšnieks – *280.*

Piesis Jānis (1902–1957) – Latvijas PSR IeTK darbinieks, Milicijas pārvaldes

priekšnieks (1940–1941), Latvijas PSR iekšlietu ministra vietnieks (1946–1948), Rīgas pilsētas milicijas priekšnieks (1948–1956) – *123.*

Pikāns V. (?–1941) – aizsargs – *126.*

Pikarevskis – milicijas iecirkņa pilnvarotais Ludzas apriņķa Pildas pagastā – *223.*

Pikeļeviča U. – apcietinātā – *267.*

Pipo – kapteinis, Latvijas PSR IeTK Viļakas apriņķa daļas priekšnieks – *271.*

Pizāns Pāvels (1918–1971) – PSRS Ministru Padomes Reliģisko kultu lietu Padomes pilnvarotais Latvijas PSR (1960–1961) – *401.*

Pjadiševs – pulkvedis, PSRS Iekšlietu ministrijas pilnvarotais Tomskas apgabalā – *280.*

Platā Broņislava – Viļakas apriņķa Rugāju pagasta iedzīvotāja – *270.*

Plāte Modris (1951) – luterāņu mācītājs, Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas prāvests (no 1985) – *412, 416.*

Plauciņš Leons (1903–1993) – Latvijas PSR Komunālās saimniecības ministrijas Arhitektūras pieminekļu aizsardzības (Valsts celtniecības un arhitektūras lietu komitejas Pieminekļu aizsardzības) inspekcijas galvenais arhitekts (1958–1979) – *399.*

Plaudis Jānis (1903–1952) – latviešu rakstnieks – *439, 440.*

Plensners Aleksandrs (1892–1984) – pulkvedis, Latvijas militārais atašejs Vācijā (1937–1940), Latvijas zemes pašpārvaldes uzticības padomes loceklis (1941) – *166.*

Plēpis Jānis (1909–1947) – latviešu grafiķis – *444.*

Plinta – Krāslvas apriņķa iedzīvotājs, izsūtītais – *285.*

Plūdonis Matīss (1892–1963) – Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes (Ministru Padomes) priekšsēdētāja vietnieks (1945–1955), pirmais vietnieks (1955–1962) – *340, 398, 453.*

Pļaviņš Ernsts Henrihs (1900–?) – Rīgas pilsētas Proletāriešu rajona prokurors (1944–1946), Rīgas pilsētas prokurora vietnieks (1946–1947), Latvijas PSR Prokuratūras izmeklēšanas daļas priekšnieks (1947–1949) – *438.*

Pole Jūlija – Viļakas apriņķa Rugāju pagasta iedzīvotāja – *271.*

Polikarps (īst. v. Grišins Polikarps) – Latvijas Pareizticīgās Baznīcas arhimandrīts – *415.*

Polis Jānis – Viļakas apriņķa Rugāju pagasta iedzīvotājs – *271.*

Poļakovs – pulkvedis, PSRS Iekšlietu ministrijas pilnvarotais Irkutskas apgabalā – *281.*

Poļakovs – Turkmēnijas PSR IeTK Krasnovodskas apgabala pārvaldes izmeklētājs – *142.*

Poļakovs I. – apcietinātais – *268.*

Poļanskis Ivans (1899–1956) – PSRS Tautas Komisāru Padomes (Ministru Padomes) Reliģisko kultu lietu Padomes priekšsēdētājs (1944–1956) – *386, 388, 390.*

Porucenko – VK(b)P Pleskavas apgabala Pitalovas rajona komitejas pirmais sekretārs – *244.*

Postnieks Gunārs (1950) – Latvijas Republikas Pilsoņu kongresa Latvijas Komitejas sekretārs – *523.*

Potapovs – milicijas iecirkņa pilnvarotais Ludzas apriņķa Kārsavas pagastā – *224.*

Pozdņakovs Nikolajs (1900–1948) – PSRS pilnvarotais pārstāvis Lietuvā (1939–1940 VIII), VK(b)P CK un PSRS Tautas Komisāru Padomes pilnvarotais Lietuvā (1940 VIII–1941 VI) – *104.*

Prauls Kārlis (1895–1941) – ģenerālis, Aizsargu organizācijas priekšnieks (1930–1940) – *126.*

Priede J. – KPFSR Pleskavas apgabala Kačanovas rajona Pokrovas luterāņu draudzes loceklis – *393, 394.*

Priede Roberts (1907–1980) – luterāņu mācītājs – *410.*

Prieže Kārlis (1907–1977) – Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija sekretārs (1944–1948) – *241.*

Prihodjko Ivans (1922) – Latvijas PSR VDK darbinieks – *402.*

Prikase Milda – Viļakas apriņķa Rugāju pagasta iedzīvotāja – *271.*

Prīmanis Mārtiņš (1878–1950) – profesors, Latvijas zemes pašpārvaldes izglītības un kultūras ģenerāldirektors (1943–1944) – *199, 206.*

Pugo Boriss (1937–1991) – ģenerālpulkvedis, Latvijas PSR VDK priekšsēdētājs (1980–1984), LKP CK pirmais sekretārs (1984–1988), PSKP CK Partijas kontroles komisijas priekšsēdētājs (1988–1990), PSRS iekšlietu ministrs (1990–1991) – *460, 508.*

Pumpurs Andrejs (1841–1902) – latviešu dzejnieks – *528.*

Punāns Alberts (1914) – Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas Kultūras pārvaldes Plānu un finansu daļas priekšnieks (1959–1962) – *454.*

Pūpola Ilga (1926) – viena no LNNK dibinātājām – *504.*

Pupurs Jānis Hugo (1901–1977) – Rīgas lielvecākais (1940 VII–VIII) – *94.*

Puriņš Eižens (1887–?) – Tērvetes Valsts tuberkulozes slimnīcas direktors – *263.*

Purs Laimonis (īst. v. Strazdiņš Laimonis) (1922) – latviešu rakstnieks – *439.*

Purviņš Harijs Modriņš (1909) – Latvijas PSR Zemkopības tautas komisariāta Zemes ierīcības pārvaldes priekšnieks (1940–1941) – *304.*

Putniņš Jānis (1907–1961) – Latvijas Arodbiedrību centrālās Padomes (Latvijas Republikāniskās arodbiedrību Padomes) priekšsēdētājs (1940–1949) – *451, 452.*

Račiņš K. – Rīgas apriņķa Skrīveru pagasta valdes loceklis – *301.*

Radziņš Pēteris (1880–1930) – ģenerālis, Latvijas armijas štāba priekšnieks (1919–1924), Latvijas armijas komandieris (1924–1928) – *480.*

Ragaišis (*Ragaišis*) Romualds – Lietuvas neformālo organizāciju aktīvists – *506.*

Ramāns Miervaldis (1925–1996) – Latvijas PSR Valsts plāna komisijas priekšsēdētāja vietnieks (1965–1978), Latvijas PSR Valsts plāna komitejas priekšsēdētājs (1978–1989) – *367.*

Rasa – apcietinātais – *267.*

Ratnieks Aleksandrs (1937) – represētais – *160, 161, 162.*

Ratnieks Edmunds (1922) – Latvijas PSR Ministru Padomes Ārzemju tūrisma padomes priekšnieks (1966–1978) – *410.*

Ratnieks Georgs (1931) – represētais – *160, 161.*

Ratnieks Nikolajs (1935) – represētais – *160.*

Ratušnijs – ģenerālmajors, PSRS Iekšlietu ministrijas pilnvarotais Latvijas PSR – *260, 281, 283.*

Reigans (*Reagan*) Ronalds Vilsons (1911) – ASV prezidents (1981–1989) – *416.*

Reihmanis Osvalds (1919) – Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas Kultūras pārvaldes priekšnieks (1958–1961), Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētāja vietnieks (1964–1965) – *454.*

Reimanis Kārlis – laikraksta "Padomju Jaunatne" līdzstrādnieks (1949–1959) – *374.*

Repše Diāna (1963) – viena no LNNK dibinātājām – *504.*

Repše Einārs (1961) – viens no LNNK dibinātājiem, Latvijas Republikas Augstākās Padomes deputāts (1991–1993), Latvijas Bankas prezidents (no 1993) – *504, 505, 506.*

Restbergs Jūlijs (1892–1973) – PSRS Ministru Padomes Reliģisko kultu lietu Padomes pilnvarotais Latvijas PSR (1948–1960) – *394, 395, 397, 399, 400.*

Rešetņikovs Mihails (1921) – Latvijas PSR VDK darbinieks – *247.*

Rezevs Aleksandrs (1905–1970) – ģenerālmajors, Igaunijas PSR iekšlietu ministrs (1944–1951) – *281.*

Ribentrops (*Ribbentrop*) Joahims, fon (1893–1946) – Vācijas ārlietu ministrs (reihsministrs) (1938–1945) – *11, 61, 64, 65, 70, 416, 535, 537.*

Riekstiņš Jānis (1942) – vēsturnieks, Latvijas Valsts arhīva Publikāciju daļas vecākais referents – *10, 11, 15.*

Rimša – Ludzas apriņķa Pildas pagasta iedzīvotājs – *223.*

Rinks Eduards Mārtiņš (1905–1941) – kapteinis Latvijas kara flotē – *128.*

Ritums Mārtiņš Reinholds (1887–1941) – kapteinis, 5. Rīgas aizsargu pulka komandieris – *126.*

Rizga Pēteris (1883–1955) – lauksaimniecības speciālists, Latvijas PSR Augstākās Padomes deputāts (1940–1947) – *327.*

Rjasnojs Vasilijs (1904–1995) – ģenerālmajors, PSRS iekšlietu tautas komisāra (iekšlietu ministra) pirmais vietnieks (1946–1947), PSRS iekšlietu ministra vietnieks (1947–1952), PSRS valsts drošības ministra vietnieks (1952–1953) – *282.*

Robertss (*Roberts*) Ralfs – ASV Kongresa Pārstāvju palātas rakstvedis – *485.*

Rode Gunārs (1934) – cilvēktiesību aizstāvības kustības dalībnieks – *466.*

Roga V. (1904–1941) – 5. Rīgas aizsargu pulka aizsargs – *126.*

Rogačevskis V. – apcietinātais – *268.*

Ronis Jevgeņijs (1909) – Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes (Ministru Padomes) priekšsēdētāja pirmais vietnieks (1945–1947) – *223, 224.*

Rozenberga I. – apcietinātā – *267.*

Rozenbergs (*Rosenberg*) Alfreds, fon (1893–1946) – Nacionālsociālistiskās vācu strādnieku partijas Ārlietu daļas vadītājs (reihsleiters) (1933–1945), Austrumu okupēto apgabalu ministrs (reihsministrs) (1941–1945) – *166, 173, 180, 189, 194, 195.*

Rozenbergs Konstantīns (1918) – Daugavpils 1. vidusskolas skolnieks – *133.*

Rozenšteins Hugo (1892–1941) – ģenerālis, Latvijas armijas štāba priekšnieks (1939–1940) – *127.*

Rozentāls Mārtiņš (1911–1993) – Latvijas PSR IeTK darbinieks – *123.*

Rubenis – Latvijas PSR VDK darbinieks – *455.*

Rubenis Jurijs (1925) – LKP CK sekretārs (1966–1970), Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājs (1970–1989) – *240, 308, 404.*

Rubenis Juris (1961) – luterāņu mācītājs – *416.*

Rubenis Vitālijs (1914 –?) – Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājs (1962–1970), Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājs (1970–1974), PSRS Augstākās Padomes Tautību Padomes priekšsēdētājs (1974–1984) – *310, 313.*

Rubiks Alfrēds (1935) – Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētājs (1984–1990), LKP CK pirmais sekretārs (1990–1991) – *515, 516.*

Rubins – Latvijas PSR VDM darbinieks – *286.*

Rubins Donāts – Daugavpils apriņķa Līksnas pagasta iedzīvotājs – *286.*

Rudzīte Anta (īst. v. Rudzīte Antonija) (1931) – viena no LNNK dibinātājām, LNNK Dzīvesziņas nodaļas vadītāja, Bauskas 1. vidusskolas direktore (no 1995) – *504.*

Rudzītis – Latvijas PSR VDK darbinieks – *416.*

Rudzītis Helmars (1903) – grāmatizdevējs – *113, 114.*

Rudzītis Meinhards (1910–1966) – latviešu dzejnieks – *440.*

Ruģēns Jānis (1817–1876) – latviešu dzejnieks – *528.*

Rumjancevs Jevgenijs (1949) – pareizticīgo mācītājs (no 1976) – *413.*

Rumpis – Latvijas PSR Iekšlietu ministrijas Rīgas Virsnieku skolas kursants – *285.*

Ruņģe Milda (1890–?) – Bauskas apriņķa Codes–Bērzu 7-gadīgās skolas skolotāja – *264.*

Rūtenbergs K. (?–1941) – aizsargs – *126.*

Ruze Anufrijs (1913–?) – apcietinātais – *267.*

Safronovs – ģenerālleitnants, Sarkanās armijas Rīgas garnizona priekšnieks – 128.

Saharovs Aleksandrs (1919) – PSRS Ministru Padomes Krievijas pareizticīgās baznīcas lietu Padomes pilnvarotais Latvijas PSR (1949–1966) – *390, 391.*

Saltups Hermanis (1901–?) – ārsts – 263.

Samarcevs – PSRS VDTK Ordžonikidzes novada 3. daļas 2. nodaļas darbinieks – *140.*

Samsons Vilis (1920) – Latvijas PSR izglītības ministrs (1950–1960) – *341.*

Sanders Visvaldis (1885–1979) – teologs, Latvijas zemes pašpārvaldes uzticības padomes loceklis (1941) – *166.*

Sāns Jānis (1904–?) – kapteinis, Aizsargu štāba apmācības daļas priekšnieks – *126.*

Satiks Alfreds (1909–?) – Bauskas apriņķa Mežotnes 7-gadīgās skolas direktors – *264.*

Savickis – Ludzas apriņķa Pildas pagasta iedzīvotājs – *223.*

Savinkovs Boriss (1879–1925) – krievu rakstnieks un sabiedriskais darbinieks – *480.*

Seņins Nikolajs – Padomju armijas kareivis – *318.*

Sergijenko – valsts drošības jaunākais leitnants, Latvijas PSR Valsts drošības ministrijas Rēzeknes apriņķa daļas 2. nodaļas priekšnieka vietnieks – *272.*

Serovs Ivans (1905–1990) – PSRS valsts drošības tautas komisāra pirmais vietnieks (1941) – *100, 146, 151.*

Sičovs V. – PSRS Valsts plāna komitejas Darba nodaļas priekšnieks – *366.*

Sidorenko Vladimirs – Padomju armijas rezerves apakšpulkvedis – *359.*

Sieks Alberts (1899–?) – valsts drošības pulkvedis, Latvijas PSR iekšlietu tautas komisāra (ministra) vietnieks (1943–1951), Latvijas PSR iekšlietu ministrs (1951–1953) – *216.*

Silaraups Rolands (1965) – Latvijas cilvēktiesību aizstāvēšanas grupas "Helsinki-86" dalībnieks – *501.*

Sīmanis – Sarkanās armijas kapteinis – *302, 303.*

Simonsons Dāvids (1859–1933) – ģenerālis, Latvijas armijas virspavēlnieks (1919 VII–X) – *480.*

Siss (*Siss*) Sanders (īst. v. Kokins (*Kokin*) Aleksandrs) (1949) – Igaunijas neformālo organizāciju aktīvists – *506.*

Sitarjans S. – PSRS Valsts plāna komitejas priekšsēdētāja vietnieks – *366.*

Sivko – PSRS Ministru padomes Krievijas pareizticīgās baznīcas lietu Padomes darbinieks – *392.*

Skalbe Kārlis (1879–1945) – latviešu rakstnieks – *443.*

Skubiņš Pēteris (1898–?) – Jelgavas apriņķa Lielauces pagasta veterinārārsts – *327.*

Skujevics Jānis (1892– ?) – Latvijas zemes pašpārvaldes finansu ģenerāldirektors (1943–1944) – *199.*

Skujiņš Zigmunds (1926) – latviešu rakstnieks – *443.*

Skvorcovs – KPFSR Pleskavas apgabala Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas darbinieks – *393.*

Sluckis – PSRS IeTK Nometņu galvenās pārvaldes Vispārējās apgādes daļas priekšnieka vietnieks – *144.*

Smilga Jānis (1912–?) – ārsts – *263.*

Smirnovs – Latvijas PSR IeTK karaspēka kara prokurora palīgs – *270, 271.*

Sniķeris Vilis (1891–1941) – atvaļināts Latvijas armijas virsleitnants – *128.*

Soboļevs Vitālijs (1940) – LKP CK otrais sekretārs (1986–1990) – *509.*

Sparinskis Eduards (1944–1992) – Latvijas PSR VDK darbinieks – *413.*

Spasenko – ģenerālleitnants, PSRS Iekšlietu ministrijas Konvoja karaspēka priekšnieka vietnieks – *282.*

Spekmanis Ernests (1905–1974) – luterāņu mācītājs – *406.*

Spure Žanis (1901–1943) – LK(b)P CK otrais sekretārs (1940 XII–1943) – *381.*

Stabulniece Auguste (1901–?) – 6. Aizputes aizsargu pulka aizsardžu priekšniece – *126.*

Stabulnieks Pēteris (1951) – Latvijas PSR VDK darbinieks – *415.*

Stahanovs Aleksejs – Doņeckas akmeņogļu baseina (Donbasa) šahtas atskaldītājs – *300.*

Stakalders Orests (1921–1941) – Cēsu vidusskolas skolnieks – *133.*

Stalažs Vilis (1907–1992) – Valsts kancelejas direktora vietas izpildītājs (1940 VII–VIII) – *93.*

Staļins Josifs (īst. v. Džugašvili Josifs) (1878 vai 1879–1953) – Padomju Savienības ģenerālisimuss, VK(b)P CK ģenerālsekretārs (1922–1952), PSRS Tautas Komisāru Padomes (Ministru Padomes) priekšsēdētājs (1941–1953) – *13, 21, 22, 23, 24, 26, 34, 43, 61, 65, 81, 104, 110, 113, 215, 227, 228, 229, 234, 236, 262, 300, 335, 342, 350, 379, 419, 420, 421, 422, 431, 448, 453, 486, 501, 537.*

Stefanovičs – Latvijas PSR IeTK Ludzas apriņķa iznīcinātāju bataljona kareivis – *223.*

Stefanovs – ģenerālmajors, PSRS Iekšlietu ministrijas pilnvarotais Novosibirskas apgabalā – *280.*

Stimsons (*Stimson*) Henrijs Lūiss (1867–1950) – ASV kara ministrs (1911–1913; 1940–1945), ASV valsts sekretārs (1929–1933) – *486.*

Straujums Aleksandrs (1917) – LKP Rīgas pilsētas Molotova rajona komitejas pirmais sekretārs (1953), LKP Rīgas pilsētas komitejas pirmais sekretārs (1958–1960) – *372.*

Strazdiņš Kārlis (1890–1964) – Latvijas PSR izglītības tautas komisārs (ministrs)

(1944–1950), Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Vēstures institūta direktors (1946–1963) – *264, 425, 451, 452.*

Streipa Jānis (1892–1941) – pulkvedis, Latvijas armijas štāba Organizācijas un mobilizācijas daļas priekšnieks (1938–1940) – *127.*

Strods Heinrihs (1925) – vēsturnieks, LU profesors – *15.*

Strods Onufrijs (1904) – LK(b)P CK (LKP CK) Propagandas un aģitācijas daļas vadītājs (1948–1953), Latvijas PSR kultūras ministra vietnieks (1953–1958) – *431.*

Strunke Niklāvs (1894–1966) – latviešu gleznotājs un grafiķis – *444.*

Stučka Pēteris (1865–1932) – jurists, Latvijas Sociālistiskās Padomju Republikas valdības priekšsēdētājs (1919–1920), KPFSR Augstākās tiesas priekšsēdētājs (1923–1932) – *516.*

Stutāns – Latvijas PSR IeTK Ludzas apriņķa iznīcinātāju bataljona kareivis – *224.*

Sudrabkalns Jānis (īst. v. Peine Arvīds) (1894–1975) – latviešu dzejnieks – *443.*

Sulfanovs Subhamali – Padomju armijas līgumstrādnieks – *318.*

Suščenko Kārlis (1910) – Lestenes ciema padomes priekšsēdētājs (1958–1961) – *399.*

Svencis Aleksandrs (1920) – Daugavpils 1. vidusskolas skolnieks – *133.*

Šakirovs – Turkmēnijas PSR IeTK nodaļas priekšnieks – *142.*

Šamaņins Fedors (1903–?) – Baltijas kara apgabala Politiskās daļas priekšnieks (1940–1941) – *300.*

Šapošņikovs Boriss (1882–1945) – Padomju Savienības maršals, Sarkanās armijas Ģenerālštāba priekšnieks (1937–1940) – *85.*

Šarmanova T. – pareizticīgo baznīcas psalmotāja – *414.*

Šarova – Rīgas iedzīvotāja – *317.*

Šataļins – VK(b)P CK Latvijas biroja priekšsēdētājs – *223.*

Ščerbakovs Aleksandrs (1901–1045) – ģenerālpulkvedis, Sarkanās armijas Galvenās politiskās pārvaldes priekšnieks (1942–1945) – *222.*

Šeškens Voldemārs (1895–?) – PSRS Ministru Padomes Reliģisko kultu lietu Padomes pilnvarotais Latvijas PSR (1944–1948) – *384, 385, 386, 388, 389, 390.*

Šijans V. (1904–1984) – pulkvedis, PSRS Iekšlietu ministrijas Specnometinājumu daļas priekšnieks – *281.*

Šišovs I. – Padomju armijas rezerves majors – *359.*

Šmerliņš Jānis – Padomju armijas kareivis – *317.*

Šneidere Irēne (1952) – LU Latvijas vēstures institūta vadošā pētniece – *15.*

Šneiders Jānis (1931) – Latvijas PSR Ministru Padomes lietu pārvaldnieks (1974–1988) – *308, 364.*

Šnejersons M. (1901–1939) – PSRS IeTK Administratīvi saimnieciskās pārvaldes priekšnieks – *54.*

Štālbergs Ernests (1883–1958) – arhitekts, docētājs (1922–1945), profesors (1945–1958) – *430, 431.*

Štālekers (*Stalecker*) Francis Valters (1900–1942) – SS brigādefīrers (ģenerālmajors), rīcības grupas "A" komandieris (1941–1942) – *191.*

Šteinbriks Bruno (1932) – Latvijas PSR VDK daļas priekšnieks (1972–1983), Latvijas PSR iekšlietu ministrs (1986–1990) – *410.*

Štiglics Roberts – Rīgas pilsētas policijas prefekts – *200.*

Štrauhs (*Strauch*) (?–1955) – SS oberšturmbanfīrers (pulkvedis), Drošības policijas komandieris Latvijā (1941–1942), Drošības policijas un SD komandieris Baltkrievijā (1942–1944) – *193.*

Šulcs Andris (1945) – cilvēktiesību aizstāvības kustības dalībnieks – *481.*

Šūlmanis A. (?–1941) – Latvijas armijas leitnants – *128.*

Šumanovs – PSRS Augstākās tiesas Kara kolēģijas darbinieks – *138.*

Šurgins Nikolajs – Padomju armijas kareivis – *318.*

Šurs – Sarkanās armijas kara jurists – *139.*

Šustins Semjons (1908–1978) – Latvijas PSR iekšlietu tautas komisāra vietnieks (1940), Latvijas PSR valsts drošības tautas komisārs (1941) – *100, 126, 128, 152, 450.*

Tentelis Augusts (1876–1942) – LU rektors (1925–1927; 1929–1931), Latvijas Republikas izglītības ministrs (1928; 1935–1938), Latvijas vēstures institūta direktors (1936–1940) – *303.*

Tepfers Verners (1893–1958) – ģenerālis, Latvijas armijas kara virsprokurors (1922–1940), Kara tiesu pārvaldes priekšnieks (1922–1939) – *444.*

Terinks Ego (1922) – Daugavpils 1. vidusskolas skolnieks – *133.*

Terlecks (*Terleckas*) Antans (1928) – Lietuvas neformālo organizāciju aktīvists – *506.*

Timčenko – justīcijas apakšpulkvedis, Latvijas PSR IeTK karaspēka kara prokurors – *270.*

Timenieks Staņislavs (1913) – ārsts – *263.*

Timermanis Kārlis (1931) – pagrīdes jaunatnes grupas "Brīvās Latvijas jaunatne " vadītājs – *475.*

Timošenko Semjons (1895–1970) – Padomju Savienības maršals, PSRS aizsardzības tautas komisārs (1940–1941) – *83, 84, 85, 299.*

Titavs Dans (1963) – viens no LNNK dibinātājiem – *504.*

Titavs Valts – viens no LNNK dibinātājiem – *504.*

Titovs Fedors (1910–?) – LK(b)P CK sekretārs (1944–1949), LK(b)P CK otrais sekretārs (1949–1952) – *425, 465.*

Torgani Lidija (1906–1998) – Aizsargu štāba referente – *126.*

Trampedahs (*Trampedach*) Frīdrihs (1907–?) – Ostlandes reihskomisariāta Politiskās nodaļas vadītājs – *179.*

Treicis Tālivaldis (1939) – latviešu dzejnieks – *443.*

Treida – milicijas iecirkņa pilnvarotais Ludzas apriņķa Nautrēnu pagastā – *224.*

Trockis Ļevs (īst. v. Bronšteins Ļevs) (1879–1940) – KSFPR (KPFSR) kara un jūras lietu tautas komisārs, Republikas revolucionārās kara padomes priekšsēdētājs (1918–1924) – *19, 20.*

Tubulis A. – apcietinātais – *267.*

Tupikovs – Sarkanās armijas pulkvedis – *129.*

Turka Berta – Aizputes apriņķa Tautas izglītības nodaļas vadītāja – *425.*

Tūrs Gustavs (1890–1973) – Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas arhibīskapa vietas izpildītājs (1946–1948), arhibīskaps (1948–1968) – *387, 390, 393, 394, 396, 400, 404, 408, 409.*

Tuščiks – apcietinātais – *267.*

Uliskis – Latvijas PSR VDK darbinieks – *247.*

Ulmanis – Dobeles rajona kolhoza "Stars" brigadieris – *317.*

Ulmanis Guntis (1939) – Latvijas Valsts prezidents (1993–1999) – *158.*

Ulmanis Kārlis (1877–1942) – vairākkārtējs Latvijas Republikas Ministru prezidents laikposmā no 1918. līdz 1936. gadam, Latvijas Valsts un Ministru prezidents (1936 IV–1940 VI), Valsts prezidents (1940 VI–VII) – *10, 11, 62, 69, 76, 80, 82, 100, 140, 141, 142, 255, 275, 314, 443, 459, 527.*

Uspenskis – PSRS IeTK darbinieks – *43.*

Vācietis Ojārs (1933–1983) – latviešu dzejnieks – *447, 448, 458.*

Valdmanis K. (?–1941) – aizsargs – *126.*

Valeinis Stepans – Ludzas apriņķa Pildas pagasta iedzīvotājs – *223.*

Valeskalns Pēteris (1899–1987) – Latvijas PSR izglītības tautas komisāra vietnieks (1940), Latvijas PSR izglītības tautas komisārs (1941–1944) – *205, 422.*

Vāliņš Kārlis (1899–?) – apcietinātais – *272.*

Vaļinieks Arturs – Ventspils pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētājs (1948–1959) – *478.*

Vanags Jānis (1907–1986) – ekonomists, zemkopības ministrs (1940 VI–IX), Latvijas PSR zemkopības tautas komisārs, Latvijas PSR lauksaimniecības ministrs (1940–1951; 1961–1962), Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas rektors (1954–1961) – *325, 344.*

Vasenkovs – Latvijas PSR IeTK pilnvarotais Tukuma apriņķī (1941 VI) – *155, 156, 157.*

Vasks – luterāņu mācītājs – *388.*

Veceļs Andrejs – Daugavpils apriņķa Līvānu pagasta iedzīvotājs – *287.*

Vecmanis Alfons (1906–1999) – luterāņu mācītājs, Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas prāvests (1947–1992), Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas Virsvaldes sekretārs (1951–1989) – *409.*

Vecvagars Jēkabs (1902–1965) – Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas lietu pārvaldnieks (1946–1951) – *433.*

Vegers Jānis – Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas Virsvaldes revīzijas komisijas priekšsēdētājs – *404.*

Veidnieks (Veitmanis) Kornēlijs (1899–1942) – Latvijas Republikas iekšlietu ministrs (1939–1940 VI) – *73.*

Veiters (*Veiter*) Teodors – Starptautiskā Baltijas tribunāla Kopenhāgenā priekšsēdētājs (1985) – *488.*

Velss (*Welles*) Samners (1892–1961) – ASV valsts sekretāra vietnieks – *89.*

Veļičevskis Aivars (1955–1994) – Latvijas PSR VDK darbinieks – *415.*

Vērpelis Jūlijs (1898–?) – 8. Valmieras aizsargu pulka komandieris – *126.*

Veselovs Ivans (1915–1984) – LKP CK Aģitācijas un propagandas nodaļas vadītājs (1957–1961) – *401.*

Vetigs (*Wettig*) Gerdons (1932) – vācu mācītājs no Rietumberlīnes – *410, 411.*

Vēvers Jānis (1899–1978) – Latvijas PSR VDTK izmeklēšanas daļas priekšnieks (1941–1944), Latvijas PSR valsts drošības tautas komisāra (ministra) vietnieks (1944–1952), Latvijas PSR VDK priekšsēdētājs (1953–1963) – *22, 432, 477.*

Vidiņš Juris Galērijs (1938) – ārsts, Latvijas Republikas Saeimas deputāts (no 1995) – *498.*

Vidiņš Kārlis (1896–1959) – pulkvedis-leitnants, Kara skolas nodaļas priekšnieks (1939–1940) – *127.*

Vilips Pāvils (1901–1979) – latviešu dzejnieks – *439, 440.*

Vilnerags – Rīgas apriņķa Skrīveru pagasta sekretāra palīga vietas izpildītājs – *301.*

Vinogradovs – Sarkanās armijas majors – *136.*

Vīnzarāja Elvīra (?–1941) – aizsardze – *126.*

Vistiņš H. (?–1941) – aizsargs – *126.*

Višinskis Andrejs (1883–1954) – PSRS Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētāja vietnieks (1939–1944), PSRS valdības pilnvarotais Latvijā (1940 VI–VII) – *62, 78, 205.*

Višņakovs – Latvijas PSR Iekšlietu ministrijas karaspēka kara prokurors – *272.*

Vītola Līga (1970) – Latvijas Valsts arhīva Publikāciju daļas vecākā referente – *14.*

Vitroks (*Wittrock*) Hugo (1873–1958) – Rīgas pilsētas apgabala komisārs (gebītskomisārs), Rīgas komisāriskais virsbirģermeistars (1941–1944) – *167, 182, 186, 188, 189.*

Volkovs – Sarkanās armijas kapteinis – *302.*

Volodins – Azerbaidžānas PSR IeTK Valsts drošības pārvaldes cietuma darbinieks – *141.*

Vorners (*Warner*) – Lielbritānijas Ārlietu ministrijas darbinieks – *225.*

Vorobjovs I. – Latvijas PSR IeTK darbinieks (1940–1941) – *123.*

Voronovs Aleksandrs (1916–?) – apcietinātais – *268.*

Voroņins – LKP CK darbinieks – *358.*

Voroņins Fedors (1900–?) – ģenerālmajors, Baltijas kara apgabala Politiskās pārvaldes priekšnieks – *427.*

Vorošilovs Kliments (1881–1969) – Padomju Savienības maršals, PSRS jūras un kara lietu tautas komisārs (1925–1934), PSRS aizsardzības tautas komisārs (1934–1940), PSRS Tautas Komisāru Padomes (Ministru Padomes) priekšsēdētāja vietnieks (1940–1941; 1946–1953), PSRS Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājs (1953–1960) – *453.*

Voss Augusts (1916–1994) – LKP CK pirmais sekretārs (1966–1984), PSRS Augstākās Padomes Tautību Padomes priekšsēdētājs (1984–1989) – *245, 248, 251, 252, 255, 351, 375, 441, 447, 480, 482.*

Vrubļevskis Leonīds (1910) – LK(b)P Liepājas apriņķa komitejas sekretārs (1940–1941) – *382.*

Zaharēvičs – apcietinātais – *267.*

Zaičenko Anatolijs – Padomju armijas kareivis – *319.*

Zakarancs Voitkus – Viļakas apriņķa Rugāju pagasta iedzīvotājs – *271.*

Zakovskis Leonīds (īst. v. Šubis Leonīds) (1894–1938) – PSRS iekšlietu tautas komisāra vietnieks un IeTK Maskavas apgabala pārvaldes priekšnieks (1938 I–IV) – *43.*

Zālīte Elīna (1989–1955) – latviešu rakstniece, tulkotāja – *439.*

Zālīte Indulis (1953) – SAB Totalitārisma seku dokumentēšanas centra vadītājs (no 1995) – *15.*

Zarāns Viktors (1892–1942) – 13. Bauskas aizsargu pulka komandieris – *126.*

Zariņa Zenta (1921) – LKP Liepājas rajona komitejas otrā sekretāre (1955–1963) – *316.*

Zariņš – apcietinātais – *268.*

Zariņš Augusts (1922) – cilvēktiesību aizstāvības kustības dalībnieks – *416.*

Zariņš Kārlis (1879–1963) – Latvijas sūtnis Somijā (1919–1923), Zviedrijā, Norvēģijā, Dānijā (1923–1930), Igaunijā (1930–1931), Latvijas Republikas ārlietu ministrs (1931–1933), Latvijas sūtnis Lielbritānijā (1933–1940); pārstāvējis Latvijas intereses Lielbritānijā arī pēc okupācijas – *61, 214, 225, 541.*

Zaslužinskis P. – Latvijas iedzīvotājs – *272.*

Zevins V. – Latvijas PSR IeTK Iekšējā cietuma priekšnieks (1940–1941) – *124.*

Ziediņš Ernests – Latvijas PSR VDK darbinieks – 426.

Zikejevs – PSRS IeTK Pārvadājumu daļas priekšnieks, valsts drošības kapteinis – *144.*

Zinovjevs Aleksandrs – PSRS Jūras kara flotes rezerves 2. ranga kapteinis – *360.*

Zuika R. – Valmieras apriņķa Kocēnu pagasta Apsīšu Jēkaba 6-klašu pamatskolas pārziņa vietnieks – *302, 303.*

Zujāns Ivans (1910–1975) – Latvijas PSR iekšlietu ministrs (1953–1962), Latvijas PSR sabiedriskās kārtības sargāšanas ministrs – *317, 320.*

Zutica Milda – Viļakas apriņķa Rugāju pagasta iedzīvotāja – *270.*

Zvirbule A. – Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes Biedrību likvidācijas komisijas referente (1940) – *119.*

Žabarovs Normurats – Padomju armijas līgumstrādnieks – *318.*

Žogota A. – Latvijas iedzīvotāja – *272.*

Žogota Donats (1924–?) – apcietinātais – *272.*

Žogota Ivans (1928–?) – apcietinātais – *272.*

Žuravļovs – PSRS IeTK darbinieks – *436.*

DOKUMENTU NORĀDES

1. nodaļa

[1] *Ļeņins V. I.* Runa par tautas krāpšanu ar brīvības un vienlīdzības lozungiem 19. maijā (Viskrievijas I ārpusskolas izglītības darbinieku kongress. 1919. g. 6.–19. maijs) // Rakstu izlase 10 sējumos. – Rīga, 1988. – 8. sēj. – 512. lpp.

[2] *Staļins J. V.* Pirmās piecgades rezultāti. Referāts 1933. g. 7. janvārī (VK(b)P CK un CKK apvienotais plēnums 1933. g. no 7. līdz 13 janvārim) // Raksti. – Rīga, 1951. – 13. sēj. – 196., 197. lpp.

[3] Исторический архив. – 1994. – № 4. – С. 147–150. *Tulk. no krievu val.*

[4] Turpat. – 176. lpp. *Tulk. no krievu val.*

[5] Padomju Savienības Komunistiskā partija kongresu, konferenču un CK plēnumu rezolūcijās un lēmumos, 1898.–1954. g. 3. daļa: 1930–1954. – Rīga, 1954. – 371.–374. lpp.

[6] Бутовский полигон. 1937–1938: Книга памяти жертв политических репрессий. – Москва, 1997. – С. 349–352. *Tulk. no krievu val.*

[7] Мемориал–аспект. Специальный выпуск информационного бюллетня Московского мемориала. – 1992. – Izdevums bez lappušu paginācijas. *Tulk. no krievu val.*

[8] Ленинградский мартиролог. 1937–1938. – Санкт–Петербург, 1996. – Т. 2. – С. 452, 453. *Tulk. no krievu val.*

[9] Turpat. – 454.–456. lpp. *Tulk. no krievu val.*

[10] Мемориал–аспект. – 1994. – № 10/11. – С. 12. *Tulk. no krievu val.*

[11] Turpat. – 1993. – Nr. 2/3. – 9. lpp. *Tulk. no krievu val.*

[12] *Земсков В. Н.* Заключенные в 1930–е годы: социально–демографические проблемы // Отечественная история. – 1997. – № 4. – С. 59. *Tulk. no krievu val.*

[13] Turpat. – 56. lpp. *Tulk. no krievu val.*

2. nodaļa

[14] Полпреды сообщают...: Сборник документов об отношениях СССР с Латвией, Литвой и Эстонией. Август 1939 г. – август 1940 г. – Москва: Международные отношения, 1990. – С. 17, 18. *Tulk. no krievu val.*

[15] Документы внешней политики. 1939. Т. 22, кн. 2: сентябрь–декабрь. – Москва: Международные отношения, 1992. – С. 611. *Tulk. no krievu val.*

[16] Valdības Vēstnesis. – 1939. – 10. okt.

[17] Полпреды сообщают... – С. 86, 87. *Tulk. no krievu val.*

[18] Kārlis Ulmanis trimdā un cietumā: Dokumenti un materiāli / Sast. I. Ronis, A. Žvinklis; ar I. Roņa ievada eseju "Kārlis Ulmanis Latvijas brīvvalsts likteņa stundās un viņa Golgātas ceļš". – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 1994. – 392. lpp.

[19] Документы внешней политики. 1939. – С. 135. *Tulk. no krievu val.*

[20] Latvijas okupācija un aneksija: 1939–1940: Dokumenti un materiāli. – Rīga, 1995. – 169., 171.–173. lpp.

[21] Turpat. – 219., 220. lpp.
[22] Turpat. – 378., 379. lpp.
[23] Полпреды сообщают... – С. 386, 387. *Tulk. no krievu val.*
[24] Turpat. – 400., 401. lpp. *Tulk. no krievu val.*
[25] Latvijas Valsts arhīvs (LVA), 1986. f., 1. apr., 43894. l., 133. lp. *Oriģināls.*
[26] Latvijas okupācija un aneksija.. – 403.–405. lpp.
[27] Valdības Vēstnesis. – 1940. – 25. jūn.
[28] Turpat. – 13. jūl.
[29] Latvijas Republikas Ministru kabineta sēžu protokoli, 1940. gada 16. jūnijs–19. jūlijs: Dokumentu krājums / Sast. un koment. aut.: I. Šneidere, A. Žvinklis. – Rīga: Zinātne, 1991. – 51., 53.–55. lpp.
[30] Valdības Vēstnesis. – 1940. – 8. jūl.
[31] Полпреды сообщают... – С. 462, 463. *Tulk. no krievu val.*
[32] Turpat. – 505.–508. lpp. *Tulk. no krievu val.*
[33] Latvijas Tautas saeimas 1. sesija. 1940. gada 21.–23. jūlijā: Stenogrammu atreferējums. – Rīga, 1940. – 30., 32. lpp.
[34] Turpat. – 33., 35. lpp.
[35] Valdības Vēstnesis. – 1922. – 30. jūn.
[36] *Andersons E.* Latvijas vēsture, 1920.–1940. Ārpolitika. – Stokholma: Daugava, 1984. – 2. sēj. – 505. lpp.
[37] Valdības Vēstnesis. – 1940. – 27. jūl.
[38] Turpat. – 31. jūl.
[39] LVA, 270. f., 1. apr., 2. l., 133. lp. otra puse. *Oriģināls.*
[40] Latvijas Valsts vēstures arhīvs (LVVA), 3723. f., 2. apr., 1036. l., 147. lp. *Apstiprināts noraksts.*
[41] LPSR Augstākās Padomes Prezidija Ziņotājs. – 1940. – 11. sept.

3. nodaļa

[42] Valdības Vēstnesis. – 1940. – 9. aug.
[43] Turpat. – 26. aug.
[44] LVA, 270. f., 1.–s. apr., 2. l., 2. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*
[45] LPSR Augstākās Padomes Prezidija Ziņotājs. – 1940. – 30. sept.
[46] Turpat. – 29. okt.
[47] Turpat.
[48] Turpat. – 8. okt.
[49] LVA, 270. f., 1. apr., 231. l., 21. lp. *Oriģināls.*
[50] Turpat, 1.–s. apr., 30. l., 10. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*
[51] Turpat, 16. l., 39. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*
[52] Turpat, 327. f., 1. apr., 24. l., 74., 75. lp. *Oriģināls.*
[53] Turpat, 73. lp. *Oriģināls.*
[54] Valdības Vēstnesis. – 1940. – 10. aug.
[55] Turpat.

[56] Turpat. – 27. aug.

[57] LPSR Augstākās Padomes Prezidija Ziņotājs. – 1941. – 14. apr.

[58] Cīņa. – 1941. – 27. febr.

[59] Latvijas okupācija un aneksija.. – 543. lpp.

[60] LPSR Augstākās Padomes Prezidija Ziņotājs. – 1940. – 26. nov.

[61] *Indrikovs Z.* Ieskats Iekšlietu tautas komisariāta darbībā 1940. gadā // Latvijas Arhīvi. – 1997. – Nr. 1. – 63., 64. lpp.

[62] *Rumba E.* Staļiniskā režīma represīvās darbības atspoguļojums LK(b)P Rīgas pilsētas rajonu komiteju 1941. gada dokumentos // Komunistiskā totalitārisma un genocīda prakse Latvijā: Zinātniskās konferences materiāli. – Rīga: Zinātne, 1992. – 50., 51. lpp.

[63] Latviešu karavīrs Otrā pasaules kara laikā: Dokumentu un atmiņu krājums. 1. No 1939. gada septembra līdz 1941. gada jūnijam. – Vastena; Linkolna: Daugavas Vanagu Centrālās valdes izdevums, 1970. – 135., 136. lpp.

[64] Turpat. – 140., 142., 143., 225., 227., 230. lpp.

[65] *Ozoliņš J.* Mani sāpju ceļi. 1940–1956. – Rīga: Latonia, 1991. – 19.–23. lpp.

[66] *Kronlins J.* 379 dienas: Mūsu jaunatnes un skolu liktenis boļševiku varas laikā. – Rīga: Latvju grāmata, 1944. – 332. lpp.

[67] *Vilciņš T.* Skolu jaunatne nacionālajā cīņā (1940–1941). – Rīga: Latvijas Valsts arhīvs, 1997. – 7., 15., 23., 26., 27. lpp.

[68] LVA, 1986. f., 1. apr., 11490. l., 29. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[69] Turpat. *Tulk. no krievu val.*

[70] Turpat, 751. l., 92. lp. *Kopija. Tulk. no krievu val.*

[71] Turpat, 94. lp. *Kopija. Tulk. no krievu val.*

[72] Krievijas Federālā drošības dienesta arhīvs: Hugo Celmiņa apsūdzības lieta. – 30. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[73] Kārlis Ulmanis trimdā un cietumā.. – 346. lpp.

[74] Turpat. – 469. lpp.

[75] Turpat. – 476., 477. lpp.

[76] Krievijas Federācijas Valsts arhīvs, 9479. f., 1. apr., 87. l., 37.–41. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[77] Die Sowjetunion und die Baltischen Staaten: Als Manuskript gedruckt. – [Berlin, 1941]. – S. 38–46. *Tulk. no krievu val.*

[78] *Spridzāns B.* Tā sākās Latvijas iedzīvotāju masveida represijas // Represēto saraksts. 1941. – 1996. – Nr. 1. – 2., 3. lpp.

[79] LVA – PA, 101. f., 1. apr., 31. l., 34., 38.–41., 44. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[80] *Ulmanis G.* No tevis jau neprasa daudz. – Rīga: Likteņstāsti, 1995. – 38.–41. lpp.

[81] *Riekstiņš J.* Latvijas bāreņu atgriešanās no Sibīrijas // Latvijas Vēstnesis. – 1996. – 24. dec.

4. nodaļa

[82] *Hitlers Ā.* Mana cīņa: Autorizēts izklāsts latviešu valodā. – [Rīga], 1995. – 452., 453. lpp.

[83] *Hofer W.* Der Nationalsozialismus: Dokumente 1933–1945. – Frankfurt am Main, 1957. – S. 277. *Tulk. no vācu val.*

[84] Vācijas Federālais arhīvs Koblencā (FAK), R–6 f., 6. l., 11. lp. *Oriģināls. Tulk. no vācu val.*

[85] Amtsblatt des Generalkomissars in Riga. – 1941. gada kopējais numurs par visiem Austrumu apgabala reihskomisāra Rīgā izsludinātiem rīkojumiem utt.: Iespiests vācu un latviešu valodā. – 7., 8. lpp.

[86] LVVA, 1018. f., 1. apr., 2. l., 37.– 40. lp. *Oriģināls. Tulk. no vācu val.*

[87] FAK, R–6 f., 9. l., 14. lp. *Kopija. Tulk. no vācu val.*

[88] Turpat, 322. l., 14.–16. lp. *Oriģināls. Tulk. no vācu val.*

[89] Rīkojumu Vēstnesis. – 1942. – 1. maijs.

[90] *Wilhelm H. H.* Rassenpolitik und Kriegführung. Sicherheitspolizei und Wehrmacht in Polen und der Sowjetunion. – Passau, 1991. – S. 187. *Tulk. no vācu val.*

[91] Tēvija. – 1941. – 24. okt.

[92] *Wittrock H.* Kommisarischer Oberbürgermeister von Riga 1941–1944: Erinnerungen. – Lüneburg, 1979. – S. 37, 38. *Tulk. no vācu val.*

[93] LVVA, P–69. f., 1.a apr., 17. l., 425. lp. *Kopija. Tulk. no vācu val.*

[94] Vācijas Federālais arhīvs Potsdamā (FAP), R–6 f., 40168. filma, 1373938, 1379355. kadrs. *Kopijas. Tulk. no vācu val.*

[95] Tēvija. – 1942. – 1. janv.

[96] Rīkojumu Vēstnesis. – 1942. – 31. dec.

[97] LVVA, P–70. f., 1. apr., 9. l., 1.–5. lp. *Kopija. Tulk. no vācu val.*

[98] Dokuments publicēts grāmatā: *Strods H.* Zem melnbrūnā zobena. – Rīga: Zvaigzne, 1994. – 95. lpp. *Tulk. no vācu val.*

[99] Latvijas suverenitātes ideja likteņgriežos: Vācu okupācijas laika dokumenti, 1941–1945. – Rīga: Zinātne, 1990. – 134., 135. lpp.

[100] Tēvija. – 1943. – 30. okt.

[101] Galveno kara noziedznieku tiesas kanceleja: Dokuments Nc.–Nr. 5618.

[102] Haralda Biezā kolekcija. *Kserokopija.*

[103] FAK, 1290. f., 115. l., 1120.–1125. lp. *Oriģināls. Tulk. no vācu val.*

[104] Turpat, R–58. f., 697. l., 116.–118. lp. *Oriģināls. Tulk. no vācu val.*

[105] Latvijas Centrālā Padome – LCP. Latviešu nacionālā pretestības kustība: 1943–1945 / Sast. L. Siliņš. – Upsala: Latvijas Centrālās Padomes izdevums, 1994. – 472., 473. lpp.

[106] LVVA, P–69. f., 1a. apr., 16. l., 7.–9. lp. *Kopija. Tulk. no vācu val.*

[107] *Ķeniņš I.* Latvijas vēsture. 20. gadsimts. – Rīga: Zvaigzne ABC, 1998. – 2. daļa. – 95., 96. lpp.

5. nodaļa

[108] LVA – PA, 101. f., 6. apr., 6. l., 57. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[109] Turpat, 3. apr., 5. l., 101., 102. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[110] Turpat, 16. l., 10. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[111] LVA, 1822. f., 1. apr., 244. l., 6.–8. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[112] LVA – PA, 101. f., 6. apr., 8. l., 20., 26. lp. *Oriģināls un kopija. Tulk. no krievu val.*

[113] Turpat, 8. apr., 1. l., 91.–93., 97. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[114] Lielbritānijas Valsts arhīvs (Public Record Office), Kjūgārdena: FO 371/47045, XC 3495. *Oriģināls un kopija. Tulk. no angļu val.*

[115] LVA – PA, 101. f., 8. apr., 9. l., 93., 94. lp. *Kopija. Tulk. no krievu val.*

[116] Londonas Universitātes Slāvu un Austrumeiropas studiju nodaļas kserokopiju kolekcija. *Kopija. Tulk. no angļu val.*

6. nodaļa

[117] Padomju Savienības Komunistiskās partijas programma. Pieņēmis PSKP XXII kongress. – Rīga, 1961. – 17. lpp.

[118] Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcija (Pamatlikums). – Rīga, 1977. – 7. lpp.

[119] *Ельцин Б.* Исповедь на заданную тему. – [Б. м.], 1990. – С. 53, 54. *Tulk. no krievu val.*

[120] LVA – PA, 101. f., 32. apr., 75. l., 23. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[121] LVA, 290. f., 2. apr., 88. l., 1. lp. *Oriģināls.*

[122] Сборник законов СССР и указов Президиума Верховного Совета СССР. 1938 г.–ноябрь 1958 г. – Москва, 1959. – С. 53, 54. *Tulk. no krievu val.*

[123] LVA – PA, 101. f., 9. apr., 98. l., 121., 122., 124.–126. lp. *Kopija. Tulk. no krievu val.*

[124] Turpat, 33. apr., 31. l., 3., 4., 10. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[125] Turpat, 10. apr., 23. l., 26., 27. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[126] Turpat, 1948. f., 1. apr., 6. l., 72.–74. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[127] Turpat, 101. f., 31. apr., 29. l., 39., 40. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[128] PSKP XXV kongresa materiāli. – Rīga, 1976. – 37., 84., 97. lpp.

[129] LVA – PA, 101. f., 43. apr., 71. l., 8., 12., 13. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[130] Turpat, 31. apr., 29. l., 42. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[131] Turpat, 33. apr., 31. l., 158., 160.–163., 178. lp. *Oriģināls.*

[132] Turpat, 42. apr., 71. l., 2.^{a}, 2.^{d}, 2.^{g} lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[133] Turpat, 74. l., 13., 21.–25. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

7. nodaļa

[134] LVA – PA, 101. f., 8. apr., 19. l., 10. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[135] Turpat, 14., 14a. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[136] Elmāra Pelkaua personiskais arhīvs. *Oriģināls.*

[137] LVA – PA, 101. f., 8. apr., 20. l., 281.–284. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[138] Turpat, 307.–309. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[139] Turpat, 12. apr., 82. l., 54., 56. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[140] Сборник законодательных и нормативных актов о репрессиях и реабилитации жертв политических репрессий. – Москва, 1993. – С. 118. *Tulk. no krievu val.*

[141] Turpat. – 124. lpp. *Tulk. no krievu val.*

[142] LVA – PA, 101. f., 11. apr., 70. l., 88., 105., 106. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[143] Turpat, 270. f., 1.–s. apr., 406. l., 188. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[144] Turpat, 189. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[145] Krievijas Federācijas Valsts arhīvs, 9407. f., 2. apr., 10. l., 11.–16. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[146] Turpat, 9479. f., 1. apr., 475. l., 143.–153. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[147] Es sapni par dzimteni pagalvī likšu. Latvieši padomju vergu nometnēs un izsūtījumā: Atmiņu un dokumentu krājums. – [Rīga], 1993. – 1. sēj. – 99., 100. lpp.

[148] LVA – PA, 101. f., 20. apr., 29. l., 178. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

8. nodaļa

[149] Valdības Vēstnesis. – 1940. – 7. aug.

[150] Turpat.

[151] LVA, 760. f., 1. apr., 29. l., 10. lp. *Noraksts.*

[152] Turpat, 270. f., 1. apr., 412. l., 118., 118a., 119. lp. *Oriģināls.*

[153] Turpat, 1.–s. apr., 50. l., 29. lp. Oriģināls.

[154] LVA – PA, 101. f., 8. apr., 11. l., 40. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[155] Turpat, 68., 69. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[156] LVA, 270. f., 1.–s. apr., 631. l., 170., 171. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[157] Turpat, 2462. l., 205. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[158] Turpat, 889. l., 42., 44. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[159] Turpat, 1946. l., 11. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[160] Turpat, 2570. l., 17., 18. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[161] Turpat, 187. l., 112., 115. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[162] Turpat, 1552. l., 52., 53., 63. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[163] Turpat, 170. l., 6., 7. lp. *Oriģināls.*

[164] LVA – PA, 101. f., 22. apr., 120. l., 18. lp. *Oriģināls.*

[165] Turpat, 24. apr., 96. l., 96.–102. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

9. nodaļa

[166] LVA, 290. f., 2. apr., 14. l., 14. lp. *Oriģināls.*

[167] Turpat, 270. f., 1. apr., 101. l., 208. lp. *Noraksts.*

[168] Turpat, 1033. f., 2. apr., 1. l., 27., 28. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[169] LVA – PA, 101. f., 9. apr., 73. l., 81. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[170] Turpat, 11. apr., 73. l., 116.–118. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[171] LVA, 270. f., 2. apr., 832. l., 132. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[172] Turpat, 148. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[173] LVA – PA, 101. f., 12. apr., 63. l., 129., 130., 135., 136. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[174] Turpat, 71. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[175] LVA, 270. f., 1.–s. apr., 439. l., 157. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[176] Turpat, 611. f., 3. apr., 146. l., 27. lp. *Oriģināls.*

[177] Turpat, 270. f., 2. apr., 5414. l., 155. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[178] Turpat, 1903. l., 149., 150. lp. *Oriģināls.*

[179] Turpat, 5323. l., 17. lp. *Kopija. Tulk. no krievu val.*

[180] LVA – PA, 101. f., 16. apr., 9. l., 80., 81. lp. *Oriģināls.*

[181] Turpat, 22. apr., 10a. l., 101. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[182] Latvijas padomju enciklopēdija, 5.^{2} sējums: Latvijas PSR. – Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1984. – 376. lpp.

10. nodaļa

[183] LVA, 270. f., 1.–s. apr., 139. l., 90 lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[184] Turpat, 304. l., 276. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[185] LVA – PA, 101. f., 19. apr., 76. l., 107. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[186] Turpat, 108., 109. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[187] Turpat, 23. apr., 141. l., 81., 82. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[188] Rīgas izpildu komitejas arhīvs (IKA), 1400. f., 13. apr., 308. l., 1., 2., 5. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[189] LVA – PA, 101. f., 22. apr., 15. l., 32.–34. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[190] LVA, 693. f., 1.–s. apr., 486. l., 19. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[191] Turpat, 880. l., 2. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[192] Turpat, 956. l., 15.–17. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[193] Turpat, 8., 9. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[194] Turpat, 270. f., 1.–s. apr., 1903. l., 45., 46., 49., 50., 52. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[195] Turpat, 2035. l., 55. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[196] Turpat, 2055. l., 90., 96. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[197] LVA – PA, 101. f., 16. apr., 9. l., 57., 59., 61., 65., 70., 71. lp. *Oriģināls.*

[198] Turpat, 141., 142. lp. *Oriģināls.*

[199] Turpat, 167., 168. lp. *Oriģināls.*

[200] Turpat, 22. apr., 10a. l., 7., 8., 12., 13. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[201] Turpat, 15. l., 58. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[202] Cīņa. – 1982. – 29. jūn.

11. nodaļa

[203] LVA – PA, 105. f., 1. apr., 1. l., 14. lp. otra puse. *Oriģināls.*

[204] Turpat, 121. f., 1. apr., 42. l., 31., 32. lp. *Oriģināls.*

[205] LVA, 1986. f., 2. apr., 10758. l., 2. sēj., 5. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[206] Turpat, 1. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[207] Turpat, 270. f., 1.–s. apr., 338. l., 1. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[208] Turpat, 7., 8. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[209] Turpat, 1448. f., 1. apr., 239. l., 22.–24. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[210] Turpat, 244. l., 5., 15., 16., 23. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[211] Turpat, 1452. f., 1. apr., 58. l., 17. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*
[212] Turpat, 89. l., 35., 43., 48. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*
[213] Turpat, 1448. f., 1. apr., 53. l., 183. lp.*Oriģināls. Tulk. no krievu val.*
[214] Turpat, 255. l., 101., 102., 106., 108., 109., 121. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*
[215] Turpat, 98., 99. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*
[216] Turpat, 66. l., 42. lp. *Oriģināls.*
[217] Turpat, 18. l., 100. lp. *Oriģināls.*
[218] Turpat, 155. l., 25., 26. lp. *Oriģināls.*
[219] LVA – PA, 519. f., 1. apr., 16. l., 72., 78., 79., 88. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*
[220] LVA, 1448. f., 1. apr., 157. l., 137.–140. lp. *Kopija. Tulk. no krievu val.*
[221] Turpat, 180. l., 65. lp. Oriģināls.
[222] LVA – PA, 101. f., 27. apr., 20. l., 57., 58., 63. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*
[223] LVA, 1448. f., 2. apr., 121. l., 20. lp. *Oriģināls.*
[224] Turpat, 1. apr., 270. l., 24. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*
[225] Turpat, 270. f., 1.–s. apr., 1887. l., 4., 13.–15., 55. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*
[226] Turpat, 986. f., 1.–s. apr., 34. l., 21.–25. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*
[227] LPSR VDK pretizlūkošanas datu bāze "Delta Latvija", DS NS=0300160. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*
[228] Turpat, DS NS=0308490. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*
[229] Turpat, DS NS=0309482. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*
[230] Turpat, DS NS=0309848. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*
[231] Turpat, DS NS=0310560. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

12. nodaļa

[232] LVA – PA, 101. f., 2. apr., 7. l., 16., 17. lp. *Oriģināls.*
[233] Turpat, 9. apr., 56. l., 27., 28. lp. *Kopija. Tulk. no krievu val.*
[234] Turpat, 11. apr., 57. l., 86. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*
[235] Turpat, 4449 f., 1. apr., 8. l., 4., 5., 8. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*
[236] Turpat, 101 f., 10. apr., 62. l., 32., 33. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*
[237] Turpat, 25. apr., 1. l., 33. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*
[238] Turpat, 13. apr., 73. l., 19.–21., 28. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*
[239] Turpat, 14. apr., 71. l., 16., 17. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*
[240] Turpat, 18. apr., 112. l., 3. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*
[241] Turpat, 13. apr., 73. l., 32., 33. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*
[242] Turpat, 1986. f., 2. apr., P–25908. l., 32. lp. *Kopija. Tulk. no krievu val.*
[243] Turpat, P–1290. l., 114., 115. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*
[244] Turpat, 124. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*
[245] Turpat, 7263. f., 1. apr., 1. l., 38.– 40. lp. *Oriģināls.*
[246] Turpat, 101. f., 35. apr., 1. l., 45. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*
[247] Turpat, 45. apr., 95. l., 3., 5.–9. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*
[248] LVA, 678. f., 4. apr., 5. l., 26. lp. *Kopija. Tulk. no krievu val.*
[249] Turpat, 917. f., 2. apr., 31. l., 1.–3. lp. *Kopija. Tulk. no krievu val.*

[250] LVA – PA, 101. f., 25. apr., 84. l., 37. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[251] Turpat, 1. apr., 44. l., 2., 3. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[252] Turpat, 9. apr., 22. l., 7., 8., 9., 24. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[253] Turpat, 11. apr., 54. l., 43. lp. *Kopija. Tulk. no krievu val.*

[254] LVA, 678. f., 2. apr., 61. l., 1., 3. lp. *Oriģināls.*

[255] LVA – PA, 995. f., 1. apr., 22. l., 17.–19. lp. *Oriģināls.*

[256] LVA, 678. f., 1. apr., 554. l., 1., 2. lp. *Kopija. Tulk. no krievu val.*

[257] Turpat, 473. f., 1. apr., 286. l., 61., 63., 122.–124., 158.–160. lp. *Oriģināls.*

[258] Turpat, 588. l., 3., 4. lp. *Kopija.*

13. nodaļa

[259] LVA, 1986. f., 1. apr., 40012. l., 4. sēj., 35. lp. otra puse. *Oriģināls.*

[260] Turpat, 30641. l., 3. sēj., 102. lp. *Oriģināls.*

[261] Heinriha Stroda sastādīta tabula.

[262] LVA, 1986. f., 1. apr., 28785. l., 3. sēj., 227. lp. *Oriģināls.*

[263] Heinriha Stroda sastādīta tabula, izmantojot: LVA, PA–101. f., 7. apr., 31a. l., 1., 2. lp.; 9. apr., 35a. l., 1., 2. lp.

[264] Heinriha Stroda sastādīta tabula.

[265] LVA – PA, 101. f., 16. apr., 93. l., 21., 22. lp. *Kopija. Tulk. no krievu val.*

[266] Turpat, 23. apr., 51a. l., 337. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[267] Turpat, 16. apr., 41a. l., 33., 34. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[268] Neatkarības atgūšana: Atmodas laiks dokumentos. – Rīga: Latvijas Valsts arhīvs, 1996. – 7., 8., 12. lpp.

[269] LVA – PA, 101. f., 27. apr., 88. l., 53.–56. lp. *Kopija. Tulk. no krievu val.*

[270] Turpat, 45. apr., 96. l., 24., 25. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[271] Daugavas Vanagi. – [Lielbritānija]: Daugavas Vanagu Centrālās valdes izdevums, 1976. – 18., 19. lpp.

[272] Heinriha Stroda personiskais arhīvs. *Kopija. Tulk. no angļu val.*

[273] Turpat. *Kopija. Tulk. no angļu val.*

[274] Turpat. *Kopija. Tulk. no angļu val.*

14. nodaļa

[275] LVA – PA, 101. f., 61. apr., 118. l., 15.–19. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[276] Latvijas cilvēktiesību aizstāvēšanas grupa "Helsinki-86": Dokumentu krājums. 07.86.–04.88. – Rīga, 1989. – Izdevums bez lappušu paginācijas.

[277] Turpat.

[278] Turpat.

[279] LVA, 1806. f. Pirmpublicējumu sk. dokumentu krājumā: Tauta. Zeme. Valsts: Latvijas Nacionālās neatkarības kustība dokumentos. – Rīga: Latvijas Valsts arhīvs, 1995. – 11.–13. lpp.

[280] Turpat. – 18. lpp.

[281] Jura Dobeļa personiskais arhīvs. Pirmpublicējumu sk. dokumentu krājumā: Tauta. Zeme. Valsts.. – 24., 25. lpp.

[282] LVA – PA, 101. f., 61. apr., 33. l., 21., 22. lp. Pirmpublicējumu sk. dokumentu krājumā: Neatkarības atgūšana.. – 28., 29. lpp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[283] LVA – PA, 101. f., 61. apr., 118. l., 69.–72. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[284] Latvijas Tautas fronte. Gads pirmais. – Rīga, 1989. – 224. lpp.

[285] Turpat. – 253., 254. lpp.

[286] LVA – PA, 101. f., 63. apr., 17. l., 105.–108. lp. *Oriģināls. Tulk. no krievu val.*

[287] Latvijas Tautas fronte.. – 266. lpp.

[288] Turpat. – 266., 267. lpp.

[289] Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs. – 1990. – 4. maijs.

[290] Atmoda. – 1990. – 22. maijs.

[291] Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs. – 1991. – 12. febr.

[292] Diena. – 1991. – 5. marts.

[293] Neatkarības atgūšana.. – 52. lpp.

[294] Turpat. – 53. lpp.

[295] Diena. – 1991. – 19. aug.

[296] Turpat. – 20. aug.

[297] Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs. – 1991. – 21. okt.

* * *

[298] Latvijas Vēstnesis. – 1996. – 27. aug.

[299] Turpat. – 1998. – 15. okt.

[300] Neatkarības atgūšana.. – 57. lpp.

SAĪSINĀJUMI

ACEN – *Assembly of the Captive Europeans Nations* (Apspiesto Eiropas tautu asambleja)
AP – Augstākā Padome
APSR – Autonomā Padomju Sociālistiskā Republika
ASP – Administratīvi saimnieciskā pārvalde
ASV – Amerikas Savienotās Valstis
ATIN – apriņķa Tautas izglītības nodaļa
atv. – atvaļināts
AVPP – Apvienotā valsts politiskā pārvalde
b. – biedrs
BAM – Baikāla–Amūras maģistrāle
b. b. – biedri
BBC – *British Broadcasting Corporation* (Britu radioraidījumu un televīzijas korporācija)
BKA – Baltijas kara apgabals
b. n. – bez numura
BSKA – Baltijas Sevišķais kara apgabals
CAK – Centrālā aptaujas komisija
CIK – Centrālā Izpildu Komiteja
CK – Centrālā Komiteja
CMA – Centrālais melnzemes apgabals
CSAN – Civilstāvokļu aktu nodaļa
d. – dēls
DKD – Darba koloniju daļa
DON – *Дело оперативного наблюдения* (Operatīvās novērošanas lieta)
DOP – *Дело оперативной проверки* (Operatīvās pārbaudes lieta)
DV – Daugavas Vanagi
DVCV – Daugavas Vanagu Centrālā valde
DzED – Dzīvokļu ekspluatācijas daļa
ev. – evaņģēliski
evaņģ. – evaņģēliski
FDD – Federālais drošības dienests
FRA – fabriku un rūpnīcu arod[skola]
FTK – Finansu tautas komisariāts
GS – gaisa spēki
ģen. – ģenerālis
IeM – Iekšlietu ministrija
IeTK – Iekšlietu tautas komisariāts
IeTKP – Iekšlietu tautas komisariāta pārvalde
IK – izpildu komiteja
inž. – inženieris
kapt. – kapteinis
KEČ – *Квартирно–эксплуатационная часть* (Dzīvokļu ekspluatācijas daļa)

KPFSR – Krievijas Padomju Federatīvā Sociālistiskā Republika
KSFPR – Krievijas Sociālistiskā Federatīvā Padomju Republika
kub. m – kubikmetri
kv. m – kvadrātmetri
LCP – Latvijas Centrālā Padome
LDN – labošanas darbu nometne
LJO – Latvju jaunatnes organizācija
LK(b)P – Latvijas Komunistiskā (boļševiku) partija
L.k.o.k. – Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris
LKP – Latvijas Komunistiskā partija
LĻKJS – Latvijas Ļeņina Komunistiskā jaunatnes savienība
LNNK – Latvijas Nacionālās neatkarības kustība
LNPA – Latvijas Nacionālo partizānu apvienība
LNPO – Latvijas Nacionālo partizānu organizācija
LPSR – Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika
LR – Latvijas Republika
LTA – Latvijas Telegrāfa aģentūra
LTF – Latvijas Tautas fronte
ltn. – leitnants
LTS(p)A – Latvijas Tēvzemes Sargu (partizānu) apvienība
LU – Latvijas Universitāte
lut. – luteriskā
luter. – luteriskā
LVU – Latvijas Valsts universitāte
m. – meita
MP – Ministru Padome
MTS – Mašīnu un traktoru stacija
MZIP – Mašīnu un zirgu iznomāšanas punkts
NEP – *Новая экономическая политика* (Jaunā ekonomiskā politika)
NGP – Nometņu galvenā pārvalde
NKVD – *Народный Комиссариат Внутренних дел* (Iekšlietu tautas komisariāts)
Nr. Nr. – numuri
NSDAP – *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei* (Nacionālsociālistiskā vācu strādnieku partija)
PFSR – Padomju Federatīvā Sociālistiskā Republika
pils. – pilsonis
p/k – pasta kastīte
PB – Politbirojs
pltn. – pulkvedis-leitnants
POW – *Polska organizacja wojskowa* (Poļu militārā organizācija)
p. p. – punkti
PPS – *Polska partia socjalistyczna* (Polijas Sociālistiskā partija)
prosp. – prospekts
ps – pilnīgi slepeni

PSKP – Padomju Savienības Komunistiskā partija
PSR – Padomju Sociālistiskā Republika
PSRS – Padomju Sociālistisko Republiku Savienība
RIK – rajona izpildu komiteja
RKK – rajona kara komisariāts
RM – *die Reichsmark* (reihsmarka)
RSHA – *das Reichssicherheitshauptamt* (Valsts drošības galvenā pārvalde)
rub. – rubļi
s – slepeni
SAB – Satversmes aizsardzības birojs
SACK – Sociāli aktīvo cilvēku klubs
SD – *der Sicherheitsdienst* (Drošības dienests)
SPRS – Sociālistisko Padomju Republiku Savienība
SS – *die Schutzstaffeln* (apsardzības vienības)
STDS – Somijas Tautas Demokrātiskā savienība
TIN – Tautas izglītības nodaļa
TKP – Tautas Komisāru Padome
u.d.c. – un daudzi citi
VAS – Vissavienības akciju sabiedrība
VČK – *Всероссийская Чрезвычайная комиссия* (Viskrievijas Ārkārtējā Komisija)
VDGP – Valsts drošības galvenā pārvalde
VDK – Valsts Drošības komiteja
VDM – Valsts drošības ministrija
VDP – Valsts drošības pārvalde
VDTK – Valsts drošības tautas komisariāts
VDTKP – Valsts drošības tautas komisariāta pārvalde
VFR – Vācijas Federatīvā Republika
VK(b)P – Vissavienības Komunistiskā (boļševiku) partija
VKP – Vissavienības Komunistiskā partija
vltn. – virsleitnants
VĻKJS – Vissavienības Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienība

SATURS

20. gadsimts ir Latvijas valsts laiks. *G. Ulmanis* 5

Ievads 7

1. nodaļa. Represīvais režīms PSRS 17
1. nodaļas dokumenti 25

2. nodaļa. Latvijas okupācija un inkorporācija PSRS 59
2. nodaļas dokumenti 64

3. nodaļa. Pirmais padomju okupācijas posms 97
3. nodaļas dokumenti 102

4. nodaļa. Latvija nacistiskās okupācijas varā 163
4. nodaļas dokumenti 171

5. nodaļa. Otrreizējā boļševiku okupācija 211
5. nodaļas dokumenti 216

6. nodaļa. Komunistiskās varas sistēma Latvijā 231
6. nodaļas dokumenti 237

7. nodaļa. Masu terors un deportācijas pēckara gados 257
7. nodaļas dokumenti 263

8. nodaļa. Sarkanā armija Latvijā 295
8. nodaļas dokumenti 299

9. nodaļa. Lauksaimniecības "sociālistiskā pārveidošana" 321
9. nodaļas dokumenti 326

10. nodaļa. Kolonizācija un rusifikācija 347
10. nodaļas dokumenti 352

11. nodaļa. Komunistiskā vara un baznīca 377
11. nodaļas dokumenti 381

12. nodaļa. Komunistiskā diktatūra un kultūra 417
12. nodaļas dokumenti 422

13. nodaļa. Pretošanās kustība Latvijā 461
13. nodaļas dokumenti 467

14. nodaļa. Neatkarības atgūšana 489
14. nodaļas dokumenti 496
Izskaņa 533
Pēcvārds 540
Personu rādītājs 543
Dokumentu norādes 576
Saīsinājumi 586

Sagatavota iespiešanai izdevniecībā "Nordik".
Reģ. apl. Nr. 2–0792, Daugavgrīvas ielā 36–9, Rīgā, LV–1007.
Iespiesta r/a "Latvijas karte", iesieta "Tipogrāfijā Rota".

6,-

LATVIJAS NACIONALA BIBLIOTEKA
0300036803

99-5
L82